

Vykintas Vaitkevičius

Dainavos žemės šventvietės

VARĖNOS RAJONAS IR DRUSKININKŲ SAVIVALDYBĖ

Prof. Marijai Gimbutienei atminti

Vykintas Vaitkevičius

Dainavos žemės šventvietės

VARĖNOS RAJONAS IR
DRUSKININKŲ SAVIVALDYBĖ

Dzūkijos nacionalinio parko ir
Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija

2022 m.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto tarybos 2022 m. spalio 27 d. posėdyje aptarstyta ir pritarta skelbti kaip mokslinį žinyną (protokolo Nr. 45BRIA1-03).

Recenzavo

Doc. dr. Aleksiejus Luchtanas
Dr. Saulė Matulevičienė

Projektą finansavo

Knygos rengimą ir leidybą rėmė

Simonas Bastys

ISBN 978-9986-553-15-1

- © Vykintas Vaitkevičius, 2022 m.
- © Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija, 2022 m.
- © Iliustracijų autoriai, 2022 m.

Turinys

Pratarmė / 7

DAINAVOS ŽEMĖS ŠVENTVIETĖS / 9

Iš tyrimų, apskaitos ir apsaugos istorijos / 9

Šventvietės kultūriniame kraštovaizdyje / 17

Baltų religijos ir mitologijos gelmės / 20

Šventviečių sąvadas / 22

VARĖNOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ŠVENTVIEČIŲ SĄVADAS / 23

DRUSKININKŲ SAVIVALDYBĖS ŠVENTVIEČIŲ SĄVADAS / 239

Santrumpos / 289

Šaltiniai ir literatūra / 290

Paveikslų autoriai ir šaltiniai / 297

Summary / 305

Sąvade aprašytų vietų rodyklė / 309

Pratarmė

Mintis parengti Dainavos žemės šventvietėms skirtą knygą kilo po 2020 m. vasaros ekspedicijos Musteikoje. Tų pačių metų rudenį į Dzūkijos nacionalinį parką gyventi ir dirbti sugrįžo Dalia Blažulionytė, kuri prisiėmė šiai knygai skirtą projekto rengimo ir valdymo rūpesčius, o svarbiausia – nenuilsdama tvarkė jau anksčiau surinktą medžiagą ir su didžiausiu užsidegimu tęsė paieškas.

2021–2022 m. šventviečių žvalgymus globojo Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direktorijos direktorius Eimutis Gudelevičius. Už įvairiapusišką pagalbą rengiant šią knygą taip pat nuoširdžiai dėkoju: Vidmantui Balkūnui, Algimantui Černiauskui, dr. Onutei Grigaitei, Gyčiui Grižui, Henrikui Gudavičiui, Andželikai Jakubynienei, Arijanai Kotovai, dr. Mindaugui Lapelei, Leonui Litviničiui, Romui Norkūnui, Marijui Pileckui, Algirdui Skrupskeliui, dr. Daivai Vaitkevičienei, Rimai Visackienei, Jevgenijui Žikuliniui, Irenai Žilienei ir dar daugeliui pateikėjų Degėsiuose, Lynežeryje, Marcinkonyse, Mardasave, Milioniškėse, Musteikoje, Noruliuose, Papiškiuose, Pavarėnyje, Perlojoje, Purpliuose, Riceliuose, Ringėliškėje, Rudnioje, Snaigupėje ir kitose vietovėse.

Ieškant iliustracijų maloniai padėjo: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyvo ir bibliotekos rankraštyno, Lietuvos

nacionalinio muziejaus Priešistorinės archeologijos rinkinių skyriaus, Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Šiaulių „Aušros“ ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejų darbuotojai. Rankraštį su palankumu ir atidumu skaitė recenzentai doc. Aleksiejus Luchtnas ir dr. Saulė Matulevičienė, redaktorė Asta Žūkaitė kantriai tvarkė šios knygos kalbą, o dizainerė Jurgina Jankauskienė siekė patrauklumo, visa apimančios teksto ir iliustracijų dermės.

Lengva pastebėti, kad „Senųjų Lietuvos šventviečių“ serija nuo šiol pasikeitė – dėl žemėlapių ir nuotraukų kokybės ryžomės knygą padidinti. Buvo įgyvendintas ir kitas seniai kirbėjęs sumanymas – kuo mažiau trumpinti padavimus, sakmes, pasakojimus, skelbti juos kaip pirminius šventviečių ir visos prigimtinės kultūros tyrimų šaltinius, kartais net kaip dialogus tarp pokalbininkų – tautosakos pateikėjų ir rinkėjų.

Šiandien tapo aišku, kad Dainavos žemėje apie Nemuną ir Merkį išliko ne tik dešimtys unikalų tekstų, brangiausių šventviečių, čia dar juntamas ir žmonių r y š y s su šiomis vietomis. Ir labiausiai jį liudija ne išorinės, o tokios vidinės prigimtinės kultūros struktūros kaip mąstymas, jautimas, suvokimas, tikėjimas. Todėl Dainavos šventviečių tyrimai turėtų būti tęsiami ir gretimose savivaldybėse.

DAINAVOS ŽEMĖS ŠVENTVIETĖS

Iš tyrimų, apskaitos ir apsaugos istorijos

Į tyrinėtojų akiratį Dainavos žemės šventvietės pateko anksti. 1814 ir 1816 m. Druskininkuose mineraliniu vandeniu gydėsi ir, žinoma, vietovės istorija domėjosi Teodoras Narbutas (Drungilas 2018: 73). 1841 m. vėjo pustomus XIV a. pabaigos – XV a. senkapius Pereselcais vadinamoje Švendubrės kaimo dalyje tyrinėjo kurorto gydytojas Ksaveras Volfgangas¹, kuris apie tai papasakojo skaitytojams, skelbdamas T. Narbuto straipsnį apie Druskininkų apylinkes ir Raigardo slėnį kaip vietą, apie kurią pasakojamas nūgrimzdusio miesto padavimas (236)² (Narbutt 1844b; plg. Ossoryja 1845). Panašiu laikotarpiu Aleksandras Polujanskis skelbė istorines, kraštotyrimines žinias iš kairiojo Nemuno kranto; jo kelionių po Augustavo guberniją aprašyme yra duomenų apie senovės Liškiaivą (Połujariski 1859: 232–249).

1893 m. vykusio IX Rusijos archeologų suvažiavimo Vilniuje išvakarėse mokytojai, valsčių sekretoriai, miškininkai, dvarininkai rinko žinias, atsakydami

į specialią Fiodoro Pokrovskio parengtą anketą apie Vilniaus gubernijos archeologijos paminklus. Tuo pagrindu buvo parengtas archeologinių gubernijos vietų žemėlapis, į jį įtrauktas jau minėtas Raigardo slėnis, taip pat Jakėnų kaime buvęs akmenys su ženklu ir pėda (34, 35), Karužų kaimo mitologinė vieta, vadinama Velnio Vartais (52) (Покровский 1893: 112, 118, 120). Neilgai trukus Vandalinas Šukevičius publikavo kairiajame Nemuno krante, priešais Česukus (20), ir Kašėtose, prie Ūlos, atsitiktinai surastų paaukotų bronzinių dirbinių piešinius bei aprašymą (53) (Szukiewicz 1899); paskelbė padavimus apie Dergo kalną prie Marcinkonių, dabar vadinamą Dalgialkalniu (73), ir Akmenio kaime esantį Užkeiktos Nuotakos akmenį (1). Beje, apie pastarosios šventvietės akmenį V. Šukevičius taikliai pastebėjo, kad pagrindą šios vietovės padavimams bus davusios vestuvinės apeigos, kurios kitados buvo rengiamos prie didelių akmenų (Szukiewicz 1910: 97).

¹ Nors Švendubrės senkapiuose radinių būta daug ir įvairių, Šiaurių dvare buvusio T. Narbuto muziejaus Archeologijos skyriaus sąrašė paminėta tik sidabrinė segė (Griškaitė 2005: 94). (Čia ir toliau, jei nėra užrašyta kitaip – autoriaus pastabos.)

² Tai vietos aprašymo numeris šventviečių sąvade, kuris skelbiamas šiame leidinyje.

1 pav.
Liškiavos pilies griuvėsiai.
Prieš 1934 m.

Reikšmingus archeologinius Nemuno pakrančių žvalgymus surengė Zygmuntas Glogeris. Knygoje, kurioje skelbiami 1899 m. ekspedicijos Nemunu duomenys, yra pirmoji žinia apie Švendubrės akmenį su duobutėmis (238), taip pat aprašytas Liškiavos piliakalnis (66), Bažnyčios kalnas, paminėta čia augusi šventoji liepa (67), upeiviams grėsmę keliantys akmenys Nemune (69) (Gloger 1903: 42). 1908 m. pasirodė kun. Jono Totoraičio straipsnis, kuriame yra unikalių tautosakinių žinių apie religijai priešingą dyko gyvenimo ponių Juodą Vokę Liškiavoje³ (1 pav.). Su ja galima sieti ir Juozapo Radziukyno užrašytą padavimą apie Černiausų piliakalnį ir jo papėdėje buvusį Avirėlio ežerą (202) (Radziukynas 1909: 26–27).

Tokiame margame, tačiau, deja, labai fragmentiškame XIX a. vidurio – XX a. pradžios žinių apie baltų religijos šventvietes fone iškyla Vincas Krėvė-Mickevičius. Apie jo įvairiapusę folklorinę veiklą ir paskelbtų tautosakos kūrinių autentiškumą per šimtą metų jau daug kartų rašyta (išsamiau apie tai žr. Daugirdaitė 2007: 300–304). Senųjų šventviečių tyrimams (jį

apima Subartonių kaimo erdvėje esantį Balyną ir Balyno kalną (102, 103), Gelovinę ir šio ežero pakrantėje augusį šventą ąžuolą (104, 105), Gilšės ežerą (132), Masališkių Straujos kalną ir akmenį (95)) svarbu atsakyti į klausimą, kaip jaunas V. Krėvė atrado Dainavą ir kokį istorinį pagrindą turi jos legendinis kunigaikštis Šarūnas.

1902 m. vasarą į Marcinkonių kleboniją užsuko Kazanės universiteto prof. Aleksandras Aleksandrovas, kuris čia, be šeimininko kun. Jono Šoblickio, rado ir tik ką mokslą Vilniaus kunigų seminarijoje nutraukusį V. Krėvę su seminaristu Liudu Gira. Profesorius reiškė susirūpinimą lietuvių kalba, aukštino ją ir visiems tai padarė didelį įspūdį (Gira 1926: 208–209).

1905 ir 1906 m. vasaromis Kijevo, vėliau Lvovo universiteto studentas V. Krėvė asistavo Sankt Peterburgo universiteto Lyginamosios kalbotyros katedros privatdocentui Eduardui Volterui tautosakinėse ekspedicijose Suvalkų ir Vilniaus gubernijose. Nors tikslių duomenų apie jas trūksta, E. Volteris su

³ Įsimintinai straipsnio autorius, marijonų vienuolis, istorikas, būsimas Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, aprašė ir savo pateikėją – Leipalingyje sutiktą elgetą Joną Vaitulevičių (gim. 1816 m. Meteliuose): *Tasai senis turėjo rankose ražančių ir nuolat gyrėsi, kad jį dažnai kalbąs. Bet iš jo pasakojimų man išrodė, kad jis yra tik apkrikštytas senovės stabmeldys, kuriame šalia silpnai suprastų krikščioniškų teisybių, gyvai buvo užsilikę stabmeldiški lietuvių atminimai ir būdai. Niekados nebuvau tikėjęs, kad tokį žmogų dar galima rasti Lietuvoje* (Totoraitis 1908: 208).

V. Krėve kartu apkeliavo kraštą nuo Seinų ligi Valkininkų (Laisvydas 1940: 5)⁴. Tuo metu slavistas ir baltistas E. Volteris jau buvo autoritetas, daugelio publikacijų autorius, tyrėjas, vienodai galintis dirbti archyve, analizuoti senąją literatūrą, imtis archeologo kastuvo, tautosakos rinkėjo plunksnos ir net fonografo, kuris jau teikė galimybę girdimą tarmę bei tautosakos kūrinius įrašinėti (išsamiau žr. Bušmienė 1973). Reikšminga, kad dar 1886 m. vasarą E. Volteris pradėjo Suvalkų gubernijos krašto kultūros tyrimus pačia plačiausia prasme. Jam ypač rūpėjo apčiuopti šio krašto gyventojų ryšį su istorijos šaltiniuose minimais sūduviais ir jotvingiais. 1887 m. pranešimo apie Dainavos ir Sūduvos lietuvių liaudies dainas ir giesmes (*О народныхъ песняхъ и напевахъ Дейново-судаевскихъ литовцевъ*) Imperatoriškosios geografinės draugijos posėdyje tekstas rodo, kad E. Volteris nuo pradžių skyrė lietuvius sūduvius Suvalkų gubernijos Kalvarijos, Marijampolės ir Seinų apskrityse nuo Vilniaus gubernijos Ašmenos, Lydos ir Trakų apskrityse gyvenusių lietuvių dainavių (Girininkienė 2022: 13; plg. Журналъ 1887: 769). 1888 ir 1889 m. sekė E. Volterio kasinėjimai Bundorių, Slabadėlės (Alytaus r.), Drucminių ir Pamusių pilkapyuose (Varėnos r.) (Kulikauskas, Zabiela 1999: 121–123).

XIX–XX a. sandūroje E. Volteris savo darbuose toliau nagrinėjo jotvingių klausimą, tęsė ir plėtojo visapusiškus šio krašto tyrinėjimus (2 pav.). Toks kontekstas nepalieka abejonių, kad V. Krėvė apie Dainavą sužinojo iš E. Volterio arba V. Krėvė turėtas istorines žinias apie Dainavą toliau pildė E. Volterio rekomenduojami veikalai, paaiškinimai ar interpretacijos:

Dainava – senas Dzūkų krašto pavadinimas. Jį jau galima rasti senosiose kronikose, tačiau ir dabar žmonės jį tebevartoja apie Merkinę, Marcinkonis, Varėną, Seinus. Dzūkai – vėlesnių laikų pavadinimas, pradėtas vartoti, matyt, kitų vietų žmonių, norint pajuokti ne jų tarmę kalbančius. Atsimenu, jei dainaviečius kas anksčiau pavadindavo dzūkais, jie įsižeisdavo. Tikrasis Dzūkų krašto vardas – Dainava <...>.

Dar studentaudamas Kijeve, aš labai kruopščiai pradėjau studijuoti veikalus, liečiančius Lietuvos senovę. Tų žinių man pirmiausia reikėjo rašant „Šarūną“ (jį pradėjau anksčiau už „Dainavos šalies padavimus“) <...>. Daugybę

2 pav. Sankt Peterburgo universiteto privatdocentas Eduardas Volteris savo bute Vasilijaus saloje (E. Volterio atvirlaiškis J. Basanavičiui, 1907-04-01).

reikalingų mano studijoms knygų pristatydavo man prof. E. Volteris iš Petrapilio Imperatoriškosios bibliotekos ir iš viso nurodinėjo, kur jų galėčiau gauti <...> (Laisvydas 1940: 5).

Prasidėjus XX a. jau buvo paskelbti visi arba dauguma jotvingių istorijos šaltinių ir jais kartu su atitinkama istoriografija tyrimuose rėmėsi E. Volteris (plg. Вольтеръ 1901: 4–6). Žinią, kad Nemuno aukštupyje Zietelos salos lietuviai Zasečiuose kaimyninio Ямвезь kaimo gyventojus vadino dainaviškiais, E. Volteris pagrįstai lygina su Lietuvos metraščio pasakojimu apie Dainavos ir Jotvos (*Дойново-ямвезьской*) girios gyventojus, kurie liko be valdovo; ten išsiruošęs Traidenis tapo didžiuoju Jotvos ir Dainavos kunigaikščiu (*Ямвезскимъ и Дойновъскимъ*) (Вольтеръ 1911:

⁴ Kartais teigiama, kad V. Krėvė su E. Volteriu Valkininkų, Marcinkonių, Ratnyčios, Perlojos, Liškiavos ir Merkinės apylinkėse dirbo 1905–1908 m. (Doveika ir kt. 1981: 13).

159). Paminėti ir kiti panašūs faktai⁵ leido E. Volterui – su juo, matyt, ir V. Krėvei – istorinius šaltinius apie jotvingius, Jotvą laikyti žiniomis apie dainavus, Dainavą. Todėl Ipatijaus metraščio eilutes apie XIII a. 5 dešimtmetyje veikusį ir žuvusį jotvingių kunigaikštį, karo vadą ir burtininką Skomantą pagrįstai galima laikyti V. Krėvės Šarūno inspiracija⁶:

Kariavo jotvingiai ties Ochožu ir Busovna ir visą šalį buvo užkariavę, ir dar Cholmą. Vijosi juos Danilas, vijosi juos Vasilka iš Vladimiro ir pavijo trečią dieną atbėgus iš Vladimiro į Drohičiną. Jiems kaunantis ties Drohičino vartais, užklupo juos Vasilka; jiems pasipriešinus ir neatsispyrus prieš Vasilką, Dievui padedant, pikti pagonys ėmė bėgti, ir daug jų buvo išžudyta, ir vijo juos ilgai ir nužudyta buvo keturios dešimtys kunigaikščių, daug kitų buvo sužeista ir nebeišsilaikė. Pasiuntė [Vasilka] į Haličą pas savo brolių; daug džiaugsmo buvo tą dieną Haličo mieste <...>. O Skomantas ir Boruta, pikti kariai, buvo užmušti.

O Skomantas buvo pasižymėjęs burtininkas, narsus kaip žvėris (*Скомонд бо бе волѣхв и кобник нарочит, борз же бе яко и зверь*). Jis pėsčias eidamas⁷ nukariavo Pinsko žemę ir kitus kraštus, bet buvo užmuštas, netikėlis, o jo galva užmauta ant mieto (BRMŠ 1996: 260, 261).

Tačiau akivaizdūs panašumai tarp Skomanto ir Šarūno matomi skaitant ne 1909–1910 m. parašytą dramą, o po dvidešimties metų paskelbtas *liaudies legendas*⁸ ir dainas (KrM 1930). Prie kai kurių iš šių tekstų nurodyta, kad jie buvo užrašyti 1903, 1904 ar 1905 m., tačiau, kaip pastebi Albertas Zalatorius, tai vyko arba rašant dramą, arba net vėliau. Literatūrologo žodžiais, tokį įtarimą sustiprina rašytojo bandymas kai kuriuos motyvus priderinti prie jau parašytos dramos. Pavyzdžiui, Šarūno noras nugalėti visus pasaulio karalius ir vienam visus kraštus valdyti – akivaizdi dramos koncepcija (Zalatorius 1997b: 43). O mes išryškinkime kai kuriuos Šarūno legendų, kitaip

V. Krėvės dar vadintų poringėmis, bruožus, kurie primena Ipatijaus metraščio karo vadą ir burtininką Skomantą:

Jis [Šarūnas] buvęs ne tik galingas karalius, bet dar didelis ir gudrus raganius, ir todėl jo niekas nugalėti negalėjęs, o jis visus kitus nugalėjo, nes nuolat ir nuolat buvo kariavęs (KrM 1930: 92).

Išmoko jis [Šarūnas] visokių burtų, mokėjo paukščiu virsti, lekioti padangėse, žvėrimi pavirsti, giriomis, tankumynais skristi. Surinko jis didelį būrį kareivių ir ėmė kariauti su kitų šalių karaliais (KrM 1930: 93).

Tasai Šarūnas buvo karaliaus sūnus. Jis gimė žiemą. Kūčių naktį, pačiam vidurnakty. Kai jis turėjo gimti, ėmė siausti didžiausia vėtra, kuri rové su šaknimis stipriausius medžius, plėšė pirkių stogus, griovė tvoras, kėlė į padanges sniego vėpūtinius. Gimė tasai Šarūnas su dvylika dantų ir vos tik gimė, tuojau pats atsisėdo, prakalbėjo ir paprašė valgyti (KrM 1930: 97–98).⁹

Ir V. Krėvės kalbėta, ir literatūros kritikų bei tyrėjų pripažinta, kad kurdamas „Šarūną“ rašytojas kūrė tautinį epą (plg. Doveika ir kt. 1981: 44). Atsargiai būtų galima sakyti, kad kūrė ne visos Lietuvos ir lietuvių, o epinę poemą karų verpetuose pražuvusių jotvingių-dainavių, jų kunigaikščio Skomanto atminimui. Būtent taip vėliau elgsis Kazys Boruta, kurdamas „Sakmę apie Skomantą ir Borutą bei kitus jotvingių karžygius“ (Daujotytė 1990: 20–21). Tačiau mums svarbiau, kad V. Krėvei įvietinant epą (šiuo požiūriu jis labai jau panašus į mitą) iškilo tikrovėje esančios ir herojų tariamai menančios vietos.

V. Krėvės Šarūno gyvenamąja vieta – pilimi, rezidencija – tapo Balyno kalnas (102), o po mirties kunigaikštis buvo palaidotas Straujos kalne (95). Be to, rašytojui svarbi ir raganius (raganos) buveinė

⁵ Pavyzdžiui, 1257 m. Mindaugo donacinio akto tekstas rodo, kad Dainava ir Jotva buvo ta pati žemė: *Denowa tota, quam etiam quidam letwesen vocant* (išsamiau žr. Salys 1995: 132–134; Karaliūnas 2015: 130–131).

⁶ „Milžinkapiui“ parašyti impulsą davė mano girdėtas paprastutis padavimas apie vieną kalną. Buvo pasakojama, kad tame kalne gulys milžinas, žuvęs kovoje su priešais ir tiek. Visą siužetą, aišku, sugalvojau aš pats, – pasakojo apie kūrybinę virtuvę V. Krėvė (Laisvydas 1940: 5).

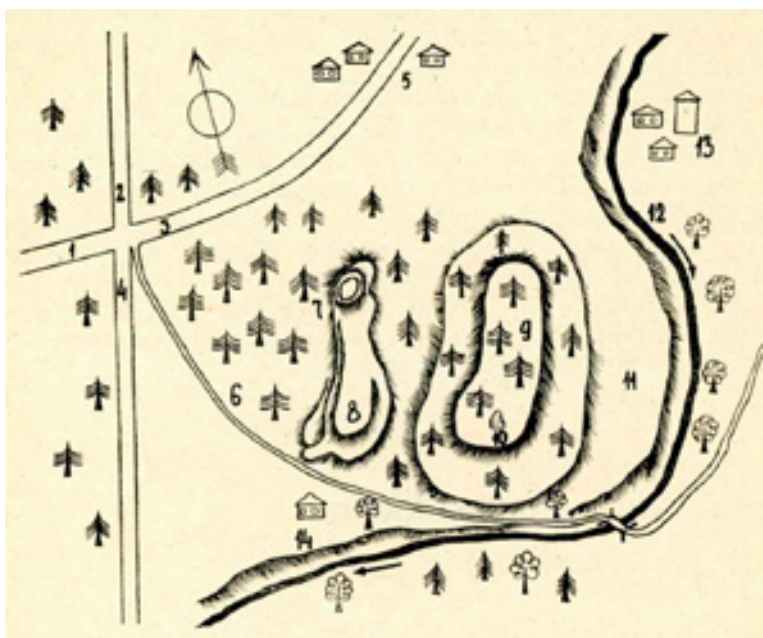
⁷ Plg. Šarūnas siejamas su liet. šarus „greitas“, šaruoti „skubiai eiti, daug dirbti“, šarioti „lakstyti“ (Kuzavinis, Savukynas 1987: 339–340).

⁸ Prie kai kurių nurodyta, kad buvo užrašytos 1903, 1904 ar 1905 m.

⁹ Plg.: *Jei kūdikis gimsta su dantimis, jis vadinasi „upiors“*. Kunigas turi uždrausti jam duoti valgyti – jis turi numirti, nes užaugęs bus negeras arba Kai vaikas užgimsta su dantimis, jis vadinasi „čiornaknyžninkas“. Tokie numirę pareina į namus. Kai jiems nukerta galvą ir padeda šalia, tai jie užsideda galvą ir vėl pareina. Reikia jiems nukirsti galvą ir padėti gale kojų, kad grabe rankomis nepasiektų (Balys 1979: 53).

3 pav.
Masališkių Straujos, arba Šarūno, kalnas
pagal A. Navaracką (1971):
1) kelias į Subartonis; 2) plentas Alytus–
Merkinė; 3) kelias į Masališkes; 4) plentas
Alytus–Merkinė; 5) Masališkių kaimas;
6) kelelis; 7) pušynėlis; 8) kalva; 9) Šarūno
kalnas; 10) akmuo; 11) aukštuma, kurioje
randama plytgalių, koklių; 12) Straujos upelis;
13) buvęs Masališkių dvaras;
14) Parudnių kaimas.

Gelovinės ežere (104). Skirtumas tas, kad raganiaus gyvenamoji vieta sutampa su žūties vieta ir amžiams krauju nudažęs ežero vandenis juoda it degutas spalva atskiro kapo jis neturi. Pirmasis šias vietas išsamiai aprašė buvęs Senovės paminklų referentūros darbuotojas, tautosakos rinkėjas ir politinis kalinys Adolfas Navarackas (1971) (3 pav.).

„Šarūno“, taip pat ir „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ ciklo sąlytis su liaudiškąja tradicija jau yra įvairiais požiūriais nagrinėtas (išsamiau žr. Zalatorius 1997a; Daugirdaitė 2007: 300–304). Šioje knygoje surinkti padavimai, sakmės bei tikėjimai apie Subartonių apylinkių šventvietes rodo, kad V. Krėvė imdavo iš esmės vieną kurį pasakojamosios tautosakos motyvą ir toliau su juo dirbo kaip literatas. Kiti tautosakiniai motyvai gyvavo – kai kuriais atvejais iki pat XXI a. pradžios – nepriklausomai nuo literatūros. Tai reikšminga išvada, rodanti, kad Subartonių apylinkių šventvietės yra senesnės už V. Krėvės kūrybą. Rašytojas žinojo liaudišką pasakojamąją tradiciją ir nesivaržydamas kūrė jos motyvais toliau.

Balyno kalnas Subartonių miške (102) – būdinga nugrimzdusio dvaro (variantuose – pilies, miesto) vieta; į požemius ten buvo patenkama per skylę ar urvą. Senajai šventvietai kartu su šia kalva priklauso ir Balyno vardą turinti šlapynė šiaurinėje papėdėje. Pasakojimų nuotrupos rodo, kad kitados būtent jį galėjo būti laikoma nugrimzdusio miesto vieta.

Masališkių Straujos kalno (95) padavimai sieja jį

su piliakalniais, bet tai patvirtinančių archeologinių radinių iki šiol nerasta. Tačiau į XVI a. įkurtą Masališkių dvaro sodybą galima žvelgti kaip į tam tikros politinės ir administracinės galios tąsą istoriniais laikais; Šarūno kapu vadinamas akmuo savo išvaizda primena senovės antkapius, bet kitose Pietų Lietuvos vietovėse padavimai juos paprastai vadina užkeiktomis, į akmenis pavirtusiomis nuotakomis.

Gelovinė (104) – vienas iš daugelio Dainavos žemės ežerų, kurio mitinio valdytojo (paslaptingos ir baugios būtybės, ežero žuvų šeimininko) paveikslą išsaugojo sakmės. Reta ir reikšminga žinia, kad iki XXI a. ežero pakrantėse dar buvo žinoma apie du šventus ažuolus.

Taigi, į V. Krėvės Šarūną nuo šiol reikia žvelgti kaip į lietuvių literatūroje atgimusį jotvingių (dainavių) kunigaikštį Skomantą. Jo pilies, šventovės ir kapo vietos rašytojas neišgalvojo, o tam tikru būdu tęsė senųjų šventviečių ir tautosakos tradiciją, suteikdamas jai naujų spalvų ir atspalvių.

Tęsiant Dainavos šventviečių paieškų ir tyrimų istorijos apžvalgą pažymėtina, kad 1935 m., pradėjus senovės paminklų registraciją, į Valstybės archeologijos komisijos akiratį pateko 6 šio sąvado šventvietės iš šiaurinės ir vakarinės Varėnos r. dalies iki demarkacinės Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto ribos. Be Akmenio kaimo Užkeiktos Nuotakos (1) ir jau anksčiau užfiksuoto Jakėnų akmens (34), buvo aprašyti: Aukštakalnio akmuo su pėdomis (4), Ašarinio

<p>Paminklo Nr. 59</p> <p>Rūšis</p> <p>Skaičius <i>Vienas</i> Vietos žmonių vadinamas <i>Aukakalni</i></p> <p>Vietos žmonių tradicijos ir padavimai <i>Pasakojama, kad senovėje buvo deginamas Aukas.</i></p> <p>Žinios apie radinius. <i>Randama ašvėli- nis medžių ciekumų.</i></p>	<p style="text-align: right;">40</p> <p><i>Alytus</i> apskr. <i>Daugys</i> valsč.</p> <p><i>Doškonių</i> m. dv. km. balk. vk.</p> <p>miško kv. Nr. _____</p> <p>Savininkas <i>Juozas Andrius, g. v. Doškonių km., iš Sėdimo</i> <i>gyv. Juozas Jp., g. v. Andriūnų</i> Paštas <i>Daugys</i></p> <p>Valdytojas <i>Juozas Andrius, g. v. Doškonių km., iš Sėdimo</i> <i>Juozas Jp., g. v. Andriūnų</i> Paštas <i>Daugys</i></p> <p>Artimiausias kelias paminklui pasiekti <i>III rūšies vieškelis Plau- bas - Andriūnai, nuo Daugai - Varina plon. to į pietų pusių, 2 km atstumu</i></p>
<p>Paminklo būklė <i>Kalnas vienas yra ari- mas ir sėjami javai.</i></p> <p>Kas darytina paminklo apsaugai <i>Reikalinga už- drausti sėjimą ir kaimo naujokis, nes dabas kalnas yra vėras ir tas ir sėjami javai.</i></p>	<p>Paminklo apsauga (Jatapas pastabas)</p> <p>Reg. Nr. Valstybės Archeologijos komisija GAUTA 1935 m. Gruodžio mėn. 24 Nr. 3498 pr.</p> <p><i>Gauta pasirašė: Kraukle, Daugys raj. kultūros pav. uky, 1935 m. Nr. 194/3</i></p>

4 pav.

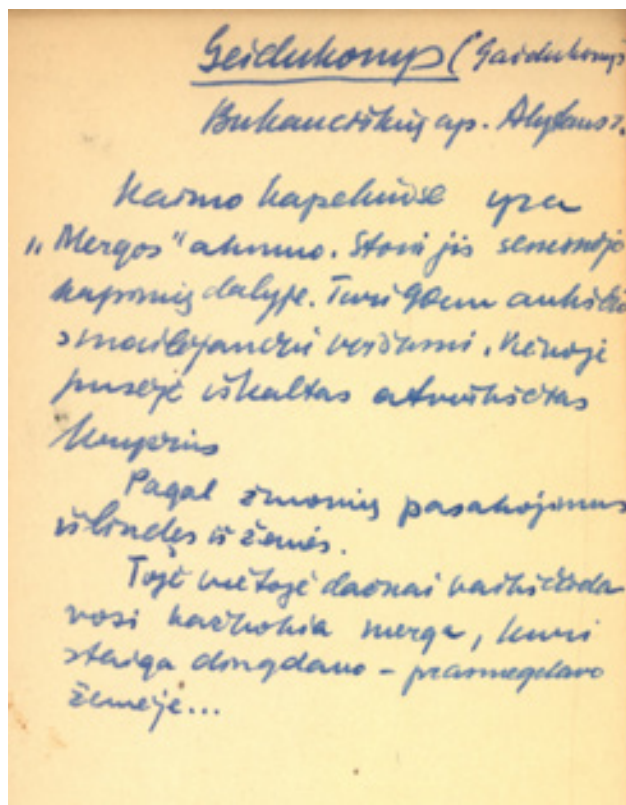
Ant Andriūnų ir Doškonių k. ribos esančio Aukakalnio – senovės paminklo – aprašymas. 1935 m.

kalnas (147), Straujos kalnas Masališkėse (95) ir Aukakalnis ant Andriūnų ir Doškonio kaimų ribos (2) (4 pav.). Mokytojų paskatinti, pasakojimų apie kai kurias kitas šventvietes užrašė Merkinės moksleiviai (plg. VAK 78: 379–380). Valstybės archeologijos komisijos archyve saugomos ir tuo pačiu laikotarpiu Dzūkų kraštotyros draugijos vadovo, Alytaus gimn. mokytojo Jono Miškinio sukauptos žinios apie Alytaus apskr. archeologijos paminklus (VAK 32: 6; 78: 317 ir kt.). Buvęs Ricielių pradžios mokyklos mokytojas, vėliau Merkinės valsčiaus raštininkas Emilis Šneideris Liškiavos apylinkėse surinktus vertingus padavimus ir kitą tautosakinę medžiagą perdavė į Lietuvos tautosakos archyvą (LTR 374; plg. Šneideris 1934; 1935).

Tam tikras pradėto darbo paminklų apsaugos srityje tęstinumas išliko: XX a. 6 dešimtmetyje archeologinių paminklų pasus ypač rūpestingai pildė mokytojas Henrikas Lizdenis iš Varėnos ir A. Navarackas¹⁰. Vertingos Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto ir Kultūros ministerijos, o vėliau Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos surengtų žvalgomųjų archeologinių ekspedicijų ataskaitos, nors tikslumo jos neretai stokoja (Tautavičius 1955; Daugudis 1968; Markelevičius 1970; Balčiūnas 1979) (5 pav.). Paskutiniosios, 1989 m. Varėnos r. vykusios žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita jau nebuvo parengta.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, vėliau kompleksinėse Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos ekspedicijose Zervynose (1963 m.), Merkinėje (1967 m.), Dubičiuose (1971 m.) rinkta tautosaka, įvairi etnografinė medžiaga, tačiau vietų kryptinai nebuvo ieškoma.

Atkūrus Nepriklausomybę, dėmesio Varėnos

5 pav. A. Tautavičiaus parengtas Geidukonių Mergos akmens aprašas. 1955 m.

rajono ir Druskininkų savivaldybės šventvietėms parodė Kultūros paveldo centro specialistas, geografas Tadas Šidiškis (1995 m.), tačiau pokyčių paminklų apsaugos požiūriu neįvyko. Šiandien į Nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių registrą yra įrašyti 9 jau prieš keletą dešimtmečių užfiksuoti akmenys (2 iš jų Kuršių k. turi bendrą teritoriją) ir 3 kalnai¹¹.

	Valstybės archeologijos komisija (XX a. 4 deš.)	Valstybinė istorijos ir meno paminklų apsaugos inspekcija (XX a. 6 deš.)	Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (XX a. 8 deš.)	Kultūros paveldo departamentas (esama padėtis)
Varėnos r. sav.				
Akmenio kaimo akmuo, vad. Užkeikta Nuotaka (1)	+	+	AV 1750	KVR 7147
Andriūnų alkakalnis, vad. Aukakalniu (2)	+	+	AR 46	KVR 3685

¹⁰ Ne visa dokumentacija Kultūros paveldo centro archyve išliko. Pavyzdžiui, Aukštakalnio akmens su pėdomis pasas pradingo jau Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje.

¹¹ Liškiavos Bažnyčios kalnas dabar saugomas kaip dvarvietė.

	Valstybės archeologijos komisija (XX a. 4 deš.)	Valstybinė istorijos ir meno paminklų apsaugos inspekcija (XX a. 6 deš.)	Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (XX a. 8 deš.)	Kultūros paveldo departamentas (esama padėtis)
Andriūnų alkakalnis, vad. Salos kalnu (3)		+	AR 1409	
Aukštakalnio akmuo su pėdomis, vad. Dusmenės akmeniui (4)	+	+	AV 1751	
Jakėnų akmuo su iškalta kryžiumi (34)	+	+	AV 1749	
Jakėnų akmuo su pėda (35)	+	+	AV 1752	
Kuršių akmuo su pėdomis (60)		+	AR 1368	KVR 3644
Kuršių akmuo (61)		+	AR 1369	KVR 3645
Liškiavos alkakalnis, vad. Bažnyčios kalnu			AR 1383	KVR 30286
Liškiavos akmuo su pėda (68)			AR 1384	KVR 3660
Liškiavos Raganos akmuo (70)			AR 1385	KVR 3661
Masališkių Straujos kalnas (95)			AV 1763 ¹²	KVR 7160
Merkinės gir. Balyno kalnas (102)			AV 1764 ¹³	
Papiškių akmuo su pėdomis (137)		+	AV 1770	KVR 7167
Papiškių Perkūno akmuo (138)		+		
Perlojos alkakalnis, vad. Ašariniu (147)	+			
Puvočių Perkūno akmuo (164)				KVR 42673
Vėžionių gir. akmuo, vad. Kiškio Bažnyčia (193)			AR 1410	KVR 3686
Druskininkų sav.				
Švendubrės akmuo (238)			AR 1551	KVR 13037

1 lentelė. XX a. į kultūros paminklų sąrašus patekusios Varėnos r. ir Druskininkų sav. šventvietės ir šiandieniniai unikalūs jų kodai (jeigu turi teisinę apsaugą).

XIX–XX a. antros pusės archeologų, tautosakininkų, paveldosaugininkų indėlis į Dainavos žemės šventviečių tyrimus vertingas ir svarbus. Tačiau jų dėmesys visą laiką buvo sutelktas į Raigardo slėnį ir Švendubrės akmenį, Akmenio kaimo Užkeiktą Nuotaką, Liškiavos archeologinę vietovę, Subartonių apylinkės šventvietes ir kai kurias kitas vietas. Kryptingi žvalgymai, ieškant mažųjų – šiuo atveju mažai arba visai nežinomų – šventviečių prasidėjo 1998–1999 m., Raigardo slėnyje ir aplinkiniuose kaimuose surengus kompleksinę geologų, archeologų ir menotyrininkų ekspediciją (išsamiau žr. Baltrūnas

ir kt. 2001) (6 pav.). Kitais metais jos branduolys kartu su naujai prisijungusiais tautosakininkais ir etnologais persikėlė į Merkinę ir ten tęsė pradėtus darbus (išsamiau žr. Merkinės 2004).

2011–2012 m., rengiant Dzūkijos nacionalinio parko tvarkymo schemą šių eilučių autorius, padedamas Dalios Blažulionytės, Algimanto Černiausko, dr. Onutės Grigaitės, Henriko Gudavičiaus, pasinaudodamas Vidmanto ir Irenos Balkūnų, Nijolės Marcinkevičienės, Romo Norkūno surinktais duomenimis, sudarė jau keturių dešimčių parko ribose ir prieigose esančių šventviečių ir jų požymius turinčių vietų – kalnų,

¹² Buvo saugomas kaip senkapis.

¹³ Buvo saugomas kaip piliakalnis.

6 pav.
Prieš pradedant Raigardo slėnio kompleksinius tyrimus. Pirmoje eilėje iš kairės: Bronius Karmaza, Vyktintas Vaitkevičius, Valentinas Baltrūnas (projekto vadovas), Rimantas Petrošius; antroje eilėje: Violeta Pukelytė, Rasa Andriulytė-Žukienė, Aušrinė Kulvietytė, neatpažinta studentė. 1998 m.

medžių, akmenų, ežerų, šaltinių – sąrašą. Panašiu laikotarpiu susipažinę su Dzūkijos nacionalinio parko direkcijoje saugomais duomenimis apie šventus šaltinius, visapusiškus jų tyrimus atliko ir paskelbė Geologijos tarnybos specialistai (Gedžiūnas ir kt. 2016). 2020 m. Klaipėdos universiteto ir Lietuvos

literatūros ir tautosakos instituto ekspedicija Musteikoje, globojama vietos bendruomenės, parodė, kiek daug vertingų žinių dar galima surinkti apie senąsias šventvietes, ir paskatino imtis didelei Dainavos žemės daliai skirtos knygos.

Šventvietės kultūriniame kraštovaizdyje

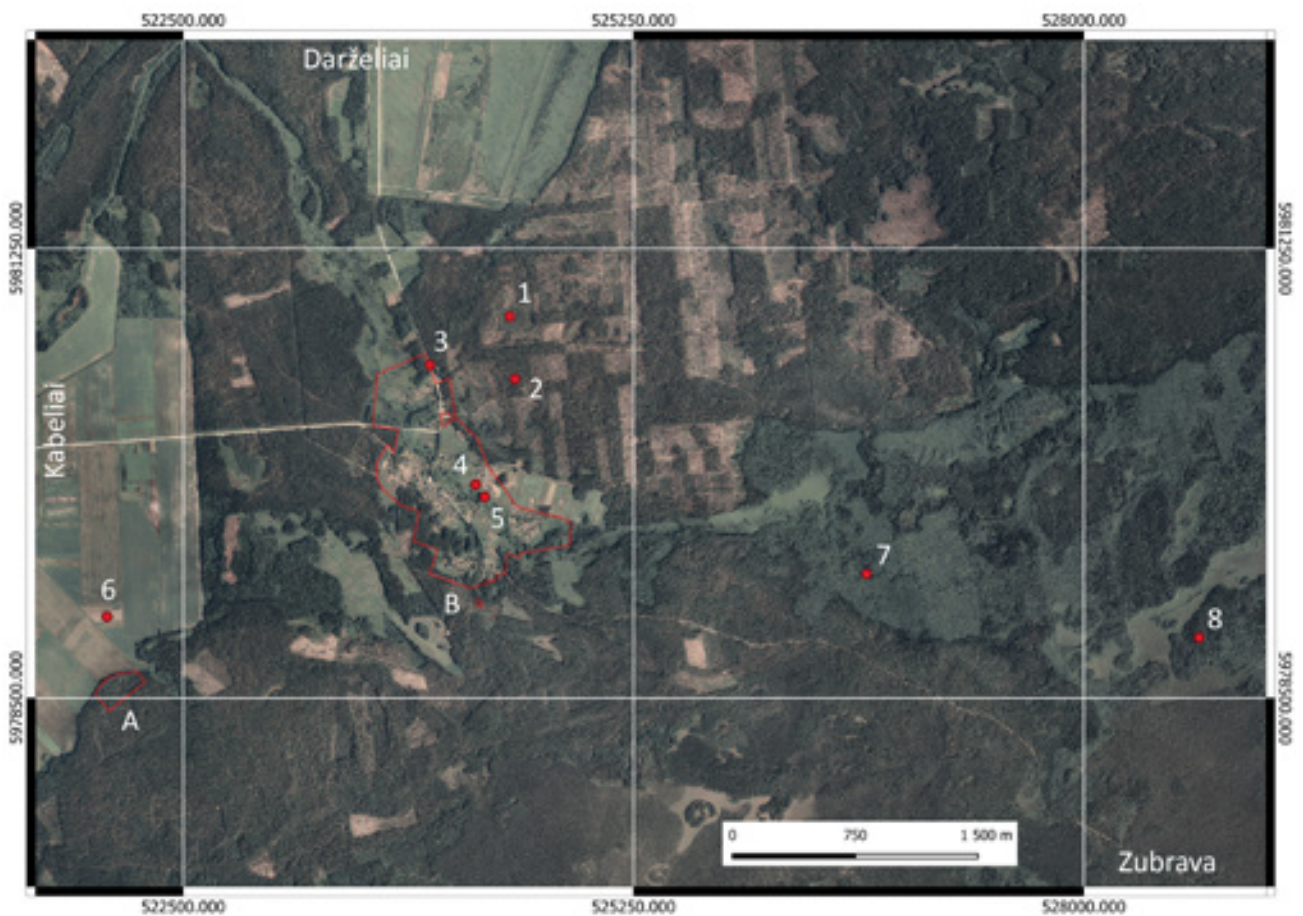
Musteika – senovinis, uždaras kaimas, kurio pietinė dalis (Averkų, anksčiau dar vadinamų Danilomis, galas) per šimtmečius buvo ne Trakų ar Vilniaus, o Gardino administracinė erdvė. XIX a. pabaigoje Musteikoje dar buvo prūsų genčių pabėgėliams būdinga tartimi tariančių *mazai*, *uzaugus*, *prizadu*, *nemozna* ir pan. (Вольтеръ 1911: 160). Įdomių žinių apie Musteiką pateikia gamtininkas Tadas Ivanauskas, žurnalistas Rimantas Budrys, architektūros tyrinėtojas Kazys Šešelgis. Prieš porą dešimtmečių paskelbti Vinco Gaidžio prisiminimai „Musteikos pasaulis“ (2002). Amatų žinovas ir drevinės bitininkystės tradicijos puoselėtojas Romas Norkūnas rašė apie įvairius buitines dalykus, senovės papročius (Norkūnas 2006). Bendras kaimo šventviečių paveikslas iki šiol nebuvo nupieštas, bet visi paminėti autoriai pateikia kokių nors jam svarbių gamtinių, kultūrinių, socialinių detalių.

Už 0,6 km į šiaurės rytus nuo Miškiniais vadinamos Musteikos dalies yra Ažarėliu vadinama

aukštapelkė (116). Tai kitados iškeliavusio, kitų teigimu – burtininkų žadėto, tačiau į Ašašninkus nuvesto ežero vieta; požeminiais kanalais Ažarėlis esą jungiasi su Musteikos upeliu. Vietovė kaimo gyventojams gerai žinoma, nes šalimais, sausesnėje vietoje, buvo kasamos duobės bulvėms ir kitoms daržovėms laikyti; 0,4 km į pietus nuo Ažarėlio yra Laumės raistėlis (117) – nedidelė pelkė, kurios šeimininke laume buvo gąsdinami vaikai. Suaugusieji po Antrojo pasaulinio karo išsikasę šulinėlį čia gamino naminę degtinę (7 pav.).

Nuo Aukštulio kalnelio (115) Musteikos šiauriniame pakraštyje buvo ridenami velykiniai margučiai. Be to, kaimas turi ąžuolą senolį ir šaltinį Musteikos up. deš. krante, nors tvirtesnio gyventojų ryšio su šiomis vietomis užfiksuoti jau nepavyko.

Už 2 km į vakarus nuo Musteikos plyti numeliuotas Grybaulios Samanijos raistas (30), kuriame gyvenęs raišas velnias. Tokiu pačiu atstumu į rytus, Viršumusteikyje, buvo paslaptingi Raganų akmenys

7 pav. Musteikos kraštovaizdis:

1) raistas, vad. Ažarėliu; 2) Laumės raistėlis; 3) Aukštulis kalnas; 4) ąžuolas; 5) šaltinis; 6) Samanijos raistas; 7) Viršumusteikio Raganų akmenys; 8) Papo Daržo ąžuolas (A – Kabelių sen. gyvenvietė, B – Musteikos etnoarchitektūrinio kaimo teritorija).

(118). Papo Darže, dar už 2 km tolyn į raistus, augo senolis ąžuolas su juodojo gandro lizdu viršūnėje (17). Ten, pasakojama, Pirmojo pasaulinio karo metais stačiatikių šventikas karo pabėgėliams ar belaisviam laikė mišias; ąžuolas buvo nupjautas ir išgabentas sovietinės okupacijos metais.

Visos paminėtos vietos, net ir kelis kilometrus nutolusios nuo Musteikos, buvo lengvai pasiekiamos ganant gyvulius ar šienaujant. Kaimo bendruomenė buvo pagrindinė šių vietų naudotoja, čia buvo įvaizdintas senasis mitinis jos pasaulėvaizdis, juntama ir patiriama aiški – dažnai visai plonytė – riba tarp žmonių gyvenamos aplinkos ir dievų bei mirusiųjų erdvės.

Toks pat modelis kaip Musteikoje – kaimo bendruomenė turi šventviečių savo gyvenamoje

erdvėje, jos pakraščiuose arba nutolusių ir sunkiau pasiekiamų, bet lankomų – didesniu ar mažesniu mastu kartojasi kitose vietovėse: Kašėtose prie Grūdės, Liškiavoje, Marcinkonyse, Mardasave, Margionyse, Noruliuose, Perlojoje, Purpliuose, Puvočiuose, Švendubrėje.

Suprantama, amžiams bėgant keitėsi apgyvendinimo tankis ir gyvenviečių pobūdis. Iki XX a. išliko ir senosios struktūros gyvenviečių, nepalietusių Valakų reformos (pvz., Ulčičių bajorkaimis prie Nemuno), ir nuošalių gyvenviečių (pvz., Dubininkas, Lynežeris, Musteika), kurios savaimingai susiklostė tuo metu, kai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jau vyravo rėžiniai kaimai, atitinkamas žemės valdymas ir naudojimas.

Kraštas pasižymi tuo, kad ypač Druskininkų sav.

vakarinėje ir Varėnos r. pietinėje dalyse atstumai tarp gyvenviečių yra dideli, auga daug miško (išsamiau apie tai žr. Kudaba 1971). Tai turėjo įtakos tam tikrų jau minėtų šventviečių židinių susidarymui.

Nepriklausomai nuo urbanistinių struktūrų ir socialinės istorijos raidos, būdingiausia konkretaus kaimo šventvietė – šaltinis; dažnai tai bus į rytus – prieš saulės tekėjimą – tekantis šaltinis, upelio tėkmės ruožas ar jo žiotys (Bižuose – Viršupis (10), Kaniavėlėje – Kaniaukos (Ginevičių) šaltinis (45), Levūnuose – Latako šaltinis (65)). Į kaimų pakraščius jau galima rasti ne vien šaltinių, bet ir miškelių, kalvų, akmenų. Įsimintinas Juozo Averkos pasakojimas apie Marcinkonių gyventojų šilalius (80) jų sodybų kaimynystėje, Guguciu vadinama kalva (170) yra į šiaurę nuo Rudnelės kaimo, vaizdingame Skroblaus vingyje, o Raganos (Viedzmos) akmeniu vadinamas riedulys (70) – Liškiavos valdų pakraštyje, prie Laumės griovos, netoli nuo Nevieros kampu vadinamos Ricielių kaimo vietovės.

Būdinga nuo kaimo nutolusi, ant žmonių gyvenamo pasaulio ribos esanti šventvietė – ežeras, pelkaitė, koks didesnis raistas. Minėtinas Pavilnio, arba Povelnio, ežeras į pietryčius nuo Zervynų (77), Laumiaraitis tarp Liepiškių ir Ricielių (218), Laumės bala vadinama aukštapelkė miške tarp Puvočių, Dubininko ir Rudnelės (128). Tokios vietos dažnai priklauso nebe vienai kuriai bendruomenei, o kelioms kaimyninėms. Pats ryškiausias Gudo Šalies raistų, kur traukdavo daugelio aplinkinių kaimų šienpjoviai, pavyzdys; kun. Vladas Jezukevičius liudija, kad XX a. pirmoje pusėje Lynežerio senoliai Gudo Šalį dar vadino senuoju Dausų Šalies pavadinimu (15). Čia esą gervės, lėkdamos į šiltus kraštus – dausas – nutūpdavo pailsėti ir uogomis pasistiprinti (Jezukevičius 2018: 46). Į tokias tolimesnes šventvietes, kuriomis dalijosi kelios bendruomenės, pažvelkime atidžiau.

Pirmiausia į akis krenta faktas, kad šventvietės ir gyvenamoje aplinkoje, ir toli už jos ribų turi savo konkrečias šventes: Krikštus (Pusiaužiemio dieną), Užgavėnes, Velykas, Sekmines, Jonines, taip pat įrašymo į bernus apeigas. Tai dienos, kuomet buvo lankomos ne tik savos, bet ir gretimuose kaimuose esančios šventvietės. Kartu tai progos susitikti šventvietėse, kurias dalijasi kelios bendruomenės, pvz., ant Pautienės kalnelio (129) tarp Trasninko, Viršurodukio

ir Dubininko¹⁴ per Sekmines, prie Nikiparos šaltinio (126) tarp Norulių, Pašilingės ir Maksimų – per Jonines. Šventviečių, kurias lankė kelių skirtingų kaimų gyventojai, požymių turi ir Gelovinės Ažuolo ragas (105), Sapiėgiškės Raudakalnis, kitaip – Raudonakalnis (180), nugrimzdusio Raigardo miesto vieta tuo pačiu vardu vadinamame slėnyje tarp Švendubrės ir Pervalko (236).

Per Šv. Joną prie Raganų akmenų Musteikos up. aukštupio pelkėse (118), ant istorinės Vilniaus ir Gardino gubernijų ribos, pasakojama, suskrisdavusios visos apylinkių raganos¹⁵. Vienas iš Raganų akmenų buvęs didesnis, nelabai aukštas, platus lyg stalas; šalimais (kai kurių teigimu – aplinkui) būta dar poros, ar galbūt net penkių mažesnių akmenų. Susėdusios ant akmenų raganos tardavosi; dvi viršininės iš Kijevo duodavo įsakymus. Įprasta, kad taip padavimai ir saktės vaizduoja ne vienos, o kelių gretimų ir net tolimesnių bendruomenių kartu naudojamas šventvietes (8 pav.).

Tokia pat paslaptinga Pavarėnio Martynuko akmens istorija (140). Jis esą buvo Akmenio kaime, šalimais Užkeiktos Nuotakos akmens ar kiek toliau nuo jo, Merkio pakrantėje. Susirinkę į Jėzaus Širdies (Dešimtinių) atlaidus vaikinai nėjo į bažnyčią, o galynejosi prie apie 60 kg sveriančio Martynuko, stengdamiesi jį iškelti, tapti bernais. Tuomet kunigas liepęs Tomui Saulėnui iš Pavarėnio Martynuką įmesti į Merkjį. Bet naktį akmuo T. Saulėnui prisisapnavęs, reikalaujamas iškelti iš upės dugno. Netrukus Martynukas buvo atvežtas į Saulėnų sodybos kiemą, padėtas prie senojo gyvenamojo namo ar svirno, ir jaunimas toliau rinkosi prie akmens, neprašydamas šeiminių leidimo. Martynuko kilnoti ateidavo ir vietiniai, ir aplinkinių kaimų vaikinai, o merginos stebėjo ir sekė, kuris iš jų jau būsiąs priimtas į bernus.

Tai, kad įrašymas į bernus – jėgos patikrinimas ir pripažinimas – yra senovės švenčių atgarsis, rodo pasakojimas apie Purplių kaimo akmenį (160). XX a. pirmoje pusėje dar žinota, kad prie šio akmens žmonės meldėsi, o šiandien liko tik juoką keliantys prisiminimai apie tai, kad ten būdavo *jaunimo atlaidas* ir net *šūdo pakėlimas*, t. y. iš žemesnės socialinės padėties buvo pakeliama į aukštesniąją (veikiausiai, bernų arba mergų).

¹⁴ Beje, pasakojimas apie šią vietą buvo užrašytas Noruliuose.

¹⁵ Reikia pabrėžti, kad Musteikoje ir apylinkėje visiškai nėra akmenų.

8 pav.
Viršumusteikio Raganų akmenų
paieškos. Iš kairės: D. Blažulionytė,
dr. O. Grigaitė, Vincas Averka (80 m.,
gim. ir gyv. Musteikoje) ir R. Norkūnas.
2008 m. birželio 19 d.

Baltų religijos ir mitologijos gelmės

Kokie seni mitiniai vaizdiniai lydi Dainavos žemės šventvietes, gerai parodo pasakojimai apie ežerus ir ežervietes – iškeliausių arba dar neatvestų ežerų vietas. Nuostabą kelia faktas, jog ir XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje vyriausioji karta neretai su smulkmenomis dar pasakojo apie mitines ežerų keliones bei požeminį ežerų jungiančių tunelių tinklą. Padavimuose ežerai – tai nepaprastos būtybės, įgyjančios jaučio, karvės ar paršo pavidalą, plg.: *Pelesos ežeras apsivertė jaučiu – jautis baltas ėjo, vanduo ėjo, ežeras ėjo kaip jautis. Pelesoje upis liko – uodega liko... (22)* (LTR 4927/14). Tik užmezgus su šiomis būtybėmis ryšį, galima tikėtis, kad ežeras apsistos tavo gyvenamoje erdvėje ir taps jos dalimi (išsamiau žr. Vaitkevičienė 1996).

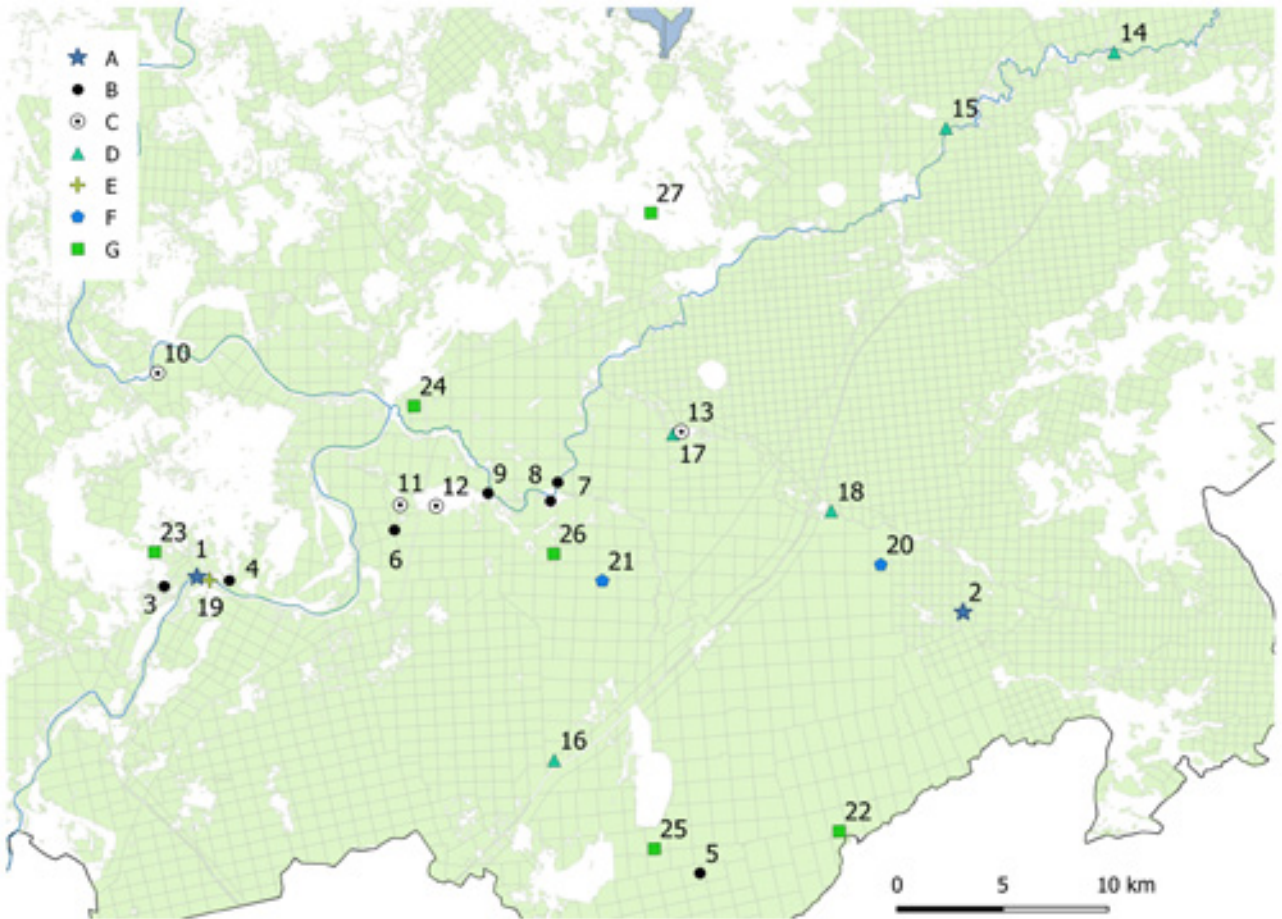
Tuose pačiuose pasakojimuose iškyla burtininkai – nepaprasti tarpininkai tarp žmonių ir dievų, kuriems ežerai paklūsta. Šie burtininkai, atsižvelgiant į jų gebėjimą pakelti ir vesti ežerą, primena XVII a. Mato Pretorijaus aprašytuosius oronis, kurie stebėjo orą, pranašavo jo permainas ir patys galėjo jas sukelti, *kraujučius*, kurie suprato žmonių ir gyvulių kraujo ženklus, *dūmonis*, kurie stebėjo ir aiškino žvakių dūmų ženklus ir daugelį kitų burtininkų (išsamiau žr. Pretorijus 2006: 405–409). Su senaisiais žyniais

ežerų vedlius sieja ne tik konkreti, labai siaura mitinė specializacija, bet ir regėjimo auka, kurią jie ežerui už klusnumą sumokėdavo. Antai pasakojama, kad vienas burtininkas pasiūlęs Švendubrės gyventojams atvesti ežerą su žuvimis su sąlyga, kad šie apakusį burtininką vėliau iki mirties išlaikysią (*mani in smertį užlaikykite, ba aš atvesiu ir apaksiu*). Švendubrėnai su tokia sąlyga nesutiko, atsisakydami ir ežero, ir žuvų (LTR 3804/21).

1931 m. E. Šneiderio Ricieliuose išklausinėta Kristina Žėkienė (92 m.) ir jos duktė Teofilė (50 m.), be daugelio kitų vertingų tautosakinių dalykų, taip pat išsamiai pasakojo apie ežerų bei upių valdytojus: *Žėdnan¹⁶ ežeran ir upėn yra vis atskiras valdytojas ir jų kiekvienas vanduo skiriasi, nesmaišo su kito vandens valdytojo vandeniu* (LTR 374c/1279). *Vandenių valdytojai panašūs į dzieduką. Jeigu katram paskirta skysti, tai tas dziedukas ir skandzina* (LTR 374c/1280). *Tie dziedukai yra ant vandenių nuo Dievo pastanavyti* (LTR 374c/1281). Tad mitiniai atvestų, nusileidusių ežerų valdytojai yra senelio pavidalą ir su vandens telkinių pavadinimais sutampančius vardus turinčios dievybės. Jos turi ir apibrėžtas buvimo ribas, skandina tuos, kuriems lemta nuskęsti, o jeigu ežerams tenka iškelti, tai jie saugo savo

¹⁶ Kiekvienne.

9 pav. Su laume arba laumėmis siejamos šventvietės (A – piliakalniai ir kalvos, B – akmenys, C – šaltiniai, D – upės ir upeliai, E – rėva, F – ežerai, G – pelkės): 1) Liškiavos piliakalnis; 2) Rudnios gir. Mergų Pylimas; 3) Liškiavos Raganos (Viedzmos) arba Laumės akmuo; 4) Liškiavos Laumės akmuo; 5) Musteikos gir. Raganų akmenys; 6) Norulių gir. Laumės akmuo; 7) Puvočių Perkūno akmuo; 8) Puvočių Stavario akmuo; 9) Rodukos Laumės tilto akmuo; 10) Levūnų Latako šaltinis; 11) Norulių gir. Nikiparos šaltinis; 12) Norulių Merkyklos šaltinis; 13) Žiūrų šaltinis; 14) Merkys ties Pamerkais; 15) Merkys ties Smalininkais; 16) Skroblus ties Margionimis; 17) Ūla ties Trakiškiais; 18) Ūla ties Zervynomis; 19) Liškiavos Laumės tiltas; 20) Marcinkonių gir. Pavilnio (Povelnio) ež.; 21) Marcinkonių gir. Trikampio ež.; 22) Gudo Šalis; 23) Liepiškių Laumiaraistis; 24) Merkinės Kukumbaliai; 25) Musteikos gir. Laumės raistėlis; 26) Norulių gir. Laumės bala; 27) Vartavalakio Laumės plynia.

vandenis nesusimaišiusius su kitų valdytojų-dievybių vandenimis.

Apie vandenį šiame šventviečių sąvade kalbama bene daugiausiai. Tai ne tik atėjusių ir iškeliavusių ežerų pasakojimai, nepaprasti susitikimai su juos valdančiom būtybėmis. Abipus Nemuno, pas šilinius dzūkus pietinėje ir laukuose įsikūrusiuose kaimuose šiaurinėje Varėnos r. dalyje dažniausiai baltų religijos ir mitologijos vaizdiniai siejami su šaltiniais, upeliais, pelkėmis; dalis šventų akmenų taip pat stūkso upėse arba ant jų esančiuose įdubimuose renkasi nepaprastų galių turintis vanduo. Čia dažniau už visus

kitus dievus, deives ir dievybes tariamas Laumės vardas.

Laumė arba laumės siejamos iš viso su 26 išžvalgytos Dainavos žemės dalies šventvietėmis: akmenimis (7), pelkėmis (6), upėmis ir upeliais (5), šaltiniais (4), ežerais (2), rėva ties Liškiava ir ten pat esančiu piliakalniu (9 pav.). Kaip tik Liškiavoje laumė vaizduojama kaip deivė milžinė, kuri nori per Nemuną pastatyti akmenų tiltą (69). Daug padariusi – tai liudijo pavojinga akmenų sangrūda Nemune žemiau Kriučiaus žiočių – laumė darbo nepabaigė. Tačiau šioje vietovėje, ant piliakalnio ir jo papėdėje Nemune,

laumes buvo galima sutikti iki pat XX a. antros pusės. Toks pat ryškus kelią per raistą išpylusią mergų – jas pagrįstai galime sieti su laumėmis – paveikslas išliko Lynežeryje ir Rudnioje prie Ūlos (176). Tai vienas iš tų atvejų, kuomet archajiniai mitologijos vaizdiniai yra įvietinti prie seniausių archeologinių vietų, šiuo konkrečiu atveju – prie akmens amžiaus stovyklaviečių spiečiaus į rytus nuo Lynežerio kaimo (išsamiau žr. LAA 1974: 49–50), prie taip pat vadinamo upelio, kurio antrasis vardas – Pekla arba Peklālė (177).

Tačiau daugiausiai pasakojama apie laumes, kuriuos augina vaikus, verpia, audžia, skalbia, atlieka kai kuriuos lauko darbus, vėliau prausiasi ir dalį laiko skiria laisvalaikiui bei poilsiui. Laumės turi savo vietas ir laiką, kada ten pasirodo. Jų būtis panaši kaip žmonių, tačiau pasirodymo laikas ir veiklos ne visada sutampa. Štai Norulių miško akmenį su įduba-šulinėliu (127) laumės ir žmonės lanko ne vienu metu, tarsi pakaitomis. Bet nepaprastų galių turinčio vandens užtenka visiems. Norulių kaimo Merkyklos vietovėje (123), prie šaltinių, laumės naktį tvarko paliktus audeklus. Ir koks gražus šis sambūvis, rodo laumių dovana

Norulių moterims – auksinė kultuvė. Palyginimui, Puvočiuose tarp žmonių ir laumių iš aukštapelkės (128) tvyro įtampa – šios taikosi (ir joms sekasi) grobti paliktus vaikus. O kai kartą praeivis sviedė į Laumių balos pusę akmenį, tai laumės supykusios, sugavusios jį ir mirtinai nukankinusios; apie tai papasakojęs kunigas esą liepė žmonėms laumių daugiau neerzinti (Stukienasówna 1939: 71–72).

Išnagrinėjęs daugelį tokių ir panašių tautosakinių tekstų Norbertas Vėlius priėjo prie išvados, kad laumės esančios chtoniškos mitinės būtybės – vandens dvasios, turinčios miško dvasių bruožų. Be to, jos susijusios su naujagimiais bei moterų vaisingumu ir tam tikru mastu dirba žemės ūkio darbus (išsamiau žr. Vėlius 1977: 117–122). Bet gausių ir įvairių Varėnos ir Druskininkų šventviečių kontekste laumių ryšys su žeme, mišku ir vandenimis įgyja naują, patį svarbiausią paaiškinimą – taip reiškiasi Žemės gyvybinės galios, pirmapradis šventumas. Į jį atsiremia tyrinėtojai, kalbėdami apie baltų religijos pobūdį ir turinį. Iš čia taip pat kyla iš kartos į kartą tekančioje lietuvių prigimtinėje kultūroje patiriamos šventosios būsenos.

Šventviečių sąvadas

Sąvade laikomasi abėcėlės tvarkos, vietos numeruojamos. Be numerių likusios tos vietos, kurios turi šventviečių požymių – įsidėmėtiną pavadinimą ar kokį būdingą išorinį bruožą, tačiau duomenų apie jas stinga.

Šventviečių aprašymai pradedami vietos gyvenotojų arba tyrėjų suteiktu pavadinimu didžiosiomis raidėmis. Siekta išsaugoti tarminius pavadinimus, o jeigu priimta oficiali pavadinimo forma skiriasi, tarminė nurodoma skliaustuose, pvz., KASTINIO EŽERAS (tarm. KASCINIO); jeigu bendrinis žodis pavadinime yra tariamas tarmiškai, siekiama išsaugoti ir jį, pvz., LAUMĖS RAISTĖLIS. Toliau pateikiamos žinios apie šventvietės geografinę padėtį, nurodomi atstumai, koordinatės (didesnį plotą užimančias šventvietes žymi rutuliukai vidurinėje jų dalyje), matmenys, ypatumai, istoriniai ir (arba) archeologiniai duomenys. Daug dėmesio skirta padavimams, pasakojimams, tikėjimams.

Daugelio šventviečių aprašymus lydi istorinių 1840 m. ir 1890–1907 m. carinės Rusijos (M 1:126 000 ir 1:21 000), 1948–1953 m. (M 1:25 000) žemėlapių, 2018–2020 m. skaitmeninių ortofografinių žemėlapių

iškarpos. Visi šie žemėlapiai buvo analizuojami ir spaudai parengti naudojant atvirojo kodo QGIS programą. Pasirenkant žemėlapius kaip iliustracijas buvo laikomasi nuostatos, kad jie turi būti kuo informatyvesni, o juose matomi kraštovaizdžio elementai bei tam tikra kartografinė informacija iš esmės papildytų tekstą.

Gyvenamųjų vietovių pavadinimai knygoje nurodomi remiantis Lietuvos Respublikos adresų registro įrašais, vandenvardžiai – pagal upių ir ežerų vardyną (Vardynas 1963).

Renkant sąvado nuotraukas siekta, kad jose būtų matoma šventvietės aplinka, pagal galimybes – tikslus dydis ir ypatumai. Kokybės reikalavimai nebuvo keliami žmonių išsaugotoms ir (arba) archyvinėms nuotraukoms, kurios liudija aplinkos kaitą, sunaikintas šventvietes.

Visi paaiškinimai, patikslinimai ir papildymai išnašose, jeigu nenurodyta kitaip – šios knygos autoriaus.

Atkreiptinas dėmesys, kad sąvade minimų vietų rodyklė ir žemėlapiai priešlapiuose yra pagrindinės skaitytojui skirtos paieškos priemonės.

VARĖNOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ŠVENTVIEČIŲ SĄVADAS

AKMUO (ist. k.), Varėnos sen.

Vietovė prie senojo Vilniaus kelio, kur stovi Mergos akmuo (↑), turi istorinį Akmens, arba Akmenio, vardą (plg.: *Mieysco titulo Kamien zwano* – 1784 m., LMAVB f. 11–11). 1840 m. topografiniame žemėlapyje Akmeniu (*Камень*) vadinamas viensėdis (TŽ 1840), iš kurio ilgainiui išaugo Paakmenio kaimas. Apie 1890 m. parengtame žemėlapyje ten jau fiksuojamas Paakmenio viensėdžio pavadinimas (*Заст. Подкамень*).

Mergos akmuo, bažnyčia ir nedidelė čia įsikūrusi gyvenvietė ilgai turėjo Akmenėlio vardą (*Каменка*). Matyt, po 1863 m. sukilimo į Rasčatiškių palivarką (*Ф. Расчатишки*), buvusį į P nuo Akmenio, buvo atkelti rusai kolonistai, ir vieta imta vadinti Moskovka (*Московка*), vietos tarpe – Maskauka, t. y. mažąja Maskva (TŽ 1890). Neilgai trukus, Akmuo ir Maskauka buvo sujungti, paliktas pastarasis pavadinimas (plg. Katilius 1934). Oficialiai kaimas taip vadinamas iki šiol, o Akmenio kaimas (Jakėnų sen., Varėnos r.) dėl nesuprantamų priežasčių yra maždaug už 15 km Š–ŠR kryptimi.

1 pav. Akmenio k. bažnyčia (iš R). 2008 m.

1759 m. Varėnos seniūnas Mykolas Bžostovskis Akmenyje pastatė koplyčią (Szukiewicz 1910; kitų šaltinių teigimu – gen. Adomas Bžostovskis). Keturis kartus per metus čia buvo rengiami atlidai. Per Pirmąjį pasaulinį karą sudegus Varėnos bažnyčiai, klebonas J. Stašys persikėlė į Akmenį, padidino koplyčią ir pastatė kleboniją. Netrukus buvo įkurta ir Akmenio parapija (Misius, Šinkūnas 1993).

Seniau apie 200 metrų nuo akmens buvusi koplyčia, o aplinkui augę miškai. Prie šio akmens, kitapus vieškelio, stovėjusi dvaro karčema. Pirkkliai, važiuodami į Vilnių ar į Trakus, susitardavę susitikti miške prie akmens. Vėliau koplyčia buvusi padidinta ir paversta bažnyčia. Žmonės iškirtę miškus ir netoli bažnyčios apsigyvenę. Atsiradęs kaimelis gavo Akmens vardą (P. Tomas Česnulevičius, 58 m., gyv. Paakmenio k. U. 1954 m. – LMAVB f. 235–402).

Bažnyčios altoriuje Nukryžiuotasis – stebuklingas kryžius. Ir eina čia, meldžiasi, kas su akimis, širdim kas, širdį skauda ar kojas. Nu, tai va čia apieravoja. Čia stebuklingas Jėzulis. Jį rado, čia dar bažnytėlės nebuvo – man pasakojo mano senelis. Čia buvo miškas labai didelis. Tai Jėzulį (kryželį) rado pušelėj. Reiškia, ateina naktis, tai dvi žvakės dega, žiūri. Ir vis kryželis stovi. Tik paskiau čia tokis ponas buvo, tį pastatė va, šitokį va, kampelyje bažnytėlį, toj vietoj (P. Anelė Česnulevičienė, 81 m., gim. Pamerkiuose, nuo 1939 m. gyv. Akmenio k. U. V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/357).

Yra koplyčia toj, tai pastatyta Jogailos ir Jadvygos, ir kirviais pastatyta, be jokių pjūklų, be nieko. Kirviais užkapota, ir sąsparos, ir viskas. Nakvojo, ir jiem pasirodė Marija Švenčiausioji, nusileido prie jų, ir pasakė, kad čia šventa vieta. Tai jie tadu pastatė bažnyčių. Jogaila su Jadvyga.

Jie važiavo ir nakvojo čia, arkliais gi važiuodavo, iš

1. MERGOS, kitaip UŽKEIKTOS MERGOS arba NUOTAKOS, AKMUO, dar vadinamas STEBUKLINGU AKMENIU (buvo AV 1750, vėliau M55, dabar – KVR 7147) yra už 0,3 km į V nuo Merkio deš. kranto, 0,17 km į P nuo kelio atsišakojimo į Akmenį nuo plento Vilnius–Druskininkai, 0,12 km į Š nuo kaimo bažnyčios, k. gatvės – senojo Vilniaus kelio – rytinėje pusėje, apsodintas medžiais, nuo seno aptvertas medine tvorele (LKS94: 540580, 6018659). XX a. pirmoje pusėje akmuo buvo Felikso Bakanausko sklype (Katilius 1934)¹⁷.

Akmuo – rausvos su balkšvomis priemaišomis spalvos, vidutinio rupumo ir stambiagrūdis, keturbriaunis, į viršų nežymiai smailėjantis 1,12 m aukščio granito stulpas. Keturių jo kraštinių ilgis prie pagrindo: 59 (PV pusėje), 82 (ŠV), 51 (ŠR), 74 (PR) cm,

2 pav. Akmenio kaimas: 1) Užkeiktos Nuotakos akmuo (A – bažnyčios statinių kompleksas, KVR 1749). 2019 m.

Vilniaus Varšuvon, du padavimai yra. O jau po to tas prakeikimas buvo, jau buvo bažnyčia ten pastacyta, kap prakeikė, tai jau šitam amžiuj praskeikė (P. Marija Babraitienė, 89 m., gim. Žarkauskų k., gyv. Pamerkiuose. U. V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/356).

Š. LMAVB f. 11–11: 16 (1784 m. Varėnos sen. inventorių); f. 235–402: 2; Katilius 1934; LTR 6167: 348 (Tik tų žodį ištarė – prakeikta dukra. Ir praminta vieta – Akmuo. Būk tai, sako, stebuklą Dievas parodė), 356, 357, 358 (ji cūdauna, dėl to akmenio cūdauna, reiškia, vieta. Ir dėl to čia bažnyčių statė). L. TŽ 1840: XIV–3; 1890: XIV–17–G; Szukiewicz 1910: 97; Džimi Rait 1933 (Čia ne miestelis, ne kaimas, ne vienkiemis); Kviklys 1989: 408–409; Misius, Šinkūnas 1993: 61.

viršuje suformuota 34 x 36 cm dydžio į ŠR nuolaidėjanti plokštuma; 4,8 x 8,5 cm duobelėje įtvirtintas 3,5 cm pločio, 0,7 cm storio geležinis kryžius (akivaizdu, anksčiau būta kito – didesnio), už 3 cm į P iškalta 7 cm skersmens, 6,5 cm gylio plokščiadugnė duobutė švęstam vandeniui, kur dažniausiai paliekamos aukojamos monetos (Vait. 2022).

Kartais ant akmens įžiūrimas kryžiaus ženklas ar iškalta data (Džimi Rait 1933; plg.: *Labai atidžiai ieškojau akmeny datos; net su varėniškiu klebonu kun. Markeliu grabinėjom aplinkui, žiūrinėjom, bet neradom – Akiras-Biržys 1931: 577*). 1957 m. spalio 9 d., remdamasis žmonių pasakojimais, šių tariamų ženklų schemą nupiešė H. Lizdenis.

2022 m. liepos 26 d. ant akmens pirmą kartą pastebėti du šiandien vos įžiūrimi ženklai: ant PR

¹⁷ Užkeiktos Mergos akmuo priešakine plokštuma yra atgręžtas į PV (2400), taigi nėra lygiagretus čia pat esančiam senajam Vilniaus keliui.

plokštumos, 28 cm žemiau viršutinės briaunos, yra 7,3 cm aukščio, 8,7 cm pločio, šiek tiek asimetriškas kryželis (grioveliai 1,2–1,5 cm pločio, vidutiniškai 0,4 cm gylio), o 12,8 cm žemiau jo yra iškaltas 10,3 cm aukščio, 3,7–5,4 cm pločio žalčiukas (grioveliai vidutiniškai 1 cm pločio, 0,3 cm gylio) (Vait. ir tlk.). Tvirtinama, kad ant akmens dar buvo ryškios suakmenėjusios nuotakos krūtinės, kasų, kaspinių (stangų) žymės: *Čia gi buvo anksčiau ir nosis, ir akys, ir viskas... buvo matyt ir vainikėlis, viskas* (LTR 6167/342); *Pastanija kai žmogaus, ir valionais, ir viską <...>. Sakė, motka prakeikė dukterį* (LTR 6167/352); *Ir va šitep va, kap stangos aina par tų akmenį... kap žmogaus pavidalo tokis dzidelis stovi* (LTR 7043/15); *Sako, seniau ant stebuklingojo akmenio buvę žymūs nuotakos kaspiniai ir kasos, bet dabar nieko panašaus nebematyti* (Uždavinys 1929: 9); *Ant viršaus dar žymėjo plaukų kasos ir krūtys znac buvo* (Džimi Rait 1933).

Plačiausiai žinomas padavimas apie tai, kad šis akmuo esąs motinos prakeikta nuotaka: *Akmuo – duktė, reiškia. Jaunikį... jau norėjo žanytis, o motina nelaido. Sako, vis tiek negalėjo padaryt nieko, ir suruošė vestuves, ir važiavo, ir sako: „Kad tu neparvažiuotai, bet akmeniui pavirstai!“* Nu, ir prie Akmenio – ten stebuklingas akmuo – priešais bažnyčių (akmuo pirmiausia, paskum bažnyčia) atsirado. Sako, kap tik privažiavo, ir pavirto. Žiūro, kad jaunikis tik vienas, ir pulkas sto, vietoj nuotakos – akmuo atsirado (P. Marija Mačionytė, 73 m., gyv. Jakėnuose. U.V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/355).

Maskaukos kaime gyveno turtinga moteris su dukra. Mergina susidraugavo su neturtingu vaikinui. Jie dažnai susitikinėdavo, pagaliau pamilo vienas kitą. Bet motina uždraudė savo dukrai draugauti ir susitikinėti su juo. O dukra jos nepaklausė ir nutarė tekėti už neturtingo vaikinio. Kai jie važiavo tuoktis, motina prakeikė savo dukrą: „Pavirsk tu akmeniui, kad manęs nepaklausei.“ Ir dukra pavirto akmeniui (P. Monika Verbickienė, 39 m., gyv. Varėnoje. U. L. Verbickaitė, apie 2000 m. – LTR 8242/16). Plg.: *Tėvams užkeikus, jinai pavirtusi akmeniui. Mergaitė važiavusi pavasarį, kukuojant gegutei, ir dabar kiekvieną pavasarį, anksti rytą, kukuojant gegutei, nuo akmens byra lyg tai ašaros* (U. 1954 m. – LMAVB f. 235–402, 3; dažnai akmuo sunkiai sualsuodavo, o per jo šonus stambios ašaros varvėdavo. [Ap]verkdavo nelaimingoji mergaitė savo likimą – Tarasenska 1933).

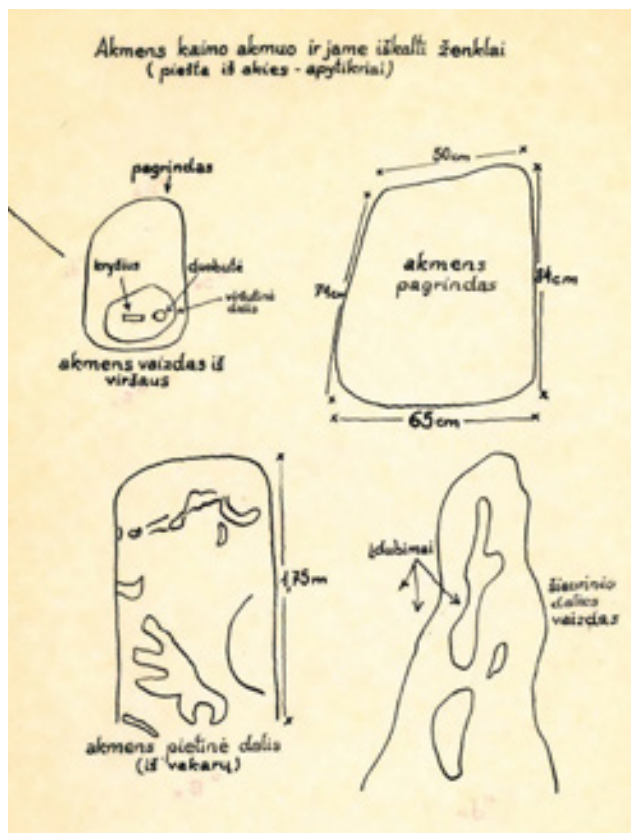
3 pav. Užkeiktos Nuotakos akmuo (ant akmens priekinės plokštumos matyti dažais nupieštas kryžius). 1955 m.

Neretai nuotaka pati save prakeikia: *Tėvai norėjo išleisti dukterį už vyro, kuris mergaitei labai nepatiko. Važiudama keliu į bažnyčių, mergaitė raudojo: „Tai kad aš pavirstau sieru akmenėliu, negu turėsiu su nemielu gyvenciu.“* Kaip mergaitė ištarė tuos žodžius, ji krito iš vežimo ir virto akmeniui. Ir dabar tas akmuo pas bažnyčių guli. Jį Mergos akmeniui vadina (P. Bronė Kumpienė, 76 m., gyv. Varėnoje. U.V. Kumpaitė, 1983 m. – LTR 8242/17).

Mergina nenorėjo aiti už to berno, ir kap ajo, toj verkė, sakė: „O, kad aš pavirstau sieru akmenėliu.“ Kap cik pasakė šitep, kad aš pavirstau sieru akmenėliu, tai paėmė, atsigrįžta jau svočios, kad vežime jos nėra, ale akmuo stovi. Tai mano senelė, tėvelio motina, pasakojo. Pirma buvo prast viskas, ir visa griliendos, tę vainikai, visa buvo prast (P. Veronika Verseckaitė-Ginevičienė, 79 m., gyv. Mištūnuose. U.V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7121/72).

Važiavo šliūban, o jos mama nelaido už to vyro ait tekėt, nu, ir ji verkė labai, ir iš... sako: „Oi, kad aš

4 pav. Užkeiktos Nuotakos akmens schema. 1957 m.

pavirščiau sieru akmenėliu.“ Kap davažiavo in bažnyčių, ir pavirto. Ir dabar tas akmuo yra, tokis didelis, ir kap jį buvo pasirėdžius, o baltais, vyšniavu kasnyku susjuosus, tai ir kasnykas prast, ir viskas aptverta, šventas tas akmuo (P. Janina Bižukienė, 85 m., gyv. Pamerkiuose. U.V.Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/341).

Vieną kartą mergaitę prievarta vedė į bažnyčių sutuokti su ponaičiu, kurio ji labai nekenė. Todėl, privažiavus bažnyčių, ji išsoko iš karietos. Tarnai ją norėjo įkelti, bet ji sušuko: „Geriau pavirsiu sieru akmenėliu, negu prievarta tekėti už nekenčiamo pono“ (P. Liubinskienė, 40 m., gyv. Naujuosiuose Valkininkuose. U. A. Liubinskas, apie 2000 m. – LTR 8242/18).

Itin retai pasakojama, kad tėvai prakeikė tuoktis važiuojantį jaunikį (sūnų), tada save prakeikusi ir nuotaka: Prieg Varėnos kadais gyvena ponas Kareiva. Jisai turėj sūnų. Tasai jo sūnus pasidaboj vargšę mergaitę. Vienųdien paslapčia jisai išvažiava su ja šliūban. Tėvas

5 pav. Užkeiktos Nuotakos akmens pietrytinė plokštuma su ženklais. 2001 m. (nuotrauka), 2022 m. (piešinys).

tai nugirdęs, sukeikė: „Ak, kad šisai skredžia žemėn nueitų.“ Tai ir buvo. Jaunas Kareiva vienu akies pažvelgimu dinga nuog vežimo.

Saka, jog toji mergina irgi prakeikė sava dienas ir an tos vietos stojis akmenu (LTR 1255/256). Plg.: Tį yra akmuo – merga juom pavirtus. Ji buvo įsimylėjus Lietuvos kunigaikščio sūnų. Jis nupuolė nuo arklio ir užsimušė. Šiton vieton ir palaidojo. Šita merga verkė verkė ir pavirto akmeniu (Marcinkevičienė 1998: 119).

Prakeiktų jaunųjų motyvas gali skambėti ir kaip etiologinė saktė apie tai, kaip Švč. Mergelė Marija, nusi-mušusi koją, sukeikia akmenį: Ajo merga, ir nuog senų senovės, ir pastatė paminklą Panos Švenčiausios <... >.

6 pav. Kairėje, prie Akmenio k. bažnyčios durų, stovi ilgametė bažnyčios ir Užkeiktos Nuotakos akmenų prižiūrėtoja Anelė Česnulevičienė (80 m.). 1993 m.

7 pav. Atlaidų Akmenio k. akimirka. Moterys eina keliais aplink Užkeiktos Nuotakos akmenį. 1929 m.

Nusgurino ir sako: „Oi, kad tu pavirstai!“ Praskeikė¹⁸ ji, ir tam, toj vietoj atsirado, bet ne už ma pometės, senovės seneliai porina <...> paminklas pastacytas – Pana Švenčiausia i kryželis (P. Marija Biekštienė, 81 m., gyv. Biekšiuose. U. V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/353).

XX a. pradžioje V. Šukevičiui, be abejonės, buvo žinomi padavimai apie užkeiktą nuotaką, tačiau jis turėjo iš savo korespondentų gavęs (galbūt besilankydamas pas bičiulius kunigus arba dvarininkus nusirašęs) ir kitą legendą. Esą ta istorija siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų laikus. Misionieriai, skleidami krikščionybę, pasiekė atokiausius, labiausiai laukinius Lietuvos kampelius. Nemaža dalis žmonių pasikrikštijo, tarp jų buvo ir Merkio pakrančių gyventojai šiandieninėse Varėnos apylinkėse. Bet jų atsivertimas buvo tik tariamas, nes čia tiesos sėklos atsidūrė lietuvių sielos dirvoje, kuri buvo pernelyg užgrūdinta senosios religijos (*Lecz nawrócenie się ich było tyłko pozorne, ziarna prawdy bowiem, trafily tu na zbyt zatwardziałą w pogaństwie glebę dusz Litwinów*). Vis dėlto geležinė valdovo ranka privertė paklusti.

Kartą, kai valdovas išsiruošė į tolimą karo žygį, kilo maištas – misionieriai buvo arba išžudyti, arba išvyti, vėl imti garbinti senieji dievai. Sužinojęs apie tai, didysis kunigaikštis suskubo grįžti ir ėmė sukilėlius bausiti. Kai jo kariauna priartėjo prie sukilimo židinio tarp nepraeinamų miškų, kelią staiga pastoj milžiniškas akmeninis žaltys. Toks ilgas ir toks storas, kad buvo neįmanoma nei jo apeiti, nei per jį perlipti. Tokioje padėtyje imtasi maldų: buvo pastatytas altorius, laikytos mišios, šlakstomas pašventintas vanduo ir vejamos

8 pav. Moterys eina keliais apie Užkeiktos Nuotakos akmenį, matyti ant akmenų padėtos drobės, linų ar vilnos aukos. 1929 m.

¹⁸ Čia – susikeikė.

piktos dvasios. Žaltys prasmego po žeme, bet visas netilpo, viršuje liko uodegos galiukas, kuris ir šian dien dar kyšo (W tym kłopocie udano się do modłów: postawiono ołtarz, zacezęto odprawiać nabożenstwa, kropić wodą święconą i egzorcyzmować, co na tyle pomogło, że wąż zapadł pod ziemię. Nie mógł się jednak cały tam zmieścić, więc został na powierzchni jego ogon, który i dziś z ziemi wygląda; Szukiewicz 1910).

Su Mergos akmeniui taip pat siejamas ir bažnyčios pastatymas: *Pasakoja, kad tas akmuo draug su degančia žvakele iš žemių išdygęs ir kažin kas pataręs čia koplyčių pastatyti* (Uždavinys 1929: 8). Tam medy, kur prie bažnyčios, žvakės dega i dega kasnakt, ateina žmonės ir randa žvakės <...>. Tai paskui pastatė koplyčėlį, <...> mažutį tokį pastatė koplyčėlį ir paskui vėl pristatė <...>. Jėzulis stebuklingas, ir Jėzus kabojo ant kryžiaus, prie žvakių medyje. Niekas tį nevaikščiojo, nė nieko. Čia miškai buvo, tamsūs miškai, o šitoj vietoj degė žvakės, tai pastatė bažnyčių tada.

Vienas buvo visiškai aklas žmogus, jį atvedė iš tolimo krašto, kur jie ajo ir ajo, ilgai po sietų pažiūrėt, tai jie atajo, ir jie taip pasmeldė, pasmeldė, iš to vandens, kur akmenyje duobutė, jis patrynė akis ir nuejo sveikas, praregėjo (P. Anelė Česnulevičienė, 81 m., gim. Pavarėnio k., nuo 1939 m. gyv. Akmenio k. U.V.Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 7121/70).

Tą akmenį vienas ponas parvežė net iš Karpatų. Norėjo bažnyčių pastatyti ir įžadus buvo padaręs. Bet žmonų turėjo šykštuolę, kuri ir atkalbėjo poną nuo pažadų vykdymo. Tada ponas ūmai numirė, o tas akmuo taip ir pasiliko. Norėjo iš jo ponui paminklą pastatyti, bet akmuo per pusę sulindo į žemę ir niekas negalėjo jo ištraukti (Džimi Rait 1933).

Prie to akmens įvyko daugelis stebuklų, nes jis yra šventas. Dievo Motina stovėjusi ant jo. Todėl žmonės gerbia ir prie jo meldžiasi (P. J. Gražinis, 71 m., gim. Semeliškėse, elgetauja. U. S. Biziulevičius, 1936 m. – LTR 901/31; Tį būta kokio stebuklo, tį akmuo tas stovi, kryžukas, ir tį aptverta <...>. Kokis tį būta stebuklas, kad tį akmuoj Jėzaus širdžiai pastatytas – LTR 7043/54).

Tik tų žodį ištare – prakeikta dukra. Ir praminta vieta – Akmuo. Būk tai, sako, stebuklą Dievas parodė (P. Domicelė Sakavičienė, 76 m., gim. Gedanonių k., gyv. Burokiškių k., Prienų r. U.V.Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/348).

Dešimcinės pas Akmenį būdavo, jau tį buvo, išeina, staigiai ciudaunas daiktas, tep kap Pivašiūnuose, sako, kadaise tį Marija pasrodė. [Tį, kur Akmenio

9 pav. Užkeiktos Nuotakos akmens kryželis su paaukotomis prijuostėlėmis. 2010 m.

bažnyčia? Tai Marija pasrodė?] Nu nežnu, ir mes in tų Akmenį ir mergom, ir tep nuvejį buvom. Nešė an apierų, nešė drobes, nešė rankšluoscius, viskų, dėjo an apierų (jau šiais laikais tai ne). Tai dėjo an apierų, ir matai, sako, Marijos stovėta. Tai nat ir mes tep žiūrėjom, kur stovėta an to akmenio, prasc tokios pėdukės, išeina, akmenin (P. Bronė Saulėnaitė-Tarasevičienė, 66 m., gyv. Pavarėnyje. U. N. Marcinkevičienė, 1996 m. – LKAG).

Pasakoja, kad šis akmuo gydąs stebuklingu būdu žmones. Dėl to čia per Dešimcines ir suplaukia didžiausios minios maldininkų iš tolimiausių parapijų <...>. Žmonės pasakoja vieni kitiem įvairių nepaprastumų. Sakoma, būk ne vienas, pasimeldęs, aplankęs stebuklingą akmenį, apėjęs apie jį keletą kartų klupsčias, tuojau sveikas grįždavęs į namus (Uždavinys 1929, 8; Žmonės tikėdami stebuklinga jo galia eidavo aplink jį keliais, prašydami atitolinti nelaimes, ligas – LTR 8242/19).

Akmuo turi tik vieną triukšmingą dieną per metus. Ta

diena yra dešimtas penktadienis po Velykų, arba dzūkiškai tariant, Dešimcinės (Širdies Jėzaus atlaidai). Dešimcinėse Akmuo pakeičia savo vaizdą. Jis nebe tylus ramus kampilis, bet triukšminga žmonių susibūrimo vieta – rašė visuomenininkas ir žurnalistas Vincas Uždavins. Anot jo, XX a. 3 dešimtmetyje į atlaidus Akmenyje traukė Varėnos, Valkininkų, Žilinių, Daugų, Dusmenų, Perlojos, Nedzingės parapijų žmonės, taip pat maldininkai iš Onušio, Butrimonių, Punios, Alytaus, Nemunaičio, Merkinės ir kitų kelias dešimtis kilometrų nutolusių parapijų.

Per Dešimcines plaukia čia ne tik maldininkai, bet ir įvairiausi vertelgos, pirkliai. Paprastu laiku čia negalima gauti nei druskos, nei degtukų, o per Dešimcines čia nieko netrūksta – pradedant saldainiais, alum, pyragu ir baigiant kepurėmis ir manufaktūra (Uždavins 1929: 8).

Ten užkeiktas, užkeikta vieta. Atlaidai – dešimtas sekmadienis po Velykų. Seniau penktadienis šventė, o dabar – sekmadienis jau švenčia, kap rusai užėjo (LTR 6167/347).

Tai, būdavo, ant atlaidų nuveinam, tai tį jau senesnios aina klupscius, mes tai giedojom an chorų per atlaidus, klupscius, deda alkas, mėto. Būna varteliai užrakyci. O kas tį buvj, niekas nē per atlaidus nepaaiškino <...>.

Deda žmonės [alkas, t. y. aukas, – aut.] už savo sveikatų. Viso dėjo, ir drobės, gal kas su sveikatu savo, gal už giminių. Dėjo pinigų, dėjo linus, nu, žinot, toki senoviniai daiktai buvo. In šitų pabaigų [antrosios sovietinės okupacijos – aut.], tai daugiausia pinigų dėjo <...>.

Aina aplink tų tvorelį klupscius, meldzias, rožancijų kalba, meldzias, ir tadu padeda apieras. Jeigu yra nedzidelė mergaitė, tai inkelia ir padeda, o jei ne, tai meta va, te va, tį in to akmenio. Tai tį užsikabina ir laikos, o varteliai tai užrakyci kunigo būna. Kad jis eina atsiimc, tai atsirakina, o žmonėm tai ne... (P. Stasė Stramkauskaitė-Karpavičienė, 77 m., gim. Druckūnų k., Varėnos r., gyv. Merkinėje. U. D. Vaitkevičienė, 2001 m. – LTR 7043/54; Per atlaidus apie tą paminklų žmonės, daugiausia moterys, eina aplink klūpsti <...>. Aptvertas medine tvorele ir niekeno neliečiamas – VAK).

Važiuojam in atlaidus. Pirmiausia triskart keliais apeinam apie tų akmenį. Būdavo, an kryželio visadu būna uždėtas nupintas vainikėlis. Buvo ir skrynelė palei akmenį aukom.

Per vienas Dešimtines nuvejom apeic aplink akmenį. Aplinkui žvirgždai. Aš nusiaviau kojines, o sesuo su

10–11 pav. Akmenio k. bažnyčios šventorius per atlaidus. 1929 m.

kojinėm perajo. Nugi paskelia, kad visos kojines nuvejį (P. Jadvyga Saulėnaitė-Zagorskienė, g. 1927 m., gyv. Pavarėnyje – Marcinkevičienė 1998: 119).

Kap seniau, tai stebuklinga vieta buvo, ir meldzias prie to kryžiaus, kad jos Dievas išklausė. Ligonius vežė ten, ir raišus, ir aklus, ir visokius. Padėj a nepadėj, aš nežinau. Bet va, už mūs atminties. Jau aš klūpsčia ajau, apie tų paminklų. Su mamu. Klupščia aidavo tris kartus apie tų paminklų, ir pasimeldzia (P. Marija Babraitienė, 89 m., gim. Žarkauskų k., gyv. Pamerkiuose. U. V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/347).

Nešė, aukojo, ka pirma audėjai buvo, tai nešė rankšluosčius, paklodes, viską, divonus čia dėdavo. Kiaušinius, sūrius, sviestą – pridėdavo, kad kur tu. Paskiau kunigas paimdavo jau (P. Vladislavas Žemaitis, 65 m., gim. Aukštakalnio k., gyv. Vilniuje. U. V. Vaitkevičius – LTR 7121/63; pririša kokius kaspinus, pinigų kokių padėdinėj – LTR 7121/67; Monetas mesdavo į tą duobukę, kas eidavo melstis prie to akmeno. Kas linų aukodavo, kas pinigų. Kap būdavo išminti linai, tai toki susukti, ir apie tą kryžių apkrauta tep – LTR 6167/346; Gėles dėdavo, ir pinigų žmonės dėdavo <...>. Kap anksčiau aidavom

12 pav. Prekyba Akmenio k. bažnyčios prieigose atlaidų dieną. 1929 m.

j bažnyčią basi, tai nusinešam batus, ir tę prie tos mergelės, prie to darželio apsiaunam. Tai tę aptverta, gėlyčių padėta, ir va. Anksčiau ir valionai žymu buvo, ir veidas – LTR 6167/354).

Šiandien ant kryželio – daili 2021 m. per krikštynas Akmenyje paaukota prijuostėlė (Vait. ir tlk. 2022).

Babriškių parapijos klebonas kan. Jonas Mintaučkis, aprašęs Dešimtinių atlaidus Akmenyje, pažymėjo, kad prie Nuotakos akmens esą buvo nedidelis Andriumi ar kokiu vaiko vardu vadinamas akmuo. Bažnyčioje laikant mišias, vyrai ir pusberniai, susirinkę j atlaidus, galynėdavosi, kilnodami tą Andrių, todėl supykęs klebonas liepė jį įmesti į Merkį (LTR 7121/69; Vaitkevičius 1996b).

Marytė Saulėnaitė-Kurkutienė (73 m.) iš Pavarėnio šį akmenį vadino Martynu (tarm. Marcynu) ir papasakojo nepaprastą jo istoriją:

Palei Merkį, netoli Akmenio bažnyčios, buvo akmuo ir tada tas akmuo labai tokis apvalus. Tai suveidavo jaunimas, bernai, ir tikrydavo sveikatų, kuris jį atkels, kuris an pecio užsidės, kas panešės, ir neidavo net ant mišių. Tai kunigas užpyko ir paprašė, išaina, mūs dzieduko, nu, Saulėnų, kur buvo penki broliai, paprašė, kad jį inmet Merkin. Ir tų akmenį inmetė Merkin.

(Var.: Palei upį Merkį, netoli Akmenio bažnyčios, gulėjo labai apvalus akmuo. Jis turėjo kokių tai traukų. Visi aplinkiniai bernai, kap aina per šventes in Akmenio bažnyčių, pirmiausia renkas pas šitų akmenį sveikatos pastikryc. Kiloja šitų akmenį, žiūro, kiek pas kų sveikatos. Ir an peco užsidėjį nešiojo akmenį, kiek katris paneš. Nenuveina, būdavo, bernai ir an mišių, pratūso tų akmenį. Vienųkart, kitųkart tep. Užpyko kunigas, kų mišias pralaisdzinėja, ir paprašė mūs dzieduko Saulėno, katris buvo iš penkių brolių, kad tų akmenį inmet Merkin, kad jis po akim nesmaišyt, bernų nekusyt – Marcinkevičienė 1998: 72).

Inmetė Merkin, ir jis kap parvažavo, tai jam prisisapnavo nakcj: „Tu mani inmetei Merkin, o tu apaksi, jei manį neišimsi.“ Tai jis nuvažavo, pasakė kunigui, kad aš tep sapnavau, kas man dar daryc. Nu, sako, nieko, atsivešk maišų, virves. Nu, ir mes jau jį vandeny jau, mokėj panerc, panėrė, tų akmenį maišan, užrišo virves ir išsitraukė. Nu, ir tadu inkėlė vežiman. Sako, tu jį vežkis namuose, tai nuog to laiko jis buvo pas mus [Pavarėnyje, pas Saulėnus – aut.], va kur tas svirnelis senas, pirkia, nu ir jis gulėjo. (Var.: Dziedukas paklausė kunigo ir instūmė akmenį Merkin. Sulaukė vakaro, atsigula. Nespėjo akių užmerkt – sapnuoja. Akmuo jam sako: „Tu mane inmetei Merkin, tu mani ir ištrauk.

Manį neišimsi – apaksi.“ Paskėlįs šitas Saulėnas sėdo vežiman ir atgal pas Akmenio bažnyčios kunigų. Papsakojo, ką sapnavo, ir klausia: „Ką man dabar daryc?“ „Nu, reikia traukt atgal. Važiuk namo, atsivežk gerų maišų, virves ir trauksim.“ Atsivežė maišų, virves. Mokėjo gerai nardzyc. Panėrė, inricino tų akmenį maišan, virvėm aprišo ir ištraukė. Kunigas sako: „Tu jį išsikėlei, tu jį ir vežkis.“ Inkėlė vežiman ir parsivežė Pavarėnin – Marcinkevičienė 1998: 72).

Nu tai tada, kap buvo mūs cia trys kaimai maži, bendrai jau visas jaunimas kartu bendravo, nu tai kap užauga nuo aštuoniolikos, devyniolikos metų, katras jau gal ir sepcyniolikos sciprus, ataina ir jau tų akmenį jei pakelia, nu tai tadu inšvencina bernuosna. Jau jis, skaitos, kad jau bernas, jau tų akmenį pakėlė.

[O ar inrašo kokion knygon, ar tep?]

Ne, nu jis atsineša, seniau nebuvo, turtyngai negyveno, tai kokį butelaicį degtinės atneša, tadu jau susdeda ciej bernai visi, išgeria. Nu jau kap pas mus buvo tas akmuo ir buvo tas inšvencinimas, jį pakyloja ore, nu ir jisai lienka bernu, o jai to akmenio nepakelia – aik namope, dar ne bernas <... >.

Marcynas. Nu, Marcynas. Kap jau tį ainam kiloc Marcyno, ir pas Akmenį buvo Marcynas, ir pas mus jau tep jis buvo invardytas Marcynas. Nežnau, dėl ko jis buvo pavadzycas Marcynas. Ar tį kokis Marcynas buvo sciprus žmogus? Marcynas ir Marcynas (U. N. Marcinkevičienė, 1996 m. – LKAG 154A).

Remiantis Broniumi Saulėnu, Pavarėnyje, pas Saulėnus prie svirno, buvo net du apvalūs, nudailinti akmenys – Martynas ir Martynukas¹⁹. Esą Tomas Saulėnas, nenorėdamas, kad kaimo bernai vaikščiotų pas jį į kiemą kilnoti Martynuko, nuvežė šį akmenį prie Merkio ir įmetė vandenin. Naktimis šiam ūkininkui sapnuodavosi paskandintas akmuo. Sapne prašydavo: „Išimk mane iš vandens, nes aš dūstu.“ Negalėdamas apsikęsti sapnų, T. Saulėnas ištraukė Martynuką ir parvežęs padėjo jį tą pačią vietą, kur jis gulėjo anksčiau (Marcinkevičienė 1998: 18).

Taip pat ↑ Pavarėnis, Martyno ir Martynuko akmenys

Š. VAK 78: 171–176 (Mergina, atvažiavusi į šliūbą, išlipo iš vežimo ir jos motinos prakeikimu pavirto akmeniu); LMAVB f. 235–402, 2–3 (Prakeikimas čia pat prie kryžkelės įvyko, prakeiktoji mergaitė pavirto akmeniu); f. 235–425, 51 (1955 m., nuotr.); LNB 127–82, 77 (Maldininkai jį lanko kaip šventą vietą); AP (H. Lizdenis, 1957-10-09); LTR 901/31; 1255/256; 3923/21; 3924/314 (Seniau buvo toki burtinykai... nuotakų pavertė akmeniu); LTR 6167: 341, 342, 343, 344 (Iš mergos stojos akmuo, ir dar jį visi garbina), 345, 346, 347 (Kad aš siuru akmeniu pavirstau, aš už jo nenoriu ait, jis man priešingas), 348 (Būk tai, sako, panašus į žmogų, kiti sako, rusai apskuto tą panašumą), 349, 350 (Kad aš pavirstau siuru akmenėliu), 351 (Tį darželis aptvertas, tas akmuo daržely), 352 (Visi jau kap pro tų akmenį aina, tai visi jau persižegnoja), 353, 354, 355; LTR 6467: 182 (Nu, kap kartas tep, kap gyva), 223 (Nuoteka paversta akmeniu), 276 (Motka prakeikė, kad tu, vaikeli, akmeniu pavirstai), 345 (Mama prakeikė ir pavirto akmenim), 379 (Cia tokia moteris, merga, į prast akmuo), 401 (Ir kasos buvo prast, ir galva), 452 (Aš velyc akmeniu pavirstau, negu jau už to berno tekėti), 525 (Kap važavo šliūban, tai užkeikė dukrų); LTR 7043: 15 (Tvorelė aptverta, gerbia akmenį), 54; LTR 7121: 63 (Užkeikta pana), 66 (Tikėjo, pana pavirtus akmeniu), 67, 68 (Mirusiuosius pasitikdavo, kada laidotuvės, kur tas akmuo, klebonas ateidavo pasitikti), 69, 70 (Per Šventą Morkų aplink kryžius vaikščiojo ir apie šitą akmenį), 72; LTR 8242: 16 (Mergos akmuo), 17 (gerai įsižiūrėjus į akmenį, tai tas akmuo kažkuo panašus į žmogų), 18 (Akmuo primena žmogų), 19; VUB f. 213–108: 15, 18; Balčiūnas 1979, 2 (Jokių iškaltų ženklų akmens paviršiuje nesimato); LKAG 154A 34:54; 154B 01:58; Vait. ir tlk. (1993-11; 1994-06-12; 2008-02-08). L. Szukiewicz 1910, 97–98; Uždavynys 1929 (nuotr.; pasakojimai apie jo atsiradimą labai migloti); Akiras-Biržys 1931: 575–578 (Apylinkės žmonių laikomas didžiausioj pagarboj, iš toli važiuoja žmonės į atlaidus prie to akmenio pasimelsti, ypač jaunimas); Džimi Rait 1933; Tarasenska 1933 (Meldžiasi ties juo, deda prie jo aukų: linų ryšelių, prijuosčių, gėlių, smulkių pinigėlių ir kitų); PA 5–7 (nuotr.), 81 (Nr. 240); Lietuvos 1973, 325 (Akmuo, vad. Užkeikta Merga); Kviklys 1989: 408–409; KPE 208; EMD 54 (Nr. 53); Vaitkevičius 1996b: 16–18; Marcinkevičienė 1998: 17–18, 72–73, 119–120 (An Dešimtinių labai daug būna ubagų prisėdį); ŽA 19–21 (Nr. 23–25) (Yra akmuo, kaip mergina atrodė; iš po jo vanduo bėga, stebuklingas vanduo); Černiauskas 2010b (Piemenė nedidelė buvau, tai bobulė man sako: anūkėle, žiūrėk, dar ir kaselės žymu); Černiauskai ir kt. 2016: 152 (nuotr.); Būrienė, Būrė 2019: 293 (Tai ir nedavažavo jieį bažnyčios, bet ir pavirto akmenais).

¹⁹ Tai tas pats akmuo Martynas, apie kurį pasakoja M. Saulėnaitė-Kurkutienė.

13 pav. 1) Andriūnų (Doškonių) aukakalnis (A – Doškonių Perkaso kalnas (Alytaus r.); B – Daugų (Salos) sen. gyvenvietė, KVR 1834) (aukštas Daugų ež. vandens lygis). Apie 1890 m.

14 pav. 1) Andriūnų (Doškonių) aukakalnis (A – Doškonių Perkaso kalnas (Alytaus r.); B – Daugų (Salos) sen. gyvenvietė, KVR 1834) (Daugų ež. vanduo nuleistas). 2019 m.

ANDRIŪNAI, Varėnos sen.

2. AUKAKALNIS (buvo AR 46, vėliau M26, dabar – KVR 3685) yra Daugų ež. ŠR pakrantėje, tarp Doškonių (Alytaus r.) ir Andriūnų (Varėnos r.) (aukščiausioje vietoje – LKS94: 524980, 6024147). Alytaus ir Varėnos r. ribą, kuri administraciniu požiūriu iki šiol dalija Aukakalnį į dvi dalis, nuo seno ženklino spygliuotos vielos tvora (Markelevičius 1970; Černiauskas 1977).

Tai masyvi 150 x 200 m ploto kalva, jos vidutinio statumo ir statūs šlaitai pakyla į 14–16 m aukštį. Viršuje išsiskiria apie 15 m skersmens aikštelė, kur švenčių progomis uždegamas laužas (Strazdas 1990; aikštelė trikampi formos, 13 x 14 m dydžio – AP). 1935 m.

LŽV anketoje nurodyta, kad tuo pačiu Aukakalnio vardu vadinta pieva, durpynas ir krūmai, iš viso 15 ha ploto vietovė (VAK 32/41).

XX a. 4 dešimtmetyje vietos valdytojai Andrius Juonys iš Doškonių ir Juozas Šilanskas iš Andriūnų Aukakalnį arė ir sėjo čia javus; minėjo, kad randą *qžuolinio medžio liekanų* (VAK 32/40; *anglių, pelenų ir kaulų liekanų* – VAK 32/41). 1959 m. Alfonsas Juonys Aukakalnio ŠV pusėje parodė tikslią vietą, kurioje tėvas Andrius ar jis pats išarė *apjuodusius qžuolo stulpus, degusių ir juodos žemės sluoksnius* (AP). Po daugelio metų A. Juonys dar kartą pasakojo, kad nuo ežero

15 pav. Andriūnų (Doškonių) aukakalnis (iš ŠR). 1955 m.

16 pav. Andriūnų (Doškonių) aukakalnis (iš PV). 1959 m.

17 pav. Andriūnų (Doškonių) aukakalnis (iš Š). 2009 m.

pusės ariamo Aukakalnio žemė buvusi labai juoda (U. V. Almonaitis, 1990 m.)²⁰.

Ant Aukakalnio Doškonyse aukurus kūreno vaidilutės, sako, kad ten žmonės aukodavo (P. Antanina Mikailionienė, 70 m., gim. Doškonių k., gyv. Viečiūnuose. U. M. Čečkauskas, 1990 m. – Vait. ir tlk. 1990 m.). Kai dar nebuvo krikščionybės, ant šio kalno aukas aukodavo, todėl kalnas ir vadinamas Aukakalniu (P. Juozas Montvila, 76 m., gyv. Andriūnuose. U. A. Strazdas, 1989 m. – Strazdas 1990; pasakojama, kad senovėje buvo deginamos aukos – VAK).

Ant Aukakalnio degindavo seniau aukas. Nešdavo ėriukus, aukodavo. Sako, lyg ir pirmų vaikų degino (ėriukus tai tikrai degino) (P. Alfonsas Juonys, 68 m., gyv. Doškonyse. U. V. Almonaitis, 1990 m.; Senoviniai žmonės, būdavo, šneka, kad aukodavo ant Aukakalnio tynai. Gyvūnus, daiktus degino, aukas dėjo – P. Jonas Juonys, 61 m., gyv. Doškonyse. U. V. Vaitkevičius, 1992 m.).

Klausydamosi, kaip Vincas Balčiūnas (75 m., gyv. Andriūnuose) pasakoja apie Aukakalnį, kur senovėje buvo aukojama, marti pridūrė girdėjusi jo pasakojimus, jog aukas čia, būdavo, vežimais veždavo (U. V. Vaitkevičius, 1992 m.).

Už 0,32 km į ŠV nuo Aukakalnio yra Doškonių Perkaso

18 pav. Andriūnų (Doškonių) aukakalnio schema su pažymėta apjuodusio ažuolo stulpų radimo vieta. 1959 m.

kalnas (Alytaus r.), kuris siejamas su padavimais apie Laumės (Velnio) Tilto per Daugų ež. statybą.

Š. VAK 32: 6 (Andriūnų k.; pilkapis, vad. Aukakalniu), 40–44 (Doškonių k.); AP (A. Navarackas, 1959-07-10); Markelevičius 1970: 6; Černiauskas 1977: 5; Balčiūnas 1979: 3; Strazdas 1990: 31–32 (Kalnas dar vadinamas Salos kalnu); V. Almonaičio duom. (1990); Vait. ir tlk. (1990-08); Vait. (1992-11-15). L. Česnulevičiūtė 1958; Volkaitė-Kulikauskienė 1958: 110 (nuotr.); Lietuvos 1973: 99 (Doškonių k.); Kviklys 1989: 403 (nuotr.); Vaitkevičius 1994: 2.

²⁰ Apie Aukakalnio statumą ir kad čia buvo galima arti tik nuo kalno žemyn, pasakota ir kaimynų (U. V. Vaitkevičius, 1992 m.).

19 pav. 1) Andriūnų Sala (A – Papiškių sen. gyvenvietė, vad. Salaite; KVR 17215) (Aukštas Daugų ež. vandens lygis). Apie 1891 m.

20 pav. 1) Andriūnų Sala (A – Papiškių sen. gyvenvietė, vad. Salaite; KVR 17215) (Daugų ež. vanduo nuleistas). 1949 m.

3. SALOS KALNAS, kitaip ALKAKALNIS arba ALKA (buvo AR 1409), yra Papiškių arba Kunigo sala vadinamo pusiasalio Š gale, į V nuo Daugų ir Savisto (Vobisto) ež. sąsmaukos, per kurią į minėtą salą veda nedidelis tiltas (viduryje – LKS94: 526136, 6023578). Tai atskira, masyvi, apie 250 x 280 m dydžio kalva, kurios Š status šlaitas iškyla į 12 m aukštį (ežeras šioje vietoje siekia 12 m gylį); kiti kalvos šlaitai panašaus aukščio, tačiau vidutinio statumo.

1932 m. ant Salos kalno sodybą įkūrė Jonas Šilanskas, bet neilgam. 1959 m. J. Šilansko trobesiai jau stovėjo Papiškių kaime, o ant Salos kalno buvo pasodintas miškas (AP). Šiandien Salos kalną pusiau dalija Andriūnų (pietuose) ir Papiškių k. (šiaurėje) riba, o Š pakraščiu eina Alytaus (šiaurėje) ir Varėnos r. (pietuose) riba.

1959 m. pirmą išsamų vietos aprašymą pateikė A. Navarackas. Jis Salos kalną laikė senovės gyvenvieta („pastebėta kultūrinio sluoksnio žymės – dėmėtos žemės su anglių, pelenų ir kt. priemaišomis“) bei pažymėjo, kad kartais ši vieta vadinama Alkakalniu arba Alka (AP). Vėlesnėse archeologinių žvalgomųjų ekspedicijų ataskaitose Salos kalno aprašymas painiojamas su Doškonių Alkakalniu (↑) aprašymu (Markelevičius 1970; Balčiūnas 1979; taip pat žr. KPE). Tačiau beieškant Andriūnuose senovės gyvenvietės pėdsakų, kultūrinis sluoksnis buvo pastebėtas Salaite vadinamame Papiškių pusiasalyje (KVR 17215).

Jono Mikučionio (77 m., gyv. Papiškėse) padavimas leidžia šias abi vietas – Andriūnų Salos kalną ir Papiškių Salaite – susieti: *Senovėj toj saloj [Salos kalne – aut.] kopyčia pono buvus, senovės laiki, aš jau jos*

21 pav. 1) Andriūnų Sala (A – Papiškių sen. gyvenvietė, vad. Salaite; KVR 17215) (Daugų ež. vanduo nuleistas). 2019 m.

neprisimenu. A priešais, toj saloj, kalniukas [Salaite – aut.]. Zvaninyčia vadinam. Tį zvaninyčia, nuo senių girdėjau, stovėjo.

Ten kopyčia stovėji, a jos zvaninyčia, kur skambina, žinai, lygiai taip Daugų bažnyčia skambina, už vandens buvus, [bet] netoli (U.V. Vaitkevičius, 1992 m.).

*Žvejys Jonas Zavadskas (85 m., gyv. Bukaučiškėse) prisiminė padavimo nuotrupą, kad Andriūnų Alka – jis taip vadino Salos kalną – atsirado Velniui išpylus prijuostę žemių: *Prijuostį atnešė ir tį kalną padarė. <...> Sako, iš vieno rozo atnešė vieną prijuostį – norėjo užpilti, tiltų padaryti (U.V. Vaitkevičius ir B. Lastauskaitė, 1990 m.).**

Apie ties Andriūnų Alka įlūžus ledui nuskendusius buvo kalbama, kad tai esančios Alkos aukos – Alka

22 pav. 1) Aukštakalnio akmuo su pėdomis (A – kaimo kapinės). 1949 m.

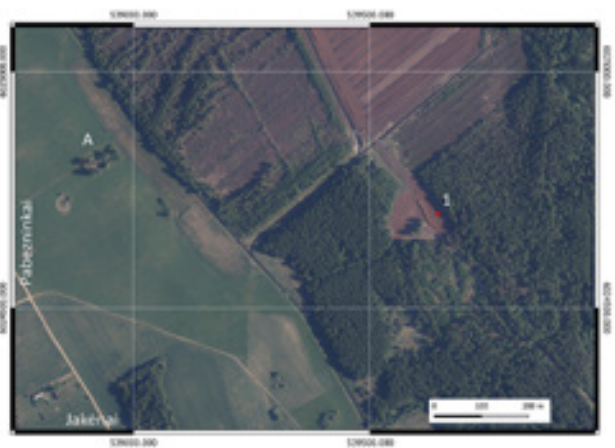
pasiimanti sau aukas (P. Ona Bakšienė, 88 m., gim. ir gyv. Sokonių k. U. L. Sabulytė – Vait. ir tlk., 1990 m.).

Populiarioje spaudoje taip pat rašyta, kad prie Daugų ežero, salose, kurios XX a. pavirto pusiasaliais, būta trijų brolių kunigaikščių pilaičių (Sakalas 1939). Viena iš jų, matyt, buvusi pastatyta ant Salos kalno. Apie tilto liekanas – štampuolius – ežere į Š nuo dabartinio tilto taip pat pasakojama, kad senovėje kažkoks ponas ar kunigaikštis statęs tiltą (Ponas Zmejauskas, sako, senovės laikais norėjo Papiškių saloje

AUKŠTAKALNIS, Jakėnų sen.

4. AKMUO su PĖDOMIS, kitaip vadinamas DUSMENĖS AKMENIU (buvo AV 1751), buvo tarp Aukštakalnio ir Puodžių, apie 0,7 km atstumu į R nuo k. kapinių, apie 0,64 km į R nuo Bartašiūnų sodyb vietės, apie 0,34 km į ŠR nuo kanalu tekančio Duobupio kranto, Puodžių durpyno P pakraštyje, vadintame Dushmanė arba Bartašiūno cūdaunu sklypu²², buvusioje saloje (apie LKS94: 539649, 6024695; ir buvo brastelė į tą salą, kur gulėjo akmuo, kad karves varinėjo, tai šliūžė buvo, akmenim padaryta – LTR 7121/64). Jos didesnė dalis šiuo metu jau nukasta.

Valstybės archeologijos komisijos archyve išliko apie 1935 m. daryta Aukštakalnio akmens nuotrauka. Iš

23 pav. 1) Buvusi Aukštakalnio akmens su pėdomis vieta (A – kaimo kapinės). 2019 m.

dvarą kurt – Vait., 1992 m.). Tačiau kiek per naktį jis pastatydavo²¹, dieną išardydavo velniai (AP; *Vieni dienų dirbo, a kiti išardo; šnekėj, kad velnias ardė – Vait., 1992 m.).*

Š. AP (A. Navarackas, 1959); Markelevičius 1970, 6; Balčiūnas 1979, 3; Vait. ir tlk. (1990-08); Vait. (1992-11-15). L. Sakalas 1939; Lietuvos 1973, 205 (Prie sąsiaurio, jungiančio Daugų ir Savisto ež.); KPE 208.

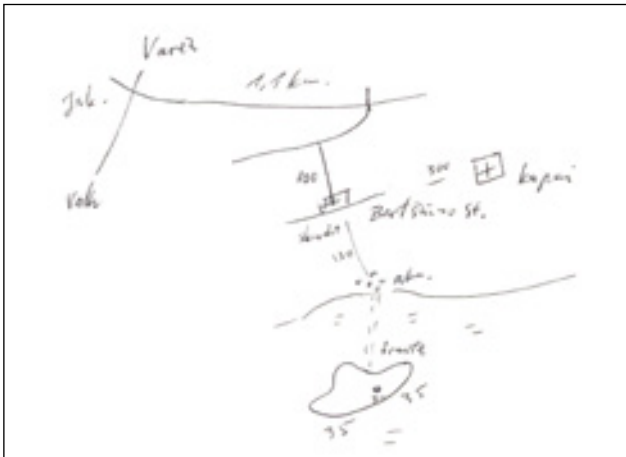
jos matyti, jog tuo metu akmuo jau galėjo būti atkastas ar net iškeltas iš žemės. Jis buvo apskaldytas šonais, sueižėjusia viršutine plokštuma. Viršuje, pačiame viduryje, būta dešinės kojos pėdelę primenančio įdubimo, kuriame būdavo ir lietaus vandens (*Išmintos kaip vaiko pėdos ir šalia pėdų – duobotės, kur atrodo kai lazdeklį pasiramsciuta – LTR; plg.: pėdelė kaip 5 metų vaiko – Balčiūnas 1979).*

1955 m. H. Lizdenis laiške P. Tarasenkai teigė, kad akmuo su pėdomis esąs išvežtas į skaldyklą Babriškėse (LMAVB), tačiau 1957 m. jį žvalgė savo vietoje ir nubraižė situacijos planą, kurį lengva sutapatinti su Aukštakalnio kaimo dalijimo į viensėdžius planu (Ivanauskas 1939).

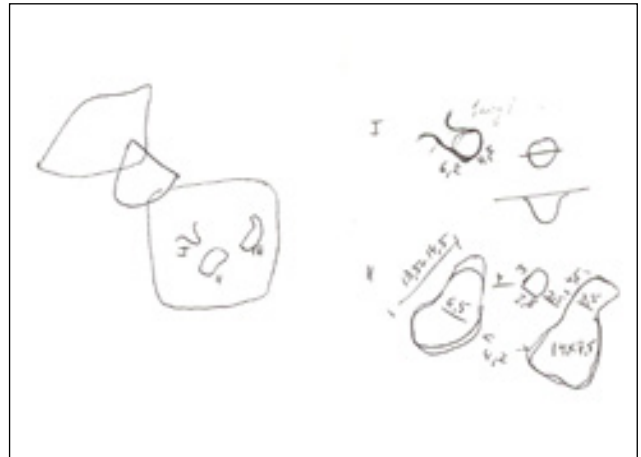
²¹ Matyt, čia A. Navaracko klaida, turėtų būti atvirkščiai – tiltą statė dieną, o velniai ardė naktį.

²² 1939 m., skirstantis kaimui į viensėdžius, Juozas Bartašiūnas gavo 2,25 ha žemės valdą, iš jų tik 0,74 ha buvo dirbama žemė, 1,01 ha – pelkėtoje žemumoje plytinti pieva, dar 50 arų ten pat esančios pelkės (Ivanauskas 1939).

24 pav. Buvusi Aukštakalnio akmens su pėdomis padėtis. 1957 m.

25 pav. Aukštakalnio akmens (kairėje) ir pėdų (dešinėje) schema. 1957 m.

H. Lizdenio duomenimis, iš viso salos R pakraštyje, apie vidurį, vienas šalia kito buvo trys akmenys. Pėduotasis buvo melsvos spalvos (pilkas – Balčiūnas 1979), apie 0,5 x 0,8 m dydžio, virš žemės kyšojo 15 cm aukščio dalis. Gulėjo jis nuožulniai į vakarus. Tame nuožulniame paviršiuje buvo įspausta pėda. Labai aiškiai matėsi pentis ir pirštai (P. Antanas Keršys, Antanas Lūžys ir J. Zajenčkauskas – LMAVB).

Remiantis H. Lizdenio nupiešta akmens schema, ant akmens būta 4,5 x 6,2 cm dydžio, kelių centimetrų gylio duobutės, netoli nuo jos – kairės kojos pėdos žymę primenantis 6,5 x 13,5–14,5 cm dydžio įspaudas. Už 4,2 cm nuo jo buvo 3,5–7,5 x 14 cm dydžio ta pačia kryptimi nukreipta dešinėsios kojos pėdos žymė. Tarp šių pėdų kulnų, beveik per vidurį, būta 2,8 x 3 cm dydžio lazdos žymę primenančios duobutės (AP).

Teigiama, kad akmuo buvo išvežtas ir sunaikintas apie 1974–1975 m. (Balčiūnas 1979).

Tai buvo labai seniai, prieš daugelį tūkstančių metų. Viena merga prie Aukštakalnio ir Puodžių kaimų ganė jaucus. Ganydama užmigo, o kai atsikėlė, jaucų jau nebuvo. Merga bėgo greitai jaucų ieškoc. Ieškodama jaucų ji susciko moteriškę. Tai būta Panelės Švencausios, kuri sakė: „Mergete, mergete, duok man pieskų.“ Merga atsakė: „Neturiu česo, einu jaucų ieškoc. Tadu Pana Švencausioji sako: „Ieškosi tu jų visą gyvenimą ir nesurasi, o šitoj vietoj bus amžinas raistas, kitaip čia būtų buvus bažnyčia, ažeras ir pievos <... >.

Žmonės porina, kad tai tą stovėta ir per tą [Aukštakalnio raisto – aut.] akmenų aita Panelės Švencausios (P. Kuncienė, gyv. Aukštakalnyje. U. L. Vekslerytė,

26 pav. Aukštakalnio akmuo su pėdomis. 1935 m.

prieš 1939 m. – LTR 2368/262; plg.: Senovėje mergaitė ganė jaučius. Atgynusi prie šios vietos, rado ant akmens stovinčių kažkokių panelė (kitame variante vadinama Marija). Mergaitė norėjusi bėgti, bet toji panelė pasišaukė ją arčiau, liepė prinešti nuo laukų smėlio ir akmenų, sakydama, jog šioje vietoje pastatysim bažnyčią. Tačiau mergaitė atsisakė. Tada panelė mergaitę užkeikė ir mergaitę kažkur prapuolė. Tame akmenyje liko atspaudę tos panelės pėdos – LMAVB f. 235–402, 6; plg.: Ant akmenio būktai kada tai norėjo bažnyčią statyt, raisti, va čia, kur durpynas – LTR 7121/64).

Senovėje žmonės tą vietą laikė lygtai kažkokiu paslėpimo ženklui. Buvo galvojama, kad po šiuo akmeniu yra paslėptos brangenybės ir todėl akmuo paženklintas.

Vieną kartą kažkokie gyventojai mėgino tą akmenį iškasti ir pažiūrėti, kas po juo yra. Pradėjus kasti prie to akmenio, ėmė bėgioti kažkokie vaiduokliai, kažkokie gyvūnai. Aplinkui pradėjo važinėti vežimas su šieniu. Išsigandę kasėjai pabėgo, o akmuo toje vietoje pasilikęs iki šiai dienai (U. Jakėnų klubo-skaityklos vedėjas J. Zajenčkauskas, 1955 m. – LMAVB f. 235–402, 6).²³

AUŠRINĖ, Merkinės sen.

XX a. 3 dešimtmetyje išparceliavus Aukštojo palivarą, jo žemėje įkurtam kaimui išrinktas Aušrinės vardas. Paminėtina, kad čia kūrėsi ir Lietuvos kariuomenės savanoriai (Gudavičius 1999).

5. BEDUGNIO EŽERAS telkšo tarp Aušrinės ir Vilkiutinio, I t-mečio priešistorinių gyvenviečių ir IV–XIII a. senovės laidojimo vietos apsuptyje; pailgas Š–P kryptimi, apie 5 ha ploto (viduryje – LKS94: 503368, 5997132). Naujaisiais laikais ežeras priklausė Aukštojo dvarui, jį parceliuojant, 62,52 ha žemės kartu su Bedugnio pakrante, skirta Vilkiutinio kaimui (Gilyš 1930).

Pirmasis apie Bedugnio padavimus užsiminė Vilkiutinio pilkapių tyrinėtojas Stefanus Krukovskis: šio ežero gelmėse esą nuskendusi bažnyčia, kurios varpų skambesys girdimas Šv. Petro dieną (Do jeziora tego lud przywiązuje podanie o zapadłym w głębinę kościele, z którego dają się słyszeć bijące dzwony w dniu św. Piotra – Krukowski 1913). Plg.: Tokia moteriškė girdėjus, kad per mišias tą grajina vargonai (P. Bronė Urbanavičiūtė-Petrulevičienė, 68 m., gim. Radyščiaus k., gyv. Vilkiutinyje. U. J. Ūsaiytė ir V. Daugirdaitė, 2000 m. – LTR 7048/143).

Kur dabar tas ežeras, ten buvo Šv. Petro bažnyčia, kuri nugrimzdo <...>. Seniau dar buvo girdėt Šv. Petro dienoje zvaninant. Vieną kartą žvejai žuvavo, tai užkabino tinklą ir jie labai keikė. Ir nuo to laiko nieks negirdi zvaninant. Sako, kad jie prakeikė tą bažnyčią (U. T. Subačiūtė, IV sk. mokinė, 1930 m. – LTR 374e/2844). Plg.: Bedugnis ežeras, sako, kad cianai nuskindus bažnyčia yra, reiškia, Švento Petro ir, reiškia, per Šventų Petrų girdi, kad jau varpai skamba. Mes jau kap vaikai

Š. VAK 78: 169–170 (nuotr.); Ivanauskas 1939; LTR 2368/262; 7121/64 (vaiko pėdukė ir lazdukė); LMAVB f. 235–402, 5–6 (Užuraistės balos saloje); AP (H. Lizdenis, 1957 m.); Balčiūnas 1979: 3–4 (ant Salalė vadinamo nedidelio kalnelio). L. PA 81 (Nr. 243; Antakalnio km.); Lietuvos 1973: 325 (netoli kelio Varėna–Valkininkai, pelkėse); Skrinckas 1999: 98–99.

Š. LTR 374e/2843 (visas Liškiavos valsčius buvo Aukštojo dvaro valdžioje); LKAG 251A (Aukštajis, o kap išdalino, tai pavadino Aušrinė). L. TŽ 1890: XV–16–D (Ф. Высокое); Gudavičius 1999.

buvom, tai pasakoja, ainam prie ežero paklausyc. Vienas vaikas sakė, kad girdėjo (P. Jonas Kalpokas, 72 m., gim. Aušrinės k., gyv. Geniuose. U. N. Marcinkevičienė, 1999 m. – LKAG).

Aš kaip ištekėjau, jau po karo, gyvenom sunkiai, ir aš pati melžiau ir ganiau kolūkio karves. Aš atsikeliu kokių antrų valandų, bėgu pamelžiu, po to išgenu. Mes prie Bedugnio atgydavom, pagirdydavom karves, ir jos suguldavo. Ten gyveno amžiną jai atilsį Kalpokienė, va, Albino Kalpoko motyna, bet ji jau buvo labai senukė, toj moteriškė. Tai kai sugula karvės, ir mes, žinokite, kalbam.

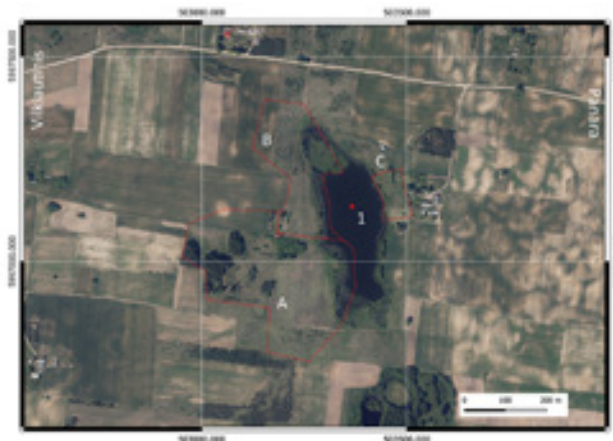
Teta, aš sakau, būt gerai, kad jūs man papasakotūt apie Bedugnį, ir ji man pasakoja visų tragedijų, tik girdžiu, kokis tai žmogus rėkia: „Karvės pakrikį mišniuose, tu atsiimsi už tai, karves žiūrėk!“ O aš bijau tą senukę nutraukt, kad ji nepamiršt... Aš sumokėjau už tai, ką karvės mišinį nuėdė, ale aš ir šiandien žinau apie Bedugnį...

Ten buvo tokis kaip miesteliukas, ir buvo kopolyčia. Kaip ir Liškiava buvo toji Aušrinė. Patys žmonės susitarė pasidaryt tokia kopolytėlė. Ir ten gyveno tokia, kur užburia, bet niekas nežinojo. Ten buvo Cecervinės dvaras, o dar toliau – Rūsingės dvaras. Toj Kalpokienė gyveno prie pačio Bedugnio, ji man sako: „Dukrela, mano dar prosenelė pasakojo šitep: labai buvo graži mergaitė, ir buvo labai geras, paprastas bernaitis, tarnavo tai

²³ Panašų padavimų pasakojo Aukštakalnio k. gyventoja Dragnienė Marė, Vinco, 73 m. amžiaus moteris. Jos liudijimu, tame pačiame raiste, kiek toliau, Sinkevičiaus saloje, yra akmuo su įspaustu kryžiumi. Apie jį pasakojimų nėra (J. Zajenčkauskas past. – LMAVB).

27 pav. Vilkiatūnio archeologinė vietovė (iš Š). 2021 m.

28 pav. Vilkiatūnio archeologinė vietovė:
1) Bedugnys (A – Vilkiatūnio pilkapynas, KVR 3664; B – Vilkiatūnio sen. gyvenvietė, KVR 12101; C – Vilkiatūnio sen. gyvenvietė II, KVR 27063). 2019 m.

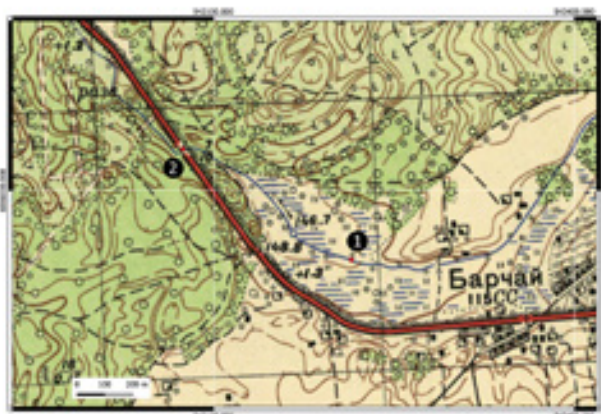
bažnyčiai, tai kopyltėlei – skambindavo, nes ten buvo ir varpai. Po to, sako, buvo toks pardavėjo sūnus, jau turtuolis, ir jis ją labai insimylėjo, o ta mergaitė draugavo su kitu. Anksčiau meilė buvo švari, skaisti, nu, kaip Aušrinė. Dabartės jinai aiškino tėvui [orig. tėvams – Vait.], verkė, kad negali už jo tekėti, o tas taip jau užsispyrė. Nu, surengė vestuvių, o toj mergaitė susitarė

29 pav. Bedugnio ežeras (iš V). 2022.

su savo vaikinū, nu, sakė, atėik apsirengis, ir aš ateisiu, ir niekas mūs negalės sustabdyt, šliūbų mas paimsim. Nu, o tie turtuoliai tai buvo gūdūs, baisūs, jau irgi ruošias vestuvei. Bet tie abu susitiko, ir prie vartų jis laukė, paėmė už rankos tų mergaitį, nusvejo, tai kai sužinojo pardavėjo sūnaus motyna, išėjus triskart juoda skara mostelėjo ir pasakė: „Čia nieko nebus, čia bus tik vanduo, o tu tik po penkiasdešimt metų išnirsi.“ Sako, jinai tų skarų trunkė – ir iškart užsiliejo viskas.

30 pav. 1) Barčių ežerietė; 2) Brastelė. 1949 m.

31 pav. 1) Barčių ežerietė; 2) Brastelė. 2019 m.

Kurie spėjo pabėgt, pabėgo, bet viskas nugramzdėjo, ir žmonės pavadino ežerą Bedugnium.

Ir ji man pasakojo, toj Kalpokienė, sako, aš girdėjau, ir dabar [orig. po 50 metų ir dabar – Vait.] tas viskas vyksta, kada suveina dvylikta valanda, sako, aš girdėjau ir matiau, dukrela brangi, aš tau galiu prisiekti, tik suskambėjo kap varpai, bet iš gilumos ciej varpai, ir išnaria juodas laivelis, o ji panaši ne į gulbj, ne į žmogų, ne į moterį.

Kalpokienė jaudinosi, kai pasakojo, sako, galiu prisiekti, girdėjau ir matiau.

Aš taip norėjau išklaustyt jos, man buvo be galo įdomu, gyvuliai ėdė kolūkio mišinį, o aš nebėgau, nenutraukiau, išklausiau, to niekas daugiau nežino, ir aš niekam nepasakojau.

Ir tada toj močiutė pradėjo verkt. Kodėl, sako, manim niekas netiki. Čia, sako, viskas buvo tikra. Ir, sako, kai

pasirodo, tuomkart nušvinta viskas, atrodo aiškiai, bet tiktai kokią minutę – ir vėl viskas dingsta, tik vanduo tamsus lieka. Sako, aš visų gyvenimų čia pragyvenau, ir kelis kartus taip matiau, aš tau visų tiesų pasakojau²⁴ (P. Marytė Kėvaitė-Jezenčikienė, 68 m., gyv. Vilkiatinyje. U. H. Gudavičius, 1999 m. – Gudavičius 1999).

Žmonės sako, kad Bedugnio ežeras sueina su Vilkiatucinio ežeru (LTR 374e/2844; vanduo požemiu susijungia su ežeru Liškiaviu – Šneideris 1934).

Š. LTR 374c/1286 (Bedugnio ežere yra paskendusį Šv. Petro bažnyčia); LTR 374e/2844; LKAG 251A, 23:58; DNP KPA ES 1-31 (H. Gudavičius, 1999 m.); LTR 7048/143 (Sako, tan Bedugnio bažnyčia nuskindo. Šitam, kur <...>, ir jis be dugno, bedugnio); Vait. ir tlk. (2004-06-12). L. Krukowski 1913: 1 (1 išn.); Šneideris 1934: 173; Gudavičius 1999; Merkinės 2004: 182.

BARČIAI, Varėnos sen.

6. EŽERVIETĖ plyti į V nuo k., kelio Vydeniai–Varėna Š pusėje, vingyje (viduryje LKS94: 542597, 6005745). Čia buvusi šlapynė (pievos, kuriose yra keletas ekečių) numelioruota, kanalu teka Barčio up.

Pasakojama, kad šioje vietoje kuriam laikui buvo apsisostojęs Glėbus. Jis liepė žmonėms per tris dienas

atspėti vardą, tačiau niekam nepasisekė to padaryti. Tada ežeras nuėjo už Varėnos.

Š. LTR 2877/196; Vait. ir tlk. (2022-07-15; Galan, prieš mišką, sako, buvo ažeras).

7. BRASTELĖ buvo į V nuo k., Barčių mš. 229 kvartale (7 ir 17 skl.), ten, kur šiandien kelyje Varėna–Eišiškės

virš Barčio up. yra pastatytas nedidelis betoninis tiltas (LKS94: 541987, 6006182).

²⁴ Rankraštyje, kuriuo remiantis buvo parengta publikacija, pasakyta: Sako, aš visų gyvenimų čia pragyvenau, ir aš tau visų tiesų pasakojau.

Gediminas Babravičius (86 m.), gim. Kaibučių k., Merkinės sen., vėliau gyvenęs Varėnoje, pasakoja, kad šioje vietoje teka šaltinukas ir keista, kad jis iš vakarų in rytus, paprastai in vakarus upės; skaitos, pamačlyvas vanduo, labai pamačina tas vanduo (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-10).

2022 m. žvalgant šią vietovę paaiškėjo, jog Barčio up. teka priešinga kryptimi – iš rytų į vakarus, o vietos gyventoja Stanislava Daškevičiūtė-Česukienė (80 m.) minėjo Brastelės pavadinimą ir pasakojo tik tai, jog šioje vietoje persiimdžinėjo, t. y. einantiems ir važiuojantiems keliu kildavo visokių tikrų ir tariamų pavojų (Vait. ir tlk.).

Galbūt Barčio up. krante kelio Varėna–Eišiškės V pusėje yra buvęs šaltinis, kurio vanduo sruvo į rytus, tačiau tikslesnių duomenų apie tai šandien nėra.

Š. DNP KPA G CD-R 52-10 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Iš vakarų in rytus teka, labai geras vanduo); DNP KPA G CD-R 79-17 (Girdėjau, kad aina žmonės nusprausc, kad tį ir dėl ligų kokių prausė veidus); Vait. ir tlk. (2022-07-15).

BARTELIAI, Jakėnų sen.

8. AŽUOLAS auga Valkininkų gir. Bartelių miško 408 kvartalo 12 sklype, Merkio slėnio aukštumos papėdėje, už 25 m į V nuo k. kapinių tvoros, dviejų namų valdų sandūroje (LKS94: 543694, 6019831).

Medis 6,84 m apimties²⁵, 18,4 m aukščio, džiūstantis (Godvod, Bačkaitis 2021); iš ŠV pusės 60 cm aukštyje atsivėrusi 1,4 m aukščio, 1,1 m plotį siekianti drevė (Vait.).

Pasakojama, kad ažuolo drevėje slėpėsi pralaimėjusio 1863 m. sukilimo kovotojai, o vėliau – 7 vyrai, nenorėję eiti į rekrūtus. Be to, spaudos draudimo metais drevėje buvo slapstoma draudžiama literatūra (Danilevičius 1984).

Š. Vait. (2022-07-26). L. Danilevičius 1984: 68; Godvod, Bačkaitis 2021: 124.

32 pav. 1) Bartelių ažuolas (A – kaimo kapinės). 2019 m.

33 pav. Bartelių ažuolas (iš ŠV). 2022 m.

²⁵ Čia ir kitur, jeigu nenurodyta kitaip, matuota 1,3 m aukštyje.

34 pav. 1) Bytautonių Alko ežeras. Apie 1890 m.

35 pav. 1) Bytautonių Alko ežeras. 1948 m.

BYTAUTONYS, Jakėnų sen.

9. ALKO EŽERAS, kitaip ALKANTIS, telkšo pelkėtoje žemumoje į P nuo k. (LKS94: 541401, 6032142), apie 5 ha ploto. Kiek aukštesnis – pietinis (Radžiūnų k.) krantas, apaugęs šimtamečiais ąžuolais.

Žmonės pasakoja, kad bado ir maro metais (1710) žmonės, neturėdami kuo maitintis, išalkę ėjo į tą ežerą skandintis, todėl ir yra pavadintas Alkantis (P. Andrius Dambrauskas, apie 50 m. U. A. Mazaliauskaitė, 1935 m. – LŽV).

Alkas – istorinė Kareivionių dv. valda. Žemės vardyno anketoje šiuo adresu dar minimas Paalkys – už 0,2 km nuo Onušio kelio 15 ha plote plytinti šlapia pieva ir laukai, kurie š ribojosi su valdišku mišku.

Į R nuo Alko, Ginakiemio k. adresu, paminėtas 1 ha Piliavietės laukas. Apie šią vietą tikslesnių duomenų nėra.

Š. Jasiulevičius 1924; LŽV (A. Mazaliauskaitė, 1935; Kareivionių dv.); LŽV (A. Urbonas, 1935; Bytautonėliai); Šidiškis 1995: 13–14 (dabar numelioruotas); Vait. ir tlk. (2021-12-27). L. TŽ 1840: XIV–3 (Оз. Олька).

36 pav. 1) Bytautonių Alko ežeras. 2019 m.

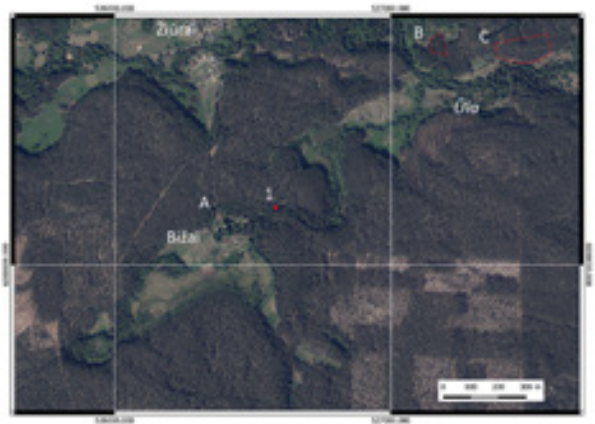

37 pav. Bytautonių Alko ežero pakrantė (iš P). 2021 m.

38 pav. 1) Bižų Viršupio posūkis į rytus. Apie 1890 m.

39 pav. 1) Bižų Viršupio posūkis į rytus (A – kaimo kapinės; B – Žiūrų sen. gyvenvietė II – KVR 22655; C – Žiūrų sen. gyvenvietė, KVR 22654). Apie 1890 m.

BIŽAI, Marcinkonių sen.

10. VIRŠUPIS. Išteka apie 0,66 km atstumu į PV nuo k., Perlojos gir. Piliinės mš. 22 kvartale ir apie 600 m teka per pelkėtą duburį. Vėliau dar kelis kartus keičia tekėjimo kryptį ir įteka į Ūlą (kair. intakas).

Garsėjo kadaise Bižų upelio vanduo. Upelis teka prieš saulę, o pagal tradiciją, tokio upelio vanduo yra ypatingas, stebuklingas, turįs gydomųjų galių – 1971 m. apie šią vietą rašė Jonas Trinkūnas (Trinkūnas 2021). Tai, kad Viršupis teka iš vakarų į rytus, vietos gyventojai gerai žino, tačiau tikslios vietos, iš kurios buvo semiamas upelio vanduo, nurodyti negali. Seniausia Bižų gyventoja Pranė Kvaraciejūtė-Pigagienė (91 m.), gim. Mančiagirėje, patvirtina, kad Viršupis teka prieš vandenį, priešais saulį, tačiau paklausta apie vietą taip pat lieka nekonkreči.

Vieta, kurioje Viršupis jau yra nebe šaltinis, o upelis ir tikrai teka rytų kryptimi, yra už 0,24 km į R nuo k. kapinių, 0,17 km į ŠR nuo P. Pigagienės sodybos, vaizdingoje griovoje (LKS94: 526584, 6000206).

Š. DNP KPA G CD-R 43-30 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Bižuose, taigi iš kalno išteka ir vadinama Viršupis tų vietų). Vait. ir tlk. (2022-09-24; Visi ten, kas eidavo, atsigeria). L. Trinkūnas 2021: 71 (Pasisemt upelio vandens ateidavo net iš tolimų kaimų).

40 pav. Bižų Viršupio tėkmė į rytus. 2022 m.

BUROKARAISTIS, Merkinės sen.

11. BUROKARAISČIO EŽERAS telkšo į R nuo k., vienas jo galas nukreiptas į Š, kitas – į R; 39 ha ploto, giliausioje vietoje – 21,5 m gylis. Sakmė pasakoja apie ežero dalį ties k. kapinėmis, kurios yra apie 15 m virš ežero vandens linijos iškilusioje aukštumoje (LKS94: 521998, 6008122).

Prie Brokaraisčio kapinyno, Brokaraisčio ežere, yra užburtas pilnas grabas auksinių bei sidabrinių pinigų. Senelis 96 met[ų] pasakoja apie tuos pinigus taip: „Aš dar mažas piemu buvau, kai tie pinigai vienam iš Brokaraisčio žmogui pasirodė. Tasai Laipienis žvejodamas prisivyrė prie kapinyno, jau buvo rytas, saulė pakilus kelis metrus nuo horizonto smarkiai kaitino. Žvejys panorėjo pasimaudyti. Nusirengė drabužius, tik žiūri viduryje ežero kas tik vilnina vandenį, ogi išsikelia grabas; žvejys pamatęs bėgt, girdi, šaukia žmogaus balsas: „Žmogau, sustok!“ Priplaukęs prie kranto [grabas] atsidarė ir sako: „Žerk triskart.“ Tas senis žėrė tris kartus, norėjo ir ketvirtą, bet grabas užsidarydamas atkirto pusę irklo. Žvejys tiek išsižėrė, kad vos parnešė; tada gėrė su kunigais ir ponais.

41 pav. 1) Burokaraisčio ež.; 2) Burokaraisčio akis. 2019 m.

Vieną kartą koks karalaitis mėginęs išleisti ežerą ir išsiimti pinigus, bet ponakt tapo neregys. Ir dabar tas iškastas per kalną upelis bėga²⁶ (P. „Senelis iš Kairbūčių“, 96 m. U. Stasys Sinkevičius, Merkinės vid. m-klos 4 kl. moksl., 1926 m. – VAK).

Š. VAK 78/45. L. Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė 2003: 257–258; Merkinės 2004: 182.

42 pav. Burokaraisčio ež. ir akis (pirmame plane, melduose). 2022 m.

²⁶ Kalbama apie Perkaso up. (Nedzingio deš. int.) Burokaraisčio ež. rytiniame gale.

43 pav. Burokaraiščio akis (melluose). 2022 m.

12. AKIS. Trykšta už 0,46 km į ŠR nuo k. kapinių, 0,37 km į ŠR nuo kelio į Gudakiemį atsišakojimo iš kelio Burokaraistėlė–Nedzingė, Burokaraiščio ež. pakrantėje, melluose ties buvusia kaimo maudykla (LKS94: 522221, 6008606).

Šaltinio duburys apie 0,8 x 2 m dydžio, užneštas dumbliu ir lapais, tačiau dugne viena akis dar verda; vanduo srūva į PR (145°) ir įsilieja į ežerą (Vait. ir tlk., 2022 m.).

13. GILUKĖS DAUBA. Minima prie kelio į Merkinę, miške. Tikslėsių duomenų nėra.

ČEBATORIAI, Matuizų sen.

14. PAGOJO PIEVA. Už 0,21 km į Š–ŠV nuo k. kapinių, tarp sodybų ir žemumos, per kurią į Taurupį (P link) iškastas kanalas (apie LKS94: 555872, 6018331).

Moterys sakydavo, kad tokio vandenėlio, kaip „verdandčioj aky“ niekur nėra. Jis laikomas šventu. Jį sėmė, gėrė, skalavo (Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė 2003).

Š. Vait. ir tlk. (2022-09-03; Sakydavo, kad čia kažkoks labai geras šaltinis). L. Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė 2003: 258 (Ežero dvasiai pagailo merginos ir ji ją pavertė verkiančia akim); Merkinės 2004: 182.

Kur dabar Gilukė, buvo ežeras. Tas ežeras kartą pakilo, ir liko tik dauba.

L. Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė 2003: 258–259.

Matyt, iki melioracijos Pagojys buvo pelkėta žemuma, krūmai. Tikslėsių duomenų nėra.

Š. RŽPI (1979).

44 pav. Čepkelių raistas. 2017 m.

ČEPKELIŲ valstybinis gamtinis rezervatas

15. DAUSŲ ŠALIS. 1953 m. iš Marcinkonių kilęs Vilniaus krašto šviesuolis kun. Vladas Jezukevičius pasakodamas apie nueitą gyvenimo kelią aprašė ir gimtąjį kraštą. Jis liudijo, jog Lynežerio senoliai išlaikė Dausų Šalies vardą, kurį visur kitur pakeitė Gudo Šalis: esą Vytautas Didysis, nugalėjęs maištaujančius Gudijos kunigaikščius, pasmerkė juos kalėti Dausų Šalies salose ir šių kalinių priežiūrą patikėjo ištikimiems gudams. Jie čia kūrė šeimas, ūkius, taip ilgainiui radosi Gudo Šalies vardas (Jezukevičius 2018: 48).

Dausų Šalį V. Jezukevičius lokalizuoja taip: Už nuosavų [marcinkoniškių – Vait.] laukų, rytų, vakarų pusėje²⁷, tęsiasi plačia ir ilga juosta nuo Belovežos per Marcinkonių, Varėnos ir Valkininkų apylinkes valstybiniai miškai, daugumoje pušynai. Už valdiškų miškų, taip pat iš rytų, vakarų pusėje²⁸, yra didelis balotas kraštas su daugeliu salų salelių, ežerų ežerėlių ir balų balelių.

45 pav. Vyrai Gudo Šalyje krauna šieno kūgį, kuris bus paliktas per žiemą. Apie 1963 m.

Gilioje senovėje šis kraštas buvo vadinamas Dausų Šalimi (Jezukevičius 2018: 46).

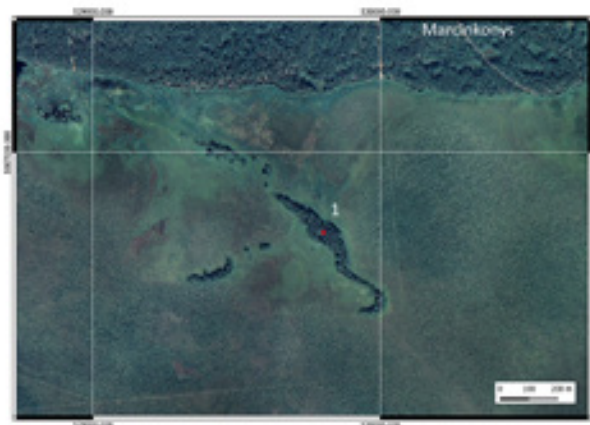
Dausų Šalyje ežerų pavadinimai: Ešerinis, Ešerinukas,

²⁷ Taip originale.

²⁸ Taip originale.

46 pav. Dausų Šalies teritorija ir Jurucio salos vieta. 1840 m.

47 pav. 1) Jurucio sala Čepkelių valstybiniame gamtiniame rezervate. 2019 m.

Šekinis, Šekinukas, Trikampis, Degimas, Deginukas, Gumbinis, Žaliasis, Žaliukas.

Dausų Šalies atskirų vietų pavadinimai: Marcinkonių sala, Barsukinių sala, Barsukinių salelė, Juodos Lovos, Lygios balos, Uosynas, Varnų sala, Paukščių salos, Liako salaitės, Eglynaičio sala, Šekinio salaitė, Ežerėliai, Uosyno balos, Ravelis, Pupojynas, Beržupių pievos, Tankus raistas, Lepiškių sala, Vilkinio sala, Šinkoriaus sala, Akmenų sala, Petryno sala, Gumbinė, Barkų sala, Pakatrai, Kodžio sala, Eglės sala, Vyžų sala, Klevų sala, Ažuolo sala, Kunigo sala, Kunigo šulinys, Uogų sala, Juručio sala (Jezukevičius 2018, 47).

Remdamasi šiais aprašymais Musteikoje gimusi ir gyvenanti dr. Onutė Grigaitė Dausų Šalimi linkusi laikyti tą kraštą, kuris XX a. antroje pusėje jau buvo visuotinai vadinamas Gudo Šalimi, t. y. Čepkelių rezervatą be vakarinės jo dalies, kuri nuo seno turėjo Čepkelių raisto pavadinimą. Gali būti, kad įtakos tokiam skirstymui turėjo administracinė riba tarp Vilniaus ir Gardino gubernijų, kuri laužyta linija iš rytų į vakarus, o vėliau iš šiaurės į pietus dalija Čepkelių rezervato erdvę į dvi dideles dalis.

Tai, kad V. Jezukevičius Dausų Šalies dalimi vadino ir Jurucio salą (↑) neleidžia atmesti prielaidos, kad Dausų Šalis – tai visi į šiaurinę Čepkelių rezervato teritoriją patenkantys raistai ir salos.

Gudo Šalis senovėje turėjo kitą vardą. Pirmykštis jos

vardas buvo Dausų Šalis. Lynežerio žmonių pasakojimu, senovėje dabartinės Gudo Šalies kraštas ir jos apylinkės buvo klampios ir žmonių neištirtos vietos. Gervės, lėkdamos į šiltus kraštus, vadinamus Dausomis, nutūpdavo pailsėti ir uogomis pasimaitinti Gudo Šalies balose. Gilios senovės žmonių nuomone, už Lietuvos Dausų Šalies miškų ir pelkių randasi šilti Dausų kraštai. O Lietuvos dabartinę Gudo Šalį skaitė kraštu, esančiu Dausų pradžia (Jezukevičius 2018: 48).

Kažkur tai sakė, kad Gudo Šalin tį laumiu. Tai aikit, tai nor jum kasas supins, bet kur tį supins... Sakydavo, kad Gudo Šalin laumės gyvena. Pirma visgi plaukus norėdavo, mamos gi visos norėjo, kad mergaitės būt su kasytėm, tai gal, kad nesišukuodavom... Oi nedraskyk, man peša. O, nesduok, nesduok, tai kap atais laumė iš Gudo Šalies, kap susuks tau kap raikščį, tai žinosi. Stovim [mes] kap sustraukj, strošydavo [taip] (P. Marytė Balevičiūtė-Volungevičienė, 69 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė, J. Dambrauskaitė, 2008 m. – DNP KPA).

Š. DNP KPA G CD-R 45-18 (D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė, J. Dambrauskaitė, 2008 m.); O. Grigaitės inform. (2021). L. Gira 1908 (Didelius miškus į vakarus nuo Marcinkonių taip ir vadina žmonės – Gudo pusė); Baltėnas, Drobėlienė 2009: 140 (Dar sako Čepkelių raistas. Mes tep nevadėm. Sakėm – Gudo Šalis, bala ar balalė, raistas ar pelkaitė); Mūsų Dėdė 2010: 288 (Ta Gudo Šalis skiriasi nuo visų tų mus supančių laukų, nuo visų tų miškų. Ten klampynės, kelmynės – visai kitokia gamta. Svetima. Va ir todėl gudas); Jezukevičius 2018: 46–48.

48 pav. 1) Papo Daržo ąžuolo vieta. Apie 1890 m.

49 pav. 1) Papo Daržo ąžuolo vieta Čepkelių valstybiniame gamtiniame rezervate. 2020 m.

16. JURUCIO, kitaip JURUCŲ, IRUCŲ, SALA yra 5 km į PR nuo Marcinkonių, Čepkelių rezervato 14 kvartale – Dausų Šalyje (↑). Tai 0,3–0,4 km nuo kranto nutolusi ŠV–PR kryptimi besitęsiančių nedidelių raisto salų virtinė; didžiausia sala (viduryje – LKS94: 529802, 5986721) yra nežymiai lenkta, 260 m ilgio, plačiausioje vietoje – 60 m pločio. Sausais metais į Jurucio salą buvo važiuojama net su vežimais, čia auga senos, nepakabinamos pušys (O. Grigaitės inform.).

17. AŽUOLAS augo 4 km į R nuo Musteikos, Papo Daržu vadinamoje Čepkelių rezervato vietovėje (76 kvartalas, 39–50 sklypai) (viduryje – LKS94: 528704, 5978870). Palei Bindulio pievų pakraščiu, tadu gysla yra, kap baigias Kielės delianka. Kielės delianka baigias, antra gysla ir prasideda Papo Daržas. Kai baigias Papo Daržas, tai vado Kalesavotas, dar toliau lieptai toki padaryti žmonių, kad nereiktų per pievų klampot (Vait. ir tlk., 2020 m.).

Papo Daržas – tai labai atoki, žema ir pelkėta vietovė abipus Musteikos up. aukštupio; šiandien jos P dalis apaugusi ąžuolais. Tiksliai senojo ąžuolo vieta nenustatyta, jo kelmas neatrastas.

Paulina Valangevičiūtė-Stasiulionienė (90 m.) iš Musteikos pasakoja:

Dar kur vadzina pas mumi Papo Daržas. Jaugi. Ir kap karas ajo, caro laikais, jaugi, ir koki nuo karo likj, jau tas karas pasibaigė, o koki ajo, kap vādė, plenykai²⁹. Ar jie tį pasidavj, ar kap tį. Žmonės sakė, tai užaidavo,

leva Bernatavičiūtė-Puočiauskienė (83 m.), gim. ir gyv. Marcinkonyse, liudijo, kad nuvažiavusi į Jurucio salą uogauti yra mačiusi ten rankšluosčiu ar juosta papuoštų medžių, kurių niekas nelietė – anksčiau, būdavo, šventą paveikslą (abrozą) pakabina miško medyje ir puošia. *Sakydavo, kad prie to[kio] medžio rodėsi baisuoliai, kai²⁹ jį papuoši, pamalonini (U. H. Gudavičius, 1994 m. – DNP KPA).*

Š. DNP KPA ES 1(12) Nr. 120; O. Grigaitės inform. (2022-10-11).

tai valgyt paprašydavo, kur ajo in savo kraštus. Gal jie j ajo, tai jie žinojo, in kur. Ir cia per mūs kaimų.

Tai tų ir Papo Daržų, ka vadė. Ajo jau tį nuog to karo. Ir popas buvo. O kap ir dar? Ir kunigų, ir prie karuomenės, ir sakė, ima ir pastato. Tai ir tadu. Ir ajo su keliais jie j (kiek tį, negaliu pasakyc) jaugi tais plenykais, ka vadė. Iš plėno, iš plėno aina. Ir per tų miškų buvo labai ąžuolas.

Tai dar tų ąžuolų jau gerai prismenu. Kad keturių vyrų tai šiteip neapimdinėjo tų ąžuolų. Tokis ąžuolas buvo, nu gal kokių dzvidešim metrų, gal dešim iš žamės buvo viena kamiena, o jau tį paskiau buvo tokis išsišakojis. Dar vedėsi šici juodzi gandrai. Lizdai buvo an to ąžuolo, jaugi, an tų šakų, kapgi išsišakojis, aukštas buvo! Pakelc gerai galvos reikia, kad jo viršų matytai.

Tai cia ajo kur plenykai, ir ajo kap jau jie tį, in tų Belarusijų ir, sakė, per tuos miškus, ir jie tį apsistojo jau nakvoc. Nakcis. Per tų vietų, kur prieg to ąžuolo, tep pastaikė. Ir pasakojo, tas jau papas laikė mišas pas tų

²⁹ Taip originale.

³⁰ Belaisviai, pabėgėliai.

50 pav. Papo Daržo ąžuolynas. 2020 m.

ąžuolų. Ir praminė Papo Daržas, Papo Daržas. Jaugį pagal tų ąžuolų ir pagal tų papų, kur laikė mišas. Jau, skaitosi, atsikėlis ir, sakė, laikė mišas su savo katrais pabėgėliais kareiviais <...>.

[Jūs dar regėjot tų ąžuolų?]

Oi! Tai dar gí karves ganėm, kap užajo rusai. Tai jau cia kap nusavino, kap pšovė tuos miškus, ankšlynus, tai tadu jau jį nupjovė. Būdavo, gulkis an to kelmo, gulkis kap nori, jaugi.

[Tas kelmas dar ilgai buvo?]

Ilgai buvo, ąžuolas buvo, ąžuolas, sakė, drūtas medzis, drūčiausias.

[O jis prie kelio augo ar kryžkelėj kokio?]

Ne, ne, miškan. Miškan ir terpu balų. Pievos jau tį buvo, vienu kraštu buvo pievos Ašašnykų kaimo, kitu, sakė, valdiškos tokios pievelės tokios buvo, tai sausuma, grybai, uogos augo, tai vėl kokis ankšlynėlis buvo. Karves ganėme. Ir dar uogauc aina. Miškas buvo valdiškas (U. Vait. ir tlk., 2020 m.).

Už 1,3 km į R nuo Papo Daržo yra Musteikos gir. Raganos akmenys.

51 pav. Pasakoja Paulina Valangevičiūtė-Stasiulionienė (90 m.), gim. ir gyv. Musteikoje. Dešinėje – dr. Aušra Žičkienė. 2020 m.

Š. DNP KPA G CD-R 50-2 (D. Blažulionytė ir R. Norkūnas, 2008 m.; Buvo ąžuolas tokis dzidelis ir storas, kap trijų vyrų gerų raikėjo, kad apimt tokį ąžuolų, ir jis prie to ąžuolo jau buvo tynuja apsistojį ir laikė mišias, tai šitep jau tėvukas mūs porino, ir praminė Papo Daržas); Vait. ir tlk. (2020-07-23).

52 pav. 1) Dainavos k. šaltinio vieta. 1949 m.

53 pav. 1) Dainavos k. šaltinio vieta. 2019 m.

ČESUKAI, Merkinės sen.

STABULIŠKĖS yra vietovė, minima tarp Česukų ir Maksimų (VK).
Nelokalizuota.

Š. VK (1962; 1966, *Stabūliškės*). L. Merkinės 2004: 180.

Taip pat ↑ Dubaklonis

DAINAVA, Vydenių sen.

18. PARŪDINĖS, kitaip PETRUŠIO, ŠALTINIS tryško už 0,28 km į ŠR nuo kanalu tekančio Uosupio deš. intako, 0,14 km į V nuo kelio į Dainavą, atsišakojančio iš kelio Vydeniai–Dubičiai, 0,1 km į ŠV nuo gamybinio komplekso pastato (apie LKS94: 546252, 6002536). Vandenį žmonės čia sėmė iš gamtos sukurto šulinio – išpuvusio ir nupjauto karklo (*verbos*) kelmo. Šiaurės kryptimi tekančio šaltinio vandens ateidavo ne tik šalimais gyvenę Petrušiai, bet ir kiti k. gyventojai. Pastaraisiais metais šaltinio vietoje buvo iškasti trys tvenkiniai.

Bronė Bruzgelevičiūtė-Tamulevičienė (85 m.) iš Dainavos pasakoja: *Mano kur tėviškė, tai tį labai gražus šalcinis buvo, ale kap užej kolchozas, padarė melioracijų, tai jį sugadė. Tai tan šalcinin, kur toj fermos namas tynai (ale jau jis dar kitokis kap padarė melioracijų), tį seniau ir karvė neinej, nei žmogus. Tį ūidojos, užaugį anksliai, ale atsistoji – ir supas toj žemė. Mes vadzinom – ūidojas. Vanduo tį skaitos, jau kap sakė, kap jau kam akis skauda, tai aidavo iš to šalcinio su ąsočiu semdavo vandenį akimi prausc, skaitos, šalcinio geras vanduo. Tį tokios mėlynos gėlytės žydėjo, aš ir dar atsimenu. Ir tį tokis nuog to šalcinio bėgo upelis, tai tį labai daug buvo vėžių, tai mes su draugėm nuveinam,*

54 pav. Dainavos k. šaltinio vieta (iš ŠV). 2022 m.

prisklaupi, ir jieį [vėžiai] ne vandenin, [o] prilipį prie žemės upelin (U. D. Blažulionytė, 2022 m.).

Tai kap sakė, reikia nusprausc tuo vandeniu, tai būsi sveikas. Dar va, tai per kokias šventes ajom parsinešč. Gal per Žolinį mamytė siųsdavo, mes su sesi augom. ąsotin, uzbonan, kap vadzino, duodavo mumi uzbonų ir nu, nešdavomės.

55 pav. 1) Darželių Krikščinės. 1840 m.

56 pav. 1) Darželių Krikščinės. 1949 m.

[Mamytė sakydavo:] Vaikai, Geniula, Broniula, aikit, parneškite vandenio. Tai nusprausit, dzidziulės auksit, gražios būsit. Sveiki būsim. Oi, kad dar grįšt tas čėsas, kai buvom vaikai! (P. Genė Brūzgelevičiūtė-Brūzgelevičienė, 71 m., gim. ir gyv. Dainavoje. U. D. Blažulionytė, 2022 m.).

Š. Balk. ir tlk. (2012-02-19); D. Blažulionytės inform. (2012, 2013, 2022 m.; Rūdzynas už tai, kad mūs pieva buvo labai prasta, mano tėvų, ganai karves, tai vaikelį, inlandzi ton pievon, tai raudonos kojos <...>. Tj dzideli šalciniai buvo, ojoj, tj dar braidziojom ir ajom vandenio parsinešč). L. Eigminas, Kunskenė 1989: 249 (Parūdinė).

57 pav. 1) Darželių Krikščinės (A – Marcinkonių sen. gyvenvietė II, KVR 22634; B – Kapiniškių kapinynas, KVR 7153). 2019 m.

DARŽELIAI, Marcinkonių sen.

19. KRIKŠČINĖS, kitaip KRIKŠČINIS, yra vietovė tarp Darželių ir Marcinkonių, už 0,46 km į ŠV nuo Grūdės kair. kranto, kur susieina du keliai, vedantys į Marcinkonis, – iš Darželių ir Kapiniškių, – kryžkelėse (LKS94: 522121, 5989209; neprivažiavus šios vietos iš Darželių dar atsišakoja kelias į Rudnelę, tai kryžkelaitė).

Anot Darželių k. gyventojų, dabar mišku apaugusi Darželių ir Kapiniškių kelių kryžkelė yra Krikščių vidurys, tuo pačiu pavadinimu anksčiau vadinti aplinkiniai laukai ir pievos prie Grūdės (*Krikščinės – laukai buvo, o prieg upės – pievos. Klampios pievos buvo, kol nekasta buvo Grūda – DNP KPA G CD-R 8-1*). Minėtoje kryžkelėje į pušį buvo įkelta koplytėlė (*koplyčaitė*) su Marijos statula; koplytėlė buvo atgręžta į Marcinkonių pusę (plg.: *Kur koplyčėlė, kur skaitės jau cikros viduro Krikščinės – DNP KPA G CD-R 8-2*). Už 4 m į PV

nuo koplytėlės paženklinto medžio, tarp pušų dar stovėjo nedidelis medinis kryžius, kurio liekanos dabar atremtos į penkiakamienę pušį (Vait. ir tlk., 2022 m.). Senieji kalbėjo, kad važiuojantiems iš Marcinkonių bažnyčios būtent čia pasirodydavo koks *kumelaitis* ar *stirnelė* (DNP KPA G CD-R 8-2).

Vladislovas Miškinis (83 m., Darželiuose) Krikščių kryžkelę su koplytėle ir kryžiumi vadina šventa vieta ir mena, kaip moterys čia klaupdavosi, kalbėdavo poterius, kaip jaunamartės ant kryžiaus kabindavo rankšluostį kokį (*abrūsaitį*), kaspiną (*stangą*) ar juostą. Toliau plėtodamas kelionės į Marcinkonių bažnyčią temą V. Miškinis pasakoja: *Krikščinės, kol jos Krikščinės? Anksčiau tįnai aj pagrindinis kelias. Čia nuog tikėjimo, kad kada atsirado Marcinkonysa bažnyčia*

58 pav. Šiaurinės Darželių kaimo dalies naudmenos, kelių tinklas ir vietovardžiai. 1855 m.

(Kabelių parapijos dar nebuvo), tai čia visi kaimai priklausė Marcinkonių parapijai, ten kelias buvo, ten palei mišką, ir ajo, man atrodo, kad nuog šito, Krikšto kelias skaitės, žinai, bažnyčion važiv, tį krikščino, nu ir Krikščinės, Krikščinės, Krikščinės, tep ir liko (U. D. Blažulionytė ir V. Norkūnienė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 8-2). Kai sukilėliai pasiekė Marcinkonių apylinkes, tada caro valdžios pareigūnai pradėjo įtarti Marcinkonių kleboną, būk jis esąs sukilėlių bičiuliui. Klebonas turėjo laikinai pasišalinti iš vietos. Nebuvo kam vaikų krikštyti. Tuomet žmona³¹ nešė kūdikius krikštyti pas sukilėlių kunigą, kuris stovyklavo Grūdų upės šlaitų tankumnyuose. Kadangi čia buvo krikštijami vaikai, tai šiai vietai duota vardas Krikštynos (Jezukevičius 2018).

Iki maždaug 1958–1959 m. Krikščinėse, apie porą šimtų metrų nutolęs nuo Grūdų, augo senas, drevėtas

ąžuolas ir nuo kokios kibirkšties jis užsidegė, vėliau sunyko. Taip pasakodamas Petras Kibirkštis (82 m., gim. ir gyv. Darželiuose) priduria: Kap kadaise seniai sakė, tai tį buvo kadaise buvis ąžuolas dzviejų metrų kvadrato ir jis buvo išpurtis, tai tį žmones krikščino ar tį ky, tai užtai Krikščinėm ir vado (U. D. Blažulionytė ir V. Norkūnienė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 8-1).

Juozo Averkos pasakojimu, Krikščinių kaimynystėje tikrai buvo ąžuolinėmis (tarm. Ūžuolinės) vadinama vietovė, kurios ąžuolus žmonės iškirto ir pardavė po Pirmojo pasaulinio karo (U. Z. Puteikienė, 1974–1975 m. – LTR 4745/333; plg. Общій 1855) Ten, į tas Krikščines, varė visus Margionių, Darželių ir kitų kaimų žmones, ir atvažiavęs Jogaila krikštijo. Ir davė visiems naujakrikštams po drobės stuomenį. O žinai, stuomuo ką reiškia? Tai kiti eidavo po du kartus krikštytis, kad tik tos drobės gautų. Taip Krikščinėm

³¹ Taip originale.

59 pav. Darželių Krikščinės. Koplýtėlės prie pušies liekanos. 2022 m.

60 pav. Darželių Krikščinės (iš Š). 2022 m.

61 pav. Apie Darželių Krikščines, atvažiuavus į vietą, pasakoja Jonė Cerebijienė iš Marcinkonių. Kairėje – D. Blažulionytė. 2022 m.

pavadinta ta vieta ir liko (Mūsų Dėdė 2010; plg.: Pasakojama, kad Jogailos laikais buvo varomi iš kaimų žmonės ir ten, prie Grūdės, krikštijami – LTR 4745/333).

Jonas Krušas (86 m., gim. Kapiniškių k., gyv. Darželiuose) prisimena senelio pasakojimą, kad kryžkelėse kitados buvo laidojami nekrikštyti vaikai, ten kažkam pasirodęs avinėlis (U. D. Blažulionytė, 2020 m. – DNP KPA G CD-R 8-14).

Š. Общій 1855 (Ур. Подъ Ужулинисъ); LTR 4745: 333 (Krikščinis), 334 (Užuolynėj būk tai ir vežė [pinigus]); LTR 4745/333 (Krikščinis); DNP KPA G CD-R: 8-1; 8-2 (D. Blažulionytė ir V. Norkunienė, 2012 m.; Krikščinės tarp Dugninių miško ir Moliakasio <...>. Kap cie ankslynai prasdeda, tai tuose ankslynuosa Krikščinės vadės <...>, turi prasdėc lapuočių miškas, tai jau baigias Krikščinės); DNP KPA G CD-R 8-14 (U. D. Blažulionytė, 2020 m.); Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Gira 1908: 3 (Krikšcynė – čia, sako, kadai kitkart vaikus krikštiję); Mūsų Dėdė 2010: 284 (Krikščinės pievos): 291; Jezukevičius 2018: 49.

62 pav. Įmovinis bronzinis kirvis iš Dubaklonio (Česukų) aukojimo vietos.

63 pav. Bronzinis ietigalis iš Dubaklonio (Česukų) aukojimo vietos.

DRUSKININKAI, Merkinės sen.

GALVINIO ŠALTINIS trykšta Miežionių miške, už 0,14 km į ŠR nuo Galvinio ež. kranto, stačios ir akmenuotos, ežero link vedančios griovos viršuje (LKS94: 500016, 6005660).

Tai krentantis skaidrus, bekvapis šaltinis, kurio temperatūra 9,9 °C (2015-09-16), o vanduo silpnai šarminis (pH 7,93), turi daug mineralinių medžiagų (516 mg/l), kietas, pasižymi karbonatiniu, virinant lengvai pašalinamu kietumu (bendrasis vandens kietumas

6,29 mg-ekv/l); vandenyje šiek tiek padidėjęs ir ištirpusios geležies kiekis (0,34 mg/l).

Iš vienos vietos toks gražus vanduo tep trykšta iš žemės, pakrantėj tep, o paskui va jau kiek metrų tas pabėgėja ir dingdavo tas vanduo, ir vėl buvo sausa <... >. Vanduo iš žemės verčiasi, toks šalcinėlis (P. Marija Belevičienė, gim. 1942 m. Živilčiškėse, gyv. Lizduose. U. D. Blažulionytė – DNP KPA).

Š. DNP KPA G CD-R 40-1. L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 131–136.

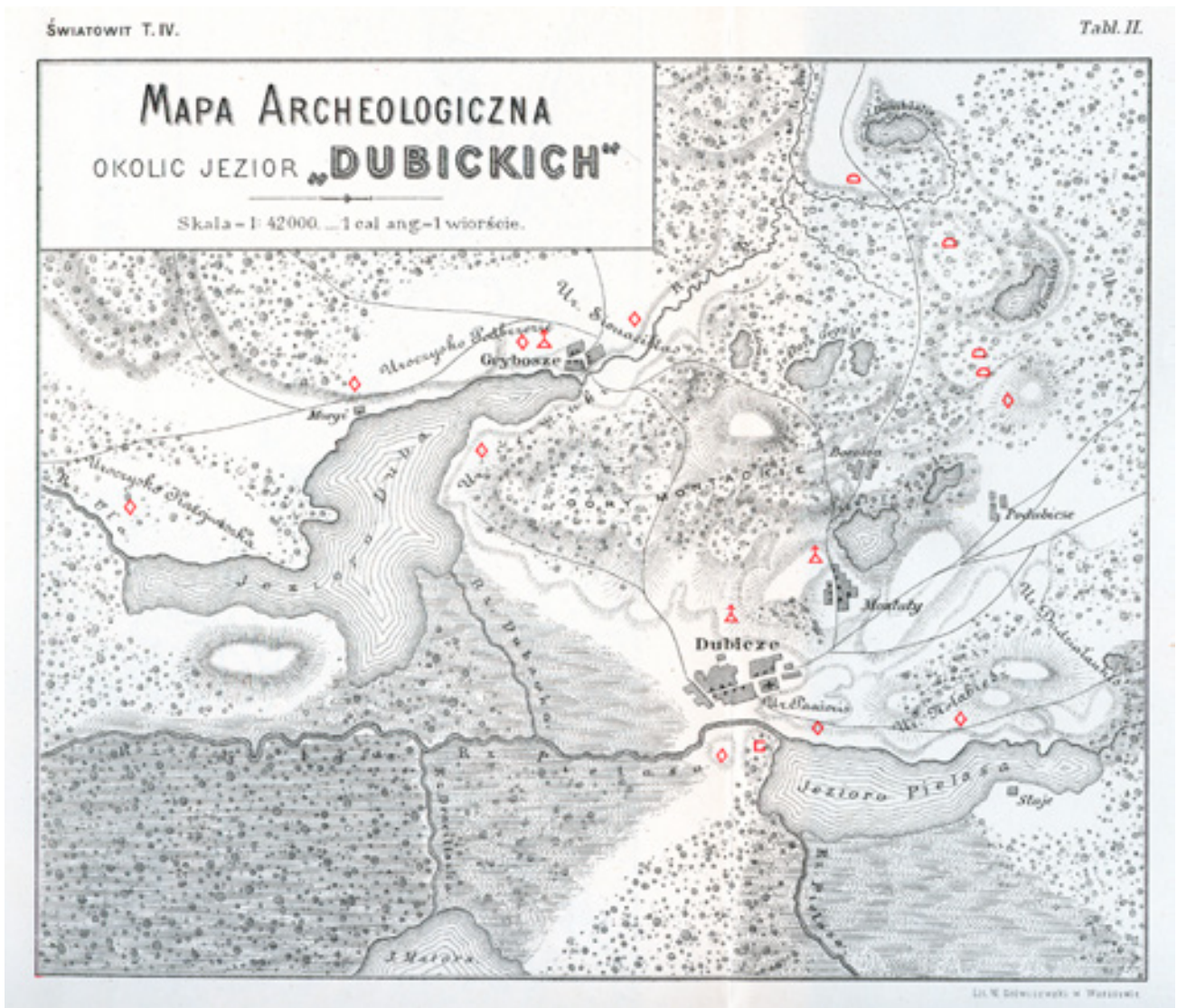
DUBAKLONIS, Merkinės sen.

20. AUKOJIMO VIETA yra Nemuno kair. krante, smėlynuose priešais Česukų kaimą. Deja, tikslesnių duomenų apie dviejų čia vietos gyventojų rastų bronzos amžiaus dirbinių – senovės aukos – radimo aplinkybes Vandalinas Šukevičius nepateikė.

LNM saugomas įmovinis bronzinis 10,6 cm ilgio kirvis

4,4 cm pločio ašmenimis (dirbinio svoris 135 g) ir 8,6 cm ilgio bronzinis ietigalis 2,7 cm pločio plunksna, 1,8 cm skersmens įmova (dirbinio svoris – 30 g).

L. Szukiewicz 1899 (Czasuki); LAA 1974: 213–214 (Česukai); Merkevičius 2011: 97–98 (Nr. 205–206; Pamerkinė).

64 pav. Dūbos ir Pelesos ežerai Dubičių archeologinių vietų žemėlapyje. Apie 1900 m.

DUBIČIAI, Kaniavos sen.

21. DŪBOS EŽERAS telkšojo tarp Dubičių ir Karaviškių, Margių, Gribašos k. (viduryje – LKS94: 545729, 5988445). Per amžius tai būta takoskyros tarp Ūlos ir Katros, dabar ji – ties Paramėliu. Iš ŠR į Dūbos ež. sruvo Kaniavėlė, iš Dūbos į P, į Pelesą (Katros deš. int.), – Dūbos upelis; Ūlos link (į V) iš Dūbos ež. tekėjo Krakinė³².

1841 m., kai sugriuvo Ūlos užtvanka prie Rudnios geležies liejyklos, Ūla V kryptimi ėmė traukti Dūbos ežero, Kaniavėlės, Dūbos up., taip pat Pelesos ež. (↑)

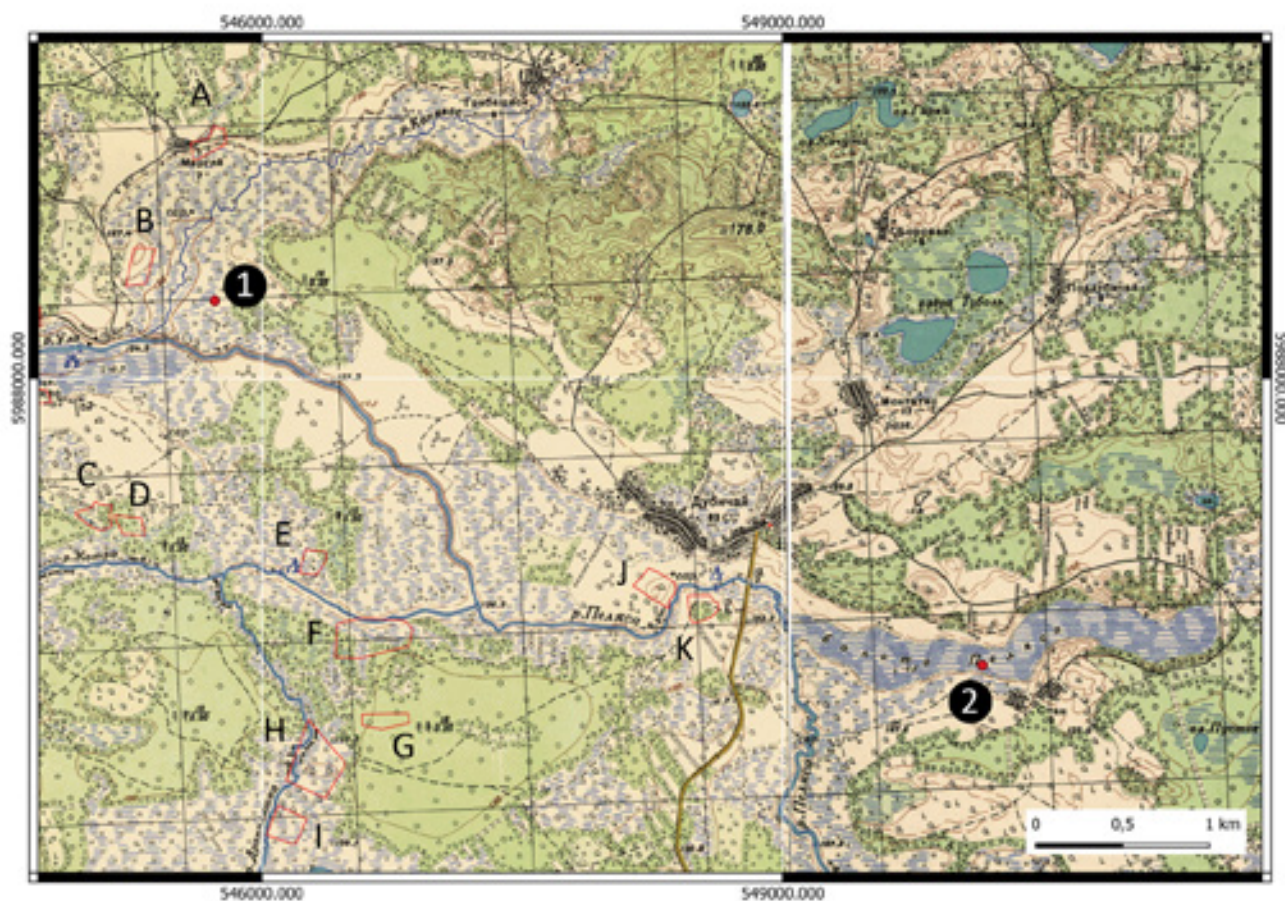
ir Pelesos up. vandenį. Palyginimui, 1850 m. Dūbos būta 221 ha ploto, o 1919 m. šis ežeras galutinai išnyko (Basalykas 1960; Kuskas 1989).

Bronislavos Kербелтės duomenimis, padavimuose Dūba dar vadinama Kiaule, ir buvo pasakojama, kad ežeras atėjęs iš Stržiūnų (Vydenių sen., Varėnos r.) (↑).

Stržiūnų ažeras buvo vardu Kiaulė. Ažeras iš Stržiūnų išėjo Dubičiuosna ir apė Dubičius vietą rado. Būt užliejęs visą miestą, bet sena moteris vardą atspėjo.

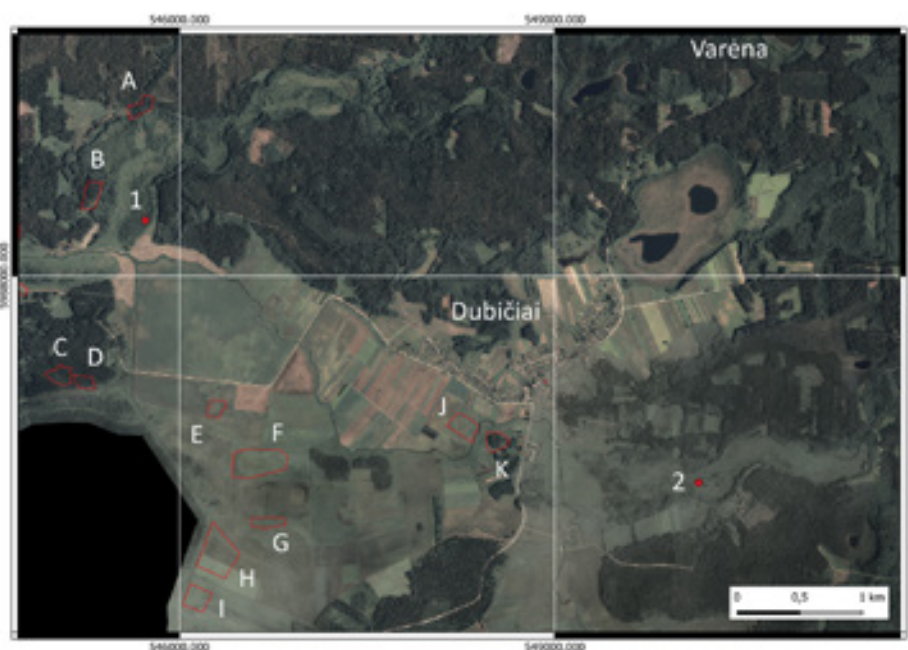
³² Ūlos pradžios būta Krakinio ežerėlyje, už 2 km į R nuo Kriokšlio.

65 pav. Dubičiai. 1) Dūbos ež. vieta (vidurys); 2) Peleos ež. vieta (vidurys) (A – Margių sen. gyvenvietė, KVR 3652; B – Margių sen. gyvenvietė II, KVR 3653; C – Karaviškių sen. gyvenvietė III, KVR 21487; D – Karaviškių sen. gyvenvietė IV, KVR 21488; E – Dubičių, Katros sen. gyvenvietė II, KVR 38415; F – Dubičių, Katros sen. gyvenvietė, KVR 38414; G – Dubičių, Draciliškių sen. gyvenvietė II, KVR 38417; H – Dubičių, Draciliškių sen. gyvenvietė, KVR 38416; I – Kajučių, Matarų sen. gyvenvietė, KVR 38418; J – Dubičių sen. gyvenvietė, KVR 3646; K – Dubičių piliavietė, KVR 3649). 1950 m.

66 pav. Dubičiai. 1) Dūbos ež. vieta (vidurys); 2) Peleos ež. vieta (vidurys) (A – Margių sen. gyvenvietė, KVR 3652; B – Margių sen. gyvenvietė II, KVR 3653; C – Karaviškių sen. gyvenvietė III, KVR 21487; D – Karaviškių sen. gyvenvietė IV, KVR 21488; E – Dubičių, Katros sen. gyvenvietė II, KVR 38415; F – Dubičių, Katros sen. gyvenvietė, KVR 38414; G – Dubičių, Draciliškių sen. gyvenvietė II, KVR 38417; H – Dubičių, Draciliškių sen. gyvenvietė, KVR 38416; I – Kajučių, Matarų sen. gyvenvietė, KVR 38418; J – Dubičių sen. gyvenvietė, KVR 3646; K – Dubičių piliavietė, KVR 3649). 2020 m.

Pasakė: „Eik, kiaula, daiktan“ (P. Petras Mačionis, 30 m., gyv. Bieliūnuose, Nočios apyl., Varanavo r. U. A. Jonaitytė, 1959 m. – LTR 4043/49).

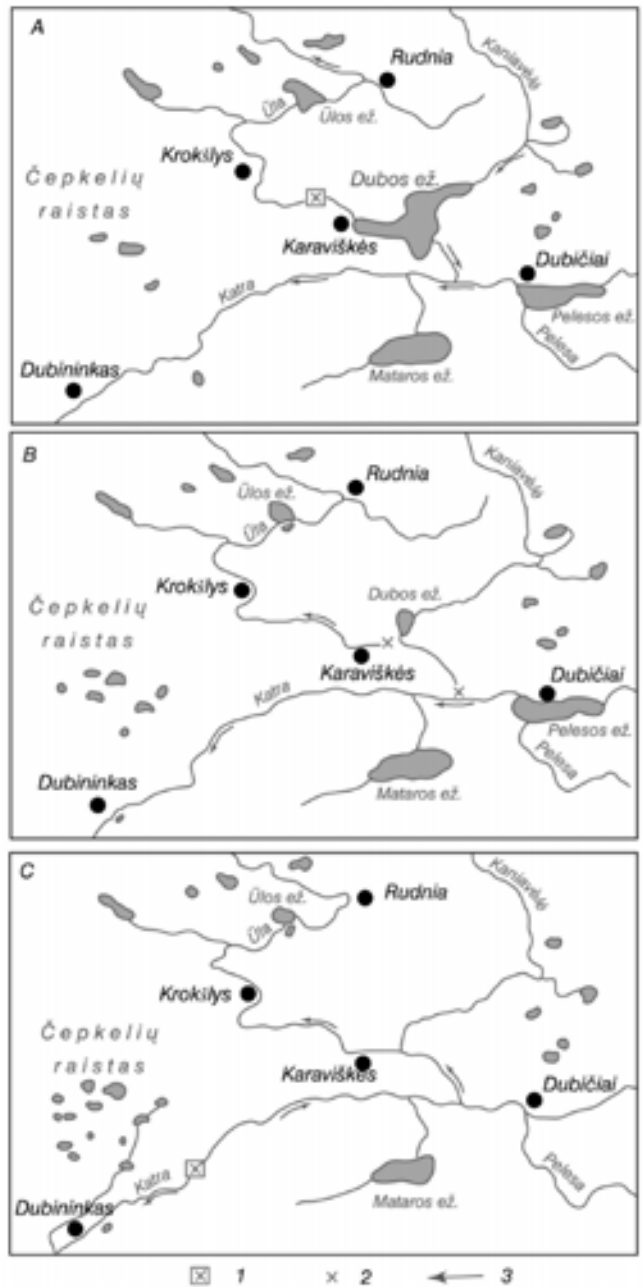
Pasakojama, kad iš Rusijos besitraukiantys sušalę prancūzų kariai prakirto Dūbos ežero lede eketę ir paslėpė didelį lobį – statinę aukso (*rzucili wielki skarb, złota beczka znaczy sia na dno*). Vėliau ežeras pareikalavo dviejų šio lobiai ieškotojų gyvybių... (Kulesz 1935).

Š. LTR 4043/49; 4927/13; LTRF mg 1113/4; 1202/15; 1339/8. L. Kulesz 1935: 90–91 (Dub); Basalykas 1960; Kunskas 1989; ŽA 18–19 (Nr. 19–20).

22. PELESOS EŽERAS telkšojo tarp Dubičių ir Stojų k. (viduryje – LKS94: 550149, 5986347). Per Pelesos ež. tekėjo to paties pavadinimo upė – Katros deš. intakas. Tačiau 1841 m. Ūla nutraukė Dūbos (↑), o ilgai – ir Pelesos ež. vandenį (oficialiais duomenimis, ežero būta 103 ha ploto). Nuo XX a. 5 dešimtmečio čia plyti Pelesos ir Stojų Samanynės pelkės (TŽ 1923; 1948).

Padavimai Pelesos ež. dažniausiai sieja su už 15 km į PR esančia to paties vardo gyvenamąja vietove Baltarusijoje, Varanavo r., – būtent ten yra numelioruotas Pelesos up. aukštupys: *Pelesos ežeras apsivertė jaučiu – jautis baltas ėjo, vanduo ėjo, ežeras ėjo kaip jautis. Pelesoje upis liko – uodega liko.*

Vienas čia [Pelesoje] stovėjo stovėjo – neatminė jo vardo, tada nuėjo Dubičiuosna ir susiturėjo. Žmonės atmindė atmindė vardą, ir vienas atminė, sako: *Pelesos ežeras! Ir anas ten pasiliejo, pasiliko* (P. Dominykas Rakutis, 70 m., gyv. Leliušių k., Pelesos apyl. U. A. Jonaitytė, 1974 m. – LTR 4927/14; plg.: *Prie Pavalakės [už 4 km į PR nuo Pelesos esančio – aut.] kaimo dabar yra balos. Tai ten buvo ežeras senų senovė. Susikelia ir eina ežeras į kitą vietą – LTR 4309/266*). *Ajo ažeras, o jaučiu apsivertįs. Aina par ūlyčias visas, ir visas laukia nuog žmonių, kas pasakys, ką tį ažeras aina. Anas ajo ajo, niekas neatminė to ažero. O Dubičiuosna nuajo, Dubičiai sako: Mūs ažeras itai! Itai Dubičių ažeras. Ir tį anas net išsilė, didelys didelys, gilus ažeras buvo* (P. Rozalija Kauzienė. U. 1971 m. – LTRF mg 1202).

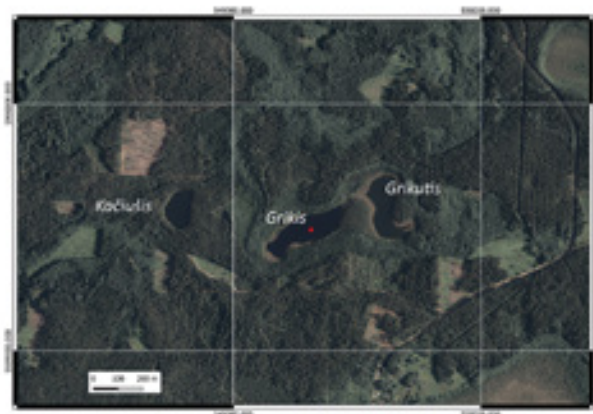
67 pav. Dubičių limnoglacialinio baseino recesija istoriniais laikais: 1) ilgalaikės Ūlos ir Katros vandenskyros; 2) trumpalaikės Ūlos ir Katros vandenskyros; 3) tėkmių kryptys (A – 1850 m.; B – 1900 m.; C – 1950 m.)

Mano mama porijo, ką aj tokis jaucis, tai kur anas stojo, stojas (cik užstojas, nedaug gi), tai tį ažerukas nedidelys, o kur jau anas pabūna, tį daug jau (kap va,

Dubičiuose, tai anas buvo daugel tį čėso, tas jaucis, jo niekas negalėjo inimc), tai kur anas pabuvo, tį pagulėj, tai tį jau dzidziulis ažeras atliko. Tai nuog tokio raudono jaucia tas ažeras pasidarė (P. Ona Ivoškienė. U. 1971 m. – LTRF mg 1113).

Š. LTR 4309/266; 4927/14; LTRF mg 1113/4; 1202/15 (Dabar metai praėjo gal penki, jau anas išdžiūvo su visai, tas ažeras). L. TŽ 1890 (XV-17-I ir XV-17-H); 1923 (P32-S39; Jez. Pielasa); 1948 (N-35-62-Г-В). L. Kulesz 1935: 113; Basalykas 1960; Kunskas 1989; ŽA 19 (Nr. 21–22).

68 pav. Dubičių gir. ežerai: Grikis, Grikutis ir Kačiušis. 2020 m.

DUBIČIŲ gir.

23. GRIKIO, GRIKUČIO ir KAČIUŠIO EŽERAI telkšo Dubičių mš. 739–740 kvartaluose, apie 0,86 km nutolę į P nuo Kaniavėlės up., už 0,71 km į V nuo kelio Vydeniai–Dubičiai. Didžiausias iš ežerų Grikis (apie 0,3 ha) yra viduryje, pailgas ŠR–PV kryptimi, apipelkėjusiais krantais (tik R pusėje krantas sausas) (viduryje – LKS94: 549314, 5989491). Į R nuo Grikio telkšo Grikutis (apie 0,25 ha), į V – Kačiušis (apie 0,15 ha).

Apie šių trijų ežerų, kurie kartais visi vadinami ir bendru Grikų pavadinimu, kilmę pasakojamas unikalus padavimas:

Buvo vienas ažeras. Priklausė kažkokiam ten dvarininkui ar kokiam ten turtingu. Ir jis turėjo tris sūnus. Ir mirdamas, reiškia, paliko tą ažarą dėl tų trijų sūnų.

GELOVINĖ, Merkinės sen.

↑ Merkinės gir. Šarūno kalnas, Balynas, Balyno kalnas, Gelovinės ežeras, Ažuolas II

Bet sūnūs išsigalvoj, kap cia pasidalyc tuo ažaru. Ir nei kap. Nei kapgi, nu, kap vandenį – nepartversi. Ginčas, teismas. Teisiasi jie, jir pri to priejo, kad jau broliai pasiliko ne broliai, reiškia, dėl to ažerėlio.

Kad vieną kartą ateina jie, žūro, kad trys ažerėliai pasdarė, o ne vienas. Reiškia, vienas didesnis, kitas mažesnis, o trečias dar mažesnis. Nu, ir jie tadu nusprendė. Reiškia, vyresnysis paėmė patį tų didžiausių, viducinį – vidutinis, o jaunesniajam... I sustaikė (P. Adomas Mackevičius, 64 m., gyv. Paąžuolės k., Kaniavos sen. U. M. Juškaitė ir D. Bloznelytė, 1971 m. – LTR 4318/136).

Š. LTR 4318/136 (Vienas vadinasi Grikiai, o tracų vadina dabar Tkačušu). L. Dubičiai 1989: 306.

70 pav. Geidukonių Mergos akmuo (iš R) (nuotraukos viduryje – tarp antkapių). 2022 m.

GEIDUKONYS, Varėnos sen.

24. MERGOS AKMUO (buvo AV 1768, vėliau M58, dabar – KVR 7165) yra k. kapinių kalvos aukščiausioje (PV) dalyje, tarp 1900 m. pastatyto Kristinos Daugirdaitės (*Daugierdowa*) 1906 m. Andriejui Daugirdui (*Dougirdis*) ir 1894 m. Jurgiui Aleksandravičiui pastatytų akmeninių antkapių šiandien nulaužtais metaliniais kryžiais (LKS94: 530270, 6021257). Šie ir kiti antkapiai kapinėse priešakine dalimi nukreipti į ŠR (50°), Mergos akmuo – į ŠV (325°).

Akmuo rausvos su juodom priemaišom spalvos, vidutinio rupumo, 0,89 m aukščio, 55 cm pločio (prie pagrindo) granitas, kurio siluetas primena žmogų (dabar akmuo pernelyg pasviręs į ŠV). Viršuje nuo likusios akmens dalies grioveliu yra suformuota ir atskirta 21–23 cm aukščio, 21 cm pločio galva. Ant ŠR akmens šono iškaltas 22 cm pločio, 24 cm aukščio kryžius (jo grioveliai 1,7 cm pločio, vidutiniškai 0,5–0,7 cm gylio). Susidaro įspūdis, kad pastaroji plokštuma tyčia tam tikslui suformuota, čia baigiasi ir kaklą žyminčio griovelio linija (Vait.).

Žmonės pasakoja, kad šis akmuo atsiradęs gana staiga, tai yra išlindęs iš žemės, o Mergos akmeniu pavadintas todėl, kad šioje vietoje matydavę vaikščiojant kažkokią mergą, kuri pradingdavusi, tarsi į žemę

69 pav. Geidukonys. 1) Mergos akmuo. 2019 m.

įsmigdavusi (Tautavičius 1955); tai esanti suakmenėjusi merga, kuri vaikščiojanti po laukus, saugojanti javus, o paskui sugrįžtanti į kapus ir atsigulanti šaltu akmeniu (PA).

Š. Tautavičius 1955: 22; Balčiūnas 1979: 11; Vait. (2022-07-26). L. PA 7–8 (nuotr.), 68 (Nr. 25) (Yra akmuo, vadinamas merga); Lietuvos 1979: 326 (k. kapinėse, tarp krūmų); Kviklys 1989: 403; Matulis 1990: 132 (Antkapis); KPE 230; Vaitkevičius 1996b: 16; Černiauskai 2006: 39 (nuotr.).

71 pav. Geidukonių Mergos akmuo (iš Š). 1991 m.

72 pav. Geidukonių Mergos akmuo (iš R). 1991 m.

GENIONYS, Varėnos sen.

25. VELNIŠKIŲ PIEVA. Remiantis RŽPI, ji buvo už 0,68 km į PR nuo k. kapinių, Bezno up. kair. krante (teka į Pabezninkų ež.), dabar baigia užaugti mišku. Žemės vardyno duomenimis, 5 ha ploto. Kitų papildomų duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Naudžiūnas, 1935); RŽPI (1979).

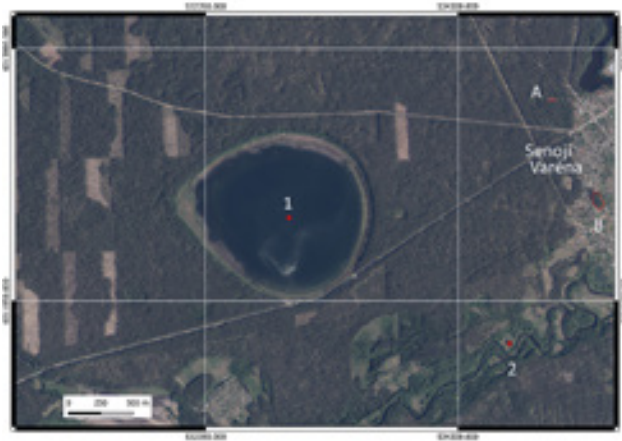
Taip pat ↑ Vėžionių gir.

GLŪKO gir.

26. GLĖBO EŽERAS, kitaip GLĖBUS, telkšo už 2 km į V nuo Senosios Varėnos, kelio Vilnius–Druskininkai Š pusėje (viduryje – LKS94 532996, 6012492). Ežeras 132 ha ploto, vidutiniškai 3,5 m gylio (didžiausias gylis – 11,1 m); krantai lėkšti, smėlėti, o V, Š ir P pusėse – apipelkėję.

Kartą mergė ganė jaučius. Vienas jautis vadinos Glėbus. Pamatė merga, kad jautis in rugius eina ir sušuko: „Ei, Glėbau, kur eini!“ Ir atsirado ton vieton ežeras. Matyt, ėjo kur tai vanduo, o kai merga vardą įminė, tai ir sustojo (P. Agnieška Matuizienė, gim. Kabelių k., 63 m. U. G. Grinevičiūtė ir V. Drungilaitė, 1965 m. – VUB).

73 pav. Glūko gir. 1) Glėbo ež.; 2) Ažuolinė (A – Sovietų Sąjungos karių kapai, KVR 11327; B – Senosios Varėnos žydų kapinės, KVR 20684). 2019 m.

74 pav. Glėbo ežeras. 1855 m.

Kur dabar Glėbo ežeras, anksčiau buvo lankos. Gano mergaitė jaučius. Netoli šaltinėlis teka. Vienas jautis atsiskyrė, o mergaitė jį šaukia: „Kur eini, Glėbai?“ Ji atspėjo to šaltinio vardą ir iš to šaltinio atsivėrė ežeras. Mergaitė su jaučiais paskendo. Dabar tą ežerą vadina Glėbu (P. A. Plukienė, 38 m., gyv. Varėnoje. U. V. Plukytė, apie 2000 m. – LTR 8242/72; Kartą piemuose ganė jaučius. Vienas jų, vardu Glėbas, ėmė zylioti. Jis bėgo per laukus, o piemuose iš paskos šaukė: „Glėbai, Glėbai!“ – LTR 8242/73; Kur dabar Glėbo ežeras, seniau ten buvo didelės ganyklos. Vieną kartą ganė merga jaučius. Vienas buvo labai blogas, vilkdavosi iš paskos iš g l e b ę s. Perpykusi mergina jį varydavo ir šaukdavo: „Eik greičiau, Glėbai!“ – LTR 8242/75).

Tį buvo didžiausios pievos. Nu, kiek ažeras, tiek buvo pieva. Nu, ir grėbė žmonės šieną. Ir tas šienas, sako, toks sunkus buvo, kad jie negalėjo... Sausas, supranti, bet jie negalėjo jo pakelt. Nu, tos moteros, sako, sukeikė jau tąjį ažerą:

– A, – sako, – kad jis vandeniu užeit, kap jis mus kankina, tas šienas ir viskas!

Nu, ir jos sugrėbojo tą šieną, ir išėjo iš pievos ant krašto, atsisėdo palei kelią ir, sako, kap šoko: „Ū-ū!“ Tik sako:

– Ana, Glėbius! Ana, Glėbius!

Ir jis atsistojo, ažeras. Ir dabar Glėbius, Glėbiu ir paliko³³ (P. Elena Pastarnokienė, gim. Merkinės apyl., 71 m., gyv. Kaune. U. N. Vėlius ir J. Marcinkevičius, 1967 m. – LTR 3923/22).

Senovėje buvęs dvaras. Kartą to dvaro gyvulius ganė piemenė ir beganydama išgirdo didelį užimą padebesiuose. Išsigandus didelio užimo, skubinos pargyc gyvulius kuo greičiau dvaran. Vieną jautį vydama, kuriam buvo vardas Glėbus, ji surėkė: „E, Glėbau, kur tu aini!“ O šiuočas padebesyse užė eidamas Glėbaus ežeras. Paminėjus jo vardą, tuočas jis nusileido į dabartinę vietą, užliedamas jaučius, piemenę ir dvarą.

Šio dvaro pono duktė buvo išvažiavusi į kitą dvarą viešnagėsna. Sugrįžus ji rado visų dvarų, užlietų ežeru. Norėdama išgelbėti nors tėvų lavonus ir to dvaro turtus, sumanė išleisti šitų ežerų į Merkį, iškasdama didelį revų. Suvariusi visus dvaro darbininkus, kurie liko neužlieti šio ežero, įsakė kasti revų nuo šio ežero į Merkį. Pradėjus kasti šį revų, jai prisisapnavo, kad ji jo neišleis, bet ji paci pamirs, jeigu ji toliau kas šį revų.

Šito dvaro duktė neklausė ir iškasė visų revų, nuo ežero iki Merkio. Vos tik pabaigė ji kasc revų, tuoj apako, o vanduo iš šio ežero revu vos čiurlena, nors minėtasis revas yra daug žemiau už ežero vandenį. Ežeras nė kiek nenustoja vandenio, ba kuris išteka, tai jis [ežeras] sau vėl pasiima žemės gyslom iš Merkio. Ežeras nesumažėjęs, kaip pirma buvo, taip ir dabar tiek pat vandens (P. Ona Saulėnienė iš Pavarėnio. U. B. Saulėnas, Alytaus gimn. moksleivis, 1935 m. – LTR 869/1383).

Burlokai koki iš Rasiejo, iš Sibirio koki atvažiav, sako, užėjo, tai ažarus išlaisdavo <...>. Varėnoj Glėba ažaras, tai girdėjot gal, tai tepgi sakė palaistas. Burlokai palaido. Tai vis motulė, amžiną atilsį, pasakojo.

³³ Užrašytojai pridūrė, jog pasakotoja buvo įsitikinusi, kad Glėbo ežeras iš tiesų atsirado neseniai: „Tikrai nebuvo ažero, kol maža buvau. Buvo tik šlapios pievos.“

75 pav. Glėbo ežeras (iš PV). 2021 m.

Ganė karves žmogus, vadė Glėba karvė: „Glėba, sustok, kur tu aini, kur tu!“ Ir sustojo ažaras.

Tas ažaras stovi an lygo daikto, matei gi Varėnoje? Tai tepgi palaistas, mama pasakojo (P. Adelė Kašėtaitė-Saulevičienė, 86 m., gim. ir gyv. Kašėtose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

Seniai, labai seniai ežerai vaikščiodavo iš vietos į vietą. Kas jų vardą atspėdavo, toje vietoje ežeras ir pasilikdavo. Vieną kartą žmogus pasėjo grikius. Kada jie suaugo, subrendo, atėjo laikas pjauti, rauti. Moterys beraudamos grikius pamatė, kad atsirita vandens kalnas. Jos puolė gelbėti grikius. Vaikas sušuko:

27. AŽUOLINĖ (tarm. UŽULINĖ) – vietovė, esanti už 0,97 km į V–PV nuo Senosios Varėnos, Glėbo mš. 245 kvartalo P dalyje, Merkio deš. krante, pirmoje upės terasoje; apie 1,5 ha ploto. Šiandien Užulinėje įrengta pavėsinė plaukiantiems baidarėmis.

– Va, dar vienas glėbys liko.

Sulig tuo žodžiu ežeras sustojo, liko pavadinimas – Glėbas (P. V. Kvaraciejus, 60 m., gyv. Mergežeryje. U. V. Kvaraciejūtė, apie 2000 m. – LTR 8242/69).

Š. VUB f. 213–65, l. 110; LTR 869/1383 (Glėbus); 1318/41 (Ežeras sustojo ir dabar stovi toje vietoje, kaip nukritęs iš kur); 2877/196; 3670: 46 (Stok, Glėbai, dabar smertis ir man, ir tau), 83 (Kur tu, Glėbai, aini?!); VUB f. 81–306, l. 59 (Glėbai, sustok!); LTR 3037/34 (Stok, Glėbai, šioje vietoje bus galas tau ir man); 3670/83 (Ežeras vieną gražią dieną susrušina ir eina per upį Merkį); 3923/22; 7048/258; 8242: 67, 69, 72–75, 76 (Seniai seniai gyveno labai pasiutęs jautis Glėbas); DNP KPA G CD-R 25-1. L. Vardynas 1963: 50; ŽA 21 (Nr. 26); Trinkūnas 2021: 71.

Pavadinimas būdingas senosioms krašto šventvietėms, tačiau ažuolų šioje vietoje nebėra.

Š. RŽPI (1979); Vait. (2022-07-26).

76 pav. Gojus kaimas ir Gojus palivarkas 1840 m. žemėlapyje su šiuolaikinėmis gyvenamųjų vietovių ribomis.

AKMUO su ŽENKLAIS buvo Perlojos mš. 24 kvartalo Š dalyje, už 60 m į PV nuo kelio Perloja–Nedzingė, ant vienos iš čia esančių pilkapių primenančių kalvelių (*kapčių*) (apie LKS94: 524749, 6009695). Albertas Jakubavičius (49 m.) iš Nedzingės pasakoja,

GOJUS, Varėnos sen.

28. GOJAUS MIŠKAS. Kaip rodo gyvenamosios vietos pavadinimas ir istoriniai žemėlapiai, XIX a. pirmoje pusėje didesnėje kaimo dalyje dar plytėjo miškas. Tas pats masyvas buvo ir Druckūnų bei Martinavos ribose; pastarojo kaimo vietoje būta Gojus palivarko (TŽ 1840).

Po 50 metų padėtis buvo iš esmės pasikeitusi: Gojus

GOJUS, Vydenių sen.

29. GOJAUS MIŠKAS. Kaip rodo gyvenamosios vietos pavadinimas ir istoriniai žemėlapiai, XIX a. pirmoje pusėje šio kaimo vietoje ir tolyn, į Kijučių k. pusę rytuose dar plytėjo miškas (TŽ 1840). Po 50 metų šio miško masyvo kontūras jau sutapo su būsimomis kaimo ribomis, miškas buvo pradėtas kirsti ir

77 pav. Miškas Gojus kaimo vietoje. 1840 m. žemėlapis su šiuolaikinėmis gyvenamųjų vietovių ribomis.

kad legendų apie po šiuo akmeniu palaidotus karžygius prisiklausęs jaunimas apie 1980 m. iškasė duobę, o vėliau nusivylę į ją įvertę paženklintąjį akmenį ir užkasė (U. V. ir I. Balkūnai, 2011 m.).

Š. Balk ir tlk. (2011-12-30).

k. teritorijos ŠR kampe buvo likęs maždaug 6,5 ha, o prie Gojus palivarko, jau vadinamo Martinavos dvaru, apie 9 ha miško lopinėlis (TŽ 1890). Šiandien visur čia plyti laukai.

Š. TŽ 1840: XIV-3; 1890: XIV-16-J.

išraižytas kelių, sujungusių kaimyninius kaimus, tinklo (TŽ 1890).

Gojus vardu pavadinto kaimo sodybos imtos vaizduoti tik XX a. viduryje (TŽ 1948). Gyvenamoji vietovė susidarė, peršasi mintis, iš Kijučių ar Kalėdonių viensėdijų.

Š. TŽ 1840: XIV-4; 1890: XV-17-B; 1951: 35-62-B-B.

78 pav. Grybaulia. 1) Samanijos raistas (A – Kabelių sen. gyvenvietė, KVR 2745; B – Kabelių sen. gyvenvietė V, KVR 22650; C – Musteikos etnoarchitektūrinio kaimo teritorija, KVR 10338). 1949 m.

79 pav. Grišoniškės. 1) Kliešteriaus dauba. 1949 m.

GRYBAULIA, Marcinkonių sen.

30. SAMANIJOS RAISTAS. Plytėjo tarp Kabelių ir Musteikos k., į P nuo kelio Musteika–Aššninkai, užėmė apie 20–40 ha plotą, dabar numelioruotas. *Būdavo, juokiasi, čia tokia Samanija in Musteikų, dar tai pievos tokios padarytos, o anksčiau Samanija tai buvo, labai pelkė dzidelė ir gyvatių buvo, būdavo, sako, oi, Samanijos velnias, vis sakydavo (P. Marijona Tamulevičienė, 76 m., gim. ir gyv. Aššninkuose.*

U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 2-1; plg.: *Samanijon raišas velnias gyveno. Kur dar pievos, anksčiau Samanija buvo, raistai. Gyvatė an kojų vaikščiojo. Raišas kokis velnias buvo, juokėsi gal. <...> Pasakojo, kad gyvatė iš medžio nupuolė ir an kojų nuvejo (U. D. Blažulionytė, 2021 m. – DNP KPA G CD-R 21-8).*

Š. DNP KPA G CD-R: 2-1; 21-8; O. Grigaitės inform. (2022).

GRIŠONIŠKĖS, Kaniavos sen.

31. KLIEŠTERIAUS DAUBA, kitaip KLEŠTORIUS, yra prie Grišoniškių k. ribos su Dalina ir Pakaniaviu, už 0,3 km į PR nuo tilto per Mažupio tvenkinį, lauko kelio Dainava–Noškūnai ŠV pusėje (viduryje apie LKS94: 545077, 5999895). Tai netaisyklingos formos, apie 220 m ilgio (Š–P), 12–15 m gylio dauba Mažupio kair. kranto aukštumoje. Pietinis jos galas siekia apie 110 m pločio, šiaurės link – susiaurėja iki maždaug 35 m (Vait., 1997 m.). Neretai tuo pačiu Kleštoriaus vardu vadinamos ir aplinkinės aukštumos, plg.: Yra toks Kleštorius. Kalvelės stovi aplink duobę [t. y. daubą – Vait.] ratu <...>. O viduryje, tarp tų kalvelių – lyg duobė. Ant tų kalvelių stovėjo pastatai. Buvęs vienuolynas. Ir ten traktoriaus buvo išartas lyg gabalas pamato (P. Ona Judickienė, 60 m., gim. Grišoniškių k., gyv. Merkinėje. U. A. Černiauskas, 2011 m. – Černiauskas 2020; pasakoja, reiškia. kur taip va, yra ta vieta:

kalnukas, klonukė, kalnukas, klonukė aplinkui, o per vidurį tokia kaip duobė – DNP KPA).

Cia kadai stovėjo bažnyčia kokia ar klieštarių ir joj nuvej skradž žemėn. Nenorėj žanytis, panašiai, kas tai prakeikė <...>. I mum tep pasakojo, kap čia buvo, tai jau nežnia. Nenorėj tėvai. <...> Motka pradėj keikt. <...> Joj važavo šliūban, kas čia sako: „Kad tu nuveitai su tai bažnyčia skrandž žemj!“ I, sako, niekas negrįžo. Per mišias pražuvo <...> (P. Juozas Šalevičius, 68 m., gyv. Grišoniškėse, ir Bronė Juknevičiūtė-Šalevičienė, 71 m., gim. Rudnios k. U. J. Ūsaitytė, G. Kuliėšius ir V. Vaitkevičius, 1997 m. – LTR 6467/273; plg.: Tenai buvo bažnyčia kadais, nu ir kap tenai, kap seniau žmonės keikė, tį motina a kas pakeikė jaunų: „Kad tu skradž žemę nuveitai, kap stosies šliūban!“ Ir, sako, kap stojos šliūban, tai, sakė, visos vestuvės, visa, nuvej su bažnyčiu – LTR 6467/371).

80 pav. Grišoniškių Kliešteriaus daubos pakraštys prie kelio į Pakaniavį (iš ŠR). 1997 m.

Mes tį tankiai ganydavom, ir taikės vidurnakcj aic. [Kartų] aš ajau kad karvj parduoc, kap cik netoli tos vietos labai dzidelis šarnas, aš iš darbo vėlai parajau, žmona ligoninèn, kol apsidairiau, vėlai ajau, tai šarnas – labai dzidelis. Bet jis mani nieko neišggsdino, cik pats išsigando. Ajau pro tų Klistarių <...>. Klistaris vadė. Ir didelė tokia aplinkui kalnų, o ten tokia duobė placi placi, sodybos vieton kai tokia pločio. Sakė, kad bažnyčia (P. Pranas Bruzgelionis, 77 m., gyv. Dainavoje. U. D. Blažulionytė, 2008 m.).

Aitai per Griškoniškes, toki kalnai. Tai anksciau dzvyliktų valandų buvo girdėc dzvanas, dzvanyja. Tai duobė dzidziausia, priešais kalnas ir didziausia duobė, tai neatsimena mano jau tėvo tėvas. Sako, buvo bažnyčia, ir užej tokia audra, tai su lietu, su vėju Dievas maišo, su žmonėm, su viskuo. Tai va, anksciau, sako, kap nuveini dzvyliktų valandų an tų kalnelio atsiguli, palei tų duobj, tai girdėt kap bažnytiniai dzvanai „dzin... dzin...“ skambina. Dzienų dvyliktą. Pirma gi buvo dvyliktų valandų mišios (P. Viktoras Petrušis, 75 m., gim. Dainavos k., gyv. Noškūnuose. U. V. Vaitkevičius ir G. Kuliešius, 1997 m. – LTR 6467/402).

Priglaudę ausis klausėm, ar skamba varpai bažnyčios <...>. Sako, užvažiavo koks tai kunigas nakvot ir šitan prisisapnavo jam: „Kelk ir aik iš cia, važiuoki!“ Jis nevažiuoja. Vėl užmigo. Ir vėl jam tas pats: „Kelkis ir važiuok!“ Jis atsikėlė, išvažiavo. Užmiršo knygy.

81 pav. Susitikimas su Ona Judickiene, kilusia iš Grišoniškių. 2020 m.

Atsimena, kad knyga liko. Nuvažiuoja – kad ten ežeras, ir an stalo knyga plūdūriuoja. Tai kai tą knygy pasiėmė, ir stalas paskendo. Toj vietoj buvo, pasakojo žmonės. O kas tį buvo, tai vienas Dievas žino (P. Adelė Šedraitė-Petrušienė, 73 m., gim. Ulbinų k., gyv. Noškūnuose. U. V. Vaitkevičius ir G. Kuliešius, 1997 m. – LTR 6467/424).

P. Šiškevičiaus (91 m.) iš Milvydų k. teigimu, ariant aukštumą prie Kliešteriaus buvo randama senienų (Vait.). Vietos gyventojas Jonas Lekavičius pasakojęs, kad ardamas Kleštoriaus kalvelės atradęs nemažą geležinį kryželį, tas kryželis galjs būti tik nuo bažnyčios (Černiauskas 2020).

Š. Vait. (1997-05); LTR 6467: 183 (Dar va, kloni tokia baisi, saki, kad nuvejo bažnyčia skradž žemei), 273, 344 (Sako, cia bažnyčia nuėj skrad žemėn), 348 (Tį bažnyčia, sako, nuskendo, žamėn nuvej su žmonėm), 370 (Cia šiton vieton anksciau, ka pridedi ausį į žamį, tai skambina visi varpai), 371, 374, 377 (Bažnyčia krito, cį duobė tokia pasirodė gili, i viską), 380, 402, 424, 524 (Kap nuveini, atsiguli an žamės, tai girdzi, kap zvanai zvanino), 564 (An kalnelio bažnyčia buvo ir, sakė, pamaldom prasiskyrė žemė ir nuvej); LKAG 241A 31:07 (Tį tokia vieta yra Klėštorius vadzinas, nu ir tį vis panašiai pasrodzia strokas, tį kap sutemsta, tį žmonės kap važuoja tai ir pribijo); D. Blažulionytės inform. (2008); DNP KPA G CD-R 7 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Vienuolynas prasmegjs buvo, prasnėrė žemė ir inpuolė, dar tį duobės yra). L. Černiauskas 2020.

GUDARAISTIS, Merkinės sen.

32. GUDARAISTIS plyti tarp Masališkių ir Ilgininkų k., į ŠR nuo kelio Alytus–Druskininkai (viduryje – LKS94: 512201, 6011108), užima daugiau kaip 100 ha plotą. Raisto PV kampe išteka dabar kanalu paverstas upelis, kuris ties Gelovinės k. yra išgraužęs ypač gilią griovą (LKS94: 511249, 6010123).

Žmonės pasakoja, kad Gudaraisty buvęs didelis ežeras, kuris pasidarė sau kelią (revą, griovį) ir ištekėjęs į Gelovinės ežerą (P. Juozas Navickas, apie 30 m., Gelovinėje. U. J. Paulaitis, 1938 m.).

Š. LŽV (J. Paulaitis, 1938 m.; Gelovinės vnk.).

82 pav. 1) Gudaraistis prie to paties pavadinimo kaimo. 1949 m.

ILGININKAI, Merkinės sen.

33. GOJAUS PELKĖ minima Ilgio ež. pakrantėje, Onos Bubinienės žemėje (apie 0,5 ha ploto, „duobėta, klampi, apaugusi alksniais, žilvičiais“). Nelokaluota.

Š. LŽV (B. Akucevičius, 1935 m.).

JAKĖNAI, Jakėnų sen.

34. AKMUO su KRYŽIUMI ir kitais ženklais (buvo AV 1749). XIX a. pabaigoje paminėta, jog jis esąs prie kaimo (при самой деревне – Покровский 1893). Valstybės archeologijos komisijos dokumentacijoje nurodoma, kad Jakėnų akmuo su ženklais įdėtas į Juozo Lušio gyvenamo namo pamatus (VAK), o 1938 m. žinutėje pasakyta, kad šis akmuo esąs į ŠV nuo J. Lušio namų (Akmens su kryžiais 1938).

1955 m. vasarą mokytojas Henrikas Lizdenis Jakėnų akmenį su ženklais rado prie J. Lušio gyvenamo namo, pamatavo ženklus, nufotografavo. Aprašyme H. Lizdenis pažymėjo, kad kol kaimas nebuvo

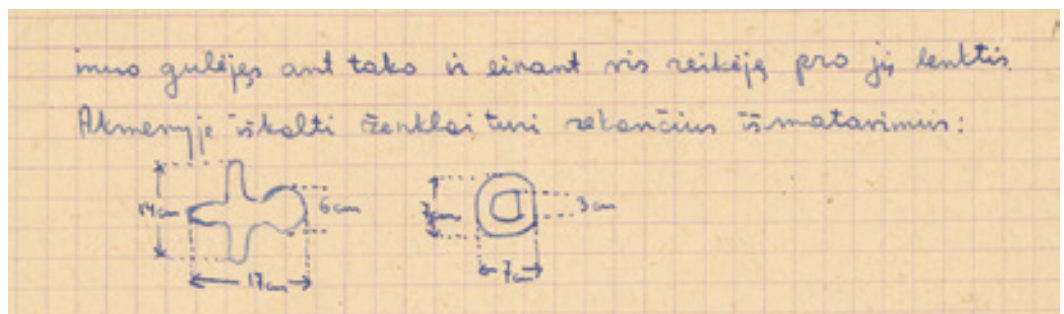
išsiskirstęs į vienkiemius, pro pat akmenį ejęs kelias, akmuo gulėjęs ant tako ir „einant vis reikėję pro jį lenktis“ (LMAVB).

1978 m. MMT žvalgomosios ekspedicijos dalyviai akmens jau nerado, tačiau kaime sutiko J. Lušį, kuris patvirtino, kad Jakėnų akmuo su kryžiumi ir apskritimu virš jo gulėjo kairėje kelio iš Jakėnų į Vazgirdonis pusėje, dar buvo vadinamas „akmeniu ant Vazgirdonių“ (Balčiūnas 1979).

Jakėnų akmens su ženklais būta apie 1 m ilgio, 0,6 m aukščio, ant šono buvo iškaltas 17 cm ilgio, 14 cm pločio kryželis ir 7 cm skersmens apskritimas

83 pav.

Jakėnų akmens ženklų piešinys H. Lizdenio laiške P. Tarasenkai. 1957 m.

84 pav. Jakėnų akmuo su ženklais. 1957 m.

(съ изображением креста и яблока – Покровский 1893).

Akmuo su ženklais jau esąs nuo senų laikų. Būk tai Napoleono laikais pakavoti kokie žymūs žmonės, karžygiai (U. H. Lizdenis, 1955 m. – LMAVB).

AKMUO su KRYŽIAUS ženklų buvo laukuose netoli nuo pirmojo Jakėnų akmens (↑). 1955 m. vasarą šį akmenį H. Lizdenis rado už 0,25 km nuo Jakėnų mokyklos, „priešingoje kelio pusėje, slėnyje, akmenų krūvoje“, nufotografavo ir nupiešė jo ženklą.

Kryželio būta 10 cm pločio, 15 cm ilgio (plg. 6 cm pločio, 14 cm ilgio – Akmens su kryžiais 1938).

Akmens likimas nežinomas, 1978 m. ekspedicija jo neieškojo.

Š. VAK 78: 206–212 (Antras akmuo guli laukuose); LMAVB f. 235 – 402, l. 3 (Apie jį nėra jokių pasakojimų). L. Akmens su kryžiais 1938; Vaitkevičius 1996b: 16.

85 pav. Jakėnų akmuo su ženklais (detalė). 1957 m.

Š. VAK 78: 206–212 (akmuo įdėtas į pamatus, bet kryžius mato-si); LMAVB f. 235–402, l. 2–3 (pieš.); Balčiūnas 1979: 2 (Akmens k.), 16 (Jakėnai). L. Древности 1890: 190; Покровский 1893, 118 (Якацы); LAM 141 (Jakonių km.); PA 81 (Nr. 241; akmuo su kryžiumi ir saule); Lietuvos 1973: 325 (Akmens k., J. Lušio namo pamatuose); Vaitkevičius 1996b: 16.

86 pav. Jakėnų akmuo su kryžiaus ženklų akmenų krūsnėje. 1957 m.

35. AKMUO su VILKO ar KIŠKIO pėda (buvo AV 1752) buvo k. laukuose, Motiejaus Mačionio sklype. Tai būta netaisyklingos formos, apie 0,5 m skersmens riedulio. „Ant jo iš šono į šiaurę yra žymė, panaši į vilko pėdą, 15 cm ilgio ir 11 cm pločio. Apie ją iš šonų ir apačios yra dar po vieną neaiškios žymės pėdos“ (Akmens su kryžiais 1938).

1955 m. vasarą H. Lizdenis šį akmenį rado apverstą prie lauko kelio, nedidelėje akmenų krūsnyje ir nu-fotografavo. Remdamasis nežinomu šaltiniu Petras Tarasenka nurodė, jog Jakėnuose būta akmens su avies ir vilko pėdomis (PA).

Akmens likimas nežinomas, 1978 m. ekspedicija jo neieškojo.

Š. LMAVB f. 235–402, l. 3 (Akmuo su kiškio, pagal kitus – su vilko pėda); Balčiūnas 1979: 2 (Akmens k.); LTR 7121/65 (pėda tokia didelė, kai vilko pėda). L. Древности 1890: 190 (камень с изображением человеческой стопы); Покровский 1893: 118 (Якацы); Akmens su kryžiais 1938 (Apie šiuos akmenis apylinkės žmonėse daug yra užsilikę įvairių pasakojimų ir fantastiškų padavimų); PA 81 (Nr. 241); Lietuvos 1973: 325 (Akmuo su įvairiais ženklais; į P nuo kelio Varėna–Valkininkai); Vaitkevičius 2003: 24.

87 pav. Jakėnų akmuo su vilko ar kiškio pėda akmenų krūsnyje. 1957 m.

36. AKMUO su AVIES ir VILKO PĖDOMIS. 1955 m. duomenimis, akmuo buvo k. pelkėje, vad. Kemsyne, su avies ir vilko pėdomis (pėdos – vandens išgraužtos minkštesnės akmens dalys – buvusios apsemtos).

Akmens likimas nežinomas.

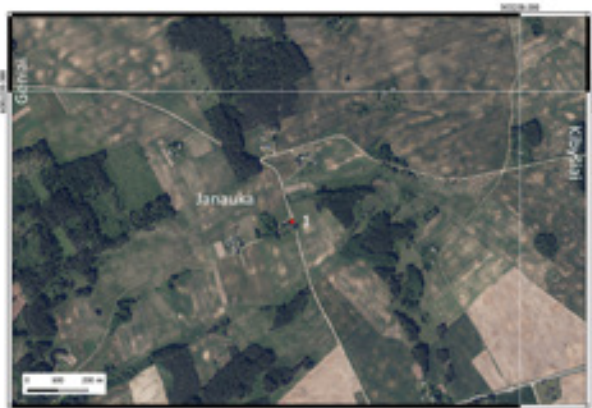
Š. LMAVB f. 235–402, 7.

37. AKMUO su VAIKO, ŠUNS ir KARVĖS PĖDOMIS. 1950 m. šį akmenį laukuose pajudinus, po juo rasta „daug įvairių akmenukų“. Nuo 1954 m. akmuo buvo Vytauto Didikos sklype, jame būta įspaustų šuns, mažo vaiko ir karvės pėdų (LMAVB).

Akmens likimas nežinomas.

Š. LMAVB f. 235–402, 7.

88 pav. Janauka. 1) Pušis. 2019 m.

JANAUKA, Merkinės sen.

38. PUŠIS auga prie kelio į Genius, atsišakančio nuo plento Vilnius–Lazdijai, ant nežymaus pakilimo prie įvažiavimo į buvusios Juozo Kancevičiaus sodybos kiemą (dabar priklauso medžiotojų būreliui) (LKS94: 502452, 6000574).

Medis 2,25 m apimties, 2,5 m aukštyje yra sena koplytėlė, atgręžta į R pusę. Maždaug 6 m aukštyje buvusi pažaida, pušies viršūnė labai išsikerojusi, šakos susivijusios.

Juozas Alūza (79 m.) prisimena, kad prie pušies su koplytėle sustodavusi laidotuvių procesija į Liškiavą,

90 pav. Jaunaukos pušies koplytėlė. 1993 m.

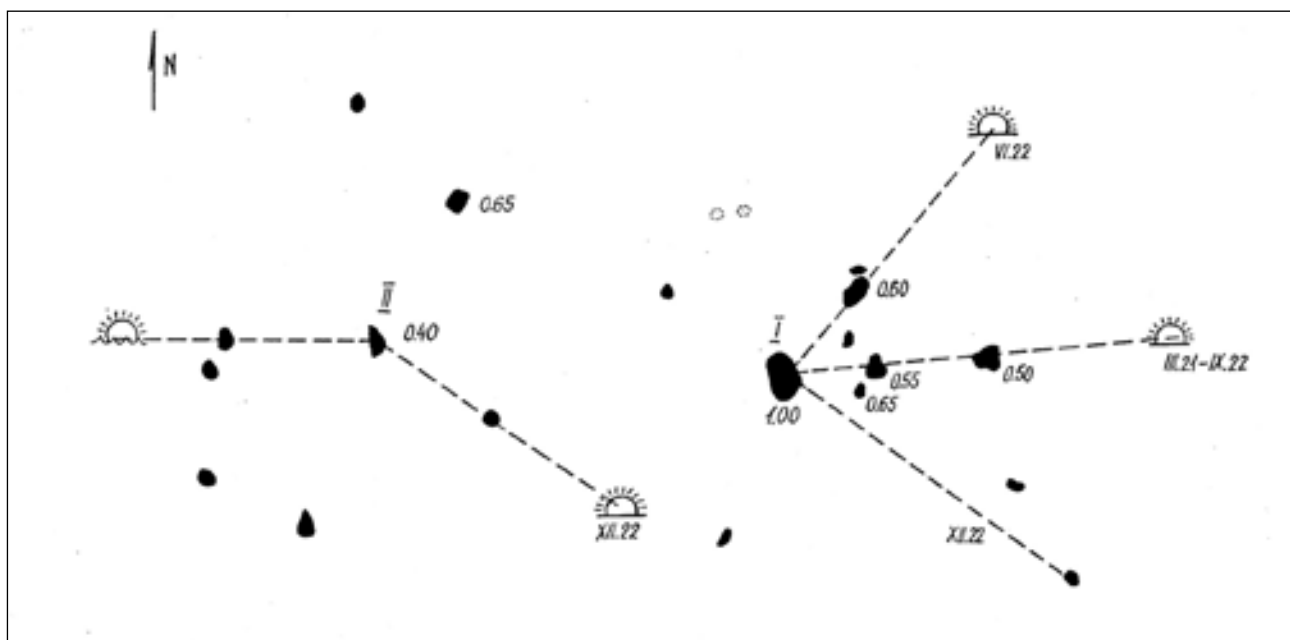
čia buvo giedamos šventos giesmės (U. A. Černiauskas, 2021 m.).

Š. A. Černiausko inform. (2021-12-21; Buvo labai graži koplyčiukė); Vait. ir tlk. (2022-05-14).

89 pav. Janaukos pušis (iš P). 2021 m.

91 pav. Jonionių akmenų išsidėstymo schema ir kai kurie saulės tekėjimo bei laidos azimutai. 1992–1994 m.

JONIONYS, Merkinės sen.

AKMENYS (vietinės reikšmės nekilnojamų kultūros paveldo vertybių registro objektas) yra už 0,4 km į PV nuo Pastraujo salos Nemune, 0,13 km į P nuo Nemuno, Merkinės gir. Jonionių mš. 21 kvartale, akmens amžiaus stovyklos (KVR 3657) pietrytiniame pakraštyje (LKS94: 510577, 6002560).

Grūpei priklauso daugiau kaip dešimtis akmenų,

dalis jų aukštis – sulig žemės paviršiumi. Dauguma riedulių vienas nuo kito nutolę 0,5–1,5 m atstumu. Didžiausias akmuo – raudonos spalvos, smulkiagrūdis, 1,7 x 2,2 m dydžio (pailgas ŠR–PV kryptimi), 0,75 m aukščio, netaisyklingos dvišlaitės palapinės formos, sutrūkęs nuo ugnies granitas. Už 1,4 m į PV nuo jo, grupės V pusėje, stūkso smulkiagrūdis ir vidutinio

92 pav. Rasų šventės akimirka prie Jonionių akmenų. 2010 m.

rupumo, melsvos su balkšvom priemaišom spalvos, 1,4 x 1,75 m dydžio (pailgas Š–P kryptimi), 0,9 m aukščio granitas iškilium, nelygiu viršumi. Kiti akmenys mažesni (Vait. ir tlk., 2022 m.).

1992 m. vasarą Lietuvos paleoastronomų draugija surengė žvalgymus Merkinės apylinkėse, apmatavo Jonionių akmenis ir nustatė, kad didesnieji iš jų orientuoti saulės tekėjimo kryptimi per lygiadienius (kovo 21 d. ir rugsėjo 22 d.), kiti žymi vietas, kur saulė pateka per žiemos ir vasaros saulėgrįžas (Kalėdas ir Rasas) (Urbonavičius 1993; Klimka 1994).

1998 m. A. Černiauskas surado tris dar iki tol nepastebėtus akmenis, kurie papildė prof. Liberto Klimkos schemą, išryškindami geriausiai išlikusią jos dalį, autoriaus žodžiais tariant, astronomiņ Saulės laikrodį (Černiauskai 2006).

KABELIAI, Marcinkonių sen.

ŠALTINIS tryško pievoje į V nuo k., tvenkinio vietoje, dabar apsemtas.

Būdavo, ajom anta laukų rugių pjauc ar tų grikių rauc, tai sako: Aik [ne] šalcinin, ale akytėn, pasemk vandenio.

Buvo akytė, tokis apvalus, apvalus šalcinukas, tokis nedzidelys, in jį daaic tai buvo koki tai rūstai nudėta, macyc, buvo kadu tai klampu. Jau aš ajau, tai jau buvo susdėvėjį <...>.

KABELIŲ gir.

39. ŠLAVINTO KALNAS, kitaip AUKŠTAKALNIS, yra tarp Kapiniškių ir Marcinkonių, už 0,56 km į R nuo Skroblaus kair. kranto, Kabelių gir. 169 kvartalo PV dalyje (LKS94: 520774, 5990086). Kalva aukšta, vyrauja apylinkėje (159,3 m virš j. l.); netaisyklingos formos, apie 370 x 370 m dydžio prie pagrindo, vidutinio statumo, 17–25 m aukščio šlaitais.

Pasakojama, kad Merkinės valdovas pasiuntė du vaizbūnus stebėti ir saugoti kraštą iš Gardino pusės, todėl įsakė tiems vaizbūnams pasirinkti aukščiausias vietas ir artėjant priešams jose užkurti ugnį. Tas vaizbūnas, kuris apsistojo ant Šlavinto kalno prie Kapiniškių kaimo, buvo vardu Šlavintas, o kitas buvo vardu Marcius (↑ Marcinkonių gir., *Dalgiakalnis*). Ešą Šlavintą užpuolė klaidžiojantys vokiečių knechtai ir visus

2000 m. LII archeologinė žvalgomoji ekspedicija priėjo prie išvados, kad Jonionių akmenys – vienas iš Nemuno pakrantėse esančių nedidelių gamtos suformuotų riedulynų. Pagrįsta manyti, kad jis buvo 1-osios viršsalpinės terasos pagrinde, po žeme tol, kol Nemunas minėtos terasos nenuskalavo (Kvizikevičius ir kt. 2001). Nežiūrint šių abejonių dėl menamo Jonionių grupės akmenų išdėstymo ir tariamai su dangaus šviesulių stebėjimu susijusių azimutų, šandien čia rengiamos tradicinės lietuvių kultūros šventės ir senosios apeigos.

Š. Kvizikevičius ir kt. 2001: 12; Vait. ir tlk. (2022-09-22). L. Urbonavičius 1993 (Akmenys nejudinti nuo to laiko, kiek senolių atmintis siekia); Klimka 1994 (Akmenys sudaro lyg ir du atskirus ratus); Černiauskai 1999; 2006: 42.

Cia žmogaus buvo pieva, jis šienav[o] jų, nuosava buvo kap seniau. Dar jau numiris Grigas Jonas (P. Sigutė Valentukevičiūtė-Valentukevičienė, 85 m., gim. ir gyv. Kabeliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 21-3).

Š. DNP KPA G CD-R 9-6 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Pirma skaitė, kad sveikiausias jau šalcinio vanduo); DNP KPA G CD-R 21-3.

išžudė, nuo to laiko ta vieta vadinama Kapiniškėmis, o kalnas – Šlavintu (U. L. Purlienė, 1995 m. – Mūsų Dėdė 2010: 218).

Šlavinto kalnas ne tokis dzidelis, ale pats viršiausias. Macyc buvo gerai, ajo jaunimas Ašašnikų, Kabelių, kap kokias gegužines daro, pažūrėc – su žiūronais buvo macyc, kap žmonės po gatves vaikšto (P. Stasė Lukšytė-Grušauskienė, 76 m., gim. ir gyv. Kapiniškiuose. U. D. Blažulionytė, 2009 m. – DNP KPA G CD-R 23-6). Šlavintai – oi, godnas kalnelis. Ajom tį jaunimas in pasaulį žūrėc. Nuog tį Kabeliai, Margionys, nat Merkinės nameliai buvo ragėc (Baltėnas, Drobelenė 2009: 56). Giedojom va šitų giesmelį prog Merkinį: An Šlavintų

93 pav. Kabelių gir. 1) Šlavinto kalnas, kitaip Aukštakalnis. 1949 m.

94 pav. Kabelių gir. 1) Trikampio ežeras; 2) šaltinis Grūdų krante. 1840 m.

kalno, / Merkinė matyc / Jir jos aukšči bokštai / Į dangų iškilj... (Baltėnas, Drobėlienė 2009: 130).

Š. Общій 1855 (Ур. Шлавинтасъ); DNP KPA G CD-R 8-19 (Anksčiau matėsi Merkinė, bažnyčios bokštai <...>. Tį buvo an pacio kalno kelios pušalės, visur dirbama žemė <...>. Pats jau kalnas tasai, tai iš vienos pusės Kapiniškių, iš kitos Rudnelės, o toliau, tį gal už pora šimtų metrų nog pacios viršukalnės – jau tį Marcinkonių riba <...>. Čia jau nuo seno, nuo caro

laikų, kap kadaisė valakus dalino); DNP KPA G CD-R: 23-6; 23-20 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Žamiau nuog Vangelės [laukų] – Šlavintai. Šlavintai su Rudnelės [žmonėm] buvo pusiau kap tai); DNP KPA G CD-R 23-31 (Vienon pusėn upelio buvo Aukštagirė, o kiton – Šlavintai <...>. Grybavau, ir karves tį ganėm, tį buvo tokių vaikogalių suvejimas apie tų Šlavintų). L. Gira 1908: 4 (Šlavintų kalnas – nuo jo matosi užu trijų mylių); TŽ 1923 (P32-S38, Góra Szławinda); Kulesz 1935: 85 (Góra Szławinda); Baltėnas, Drobėlienė 2009: 56, 130; Mūsų Dėdė 2010: 216, 218.

40. TRIKAMPIO EŽERAS telkšo Kabelių gir., Geltonukės mš. 122 kvartalo Š ir 104 kvartalo P dalyje (viduryje – LKS94: 522046, 5993580). Ežeras netaisyklingo trikampio formos, 6,1 ha ploto.

Apie laumes, dar aš gyvenau ir maža buvau pas savo tėvus, tai būdavo jau laumės vaikus liūliuoja, ten pasakoja, tokia legenda buvo, kad jau naktį atėidavo laumės, kap būdavo vaikai neprižiūrimi, našlaičiai ar koki, tai tuos vaikus liūliuoja.

Už Kašėtų yra Trikampis ežeras, tai visi kalbėdavo, sakydavo, kad ten laumės gyvena, laumės vis pasirodo. Paskui mano svoca pasakojo, ca tokia legenda, ankscau tep nebuvo, kad jau jų seneliai važiuodavo žvejot naktimis, sako, žuvys, lynai imdavosi, sako, susikuria laužą ir jau jiej tįnai žvejoja. Sako, atbėgo ožiukas iš miško juodas ir arčiau mūs, arčiau, tai mes norėjom susigaut to ožuko: „Ožukas, ožukas, sustok, nebėk!“ – mes jį šaukiamės, o ten, sako, buvo ne ožukas, o velnias. Tai, sako, tas ožukas kai atsigrįžo in mus: „Ožukas, ožukas!“ – kap užrėkė, kap aj miški <...>.

Sako, laumės prie to Trikampio. Tai, būdavo, jei ir mes negeros ar kų, tai sako, atiduosim laumėm, tegu jus

liūliuoja laumės. Kai mes būdavom mažytės, tai mama mus pagąsdydavo, sako, atiduosim laumėm, ateis iš Trikampio laumės, ir atiduosim mes jom. Tai tokios legendos (P. Julija Jurkevičiūtė-Čaplikienė, 77 m., gim. Noruliuose, gyv. Rodukoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

Yrstos an luotelio ir gaudo krakes. O tį netoli buvo kelias. Ir uždabojo, kokis ajo, reiškia, ir uždabojo, kad šviesa. Sako, ar neparodzytūt man in Merkinį kelio? Sako, va gi in Merkinį kelias. Aha (cia mano kaimynas tokis senukas buvo, jis numiris, Tamulevičius), sako, aš jau dūlj pasdėjau, tas dūlys dega ir tep ugnė, sako, pasvertė, [matau] su kepelišium ar su skrybeliu atajo, pasvercia. Aš in jį žūrau, šicie visi viduriai už pecių karo. Tai, sako, aš nelaukiau nieko, aš ugnėn dar šakalį ir, vadzinas, užsidegė tas šakalys, aš jam kap tysterėjau, kap jis paskėlis buvo iš apacių. Aš kap tysterėjau, tai jis kap suaimanavo ir medžiai sudrebėj, sako, vai vai <...>.

Jam kap tysterėj tuosa plaucuosa, kepenysa, tai jisai kap suaimanavo, tai visi susiūbavo medžiai ir miškas,

95 pav. Kabelių gir. šaltinis prie Grūdės. 2022 m.

ir visa, cik vai, o tį atsišaukė iš ažaro: kas tai? (P. Petras Zenkevičius, gyv. Marcinkonyse. U. 1976 m. – LTRF).

Š. Общій 1855 (Оз. Трикантисъ); LTRF mg. 1916-17 (Тrikampis ažaras, tokis kap duobė labai, jis bedugnis); DNP KPA G CD-R 65-3 (D. Blažulionytė, 2012 m.).

41. ŠALTINIS trykšta Marcinkonių mš. 142 kvartalo V dalyje, prie kelio, kuris už Marcinkonių Grūdės tilto atsišakoja į Kašėtas. Tai pelkėta, dabar, atrodo, bebrų užtvindyta Grūdės kair. kranto loma (LKS94: 524445, 5992302). Šaltinis teka į ŠR (50–60°) ir vingiuodamas, maždaug už 100 m pasiekia Grūdą. Į P ir į Š nuo šaltinio, šlaituose yra po seną dravę.

ir vandenį šventinimui: Mūs Saimonas tarnavo pas Marcinkonių kunigų, tai sako, švencinimu vandenį ne iš šūlnio semia, ale liepia man kinkyc arklį ir važiuoc in šalcinėlį, kur in Rudnios kelių. Iš tos versmelės bobos nešės ir tep vandenį ar tai nog galvos, ar nog akių (P. V. Dvareckas, g. 1903 m. Puvočiuose. U. N. Marcinkevičienė – Marcinkevičienė ir kt. 2006).

N. Marcinkevičienės duomenimis, iš šio šaltinio, kurio vandeniu moterys gydė akių ir galvos negalvimus, Marcinkonių zakristijonas vežė per Velykas

Š. DNP KPA G CD-R 43-155 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Šalciniai iš po kranto išbėga. Ten prie tų šaltinių šnapsą varydavo); Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Marcinkevičienė ir kt. 2006: 106.

97 pav. Kabelių gir. levario pušis. Iki 1971 m.

98 pav. Kabelių gir. levario pušis. 2022 m.

42. IEVARIO (IEVARO), kitaip JIEVARIO (JIEVARO), PUŠIS augo Šklėrių mš. 366 kvartalo R pakraštyje, prie kelių, iš vieškelio Marcinkonys–Druskininkai atsišakančių į Dubą, kryžkelės (LKS94: 514291, 5982744).

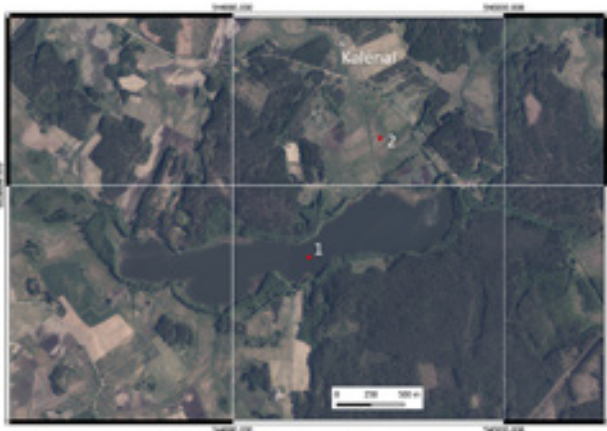
levario kamienas 2,08 m apimties, viršūnėje būta 3–4 m skersmens ypatingo, iš toli matomo išsišakojimo: *levaris, jis buvo labai gražus medzis, kap buvo dar jauni miškai, tai iš mūs buvo macyc, tokis an viršaus, tį viršūnės nėra, ale tokis kap busilo lizdas, tokia kap kepurė* (P. Jadvyga Zofija Krušaitė-Piestienė, gyv. Šklėriuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 70-3; plg.: *Labai senas medis ir aukštas labai, ir storas labai buvo, ir jau ten trys ailios miškų užaugi, o jis buvo tas pats. Jį dėl gražumo palikdavo, aptvertas buvo. Jis, kad jau tokis senas buvo, tai jį palikdavo dėl gražumo* – DNP KPA G CD-R 70-4). Dabar levaris stovi visiškai nudžiūvęs (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Buvo lyguma, tai jis buvo viršun ir aplink visur miškai. Tai jis viršun visų miškų, kap dar va aitų miškai, bet jis viršun dar ova, ir tokis dzidelis, gražus levaris. [Tai pacion viršūnėn?]

96 pav. Kabelių gir. 1) levario pušis. 1949 m.

Pacion viršūnėn, pacion viršūnėn, niekur tokio nebuvo! Ir netgi, kap dar vyresni už mani bernai, žinau, sako, byrži pjavė, tai jie savo pinigais užmokėjo, kad [levario] nepjaut (P. Monika Krušaitė-Viščinienė, 88 m., gim. Šklėriuose, gyv. Neravuose. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 51-1).

99 pav. Kalėnai. 1) Lieluko ežeras. 2019 m.

Už levaro kada aini, tai jis nuveda miškan gilyn, tenka užblūdyt, aš pati an savęs įsitikinau. Aš kada aidavau grybaut in tą pusę ir pereinu levarą, aš visada užblūdinu. Ir vieną kartą išėjau an Druskininkų kelio ir nežinau, kur eit. Aš kada čia girdėjau per radiją. Aš tada atsiminiu, kad kada nuveinu už levaro, tai užblūdzinu. Jis kažkur veda gilyn ar atmintį kokių paima (P. Rozalija

KALĖNAI, Varėnos sen.

43. LIELUKO EŽERAS telkšo tarp Kalėnų, Palielukio ir Vergakiemo (LKS94: 544565, 6027470). Ežeras iš-tįsęs iš R į V, 114 ha ploto, didžiausias jo gylis – 9,7 m; įteka Graužinė, išteka Lielukas (Spenglos deš. intakas).

Žmonys saka, jog Kalienu ežeras yr atajys iš kitur. Saka, vienu paryčių žmonys žiūri, kad an Kalienu stovi didelis juodas debesys. Stovėj ir dieną, ir antrų, ir jau žmonys su juom apsiprata. Vienųdien mergina skalbė

44. GOJAUS DIRVA. Minima už 0,5 km į P nuo k., 2 ha ploto.

Tikslesnių duomenų nėra.

KANIAVĖLĖ, Kaniavos sen.

45. KANIAUKOS, kitaip GINEVIČIŲ, ŠALTINIS trykšta prie Dainavos ir Kaniavėlės k. ribos, už 0,21 km į ŠR nuo kelio į Grišoniškes, atsišakojančio iš kelio

100 pav. Kaniavėlė. 1) Kaniaukos šaltinis ant Kaniavėlės ir Dainavos k. ribos (A – Kaniavos piliakalnis, KVR 3656). 2019 m.

Aldona Krušaitė-Kibirškštienė, gyv. Druskininkuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 70-3).

Š. DNP KPA G CD-R: 51-1; 70-3; 70-4; Vait. ir tlk. (2022-05-03; Pas levarį sakydavo, eisi, būsi, uogausi). L. Balevičius 1971: 52 (nuotr.).

Taip pat ↑ Norulių gir. Laumės bala

rūbus. Kap tik ataj jos sesuo ir saka: „Žinai, sesela, ataj Leibukas.“ Sulyg tais žodžiais sužė, sugriaudė perkūnas ir ežeras nupuolė. Visa, kas tį būva, pasitapija. Nuog to ir tą ežerą praminė Leibuku. Tai man poryja da duok jam pakajų, Viešpatie, senis Čaikauskas (P. Juozas Milkus, 62 m., gyv. Grendavėje. U. S. Biziulevičius, 1937 m. – LTR).

Š. LTR 1255/250. L. Vardynas 1963: 91 (Lielukas).

Š. LŽV (A. Mazaliauskaitė, 1935 m.).

Vydeniai–Dubičiai (čia pat ir Kaniavėlės k. kapinės), buvusios Ginevičių sodybos V dalyje (LKS94: 547901, 6000447).

Šiandien į šaltinį įleistas šulinio žiedas, vanduo srūva į R ir už poros dešimčių metrų pripildo nedidelį

101 pav. Kaniaukos šaltinio vietovė (iš P). 2022 m.

tvenkinį vandens; tvenkinys susijungia su Šipytos – deš. Nočios intako – kanalu.

Ir būdavo iš šaltinio parsineša [vandens]. Akis, kap dar jau yra vaistų, o pirma jei jau akis susopėj, tai iš šaltinio vandens parsineša, iš aketės, kur iš žemės tryška, ir buvo girdėc, kad, sako, apsigydo gi (P. Antanina Tamulevičiūtė-Tamulevičienė, 90 m., gyv. Dainavoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 7-1).

Tai čia, vaikelį, ataina, parsineša [vandenio]. Kur pirmiau buvo, ciktai ir ajo čia vienas po kito, va uždedzi marlaliu an akių, ir viskas, nebuvo daktarų, šaltėkšniu prausė, pivoonijas gėrė (P. Danutė Baublytė-Tamulevičienė, 82 m., gim. ir gyv. Dainavoje. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 7-10).

Už 0,57 km į R nuo šaltinio yra Kaniavėlės piliakalnis (KVR 3656).

Š. DNP KPA G CD-R: 7-1; 7-10; D. Blažulionytės inform. (2022 m.; Kaniaukos šaltinis – visi žino tą. Tą karves gyrdėm ir pacys gerdavom, tą švarus vanduo, geras vanduo buvo).

102 pav. Kaniaukos šaltinis (iš P). 2022 m.

104 pav. Čirštų šaltinis (iš R). 2022 m.

KANIŪKAI, Jakėnų sen.

46. VELNIARAISTIS. Minimas 1 km į P nuo k., 0,1 ha ploto. Tikslėsių duomenų nėra.

Š. LŽV (A. Urbonas, 1935 m.).

KAPINIŠKIAI, Marcinkonių sen.

47. EŽERĖLIS, kitaip BAKANAUSKŲ EŽERAS, telkšo į ŠV nuo k., Norulių gir. Kapiniškių mš. 587–588 kvartaluose, kelio į Viršurodukį vakarinėje pusėje (viduryje – LKS94: 518158, 5988859); ežeras 4,5 ha dydžio, jo krantai pelkėti.

Ažarėlis, pasakojo visų mūsų amžių, kad jis suaina su

Randamonių ažaru požemiu, ale ar šic prauda ar ne, nežinau (P. Vincas Juškevičius, 88 m., gyv. Kapiniškiuose. U. D. Blažulionytė, 2009 m. – DNP KPA).

Š. Общій 1855 (Озеро Ежерелись); DNP KPA G CD-R 23-10.

48. ČIRŠTŲ, kitaip PADREVIŠKIŲ, ŠALTINIS trykšta už 0,12 km į PV nuo kelio Kapiniškiai–Viršurodukis, Kapiniškių mš. 588 kv. vidurinėje dalyje, 9–11 m gylio staciašlaitės griovos smaigalyje susidariusiame 15–20 m pločio sufoziniame cirke (LKS94: 518701, 5988763).

Iš kelių cirko vietų vanduo suteka į vieną ir maždaug 0,5 m pločio upeliu veržiasi iš duburio P–PR kryptimi (apie 160°), Skroblaus link. Šaltinio vanduo skaidrus ir švarus, jo temperatūra 7,8 °C (matuota 2014-04-17). Čirštų šaltinyje yra ištirpusių mineralinių medžiagų (203 mg/l), jo vanduo minkštas (bendrasis

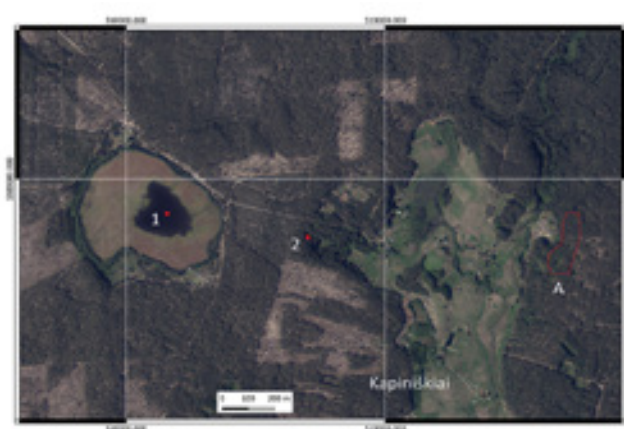

105 pav. Čirštų šaltinis (iš Š). 2022 m.

kietumas – 2,59 mg-ekv/l), aptikta nedidelė nitratų ir nitritų koncentracija; gausu ištirpusios geležies (net 1,01 mg/l), kuri lemia, kad šaltinio vanduo turi stiprų kvapą ir skonį (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Kap kas serga, tai prašo, sako, nuveikit man iš Čirštų duobelės vandens parneškite. Nu, tai šalcinių visų vanduo geras. Atsimenu, mano močiutė sirgo, tai vis: aikit, parneškite iš šalcinio, porina, man labai gerai, kap atsigeriu.

Ir dar prausiamės visi, ainam ir prausiamės (P. Stasė Lukšytė-Grušauskienė, 75 m., gim. ir gyv.

103 pav. Kapiniškiai ir apylinkės. 1) Bakanauskų ežeras; 2) Čirštų šaltinis (A – Kapiniškių sen. gyvenvietė II, KVR 38795). 2019 m.

106 pav. Susitikimas su Stase Grušauskiene. 2009 m.

Kapiniškiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 23-6).

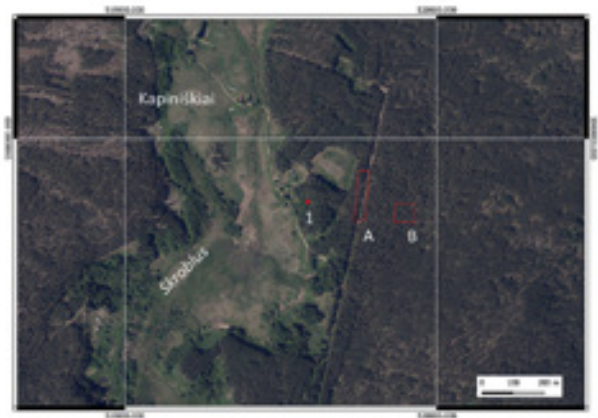
Padreviškių šalcinis teka prieš saulį <...>. Girdėjau, kad, sako, tas vanduo labai pamačnas, kur prieš saulį teka <...>. Cik vienas šalcinis, kad aina in rytus, va šitas – Padreviškių (P. Gabrielė Svirnelienė, 84 m., gim. ir gyv. Kapiniškiuose. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 23-31).

Š. DNP KPA G CD-R 8-19; 23-6; 23-31; Vait. ir tlk. (2022-05-05; Gėrėm visi iš to šalcinio). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 92–95.

107 pav. Kapiniškiai. 1) Samardotiškių, kitaip Antončiko, šaltinis. 1949 m.

108 pav. Kapiniškiai. 1) Samardotiškių, kitaip Antončiko, šaltinis (A – Kapiniškių sen. gyvenvietė III, KVR 38796; B – Kapiniškių kapinynas, KVR 7153). 2019 m.

49. SAMARDOTIŠKIŲ, kitaip ANTONČIKO, ŠALTINIS yra Skroblaus slėnio aukštumos šlaito papėdėje, už 55 m į ŠR nuo per Kapiniškių k. vedančio lauko kelio, į R nuo Pranui Antončikui priklausiusios sodybos, Patakių vietovėje (LKS94: 519587, 5987797).

Šaltinis trykšta maždaug 2 m skersmens duburyje, kuriame verda apie 50 cm skersmens akis. Šaltinio vanduo srūva į P–PV (apie 200°), nuotekis siekia 4 l/s arba apie 14–15 m³/h. Vanduo skaidrus, bekvapis, be geležies nuosėdų; jame yra šiek tiek mineralinių

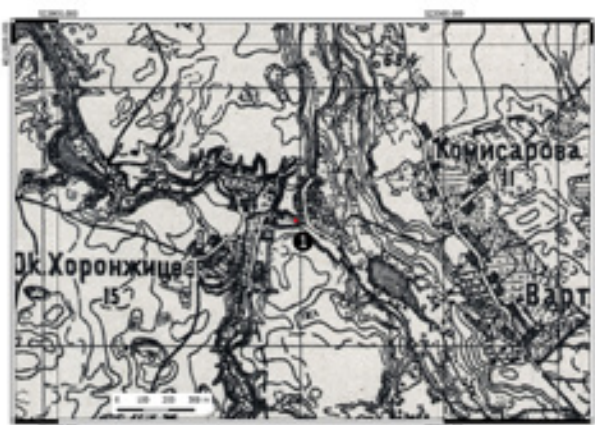
medžiagų (226 mg/l), aptikta ir nedidelė nitratų koncentracija (1,3 mg/l). Be to, nustatyta, kad Samardotiškių šaltinio vandens temperatūra 7,8 °C (matuota 2014-04-17), jis minkštas (bendrasis kietumas – 2,80 mg-ekv/l) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Š. DNP KPA G CD-R 9-1 (D. Blažulionytė, 2009 m.; Vadzinom virduoklė, iš žamės vercias ir vercias); Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 85–88.

↑ Kabelių gir., Šlavinto kalnas

109 pav. Samardotiškių, kitaip Antončiko, šaltinio akis Kapiniškių k. 2022 m.

110 pav. Karužai. 1) Velnio Vartai. Apie 1890 m.

111 pav. Karužai. 1) Velnio Vartai. 2019 m.

KAREIVONYS, Jakėnų sen.

50. VELNIO RAISTAS ir AKMUO su PĖDA yra už maždaug 2 km į R nuo kelio Žiliniai–Onuškis, apie 2 ha ploto.

Raiste būta pilkos spalvos 1 m² dydžio akmens su 50 cm ilgio pėda, turinčia 6 žmogaus kojos pirštus.

51. AKMUO. Tarp Stasio Biziulevičiaus surinktų pavykimų yra vienas, kuriame pasakojama apie akmeniu paverstą nuotaką Kareivonių apylinkėse. Tikslėnių duomenų apie šią vietą nėra.

Da kunigystės³⁴ čėsais netoli Kareivonių, Žilinių parapijoj, tadu Valkininkų, turėj rozę būt veseila. Na, ir veseila prasidėjo. Kadu jau norėta važiuot šliūban, jaunoji išaj iš užstalės, nepaprašė pas tėvus blagaslavonės³⁵, bet tiesiai vežiman sėdo.

KARUŽAI, Varėnos sen.

52. VELNIO VARTAI. V. ir I. Balkūnų surinktais duomenimis, tai vieta, kur kelias, vedantis iš Vartavalakio į istorinį Karužų bajorkaimį ir tolyn į Nedzingę, patenka į savotišką sąsmauką tarp Š–P kryptimi išsitusios kalvos (iš Š) ir Karužų ež. kranto (iš P) (LKS94: 523080, 6011318).

Pasakojama, kad per Pirmąjį pasaulinį karą šiuo senovės keliu Nedzingės link traukėsi kariuomenė. Čia

Žmonės pasakoja, kad tą pėdą yra velnias įmygęs (P. Andrius Dambrauskas, apie 50 m. U. A. Mazaliauskaitė, 1935 m.).

Š. LŽV (A. Mazaliauskaitė, 1935 m.).

Motka iš gailystos sukeikė: „Kad tu, dukrela, daugiau nepasikeltai!“ Ir iš tiesų, mergina pavirto į akmenį (P. Andrius Suchodskas, 90 m., gyv. Žuklijų k. U. S. Biziulevičius, 1937 m.).

Š. LTR 1255/320.

Taip pat ↑ Bytautony, Alkas

būta šlapynės, brasta kariams atrodė per menka, todėl jie nusprendė statyti medinį tiltą, sakydami: jei persikelsim per šiuos Velnio Vartus, būsim sėkmingai įveikę visas kliūtis. Beje, persikėlusį į kitą krantą kariuomenė tiltą susprogdino, dar ilgai buvo matyti medinių polių liekanos (P. Albertas Jakubavičius, 50 m., Nedzingėje. U. V. ir I. Balkūnai, 2012 m.).

Senieji šaltiniai Velnio Vartais vadino maždaug už

³⁴ Baudžiavos.

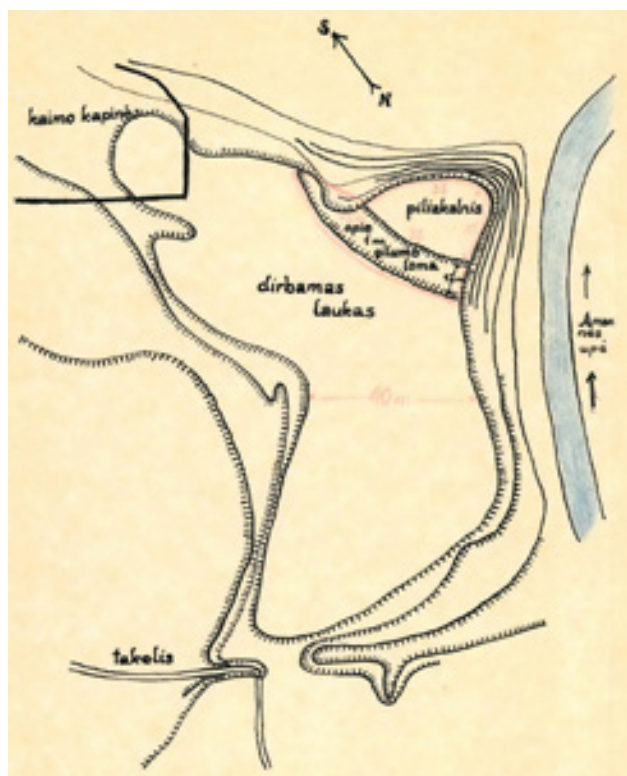
³⁵ Palaiminimo.

0,15 km į V nuo minėtos sąsmaukos, apie 0,1 km į R nuo Nedzingės up. kair. kranto esantį tarpeklį (viduryje apie LKS94: 522922, 6011313), kuris susidarė tarp stataus 14 m aukščio Karužų piliakalniu vadinamos kalvos (iš Š) ir kiek žemesnės aukštumos vidutinio statumo šlaitų (iš P) (Покровский 1893; AP).

Tačiau senieji šaltiniai Velnio Vartais vadino maždaug už 0,15 km į V nuo minėtos sąsmaukos, apie 0,1 km atstumu į R nuo Nedzingės up. kair. kranto, į PV nuo k. kapinių esantį maždaug 12 m pločio ir 14 m gylio (iš Š pusės) tarpeklį (viduryje apie LKS94: 522922, 6011313) (Покровский 1893; AP).

Š. AP (H. Lizdenis, 1957; Šalia piliakalnio, pietinėje jo dalyje, yra Velnio Vartai); Balk. ir tlk. (2012); Vait. ir tlk. (2022-09-03). L. Покровский 1893: 120 (В околицъ Хоронжицы на р. Нединговкѣ есть ущелье).

112a pav. Karužų piliakalniu vadinamos kalvos ir k. kapinių schema (rodyklė nukreipta į pietus). 1957 m.

112b pav. Karužų Velnio Vartai (iš V). 2022 m.

113 pav. Kašėtos. 1) Aukojimo vieta (A – Kašėtų sen. gyvenvietė, KVR 22637; B – Kašėtų sen. gyvenvietė II, KVR 22638; C – Kašėtų sen. gyvenvietė III, KVR 22639; D – Kašėtų sen. gyvenvietė IV, KVR 22640; E – Kašėtų sen. gyvenvietė VIII, KVR 22644). Apie 1890 m.

KAŠĖTOS, Kaniavos sen.

53. AUKOJIMO VIETA. Remiantis Vandalinu Šukevičiumi, yra apie 0,6 km į P nuo k., Ūlos deš. kranto senslėnyje, ant čia esančios Š–P kryptimi pailgos, maždaug 400 m ilgio, 150 m pločio, 3–4 m aukščio kalvos nuolaidžiais šlaitais (viduryje apie LKS94: 539392, 5994564).

Į V. Šukevičiaus rankas pateko du bronzos amžiaus kirviai – senovės auka, – kuriuos vietos gyventojai rado ardami minėtą smėlio kalvą.

LNM saugomas atkraštinis bronzinis 11,5 cm ilgio kirvis 6,6 cm pločio ašmenimis (penties plotis – 3,3 cm, dirbinio svoris – 222 g), o į Imperatoriškąją archeologijos komisiją Sankt Peterburge išsiųstas, matyt, dabar Valstybiniame istorijos muziejuje Maskvoje saugomas atkraštinis bronzinis 9,3 cm ilgio kirvis 4,5 cm pločio ašmenimis (Merkevičius 2011).

L. Szukiewicz 1899: 72–73; LAA 1974: 215; Merkevičius 2011: 66–67 (Nr. 124, 126).

a)

b)

114 pav. Bronziniai kirviai iš Kašėtų aukojimo vietos: a) iš Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų; b) iš Valstybinio istorijos muziejaus rinkinių Maskvoje.

115 pav. Kašėtos. 1) Pušalės kalnas; 2) šaltinis. 1949 m.

116 pav. Kašėtos. 1) Pušalės kalnas; 2) šaltinis. 2019 m.

KAŠĖTOS, Marcinkonių sen.

54. PUŠALĖS KALNAS yra į PV nuo pagrindinės k. kryžkelės (į Marcinkonių kelią čia įsilieja k. gatvė ir susidaro nedidelė aikštė). Nuo seno Pušalės kalno rytine papėde vedė kelias į Rudnelę, dabar jis riečia lanką iš vakarų (LKS94: 522614, 5996945); į V nuo Pušalės kalno kaimo gyventojai kasė bulviarūsius.

XX a. antroje pusėje tiesiant ir vėliau tvarkant kelius Pušalės kalnas buvo apardytas. Išlikusi jo dalis nežymiai pailga ŠR–PV kryptimi, 30 x 50 m dydžio, kelių metrų aukščio, šiandien visa apaugusi mišku.

Pusgavėnia kap būna, tai būna vaikam gerai. Dzaugsmas. Kepa šaltanosius. Pusgavėnį vadzino Krikštais. Susrinkdavom visi Kašėtose an to [Pušalės] kalnelio ir bovinomės. Tų vietų vadzino kalnu.

Žiedų dalinom. Padalini ir klausi: „Pas kų žiedas žydzi?“ Neatmeni – tai „pelas graužii“. Paskiau būna pletkai.

Katris pletkas tau instringa, tų išsirenki, tas aina „pelių graužči“³⁶.

Šaltanosių [tį] niekas nesnešė. Padainuojam, ratelius ainam. Nog to kalnelio visi važavo su rogėm – per Užgavėnes ir per Krikštus (P. Bronė Lapėnienė, gim. 1929 m., gyv. Kašėtose. U. N. Marcinkevičienė).

Aš kap atėjau Kašėtose, tai buvo mada vakaran rinkcis an Pušalės kalno. Mergos, surišj mazgelin babkos, kokių bandeļ. Kų jie tį darė, nepasakysiu... Ugnį kuria. Ajo cik neženoci (P. Antosė Kašėtienė, gim. 1911 m., gyv. Paūliuose. U. N. Marcinkevičienė).

Vaikai per Krikštus myļėj tį [an Pušalės kalno] nubėgc... Nu kų tį? Žiedų dalina, ratelius aina, su rogeļēm nulakia (P. Stepas Kašėta, gim. 1917 m., gyv. Kašėtose. U. N. Marcinkevičienė).

Š. Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Marcinkevičienė 2000: 44.

55. ŠALCINIS, kitaip ŠALCINĖLIS, KOZIOS ŠALCINĖLIS trykšta k. vakariniame gale, už 0,25 km į ŠV nuo pagrindinės kryžkelės su autobusų stotele, 0,19 km į P nuo brastos per Grūdą, griovoje į R nuo kelio, vedančio prie minėtos brastos (LKS94: 522498, 5997166).

Stačiašlaitė griova 3–4 m gylio, vanduo srūva ŠR kryptimi, maždaug už 60 m pasiekia Grūdą; čia pat įkasta sena metalinė statinė, naudota kaip šulinėlis įstatyti pieno bidonams.

Tį, būdavo, ainam mes vis kap ar akys kam sopa, tai

³⁶ Jei neatspėja, tas, katras dalino žiedų, renka apkalbas. „Pletkai“ sakom dar jau. Tadu tas, katris dalino, priaina prieg kožno, priglaudzia ausj ir klauso. Tep iš kokių keturų surenka (kitap neatsimys) ir sako: „Ajau per ūlyčių, suscikau Maruļj, tai ji man sakė...“ Vardų kokj išgalvotų sako. Nu ir viskų, kų jam sakė, turi atpasakoc. „Pelių graužikas“, kap kužda apkalbas, stovi ton pacon vieton ir žūro, žūro net išsižojis, gal išgirs, gal atspės, kas kų jam tį ausin šnabžda. Nu jau kap visas apkalbas išsako, tai „graužikas“ išsirenka katrų nori apkalbų. Vienas renkasi gerausj, nu jau kų apė jį gero pasakė, kitas jau kokj pracimny, nu jau cikrų pletkų. Katro apkalbų išsirenka, tai tas aina „pelių krimsc“ (Marcinkevičienė 2000: 45–46).

117 pav. Kašetų šaltinis (iš V). 2022 m.

ainam suvylgom, tį varažbitai buvo. Ar tį jis mačino, tį labai sveikas vanduo <...>.

Sako, ainam iš Kozio šalcinėlio vandenio. Nuveinam parsinešč, jau tį ainam su kokiais ar tį su buteliais, ar su kuoį tį ajom iš to šalcinėlio vandenio. Ir tep atsigerc jau parsineši, labai buvo tokis švarus vanduo. Paskui tį padarė, buvo padarį tep kap giliau būt, iškasė ir tokius sukalė, kad galėtai gerai pasisemc, iškasė, nu ir tį būdavo visas sodzius ajo parsinešč to vandenio, labai sako pamačnas <...>.

Kų pirma vylgydavo drobės, savo drobės audė ir drobės

lopinukų ar tį išnešoto jau būna, tai lopinuko ir uždedi an akių. Ar ašaroja, ar kitųroz, sako, aik iš šalcinėlio parsinešk vandenio ir uždėk. Ar tep va sopa kas, sako, reikia šaltas, būdavo šaltas šaltas iš to šalcinio vanduo! Sako, va uždėk, tai ištraukia. Gal cik zababonai, o gal ir ištraukia (P. Marija Kašėtaitė-Maziukienė, 85 m., gim. Kašėtose, gyv. Darželiuose. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 8-15).

Š. DNP KPA G CD-R 8-15; 25-7 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Ajo žmonės, nešė žmonės, sakė, labai gerai, šalcinėlis, kap mes vadzinom).

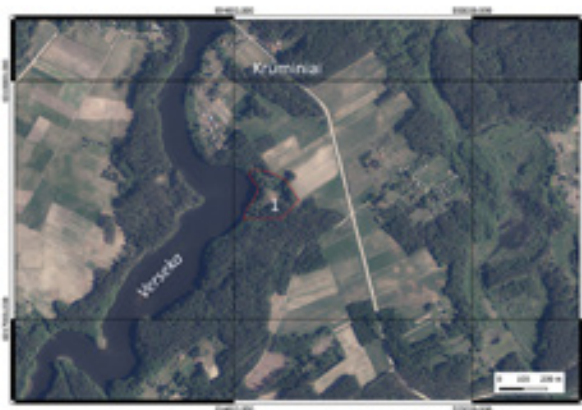
KIBYŠIAI, Merkinės sen.

↑ Merkinės gir. Kuleinio ežeras

118 pav. Krūminių piliakalnis su gyvenviete (KVR 22955). Apie 1890 m.

119 pav. Krūminių piliakalnis su gyvenviete (KVR 22955). 2019 m.

KRŪMINIAI, Matuizų sen.

56. PILIAKALNIS, kitaip NORKŪNO PILIS (KVR 22955). Remiantis archeologinių tyrimų duomenimis, Krūminių piliakalnis ir jo papėdėje esanti gyvenvietė datuojami I tūkst. – II tūkst. pradžia (plg. Striškienė 2000). Apie piliakalnį nuo seno buvo daug ir įvairiai pasakojama, su juo siejami senosioms šventvietėms būdingi padavimai. Antrojo pasaulinio karo metais piliakalnio pylimo P–PV gale buvo pastatytas 6 ar 7 m aukščio medinis kryžius, kitame pylimo gale stovėjo dar vienas, kiek mažesnis kryžius (Tautavičius 1955).

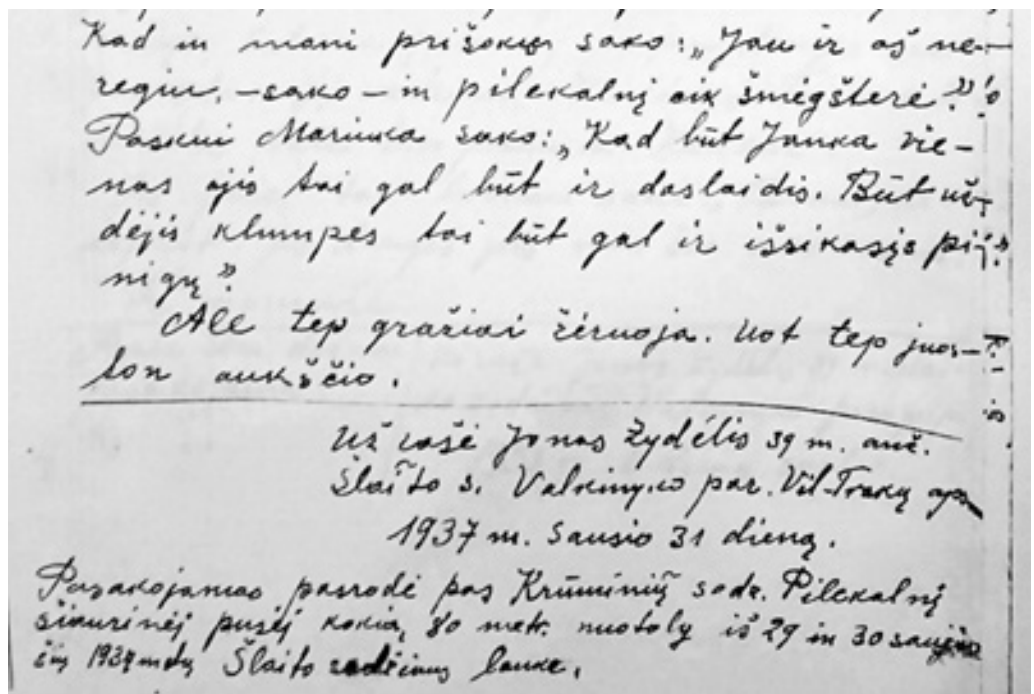
1936 m. gruodžio 11 d. Jonas Žydelis, Šlaito kaimo gyventojas ir lietuvių tautosakos rinkėjas, užrašė įsimintiną pokalbį su, matyt, kitados iš Krūminių į Mištūnus nutekėjusia Kotryna (*Kasiuka*) Radžiuviene (74 m.).

Pasikalbėjimas apė Krūminių piliakalnį

– O tas kalnas, kū Piliakalniu vadzina, tai jau gal aria jį? – paklausė senė, nulipusi nuk krosnės.

120 pav. Krūminių piliakalnis (iš ŠR). 1955 m.

121 pav.
Jono Žydėlio
užrašytos tautosakos
faksimilė. 1937 m.

– Tep, jau aria. Ty tokia merga an sa' krikštų dukters žentū priėmė iš Pamerkio, Bižokū, tai jis išarė jį [piliakalnį]. Rugiai buvo ot gražūs! Ir kalnas pavasarij kap rugiai žaliau, ot buvo gražus! – atsakinėjau jai, rašydamas.

– Tai sakai. O seniau nesekė arc – jauciai puola. Norkūnas iš Krūminių pamėgino, tai ir puotė abu jauciai. O kap ainam būdoc nuk lauko rugius pjovj ar griukius rovį vakari, tai iš piliakalnio baubia, unksčia, lapytės loja... o nuvein, tai nieko nėra.

Ogi Mačys sakė, kad jis daug regėjo: ir meitėlius sukančius apė krūmus, ir vėl. Būdoc, nuveini in jų riešutau, tai nesekė už strokų <...>.

– O tas kalnas? Ar jo gi ir viršukalnė išarta?

– Tep, cetula, išarta.

– Nugį, kad ty buvo labai daug padmuraukinių akmenų³⁷.

– Tai regi cetula, ty jau kap tu išėjai, tai paskui kas šventadienis, Krūminių ir mūs [Šlaito kaimo – Vait.] jaunimas susrinkdė. Susveda Dzircėlinėn arklius (ganyc), tai ir sulipa an piliakalnio bovicis. Tai tuoj akmenis lupinėjo ir nuk kalno laido Dzircėlinėn. Jiem, regi, gražu, kap akmenai net pasvirpsėdami, patarandais skrenda ir nusiritį pūkšteria upėn.

– O dartės moja jau upė neina paliai piliakalnio?

– Ne, jau dartės sena vaga uždumta; upė jau kitu

daiktu, už kokio šimto žingsnių išsidrožė. Tai ty, kur nuk piliakalnio ricinos akmenai, tai ravas išguryta, nei medziai neauga. O tuos akmenis, kū buvo giliai žemėj, tai Bižokas išlupinėj ir suvertė ty an kalno po pušėti. Dar žemėj, giliau akmenų, rado rūstų sudegusių dzidziausių anglių.

– Ty regi seniau mes, kap dar tū piliakalnį vėjas kasė, tai mes būdoc suvėjj prisrenkam visokių: karolių, blėkelių, adatų, šukelių... Ty, regi, porina, kad kadaise senovėj apė piliakalnį, an pieščynų, buvo dzidelis dvaras, o an piliakalnio – namai dėl pasilinksminimo. Už tai kad juose buvo blogadarbių, tai juos paskui sudegino <...>.

Oho! Aš kap acimenu, mes seniau an to piliakalnio prisbovinom: užlipam viršukalnėn, tai paskui tas paskui tū ir važuojam grynu šik... nuk kalno; šliūžes iššliaužiojom. Ale vakaran tai ir ainam namo – bijojom. Kad, regi, strokai rodės. Ir ma moma porino, sako: „Rožų ajom pro piliakalnį, dabojam, lapytės iš volių išlindj – loja čiaurena. Sako, nubėgom padaboc – nieko nėra.“

O ciej pinigai rodės ir rodės, tai ty juos mėgino kasc, ale nescavė, sako nakciu vėl užkasta randa. Paskui ėmė straigyc kasėjus akmenais, tai visi pabėginėj. Tai paskui kunigai atajj meldės, meldės ir užkeikė.

– Dartės jau moja nesrodzia strokai?

³⁷ Iš pamatų.

– Jau ne. Paskucinį roz pasrodė už Niemčių, plenykui³⁸. Jam iš Alžbietos šulnėlio nakciu semianc vandenį pasrodė nuogas žmogus. Jis paskui ty duobj gilių iškasė – ieškoj pinigų (LTR 1240/259).

Neilgai trukus J. Žydelis apie Krūminių piliakalnį užrašė dar dvi sakmes.

Piliakalnio žvaigždė

Vakar atai in mus Jakubnikos Alžbieta, tai sakė, kad pas Piliakalnį pasrodė žvaigždė. Sako: „Mūs Janka po večeriai pašėrįs kumelį atai pirkion ir jau rengėmės gulc, kad aš dabojuos – an jūs dėdės lauko šviesu. Tai aš ir Jankai, ir Mariukai parodiau: „Ana, – sakau, – kas ty?“ Tai Janka sako: „Pinigai rodzes!“

Tai aš pirmiausia per duris, paskui Janka, paskui jį Mariuka padaboc. Aš priajau per kokius penkis žingsnius, o už manį Janka. Kad aš jau, sako, neregju. Tai joi sako: „Jau nēr.“ O Janka užpakalyj sako: „Uoigi tai yr dar – aš regju.“ Kad in manį prišokjįs sako: „Jau ir aš

neregju, – sako, in piliakalnį cik šmėgšterė.“ Ir paskui Mariuka sako: „Kad būt Janka vienas ajs, tai gal būt ir daslaidjįs. Būt uždėjįs klumpes, tai būt gal ir išsikasjįs pinigų“ <... > (P. Marijona Žydelytė, 48 m., gim. ir gyv. Šlaito k. U. J. Žydelis, 1937 m. – LTR 1240/49).

Piliakalnio strokas

Jau vėl pas Piliakalnį strokas pasrodė. Alžbieta porino, sakė, kad išvakarėm jieį uždaboj an jūs rėželio, an Žydavalakio, ugnį. Tai jieį visi – Alžbieta ir Bižokas su paciu – sako, aic padaboc, kas ty tokio. Tai, sako, jiem daidzinėjanc toi ugnė cik smėgšč in piliakalnį – nuvej. Sako Alžbieta: „Kad būtum vienas katras ajj[s], tai gal būt ir daslaidž priaic, ale kad, sako, bijojom. O visiem ne tep baisu“ <... > (P. Matas Žydelis, 43 m., gim. ir gyv. Šlaito k. U. J. Žydelis, 1937 m. – LTR 1240/51).

Š. LTR 1240: 49, 51, 259; 2588/82; Tautavičius 1955: 42. L. Striškienė 2000.

57. GOJAUS LAUKAS plyti į P nuo k., į R kelio Krūminiai–Giniūnai, numelioruotuose laukuose.

1935 m. duomenimis, tuo metu dalis Gojaus buvo alksnynas (LMD). Šiandien vietos gyventojai pasakoja, kad Gojaus viduryje buvusi niekada neišdžiūstanti bala (P. Genutė Norkūnaitė-Molienė, 69 m., gim. Krūminiuose, gyv. Butvydonyse. U. J. Molienė, 2022 m.).

Gojaus kaimynystėje yra Gojeliu ir Užuolinėmis vadinami laukai (↑).

Š. LMD III 193; J. Molienės inform. (2022-10-08; Čia buvo Gojus, ten toliau Gojeliai, paskui – Užuolinės <... > kalnas, po dešinei buvo Bakano, o kalnas [kur] toliau matosi už tų laukų, buvo Nugarakalnis).

58. UŽUOLINIŲ LAUKAS plyti į P nuo k., tarp kelio Krūminiai–Giniūnai ir Versekos up.

1935 m. duomenimis, Užuolinės jau buvo laukas (LMD), tačiau vietos gyventojai dar mena, kad

melioracijos metu Užuolinėse buvo matyti kelmų (U. J. Molienė, 2022 m.).

Š. LMD III 193 (Užuolinės – laukas <... > Ažuolinė – laukas); J. Molienės inform. (2022-10-08; Reiškia, kada tai buvę ažuolai).

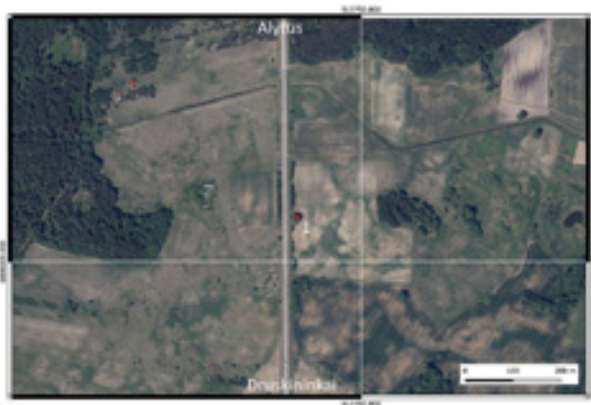
KUCAKIEMIS, Varėnos sen.

AKMUO su KRYŽELIU buvo prie dvaro, apie 3 m apimties, apie 1,4 m aukščio, su įrašu ir vos pastebimu nedidelio kryžiaus ženklų. Tikslėsnų duomenų trūksta.

Š. Ответы 1888: 169atv. L. Древности 1890: 190 (При им. Куцевичи).

³⁸ Belaisviui per Pirmąjį pasaulinį karą.

122 pav. Kurmiškė. 1) Ažuolas. 2019 m.

123 pav. Kurmiškės ažuolas (iš ŠR). 2022 m.

KURMIŠKĖ, Merkinės sen.

59. AŽUOLAS su ERTMĖMIS auga už 2,5 km į Š nuo žiedo prie įvažiavimo į Merkinę, tarp kelio Alytus–Druskininkai (V pusėje) ir dirbamų laukų (LKS94: 513616, 6006096).

Ypatingai gražią lają turintis ažuolas yra 3,9 m apimties, tačiau jau metro aukštyje šakojasi į du liemenis, ir suaugusios jų šakos sudaro dvi gražias ertmes: V pusėje ertmė 15 x 80 cm, o R – 35 x 75 cm dydžio.

A. Černiausko duomenimis, netoli šio ažuolo žuvo Lietuvos partizanas Klimašauskas.

124 pav. Kurmiškės ažuolas (iš V). 2022 m.

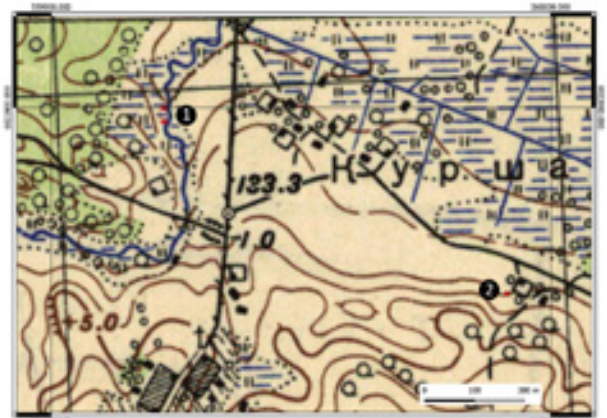
Š. A. Černiausko inform. (2021-09-28); Vait. ir tlk. (2022-09-03).

125 pav.
Kurmiškės ažuolas
(iš V). 2014 m.

126 pav. Kuršiai: 1) akmenys (KVR 24575); 2) Paulios šaltinis. Apie 1890 m.

127 pav. Kuršiai: 1) akmenys (KVR 24575); 2) Paulios šaltinis. 1949 m.

KURŠIAI, Valkininkų sen.

60. AKMUO su PĒDOMIS (buvo AR 1368; dabar KVR 3644) yra už 0,41 km į R–PR nuo k. kapinių, 0,25 km į ŠV nuo kryžkelės tarp Kalnais ir Dugnais vadinamų Kuršių k. dalių, 0,12 km į Š nuo Karolinai Verseckienei priklausiusios sodybos, Užsienio up. (Šalčios kair. int., kitaip dar vadinamo Beržūna, Brasta) kairiajame krante, žemoje ir drėgnoje vietoje, kirtime (LKS94: 559226, 6021998).

Akmuo vidutinio rupumo, rausvas su balkšvais intarpais, 1,25 x 2,05 m dydžio (pailgas R–V kryptimi), 0,65 m aukščio (V pusėje) granitas. Dažniausiai jaučio kanopa vadinamą žymę primena 6–11 x 14,5 cm dydžio, 3 cm gylio įduba aštriomis briaunelėmis, nukreipta tiksliai V kryptimi (1968 m. MMT žvalgomosios ekspedicijos ataskaitoje ši įduba vadinama žmogaus delno žyme (Daugudis 1968), tačiau atkreiptinas dėmesys į aiškiai matomą didįjį kairės kojos pirštą,

128 pav. Kuršiai: 1) akmenys (KVR 24575); 2) Paulios šaltinis. 2019 m.

kuris kur kas labiau primena meškos pėdos žymę – Vait. ir tlk., 2020 m.). Į Š nuo šios žymės yra žmogaus pėdą primenanti 7 x 21 cm dydžio, 4 cm gylio įduba,

130 pav. Kuršių akmuo su pėdomis (iš R). 2020 m.

131 pav. Kuršių akmuo su pėdomis (iš Š). 2020 m.

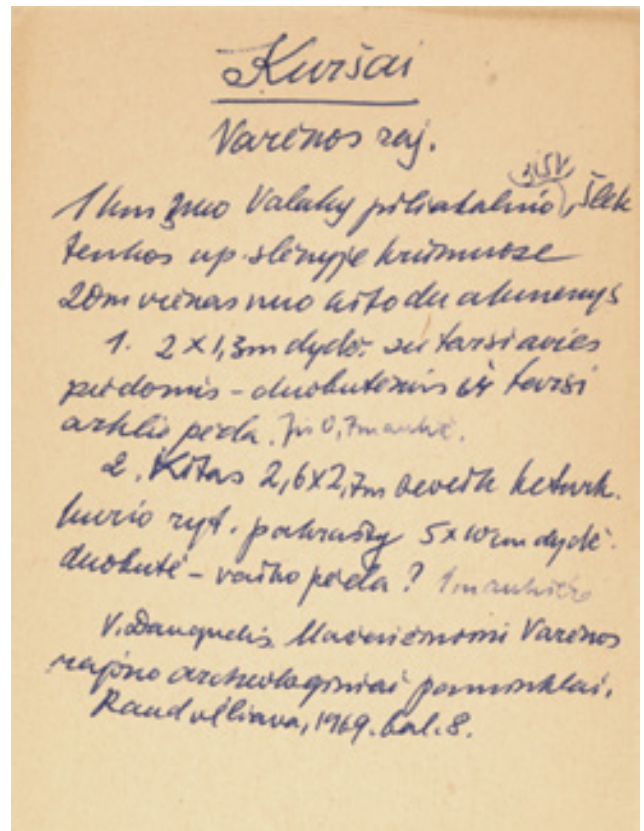

nukreipta V kryptimi (255°) (Vait. ir tlk., 2020 m.). Kartais akmens paviršiuje dar įžiūrimi avies ar ožkos, arklio pėdsakai (Daugudis 1968).

2020 m. rugsėjo 1 d. prie akmens atvedęs iš Kuršių kilęs Leonas Litvinavičius (62 m.) papasakojo, kad čia buvo privaloma užteiti ir kažką palikti. Žmonės užsukdavo ir einami į Valkininkų bažnyčią. Į klausimą, kas buvo tas kažkas, paliekamas ant akmens, L. Litvinavičius atsakė: „Duona, obuolys koks, kriaušė. Dažniausiai nešdavo obuolius arba duonos. Ir paaugęs dar nešdavau, paskui 1973 m. iš kaimo išvažiavau, šeima, buities reikalai, užmiršau. Bet jis [papatrys palikti aukų] manyje visą laiką tūnojo.“ Su paskutiniaisiais žodžiais L. Litvinavičius ištraukė iš kuprinės duonos riekę ir padėjo ant akmens. Jam atrodo, kad tokias ir panašias aukas vaikystėje jis dėdavo ne tik ant akmens su pėdomis, bet ir ant šalimais stūksančio akmens.

Tą akmenį, kur su pėdom, tai vadydavo, kaip čia sakė: velnio neštas ir pamestas. Mes jaunimas vis juokdavomės, Puntukas gal <...>. Teko girdėti vieną vienintelę moterį, [ji] gyveno Dugnuose, šimtametė Juzė Žemaitienė. Jinai eidavo pro tą su pėdom akmenį ir per mišką, pro kapines į bažnyčią, tai jinai sakydavo: buvau užbėgęs, pasižiūrėjau, ar visos pėdos.

Yra jaučio pėda, žmogaus ir avies ar kiaulės, nes ten yra trys pėdos. Įspausta trys pėdos. Paskutinį kartą kai buvau, tai senolė Piekurienė mus palydėjo su dukra, buvom nuvėję. Tai sakė, dar kol kas biskį pavalau, atnaujinu tas pėdutes, nes šiaip tai užaugę (P. Bronislava

129 pav. A. Tautavičiaus parengtas Kuršių akmenų aprašas. Apie 1970 m.

Beinytė-Kazlauskienė, 63 m., gim. Kuršiuose, gyv. Dargužiuose. U. J. Molienė, 2022 m.).

132 pav. Kuršių akmens pėda (iš R). 2020 m.

133 pav. Kuršių akmens pėda (iš PR). 2020 m.

134 pav. Leonas Litvinavičius prie akmens su pėdomis. 2020 m.

135 pav. Kuršių akmuo (iš PR). 2020 m.

61. AKMUO (buvo AR 1369; dabar KVR 3645) yra toje pačioje vietovėje, kaip ir akmuo su pėdomis (↑), už 26 m į P (100°) nuo jo (LKS94: 559226, 6021972). Tai vidutinio rupumo, netaisyklingos dvišlaitės papalinės formą turintis, melsvas su pilkšvos spalvos intarpais, 2,3–2,7 x 2,8 m dydžio (kiek pailgas R–V kryptimi), 0,75–0,85 m aukščio granitas. Ryškesnių ženklų akmenis paviršiuje nematyti, tačiau 1968 m. MMT žvalgomosios ekspedicijos dalyviai akmenis R pakraštyje įžvelgė 5–9 x 10 cm dydžio vaiko pėdą primenančią žymę (Daugudis 1968), „Vietos gyventojai pasakoja, jog anksčiau ties šiais akmenimis pasirodydavę vaiduokliai“ (Daugudis 1968).

Š. AK (5 x 10 cm dydžio duobutė – vaiko pėda?); AP (O. Navickaitė, 1955-08-23); Daugudis 1968: 16–17; Balčiūnas 1979: 21–22; Vait. ir tlk. (2020-09-01); J. Molienės inform. (2022;

62. PAULIOS ŠALTINIS teka Dugnais vadinamoje k. dalyje, už 0,29 km į V nuo Kiaulėkų k. kapinių, 0,13 km į V nuo Varėnos ir Šalčininkų r. ribos, nuolaidžiame Paulios kalno šlaite, juodalksnyne (LKS94: 559911, 6021630). Šaltinis srūva ŠR (40°) kryptimi apie 25 m ir išsilieja, suformuodamas nedidelę šlapynę. Anksčiau

136 pav. Kuršių akmuo (iš R). 2020 m.

Palikdavo ten pinigėlių ir rasdavo kartais paliktą). L. Lietuvos 1973: 202 (Du akmenys su „Jaučio pėda“ ir kitais ženklais); Matulis 1990: 132; KPE 233 (Kuršių akmenys).

čia buvęs baseinėlis, kuriame kaimo vaikai girdė karves ir maudydavosi. Buvo metas, kai iš šaltinio vandenį sėmė ir namo nešėsi daug aplinkui gyvenusių žmonių (L. Litviničiaus inform.).

XX a. I pusėje prie šaltinio (į Š nuo jo) namus pasistatė Paulius Malkauskas, ir Pabaliais vadinta, jo

tvarkoma vietovė gavo Paulios vardą. Paulios žmona Marija Biekšaitė-Malkauskienė (1891–1974) buvo žolininkė, gydytoja, pribuvėja, taip pat būrėja, kerėtoja, giedotoja. Visi kaime ją vadino ragana, bet tai darė pagarbiai ir švelniai – prisimena L. Litvinavičius (62 m.), kilęs iš Kuršių.

Marija rinko vaistažoles, gyvates, iš jų gamino vaistus, užpilus ir gydė visus apylinkių žmones bei gyvulius, padėdavo išvysti pasaulį vaikams (savo metu ji priėmė visus apylinkių vaikus), taip pat paršiukams ir kitiems gyvuliukams. Pas Paulienę atvažiuodavo

gydytis žmonės ir iš toliau. Vestuvėse ji buvo papročių vedlė, laidotuvėse – giedojimo.

Prano ir Marijos Malkauskų sodyboje šulinio nebuvo. Vandenį jie sėmė iš Paulios šaltinio. Visi Marijos vaistai buvo pagaminti su Paulios ir kito netoliese buvusio šaltinio vandeniu. Yra pagrindo manyti, kad Paulios šaltinio vanduo buvo naudojamas ir naujagimiams prausti (L. Litvinavičiaus inform.).

Š. Vait. ir tlk. (2022-09-03); L. Litvinavičiaus inform. (2021-11-21).

LAUKIAPUŠIS, Jakėnų sen.

63. DREBULĖS. Tado Šidiškio duomenimis, kaime augo tarpusavyje suaugusios drebulės, kurias „žmonės gerbia“. Tiklesnių duomenų nėra.

Š. Šidiškis 1995: 42.

LAVYSAS, Marcinkonių sen.

64. LAVYSO EŽERAS. Telkšo prie to paties pavadinimo kaimo, 156 ha ploto, siekia 10 m gylio vakarų kryptimi išteka Lavysos up. (Merkio kair. intakas). *Būk tai kap ganė karves kažkur tai kas ir Lavysa karvė buvo, tokis vardas. Lavysa, kur tu aini, kur tu aini (tj gal pievos buvo ar kas), sustok, sustok, – sako, – ir sustojo ta karvė, ir pavirto ažaru <... >.*

Lavysa, kur tu, sustok! Sako, kap sustojo, tai ton vieton ažaras atsirado – iš strioko ji prisiojo ir atseit ažaras atsirado (P. Ona Česnulytė-Česnulienė, 74 m., gim. Paūliuose, gyv. Žiūruose. U. D. Blažulionytė, 2022 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 84-26.

LEVŪNAI (ist. k.), Merkinės sen.

65. LATAKO ŠALTINIS, kitaip VERDUOKLĖ, trykšta Merkinės gir. 5 kvartalo 3 sklype, už 0,13 km į Š nuo išnykusio Levūnų k. vietos, apie 15 m aukščio pašlaitėje susidariusiame maždaug 20 x 30 m dydžio drėgname eroziniame cirke, tarp senų juodalksnių (LKS94: 500962, 6003768).

Šaltinis krentantis, jo ištakos vadinamos Verduokle³⁹ (Varduokle – Marcinkevičienė 2008), tėkmė – Lataku. Vanduo iš gelsvo smėlio su žvirgždu sluoksnio Š (355°) kryptimi srūva nuo seno čia esančiu ir vis pakeičiamu mediniu, apie 2,5 m ilgio latakui. Šaltinio nuotėkis – 0,06 m/s arba 5 m³/d (Gedžiūnas ir kt.

2016: 143), už maždaug 100 m upelis išsilieja nedidelėje miško lomoje ir pranyksta (Vait. ir tlk., 2021 m.). Latako vandens fizinės savybės: skaidrus, bekvapis, be žymesnių geležies nuosėdų (0,08 mg/l), silpnai šarminis (pH 7,98), jo temperatūra 8,1 °C (2015-09-16). Cheminės savybės: gėlas, turi mažai mineralinių medžiagų (352 mg/l), santykinai kietas, pasižymi karbonatiniu, virinant lengvai pašalinamu kietumu (bendrasis vandens kietumas 4,48 mg-ekv/l). Šaltinio vanduo priskiriamas kalcio, magnio hidrokarbonatiniui, sulfatiniam tipui (Gedžiūnas ir kt. 2016: 144).

³⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad dažniausiai verduoklėmis vadinami iš žemės mušantys, „verdantys“ šaltiniai.

Vytas Kleponis (86 m.), gim. Levūnuose, gyv. Vilkiautinyje, į šią pastabą atsakys: *Būdavo tep kap verdancis puodas virė. Kad cia visai kitap, kad jau toj upukė – mažai vandenio bėga, o pirma va, iš po cia ajo, tas vanduo virė, kap verdancis vanduo kunkuliavo (U. H. Gudavičius ir D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 37-1).*

137 pav. Levūnų kaimas. 1795–1807 m.

Trys Onos Kleponytės (g. 1927 m.), kilusios iš Levūnų, o vėliau, kaimui sunykus, išsikėlusios gyventi į Riciečius, pasakojimai, užrašyti 1997–2004 m., papildantys vienas kitą detalėmis, vaizdingais posakiais ir palyginimais, parodo nepaprastą vietos žmogaus ir jo kaimo trykštančio šaltinio ryšį:

Žiemų labai šiltas vanduo, o vasarų labai šaltas vanduo, iškart neatsigersi, ale kaip žiemų strupciojam vandenį šaltu, taip ir vasarų ten reikia pastrupcioc, ba jeigu išgersi iškart godžiai, tai atšalsi gerklį, tai dar kas jau an anginos nelabai stiprus, tai nelabai garantuoju, kad nesusirgs anginu.

[Ar turėjo pavadinimų tas šaltinis?]

Latako upė, mes vadinom Latako upė, bet ten upi jos, kaip jumi pasakysi, jos labai trumpas kelias, tos upės, mes nuog tos versmės, kur verčiasi iš po žemės, tai, paimkim, už keturų metrų ciktai ten velėjame ir ten jau tų vandenį geram, tai jo, nu kokį cik kilometras kelio, tokis jau tas upelis.

[Jūs net žinojot tų vietų, kur jis verčias?]

Vadinom Verduoklė, kaip kunkuliuoja vanduo puode, tai tenais taip kunkuliuoja vanduo.

[Ar nesakė, kad tas vanduo ir gydo?]

Aš jumi sakau, nešė net in Jonionių kaimų, jei kam akis suskausta, galvų suskausta, toj mano tėvelio sesuoj tuoj ateidavo, bonkas prisipila ir palon susrišo, ir tuoj neša ir gydo juos tįnais. Kaip mes vieton gyvenom, mes nelabai kraipėm dėmesį, bet va, kaip galvų skauda, kai vasarų šaltu užsidedzi, susvylgai skarytį – užsiriši, tai aišku, kad praaina, tai tį gal ir iš šulnio tas pats būtų, ale čia, matot, va ot, senų žmonių buvo numacyta, kad cia jis gyvas ir gydomas vanduo.

138 pav. Levūnai. 1) Latako šaltinis. 1949 m.

139 pav. Levūnai. 1) Latako šaltinis. 2019 m.

Iškapota tokis lovys, kad bėgtų, nu ir gal nuo to pavadino Latakas.

[Tai tį jau buvo indėtas lovys?]

Taip. Jau aš kiek atmenu, tį jau nuo amžių.

[Tai tį vandenio pasisemc galima, o apačion velėja?]

Taip, ten tokis iškastas kaip kūdrelė, nedidelė kudrukė iškasta, nuolatos to vandenio yra, ir mes velēt ainam žiemų <...> (U. N. Marcinkevičienė, 1997 m. – LKAG).

Buvo mūsų numylėta upelė. Mes jį vadinom Latakas. Upelė – šaltinis, o vanduo per dzidžiausius šalcius neužšyla. Žiemų tį vanduo kap pašildzytas, o vasarų tokis šaltas, kad neatsigersi, raikėjo strūpcoc. Šita upė labai trumpa, jos kelias viso gal vienas kilometras. Ji atsiranda iš versmės ir intenka Nemuni. Tų versmį mes vadinom Varduoklė. Ton vieton kunkuliuoja kap puodi su verdancu vandeniu⁴⁰.

⁴⁰ Pateikėja pasakoja apie XX a. vidurio–antros pusės laikotarpį.

140 pav. Latako šaltinis (iš Š). 2021 m.

Latako upė buvo visas mūsų gyvenimas. Ryti ir vakari prausiamės, geram, nešam pienu padėc, kad smetona nusistovėt. Suveina prie Latako moterys su pieno viedraliais (viedraliai stovėjo per dienas ir nakcis, kad smetona nusistovėtų), pastovi, pakalba... Kiaulį paskerdžam, žarnas niekotaitėn susdedam ir bėgam prie Latako. Žarnas išvercam, po rynu pakišam, viskų išplauna, viskų nuneša.

Buvo indėta medzinis ilgas lovelis – latakas, o po latako rynu buvo balta pieskelė ir prakasta, tai moteros žiemų vasarų rūbus gniaužė ir gniaužė. Vanduo minkštas, tai baltumas tų drobinų... Ne cik Levūnai, bet ir kitų sodzių šito šalcinio vandenį vertino – jis pamučlyvas. Juom gydė galvos skausmus ir, jei akis perščia, raikia kelis kartus juom plauc. Būdavo, moteros akis paprausia, skarukį nuo galvos nusėmį suvylgo ir vėl riša an galvos, sako, akyse prašviesėja. Tų vandenį buvo pamėgį ir Jonionių žmonės, būdavo, tėvulio sesuo specialiai ateina, plėškutį prispila, palon insiriša ir

141 pav. Latako šaltinis (iš Š). 2021 m.

nešas kap vaistų (U. N. Marcinkevičienė – Marcinkevičienė 2008).

Šventas buvo šalcinis, apsirgo vaikas – prausė tuo vandeniui, trinko kaip avj, o ką darysi, jei kitokių vaistų nėra, o daktarai toli, o už ką pas daktarų: peržengei slenkstį – penki litai.

Sako, ateidavo ir laumės prie to šalcinio, ir švento Jono naktį, ir švento Petro.

Žiemą išleisdavo gyvulius, jie atsigeria čia ir pareina, daug buvo gyvulių. Levūnuose penki namai buvo. Žiemą ir rūbus skalbdavom, rankas kai gelia nuo šalčio, tai įmerkį čia ir sušyli. Vasarą šaltas vanduo, o žiemą – šiltas. Užtvenkia vyrai, būdavo, tą Lataką, ir kanapes merkia, kai išmirksta – tvirtos būna virvės iš kanapių... Su pelenais skalbėm. Išverda su pelenais, čia atveža, su kultuve iškulia, ir tokie balti būna tie baltiniai lininiai.

Dovanodavo tą vandenį, kas prašė, ir į Merkinę nešė saviems giminėms, sveikas buvo vanduo. O

čia – Latako chvaja (pušis), jau labai labai sena, vis pe-
lėdos čia vesdavo vaikus <... > (U. H. Gudavičius – Gu-
davičius 2004)⁴¹.

Daug šaltinių buvo. Vienas ypatyngai tokis – Lata-
ku vadinom. Tį ciesiog vaistas buvo, net kitų kaimų
žmonės nešėsi vandenį, kap akis skauda, tį kq, tokis
krantas ir iš po to kranto tokia aikštukė ir verda kap
verduoklė, kap verdamas vanduo. Tai žiema vasara jis
tį buvo ir būdavo niekadu neužšąla.

Jis išsivertis yra, jau tį mūs seneliai, proseneliai... vi-
sadu jis tį buvo, stačiai prie kaimo, jis patekėj in rytus ir
paskui in šiaurį in Nemunų intekėjo į šiaurę <... >. Skai-
to labai gerai, šaltas vanduo vasarų, o žiemų nešaltas,
būdavo tokis. Mano tėvas padarė ir buvo gal padaryta
ar kieno, tokis iš pušies, va tokios plocio, išskaptuota
tokis lovukas, ryna, atbėga vanduo <... > ir tokis pa-
kasta kap balukė, kap soželka, kap sako, tai tį būdavo
žiemų moteros nešasi skalbc žlugtus savo. Tai tį akme-
nys tokie padėci, gal jau specialiai toki platūs, padeda
ir kultuvi tuoj muša, tį pagniaužo ir vėl, o jau atsineša
juos iš namų išvirinį, jau tį tuos drabužus, tį išplauna,
tai būna švarūs. Skaito, tį tep kap gyvas vanduo, sakė
ciej seni žmonės.

Laumės Nemuni velėj nakcim cia kur, jau cia ne mūs
kaimo žmogus užėjo. Seni žmonės pasakoj, kulia lau-
mė. Tai žmogus atejo, nežinau, ar kaimo moteris, sako,
„Padėk, Džieve“, tai jam nieko neatsakė, cik atsilankė:
„Tai dabar pasiimk šituos skalbinius, tai tau užteks ir
tavo vaikų vaikams.“ Ir, skaito, parsinešė žmogus, tai
buvo gražūs, kap išskalbc, ir buvo, ir buvo ilgai, kol
nuplyšo. Keliom kartom paliko tų dovanų (P. Vyta-
s Kleponis, 86 m., gim. Levūnuose, gyv. Vilkiautinyje.

LIŠKIAVA, Merkinės sen.

66. PILIAKALNIS, vad. PILIES KALNU (KVR 3658),
ir PILIES PIETVAKARINIO BOKŠTO LIEKANOS, vad.
RAGANOS, kitaip VIEDZMOS arba LAUMĖS, MŪRU
(KVR 1751). Remiantis archeologinių tyrimų duome-
nimis, Liškiavos piliakalnis datuojamas I t-mečiu pr.
Kr. – II t-mečio pradžia. Vėliau čia formavosi kultūrinis
sluoksnis, siejamas su XVII a. ant Liškiavos Bažnyčios
kalno (↑) buvusia dvarvieta (išsamiau žr.: Balsas 2014;

142 pav.
V. Kleponis
(kairėje) ir
H. Gudavičius prie
Latako šaltinio.
2012 m.

U. H. Gudavičius ir D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP
KPA).

Be to, iš Levūnų kilę pateikėjai pasakoja, kad netoli
nuo Latako, Nemuno aukštumos šlaituose, būta dar
kelių šaltinių: vieno vanduo pasižymėjo ruda spalva,
kito sūrumu, o trečiasis gyventojų buvo aplenkiamas
(negeras vanduo, skaitos, užaina brudas utelēm... –
DNP KPA). Tikslesnė jų vieta nenustatyta.

Š. LKAG 192A 03:20; DNP KPA G CD-R 37-1 (D. Blažulionytė ir
H. Gudavičius, 2012 m.); Vait. ir tlk. (2004-06-12; 2021-11-18). L.
Gudavičius 2004; Marcinkevičienė 2008: 32–33; Gedžiūnas ir
kt. 2016: 140–145.

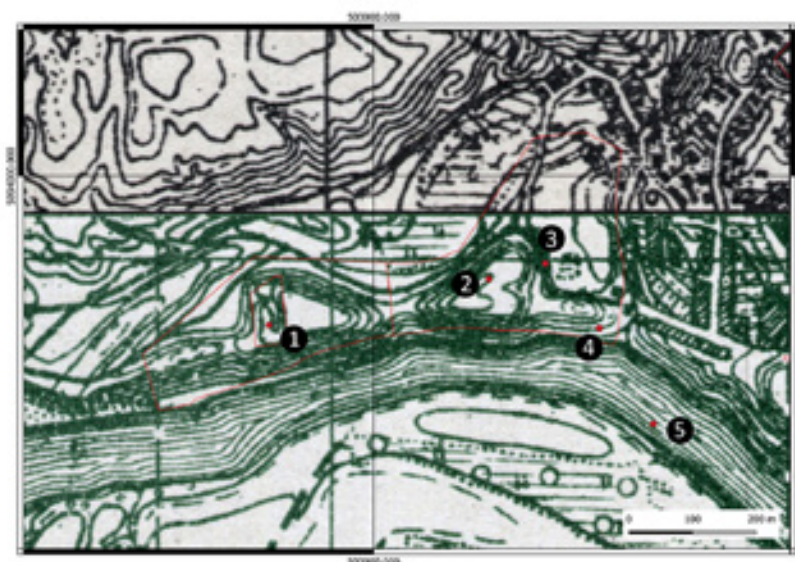
Taip pat ↑ Panemunė, Velnio Tilto rėva

2015). Apie Pilies kalną nuo seno daug ir įvairiai pasa-
kojama, jis neretai siejamas su senovės lietuvių dievu
Perkūnu ir pasakojami senosioms šventvietėms bū-
dingi padavimai. Daugelį jų paskelbė jau XIX a. antros
pusės – XX a. pradžios autoriai.

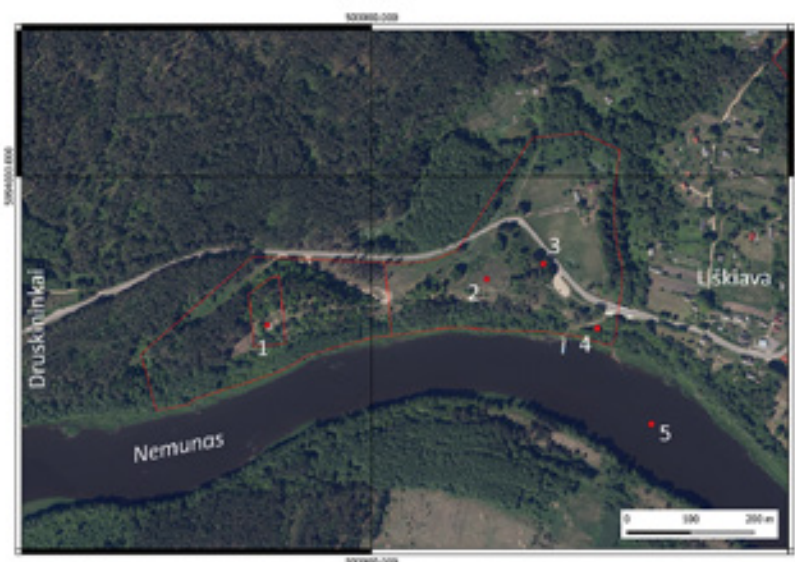
Anot 1899 m. ekspediciją Nemunu surengusio Z.
Glogerio, žmonės Liškiavos piliakalnį vadino Pilia-
kalnio arba Pilkalno vardu (Lud nazywa zamczysko

⁴¹ To paties apsilankymo metu O. Kleponytė dar pridurs: Tėtės sesuo net Merkinėn [tų vandenį] nešdavo, į Jonionis kam galvų
skaudėjo, akis. Kap galvų labai skauda, kad akys užtraiškanoja, tai tuo vandeniu pasiprausia <... >. Kad atvažiavus čia, neatsigė-
rus šaltinio vandens, tai nepabuvus Dzūkijoj (U. V. Vaitkevičius, 2004 m.).

143 pav. Liškiava ir jos apylinkės.
 1) Liškiavos piliakalnis ir pilies liekanos (KVR 1751); 2) Bažnyčios kalnas (KVR 30286); 3) Paklėštarės liepa;
 4) akmuo su pėda (KVR 3660); 5) Laumės Tiltas. Apie 1890 m.

144 pav. Liškiava ir jos apylinkės.
 1) Liškiavos piliakalnis ir pilies liekanos (KVR 1751); 2) Bažnyčios kalnas (KVR 30286); 3) Paklėštarės liepa;
 4) akmuo su pėda (KVR 3660); 5) Laumės Tiltas. 2019 m.

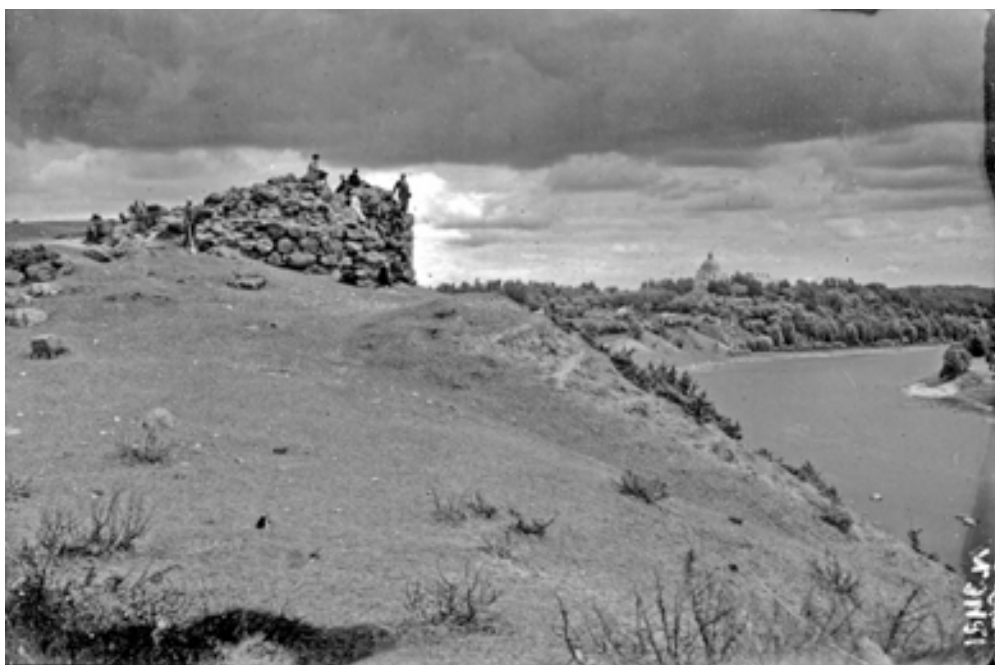
145 pav. Liškiavos piliakalnis, Bažnyčios kalnas ir Laumės Tiltas (tolumoje) (iš ŠV). 2007 m.

146 pav.
Liškiavos piliakalnis
(iš Š). 1953 m.

147 pav.
Liškiavos pilies liekanos
(iš V). 1929–1933 m.

liskowskie pilakalnis, pilkałnas), pilies bokšto liekanas – Milžinės gintuve arba Milžinių mūru (milzios gintuwe – olbrzymów baszta, lub muras milžinu – mur olbrzymów). Tuo metu buvo pasakojami ir padavimai apie kruvinus mūšius su kryžiuočiais bei apie ant šio kalno, ant žinyčia vadinamo aukuro senovės dievams deginamas aukas (Głucho podania błąkają się jeszcze o krwawych bojach z Krzyżakami i o paleniu na górze ofiar bogom pogańskim na ołtarzu zwanym żnicza – Gloger 1903). Padavimas tvirtina, kad čia buvo Perkūno šventinyčia.

Liaudis vadina tą vietą Perkūno kalnu. Iki šiandien tebėra bokšto pamatas, daugiau negu sieksnis aukščio, mūrintas iš didelių granitinių akmenų su kalkiniu cementu. Liaudis vadina šį bokštą pragaro krosnimi, kurioje turėjo degti amžinoji ugnis Perkūno garbei, – apie Liškiavos Pilies kalną rašė pirmojo Sūduvos piliakalnių sąrašo ir aprašymų autorius, mokytojas Juozapas Radziukynas (1909).

1906 m. kun. Jonas Totoraitis Leipalingyje išgirdo Šadžiūnų ūkininką Motiejų Volungevičių pasakojant, kad bokštą ant Liškiavos piliakalnio pastačiusi Juoda

Vokė – dyko gyvenimo ponia. Jos gyvenimas buvęs priešingas religijai. Ji naktimis lakiodavus, arba važinėdavus, buvus juodaknyginė. Ji liepdavus ir po nakt viskas būdavę padaryta... (Totoraitis 1908: 206). Kitas J. Totoraičio pateikėjas Leipalingyje – elgeta Jonas Vaitulevičius, kilęs iš Metelių, apie Liškiavos pilies mūrą išmūrijusią karalienę Vokę (jų buvusios 6 seserys ir visos raganos) taip pasakojo: *Viena piemenaitė nuginė jaučius, užmigo šalia [kalno] skylės ir įsiriti į ją. Tenai sėdi ant krėslo pana, juoda kalaitė šalia jos, žvakės prieš ją žiba, ji skaito ant didelių knygų, bet kokiais žodžiais, piemenaitė neišsprato. Pana paglostė mergaitę ir davė atsigert saldaus ir macnaus, padėjo priegalvį ir liepė atsigulti. Jai užmigus, pana apipylė pinigais, apsiuvo ir iškėlė viršun. Mergaitė, negalėdama pakelti, perplėšė savo drapanas, pinigus apžarstė žolėmis ir, parėjus namon, atsivedė motiną parsineštų (Totoraitis 1908: 207).*

Nuo XX a. 4 dešimtmečio daugiausiai pasakota apie Pilies kalno požemiuose esančius turtus, juos saugantį šunį ir merginą ar poniją, kuri neretai vadinta Raganos (Viedzmos) arba Laumės vardu ir sieta su Liškiavos viensėdžių laukuose stūksančiu akmeniu (↑).

Netoli Nemuno kranto yra Viedmos mūras. Į tą mūrą veda nedidelė skylė. Prie tos skylės yra didelis ciongas. Žmonės pasakoja, kad ten yra dideli turtai, bet niekas nedirbtų jų pažiūrėti.

Sykį atvažiavo rusų špiegas. Jis norėjo dažinoti, kas ten yra tame mūre. Vienas žmogus apsiėmė. Davė jam cvanelį ir nuleidė. Bet tuojau davė ženklą jį ištraukti. Ištraukė jį vos gyvą. Jis pasakojo, kad mūras padarytas iš akmenų ir su gipsu sumūrytas. Viename gale mūro buvo pastatytas kuparas, o an to kuparo sėdėjo šuo, panašus į velnią. Žmogus taip persigando, jog į trečią dieną pamirė.

Viedmos mūras yra ir dabar, bet niekas prie jo ir prisiartinti [negali], nes mūre šeimininkauja velniai ir viežmos (U. Marijampolės Rygiškių Jono valst. berniukų gimn. V kl. mokiniai, 1938–1939 m. – LTR 2274/451).

Du jauni vyrai įsidrąsinę nutarė pažiūrėti, kas tose [Liškiavos Pilies kalno] angose yra. Vienas pasijusė virve ir liepė kitam leisti, o kai sušuks, tai traukti. Tas vyras lindo olon, paskui rado plačiau ir išlindo į platesnę olą prie auksinių durų. Įsidrąsinęs patraukė ir atidarė jas, čia vyras pamatė nepaprastai gražią merginą. Ji glamonėjo juodą katiną. Kai tik jis ėjo, katinas užsoko ant stalo ir ėmė spjaudyti liepsna. Vyras greitai atšoko ir, uždaręs duris, pradėjo rėkti. Kitas vyras, išgirdęs riksmą, greitai

148 pav. Liškiavos pilies liekanos (iš R). XX a. 4 dešimtmetis.

jį ištraukė, bet tas, trumpai papasakojęs, kas įvyko, greit mirė iš išgąsčio (P. Ona Žutkauskienė, 66 m., gyv. Liškiavoje. U. A. Jarmala, 1963 m. (spėjama) – LTR 8242/58).

Gyveno ant to piliakalnio, kur tas mūras, tokia užkeikta Karalienė. Ji labai buvo graži, viso pasaulio gražiausia, tai ją prakeikė <...>. Ir dar žmonės pasakoja, kad Liškiavos pilin gyveno tokia burtininkė, kuri buvo labai turtinga, ir ji turėjo daug brangenybių. Ji mokėjo labai daug siuvinių, šilkus darė ir visokius siuvinius siuvo. Ji turėjo daug aukso, sidabro (P. Juzė Subačiūtė, gyv. Ricieliuose. U. T. Subačiūtė, IV sk. mokinė, 1930 m. – LTR 374e: 2839, 2840; plg. Liškiavos pily yra ragana ir šuniukas <...>. Ir, sako, kad dar matė staliuką – LTR 374e/2967).

Beje, apie ant Pilies kalno esančius didelius akmenis buvo pasakojama, kad tai užburtosios kunigaikštystės vaduoti atvykę karžygiai: *Dar iki šiai dienai neišvaduota gražioji kunigaikštystė, ir ji vis dar sėdi Liškiavos pilies urve prie užburtosios knygos, ir laukia, kada ją išvaduos koks didis Lietuvos karžygis (Šneideris 1934: 169).*

Čia visi žmonės šneka tame kalne esant didžius turtus. Tik niekas tų turtų paimti negali. Jie esą užkeikti, ir niekas jų negalės paimti, kol nesibaigs to užkeikimo laikas. Sykį atėjo, sako, drąsūs bernai aukso kastų, turtų ieškotų. Išėjo, sako, iš to kalno senelis ir tarė: „To kalno nevalia liesti, jei neklausysta, ištiks nelaimė.“ Taip pasakęs,

išnyko sau nematomi. Parėjo nieko nelaimėję bernai ir daugiau nebemėgino turtų ieškoti (Buračas 1933).

Padavimuose dar minima ir Juodos Vokės – Pilies kalno požemių šeimininkės – giminytė su vienoje iš Trakų salų ir Punioje ant kalno gyvenančiomis seserimis (Totoraitis 1908, 207). Padavimai taip pat pasakoja apie platų tunelį ar olą iš Liškiavos piliakalnio į Raigardą (Kubilynčią) prie Švendubrės (†) (Šneideris 1934, 169–170; *Ir žmonės vaikščioję tomis olomis ir radę stiklines duris, ir atsidarę tas duris rado didelį pakajų. To pakajaus buvo sienos auksinės. Tame pakajuje sėdėjo ponas už stalo ir viduryje pakajaus šuo tupėjo, tik jie nebuvo gyvi...* – LTR 374e/2960). Kiti pasakoja, kad akmenimis nugrįstas tunelis iš Liškiavos pilies per Nemuną vedė į Gardino pilį (LTR 374e/2841; plg. *Eina urvas, kuris eina per visą Nemuną po žeme* – LTR 374e/2968; *Tokia skylė ten buvo ir būk tai toj skylė siekė net Trakus* – LTR 3804/9).

Už 0,2 km į R nuo Pilies kalno yra Bažnyčios kalnas (†).

BAŽNYČIOS, kitaip PAKLIEŠTARĖS arba PRIEKLIESTARĖS, KALNAS (buvo AR 1383, dabar KVR 30286, saugomas kaip dvarvietė). Stūkso už 0,15 km į ŠV nuo Nemuno ir Kriūčiaus up. santakos, iš Š apjuostas kelio į Druskininkus (viduryje – LKS94: 503181, 5993837). Tai netaisyklingo, iš R į V ištęsto trikampio formos stačiašlaitė kalva, viršuje turinti 70 x 95 m dydžio plokščią aikštelę, nuo kurios atsiveria vaizdingi reginiai į P ir R puses. Kalvos R pusėje yra suformuota terasa, ŠR pusėje būta senojo kelio (įvažiavimo). XIX a. pabaigoje Z. Glogeris Bažnyčios kalno aikštelėje dar matė, kaip jis teigė, bažnyčios pamatų akmenis (Gloger 1903: 42). Pasakojama, kad juos vėliau išardė Aukštojo dvaro ponas su baudžiauniniais ir išmūrijo sau rūšį. XX a. pirmoje pusėje čia dar stovėjo medinis kryžius (Šneideris 1934).

Atrodo, spėjimą, kad Bažnyčios kalnas, prieš pastatant šioje vietoje bažnyčią, buvo senovės religijos šventvietė (pagoniškojo kulto apeiginė vieta), suformulavo Liškiavoje gimęs, užaugęs ir vėliau ją tyrinęs MMT archeologas Juozas Markelevičius. Jo nuomone, tai rodo faktai, kad pirmoji Liškiavos bažnyčia buvusi pastatyta labai nepatogioje vietoje,

Š. LTR 374e: 2687 (Tenai gyveno, tame mieste, labai graži karalaitė užkeikta; ragana ją užkeikė ir visą miestą, todėl ji nulindo), 2839, 2840 (Lindo ir dalindo tokius urvus, ir tenai rado tokias durukes, kurios buvo užrakintos. Ir pas tas durukes stovėjo grabas), 2843 (Liškiavos pilis buvo 6 metrų aukščio, tada jos buvo nugriuvę labai daug), 2960, 2967, 2968; LTR 2274/451; 3194/297 (Buvo kokio didelio pono sūnus ir pamylėję Liškiavoje mergų. Tai jis jodinėjo, tik paskui jos neėmė. Ir užpylė žeme jos dvarą. Ir yra skylė); 3804/9 (Laumės mūras); 8242/58; DNP KPA G CD-R 14-1 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Kur piliakalnis, tai laumės namai, tį traška ir traška); DNP KPA G CD-R 39-2 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Rusai cieį lakstė, enkavadistai, tai mes dar toj pily nakvojom, ola buvo. Dar toj pily inlindį nakvojom, kad nerast, ba gi vežė mus, 1945 m., penkiolikto rugpjūčio išvežė iš Liškiavos, iš visur aplinkui 11 šaimų). L. Gloger 1903: 42; Radziukynas 1909: 27–28 (Stovėjo apgintuvė, kunigaikščio sostinė ir dievams aukurai); Buračas 1933; 2011: 182–185; KrM 1934: 27–55; Šneideris 1934: 168–170 (Kai kurie seneliai vadina šį kalną ne piliakalniu, o Perkūno kalnu. Dabar dauguma dzūkų vadina šį piliakalnį Viedzmos kalnu, o pačias pilies liekanas – Viedzmos mūru); Balys 1949: 69, 70–71; Kazakevičius 1996: 32 (pav.), 104; ŽA 177 (Nr. 416–418); Levandauskas, Vaičekonytė-Kepežinskienė 2006: 140–141; Balsas 2013; 2014.

o valant Nemuno vagą buvo surastas esą nuo Bažnyčios kalno į upę įridentas akmuo su pėda (†).

1962, 1975 ir 1976 m. archeologiniai tyrimai (vad. K. Mekas, J. Markelevičius) Bažnyčios kalno aikštelėje ir prieigose parodė, kad XV a. II pusėje aikštelės Š pakraštyje buvo pastatyta 12 x 20 m dydžio bažnyčia su 8 m skersmens apside⁴². Kiemas tuo metu buvo išgrįstas akmenimis, prie bažnyčios laidojama, tačiau kilus kovoms su evangelikais reformatais, XVI a. viduryje pirmoji Liškiavos bažnyčia sudegė. Po gaisro ji buvo atstatyta (paskutinį kartą – 1693 m.), o 1703–1741 m. Kriūčiaus kair. krante pastatytas iki šių dienų išlikęs dominikonų bažnyčios ir vienuolyno pastatų kompleksas. Beje, Aleksandras Polujanskis būtent pastarąją vietą laikė senąja šventvieta (Połujański 1859: 249).

XVII–XVIII a. Bažnyčios kalno aikštelės P, PR ir V dalyse, jo papėdėje, stovėjo dvaro sodybos pastatai, taip pat ir rūmai, kurie priklausė Liškiavos valdytojui Mikalojui Pranckevičiui-Radzminskiui.

Padavimas apie Liškiavos Bažnyčios kalną įtraukia ir urvo bei į kalną besileidžiančių piemenų motyvą,

⁴² Tuo metu Liškiava dar buvo Merkinės parapijos dalis (Połujański 1859: 236).

149 pav. Bažnyčios kalnas (iš V). 1935 m.

kuris būdingas Liškiavos piliakalniui, vad. Pilies kalnu (↑):

Tėvukui prodziedzis kokis tai pasakojo, čia jau tokia legenda buvo. Kur Liškiavos dabar piliakalnis tas didžiulis, tai ten stovėjo medinė bažnyčia, labai seniai, tai kokis gal dvyliktas, tryliktas amžius, žodžiu tep buvo, toj bažnyčia stovėjo. Nu ir pylna buvo žmonių, Treičės atlaidas, Šventos Trejybės atlaidas. Nu ir per tą atlaidą susirinko pilna bažnyčia žmonių, užajo graustinis, užajo toks viesulas, uraganas tada per mišį, mišį laiku ir žmonės nugarmėjo, reiškės, prasiskyrė tas kalnas ir su visa bažnyčia, su visais žmonėmis nugarmėjo in prarają ta visa bažnyčia an to aukšto kalno.

Nu ir ten dar buvo likęs kryželis toks, tik kyščiojo iš viršaus, ir tokis urvas, ir daug tų tokių jau drąsuolių jau su virvėm norėdavo nusleist ir pažiūrėt, kas gi ten tan urvan, ten, kur ta bažnyčia nugarmėjo. Kryželis tai kyščiojo, ir vis būdavo kap inleidžia jau tuos jaunuolius drąsuolius, tai ištraukia tik tuščių virvę, negrįžta.

67. PAKLĖŠTARĖS LIEPA (gamtos paveldo objektas) auga Bažnyčios kalno R papėdėje, už 15 m į PV nuo Druskininkų kelio, šalia išlikusio senovės kelio ruožo (rytinėje jo pusėje) (LKS94: 503270, 5993862). Medis daugiakamienis, 6,5 m apimties, ant pagrindinio

Atsirado tokia moteris žiniuonė, tai ji sako, kad po šimto ar daugiau metų ir šita, kur atstatė, Liškiavos bažnyčia, nugarmės prarajon. Ir šitai bažnyčiai davė Šv. Trejybės vardų. Datos nepasakė, bet per Šv. Trejybės atlaidus [nugarmės] (P. Lina Vilkelytė-Bakšienė, 44 m., gim. Ricieliuose, gyv. Degėsiuose. U. N. Marcinkevičienė, 1997 m. – LKAG; Černiauskai ir kt. 2016).

Š. LTR 374c/1286 (Ant piliakalnio, kur stovi kryžius, buvo pirma bažnyčia); Markelevičius 1976: 20–55; 7043/87 (Pakleštārės kalne anksčiau tai buvo bažnyčia. Labai labai seniai, ne už mūs eros); LKAG 193B 46:25. L. Połujański 1859: 232–249; Gloger 1903: 42 (O góry zamkowej przytyka inna, mniej obszerna i wysoka, z widocznymi dotąd fundamentami pierwotnego kościoła liszkowskiego); Rinkevičius 1934 (Liškiavos Šventasis arba Bažnyčios kalnas); Šneideris 1934: 170–171 (Bažnyčia <...> nugrimzdo žemėn); Lietuvos 1973: 203 (Alkakalnis, vad. Bažnyčios kalnu); Markelevičius, Patkauskas 1977; Černiauskai ir kt. 2016: 31; KPE 243.

kamieno yra išlikusios medinės koplytėlės tvirtinimo detalės. A. ir M. Černiauskų duomenimis, neįprastą šios liepos išvaizdą suformavo perkūnas, nuo kurio smūgio liepa perlūžusi pusiau (Černiauskai 2021).

Remiantis Z. Glogeriu, senoji šioje vietoje augusi

150 pav. Paklėštarės liepa (iš ŠR). 2021 m.

151 pav. Paklėštarės liepa (iš PV). 2021 m.

152 pav. Paklėštarės liepos koplytėlė. 1935 m.

liepa sunyko XIX a. viduryje ar antroje pusėje (Gloger 1903). Pasakojama, kad prie liepos būta senovės šulinio ir atėjusi vandens semti čia mirė kun. Juozo Andriuškevičiaus mama. Pastarasis pasirūpino koplytėle su Švč. Mergele Marija (DNP KPA ES 1-42).

Didžiulė liepa buvo, šimtametė, labai aukšta ir stora. Jau, būdavo, kas važiuoja ar eina, atiduoda pagarbų

Marijai. Ten buvo koplyčėla toj liepoj, nusilenkia, kepurę nusiima (P. Marytė Šimkonytė-Valentukevičienė, 97 m., gyv. Liškiavoje. U. H. Gudavičius, 2008 m. – DNP KPA ES 1-35).

Prie kelio auga labai sena liepa, kurioj yra senoviška koplytėlė. Liaudis pasakoja, kad rusai neleidę koplytėlės

153 pav. Liškiavos akmuo su pėda savo pirminėje vietoje (iš R). 1975 m.

154 pav. Liškiavos akmuo su pėda savo pirminėje vietoje (iš R). 1975 m.

kalti, tad kai naktį ją kalė prie šios senos liepos, dangus nušvitęs. Ir kai prikale, stojusi vėl tamsa (Šneideris 1934).

Š. DNP KPA ES 1-35 (H. Gudavičius, 2008 m.; Ji buvo labai aukšta toj liepa, labai aukšta); DNP KPA ES 1-42; DNP KPA G CD-R 39-2. L. Gloger 1903, 42 (Gdzie niedawno stała jeszcze tu ostatnia starożytna lipa); Šneideris 1934: 171; Gudavičius 2014; Černiauskai 2021: 10.

68. AKMUO su JAUČIO PĖDA (buvo AR 1384, vėliau M25K2, dabar KVR 3660) yra padėtas už 45 m į ŠV nuo Kriūčiaus ir Nemuno santakos, prie tako, kuris iš automobilių stovėjimo aikštelės prie Bažnyčios kalno ir Paklėštarės liepos veda į Liškiavos prielauką (LKS94: 503355, 5993760).

Akmuo rastas ir iškeltas į krantą 1962 m., atliekant Nemuno vagos valymo darbus prielaukos vietoje (Markelevičius 1970).

Akmuo vidutinio rupumo, raudonos spalvos, netaisyklingo trikampio formos, 1,45 x 1,95 m dydžio, 53–56 cm aukščio granitas su 14,5 x 25 cm dydžio, 1,5–2 cm gylio įdubimu juodu dugnu, vadinamu jaučio pėda

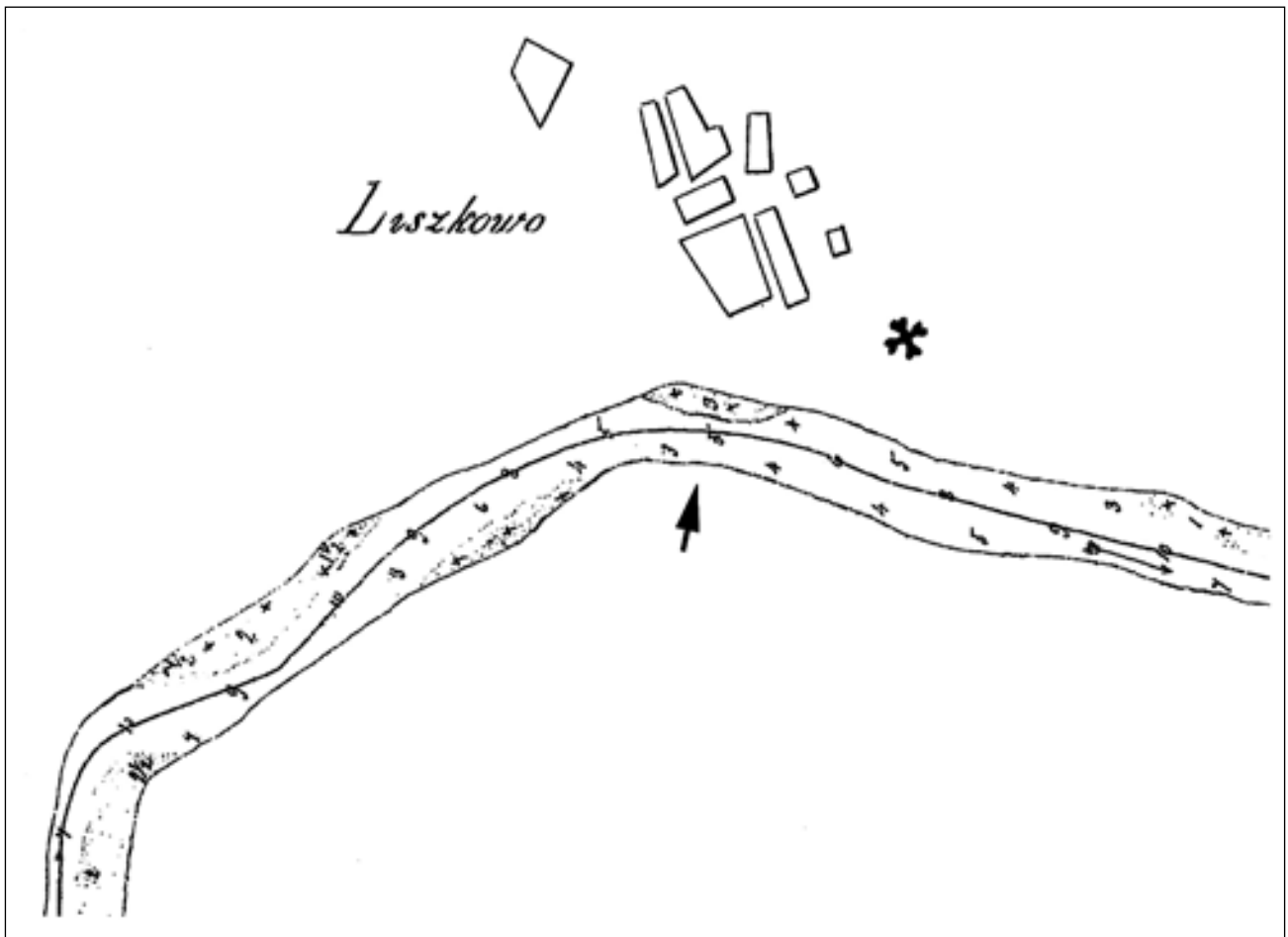

155 pav. Liškiavos akmuo su pėda (perkeltas į krantą). 2019 m.

(iškili išilginė rievė dalija pėdą į dvi nevienodo dydžio dalis) (Vait., 2019 m.).

Š. AK (Akmuo su jaučio pėda); Markelevičius 1970: 10 (iškalta jaučio pėda ir kelios mažesnės ožio pėdos); Balčiūnas 1979: 23–24; Vait. (2019-11-29). L. Lietuvos 1973: 203; KPE 244; Černiauskai 2006: 38 (nuotr.).

156 pav. Liškiavos Laumės Tiltas Nemuno vagos topografinėje nuotraukoje. XIX a. pradžia.

69. LAUMĖS TILTAS. Mindaugo Lapelės surinktais duomenimis, daugelyje padavimų minimas Liškiavos Laumės Tiltas – akmenys Nemuno vagoje – buvo maždaug už 0,28 km į PV nuo domininkonų bažnyčios ir vienuolyno ansamblio pastatų, apie 0,12 km atstumu į PR nuo Kriūčiaus ir Nemuno santakos (LKS94: 503440, 5993609). Ši lokalizacija iš esmės sutampa su XIX a. pradžioje nubraižytu Nemuno vagos planu – upė susiaurėja, daro posūkį ir sklėja būtent ties Kriūčiaus žiotimis ir žemiau jų. Tai patvirtina XIX a. antros pusės – XX a. pradžios duomenys (Холшевникъ 1902; Gloger 1903). 1970 m. J. Markelevičius šiame Nemuno ruože dar mini ir Žirgelio, Sūrio bei Brolių vardus turinčius akmenis (Markelevičius 1970). 1776 m. Prūsijos kartografo parengtame kelio į Vilnių žemėlapyje parodyta kelio atšaka į Liškiavą ir čia pažymėtas keltas per Nemuną (Plan 1776).

157 pav. Laumės Tiltas Nemunui nusekus (iš R). 2015 m.

159 pav. Nemune ties Liškiava rastas dviašmenis kalavijas (93 cm ilgio).

Laumės išnyra sakmėse apie šį Nemuno ruožą:

Mano tėvukas ėjo budavojis. Ėj par Liškiavą. „Eisim išsigert!“ Išsigėrė gerai, buva, susėdo čaikoj⁴³. Varomės, varomės – kad maudos koki moteriškė, apsilaidus plaukais ties tuo [Liškiavos] mūru. Nu, ne laikas!

Dabar mano tėvukas saka: „Žinot ką, vyrai? Reiks laist par Nemunų čaikų,“ Kaip tik irtis – jin priešais apskaltūnavus. Sako viens: „Kaip duosiu irklu par galvų!“ Mano tėvukas saka: „Nekliudyk, ba visus prigirdys.“

Sako, jau laumė maudės, girtiem pasirodė (P. Juozas Kizys, 65 m., gim. Liškiavoje, gyv. Švendubrėje. U. B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/10; plg.: Pasakoja, kad tį akmenis mėto iš to urvo, tai moteris išlenda [ir] maudos – LTR 3804/9).

Kartą keli mūsų kaimo gyventojai yrėsi per Nemuną į Liškiavą. Persiirti persyrė, tik atgal jau niekaip. Mat irdamiesi atgal žmonės pamatė labai gražią merginą, sėdinčią po pilim ant akmens. Jie prakalbino ją, nes juk vyrai visada gražią merginą prakalbina.

Tik spėjo prakalbinti, kai staiga ji pranyko, o valtį ėmė mėtyti iš vienos Nemuno pusės į kitą. Jie vos ne vos persikėlė.

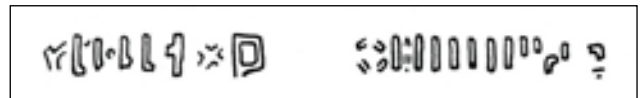
Žmonės pasakojo, kad tai buvusi laumė, tuo laiku gyvenusi pilyje (P. O. Marcinonienė, 14 m., gyv. Viečiūnuose. U. A. Jarmala, 1963 m. – LTR 8242/61).

Su Laumės Tiltu per Nemuną atsargiai gali būti siejami ir upėje prie piliakalnio surastas ietigalis bei H tipo dviašmenis kalavijas su įrašu ULBERT (IM 5271; dirbinys 93 cm ilgio), kuris datuojamas IX–X a. (1962 m. į LNM perdavė Antanas Buškevičius).

Š. Plan 1776; Topografinė 1800, Nr. 15; LTR 374e/2612 (Laumė nešė tą akmenį ir norėjo Nemuno užprūdyti); Markelevičius 1970: 10; LTR 3804/10; 8242/61. L. Холшевникъ 1902: 48 (Гряда); Gloger 1903: 40 (Pod Liszkowem wiele niebezpiecznych głazów podwodnych zalega łożysko

160 pav. Liškiavos kalavijo detalė su įrašo žymėmis.

161 pav. Menamas Liškiavos kalavijo įrašas.

158 pav.
Nemune ties Liškiava rastas įmominis ietigalis.

niemnowe. Mają one swoją nazwę Liszkowskie soły); Totoraitis 1908: 205 (Žemiau Liškiavos Nemuno vagoje yra akmenų. Ta vieta yra vadinama Laumės Tiltu); ŽA 177, 179 (Nr. 419); Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011: 33.

⁴³ Valtysje.

162 pav. Liškiava. 1) Raganos akmuo (KVR 3661). 1949 m.

163 pav. Liškiava. 1) Raganos akmuo (KVR 3661). 2019 m.

70. RAGANOS, kitaip VIEDZMOS, rečiau LAUMĖS, AKMUO (buvo AR 1385, vėliau M57, dabar – KVR 3661) yra už 1,6 km į V nuo Liškiavos Pilies kalno (↑), 0,44 km į P nuo Ricielių kelio, Karlonui priklausiusioje valdoje (Antano Karlonio įpėdinių žemėje – Gylys 1931), ant Laumės vardu vadintos griovos R krašto (LKS94: 501265, 5993311). 1941 m. pavasarį akmenį suskaldė ir dalį jo išvežė Raudonosios armijos kariai. Liko 13 maždaug 1 m³ tūrio ir didesnių raudono su juodomis priemaišomis spalvos, ypač stambiagrūdžio granito gabalų. Vietos gyventojai pasakoja, kad akmuo buvo netaisyklingos piramidės formos, apie 3 m aukščio, 6–7 m ilgio ir 5 m pločio (KPE; akmuo yra 18 m aplink, o nuo žemės – beveik 2 m aukščio – Šneideris 1934).

Jonas Algirdas Balčius (74 m.) iš Liškiavos viensėdžių pasakoja, kad jau pirmosios sovietinės okupacijos metu vietos gyventojai gavo įsakymą vežti akmenis Kapčiamiesčio link, bet medžiagos, matyt, pristigo. Vieną kartą rusai atvažiavo dieną, [padėjo] dinamito ir „pykšt!“ akmuo pertrūko. Kitą dieną vėl, tada išsivertė į gabalus. Bet nei karto neatvažiavo jo vežti... (U. V. Vaitkevičius, 2009 m.).

Anot J. A. Balčiaus, Raganos akmuo buvo pailgas Š–P kryptimi, nemažas – kaip namelis, nuo seno buvo įtrūkęs (buvo plyšys iš karto). Ant akmens buvo galima užlipti tik iš šiaurinės (nuolaidžios, slėnesnės) jo pusės; iš likusių trijų pusių (taip pat ir Nemuno link) akmens šonai buvo statūs, neįveikiami (U. V. Vaitkevičius, 2009 m.; plg. *Kai ganydavo avis, tai dieną suguldavo avys ant jo* – DNP KPA G CD-R 39-1).

Senų senovėje, labai seniai, seni žmonės kalba, laumė

nešė tą akmenį ir norėjo Nemuno užprūdyti ligi 12 valandos. Tai kai gaidys užgiedojo, tai prijuostės raikštis nutrūko, išmetė ant tos vietos, ir dabar liko nuo to laiko (U. Teofilė Subačiūtė, III sk. mokinė, 1929 m. – LTR 374e/2612).

Anksčiau būrtai toki buvo, raganos... Viedzmos akmenį skaitė, kad nešus ragana, pavargus ir numetus cianai an laukų. Džidelis akmuo buvo, džidelis, panašus kap Puntukas. Per karą susprogdino, reikėjo bunkeriam akmenų (P. Valentukevičius, 83 m., gyv. Liškiavoje. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 39-3). Viena dzūkė pasakojo, kad Liškiavos pilį – Viedzmos mūrą – mūrino pikta dvasia vardu Vókė. Norėdama užbaigti mūryti, nešė ji iš Liškiavos laukų labai didelį akmenį, kuris liaudies vadinamas Viedzmos akmeniu. Bet gaidys užgiedojo, prijuostės (žiursto) raikščiai trūko ir Viedzmos mūras, t. y. pilis, liko nebaigta (Šneideris 1934: 170).

Tai cia Liškiavon, prie piliakalnio, buvo labai didelis akmuoj, vadinos Laumės akmuoj. Atseit jau nešė velnias tų akmenį bažnyčios nugriauc, bet gaidzys užgiedojo ir metė nedanešis (P. Jonas Kalpokas, 72 m., gim. Aušrinės k., gyv. Geniuose. U. N. Marcinkevičienė, 1999 m. – LKAG 251A).

Seniai, labai seniai, kai dar dvarininkai žiauriai išnaudojo baudžiauninkus, stovėjo didelis dvaras. Dvarininkas turėjo tris dukteris. Pati vyriausioji buvo labai žiauri. Ji skyrėsi nuo dviejų savo seserų. Tėvas [buvo] labai patenkintas savo dukteria. Jis liepdavo Cecilijai prižiūrėti baudžiauninkus. Ji tai atlikdavo su malonumu. Vos tik baudžiauninkai atsitiesdavo, dirbdami

164 pav.
Liškiavos
Raganos
akmens
skeveldros
(iš P). 2019 m.

165 pav. Liškiavos Raganos akmens skeveldros (iš P).
2020 m.

166 pav. Liškiavos Raganos akmens skeveldros (iš V).
2009 m.

lauke ar klojime, tuoj ji lupdavo rimbu <...>. Visi baudžiauninkai ją vadino vedma ragana. Vieną dieną Cecilija jau neatėjo į lauką. Niekas nežinojo, kur dingio žiaurioji dvarininko duktė, tik baudžiauninkai kalbėjo, kad burtininkas ją pavertė į akmenį (P. Ona Amšiejienė, 96 m., gyv. Liškiovoje. U. A. Jarmala, 1963 m. – LTR 8242/15).

Š. LŽV (V. Baranauskas, 1935 m.; Nevieros kampas Ricielių k. PR kampe, prie Gailiūnų ežerėlių – naktigoniams vaidinos). LTR 374e/2612; LTR 7043/84 (Ir prijuostės laikis trūko, tuo metu gaidys užgiedojo ir navet tį ranka <...>. Sako, raganos neštas); LTR 8242/15 (Vedzmos akmuo); LKAG 251A 25:13 (Keturiasdešimtais metais tuos akmenis vežė in pasienį ir

tų akmenį susprogdzino); DNP KPA G CD-R 39-1 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Sakė, kad Viedzmos grova ten vadinosi); DNP KPA G CD-R 39-2 (Apie tą akmenį pasakojo, kad laumė tenais gyveno, laumė ir tas akmuo už tai pavadytas Laumės. Ir Laumės griova dar yra, tenai tokia griova didelė toliau <...> pasakojo, kap gyveno laumės, gyveno viedzmos prie to akmenio); DNP KPA G CD-R 39-3; Balčiūnas 1979: 24 (Jiedzmos akmuo <...> prie vietovės, vadinamos Cegelnia); H. Gudavičiaus inform. (2007 m.; Laumės griova – tarp Gailiūnų k. ir Ricielių kelio); Vait. ir tlk. (2004-06-12; Pasienio bunkerius darė, tai visi akmenis vežė); Vait. ir tlk. (2009-11-28). L. Šneideris 1934: 170; Lietuvos 1973: 203 (Akmuo, vad. Raganos akmeniu); EMD 49 (Nr. 38, 39); KPE 250 (Liškiavos akmens liekanos); Gudavičius 2000 (Viedzmos akmuo); Merkinės 2004: 180, 346 (nuotr.); Černiauskai 2006: 39 (nuotr.; Nevieros akmuo); Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011: 32–33.

167 pav. Liškiava. 1) Laumės akmuo. 1949 m.

168 pav. Liškiava. 1) Laumės akmuo (A – kapinės; B – bažnyčios ir vienuolyno ansamblis, KVR 1027). 2019 m.

169 pav. Liškiavos Laumės akmuo (iš R). 2009 m.

170 pav. Liškiavos Laumės akmuo (iš V). 2009 m.

71. LAUMĖS AKMUO yra už 0,53 km į R nuo dominikonų bažnyčios ir vienuolyno komplekso pastatų, 0,52 km į PR nuo kelių į Liškiavą, Vilkiautinį, Panarą ir Žeimius kryžkelės, 35 m į PV nuo Žeimių kelio krašto, griovos, besileidžiančios į Nemuno slėnį, V šlaite (LKS94: 504363, 5993599). Akmuo melsvos spalvos su rausvais intarpais, netaisyklingos formos, 1,6 x 3,4 m dydžio, iš šlaito kyšančios dalies aukštis siekia 2,1 m; PV pusėje akmuo apskaldytas, šalimais guli 80 x 90 x 40 cm dydžio nepaimta skeveldra (Vait. ir tlk., 2009 m.).

Atrodo, pirmasis 1926 m. šį akmenį aprašė Agnio slapyvardžiu pasirašęs autorius: *Seni žmonės pasakojo padavimą, kad senovėje laumė, užpykusi ant žmonių, nešė tuo akmeniu užtventki Nemuną, bet gaidžiui pragydus, nedanešusi metė krante* (Liškiava 1926).

J. Markelevičius nurodė, kad šis akmuo esąs tarp Penkiamargio lauko ir Kartaklonio (Markelevičius 1970). Vėliau jis jau buvo painiojamas su Liškiavos Raganos

(Viedzmos) akmeniu (↑) ir H. Gudavičiui pavyko užrašyti vos vieną padavimą: *Sako, kad nešė ragana į piliakalnį tą akmenį, bet kai jau nepasisekė, čia metė ir paliko* (P. Marė Sadauskienė, gyv. Žemiuose. U. H. Gudavičius – DNP KPA ES 1-22; plg.: Gudavičius 2000).

Š. AK (Akmuo su Raganos pėda); Markelevičius 1970: 10 (Raganos akmuo); Balčiūnas 1979: 24 (Liškiavos gyventojai šį akmenį žino, bet niekaip jo nevadina); DNP KPA ES 1-22 (H. Gudavičius, 1996 m.); Vait. ir tlk. (2009-11-28). L. Liškiava 1926 (Liškiavos laukuose, netoli Nemuno yra akmuo 4 su viršum metro ilgio ir 2 m. pločio); Gudavičius 2000; Raganos akmuo); Černiauskai 2006: 41 (nuotr.); Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011, 32–33.

171 pav. Liškiava ir jos apylinkės. 1) Liškiavio ežeras. 1949 m.

172 pav. Liškiava ir jos apylinkės. 1) Liškiavio ežeras. 2019 m.

72. LIŠKIAVIO EŽERAS telkšo už 1,6 km į Š nuo Liškiaivos, tarp Liepiškių ir Vilkiautinio k. (viduryje – LKS94: 501872, 5995982). Ežeras tęsiasi iš Š į P, 59 ha dydžio; pietuose išteka Krūčius (Liškiaivos up.) – Nemuno kair. intakas.

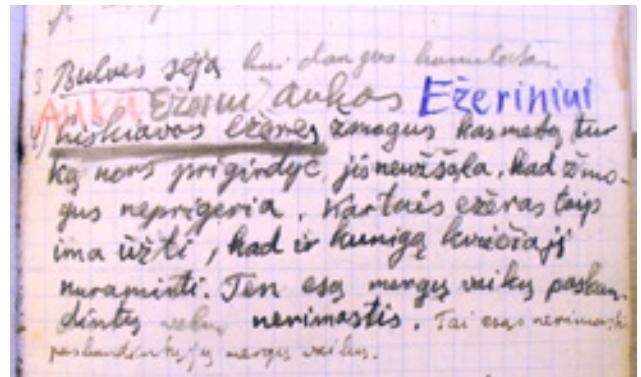
Liškiaivos ežere žmogus kas metą turi ką nors prigirdyc. Jis neužšąla, kad žmogus neprigeria. Kartais ežeras taip ima užti, kad ir kunigą kviečia jį nuraminti. Ten esą mergų vaikų paskandintų vėlių nerimastis (U. B. Buračas, 1933–1934 m. – LTR 4917).

Skelbdamas šį paskubom į užrašų knygutę įrašytą pasakojimą, B. Buračas jį praplečia ir paaiškina: Liškiaivos ežere kiekvieną metą tyčia prigirdo kokį nors gyvą padarą, nes kitaip, sako, žmogus turės prigeriti. Jei kokį metą Liškiaivos ežere niekas neprigeria ir ežerui nieko neduoda, tai jis taip įpyksta, įsiunta, kad baugindamas žmonelius, imąs baisiausiai užti ir dūkti. Žmonės, negalėdami ežero permaldauti, sako, kviečiasi kunigėljį, kad numaldytų. Ežeras nerimsta, nes jame esą paskandinta daug mergaičių pavainikių vaikų (Buračas 1937).

Žmonės matydavo Liškiaivos ežere plaukiant skrynias, ant skrynios tupėdavo šuniukas, kalbėdavo žmogaus balsu ir išnykdavo (Navickienė 2003).

MANČIAGIRĖ, Marcinkonių sen.

↑ Perlojos gir. Ūlos akis

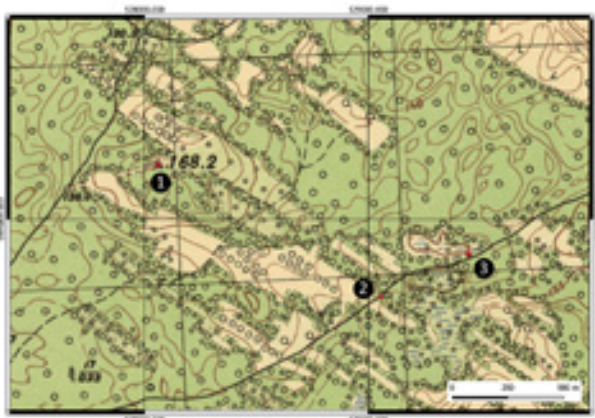

173 pav. Liškiavio ežero aprašas B. Buračo lauko užrašų knygelėje. XX a. 4 dešimtmetis.

Tiesa, kraštotyrininkė M. Navickienė prie Liškiavio ež. dar mini griovį ir „gilią duobę“, kur vaidendavosi (Navickienė 2003), tačiau šių vietų padėtis nenustatyta (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. LTR 4917, 15; 8242/15; Vait. ir tlk. (2022-05-14). L. Buračas 1937; Navickienė 2003: 72; Merkinės 2004: 180.

174 pav. Marcinkonių gir. 1) Dalgiakalnis; 2) Šventos Aglės (Marcinkonių kryžius); 3) Šventos Aglės (Zervynų kryžius). 1949 m.

175 pav. Marcinkonių gir. 1) Dalgiakalnis; 2) Šventos Aglės (Marcinkonių kryžius); 3) Šventos Aglės (Zervynų kryžius). 2019 m.

MARCINKONIŲ gir.

73. DALGIAKALNIS, kitaip DANGAKALNIS, DERGO KALNAS, yra 3,5 km į ŠR nuo Marcinkonių, 0,5 km į PR nuo kelio Varėna–Marcinkonys, Marcinkonių mš. 87–88 kvartaluose (LKS94: 528061, 5995242). Tai aukščiausia apylinkių kalva, kopa, kurios dydis prie pagrindo siekia 750 x 800 m, vidutinio statumo šlaitai iškyla į 22–26 m aukštį (168,2 m virš j. l.).

XX a. pradžioje V. Šukevičius paskelbė iš savo korespondentų gautą arba pas bičiulius kunigus, galbūt dvarininkus nurašytą padavimą apie Dergakalnį (*Derga Kalnas*). Esą prieš daugelį amžių šiose vietose gyveno didis karys, lietuvių karvedys Dergas. Jis ne tik žemiškų jėgų turėjo, bet ir piktųjų dvasių galiomis galėjo naudotis, t. y. tuo pačiu metu buvo didis raganius (*nie tylko sių žiemskie, lecz i piekielne moce miat na swoje usługi, t. j. byt zarazem wielkim czarownikiem*). Kartą atsitiko taip, kad priešai švedai įsiveržė į jo kraštą, ugnimi ir kalaviju siaubdami viską pakeliui. Dergas, užkluptas netikėtai, negalėjo sutelkti pakankamai karių, todėl su nedidele kariauna pasislėpė ant kalno. Priešas jį čia rado ir apsupo. Dergas, pamatęs, kad nėra išeities, ėmė šauktis piktosios dvasios (*piekta*), ir kai priešai jau beveik įsiveržė, ji Dergą su kariauna pavertė akmenimis, kurie esą stūksojo ant kalno šlaito⁴⁴ (Szukiewicz 1910).

Juozas Averka (1911–1998) iš Marcinkonių Dalgiakalnį vadino Dangakalniu ir remdamasis Penkiapūde

vadintos marcinkoniškės (liaudies mokytojos?) pasakojimu, siejo jį su vaizbūnu Marciumi, Merkinės valdovo pasiūstu stebėti bei saugoti kraštą (nuo Dangakalnio puikiai matėsi Merkinė, Perloja). Marcius esą pasirinko Dangakalnį, bet ten nebuvo geriamo vandens, tai jis išėjęs ieškoti upelio ir apsistojęs Marcinkonyse; Dangakalnį toliau jau lankė kaip jo prižiūrėtojas⁴⁵ (Mūsų Dėdė 2010; taip pat ↑ Kabelių gir., *Šlavinto kalnas*).

Šiandien vietos gyventojai Dalgiakalnio vardą sieja su dalgiais ginkluotais valdovais (*An to Dalgiakalnio, tadui jau kaimas plėtės, tai an to kalno suvejo vėl trys ar keturi karaliai ir kariavo dalgėm – dar nebuvo jokių šautuvų – ir katris nugalės, tai valdzis šitų kaimų. Katris nugalėjo, pradėjo ca karaliauc ir pastatė bažnyčių – P. Elžbieta Miškinytė-Tamulevičienė, gim. 1919 m., gyv. Marcinkonyse. U. R. Norkūnas – DNP KPA ES 2) arba sukilėliais, mėgusiais šią vietą (Zinkevičiūtė 1991), arba su šienpjuoviais, kurie grįždami iš Gudo Šalies raistų ir lankų čia esą sustodavo pailsėti ir ant pušų šakų sukabinę dalges dainas dainuodavo (P. Malvina Česnulenė, 76 m., gim. Kašėtose, gyv. Mančiagirėje. U. M. Lapinskas, 1992 m.).*

Maždaug 0,8 km į Š nuo Dalgiakalnio yra Skaistamedžiais vadinama miško dalis (apie LKS94: 528321, 5996111).

⁴⁴ Apie šiuos akmenis iki šiol jokių tikslesnių duomenų nėra.

⁴⁵ Kita proga J. Averka prisimins, kad jo dėdė Pranas Miškinis kartu su „profesoriumi iš Maskvos“ Dangakalnį kasinėjo ir rado ten „kirvukų, titnago dirbinių“ (Mūsų Dėdė 2010: 287).

Už 1,2 km į PR nuo Dalgiakalnio yra Šventomis Aglėmis vadinama vietovė (↑).

Š. Общій 1855 (Ур. Вальгакальна); M. Lapinsko inform. (1992-10-19; Prie Dalgiakalnio ir ant jo sustodavo žmonės pailsėti ir eidami į bažnyčią); Šidiškis 1995, 17–19; DNP KPA ES 2; DNP KPA G CD-R 43-12 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Dangų rėmė kalnas – Dangiakalnis, Dangiakalnis, bet vėliau, žinot, kalbos eigoj, iš kartos į kartą [pavadinta] Dalgiakalnis); DNP KPA G CD-R 43-66 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Majokų pastatė. Dalgio kalnas <...>. Skaistamedžiai – gal kokis gražus medzis augo, kap anksčiau); DNP KPA G CD-R 43-68 (D. Blažulionytė, 2013 m.; Kur majokas, [tai] Dalgiakalnis, o už Dalgiakalnio – Šulniai vadės ciej laukai). L. Gira 1908: 4 (Dalgiakalnis); Szukiewicz 1910: 95–96 (Co się stalo następnie z Dergasem – legiendra o tem nie wspomina); PA 81 (Nr. 244; Dergokalnyje yra akmenys, apie kuriuos pasakojama, kad jie esą suakmenėję kariai); Zinkevičiūtė 1991 (Po sukilimo ir Dangakalnį imta Dalgiakalniu vadint, mat dalgiais ginkluoti sukilėliai šį aukštą kalną, miškų apsuptą, buvo pamėgę); Vaitkevičius 1996b: 15; Gudavičius 2005; Mūsų Dėdė 2010: 216, 218 (Sako, kad naująjį vardą kalnas gavo po 1863 metų sukilimo, kai tose vietose slapstėsi dalgininkai, o marcinkoniškiai jiems maistą

176 pav. Šventų Aglių vietovė (Ур. Свенто-аглась) 1855 m. Varėnos dvaro valdų plane.

nešdavo), 288 (Nuk Merkinės kalno tai jis labai gerai išsiskiria); Pugačiauskienė 2014: 6.

74. ŠVENTOS AGLĖS, kitaip ŠVENTAEGLĖS, yra vietovė už 3,8 km į ŠR nuo Marcinkonių bažnyčios, Marcinkonių mš. 89 ir 312 kvartaluose. Šioje vietovėje abipus senojo kelio į Zervynas, prie Marcinkonių ir Varėnos parapijų ribos nuo seno stovėjo du kryžiai: Marcinkonių kryžiaus būta ant nežymaus kalnelio, apie 4–5 m į P nuo kelio (LKS94: 529051, 5994650), Zervynų – prie žemumoje, apie 4 m į Š nuo kelio (LKS94: 529447, 5994825); už 6 m į V nuo Zervynų kryžiaus yra tamsaus pelkės vandens šulinėlis.

177 pav. Šventos Aglės (tolumoje – Marcinkonių kryžiaus kalnelis) (iš R). 2011 m.

178 pav. Šventos Aglės (1948 m. pastatytas Zervynų kryžius). 1992 m.

179 pav. Šventos Aglės (naujasis Zervynų kryžius). 2021 m.

Keliaudami į Marcinkonių bažnyčią, Zervynų gyventojai šioje vietoje – pusiaukelėje – sustodavo atokvėpio (Vait. 2022).

Jokių tikslesnių duomenų apie eglės nėra. Vienu tvirtinimu, eglė buvusi viena ar dvi, kitų – keturios (plg.: Augo 4 didelės eglės, susimušę šakomis, pro kurias [žmonės] nepralįsdavo – U. M. Lapinskas, 1992 m.). XIX a. viduryje Varėnos dvaro žemių plane Šventomis Aglėmis vadinama vietovė jau pažymėta (Общій 1855).

Seniai pasakodavo, kaip pastatė čia Marcinkonyse bažnyčių pyrmų ir buvo kunigas, ir žmonės ajo, meldėsi, tai paskui užajo meteža vadzino.

[O kas toj meteža?]

Tai jau tį kariuomenė kokia buvo turbūt. Ir tada bažnyčion jiej suskrovė, o žmonės išvarė ir kunigų išvarė. Tai kunigas... O tį, kur Šventos Aglės dabar, tai labai dzidelis aglynas, aglių labai daug buvo, tai kunigas pasdarė tį salošu⁴⁶ (iš šakų tokj, nuo lietaus...). Ir dar aš atsimenu, kaip mes ajom, tai dar toj aglė stovėjo, kur tas buvo išskaptuotas Švenčiausiui padėc – ton aglėn išskaptavo tokių vietų ir Švenčiausių pasdeda. Ir

žmonės ajo, meldėsi ir nuog to laiko ir dabar vadzina Šventos Aglės. Jau tų šventų aglių nėra <... >. Kur laikė mišias, tai cik viena [aglė] buvo (P. Elžbieta Miškinytė-Tamulevičienė, 92 m., gim. ir gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 43-1; Plg.: Šventos Aglės – kap seniau buvo karas, tįnai mišias laikė, kur tas vuogynas buvo dzidelys ir tokis kalnas, tai tį jau kalbėjo, kad ton pakalnėn jau buvo altoorius padarytas ir jau tįnai kunigas mišias [laikė], bet tį jau ne už mūs pomiecius, jau tį buvo anksciau – DNP KPA G CD-R 43-68).

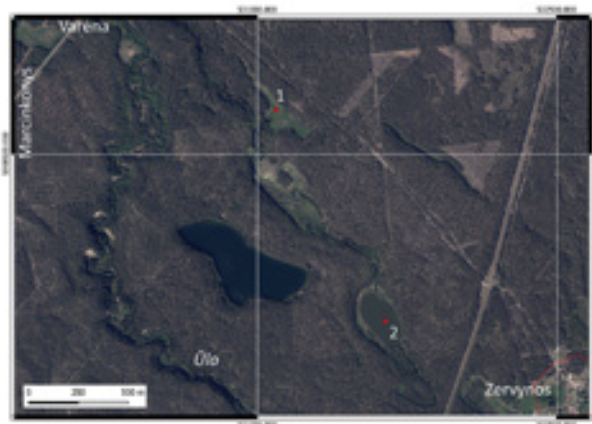
Kunigai keldavo mišias ir minėdavo žuvusius lenkus. Kad neužpultų priešas, žmonės ir kunigas saugojo metežnykai (LTR 3037/33).

Šventos Aglės už Marcinkonių in Zarvynas. Karo metais tai tį buvo visi žmonės išbėgį, ir kunigai visi tį laikė mišias. Švedai kaip buvo užajį kokiais metais, tai cieį labai žmonės mušė, šaudė, tai buvo visi paskavojį. Paskui vokiečiai išvijo juos (anksciau vadėsi kryžiuočiai). Ir su gyvuliais buvo, su visa kuom buvo paskavojį žmonės (P. Petras Kibirkštis, 82 m., Darželiuose. U. D. Blažulionytė ir V. Norkūnienė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 8-1).

⁴⁶ Palapinę.

180 pav. Marcinkonių gir. 1) Apšutos šaltinis; 2) Išrūginio ežeras. 1949 m.

181 pav. Marcinkonių gir. 1) Apšutos šaltinis; 2) Išrūginio ežeras. 2019 m.

Plg.: Žmonės bėgo iš kaimo ir slėpėsi tose Šventose Eglėse. Eglėse sukabino varpus, kunigas mišias laikė, ir nuo to laiko taip ir buvo. O po karo parsivežė juos, ten ilgą laiką buvo gerbiama ta vieta, dar atsimenu, buvo aptverta tvora – P. Jonas Tamulevičius, 60 m., gim. Marcinkonyse, gyv. Vilniuje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 43-42).

Š. Общій 1855 (Ур. Свента-аглась); LTR 3037/33 (Eglių dabar nėra, tik išlikęs toks pavadinimas); LTR 3098/305; Mendėika 1965: 5 (1863 m. prie Šventųjų Eglių buvo laikomos pamaldos), 14; VK (1971; Šventaeglės, mš.); m. Lapinsko inform. (1992-10-19; Eglės augo prie šaltinio, kuris užpelkėjo); DNP KPA G CD-R: 8-1; 23-3 (D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė, J. Dambrauskaitė, 2008 m.; Kad kryžius pastacytas, tai

reikėjo apšvencyt, o ten eglės, tai ir šventos eglės); 43-1; 43-42; 43-51 (D. Blažulionytė; Buvo trys kryžiai Šventose Aglėse, prie Zarvynų raisto, kap vadzina); DNP KPA G CD-R 43-66 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Šventų Aglių balalė, vienu pusi ir kitu pusi Šventos Aglės. Zervynų kryžių buvo pastatį, šulnį išsikąsį. Ca buvo Zervynų pusiaukelė, šituo keliu ajo <...>. Toliau aina Rieva laukas, o jau tį toliau buvo Šulniai, in tų pusį klonės); DNP KPA G CD-R 43-68; Vait. (2011-06-18; Zvanas kaboj į visai kitoje vietoje, žymiai arčiau Marcinkonių, tikrai buvo eglėse įkeltas <...> sako, buvo zvanai, cia mišas laikė); Vait. (2022-10-09). L. Gira 1908 (Šventos Aglės laukas); Gudavičius 1992 (Ta vieta nuo seniausių laikų šventa); Gudavičius 1993; 5; Purlienė 1995; Černiauskai ir kt. 2016: 41 (nuotr.); Jezukevičius 2018: 49 (Vienam eglių tankumyne sukilėlių kunigas laikė savo draugams mišias. Nuo to ši vieta pavadinta „Šventos Eglės“ vardu).

75. APŠUTOS, kitaip APŠŪTOS, ŠALTINIS, trykšta už 0,16 km į PV nuo kelio į Zervynas, atsišakančio nuo kelio Varėna–Marcinkonys, pievoje tarp 928 ir 929 mš. kvartalų (LKS94: 531095, 5998720). Šaltinio ištakos – tai 2 m ilgio, 1,5 m pločio, 1 m gylio urvas. Iš jo dugno pro uolienų plyšius veržiasi požeminis vanduo. Vanduo srūva į P ir už 10 m šaltinis susilieja su kitu šaltinėliu, ištekančiu netoliese. Toliau abu plukdo vandenis į Išrūginio upelį (Gedžiūnas ir kt. 2016). Apšuto akies vanduo skaidrus, bekvapis, ištirpusių mineralinių medžiagų (247 mg/l) ir geležies (0,07 mg/l) mažai; minkštas (bendrasis kietumas 2,99 mg-ekv/l), vandens temperatūra 8 °C (matuota 2014-10-06) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Jonas Lapėnas (58 m.) iš Mančiagirės, paklaustas, ar Apšutos šaltinio vanduo gydo, negalėjo pateikti

kitų pavyzdžių, kaip tik savo tėvo, kuris sirgdamas vėžiu valgė juodą duoną ir gėrė šios versmės

182 pav. Apšutos šaltinis (iš Š). 2012 m.

vandenį. Anot pateikėjo, tai jam padėjo pragyventi dar 15 metų (Balk ir tlk., 2012 m.).

J. Lapėno dėdė mirdamas paprašė vandens iš Apšuto akies atsigerti. Jam pasėmė iš artimiausio šulinio. Vos paragavęs vandens, jis tuoj pat pasakė, kad tai ne tas vanduo (prieš mirtį ir daugiau žmonių prašė šio vandens (Balk. ir tlk., 2012 m.).

Apšutos šaltinis nuo seno buvo lankomas – darbymečiu per šienapjūtę čia ateidavo Mančiagirės, Zervynų žmonės. Tačiau gerti šaltinio vandenį per karščius darbininkams reikėdavo atsargiai, nes jis ypač šaltas. Be to, per šienapjūtę vyrai pamerkdavo į šį šaltinį dalgius. Tada dalgiai vėl tapdavo aštrūs (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Š. Balk. (2012-01-15; Vietinių gyventojų šios versmės vanduo labai vertinamas). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 37–41.

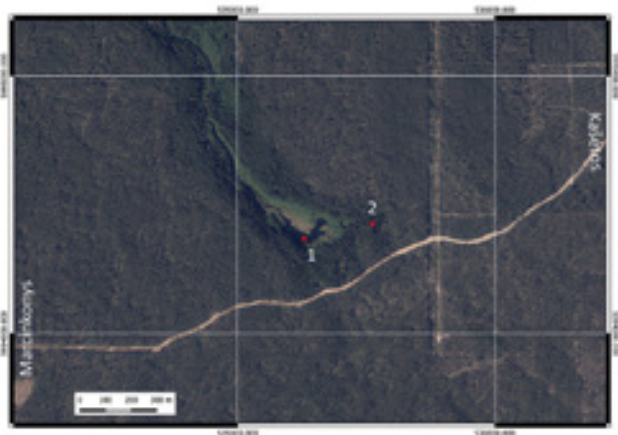
76. IŠRŪGINIO EŽERAS telkšo 1 km į ŠV nuo Zervynų, miško 938 kvartalo R dalyje (LKS94: 531644, 5997662), 3,4 ha ploto, to paties pavadinimo upeliu jungiasi su Ūla.

Senovėn porino, kad ca koki svecimi vyrai po šitų kraštų vaikščiojį ir pienu iš žmonių rinkj. Surinkj išsirinko kur gražesnį vietų. Valgė rūgštų pienu, o išrūgas vis pylė iškaston duobėn. Tep ir govės Išrūginis ažaras. Iš tolo kap žiūrai, tai ir vanduo tokis kap pilkai žalsvas, kokis kap kitokis. In ažarėlj priaina miškelis. Nedzidukas,

77. PAVILNIO, kitaip PAVILNIAUS, POVILNIO (tarm. POVELNIO), EŽERAS telkšo Aukštakalnio mš. 25 kvartalo vidurinėje dalyje (LKS94: 535258, 5994369). Ežeras beveik 1 ha dydžio, to paties pavadinimo upeliu jungiasi su Ūla.

Pažiūrėjus iš šalies ežeras ramus. Kranto nėra, lygiai su pievele. Retkarčiais subanguoja. Vanduo išsilieja į kraštus ir sudrumsčia vandenį su mūlu. Ir niekas nežino, kas tą vandenį sudrumsčia. Žmonės sako, kad ten gyvena didelė žuvis, o kiti sako, kad ten gyvena [būtybė su] uodega lydekos, o galva žmogaus. Tenai žmonės bijo vaikščioti ir bijo žvejoti. Jo gilumo niekas negalėjo išmatuoti, jis labai gilus (P. Jonė Makselienė, 58 m., gyv. Zervynose. U. V. Palevičius – LTR 8242/40).

Sako, tokia žuvis yra Pavilny⁴⁷, kap ledokas. Jo visi bijosi.

183 pav. Marcinkonių gir. 1) Pavilnio (Povelnio) ežeras; 2) šaltinis. 2019 m.

ale grybingas miškaicis. Grybai gerai dzygsta. Ale žmonės vengė tį lycs. Giliau cik ineini, tai moteriškas balsas atsišaukia: „Aikšy, baronkėlj duosiu. Aikšy in manj...“ Balsas labai prijemnas, kap medum teptas. Tep ir traukia in savi. Tų vietų Baronkini vadzina. Dzideli, tai kad ir girdzi balsų, tai apsisuka ir lakia, o vaikus tai tep ir invilioja vis gilyn ir gilyn, ir nuskando ažarėlin.

L. Marcinkevičienė 1995: 62 (Labai gilus).

Buvo toks Alpo tėvas ribokas. Kap uždabojo jį, metė visa ir namo pardūmė. Sako, nepadabna in žuvj, bet apsamanojis visas (P. Fortūnatas Makselė, 80 m., gyv. Zervynose. U. N. Vėlius, 1963 m. – LTR 3670/69; plg.: Ir buvo žuvų tokių, kad jų niekas negalėjo sugauti. Tokios baisios, didelės. Žmonės kalbėjo, kad jos ne savotiškos, o velnio – LTR 3670/86).

Sako, eina [Cišauckienė] palei [Povilnio] ežerėlj ir, sako, žiūro, plūdurovoja dėžutė-skrynelė ir, sako, raudona stangelė perdėta ant kuparėlio, ir guli šuva. Mato tų dėžj ir šunį, ir jai indomu. Kad, sako, tas šuva prakalbėja: „Nuimk, – sako, – boba, vyžus nuo kaklo ir paimk tu mani.“ O toj, sako, pažiūrėjau aš in jį, sakau: „Kad tu nueitai skradžiai!“

Tai, sako, tas šuniukas apsivertė an kito šono ir pasakė:

⁴⁷ Jis esąs bedugnis. (Užrašytojo past.)

184 pav. Pavilnio (Povelnio) ežeras (iš R). 2017 m.

„Ak tu, Dieve brungus, šimtą metų gulėjau an vieno šono, ir dar šimtą metų reiks gulėti an kito šono.“ Ir taip nuburgė in ažerų, kaip motociklas. Tai, sako, kad buvo auksas, pinigai, ale užburti (P. Petras Svirnelis, 53 m., Zervynose. U. N. Vėlius, 1963 m. – LTR 3670/157).

Eina roz žydas pavakary iš Lynažerio upetės krantu. Žiūri, ogi ant krašto balos vaikščioja jo kumilaicis. Nori jis šitų savo kumilaicį pavaryc arciau namų į stodų. Kaip cik užeis užimdzinėci, tas kumilaicis aplink jo ir bėga toliau miškan. Ir taip kelis rozus. Paskui parbėgęs prie Pavilniaus ežero kaip nusijuoks tas kumilaicis, ir į mišką (P. Jonas Tamulevičius, gyv. Zervynose. U. P. Tamulevičiūtė, 1926 m. – LMD).

Prisgaudėm žuvies, jau sutemo. Ugnį suskūrėm, žuvis sau kepam. Tokia graži nakci, mėnulis švieca, nei vėjelio. Dar mes tį kap pasjuokėm, [neva] cik mergų trūksta, ot dartės atait in mūs iš Lynažario. Cik šitep prastarėm, kad žūrom – laidzas nog kalno mergos. Mėnulis švieca. Ragim, kad mergos kap raikia – aukštos, plaukai ilgi, palaisci, marškiniai ilgi kap blaizgas. Kad paims mus strokelis... Nu va, jauci – mergos, tai jau mergos. Ratavokis! Ale kojos kap akmeninės, o tos vis arciau. Plaukai cik švysoja prieš mėnulį, cik kvatojas. Tį kap

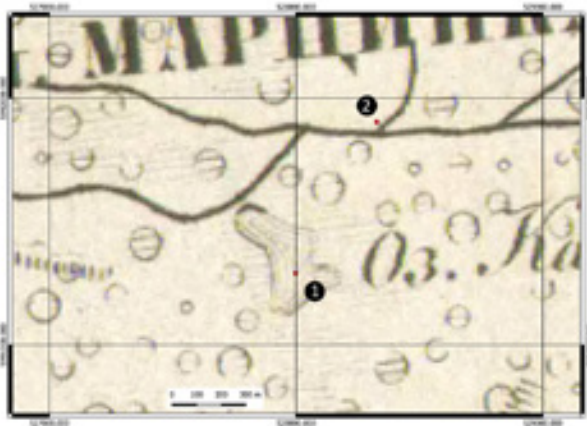
atsitokėjom, ir mūs kap lėkta. Iki Zervynų keli kilometrai, o per kelias minutes parlėkėm. Laumių, sako, būta. Paraina juokdamos (Marcinkevičienė 1995: 63). Sako tėvulis, yrėmės [Povilnin] luokyc (kap nakciu aina žuvauc, tai sako „luokyc“). Ulijonas, aidamas luokyc, pats sau pagalvojo: kad tokis gyvenimas [su nepritekliais], tai geriau aš namo negrįžtau. Nu jau ir cik cinklus užmerkė, kad Ulijonas pablyško, pradėj drabėc, rodo pirštu ir rėkia: „Moteriškė ataina, lakiam atgal, ciesiai in mus aina...“ Šitas nieko neragi. Gegančių⁴⁸ pasukėm, vėjas pūsterėjo, šviesiau pasdarė, ir pranyko. Susiedas sako: galiu pasbažyc, matiau moteriškį, aina vandeniui kap padlagu. Tai užtai, kad aš jau gyvenc nenorėjau. Tai šita vandeniui ainanci ir buvo mano smercis... (Marcinkevičienė 1995: 63).

Už 0,17 km į R nuo ež. trykšta šaltinis – Povelnio up. ištakos (LKS94: 535525, 5994426).

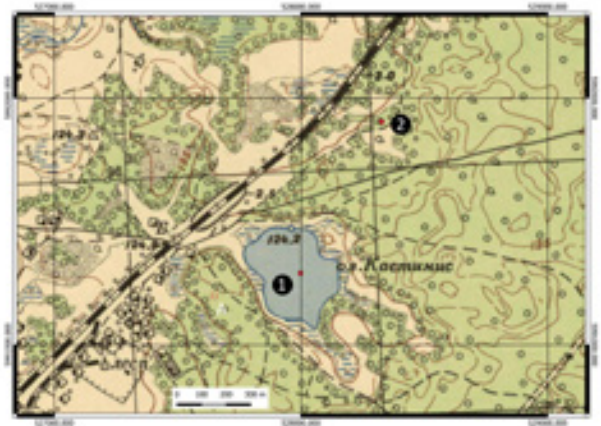
Š. LMD I 637/37; LTR 3670: 69, 84 (Tį velnių lizdas, tikrai velnių lizdas!), 85 (Tį labai baugus daiktas), 86, 157; LTR 8242/40; DNP KPA G CD-R 79-4 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Sako, kad velniai rodės). L. Vardynas 1963, 120 (Pavilnis); Marcinkevičienė 1995: 62, 63; Gedžiūnas ir kt. 2016: 46–50 (Pavilnio šaltinis).

⁴⁸ Metalinį pintą krepšį, kuriame žvejai uždega dervokšlius ir taip pasišviečia.

185 pav. Marcinkonys. 1) Kastinio ežeras; 2) Zackagirio šaltinis. 1840 m.

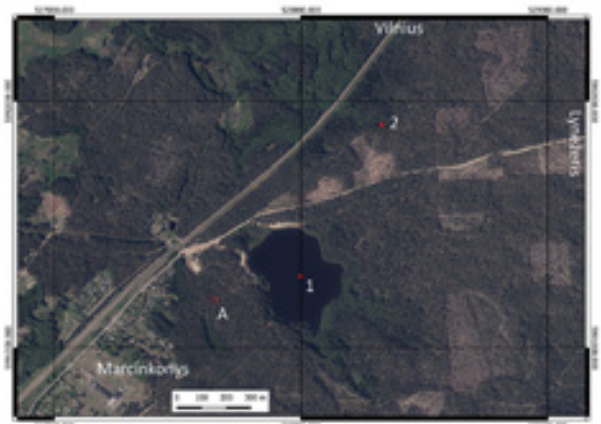
186 pav. Marcinkonys. 1) Kastinio ežeras; 2) Zackagirio šaltinis (A – Žydų žudynių ir užkasimo vieta, KVR 11321). 1949 m.

78. KASTINIO (tarm. KASCINIO) EŽERAS telkšo į R nuo Marcinkonių, 107–108 mš. kvartaluose (LKS94: 527998, 5991290), yra 10 ha ploto, nenuteka. Su Kastiniu sietinas padavimas apie atplūstantį ežerą ir Marcinkonių bažnyčiai kilusią grėsmę: *Pasakojo, kap Marcinkonių bažnyčių statė, tėvulis pasakojo, kad statė burlokai iš tų akmenų aptašytų. Nu ir sako, buvo suvežtos medžiagos, jau pradėjo bažnyčių statyt, kad atplaukia ažaras. Nu ir sako, jau būt nunešis viską, bet, sako, vienas tas burliokas išbėgo, pastvėrė, pasbėgėjo toliau, šonan, kur nėra tos medžiagos, ir įsmeigė kuolų, ir tas visas vanduo per šoną nuėjo. Nu ir kur jis sustojo, kur nuplaukė, aš nežinau, bet sako, būt nunešis viską, buvo atajis ažaras (P. Malvina Česnulienė, 77 m., gim. Žiūruose, gyv. Mančiagirėje. U. H. Gudavičius, 1993 m. – DNP KPA ES 1 (7)).*

Marcinkonių Kascinio ažaro norėjo išlaisc, tai būt išlaidj, ale, sako, labai daug kaimo nukentės. Ir cik lazdeli mosteri, ir viskas, nuaina tas vanduo. Tai burlokai varė, motulė, amžing atilsj, pasakojo, sakė, burlokai.

Nelaido, ba sako, būt daug kaimo nukentėj. Būt jis ajjs, ajjs ir ajjs. Kol kas būt neatspėjjs jo vardo, aina (P. Adelė Kašėtaitė-Saulevičienė, 86 m., kilusi iš ir gyv. Kašėtose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 25-1).

Apie Kascinį pasakojama, kad ten būk tai prancūzai, traukdami iš Rusijos, įmetę dėžę su pinigais, nes arkliai nepavežė, ir nuskandinę ežere. Ir praėjus kažkiek tai laiko, atvažiavę svetimi žmonės ir norėję tą ežerą

187 pav. Marcinkonys. 1) Kastinio ežeras; 2) Zackagirio šaltinis (A – Žydų žudynių ir užkasimo vieta, KVR 11321). 1949 m.

išleist. Buvo prakasę pro geležinkelį (dar tada geležinkelio nebuvo), tas ežeras neišėjo vis viena.

Buvo tokių senių (tokis Marcinkonių Lioiza), tai pasakojo, kad jis net pats matęs, kaip išėina naktj skrynja ta ant krašto, ir būk tai tie pinigai (jie buvo užkeikti) mėlyna ugnele dega. Jis norėjęs pasisemci. Tiesa, girdėjęs, kad ten, jeigu ranką kiši, tai nukirs ranką, tai jis irklų iš luoto savo įkišo ir norėjo išžert keletą. Bet kaip tik kyštelėj – ta skrynja užsidarė ir nukirto irklą. Jis rodė visiem: „Vo irklas, taip buvo.“ Čia pasaka, žinoma (P. Juozas Averka, gim. 1911 m., gyv. Marcinkonyse. U. Z. Puteikienė 1974–1975 m. – Mūsų Dėdė 2010).

Dar tį auksinė dėžė Kascinin, tai mama pasakojo, sakė, kokia auksinė dėžė ir ji viršun plūkavo, ir visi vis sakė an kų pavers tų dėžį, an ko jau pavers tų auksų. Tai toj dėžė atsidarė, aukso tį pridėta, tai visi vis sako,

188 pav. Marcinkonys. 1) Versminio ežeras; 2) Versminio šaltinis (A – Marcinkonių sen. gyvenvietė III, KVR 12102). Apie 1890 m.

tai an to, tai an to: tai an bažnyčių, tai an to, tai an to, o vienas pasakė, sakė, an k...⁴⁹. Tai, raiškia, ir atsidarė toj dėžė, pasarcino pagal kraštų ir, raiškia, liepė imc. Tas žmogus pasbijojo, ir ji nuplaukė, sako, an vieno šono gulėjau šimtus metų, o dar an kito šono gulėsiu kitus šimtus metų.

Tai mama pasakojo, amžiną atilsį, ba mano mama iš Marcinkonių. Tai, širdužėla, an to užbūrta, jai sako, ant to užbūrta, tai viskas. Tai atsidarė toj skrynja ir pasakė, sako, imkit.

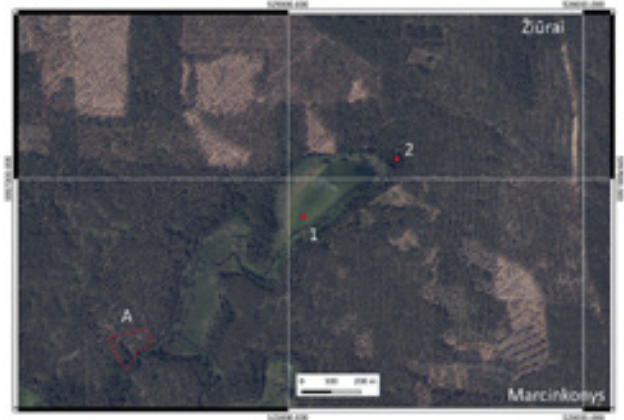
Mama pasakojo nuog pretkų pretkų pretkų pretkų pasakojo, tį gal kelios pakaleinios pasakojo (DNP KPA G CD-R 25-1).

Ažaro, kap ataini iš kaimo, tai pacian [pietiniam] galan šalcinis, anksčiau tai jis būdavo duburiukas, ir matai, kad bėga vanduo. Ne ten, kur bobų pliažas, ale raikia aic pažeri.

Link šalcinio pusės atseit degdavo kažkas, aš dabar neatsimenu, kokių tį dzienu, tį išplaukdavo tas lobis, ta skrynja su auksu, ir degdavo, ir, sakė, kodėl degdavo, kad ten kažkaip tas auksas negeru būdu gautas, nesąžiningai (P. Aldona Bernatavičiūtė-Paulauskienė. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 43-35).

79. VERSMINIO EŽERAS ir ŠALTINIS. Ežeras telkšo Marcinkonių mš. 568–569 kvartaluose, apie 0,4 ha ploto, Versminio up. jungia su Grūda (viduryje – LKS94: 525135, 5996957).

Pasakojama, kad Versminis niekuomet neišdžiūsta,

189 pav. Marcinkonys. 1) Versminio ežeras; 2) Versminio šaltinis (A – Marcinkonių sen. gyvenvietė III, KVR 12102). 2019.

Apie Kascinj kalbėdavo, kad jis prakeiktas ažaras yra. Dėl ko? Kas septinti metai imdavo auką, prigerdavo žmogus, atseit <...> ir mes savotiškai bijodavom, pacanai (P. Juozas Korsakas, 72 m., gim. ir gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 43-12; plg.: Girdėta, kad [Kascinio] ažaran būtinai kas metai arba žmogus, arba gyvūlys, arba kas visciek toj vietoj nuveina, visciek nuveina <...>. Ar cik nebus Kascinian, ar žmogus prigeria, arba gyvūlys kokis prigeria (P. Ona Lukšytė-Svirnelienė, 76 m., gim. ir gyv. Kapiniškiuose. U. D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė ir J. Dambrauskaitė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 23-3). Bijodavau Kascinio ažero. Virduoklė ten, viskas, neikit maudytis. Ir neidavome. Ten buvo gražus priėjimas, kampas buvo. Gąsdydavo, viskas, įtraukia ten, nu ir tikrai, ten, kiek aš atsimenu, nuskendo <...>. Nu, kas įtraukia, versmė yra, kažkas įtraukia. Tai ten, būdavo, aš jau tikrai neidavau, kadangi neišmokau plaukt, būna porąkart Grūda perlauki, paburbuliavau, ištraukė (U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 23-11).

Š. Общій 1855 (Оз. Касцинисъ); LTR 4745/334; DNP KPA ES 1 (7); DNP KPA G CD-R: 23-3; 23-11; 25-1; DNP KPA G CD-R 43-12; 43-35. L. Gira 1908 (Kascinė); Mūsų Dėdė 2010: 215.

nes požeminiais urvais jungiasi su kitais vandenimis. Senovėje pasitaikydavo, kad karvė, Versminyje nuskendus, iškildavo kitame ežere. Arba antis paneria Versminyje, o išneria Grūdoj ar kur kitur (P. Vincas Jazukevičius – Mendeika 1965).

⁴⁹ Paleistuvių.

Versminio rytinėje pakrantėje, apie 80 m nuo ežero, kiek aukščiau paežerės liūnų susidariusioje smėlėtoje pašlaitėje, trykšta šaltinis⁵⁰ (LKS94: 525368, 5997067). Jo vanduo skaidrus, bekvapis, 8,3 °C temperatūros (matuota 2014-10-06), jame yra šiek tiek ištirpusių mineralinių medžiagų (259 mg/l) ir geležies (0,15 mg/l); šaltinio vanduo minkštas (bendrasis kietumas – 3,07 mg-ekv/l).

Versminis slėny, ten versmės, in tų šalcinį iš visų pusių,

ZACKAGIRIO, kitaip DZIACKAGIRIO, ŠALTINIS trykšta už 0,52 km į ŠR nuo Kastinio ež., Marcinkonių mš. 74 kvartale (LKS94: 528327, 5991904). Šis šaltinis pusapvaliame sufoziniame cirke – Dorupio (4,5 km ilgio Grūdos deš. intakas) pradžia. Vanduo srūva į V, už geležinkelio pylimo patenka į pelkute, kurioje susilieja su dar dviem šaltiniais.

Vanduo skaidrus, bekvapis, 8,2 °C temperatūros

MARCINKONYS

80. ŠILALIAI. Juozas Averka (1911–1998) pasakoja apie nepaprastus Marcinkonų šilelius: *Malkoms pjau-davo tik visokius iškerėjusius, palinkusius, sergančius, o gražaus medžio neliesdavo. Gražus medis – tik statybai. Prie kiekvieno kaimo būdavo šilaliai. Tai tie šilaliai iš senų senovės. Marcinkonyse juos turėjo Gaidžiai, Kazabuliai, Mackeliai. Katrie krašte sodžiaus, tai visi turėjo tuos šilalius.*

Ir iš to šilalio, kuris aukštas, kur medžiai jau subuvę, tai galima nusipjauti tik sausą medį. Toks medis – tik numirėliui laidoti arba kryžių statyti, ir viskas. Daugiau niekam.

Ir tų šilalių nenaikindavo. Šakos visada iš ankstyvo pavasario surinktos, viskas nurinkta, todėl ten kietas pagrindas ir žolė. Medžiai patys vienas kitą keisdavo: vienas išdžiūvo, kitas užaugo. Ir tas šilalis turėdavo gražiai atrodyti, ten visada būdavo ir bičių aviliai įkeliami... kažkokia šventa vieta. Ten daugiausia rinkdavomės dainuoti.

[O kaip vadindavo visą kitą mišką?]

Tiesiog pušynais. Nors pas mus „pušynas“ mažai kas sakydavo, kadangi pas mus pušalė, o ne pušis, tai

sveikas iš šaltinio [vanduo], kur trykšta, semdavosi ir atsigėrimui šaltas, reiškia, jeigu darbus atlieka <... >.

Ten ganydavom karves, guldavom, buvo žmonių (Miškinų) pievos, laukai (P. Juozas Korsakas, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė – DNP KPA).

Š. Общій 1855 (Оз. Версминисъ); Mendeika 1965; DNP KPA G CD-R 43-12. L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 60–65 (Verdenių ežero dugne šimtai, vienos palengva srovena, kitos net burbuliuodamos verda).

(matuota 2014-10-06), be geležies nuosėdų. Mineralinių medžiagų koncentracija nedidelė (233 mg/l), jis minkštas (2,67 ekv-mg/l) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

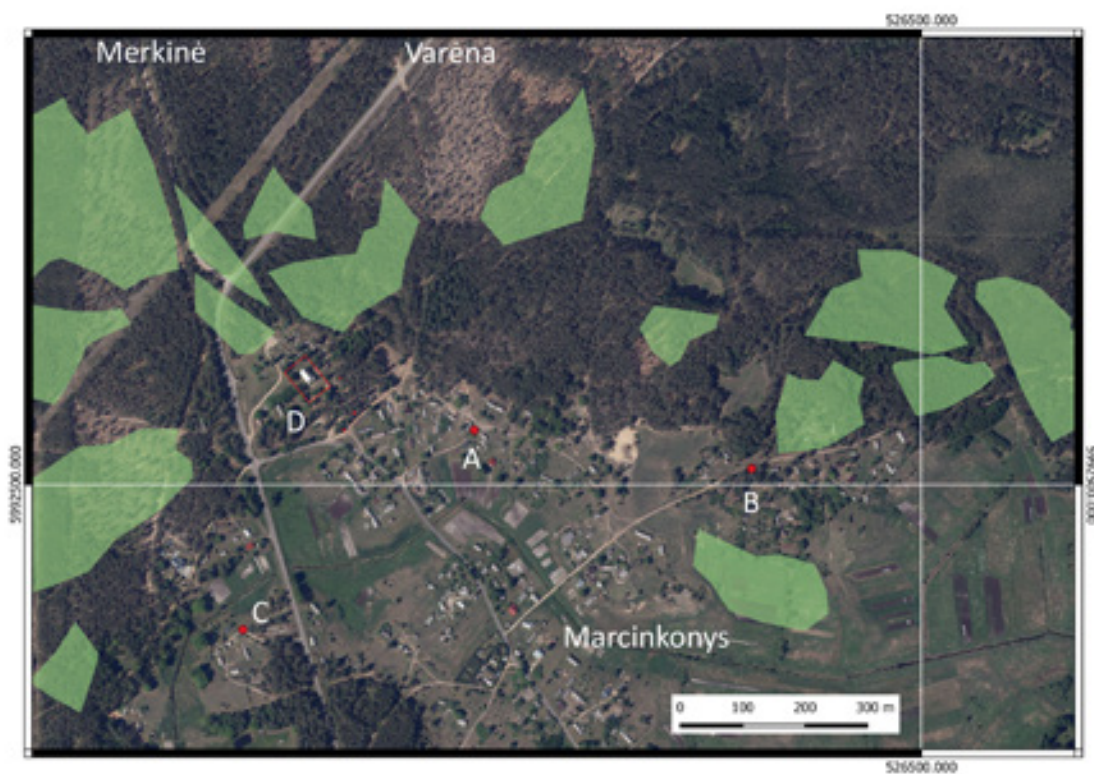
Š. DNP KPA G CD-R 43-23 (D. Blažulionytė; Kur priešais saulės tekėjimui, tai tas pamačnesnis, o kur jau nuog vakarų, tai jau ne tokis). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 65–69 (Pateiktos tautosakinės žinios apie Marcinkonių Pakamšio šaltinį).

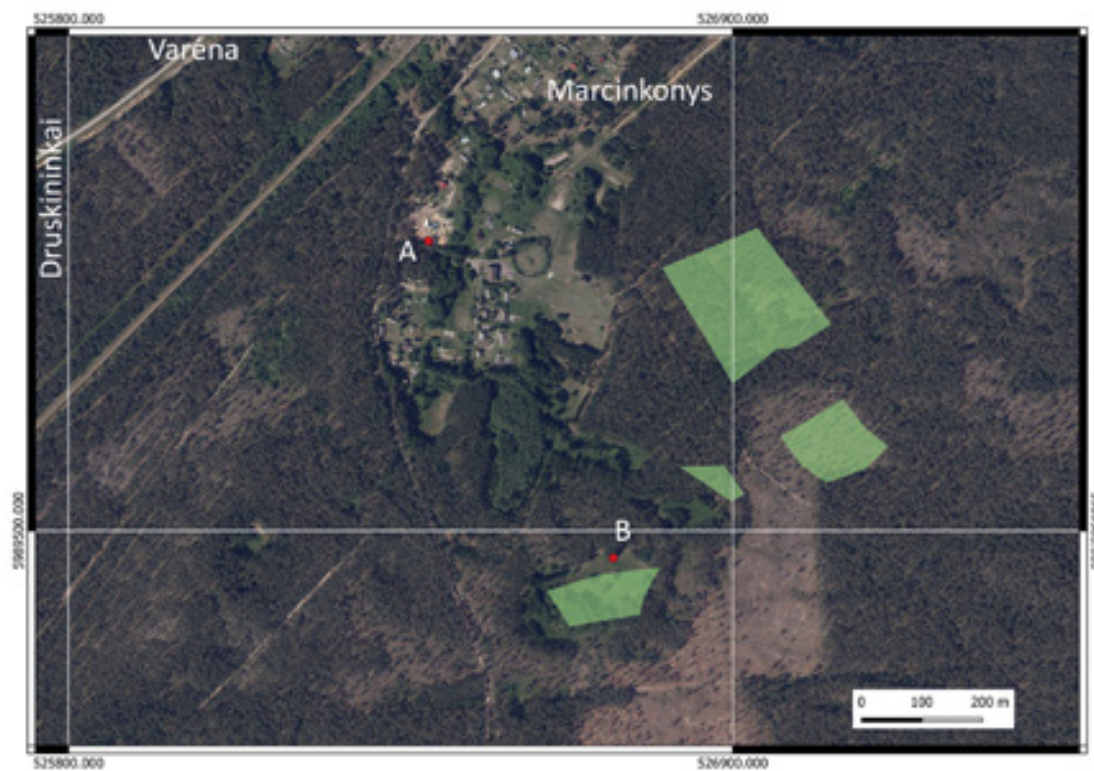
191 pav. Marcinkonių (Sandzulių) dravė (iš PV). 2022 m.

⁵⁰ Oficialus jo adresas – Perlojos gir. 54 kvartalas.

VARĖNOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ŠVENTVIEČIŲ SAŲADAS

190 pav. Apie 1890 m. Marcinkonių šiaurinėje dalyje buvę miškeliai (A – Kazabulių kampas; B – Gaidžių kampas; C – Genių kampas; D – bažnyčia, KVR 42610).

192 pav. Apie 1890 m. Marcinkonių pietinėje dalyje buvę miškeliai (A – Mackelių kampas; B – Mackelių dravės vieta).

vadindavo pagal vietas. *Ten Dangakalnis, Šventos Aglės, Krikščinės pievos* (Mūsų Dėdė 2010).

Kazabulių kampas yra Marcinkonių branduolyje, į R nuo bažnyčios ir kapinių (apie LKS94: 525789, 5992587). Vietos gyventojų atmintyje išlikęs *šilalio* prie bažnyčios, arba Kunigo *šilalio*, pavadinimas. Detalus XIX a. pabaigos topografinis žemėlapis M 1:21 000 į Š, V ir PV nuo bažnyčios ir kapinių vaizduoja sausą, brandų mišką, kurį į kelis skirtingo dydžio masyvus dalija keliai. Atkreiptinas dėmesys, kad būtent šioje vietovėje iki mūsų dienų išliko Marcinkonių (Sandzulių) drevė (LKS94: 525427, 5992853). Gaidžių kampas – už 0,72 km į R nuo bažnyčios ir kapinių (apie LKS94: 526232, 5992526). XIX a. pabaigoje čia būta kelių nedidelių miško masyvų – menamų šilalių. Vyriausios kartos marcinkoniškiai Gaidžių šilur dar vadina į Š nuo šios k. dalies augančio miško dalį (maždaug LKS94: 526458, 5992644).

Gali būti, kad Geniais vadinamos Marcinkonių dalies už 0,4 km į PV nuo bažnyčios (apie LKS94: 525412, 5992267) gyventojai Miškiniai taip pat turėjo savo šilalį – [ten] *gražūs medžiai labai buvo, toki, ir žolytė* (DNP KPA G CD-R 43-190).

81. KAMŠOS, kitaip PAKAMŠIO, ŠALTINIS, tryško už 1,7 km į R nuo Marcinkonių bažnyčios, už 80 m į Š nuo iš Degutėlių tekančio upelio ir Dorupio⁵¹ santakos (abu melioruoti, teka kanalais), kelio iš Marcinkonių, vedančio prie Aklažerio P pusėje, nedidelėje nuokalnėje (LKS94: 527239, 5992586). XX a. antroje pusėje šaltinis buvo visiškai sunaikintas melioratorių (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Sveikas vanduo buvo Meškos Šikšnon, kur padaryta [pievos] už Kodžios⁵², kur tas ciltėlis, tai tį tan šalcinin saulalė tekėjo ir tį nuslaidzinėjo tan daiktan. Tai, būdavo, tį karves genam ir pargenam, tai kap cik saulė nuslaidus, tai tį bėgam tan šalcinin prauscis. Tai, būdavo, bobulė sako, vaikeliai, prauskitės, būsit gražos, raudonos, ir kojelės bus sveikos. Tai, būdavo, tį vakari ir ryti kap genam, tai tan šalcinin užainam vis prauscis <...>.

Kap nuo Kodžios cik nuslaidzi pakalnėn, cia gi buvo labai klampu, ir tas šalcinis yra tokis. Tį tan kampan

Mackelių kampas Marcinkonių P pakraštyje, už geležinkelio, susidarė tik XX a. pirmoje pusėje (apie LKS94: 526394, 5989971), tad šilalio paieškos čia konkretesnės negu kitose vietose.

XIX–XX a. sandūroje už 0,43 km į R nuo Mackelių kampo, prie kelio, vedančio į Gudo Šalį, jo R pusėje, augo 3,7 ha (viduryje – LKS94: 526920, 5989891), už 0,13 km į PR nuo pirmojo menamo šilalio, prie to paties kelio būta antrojo 1,4 ha (viduryje – LKS94: 527078, 5989632), o už 0,1 km į V nuo antrojo – trečiojo 0,3 ha dydžio sauso brandaus miško masyvo (viduryje – LKS94: 526876, 5989585).

0,62 km į P nuo Mackelių kampo, tarp kelių į Gudo Šalį ir į Musteiką, augo ketvirtas apie 0,3 ha dydžio menamas šilalis (viduryje – LKS94: 526697, 5989399). Su pastaruoju sietina čia augusi 3,29 m apimties, 25 m aukščio *dravė* – pušis su trim drevėm. Nupjautos *dravės kamieno dalis dar guli* (LKS94: 526702, 5989455).

Š. DNP KPA G CD-R 23-3 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Dar žinot tas šilas, vadzino šilalis, tai ten arkliaus statydavo, kas [į bažnyčią] atvažuoja su arkliais); DNP KPA G CD-R 43-190 (D. Blažulionytė, 2022 m.); Vait. (2022-09-01; 2022-09-23). L. Mūsų Dėdė 2010: 284.

saulė laidos ir tekėjo an to šalcinio. Tai tį tan šalcinin ir sėmėm vandenį, nešė žmonės gerc (P. Juzė Česnulevičienė, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė ir M. Lapelė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 43-27).

Cia va, už Kodžios, mes vadzinam, intekėjo tas ir pas-kui iš kalno ištekėjo tai irgi, tai prausės, kad, reiškia, akimi labai gerai, priešais saulį teka šalcinis, vanduo, tai, reiškia, reikia prausc akys, tai akimi labai gerai. Cia va, už Kodžios, dar kur tos pievos padaryta. Prausdavos teta nebaščikė, toj visų laik parsineša butelin vandenio ir prausės <...>.

Priešais saulį kur teka šalcinis, tai skaitos vaistai, pamačnus. Akis plovė, trakomai kam būna, akys paraudį, kamuoliai paraudį, tai plovė akis, kici nešėsi namo ir plovė (P. Jonė Tamulevičiūtė-Cerebiejienė, 73 m., gim. ir gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2009 m. – DNP KPA G CD-R 43-18).

Kamšos, kap vadė, už Kodžios ajo šalcinėlis, iš kalno bėgo. Gali būc, sakydavo, buvo tas vanduo pamačnas labai akim. Nebaščikas Petralis, amžinų atilsį, su

⁵¹ 1840 m. topografiniame žemėlapyje jis vadinamas Juodupiu.

⁵² Vieno iš Jazukevičių pavardė.

193 pav. Marcinkonys. 1) Kamšos šaltinis. 1949 m.

194 pav. Marcinkonys. 1) Kamšos šaltinio vieta. 2019 m.

čianiku vis ajo vandenio ir akis prausė tuoj vandeniu Kamšos, nu gali būt, įsai priešais saulį tekėjo (P. Julija Marcevičienė, 94 m., gim. ir gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2013 m. – DNP KPA G CD-R 43-68).

Buvo toki šalciniai, kad ajo gražus pieskelis ir tokis kalnukas, tai, būdavo, kam akelas sopa, kam galvelį sopa, tai tota⁵³, būdavo, jei cik jautia, tai anksci anksci paskelia ir aidavo, kol saulalė kap netekėjus, kad jis galvų išsipraust. Drobė buvo pasiūta tokia, jau skepeta, kap būdavo sako, drobė ištraukia tuos skausmus, tai jis prisvylygo ir parsineša net namopi ir butelaicin. Tai šitų labai man jis, tota, būdavo, paaiškino šitų <... >.

Tota ajo, ir saulalė netekėjus, ir daugiausia, kad gegulė nekukuot, jau to vandenio. Tai būk tai jau gydo akis. Tai, būdavo, tota parneša ir mumem vis, būdavo, anksci paskelia. Miego nenorėdavo, su arkliu, dar pasganydavo, parneša, būdavo, uzbonų (pirma gi nebūdavo tų butelių, tai uzbonuosa, tai viedran kokian dzidesniam). Tai va tep va.

[O tai kadu jis aidavo to vandenio?]

Nu, aidavo ir beveik per vasarą, bet man atrodo jis turėjo kokias dienas. Neišpasakojo. Daugiausia būdavo prieš sekmadienį, gal daugiau čėso, atrodo, būdavo, o tep prastom dienom, tai jam, atrodo, nėra kadu (P. Rožė Pačkauskienė U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 43-42).

Š. DNP KPA G CD-R 43-18 (D. Blažulionytė, 2009 m.; Pakamšiu vadė); DNP KPA G CD-R 43-27 (D. Blažulionytė ir M. Lapelė, 2011 m.; Kamšos šalcinis); DNP KPA G CD-R: 43-42;

195 pav. Kamšos šaltinio vietą D. Blažulionytei rodo ir apie jį pasakoja Jonė Cerebiejienė (kairėje). 2022 m.

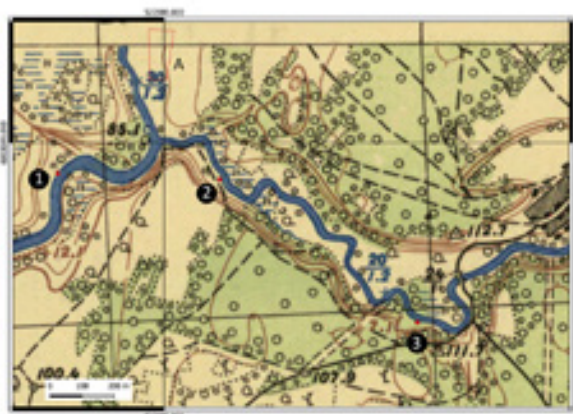
43-68 (D. Blažulionytė, 2013 m.; Pamačnas šalcinis); Vait. ir tlk. (2022-05-05).

⁵³ Tėvas.

196 pav. Mardasavo kaimas. 1836–1837 m.

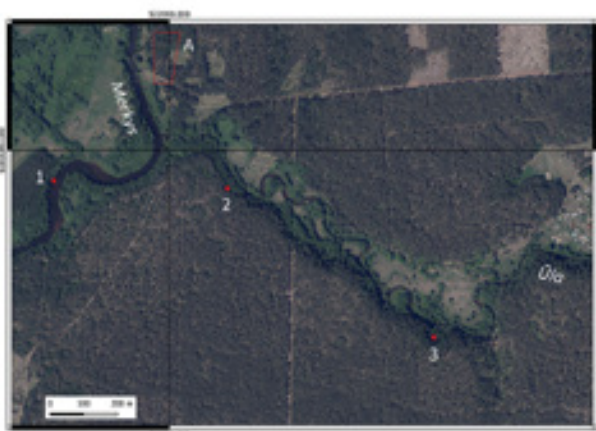
197 pav. Mardasavas. 1) Putoklis; 2) Ūlostakos akmuo; 3) šaltiniai (A – Mardasavo dvarvietė, KVR 27059). 1949 m.

MARDASAVAS, Merkinės sen.

82. PUTOKLIS, kitaip VELNIŲ PEČIUS. Taip vadinamas Merkio deš. krantas ir upės gėlmė už 0,34 km į PV nuo Merkio ir Ūlos santakos, už 0,21 km į R nuo Mardasavo dvarvietės (KVR 27059) (LKS94: 521656, 6002909).

Putoklis – vanduo Merkio sukasi, tokiu verpetu sukasi. Kad mes kadu žvejojom, būdavo, lašišos eidavo Merkiu, gaudydavom tas lašišas, tai toj vietoj su valtim kada plauki nakties metu, tai net nemalonu daros. Čia vat negilu negilu, ir iškart duobė tokia. Duobė didžiausia... juodas vanduo toks, dugno nesimato (P. Stasys Plutulevičius, 80 m., gim. ir gyv. Mardasave. U. A. Čepulytė-Petrauskienė, 2012 m.; plg.: Sakoma, kad ten esąs sūkury, kuris traukiąs po krantu gilyn – LŽV).

Š. LŽV (M. Matukonytė, 1935 m.; Mardasavas II); A. Čepulytės-Petrauskienės inform. (2012); DNP KPA G CD-R 44-17 (D.

198 pav. Mardasavas. 1) Putoklis; 2) Ūlostakos akmuo; 3) šaltiniai (A – Mardasavo dvarvietė, KVR 27059). 2019 m.

83. ŪLOSTAKOS, kitaip BARYSO, AKMUO, dar vadinamas ir MARDASAVO AKMENIU, stūkso į ŠR nuo k., už 0,25 km į PR nuo Merkio ir Ūlos santakos, Perlojos gir. Ūlostakos miško 1 kvartalo Š pakraštyje, Ūlos kair. kranto aukštumoje, šlaito vidurinėje dalyje (LKS94: 522173, 6002886).

Tai smulkiagrūdis, lyg juostuotas, pilkai melsvos spalvos, netaisyklingo keturkampio formos, 2,75 x 3,65 m dydžio (pailgas R–V kryptimi) granito riedulys; jo aukštis PV pusėje 1,55 m, Š – 2,4 m (iš PV, ŠR ir ŠV akmenis šonai statūs, iš PR jis nelygus, būtų galima užlipti). Akmens paviršius nelygus, suskeldėjęs nuo piemenų laužų; Š pusėje žemė šlapia, lyg šaltiniuota

Blažulionytė, 2022 m.; Putoklis – Purpliuose, tį auga toki augalai, kad juos nuskina, patrina, ir jie putoja).

(2002 m. rugpjūtį į Ūlą čia dar sruveno nedidelis šaltinėlis – Vait. ir tlk.). Vietovė į ŠR nuo akmens turėjo Baryso Dugno pavadinimą (*Baryso Dugno išgano, palaidzia, atgena...*) (DNP KPA G CD-R 44-3).

Ir dar yra tas akmuo, kap jis augo augo ir užaugo tas akmuo, dzidziulis.

[Tai auga akmenys?]

Tai augo pirma, akmenai augo, ar žinai, kap augo? Jiej visur augo, kol Marija kojos nenusmušė. Tai akmenai visur augo, o tį pas mus tai tokis dzidelis užaugis. Tį upė bėga, tai jis užaugo dzidelys. Tai jiej augo visur, ciej akmenai, kol Marija kojos nenusmušė, tai jiej

199 pav. Mardasavo Putoklis (iš R). 2012 m.

augo. Kap nusmušė, tadū jau jį pasakė, kad daugiau jau neaugs. Tėp ir buvo, pažūrėk, kiek akmenų visur pribuvo, o jau tį pas mus, tai tokis dzidelis užaugis, tokiais kap laiptais užaini, viršun net užaini. Karves ganydavom, tai aidavom, pabūnam ir nukopam (P. Agota Mortūnaitė-Tamulevičienė, 92 m., gim. Mardasave, gyv. Darželiuose. U. D. Blažulionytė ir R. Balkutė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 8-21).

Petro Zalansko dukra Marija (g. 1946 m.) mena, kaip dziedulis tvirtindavo, kad šis akmuo gyvas ir visi akmenys gyvi (Zalanskaitė-Liugienė 1999: 15).

Pas mus Mardasavan tai pas Ūlų buvo [akmuo] Barysas. Barysas, tai mes kap ganom, Ūla inplaukė Merkin, tį santaka buvo, tai tį akmuo Barysas kap buvo, tai tį mes penki arba šeši vaikai šito [kaimo] galo, tai ganom ir an jo viršaus ugnj suskūrinj <...>. Jei jau kokis vilkas, tai, pavyzdžiui, mes, vaikai, cik an akmenio užlipsi, ir vilkas neras (P. Ieva Zalanskaitė-Turonienė, g. 1912 m., Mardasave. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 44-3).

Tokis va, kap mūs virtuvė, tokis. Jei kiba dar žemėn

inlindo. Aukščiausias cia viso krašto buva. Ūla ineina Merkin. Mes ganėm, tai varlas kepėm an to akmenio maži.

Prineša žagarų, va, šitas Jonas (Gudaitis), prikūrinam an akmenio, jis net raudonas, nužaram žairas šonan ir tadū varles an to akmenio raudono, indegusio <...> (P. Jakimonis, 83 m. ir Jakimonienė, 80 m., gyv. Mardasave. U. R. Norkūnas, 1998 m. – DNP KPA ES 2)

Apkasinėtas [tas] akmuo – piemenys ieškojo turtų (P. Jonas Zalanskas. U. H. Gudavičius, 1999 m. – DNP KPA ES 1-55).

Žinau, Ūlostakon akmuo dzidziulis, praminė vaikai, jau dar Zalansko anūkai, Petruko akmuo <...>. Ūlostakos akmuo – vadzino tėp, Ūla tį inteka netoli, mūs tį buvo gal koki 50 arų žemės, biskį toliau tas akmuo, kap an šlaito, tai tį ir ganėm, ir visa mokykla buvom susodzyci vaikai an akmenio (P. Marija Gudaitytė-Tamulevičienė, g. 1934 m., gim. Mardasave, gyv. Zervynose. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 79-12).

Teigiama, kad Zalansų režis į Ūlą rėmėsi būtent šioje vietoje, todėl P. Zalanskas, atėjęs pažiūrėti pasėlių ar padirbėjęs savo lauke, mėgo atsigtulti ant saulės

200 pav. Mardasavo Ūlostakos akmuo (iš ŠV). 2022 m.

įšildyto akmens pailsėti, neretai čia užsnūsdavo (Liugaitė-Černiauskienė 2008).

Už 0,15 km į ŠV nuo Ūlostakos akmeno, ant aukštesnio krašto, yra 8 į žemę susmeigę akmenys, kurie atšargiai siejami su šventvietėmis (Černiauskas 2000). Už 0,75 km į PR nuo Ūlostakos akmeno trykšta trys nepaprasti šaltiniai (↑).

Š. DNP KPA ES 1-55 (H. Gudavičius, 1999 m.; Akmuo – Petriuko.

201 pav. Vieta, kur Mardasavo šaltiniai įteka į Merkį (iš Š). 2022 m.

Čia buvo ariamas laukas); DNP KPA ES 2 (R. Norkūnas, 1998 m.); DNP KPA G CD-R: 8-21; 44-3; 44-15 (D. Blažulionytė, 2022 m.); DNP KPA G CD-R 79-1 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Gražiuikos akmuo); DNP KPA G CD-R 79-12; Džidelys akmuo, sakom ašiam an to akmenio <...> pirma sakė Baryso akmuo, o dar – Petruko akmuo); Vait. ir tlk. (2002-08-06); Vait. ir tlk. (2022-07-27). L. Zalanskaitė-Liugienė 1999: 14–15 (pasirodo, jį kaimynai sprogdino, norėdami panaudoti statybai, bet pasiėmė tik nedidelę dalį); Černiauskas 2000; Černiauskai 2006: 37 (nuotr.); Liugaitė-Černiauskienė 2008: 25.

202 pav. Mardasavo Ūlostakos akmuo (iš ŠR). 2022 m.

203 pav. Pirmasis iš Mardasavo šaltinių (Akmenėlių) (iš PV). 2022 m.

84. ŠALCINIAI trykšta Perlojos gir. Ūlos takos miško 2 kvartalo Š pakraštyje, Ūlos kair. kranto aukštumos papėdėje susidariusiame apie 50 x 60 m dydžio, 19–22 m gylio sufoziniame cirke (LKS94: 522787, 6002443).

Šiandien lankomas pirmasis šaltinis. Skaidrus, kvapo neturintis jo vanduo semiamas cirko vakarų pusėje. Vanduo srūva į ŠR (apie 35°). Sunkiau prieinamos, klampios antrojo šaltinio ištakos yra už 20 m į R, cirko vidurinėje dalyje. Čia suteka dvi srovelės, toliau į Ūlą Š kryptimi (20–25°) teka viena tėkmė. Už maždaug 15 m, rytiniame pakraštyje, griaudamas cirko kraštus, srūva trečiasis skaidraus, bekvapio vandens šaltinis. Pradžioje jis teka į Š (10°), vėliau suka į ŠV (300°).

Remiantis M. Zalanskaite-Liugiene, pirmąjį šaltinį P. Zalanskas vadino Akmenėlių, antrąjį – Smėlio, o trečiąjį – Molio vardais (Zalanskaitė-Liugienė 1999: 13). Ji pasakoja: *Mūsų dzedulis atgaudavo jėgas tų šaltinėlių vandeniu. Gal dėl to jis taip troško prieš mirtį aplankyti juos. Mes padėjome jam nukeliauti.*

Pasodinom ant kalnelio, iš kur gerai buvo matyti ir girdėti visi trys šaltinėliai. Nusileisti prie jų dzeduliui buvo per sunku, ir mes nešėm iš šaltinėlių vandenį rieškučiomis, pylėm į dzedulio karštus delnus, o jis vilgė lūpas, akis, veidą... Ilgai klausėsi dzedulis šaltinėlių muzikos, o paskui atsistojo ir kažkokiu pasikeitusiu balsu pasakė: „Tai jau eisim“ (Zalanskaitė-Liugienė 1999: 14).

P. Zalansko anūkė Modesta Liugaitė-Černiauskiene (47 m.) prisimena, kaip dzedulis sakydavo, kad vienas iš šaltinėlių esąs grožio: *Nusprauskit, būsit labai gražios, ištekėsit!* (Veikiausiai kalbama apie Akmenėlių šaltinį; Vait. ir tlk., 2022 m.).

Iki šiol Akmenėlių šaltinio vandenį semia ir namo veža du P. Zalanską pažinoję gydytojai iš Kauno – Tomas Stanikas ir Juozas Šidiškis (Vait. ir tlk., 2022 m.).

204 pav. Antrasis iš Mardasavo šaltinių (Smėlio) (iš P). 2022 m.

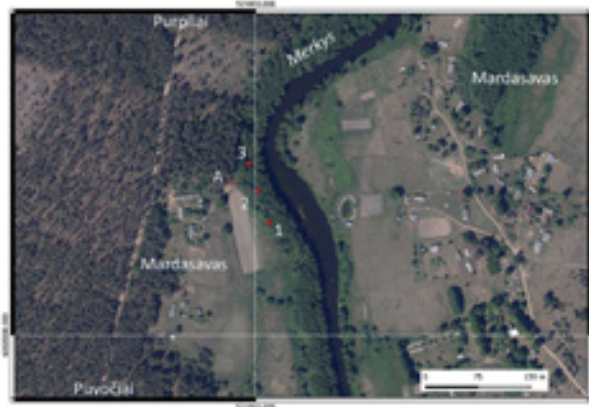

205 pav. Trečiasis iš Mardasavo šaltinių (Molio) (iš P). 2022 m.

206 pav. Mardasavas. 1–3) Trys šaltiniai (A – Lietuvos partizanų kovos ir žūties vieta, KVR 29600). 1949 m.

207 pav. Mardasavas. 1–3) Trys šaltiniai (A – Lietuvos partizanų kovos ir žūties vieta, KVR 29600). 2019 m.

Pabrėžtina, kad Ūlostakos miško šaltinius žino ir Paūlių gyventojai, plg.: *Mardasavo pusėj, prie pat Ūlos, – šalcinis prieš saulę teka. Kap sausas sopulys, tai trynė tuo vandeniū. Dar gal sąnariai, sako, žaizdos nebuvo, ale tep skaudėjo* (P. Adalia Mortūnaitė-Stanevičienė, gim. 1933 m. Paūliuose. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 56-2).

85. ŠALCINIAI. Taip vadinama vietovė yra už 0,1 km į R nuo Stasio Plutulevičiaus sodybos, 80 m į PR nuo Lietuvos partizanų kovos ir žūties vietos (KVR 29600), Merkio deš. krante. Pirmasis šaltinis, iš kurio daug metų sėmė vandenį Plutulevičiai, taip pat ir kiti k. gyventojai, trykšta iš šlaito, vanduo srūva į R, vėliau pasuka į ŠR (LKS94: 521019, 6002160).

Iš čia vandenį mes nešdavom, anksčiau šulnio nebuvo, tai vandenį nešėm, buvo padarytas tokis iš lantukių lovelis, ir tį nuveini, tų vandenį pasemi, čia vanduo labai pas mus visur geras <...>.

Didįjį ketvirtadienį prieš Velykas, kap sakydavo, Čyscinis četvergas, tai tadū prieš saulės tekėjimū aidavom in šaltinį prauscis. In bet kurį, nesvarbu, kuris dzidesnis, in tų. Bet čia va aidavo, prie šito, kur ėmėm [vandenį] (P. Stasys Plutulevičius, 81 m., gim. ir gyv. Mardasave. U. D. Blažulionytė, 2013 m. – DNP KPA G CD-R 44-5).

Petro Zalansko dukra Marija (g. 1946 m.) mena pasakojimus, kad jos prosenelis kaimo daktaras ir užkalbėtojas (šaptūnas) Jonas Zalanskas, gyvenęs kairiajame

Tarp pirmojo ir antrojo šaltinių esančioje vos kiek aukštesnėje vietoje yra išlikusi bunkerio ar žeminės duobė (Vait. ir tlk.).

Š. DNP KPA G CD-R: 56-1; 56-2; Vait. ir tlk. (27; 2022-12-04).
L. Zalanskaitė-Liugienė 1999: 13–14; Liugaitė-Černiauskienė 2008: 25; Vaitkevičienė 2012: 36.

Merkio krante, brisdavo per upę šaltinio vandens: *Anon pusėn Merkio buvo šalcinis, kur in rytus tekėj ir parsitįsdavo to vandeniū. Ir tadū vieniū lašelis in vonių, kiciem gerc, kiciem prauscis. Visokiais būdais tų vandenį reikdavo [naudot], jis gydydavo. Parsinešdavo to vandeniū ir tadū dalydavo, gydzydavo.*

Jis ten žinojo brastas, nubrenda ir parsineša to vandeniū <...>. Vieniū į vonių kelis lašus, kitiū prauscis, kitiū kompresus dēc, kiciem gerc, [kiciem] akis prausc, nu kokia liga (U. D. Blažulionytė, 2022 m.).

Merkys čia, o tį ton pusėn kalnas tokis, ir tį jau bėgo tas čystas vanduo. Tai tį atsimenu, kad tį pamačnu vadzino. Tai vaikas nesveikas, tai parneš tį, prauscia jau jį. Tai net tį kap jau pripažinį buvo, kad jau pamačnas, tai ataina to vandeniū semc <...>. Tai va: dėdula, ar sekas to vandeniū pasisemc? Semkit, vaikeliai, kiek... O gal tį jisai, kur kap iš tokio šalcinio, gal ir buvo, kad pamačina. Paraina, [sako:] pamačino, pamačino.

[Sakydavo, kad prieš saulį, ar kap jisai?]
Reiškia jis, nu kap, prieš saulėtekį <...>. Prieš saulėtekį

208 pav. Pirmasis Mardasavo šaltinis (iš Š). 2022 m.

209 pav. Antrasis Mardasavo šaltinis (iš V). 2022 m.

buvo. Tai ataina to vandens: semkit, vaikeliai, semkit. Tai jau tį prisisema, ar jie jau tį ir pagydzis, ale žmogus širdzin turi, pageria, jam ir būna [sveikiau]. Gėlala, kad tau Dzeivulis duot sveikatų, man kap prisakei, tai ir pamačino (P. Ieva Zalanskaitė-Turonienė, 99 m., gim. Mardasave, gyv. Noškūnuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 44-3; plg.: Sakydavo, katrieji nuog saulės teka, tai tas vanduo pamačnus <...>. Tį krioklys geras vertės, iš žemės tekėjo, žmonės nešės vandeni. Buvo padarytas lovelis, ir ten iš žemės vanduo teka ir inteka in Merkj – P. Marytė Mortūnaitė-Akstinienė, 88 m., gim. Mardasave, gyv. Randamonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 63-1).

Antrasis šaltinis trykšta už 50 m į Š nuo pirmojo, teka rytų kryptimi, vėliau pasuka į ŠR (LKS94: 521001, 6002205). Iškasus Plutulevičių sodyboje šulinį, šis šaltinis labai sunyko.

Trečiasis šaltinis – už 40 m į Š nuo antrojo, čia stovėjo Plutulevičių pirtis. Pradžioje teka į ŠR⁵⁴, vėliau viena atkarpa – į R (LKS94: 520990, 6002244).

Šioje vietovėje Merkyje yra ir Šalcinių vardu vadinamas akmuo (Čia Šalciniai vadinosi šita vieta: Šalcinių sala, Šalcinių akmuo – DNP KPA G CD-R 44-17) (LKS94: 521045, 6002203).

210 pav. Šalcinių akmeniu vadinamas akmuo Merkyje (iš PV). 2022 m.

Š. DNP KPA G CD-R 44-2 (D. Blažulionytė; Šalcinis, sako, prieš saulį, tai jau geras vanduo <...>. Kiton [Merkio] pusėn tas šalcinis, kad aidavom, brisdavom ir akis vilgėm, prausėm); DNP KPA G CD-R 44-3 (D. Blažulionytė, 2012 m.); DNP KPA G CD-R 44-5 (D. Blažulionytė, 2013 m.; Čia visi geri šaltiniai ir jie šventi – vanduo visas šventas <...>. Šalcinis prie pačio Merkio, ir didelis šalcinis <...> čia jie yra gal trys dideli); DNP KPA G CD-R 44-17 (Šalciniai, viskas čia vienas pavadinimas. Nu, ir iš čia [Šalcinių] akmuo gerai matos); DNP KPA G CD-R 63-1 (D. Blažulionytė, 2012 m.).

⁵⁴ S. Plutulevičius, rodydamas šią kryptį D. Blažulionytei taip paaiškina: Saulė teka va čia va. Kadu būna paci ilgiausia diena, tai saulė va šic va teka (U. 2022 m. spalio 13 d. – DNP KPA G CD-R 44-17).

211 pav. Mardasavas. 1) Trijų Brolių akmenys; 2) Pavinkšnės (Gudų salos) šaltinis. 1949 m.

212 pav. Mardasavas. 1) Trijų Brolių akmenys; 2) Pavinkšnės (Gudų salos) šaltinis. 2019 m.

86. TRIJŲ BROLIŲ AKMENYS stūkso k. pietiniame gale, nedideliame Merkio vingyje, prie upės užtėkio (*buktos*) (apie LKS94: 521199, 6000773). Vasarą, kai Merkyje vanduo nusenka, šie akmenys pasirodo

ir triukšmauja, plg.: *Trys broliai yra ir šumina: vienas ir antras, ir trečias* (DNP KPA G CD-R 44-15). Dažniausiai pasakojama, kad šioje vietoje besimaudydami nuskendo Mardasavo vaikai⁵⁵, plg.: *Nuo ko jie*

213 pav. Mardasavo Pavinkšnės (Gudų salos) šaltinis (iš Š). 2022 m.

⁵⁵ Užsimenama, kad jie konkrečią šventinę vasaros dieną, galbūt per Žolines, galėjo nepaisyti draudimo maudytis (DNP KPA G CD-R 44-15).

vadinasį Trys Broliai? Tenais nuskendo trys ar du, trys nuskendo vaikai, berniukai. Gal ir mergaitė kokia tai buvo, vienas kitų traukdami ir visi trys tą nuskendo. Ir pavadyta Trys Broliai (P. Stasys Plutulevičius, 79 m., gim. ir gyv. Mardasave. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 44-5; plg.: Trys nuskindo vaikai, trys broliai. Nuvej maudzycis, vienas skindo, vienas kitų gelbėjo ir visi trys nuskindo – DNP KPA G CD-R 44-17). Vytautas Kalanta (88 m.), gim. ir gyv. Mardasave, pasakoja, kad visi akmenys Merkyje, neišskiriant Trijų Brolių, yra nešti ir pamesti velnio: *Merkin daugiausia pasakojo, kur šumina, kur akmenų yra Merkin, tai velnias nešė nešė, ir, supranci, kap gaidzys užgiedoj dzvylyktų valandų, ir metė akmenis tuos Merkin. Velnias, sakydavo.*

[O kuri vieta, kur sumetė akmenis?]

Tai daug yra vietų, daug. Cia Trys Broliai yra, tai irgi sakydavo. Aukščiau [upe] irgi sakydavo velnias nešdavo akmenis <...>.

[Reiškia, kad visi akmenai buvo mesci velnio?]

Sako, velnias nešė akmenį ir Merkin metė, kap užgiedoj dzvylyktų valandų gaidzys. Velnias, vienu žodžiu, kur stovi, tą meta viską. Cia Trys Broliai, paskui Švedas [akmuo], paskui in Puvočius vadzina Vanago [akmuo], in Vanagų (U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 44-15).

87. PAVINKŠNĖS, kitaip GUDŲ SALOS, ŠALTINIS. Trykšta tarp Mardasavo ir Puvočių k., už 0,46 km į V nuo kelio Puvočiai–Mardasavas, 50 m į Š nuo Merkio deš. kranto, Maziukų arba Kalantų būklių vietovėje, į ŠR nuo Gudų salos brastos vietos (LKS94: 520580, 5999876).

Apie 50 m ilgio šaltinis srūva per akmenėlius į P, o žemupyje, likus keletui metrų iki Merkio, pasisuka į PR. Ankščiau sakydavo, kad pirma diena kap būna Velykų, reiškia, saulai netekėjus nuaini prie šitos upelės, tan šalcinīs nusprausi, tai reiškia, akim labai gerai (P. Vytautas Kalanta, 88 m., gim. ir gyv. Mardasave. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 44-15). Gudų salon vadzino, šalcinīs pats geriausias. Šaltas vanduo. Tėvukas sirgo vėžiu ir jau tą nieko... Paskui užsimanė Gudų salos šalcinio vandenio atsigerc. Jis birželio mėnesį mirė, tai šiltas oras buvo, brolis su dzviračiu

214 pav. Brasta per Merkį ties Pavinkšnės (Gudų salos) šaltiniu (iš Š). 2022 m.

Už 0,39 km į V nuo Trijų Brolių Merkyje yra Švedo akmuo (LKS94: 520815, 6000691).

Š. DNP KPA G CD-R 23-24 (D. Blažulionytė, R. Norkūnas, 2020; Trys akmenai Merkin, vidurin Merkio <...> vienas už kito rūstai užsituri an tų Brolių); DNP KPA G CD-R 44-5; 44-15 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Nuo seno sakėm: ainam in Tris Brolius, tą bukta buvo); DNP KPA G CD-R 44-17 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Praminė šicie [sielių] plukdytojai); Balk. ir tlk., 2012 m.

nuvažiavo ir parvežė (P. Marytė Gudaitytė-Tamulevičienė, gim. 1934 m., Mardasave, gyv. Zervynose. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 79-12; Pavinkšnėn, Gudų salon yra [šalcinīs]. Kap miršta žmonės, tai prašo: Parneškit man Gudų salos šalcinio vandenio (tokis dzidelis buvo šalcinīs – P. Ona Baublienė, 85 m., gyv. Mardasave. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 44-11).

Š. DNP KPA G CD-R 44-11 (Gudų salos šaltinis. Gandydavom karves, tai vandenio prisilaidziam tokias bonkutes, geriam sau sėdėdami); DNP KPA G CD-R 44-15 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Šaltas labai vanduo, jei atsigersi tep, tai kosėsi <...> vienas žmogus vėžės, reišks, sveikas vanduo); DNP KPA G CD-R 79-12 (Kap šienavo ar kū, tai gėrė tų šalcinį, tai norėjo to vandenio); Vait. ir tlk. (2022-07-27; Prieš smertį prašydavo to vandens).

215 pav. Margionių kaimas ir Skroblaus aukštupys. 1855 m.

216 pav. Margionys. 1) Kalnuočiai; 2) Bobos Daržo šaltinis; 3) Birono duobelė; 4) Plokščio duobelė; 5) Gaidzių šaltinis; 6) Kurpikų rynelė; 7) Kurpikų duobelė. 1949 m.

MARGIONYS, Marcinkonių sen.

88. KALNUOČIAI, kitaip KALNUOČIŲ KALNAS, KALNUOČIA, yra tarp Margionių, Kapiniškių ir Darželių k., Kabelių gir. Darželių mš. 890 kvartale (aukščiausioje vietoje – LKS94: 519746, 5985474). Kalva vyrauja apylinkėse, jos dydis prie pagrindo siekia 500 x 700 m, o vidutinio statumo šlaitai iškyla į 22–25 m aukštį (155,3 m virš j. l.).

Į Dalios Blažulionytės klausimą, apie ką kalbasi Margionių gyventojai, likę vieni kapinėse prie Vėlinių ugnies, Vincas Kvaraciejus (84 m.) atsakė, jog kalba sukasi apie viską, taip pat ir apie šventą ugnį, kurią protėviai kūreno Kalnuočių vietovėje: *Va dar kur Kalnuočiai, miškelis čia, kad lygtai ne mūs jau, gal tėvų tėvai ugnis kūrino. Pagonys, reiškia, kažkaip ugnį garbino ir neturėjo ji užgesc, toj ugnis. In bokštų tų, tį labai buvo miškai užuolynai, sako. Jei karvė pragaiš, kelias dienas, kap cik randa. O mūs laikais [ten] jau pusiau laukai* (U. 2011 m. – DNP KPA G CD-R 45-37). Plg.: *Tai Kalnuočiai – ąžuolai, buvo dzidziausias miškas. Sako, jei pasiklysdavo gyvulys, nesurasi. Paskui buvo vien laukai cianai* (P. Agutė Krušaitė-Jeremičienė, 74 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 45-37).

Su šiais pasakojimais apie Kalnuočius neabejotinai susijęs Vinco Balevičiaus dienoraščio įrašas, datuotas 1937 m. rugpjūčio 1 d., parašytas gulint ant dirvono prie Skroblaus ištakų šaltinio: *Čia brendo mano kūnas ir dvasia, dėl to ši vieta man lyg šventovė, myliu ją ne vien dėl grožio, bet ir gerbiu dėl daugelio priežasčių,*

217 pav. Margionys. 1) Kalnuočiai; 2) Bobos Daržo šaltinis; 3) Birono duobelė; 4) Plokščio duobelė; 5) Gaidzių šaltinis; 6) Kurpikų rynelė; 7) Kurpikų duobelė (A – Margionių titnago kasykla, KVR 27057). 2019–2020 m.

patirtų nuotykių. Jinai man mena pasakišką senovę, laikus, kai šį smėlį mynė mūsų bočiai milžinai, šį vandenį gėrė ir saviems dievams meldėsi po senu lapotu ąžuolu, kame ir dabar ta vieta vadinama Ažuolo (Užuolo) klonimi. Meldėsi pasislėpę nuo žmonių, kurie juos prievarta krikštijo ir rovė jų įgimtą tikėjimą, persekiojo, naikino jų dievus, siūlydami savuosius.

Tėvukas pasakojo, kad, remiantis senųjų pasakojimais, čia buvo atvykusi net pati karalienė Jadvyga apžiūrėti šių zochajanų pagonių, ragavo šio upelio vandens ir pripažino, jog labai skanus ir sveikas (Balevičius (Nabažas) 2022).

V. Balevičiaus dukra Danutė (75 m.), gyv. Margionyse,

218 pav. Prie Vėlinių ugnies Margionių kapinėse. 1994 m.

papildo: *Dar tėvukas mano, amžiną atilsį, sakė, [kad] Ažuolų klonėn suveina avys, sugula. Tį sugula, kad aš atsimentu, tį toki akmenai dar dzidziuliai buvo, gal trys ar kiek, baisiniai <...>. Tuoj už kalnelio gilesnė [klonė], tai tų vadė, sakė, kad Ažuolų klonė. Anksčiau visa Kalnuočė [buvo] qžuolais suaugj (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 23-2).*

89. BOBOS DARŽO ŠALTINIS trykšta rytiniame k. gale, Skroblaus aukštupio duburio ŠV dalyje, prie medinio pažintinio tako liepto (LKS94: 519768, 5984796). Matoma apie 50 x 80 cm dydžio, 30 cm gylio versmės dalis (ji gilėja Š kryptimi), vanduo srūva P kryptimi (210°).

Šaltinis labai vandeningas (apie 3–5 l/s), jį maitina ne vien krituliai, bet ir giliau slūgsančių tarpmoreninių sluoksnių požeminis vanduo. Vanduo skaidrus, bekvapis, 7,4 °C temperatūros (matuota 2014-04-16), turi ištirpusių mineralinių medžiagų (276 mg/l),

Kalnuočių P papėdėje, turinčioje Ogeliškių (rečiau tariama Uogeliškių) vardą, trykšta Bobos Daržo šaltinis (↑).

Š. Gaidys 1979: 1 (Kalnuočės kalnai buvo apaugę labai dideliais ir tankiais miškais. Kaip pragaišo mūs jaucai, tai tris nedėlias veizdėjom, kol suradom); DNP KPA G CD-R 23-2; 45-37. L. Kulesz 1935: 85 (góra Kołnacz); Balevičius (Nabažas) 2022: 92.

beveik be geležies nuosėdų (0,05 mg/l); gana kietas (3,44 mg-ekv/l) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Vietos gyventojai mena, kad anksčiau Bobos Daržo šaltinis virė, kunkuliavo. Šaltiniai šioje vietovėje atsirasdavo, vėliau pradingdavo, plg.: *Kap tas pievas šienavo, [tai] atsiranda [šalciniai]. Tį kelios buvo, taip vertės, atsiranda tokia verdūklė – verda verda, pasidaro šalcinis. Šitas, kur dabar yra, tai jau jis seniai cia stovi, o pirma, tai vis atsirasdavo daugiau tų šalcinių (U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 45-58)*

Ten gyveno boba kokia tai, tai ji vis ėjo prie to šalcinio,

219 pav. Margionių Bobos Daržo šaltinis. Pažintinio tako lieptas, vedantis prie šaltinio (iš P). 2019 m.

220 pav. Margionių Bobos Daržo šaltinis. 2010 m.

tai pavadzino Bobos Daržas. Nu, ten gal jos buvo koks darželis aptvertas, ji, macyc, kokia tai buvo, blogai matė, ji vis ten akis plaudavo. Vis ten tryška vanduo iš žemės, tai, macyc, jai buvo gerai akim. Kap kas ataina, ar pievas pjauc ar ko, tai ataina atsigerc (P. Jonas Balevičius, 71 m., gim. Margionyse, gyv. Musteikoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 50-27). Bobos daržan tan, tai jau tį pamačlyvas, girdėjom. Kad jau išeina vercias, tį gi jis vercias, tai ir būrnai, ir akis prausc jau, pamačlyvas (P. Agota Kavaliauskaitė-Bakanauskienė, 84 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 45-11). Atsimenu, kad vis ataidavo, prausdavo būrnų ir akis iš tų kunkuliuojančių [šaltinių], prausdavo, aš nežinau kodėl. Viena bobukė, tokia gana sena, žinot, kaip mes, vaikai, tai įdomu. Jinai beveik tokia nematė, bet ajo, žlibinėjo, mes dar juokėmės, kap vaikai. Tai ji vis ataidavo, prausdavo, suvylygdavo savo drobinėn – drobių namo austo lino tokius gabaliukus – ir va šitep užsidėjus sėdėdavo. Tai vat, ji nekvaila buvo, ta boba, o mum juokas. Tyras vanduo (P. Zita Gulgytė-Kibirškienė, 66 m., gim. Margionyse, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 43-39). Visi vaikai pas mus iš Bobos Daržo, ir kokia liga kam ar kas, aina prauscis, arba vandens parneša, pamačnas nuog kunigių, nuog visokių [ligų]. Pirmą vaistų nebuvo, vaikelį, atsimenu mano momulė apsirgo, cia, Kapiniškiuosa, Paliokienė tokia, Valerka kalbėjo nuo kunigės⁵⁶, aš vieno bėgimo nubėgau [vandens], momulai užėj pilvų, užkalbėjo, parajau ir buvo sveika <...> (P. Danutė Balevičiūtė-Kvaraciejienė, 85 m., gim. ir

gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 45-56).

Mano močiutė prašė vis: Parnešk vandens, kap tas sakė, butelį duoda, parnešk vandens. Iš Bobos Daržo <...>. Pagera, nusprausia. Pirmiausia pageria (P. Stasė Tamulevičiūtė-Krušienė, 87 m., gim. Marcinkonyse, gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 45-55).

Kap maži vaikai klausia, iš kur aš atsiradau, [tai] sako, iš Bobos Daržo, tan šalcinim sugovė boba tavi <...>.

Mes iš to Bobos Daržo ir gyvenom. Nu tai kas, ataina pavasaris anksci, tai dar laduosa ainam, o gi anta šalcinių labai gi žolė augo (kap anksciau gi kolūkiai, tai nieko neturėjom, kų gi, tį mano buvo ir arai visi, ne mano, mamos buvo, ba aš cik su mamu gyvenau, o tėvas an karo žuvis). Tai ajom, cik saulė dar neužtekėjus, jau mes visi skubinamės. Visas kaimas tį ajo, visi. Tai skubinamės an tų šalcinių žolį pjauc su pjautuvais. Tai pjaunam, pjaunam, prispjaunam kašikus, išplaunam, tai kiaulas šėrėm <...>.

Kap pradzon tas Skroblas labai mažutukas, nu vandens, tai iškasam iškasam duobelį ir ton duobelėn žolį išplaunam, išplaunam ir parnešam (P. Elena Palubinskaitė-Vainalavičienė, 74 m., gim. Margionyse, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 43-51).

Boba atneša iš šulnelio, kap atsimenu, va nuvej su samtuku, pagovė ir parnešė (P. Adelė Večkienė, gim. 1929 m. Marcinkonyse, užaugo Margionyse, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 43-23).

Bobos Daržas – tį gaudė vaikus. Vaikai nuveina tį, kur

⁵⁶ Čia – pilvo skausmų. (Užrašytojos past.)

221 pav. Margionių Birono duobelė (iš V). 2022 m.

222 pav. Akmenys (vienas iš jų su pėdą primenančiu įdubimu) prie Birono duobelės (iš P). 2022 m.

šaltinis, pabado, pabado šakuti, sako, jau burbuliuoja, jau yra vaikų (P. Ieva Rakštienė, gim. Margionyse, gyv. Zervynose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 79-18).

Nuveinam ir mes žiūrim, kur tį ciej vaikai – nēr. Babos paslaptis kokia. Viskas, nuveis boba šitan Bobos Daržan ir atneš vaikų. Nenešiosi vaikų. Nu va, visi šlapi, kiek tį tan landa, žiūrim, jokio vaiko nėra, taigi tį tas šalcinis... Jau tį aplinkui cik juoda, aptapyta, verda tokis gražus, švarus vanduo, net kažkap... [Bet] inkiši kojų, tai kažkap traukia traukia traukia (P. Marytė Balevičiūtė-Volungevičienė, 69 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė, J. Dambrauskaitė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 45-18; plg.: Nu galvojam, mes sustarj, jau daugiau vaikų neneš, ne tep kap dar du, vienas. Aš paci iš sapcynių. Tai vaikai mirdavo, o toj boba vis nešdavo. Mes sustarj tryse atsi-nešēm tokių kap tvorų tveria, mes vadom lota, ir mes tuoj lotu cia badzydavom, badzydavom, o ta ne tep kap dar pusė metro, tį buvo an viršaus ir tas vanduo kyldavo in viršų, kap mes tų lotų inkišam in šitų aketj, tep tų lotų tas verdancis vanduo jų ir išmeta. Dar, vaikeliai, jau jis nieko neišmes, nei lotos, nei nieko.

An rytojaus pas kaimynų ir vėl vaikas. Kas daryc, tadu mes kašikais – boba sugauna, tai ir mes sugausim ir išgaudzysim juos – gaudēm, purvini parajom, nieko nepagaunam – P. Marytė Balevičiūtė-Volungevičienė, 69 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 45-44).

Skroblus mūs išteka, nu tai tį tokis šalcinis yra, kų vaikus gaudē tan šalcinin. Tai, būdavo, vaikam labai negerai, kap dar vis atneša, labai daug vaikų gi buvo, dar atneša iš Bobos daržo. Nuvejį visi vaikai tįnai ricinam akmenį storų, dzidziulj, bet nelabai... Tai šatry tokių ir

tį kamšēm, kad tuos vaikus patrync, kad jų tį nebūt ir paskui tų akmenį užricinom, ir viskas (P. Agota Kavaliauskaitė-Bakanauskienė, 84 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 45-8).

Buvo tokia aketė, tai virė ir virė, vertės baltas pieskas tį. Atrodo, kap verda, vercias ir vercias, tai mes, kap vaikai dar buvom, tai nešēm ilgiausias smaigas ir kišam, niekur galo nėra. O indedam kojų, tai jau jei iki klupscio inkiši, tai trudu ištrauc, tį traukia <... >.

Pirma vis vadzino, sakė vaikam, kad iš tos aketės vaikus gaudu tį ir parneša. Dar tai jau žino vaikai, o pirma taigi anksčiau nežinoj, tai busilas atnešē, tai... Buvo netoli tos aketės va tokis dzidelis akmuo, labai dzidelis ir tį dar vidurin gal tį jo, nebandēm. O paskui vaikai suvejį visi, dzvi dzienas ricino tų akmenį, užricino an tos aketės, išjudzino, vienu dzienu nepadarē, kelias dzienas viso kaimo vaikai suvejį, sako, užricysim tų akmenį, tadu neturēs iš kur vaikų pagauc (P. Izabelė Plokštytė-Bingelienė, gim. 1919 m. Margionyse, nuo 1947 m. gyv. Puvočiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 61-1).

Pabrėžtina, kad toje pačioje – Uogeliškių – vietovėje prie Skroblaus laumės ateidavo skalbti savo vaikų palas: Uogeliškė vadzinos, tai tį daugiausia, sakē, laumės ajo. Uogeliškėn, – tį, iš kur išteka Skroblas. Tį lieptas per upj buvo žmonēm peraic. Tai an to liepto daugiausia laumės kūrē palalas vaikų (P. Stasė Lukšytė-Grušauskienė, 75 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 23-6).

Š. LTRF cd 187: 2, 7; cd 188: 9, 13; DNP KPA G CD-R: 23-6; 43-23 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Margionyse yra bedugnai

šulnėliai, tį upelė prasdeda); DNP KPA G CD-R 43-39 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Sakydavo, sugovėm mergaitį ar bernaicį upelin, Bobos Daržan); DNP KPA G CD-R: 45-8; 45-11; 45-18; 45-44; 45-55 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Šitan Bobos Daržan [šalcinis] virė, nu tai dar cianais visai kiteipos, o tadu jis virė, burbuliavo, burbuliavo visas vanduo); DNP KPA G CD-R 50-27 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Ten Skroblus išteka, akių daug verčiasi); DNP KPA G CD-R 52-15 (D. Blažulionytė ir V. Pugačiauskienė, 2020 m.; Bobos Daržan, būdavo, ir linų pasisėjam su mamu, ir žamė gera, nedaug tį tos žamės, [o] svarbiausia, kad tį vercias tas šalcinis, vanduo skanus); DNP KPA G CD-R: 61-1; 79-18; Vait. (2010-09-09); Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Margionys 1998: 97 (Tį tokia duobelė, o jos dugno neregėc); Baltėnas, Drobėlienė 2009: 133; Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011: 162–165; Gedžiūnas ir kt. 2016: 76–80.

223 pav. Margionių Ploksciu duobelė (iš P). 2022 m.

90. BIRONO DUOBELĖ yra už 90 m į V nuo Bobos Daržo šaltinio, Skroblaus deš. krante esančioje į ŠV atviroje 25 x 60 m dydžio, 5–7 m gylio stačiašlaitėje lomoje (LKS94: 519665, 5984825). Šaltinio duburėlis šiandien užneštas žemėmis ir apaugęs žolėmis, vanduo renkasi iš didesnio ploto ir srūva į Š (340°), vėliau suka į V (280°), surenka kitų mažesnių šioje lomoje esančių šaltinių vandenį (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Prie šaltinio, kuris vadinamas Margionių k. gyven-tojo Saulevičiaus pravarde, užfiksuoti trys akmenys (LKS94: 519678, 5984815), visi jie panašios geologinės sandaros, vidutinio rupumo, melsvai balkšvos spalvos granitai. Pirmasis, esantis pietų pusėje – ne-taisyklingo daugiakampio formos, aukštesne (nors ir nuskelta) ŠR dalimi, 1,1 x 1,3 m dydžio, 45 cm aukščio.

91. PLOKSCIŲ DUOBELĖ yra už 0,2 km į V nuo Birono duobelės, Skroblaus kair. kranto aukštumos papėdėje susidariusiame apie 7 x 9 m dydžio duburyje, prie tvora atitverto sklypo ribos (LKS94: 519476, 5984793). Šaltinis labai vandeningas (nuotekis 8 l/s, arba net 29 m³/h), čia muša dvi labai stiprios 50–60 cm skr. akys, prie jų glaudžiasi trečia mažesnė, 20 cm skr., vanduo srūva į ŠR (40°) (Vait. ir tlk., 2022-05-05).

Šaltinio vanduo skaidrus, bekvapis, 9 °C temperatūros (matuota 2014-10-06), turi ištirpusių mineralinių medžiagų (323 mg/l), šiek tiek geležies nuosėdų (0,17 mg/l); gana kietas (3,84 mg-ekv/l) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Iš Agutės Krušaitės-Jeremičienės pasakojimų žinoma, kad anksčiau šalia Ploksciu duobelės buvo

Ant šio akmens PR šono, prie žemės, yra šiek tiek ne-taisyklinga 10 x 10 cm dydžio, 1,5–2 cm gylio kanopos įspaudą primenanti duobutė. Antrasis akmuo 0,75–0,85 x 1,45 m dydžio (apskaldytas), 30 cm aukščio (V pusėje); trečiasis – 50 x 80 cm dydžio, 25 cm aukščio skeveldra. Nėra visai aišku, ar ji atskelta nuo kurio didesnio akmens, ar yra dar kito, čia nesančio akmens dalis (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. LTRF cd 187-7 (Birono duobelėn akmuo, būdavo, žoliaujam, tai an jo pasėdzim); DNP KPA G CD-R 8-5 (D. Blažulionytė ir V. Norkūnienė, 2012 m.; Tepgi tokia duobelė, tai vadinzo Birono duobelė ir ajo, iš tį prasdėjo, čiut čiut va tep ritavo skaidrus vandenėlis per tų žvyry); Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 81–85 (vadinamas Skroblaus slėniuko versmele).

nedidelis, ta pačia kryptimi (Skroblaus link) srūvantis upelis: *Kap ankščiau žmonės sakydavo, akis skauda, tai raudonos, tai kas, tai reikia pasisemc [vandens] iš to upelio, kuris teka prieš saulės tekėjimų. Tai aš atsimenu, kap mamai mano buvo uždegimas akių ar kas, cia va pas mus, kur tas šalcinis verda, va netoli už mūs, Ploksciu duobelėn, tai cia tas upeliukas, žinai, dar padarė cieį žmonės, o jis tekėjo beveik nuo pacio kranto, iš kranto ir tas upeliukas tep tekėjo in saulės pusj ir tokis švarus švarus, akmenukai, smėliukas baltas, tai būdavo iš tį vandenio [semiam], sako, labai sveikas šitas vanduo <...>.*

Jis tekėjo iš to pacies kranto [kur Ploksciu duobelė] ale cia gyveno tokis žmogus, tai jis atsivarė traktorių, nuvarė krantus <...> tų visų krantų, užgrovē tų upeliukų, padarė, kad su arkliau nuvažuoc nuo kalno žolės pasipjaut. Cianai grovē, kur toj duobelė, kur dar

224 pav. Margionių Plokscių duobelės akys. 2021 m.

mūs <...>. Kap aš pasižūrau, tokis mani piktumas ima, pagadzino tokį upeliukų. Sakau, nēr to upeliuko, jau niekas neteka išvis, žoli užaugį, jau sunku pataikyc, cik toj viena verdaklė likus <...>.

[Mama] žinojo tų upelį, sako pasemk iš to upelio, kur teka prieš saulės tekėjimą, labai geras vanduo. Sėmėm iš pradzių, kur jis teka ir kur, žinai, tokis upeliukas negilus. Iš kalno tekėjo tas upeliukas, labai buvo aukšči krantai gražūs.

[O Plokscių duobelėj verduoklė buvo?]

Buvo verduoklė, aš jų kap ir acimenu. Visų laik ji tį virė,

tai žinai, mes kap vaikai matavom, ar ji gili. Kojų inkišam, ojoj rėkiam, traukia traukia, ogi šalcis, kokis ten šalcis ton verdaklėn, labai šaltas vanduo! (U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 45-58).

Š. LTRF cd 187-01; DNP KPA G CD-R 45-25 (D. Blažulionytė; Ji buvo labai graži, labai tokie krantai gražūs, ištekėjo upelukas in Skroblaus upelį iš jo, intekėjo); DNP KPA G CD-R 45-26 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Nusiprausc labai sveikas toks vanduo akims); DNP KPA G CD-R 45-58; Vait. ir tlk. (2022-05-05). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 81–85 (klaidingai vadinama Birono duobele).

92. GAIDZIŲ, kitaip PAŪLYČIO, ŠALCINIS. Buvo k. vidurinėje dalyje, 0,33 km į PV nuo Skroblaus kair. kranto, upės slėnyje už 90 m į PR nuo kelio Marcinonys–Druskininkai, šalia buvusios (nugriautos) Gaidžių sodybos (LKS94: 518742, 5984761). XX a. antroje

pusėje šaltinio vietoje iškasta kūdra, aplinka pasikeitė. Tačiau liko nepalieti šaltiniai kaimynystėje, kur vietos gyventojai Saulevičiai ir kai kurie kiti nešdavo šaldyti pieną. Iš Gaidžių, Juralių ir dar kitų mažesnių bevardžių šaltinių vanduo tekėjo į vieną upelį (upybę

225 pav. Kūdra Margionių Gaidžių šaltinio vietoje (iš ŠR). 2022 m.

arba upukę), kuris sruvo ir iki šiol srūva rytų kryptimi, į Sroblų⁵⁷.

Tėvai sakydavo, [kad vaikai] iš šaltinių. Aš vieną kartą maža nuvejau in tų šaltinį, žinokit, žiemos metu, aisiu ir aš vaiko paieškot. Tai aš kap inklimpau tuosa šaltiniuose, dargi tais laikais biedniai gyvenom, nieko neturėjom, cik klumpukės buvo, tai tas ir klumpes tį palikau. Basa parbėgau, sakau, ot mano tėveliai melagiai – sako, kad an Gaidžių šalcinių vaikai, tynai vaikus gaudo (tokia senukė boba buvo). Sakau, nieko aš tį neradau, cik basa parejau, nei vaiko radau, nei nieko. Tai vis vaikam aiškino, iš kur vaikas randasi (P. Stasė Garbiūtė-Jovaišienė, gim. Margionyse, gyv. Puvočiuose (II). U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 60-2).

Marytė Balevičiūtė-Volungevičienė (69 m.), gim. ir gyv. Margionyse, labiausiai vertino ir naudojo ne paties Gaidžių šaltinio, o toliau tekančio upelio (per jį būta medinių kaimo gyventojų lieptų) vandenį: Tai vanduo naudingas, sako, kap prieš saulį. Yra va cia tokis, sako, kap prieš saulį, prieš saulės tekėjimų plaukia upelis, tai labai gerai akes prausc <...>.

226 pav. Marytė Volungevičienė Margionių Gaidžių šaltinio vietoje. 2022 m.

[Išbandytas jau tas?]

Tį jau pats kap aini kartais, kap jau žinai, pasprausi kap karšta. Ar tį gerai ar negerai, kap ragi, tai būna gerai. O jei kas būt akimi, nežnia, ar mačyt. Kap sveikos būna, nusprausi, nu bet reiškia, kap prieš saulės tekėjimų, tai

⁵⁷ Plg.: Jie visi ten renkas, renkas ir toliau suteka vienon upukėn ir jau bėga in Skroblų prie daržų, ten jau lieptas padarytas peraic (DNP KPA G CD-R 45-59).

227 pav. Margionių Kurpikų duobelė (iš P). 2022 m.

prauscis reikia dėl akių tuoj vandeni (U. D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė ir J. Dambrauskaitė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 45-18).

Ir dar va, iš čia kur išteka, tai, galima sakyc, stebuklingas vanduo, gydomas. Nes jis teka priešais saulės tekėjimą. Va, kur inaina Skroblun, kur alksniai, pagal šitų lieptų prasc dar (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 45-37).

Tas, kur išteka priešais saulį, dar upeliukų tai rastūm <...>.

[Upeliukas ir šalcinis atskirai?]

Buvo šalcinis prie asfalto, ten netoliese, ir sakydavo anksčiau, [kad] upės visos tai lyg nuog saulės [teka, į vakarus], o ten tai atseit akim ir kojom [mačina]. Nu aš ciktai girdėjau <...>. Aš anksčiau vis aidavau daržan, tai tį man atrodo, kad dar tį lieptai ir tas upeliukas, ar jis platesnis, ar jis kokis, jis inteka in Skroblų. Bet Skroblus šitap, kap saulė laidzias, [o upeliukas] prieš saulės tekėjimų. [Ir] Bobos daržas⁵⁸ – kap nuslaidzia saulė, o jis [upeliukas iš Gaidžių, Saulevičių ir kitų šaltinių] kap teka.

[Atsimentat, kad tį ajo žmonės?]

Naudojo, naudojo tų vandenį, va kur va cia buvo tokia Alena, ji tį užkalbėc, tai ji dar žinodavo ir kokiom dženom tį aic <...>. Ji aidavo daržan, kur Skroblus aina, ir jis [upeliukas] kap inteka [ir semdavo].

[Jūs paci neįot plauc akių ar ko?]

Ajau, kap mes ajom. Jau kap mumi pasakė, kad jau akim, oi tai veidas gražus, tai gydo kojas, tai kap cik jau daržan, tai ai, aisim per šitų lieptų <...>. Pasvylgom (U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 45-57).

Š. DNP KPA G CD-R 8-5 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Paūlyčys vadinam, ten šulnėlis, kap plentas aina, daržai <...> upelukas mažukas ten išteka ir inteka Skroblun. Balos tokios, pėridavom, lieptai buvo padaryta); DNP KPA G CD-R 45-18 (D. Vaitkevičienė, D. Blažulionytė, J. Dambrauskaitė, 2008 m.; Yra Margionysa, reiškęs priešais saulį, kap važuoji šituoį plentu, ragėsi tokia bala <...> iš tų tokia aina kap upelytė ir aina net Skroblun. Tai jau tį tas vanduo, reiškia, kap tep tai plaukia in tį vanduoį, o jis prieš saulės tekėjimų); DNP KPA G CD-R 45-26; 45-37; 45-44 (D. Blažulionytė ir V. Balkūnas, 2012 m.; Aidavo, pavyzdžiui, kur laukus dyrbc ar ko, tai tuoj vandeni prausdavos. Pasvylygdavau ir aš); DNP KPA G CD-R 45-57; 45-59; 60-2 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Gaidžių šalciniai vadės).

⁵⁸ Turi omenyje Skroblų, tekantį iš Bobos Daržo.

93. KURPIKŲ RYNELĖ. Taip vadinamas šaltinis teka už 0,37 km į Š nuo k. kryžkelės prie kapinių, 0,16 km į ŠV nuo kelio Marcinkonys–Druskininkai, Skroblaus kair. krante, upės slėnyje (LKS94: 518643, 5985040). Vanduo srūva į ŠR, maždaug už 250 m upelis įteka į Skroblų.

Upelė, kap mes vadzinam, rynelė, yra, tai vanduo būna šiltesnis kap vasarų šitam laiki, ji neužšyla nigdi šitoj

94. KURPIKŲ DUOBELĖ, kitaip DUOBAVIETIS (tarm. DUOBAVICIS). Šaltinis teka už 0,2 km į Š nuo Kurpių rynelės (↑), už 70 m į R nuo kelio į Kapiniškius ir A. Bakanauskienės sodybos (LKS94: 518558, 5985186). Skroblaus kair. krante, slėnyje šaltinis išgraužė 4–5 m gylio, maždaug 250 m ilg. griovą. Duobelėje trykšta keli šaltiniai, dviejų iš jų kryptis – rytai; toliau vanduo srūva į ŠR.

Vieta minima kartu su kitais Margionių šaltiniais, kurių vanduo buvo laikomas nepaprastu, teikė ir stiprieno sveikatą: *Bobos vis varažino, sako, išteka [šaltinis]*

upelė <... >. Kap anksčiau laikėm karves kaimynai visi, tai nešėm ten pienu, dėdavom, kad atsiskirt, būt smetona (P. Jonas Gulgys, 70 m., gim. ir gyv. Margionyse. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 45-45; plg. Šitoj rynelė tai niekad neužšyla – DNP KPA G CD-R 45-53).

Š. DNP KPA G CD-R 45-45; 45-53.

priešais saulį, jau kap iš ca bėga in saulį, tai tas vanduo labai jau sveikas. Tai plauna akis ir, būdavo, tas rožes, kap seniau [sirgo] <... >.

Tj, prie Bakanauskienės, yra šalcinėlis, duobaviecis <... >. Kur cik intekėjo kokis šalcinis ir pas mus tai yra, kad toki šalcinėliai iš kalnų aina, tai vis žmonės sakė [pamačnas vanduo] (P. Elena Palubinskaitė-Vainalavičienė, 74 m., gim. Margionyse, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

Š. DNP KPA G CD-R 43-51.

MASALIŠKĖS, Merkinės sen.

95. STRAUJOS, kitaip ŠARŪNO arba ŠARŪNO KAPO, KALNAS (buvo AV 1763, nuo 2005 m. – M 220, dabar KVR 7160), yra už 0,34 km į ŠR nuo kelio į Masališkes atsišakojimo iš kelio Alytus–Druskininkai, Straujos deš. krante (LKS94: 513785, 6007988). Kalnas 80 m ilg. (ŠR–PV), 40 m pl., viršuje – 15–18 x 35 m dydžio, nežymiai iškiliumi viršumi, apaugęs pušimis su pomiškiu. Šlaitai vidutinio statumo, 5 m aukščio (nežymiai aukštesni ŠR dalyje, PR pusėje – apardyti duobių); PV pusėje, nuo Straujos, kalno šlaitas status, net 16 m aukščio (Vait. ir tlk., 2021 m.).

Kalno PV dalyje, viršuje, yra raudonas vidutinio rupumo granito akmuo, kuris laikomas kunigaikščio Šarūno kapo vieta (LKS94: 513767, 6007963). Žinoma, kad XX a. pirmoje pusėje čia lobių ieškojo Bronius Arlinskas – vienas iš šios žemės valdytojų (Navarackas 1971, 122–123; plg.: *Gana didelis akmuo, apkastas aplink grioviu, matyti, įvairių lobių ieškotojų* – Tautavičius 1955). Vietos gyventojas J. Ramanausko pasakojimu, akmenis kitados būta net 3 m aukščio, jis atrodęs lyg butelis, t. y. buvo tiesus, į viršų smailėjo. Bet akmenį skaldė žmonės, šalia kurdami ugnį žalojo ir piemenys (Navarackas 1971: 123). Dabar akmuo esąs 0,75 x 0,9 m dydžio prie pagrindo, 0,57 m aukščio

(nežymiai smailėja ir aukštėja į P pusę); P plokštuma 60 cm pločio, lygi, tuo primena senovės antkapius (Vait. ir tlk., 2012 m.).

2001 m. KPC archeologinė ekspedicija (vad. J. Balčiūnas) už 1 m į P nuo akmens – Šarūno kapo – ištyrė 2 x 5 m dydžio plotą ir 20 cm gylyje užfiksavo įžemį – geltoną žvyringą smėlį. Vienintelis čia aptiktas archeologinis radinys – į keturias dalis suskilusi titnago nuoskala (Balčiūnas 2001, 9–10). Antrasis tokio pačio dydžio plotas buvo ištirtas kalno ŠR dalyje, viršuje. Po 5–8 cm velėna slūgsojo pilkas 12–14 cm storio miškožemio sluoksnis, 22 cm gylyje – įžemis. Jokių archeologinių radinių čia neaptikta (Balčiūnas 2001: 9).

Duomenų apie tai, jog ant Šarūno kalno buvo randa ma žmonių kaulų, taip pat ir „įvairių puodų šukių“ bei „titnaginių įrankių“ XX a. 4 dešimtmetyje surinko Dzūkų kraštotyros draugijos vadovas, Alytaus gimn. mokytojas Jonas Miškinis (VAK 78: 317). 1935 m. gruodį Merkinės nuovados policijos vachmistras Vincas Černiauskas užfiksavo, kad „prieš 50 metų [čia] buvo rasta: varinis pentinas ir sidabrinis arbatinis šaukštelis“ (VAK 78: 319). Tais pačiais metais ir tą patį mėnesį Masališkių pradžios mokyklos mokytojas Jonas Paulaitis Žemės vardyno anketoje pažymėjo, kad

228 pav. 1) Masališkių Straujos kalnas (KVR 7160); 2) Straujos kalno (Šarūno kapo) akmuo (A – Masališkių dvarvietė, KVR 27060). 1949 m.

229 pav. 1) Masališkių Straujos kalnas (KVR 7160); 2) Straujos kalno (Šarūno kapo) akmuo (A – Masališkių dvarvietė, KVR 27060). 2019 m.

„seniau čia žmonės rasdavę žalvarinių pasagų, sidabrinių šaukštelių; dabar iš kalno išsiverčia kalkiuoti akmenys“ (LŽV).

Ten, kur jis [Šarūnas – Vait.] žuvo, palaidojo jį žmonės ir ant jo kapo supylė didelį kalną, kurį ir šiandien Šarūno kapu vadina (P. Juozas Mickevičius, 76 m., gim. ir gyv. Subartonyse. U.V.Krėvė-Mickevičius,

230 pav. Masališkių Straujos kalnas (Šarūno kapas) ir jį supantis kraštovaizdis (iš ŠR). 2021 m.

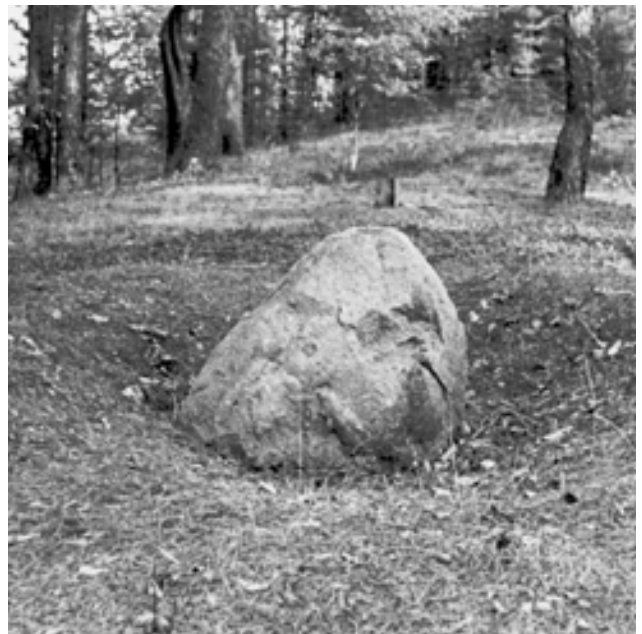

231 pav. Masališkių Straujos kalnas (Šarūno kapas) (iš R). 1955 m.

1930 m.⁵⁹ – KrM 1930, 105; *Parudnin tai buvo Šarūno kalnas, skaitos, kareiviai sunešė kepurėm tų kalnų <...> ir akmuo tį, sakė. Buvo dzidelis, bet žemė dirbo, dirbo ir jis [sumažėjo] – DNP KPA G CD-R 53-1).*

Kituose pasakojimuose, užrašytuose prieš Pirmąjį pasaulinį karą Subartonyse ir aplinkiniuose kaimuose, Masališkių Straujos kalnas vaizduojamas kaip Šarūno žmonos kapas, o Šarūnas esąs ten akmeniu pavirtęs: *Palaidojo <...> žmoną ant Straujos upės kranto, ant jos kapo supylė didelį kalną <...> motina skandinama prakeikė savo sūnų, karalių Šarūną, ir jis pavirto akmenimi. <...> Jaunosios karalienės kapas ramus. Ten niekados nesivaidena ir niekas nepamena, kad būtų pasivaidenę (KrM 1930, 96; plg.: Perkūnas trenkęs kunigaikščio pilin ir ją sunaikinęs, ir Šarūną užmušęs. Žmonės jį palaidojo ten, kur anksčiau jo žmona palaidota – KrM 1930, 97).*

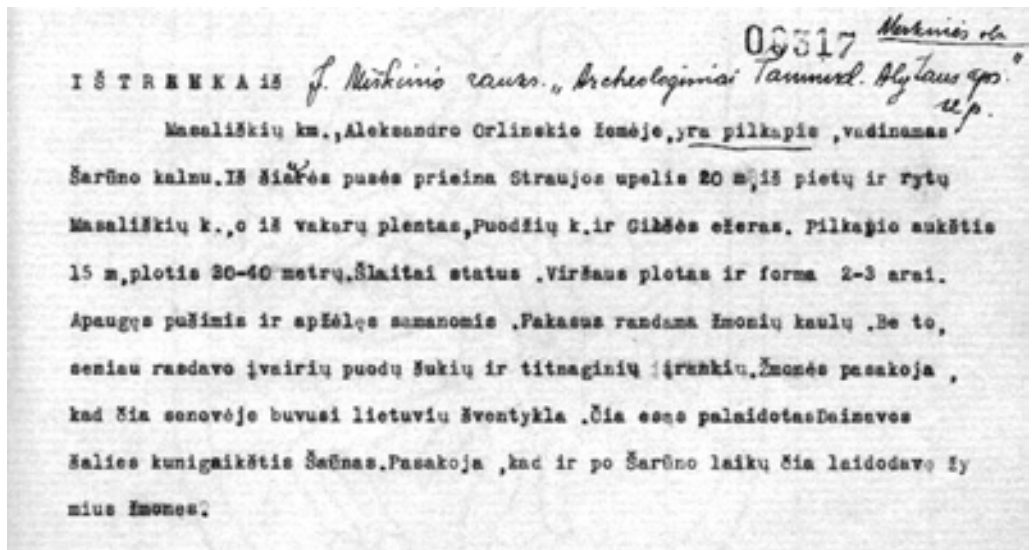
Vėliau užrašyti padavimai apie Šarūno kalną didele įvairove nepasižymi ir nėra išplėtoti, antai: *Žmonės pasakoja, kad čia senovėje buvusi lietuvių šventykla. Čia esąs palaidotas Dainavos šalies kunigaikštis Šarūnas. Pasakoja, kad ir po Šarūno laikų čia laidodavę žymius žmones (U. J. Miškinis, XX a. 4 dešimt. – VAK 78: 317), arba: Kalno viduje esą išmūryti sklepai. Buvęs ir įėjimas, bet jis užslinkęs žeme ir apaugęs medžiais*

232 pav. Masališkių akmuo ant Straujos kalno, vadinamo Šarūno kapu (iš P). 1954 m.

(P. Karolis Janulevičius, apie 70 m., Juozas Janulevičius, apie 35 m. ir Aleksas Orlinkas, apie 70 m, gyv. Masališkėse. U. J. Paulaitis, 1935 m. – LŽV).

⁵⁹ Užrašyta krikščynų metu, Dobrovolėje, Alovės parapijoje (KrM 1930: 106).

233 pav.

J. Miškinių parengtas Masališkių Šarūno kalno aprašymas Valstybės archeologijos komisijos archyve. XX a. 4 dešimtmetis

Čia matydavosi juodas baroniukas lakstantis, o norint jį pagauti, pavirsdavo juodu kiškiu ir pabėgdavo. Seniau matydavosi arklys, kartais su raiteliu, kuris vydavosi pravažiuojančius pro kalvą (P. Z. Bilinskienė, gim. 1935 m. Masališkėse – Paulaitis 2007).

Į PR ir R nuo Šarūno kalno, dirvonuojančiame lauke, plyti Masališkių dvarvietė (KVR 27060). 1516 m. šią valdą Bogušas Masalskis gavo iš Žygimanto Senojo. Masališkių dvaras daugelį kartų minimas XVII–XVII a. istorijos šaltiniuose; archeologai aptiko XVII–XIX a. plytų duženų, koklių dalių, monetų, švininių kulku (Balčiūnas 2001: 12–13; Merkinės 2004: 193).

Taip pat ↑ Merkinės gir. Šarūno kalnas, *Balyno kalnas*, *Ažuolas I*.

Š. LŽV (J. Paulaitis, 1935 m.; Kalnas tikrai vertas kasinėti); VAK 78: 317, 319–326 (Vincio Janulevičiaus ir Gertrūdos Arlinskienės žemėje); Tautavičius 1955: 48 (Niekas kalno piliakalniui nevadina); Balčiūnas 1979: 27–28 (Atrodytų, kad tai ne senkapis, o natūrali kalva, kuriai liaudis davė Šarūno kapo vardą); 2001: 9–15; Vaitkevičius 2002: 23–24; DNP KPA G CD-R 53-1 (D. Blažulionytė, 2008 m.); Vait. ir tlk. (2012-03-19; 2021-09-25). L. KrM 1930: 96–97, 105–106; KrM 1934: 116; Navarackas 1971: 121–123 (Kalną apgriovę vėjai, ir čia ganomi Masališkių dvaro gyvuliai); Lietuvos 1973: 326 (Senkapis); LAA 1975: 104–105 (Kultūrinio sluoksnio pėdsakų nepastebėta); Vaitkevičius 1996b: 14–15; Augustinavičius ir kt. 2002: 236; Merkinės 2004: 180, 192–193; Paulaitis 2007: 48–50.

MASKAUKA, Jakėnų sen.

↑ Akmuo, Varėnos sen.

MATUIZŲ gir.

KAUŠELIO EŽERAS telkšo 400 kvartalo Š dalyje, nedideliame Merkio vingyje, upės kair. krante (LKS: 541951, 6018439); 1 a dydžio, apaugusiais krantais.

Š. RŽPI (1979).

233a pav. Per Matuizų gir. tekančio Merkio pakrančių vietovardžiai (iškarpa). 1979 m.

234 pav. Mergežerio kaimas ir prie jo telkšantis ežeras. 1855 m.

235 pav. Mergežerio kaimas. 1) Mergežeris; 2) Viršukrokšlio šaltinis. 1951 m.

MERGEŽERIS, Varėnos sen.

96. MERGEŽERIS, kitaip MERGAEŽERIS, telkšo prie to paties pavadinimo kaimo (LKS94: 533986, 6007142). Ežeras 4,6 ha dydžio, per jį teka Mergežerio up. (deš. Derežnos intakas).

Ponas vis bedavojo, kad jam daug ažeras užėmis. Saka: „Būt daug laukų, pievų ir ganiavų, o tai užėmį vandeni, nieko gero neduoda...“ Tai jam tį kas darodžino, kad jis inpilt ažeran pūdų gyvo sidabro, tai ažeras išeit kitan daiktan. Tai ponas sako: „E, kas tai man ženklas. Aš ir kelis pūdus supiltau, be cik jis išeit.“

Nu, tai jis nuspirkis ir supylė pūdų sidabro. Tai žinai, tas nuburbuliuo dugnan. Ponas dabojas, kad vanduo suburbė ir susmaišė su vandeniu. Kad už dzienos kitos, ponas klauso, kad bumc – pabus, pabus, tai ir vėl, bumc. Nubuvus ir vėl, bumc – ažeri bumcioja. Ponas dabojas, kas cia bus. Kad paskui, klauso: kad ėmė užč vanduo, kad ėmė krokšč, kad paskui – dabojas – išsikėtė visas vanduo padangėn ir aina kap cyma juodas debesys. Visi cik dabojas...

Merga pašlaicij ganė jaucius. Kad dabojas – atkrokščia juodas debesys. Tai joj jau pasvaris jaucius, kad sektyš po krūmu palysc. Nu, joj varydama rikterė: „Šėmi, stoi!“ Kad tuoroz cik „Žu-žu-žu-žu“ ir sukrokšlė tas debesys dziudziutėn klonėn. Nu, joj parginė jaucius namo ir porina tėvu, kų tep ir tep, sako, debesys nuslaido. Tai tėvas sako: „O, seniau dažnai ažerai padangėm vaikščioj. Tai aš nū ir sapnavau, taryc stoviu an kiemo, kad krokščia padangėm kas. Aš padaboju pakėlįs galvų viršun, kad dabojuos: lakia padangėm koki tai namai, kai kazarmios, o juose muzikos graina. Cik, saka, negali atminc jo vardo, tai ir nuslaid.“

236 pav. Mergežerio kaimas. 1) Mergežeris; 2) Viršukrokšlio šaltinis. 2019 m.

Kad šitėp, ponakc merga sako: „Ale tai, sapnavau, kad iš ažero išej ponacis, tamsiais rūbais ir manį prašo ataic, sako, aš tau duosiu dovanų.“ Tai tėvas sako: „A, tai tu, vaike, atminei jo vardų. Užtai jis ir nuslaido. Tai aik, vaike, dzienų sekas, nebaisu!“ Tai merga nuvej in ažerų.

Dabojas, cik mėlynuojas vandenai. Kad jai stovinc susmūstė vandeny ir šmurkšč – tep net kraštan – ir išskrido dziudziulis lydekaicis. Tai merga, greiciau, atsirišo nuk suknefės raikštelj, da greiciau, užrišo jam už pelakų ir dziaugdama – namo. Tep ir partjė kap pančekų, o vuodega tai net žemi tjėsės, uovaš kap lopeta.

Tai dartės tų ažerų vadzina Mergos ažeras, o ūlyčių – Mergažeris. Tas ažeras tai iš tolo, sako, tįnais ataj; porina, kad net iš Užunemunio. O dartės to pono toj klonėj, gražios pievos, ganiavos...

Tai man šitap porino jūs moma, o jai tį kur kap buvo

237 pav. Mergežeris (iš ŠR). 2021 m.

veselioj, tai porino iš Mergažerio Karlonas (P. Juozas Žydelis, 73 m., gyv. Šlaite. U. J. Žydelis, 1936 m. – LTR 1240/205).

Senais laikais, kur dabar tyvuliuoja Mergežerio ežeras, buvo pieva, o toje pievoje – akis. Gretimame kaime gyveno mergina, kurios tėvai ją norėjo išleisti už nemylimo vyro. Mergina to nenorėjo ir vieną kartą, ganydama jaučius, toje akyje nusiskandino. Iš akies išsiliejo ežeras, kuris buvo pavadintas Mergežeriu (P. Vincas Karlonas, 60 m., gyv. Mergežeryje. U. N. Karlonaitė, apie 2000 m. – LTR 8242/86).

Vienas turtingas ūkininkas turėjo labai gražias dukteris. Iš toli atvykdavo jaunikaičiai pažiūrėti gražuolių. Kartą vienas paklausė: „Iš kur jūs tokios gražios?“ „Mes kiekvieną dieną saulei tekant maudomės ežere.“ Nuo tada tą ežerą vadina Mergežeriu (P. O. Volungevičienė, 58 m., gyv. Mergežeryje. U. R. Galvanauskaitė, apie 2000 m. – LTR 8242/85).

Valant Mergežerio pakrantę buvo rastas ir ištrauktas medinis apie 4 m ilgio (galas aplūžinęs), 0,6 m

238 pav. Viršukrokšlio šaltinis (iš R). 2022 m.

pločio, 0,45 m aukščio luotas su skersinėmis įpjovomis (įkirtomis). Luotas datuotas XIII–XIV a. (kalibruota laboratorinė data 1310±50 AD – Vs-1678) (Baubonis ir kt. 2009).

Š. LMAVB f. 11–11, l. 20 (Wies Mergazery); LTR 1240/205; 8242: 85–88, 89 (Nuskendo briedis ir mergaitė. Nuo to laiko ežerą vadina Mergežeriu). L. Baubonis ir kt. 2009: 523.

97. VIRŠUKROKŠLIO, kitaip KARLONŲ, ŠALTINIS trykšta už 0,26 km į P nuo k., 50 m į V nuo kelio Varena–Marcinkonys ir 50 m į R nuo aukštos elektros įtampos perdavimo linijos, vaizdingame šaltiniuotame 90 m pločio sufoziniame cirke (LKS94: 534057, 6005984). Didesnių ir mažesnių šaltinių akių šioje vietoje daug, viršukrokšliu vadinamas pirmasis sraunus iš jų sutekantis upelis (pradžioje tėkmės kryptis V (270°), vėliau ji krypsta į PV) (Vait. ir tlk., 2022 m.).

MERKINĖ

98. PILIAKALNIS, kitaip PILIES KALNAS (KVR 22957). Remiantis archeologiniais ir istoriniais duomenimis, piliakalnis datuojamas XIV–XV a., papėdėje susidaręs XVI–XVII a. kultūrinis sluoksnis. Į R nuo piliakalnio esančiame papilyje buvo įsikūręs valdovo, vėliau – seniūnijos valdytojo dvaras. Apie piliakalnį pasakojamų padavimų motyvai būdingi ir senosioms šventvietėms.

Pasakoja žmonės, jog tai kalnas užburtas. Vieną kartą šios [Merkinės – Vait.] parapijos kunigui prisispnavo graži moteriškė, kuri sakė: „Eik ant to kalno ryt su procesija.“ Taip tarusi išnyko. Bet kunigas nepasisukubino, ir kitą naktį vėl prisispnavo. Galų gale išsirengė, bet taip labai skubinosi, kad užmiršo uždėti manipulį. Ir kai tik užėjo ant kalno, kalnas griuvo į vidurį. Kunigas labai nusigando ir grįžo namo.

Sekančią naktį vėl prisispnavo ta pati moteriškė, kuri tarė: „Už tavo neatsargumą žuvo tūkstančiai žmonių. Su laiku tas kalnas visai nugrius ir visą Merkinę užtvindys“ (LTR 619/100).

Seneliai kalba, kad labai senai Merkinėje buvo vainos

99. PUŠIS su ERTME. Auga 0,86 km į PR nuo Merkinės piliakalnio (↑), į ŠR nuo lauko kelio, vedančio išilgai Merkinės sen. gyvenvietės (KVR 12106), ant nedidelės terasos (apie LKS94: 512629, 6001740).

100. KUKUMBALIS (tarm. KUKUMBULIS), kitaip KUKUMBALIAI, yra Merkinės mš. 141 ir 142 kvartaluose (viduryje – LKS94: 513121, 6002147). Kukumbaliu vadinamas pelkėtas dubaklonis tęsiasi R–V kryptimi, yra apie 1,2 km ilg. (kelias Alytus–Druskininkai rytuose atkirtęs dar apie 0,28 km ilg. Kukumbalio

V. Balkūno duomenimis, šio šaltinio vandeniu buvo gydomos akys, ypač jį vertino siuvėjos, stiprindamos savo regėjimą. Esą vietos gyventojai čia neleisdavo vandens gerti gyvuliams, nes baiminosi taršos.

Š. Balk. ir tlk., 2014 m. (Su šventu vandeniu); Vait. ir tlk. (2022-10-09).

ir ten pilin sklepuose yra senoviškų ginklų. Kiti kalba, kad kaip Velykų rytą kunigas eis aplink bažnyčią, žydai norės atimti munstrancijos ir kils karas tarp žmonių ir žydu (U. V. Jurčikonytė, IV sk. mokinė, 1930 m. – LTR 374e/2688).

Beje, 1910 m. rugpjūčio 16 d. Vincas Krėvė-Mickevičius laiške Liudui Girai iš Merkinės rašė apie tai, jog vietiniai lenkai, ypač Kazys Kachanskis, sąmoningai naikina Merkinės piliakalnį (jau tik pusė jo belikusi), nes tai esantis senlietuvių paveldas – vieta, kurioje jie garbino dievus (*pogańska pamiątkka litwinów, gdzie swoich bogów oni czcili* – Doveika ir kt. 1981).

Š. Ответы 1888, 173; LTR 374e/2688; 619/100; 3924/377 (Merkinės piliakalnį supylė gal Vytautas); DNP KPA G CD-R 3-1 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Šviesos kalnelis, [todėl] kad degdavo laužus). L. Baliński, Lipiński 1850: 344 (Wznosi się góra w wyższej części syrana); Древности 1890: 184 (Существует предание, что гора эта насыпана войсками въ одинъ разъ и при томъ шапками); Balys 1949: 73; Doveika ir kt. 1981: 26; Merkinės 2004: 100–103.

Medžio kamienas išsišakojęs į du liemenis, kurie aukščiau suaugę sudarė gražią ertmę.

Š. L. Litvinavičiaus inform. (2021-12-18).

dalį); vakaruose į Merkį nuteka kelių šimtų metrų ilgio sraunus upelis (Vait. ir tlk., 2020 m.; plg. Eigminas 1970).

Mama paskodavo tokių legendų, ji iš savo senelio

239 pav. Merkinė ir jos apylinkės. 1) Merkinės piliakalnis; 2) Kukumbalis. 1949 m.

240 pav. Merkinė ir jos apylinkės. 1) Merkinės piliakalnis; 2) Kukumbalis (A – Merkinės sen. gyvenvietė, KVR 12106; B – Česukų sen. gyvenvietė, 27058; C – žydų žudynių ir užkasimo vieta, KVR 11324; D – Merkinės kapinynas, KVR 27061; E – žydų senosios kapinės, KVR 20683; F – Merkinės miestelio istorinė dalis, KVR 17097). 2019 m.

girdėjo: čia buvo labai daug daug žalčių. Gal čia ir gyvatių buvo, gal čia visko buvo senovėj.

Ajo anksčiau kokia kariuomenė, anksčiau su arkliais, ir jie palaido ten arklius ganycis po pievas ir ar žalcys, ar gyvatė inkando vieno arklį. Ir ataj vienas iš kareivių, atajo tokis pagyvenis žmogus, ir užkeikė tuos žalčius, tas gyvates užkeikė. Tai, sako, viso šito krašto žalčiai – čia gi Merkys yra – per Merkį plaukė, ajo ajo pulkais ir tį prie Merkinės yra toki Kukumbaliai. Visi ten išėjo, kap

juos užkeikė čia, ir visi šliužai išėjo, ir kai mes augom, sako, nebuvo girdėta, kad žaltys būtų ar kas būtų. Čia laukus dirbo, o dabar apleista, tai ir vėl yra jų. Sako, per Merkį jie visi plaukė per vandenį. [Kas ten per vieta Kukumbaliai?] Nu nieko, tokia vieta. Ten tai tikrai mačiau žalčių (P. Julija Jurkevičiūtė-Čaplikienė, 77 m., gim. ir gyv. Rodukoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 65-3).

241 pav. Apsodinamas griūvantis Merkinės piliakalnio šlaitas. 1934 m.

242 pav. Merkinės
piliakalnis (iš PV).
2021 m.

Kukumbaliuose tai ten daug kam... Ramaškevičius Mečislovas pasakoja, kad gaigalas, sako, neatsitūpia an ėglio, bet jis eina, žiūro, kad ji atsitūpus. Nežinau, ką jis ten, ar pagąsdino – kad iš jo iššoko tokis panička su skrybeliu, su fraku ir, sakė, šokinėjo jis ten, ir viskas, ir nieko jam nedarė. Jis biskį pažiūrėjo, išsigando ir davai bėgt. Ir pabėgo. O tas paniček tį ir liko. Tai tep jam Kukumbaliuose pasirodė (P. Ona Kochauskienė, 70 m., ilgą laiką gyvenusi Merkinėje, d. gyv. Vilniuje. U. N. Vėlius, 1968 m. – LTR 3926/47).

Žinot, karvė apsiteliavo ten biskį toliau, už Kukumbalio. Nu, ir, šita, jau šitieji berniukai sako:

– Eik namo, pasakyk, atvažiuos tina su vežimu, paims teliuką ir karvę.

O reikia gi tolau ganyt, nepabėgsi.

Nu, ir aš, reiškia, palikau juos, ir ainu namo. Nu jie, kap aš prieinu šitą vietą, man rėkia, kad grįžk atgal, grįžk atgal. Tai aš grįžau atgal, ateinu pas tuos vaikus, vaikai sako:

– O kad tavi velnias! Ko tu grįžai?

– Kad mani šaukėt.

– Ne mes šaukėm, tep toli, kur mes tavi šauksim.

Tai paskui sako:

– Eik greitai.

Aš einu antrą kartą. Vėl prieinu prie tos vietos – vėl tas pats balsas rėkia. Tai aš vėl grįžtu.

Tada mani vienas berniukas, tokis didesnis, palydėjo.

Ir kap mes atėjom į tą pačią vietą – vėl tas pats. Tada jis persižegnojo, sako:

– Tu bėk į namus, o aš – į karves.

Ir nubėgom.

Paskui mes su tėvu važiovom, aš ir pasakoju tėtei. Tėtė sako:

– Vaikeli, čia jau niekas nekreipia ir dėmesio; vienam tep pasirodo, kitam tep. Bet daryti niekam nieko nedaro (P. Ona Kochauskienė, 70 m., ilgą laiką gyvenusi Merkinėje, d. gyv. Vilniuje. U. N. Vėlius, 1968 m. – LTR 3926/48).

[O. G.:] Kūkūmbalin laumės. Paci blogiausia vieta, nebuvo blogesnės vietos. Jei nugaišta arklys <...>. Tį, skaitos, ir laumės skalbia, negera vieta, šiton vieton ir vilkai gyvena, čia laumės skalbia skalbinius an tos balos. Nuo mažens šita vieta labai negera. Labai gūdus miškas. Jei sveikata sušlubavo ar ką, tai sakydavo: „Do Kukumbalia.“

[D. R.:] Aš žinau, pas mano tėvukų ataidavo kaimynas Čiurlionis, sako:

– Nu, Rokau, kap tavo sveikata?

– Žinai, Broniau, gal jau do Kukumboli...

[O. G.:] Jau ten prasčiausia vieta.

[D. R.:] Daug kas pasakojo, kad matė skalbianc. Matė, vienas kalba taip, ar matė, ar ne. Jau grybauc tai ne, ne. Net nemalonu aic. Net nemalonu aic. Jau grybauc, tai ne, ne. In tų pusį aš ir dar neinu.

243 pav. Merkinės Kukumbalis (iš R). 2021 m.

[O. G.:] Žydus šaudė irgi prie Kukumbalio <...>. (P. Dominyka Bilinskaitė-Ramaškevičienė, 87 m., gyv. Bingeliuose, ir Ona Ramaškevičiūtė-Gerasimovienė, 55 m., gyv. Merkinėje. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 3-1).

Š. LTR 3926: 47, 48; DNP KPA G CD-R: 3-1; 65-3; Vait. ir tlk. (2020-06-12); A. Dudzinskienės inform. (2022; Pacian Merkinės miško vidurin yra slėnys. Per jį aina Ylgabalė, viecinių vadinama Kukumbaliu <...>. Kap ainu grybauc, tai storojuos per Kukumbalį greitai peraic). L. Eigminas 1970: 268 (Kukumbulis || Kukumbulio upelė); Karaliūnas 1970; Merkinės 2004: 108–109; Buržinskas 2021: 11.

MERKINĖS gir.

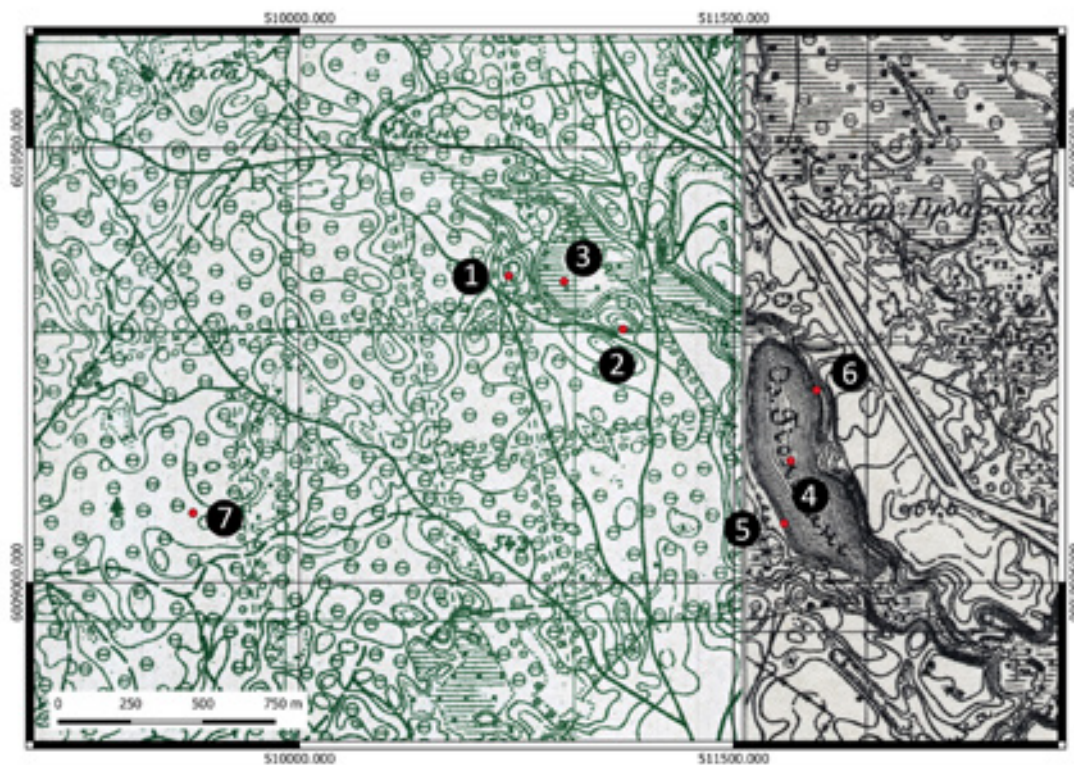
101. ŠARŪNO KALNAS yra už 1,7 km į Š–ŠV nuo kelių į Gelovinę ir Raitininkus išsišakojimo Subartonyse, Subartonių mš. 708 kvartale, 38 ir 39 sklypuose (LKS94: 510722, 6010059). Tai atskira, netaisyklingo trikampio formos, viršuje apie 70 x 110 m dydžio, iki 23 m aukščio vidutinio statumo (V) ir stačiais šlaitais (R pusėje) smėlio kalva, kuri turi du žemėjančius atragius Š ir ŠV kryptimis.

Ant kalno yra dviejų Juozo Barausko raudonųjų partizanų būrio „Šarūnas“, veikusio apie 1944 m., žeminių

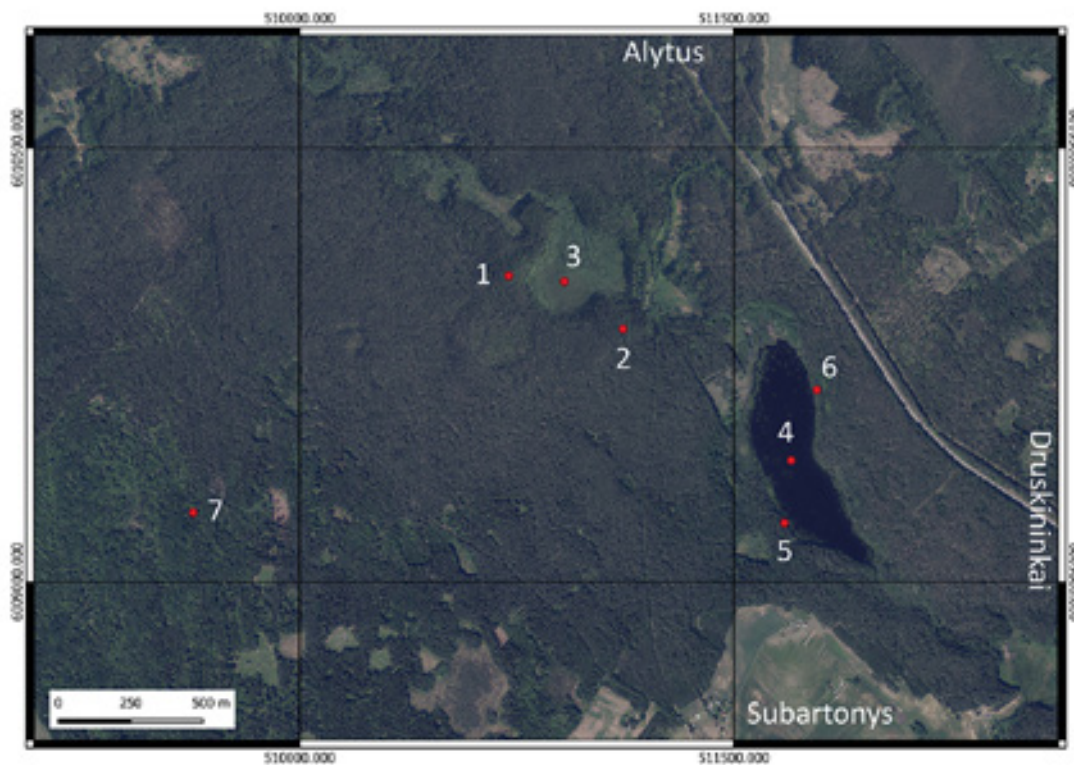
(*zamliankų*) duobės: pirmoji 3 x 4,5 m dydžio (pailga R–V kryptimi), 1,5 m gylis (LKS94: 510737, 6010053), antroji – 5 x 5,5 m dydžio (R–V), 0,9 m gylis (LKS94: 510721, 6010031). XX a. 8 ar 9 dešimt. šios žeminės buvo atstatytos, vėliau remontuojamos ir pabaigoje dar eksponuotos atviros, be lubų; šiandien jos visiškai sunykusios (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Zigmas Kindaris (76 m., gim. ir gyv. Subartonyse) tvirtino, kad būtent šis kalnas Subartonių miške buvo vadinamas Šarūno vardu ir priduria: *Anksciau labai*

244 pav. Merkinės girė. 1) Šarūno kalnas; 2) Balyno kalnas; 3) Balyno pieva; 4) Gelovinės ežeras; 5) Ažuolas I (Ažuolo ragas); 6) Ažuolas II; 7) Kunigiškės miškas. Apie 1890 m.

245 pav. Merkinės girė. 1) Šarūno kalnas; 2) Balyno kalnas; 3) Balyno pieva; 4) Gelovinės ežeras; 5) Ažuolas I (Ažuolo ragas); 6) Ažuolas II; 7) Kunigiškės miškas. 2019 m.

gerbė tų Šarūno kalnų <... >, tai dar cik apaugj, o taip, oi! Nor tu namų statyk, tį paukšteliai, visa, ten Balynas matos. Tokia graži vieta (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Jūs nežinot Šarūno kalno? Nu matot. Gi stovi paminklas. Paminklas⁶⁰ stovi rusų partizanų. Tį bunkeriai buvo, viskas. Ir stovi paminklas ant to Šarūno kalno. O Šarūno kalnas, žinot, aš... dar mama buvo, nebašči-kė, nu gal buvau dešimt metų, nuvejom uogauc, šventų dzienu. Uogaunam, tep tokios plytos išverstos, toki griuvėsiai.

Mama sako, ainam iš cia. Sakau, kodėl. Ai, sako, mani baimė paėmė. Tai va, ji tik taip man pasakė. O man nieko. Sako, dar išeis kur ša... Šarūnas <... >.

[O koki ten griuvėsiai?]

Nu tai jei būta dvaro? Dar va, tai nežinau.

Bet dar va, aš kap šeši metai [prieš šešis metus – Vait.] buvau, buvom uogauc, tai dar prast, kap invaziuota ir kur invaziavimas an dvaro, ir aplink tep griovys, griovio būta.

Tai Šarūno, būk tai, sako. Tai Šarūno kalnas ir vadzinas (P. Ona Videikaitė-Kudarauskienė, 86 m., gim. Raitininkuose, nuo 1933 m. gyv. Gelovinėje, d. gyv. Mačkniūnuose. U. Vait. ir tlk., 2010 m.).

102. BALYNO KALNAS, kartais dar vadinamas ŠARŪNO KALNU (buvo AV 1764), yra miško kelio Subartonyš–Gelovinė V pusėje, Subartonyų mš. 715 kvartalo 3, 4 ir 19 sklypuose (LKS94: 511117, 6009874). Tai atskira 140 m ilgio (ŠV–PR), 70 m pločio pušimis apaugusi smėlio kalva, viršuje turinti plokščią apie 40 x 85 m dydžio, PR kryptimi kiek aukštėjančią aikštelę. Kalno šlaitai vidutinio statumo ir statūs, 10–12 m aukščio (Balčiūnas 2001; Vait. ir tlk., 2021 m.).

2001 m. KPC archeologinė ekspedicija (vad. J. Balčiūnas) Balyno kalno viršuje ištyrė 2 perkasas ir 2 šurfus, iš viso 22 m² plotą. Po velėna ir pilku miškožemiu 18–20 cm gylyje buvo užfiksuotas įžemis – geltonas smėlis, jokių archeologinių radinių neaptikta (Balčiūnas 2001).

Balyno kalnas V. Krėvės-Mickevičiaus dramoje „Šarūnas“ – tai Dainavos šalies kunigaikščio pilies ar dvaro vieta:

Senis Dudėnas porino, būk tai čion buvusi didelė pilis, ar miestas, o ant šito kalno gyveno to miesto karalius

246 pav. Adomas Galdikas. Šarūno pilis. XX a. 2-3 dešimtmetis

Už 0,43 km į PR nuo Šarūno yra Balyno kalnas (↑).

Š. Balčiūnas 1979: 37 (klaidingai laikė Subartonyų piliakalniu – Balyno kalnu); DNP KPA G CD-R 53-1 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Tį už Gelovinės vis vadzinas Šarūno kalnas); Vait. ir tlk. (2010-09-28; 2012-03-26; 2021-09-25). L. KrM 1934: 89–90; Žemaitytė 1980: 232–233 (partizanų dislokacijos vietoje yra išlikusios trys žeminės).

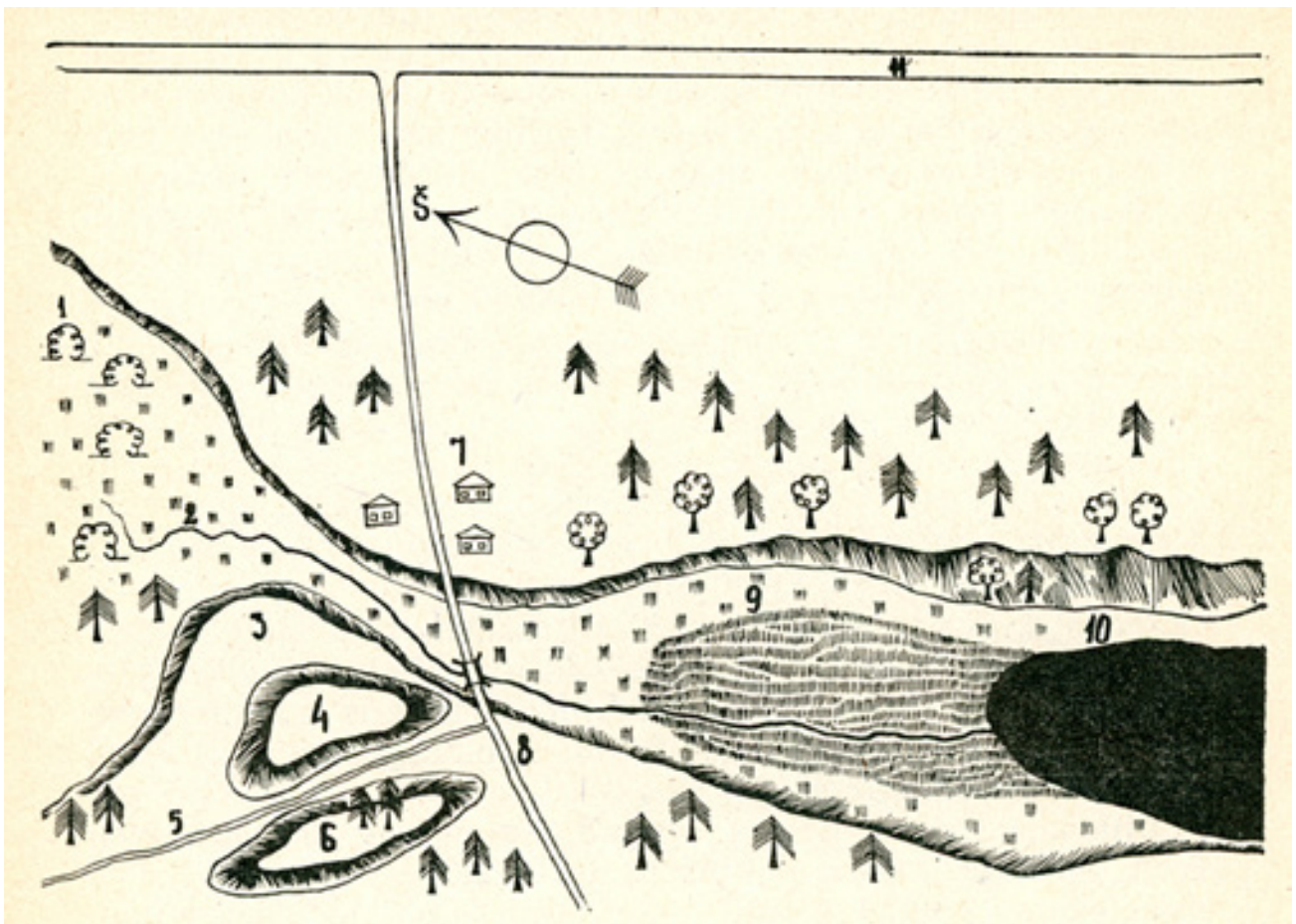
Šarūnas. Čia gyveno labai narsūs žmonės ir dėl to jų karalius labai daug kariavo su visais: jie norėjo visą pasaulį užkariauti, išpjauti, ir kad būtų gyvenęs tas karalius, gal būtų tai ir padarę. Bet jie buvo pagonai ir lupė bažnyčias, mušė kunigus. Dievas matė, kad užkariavus pasaulį, nebeliks nei vienos bažnyčios, ėmė ir užleido juos tokiu maru, kad žmonės mirė, kaip lapai krito, kol išmirė visi, iki paskutiniam. Dėl to tiek daug mūsų laukuose kaulų.

Kai pradėjo žmonės sirgti, tai karalius liepė atvežti armotas ir ėmė šaudyti į dangų, bet kulipkės nesiekė <... >. Jį ėmė atkalbinėti motyna ir pati, kad geriau bus, užuot su Dievu kovojus – apsikrikštyti. Tai jis labai ant jos supyko, ėmė ir nukirto galvą pačiai ir motyną užmušė; motyna, mirdama, prakeikė jį, ir dėl to jis nenumirė, kaip visi, bet akmeniu pavirto ir užkeiktas sėdi dabar dvare vidury kalno ir klauso, kaip mes apie jį kalbam <... >.

Sako, ir miestas, kur išmirė, prieš pasauliui pasibai-giant, visas pakils. Sako, pakils, visą pasaulį užkariaus, visus krikščionis išmuš, ir tada bus amžių pabaiga <... >.

⁶⁰ Turimas omenyje betoninis Lietuvos TSR istorijos paminklo stulpelis.

248 pav. Merkinės gir. Balyno kalno schema. 1) Balyno pelkė-pieva; 2) Balyno upelis; 3) Papėdės aikštelė; 4) Balyno kalnas; 5) kelelis; 6) kalva; 7) Gelovinės kaimas; 8) kelias į Subartonių kaimą; 9) buvęs ežeras; 10) Gelovinės ežeras; 11) Alytaus–Merkinės plentas. 1971 m.

Švento Jono naktį, sako, girdėti, kaip jisai stena ir klausia, kada pagaliau galės išeiti; sako, jau pusiau žmogum pavirtęs, tik kojos dar suakmenėję <...>. Dabar, sako, švento Jono vidunaktį visi jo kareiviai susirenka. Tiek jų būna, kad visi laukai ir miškai aplinkui pilni ir čia, sako, būna ankšta, kaip bažnyčioj per švento Roko atlidus (KrM 1923a: 14–16; var.: Sako, čia kadai kitkart buvęs didelis dvaras kokio ten karaliaus Šarūno – KrM 1923a: 13).

Kiti žinomi tekstai, nors juose yra V. Mickevičiaus-Krėvės kūrybos elementų, neabejotinai priklauso lietuvių padavimų tradicijai:

Mano tėvas pasakojo, matęs čia baisą. Jis tada perdien šienavo Balyne, skubino pagynėti, tai ir gražiai sutemė jį lankoj. Joja, sako, su dalge namo pro kalną; o arklys tik prunkščia, tik prunkščia ir vis šalin. Tėvas ir mano, kokis čia galas, ar vilkas kur, ar kas? Pakelia akis – gi ant [Balyno] kalno stovi kažis kokis žmogus raitas.

247 pav. Viena iš raudonųjų partizanų žeminių duobių ant Merkinės gir. Šarūno kalno. 2012 m.

Kokio tu ten galo stovi? – sako tėvas: – Eikše, drauge namo josim! Kai tik tai pasakė, mato, raitas ėmė visas

250 pav. Merkinės gir. Balyno kalnas (iš ŠV). 2021 m.

žibėti, vis labiau – pasidarė visas raudonas kaip ugnis, ir auga, sako, aukščiau aukščiausių pušelių. Tėvas, kaip pavarė arklį, tai nematė, nė kur dalgę pametė. Kai parjojo namo, arkllys net baltas buvo, nuputojęs, o tėvą vos gyvą nuo arklio nukėlė.

Sako, net pas Margelio kelelį buvo girdėti, kaip ten kažį kas lyg verkė, lyg kvatojos (KrM 1923a: 12–13; plg. KrM 1930: 108).

Mano senelis pasakojo, toji skylė buvusi, kai dar įsai ganęs. Piemenys kartą įstūmę ten šuniuką. Tas, sako, pirma lindo, bet paskui tik suskalino ir išlėkė viršun negyvas. Ant rytojaus jau skylės nebuvo, tik duobė (KrM 1923a: 16–17).

Seniau, sako, buvo ten urvas, ar taip sau skylė tokia, kad galima buvo žmogui įlįsti; tai vienas kerdžius ėmė ir įkalbėjo piemenaičiui ten įsileisti. Nuleido, sako, jį ant reikštės. Tris dienas ten buvo. Manė, kad jau nebegrįš. Koki ten dvarai, sako! Dievuli! Visur auksas,

249 pav. Merkinės gir. Balyno kalno šlaitas (iš V). 2012 m.

sidabras, net žverbla. Kaip jis įlindo, tai jį sutiko kokis ten žilas, žilas, kaip obelis, senelis; jis piemenuką vadžiojo po visą dvarą ir penėjo, ko tik tas panorėjo.

251 pav. Merkinės gir. Gelovinės ežeras (iš Š.). 2021 m.

Paskui jį išleido, tik liepė niekam nieko nesakyti, bet piemenukas neiškentė ir paporino visa; kai tik papasakojo, ėmė jam ir užkando kalbą (KrM 1923a: 16; plg.: Seniau ant to kalnelio viršūnės buvusi duobė, iš kurios ėjo lindynė į kalno vidurį, tik niekas nedrįso ja nusileisti. Žmonės paprastai bijojo net priėti kalną, nes ten labai dažnai vaidenosi – KrM 1930: 94).

Bet buvo, sako, atsiradęs narsuolis, kuris lindyne buvo nusileidęs kalno vidurin. Tai buvo mažas piemenukas samdininkas, iš kito sodžiaus, ir apie Šarūną nieko negirdėjęs. Ganė jis arti kalno avis ir pamatė mažą lapukę, kurią užpjūdė šunim. Šuo vijosi iki kalno viršūnės, ir lapukė pasislėpė ton lindyne, kur į vidurį kalno ėjo. Kai šuo, tupėdamas pas lindyne, ėmė skalinti, piemenukas, priėjęs ir pamatęs, kad lindyne gana plati, nutarė įlysti ir sugauti ten lapukę, manydamas, kad tai paprasta lapės olė.

Kai tik piemenukas įlindo, tuojuo nukrito žemyn ant kažkokių laiptų, o tais laiptais nusileidęs, pateko į didelius rūmus. Tie rūmai buvo iš gryno gintaro pastatyti, jų sienos auksu ir sidabru nudabintos, išpuoštos...

Ėjo berniukas per didelį skaičių kambarių, kurie buvo vienas už antrą gražesni. Ėjo ėjo, niekur nieko nesutikdamas, kol priėjo didelę menę, kurioje už skobnių sėdėjo daugel keistų vyrų, atsirėmusių alkūnėmis į stalą ir miegančių. Stalas buvo nustatytas aukso taurėmis ir kitais indais, vis iš gryniausio aukso.

Piemenukas baisiai nusigando, ton menėn patekęs, bet kaip išeiti, nežinojo.

Kai jis taip drebėdamas stovėjo ir dairėsi į visas šalis, vienas miegančių, tas, kuris buvo gražiausiai pasipuošęs ir sėdėjo aukštoj kėdėj, nubudo ir pakėlė galvą.

Jis pamatė piemenuką, pasišaukė jį arčiau ir ėmė klausinėti, kas dedasi pasauly, ar atmena dar žmonės Šarūną, kas dabar valdo žmones, koki karaliai viešpatauja... Piemenukas nieko nežinojo ir nieko papasakoti nemokėjo. Nors tasai piktai kaktą raukė, bet nesupyko, nenudėjo piemenuką, tik leido jam pasirinkti iš ten esančių daiktų, kuris jam labiausiai patinka, ir nurodė kelią, kuriuo jis gali grįžti pasaulin. Tik uždraudė sakyti žmonėms, ką jis čia yra matęs...

Išėjęs iš pilies piemenukas atsidūrė Gelovinės liūne, pačioje klampiausioje vietoje, iš kurios vos išlindo, vos nenugrimzdo kelis kartus.

Kadangi buvo vėlus jau vakaras, jis nuėjo tiesiog namo, į savo šeimnininką. Ir kaip jis nustebo, kada nesurado jau tos pirkios, iš kurios, kaip jam atrodė, vos iš ryto dar buvo išėjęs. Ten stovėjo jau kita pirkia, joje gyveno jam visai nepažįstami žmonės, kurie apie jį nieko nežinoti nežinojo, nė girdėti negirdėjo. Ir visam kaime nebuvo jau nė vieno jam pažįstamo žmogaus. Kai jis pavadino savo buvusį šeimnininką, pasirodė, kad tai dabartinių tų namų gyventojų buvęs senelis, kuris prieš septyniasdešimt metų jau esąs miręs...

Nors piemenukui atrodė, kad jis tik valandėlę ten

išbuvęs, o tikrumoje išbuvo ten šimtą metų, ir pasauly nebuvo jau žmogaus, kuris būtų jį atminęs arba pažinęs.

Nusigandęs ir nusiminęs piemenukas ėmė pasakoti visa, kas jam atsitiko. Kai papasakojo, kalbą jam užkando – ir jis daugiau nieko nebegalėjo pasakyti. Viso sodžiaus žmonės susirinkę, bijodami, kad jų vaikams neatsitiktų kažkas panašaus, nuėjo ir užgriovė duobę, akmenimis užmėtė lindynę. Toje vietoje dargi, parvežę kunigą, pastatė kryžių. Kryžių perkūnas į šipulius po kelių dienų sudaužė, bet lindynė pasiliko užgriauta ir duobės dabar nebepažinti (P. Petras Dudžionis, 73 m., gyv. Subartonyse. U. V. Mickevičius-Krėvė, 1905 m. – KrM 1930: 94–95).

Senelis sakė, kad seniau, kur dabar gudai gyvena, buvo dvarininkas, tai jisai mėgino kasti. Geroką duobę buvo iškasęs, bet jis per tris naktis sapnavo, kad apaks, jei kas toliau – tai ir metė (KrM 1923a: 16–17).

Balyno kalno Š papėdėje telkšo Balynas (↑).

Š. Balčiūnas 2001: 17–18; Vait. ir tlk. (2012-03-26; 2021-09-25). L. KrM 1923a: 12–13; KrM 1930: 92–93 (Balyno kalnelį seniau

103. BALYNAS, kitaip BALYNO PIEVA, plyti tarp Gelovinės k. šiaurės, kelio Subartonyš–Gelovinė rytų, Merkinės gir. Balyno kalno (↑) pietų ir Merkinės gir. Šarūno kalno (↑) vakarų pusėje, Subartonių mš. 709 ir 715 kvartaluose (viduryje – LKS94: 510914, 6010032). Šiandien apie 8 ha pieva pavirtusi pelke.

Pasakojama, kad Nožagarė, Balyno pieva ir Kriokiškė, jungiamos į Gelovinės ež. tekančio Gelovinkos upelio, kitados buvo vienas didelis ežeras. Bet vėliau ežeru liko tik Gelovinė (KrM 1930, 91). Plg.: *Cia dzidelė pieva, viso Subartonių kaimo gyvulius ganė, o dabar – ciej bebrai...* (Subartonių 2007). *Tį labai gį gražu, pievos, o dar – viskas užtvenkta, palikta...* (Vait. ir tlk., 2012 m.; plg.: Kunskas 1970).

Balýnas – bendrinis lietuvių kalbos žodis, reiškiantis

104. GELOVINĖS EŽERAS, kitaip GELOVINIS, telkšo į Š nuo Subartonių, į V nuo kelio Alytus–Druskininkai, Subartonių mš. 715 ir 716 kvartaluose (ež. viduryje – LKS94: 511697, 6009420). Ežeras tęsiasi iš Š į P, yra 18 ha ploto, P gale išteka Gelovinės upelis. Š pusėje, prie Gelovinės k., yra griovys (revas), kuriuo, pasakojama, į Gelovinę suplūdo Gudaraisčio ežero vandens (↑ Gudaraistis).

252 pav. Zigmas Kindaris Gelovinės ežero pakrantėje (Ažuolo rage), kur augo ažuolas senolis (iš V). 2012 m.

vadindavo Šarūno kalnu), 94–95, 96, 108, 111 (Pasakodavo žmonės, kad ten stovėjęs kažkokio Šarūno namas); KrM 1934: 94–97, 99–100, 120–123, 126–127; Navarackas 1971: 123–124 (Senovėje Balyno kalne buvusi ola ir didelis akmuo-dangtis. Toj oloj gyvenęs galingas vadas ar karalaitis su savo narsiais karžygiais); Lietuvos 1973: 326 (piliakalnis); KPE 277; Augustinavičius ir kt. 2002: 236.

šlapią vietą, balas (LKŽe; apie Alytų, Butrimonis, Alovę, Klepočius, taip pat Ūdriją žinomas asmenvardis Balýnas – vedinys iš Balýs – LPŽ). Zigmas Kindaris (76 m., gim. ir gyv. Subartonyse) Merkinės gir. vietovardį tarė Bālynas (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Sako žmonės, buvęs čia didelis miestas, Balynu vadina-mas (KrM 1930: 92).

Š. Vait. ir tlk. (2012-03-26; 2021-09-25). L. KrM 1923a: 12; KrM 1930: 91–92 (Balyno pieva); Kunskas 1970, 13 (Gelovinės ež. buvo daugiau kaip 4 km ilgio); Navarackas 1971, 123 (Seniau Gelovinės ežeras siekęs net Balyno pievas); LPŽ I 172; LKŽe: balynas; Subartonių 2007, 125 (Cia ganydavo arklius, naktį atjoja ir kūrinas laužus; o kai karves gano, tai mažukai suvaro visi karves Balynan).

Gyveno mūsų sodžiuje [Subartonyse] Kačinskas Antanas. Jį visi laikė labai mokytu žmogumi, ir tikrai, jis daugel žinodavo, turėdavo daugel lenkiškų knygelių <... >. Jį ištikio vieną dieną toks atsitikimas.

Pavasarij, kada žuvys ima neršti, visi stato tuomet bučius ir, žinoma, daugiausia Gelovinėje, nes ir dabar šis

ežeras patsai žuvingiausias, o tada jame žuvų buvo dar daugiau.

Užsikėlė senis anksti ir, dar Saulei nepatekėjus, nuėjo pažiūrėti bučių <...>. Atėjo krūmuosna, kur buvo paslėptas irklas, ir mato – stovi didžiausia skrynja, pinigų pilna ir vis auksinių. Dangtis atvožtas, o ant dangčio guli juodas mažas šuniukas. Pati skrynja grandiniu į medį prikaustyta.

Kačinskas, pamatęs visa tai, tuojau suprato, kad tai užkeikti Gelovinės dugne Šarūno turtai, todėl atsargiai norėjo galu irklo išmesti iš skrynios kiek pinigų. Kai įkišo irklą, dangtis „Čiaukšt“ užsidarė ir nukirto irklui galą, kaip kirviu. Ir tuojau vėl atsidarė. Kačinskas antrą kartą kiša irklą – ir vėl tas pat pasikartoja, ir trečią kartą kiša – ir vėl tas pat. Paliko irklo tik rankena.

– Ach, kad tu žemėn prasmegtai! – sukeikė įnirtęs Kačinskas.

Kai tik ištarė šiuos žodžius, šuniukas suskalino, skrynja su didžiausiu trenksmu užsivožė ir lyg ją aitvaras būtų pastvėręs, net ji staugdama, vienam akimirksny ežeran nušvilpė ir pranyko... Medis, į kurį buvo skrynja prikaustyta, buvo lygiai kaip peiliu nupjautas.

Paskui, po laiko, dasiprato žmogus, kad turtai buvo galva užkeikti. Jei būtų kišęs galvą, norėdamas rankom pagriebti turtų, būtų jam galvą dėžės dangtis nukirtęs, ir kuris kitas žmogus būtų suradęs pinigus ir laisvai jais pasinaudojęs. Kad jis pats būtų iš džiaugsmo, tiek pinigų pamatęs, neapkvaišęs, būtų paieškojęs kremblio [grybo] ir įmetęs jo galvelę – ir būtų jam tekę turtai (P. Petras Kasiulynas. U.V. Mickevičius-Krėvė – KrM 1930: 107; plg.: Mano miręs senelis porino, vieną kartą jis einęs nuo Gelovinės, bučių pažiūrėjęs. Sutemė jau visai. Mėnesiena buvo, tik po padaužom⁶¹. Žiūro, prie pat krašto guli geležinė kraitė, pilna aukso. Dugnas atidarytas ir prikabintas į alksnį, o ant viršaus susiraitęs guli mažas, juodas šunukas, lyg pirštinė. Bet senelis buvo gudrus, nekiša rankos kraitėn, bet irklą. Kaip tik įkišo, dangtis – cap! Užsidarė ir atkirto irklo galą, ir vėl atsidarė. Senelis kitąkart – ir vėl taip... „A, kad tu žemėn nueitai!“ – sukeikė užširdęs senelis. Kai tik taip pasakė – šunukas suskalino, sustaugė, ir nulėkė, kaip viesulas, ten kur į Balyno kalną, o kraitė pranyko, pragaišo, lyg ją žemė būtų prarijus. Tik paskui kad nusikvatojo kas, net senelis persigando ir parbėgo namo uždusęs, vos gyvas – KrM 1923a).

Priėjom Gelovinės ežerą, tą vietą, kurią kažkodėl ir dabar žmonės vadina Ažuolo ragu.

Mes su Petru [Lukaševičiumi] atsisėdome ant vėjelės, prisikimšom pypkes ir užsirūkėm, o Levanarda [Kindaras] ėmė tuo metu šaukti karvę: „Ptrukė, ptrukė!“ Tik žiūrime, vidury ežero vanduo sušvito, lyg po vandenių kažkas ėmė liepsnoti. Taip ir veržiasi šviesa iš vidaus, taip ir veržiasi. Plaukai pasišiaušo ant galvos, kūnas pagaugomis nuėjo. Iš baimės tik žiūrime, akis išvertę, žodžio pratarti negalėdami, iš vietos nepasijudindami. Tik staiga matom, kad kažkas kyla iš vandens – pasirodė žmogaus galva, paskui pusė, paskui arklio galva, o paskui visas arklys ir jame sėdintis žmogus, tokis keistas, keistai apsirėdęs. Stovi ant vandens, kaip ant sausumos. Apsidairė, tur būti, mus pamatė ir klausia: – Ko jums reikia?

Kas toliau buvo, nežinau, nes mes kad dūmėm, tai dūmėm. Nežinau, nei kaip aš pašokau iš vietos, nei kaip bėgom. Apsižiūrėjome ir kvapą atgavome tik arti namų, „valakus“ pribėgę <...> (P. Mikas Čaplikas, 52 m., gyv. Subartonyse. U.V. Mickevičius-Krėvė, 1924 m. – KrM 1930: 112).

Pasakoja, reiškia, kad ten buvo iš ryto ar iš vakaro sugavęs baisiai didelę žuvį. Ir ta žuvis buvo be uodegos. Ir paskui tie žmonės ar arklius ganė, ar ką, ir girdėjo iš vandens kap balsas, kad nėra mūs kiaulės be uodegos. Ir keliskart girdėjo, kap sakė, kur ta kiaulė... (P. Ona Kochauskienė, 70 m., ilgą laiką gyvenusi Merkinėje, d. gyv. Vilniuje. U. N. Vėlius, 1968 m. – LTR 3926/45).

V. Krėvės-Mickevičiaus kūryboje Gelovinė – taip pat reikšminga vieta. Ežero saloje⁶² esą gyvena piktas raganius, išpranašavęs karaliui – Šarūno tėvui – kad jis žūsiąs nuo sūnaus rankos, o kad Šarūnas nesurastų, kurioje vietoje sala buvo, kur yra rūmai, kuriuose jis [raganius] gyvena, raganius padarė taip, kad pajuodo ežero tyrūs vandenys ir tapo kaip degutas (KrM 1930: 102–104).

Kituose tekstuose kalbama apie tai, kad ežero dugne, geležiniuose rūmuose, gyvena pasislėpusi raganė (KrM 1930: 97), ir kai Šarūnas ją nužudė, tai tiek pasipylė juodo jos kraujo, jog pajuodo visi ežero vandenys, ir iki šiol Gelovinės ežero vanduo juodas (KrM 1930: 106).

⁶¹ Padaužos – laikas tuoj po mėnulio pilnaties.

⁶² Akivaizdžios, regimos salos Gelovinė neturi, galbūt turima omenyje povandeninė sekluma.

253 pav. Merkinės gir. Ažuolo rago kalva (iš ŠR). 2022 m.

Prie Gelovinės yra dvi šventvietės – šventų ažuolu vietos (↑ Merkinės gir. Ažuolas I ir Ažuolas II).

Š. LTR 3926/45; Šidiškis 1995: 11–12. L. KrM 1923a: 12; KrM 1930: 97, 98, 102–104, 106; 1992, 47–48 (Gelovinės ežeras

buvo dar ne tokis mažas kaip dabar, buvo apsėmęs ir Krantą, ir Krokiškį, ir Klampę, ir Balyną, ir Nožagarę, ir buvo ilgų ilgiausias ežeras, plačiausias, kaip marios siūbavo); KrM 1934: 101, 113, 117–120, 127–128; Vardynas 1963: 45; Subartonių 2007: 200–203.

105. AŽUOLAS (tarm. UŽUOLAS) I, kitaip AŽUOLO RAGAS, yra 0,77 km į ŠR nuo kelių į Gelovinę ir Raitininkus išsišakojimo Subartonyse, Subartonių mš. 715 kvartale, 42 sklype (LKS94: 511674, 6009204). Ažuolu vadinama tarp Gelovinės (rytuose) ir Naučiškių raisto (vakaruose) įsiterpusios, apie 35 x 45 m dydžio iškilium viršumi, vidutinio statumo ir nuolaidžiais 5–6 m aukščio šlaitais kalvos papėdė – Gelovinės pakrantė. Prie ežero buvo graži lyguma [vadinama] Ažuolo atšlaitė (Navarackas 1971: 124), O, buvo švaru, tokia pieskutė, kap mūsėt... gulim sau tį (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Anot Jurgio Kindario iš Subartonių (1885–1971), čia augo toks didelis ažuolas, kad jo penki vyrai negalėjo apimti. Po šiuo ažuolu XIX a. viduryje vyresnės kartos Subartonių sodžiaus seneliai dar nešę aukas (Navarackas 1971: 124). Sūnus eigulys Zigmąs Kindaris (76 m.) dar atminė šio, kitados išgriuvusio ažuolo šaknis, siekusias ežero vandenį (Buvo šaknys, oi!). Šioje vietoje skalbiančios moterys mėgo ant tų šaknų

pasidėti skalbinius (Vait. ir tlk., 2012 m.; plg.: Ažuolą jau du šimtu metų atgal perkūnas sutriuškino – KrM 1992).

Kaip ir galima tikėtis, apie šventvietę prie Gelovinės kalbama V. Krėvės-Mickevičiaus kūryboje:

Palei ežerą augo didelis ažuolas, tokis storas, jog ir šimtas vyrų⁶³, rankom susiėmę, apimti jo negalėjo. Po tuo ažuolu gyveno senelis, tokis senas, jog seniausi žmonės negalėjo atsiminti, kada jis buvo jaunesnis; visuomet žilas, visuomet apaugęs plaukais iki juostos, barzda iki žemės, visas želte apžėlęs, tik akys žibėjo kaip žarijos. Ir klegėjo žmonės, kad jis tuomet mirsiąs, kai Gelovinė išdžiūsianti, o Gelovinė tuomet išdžiūsianti, kai amžių pagyna būsianti. Sako, ir dabar šitas senelis gyvenęs aukso dvaruose Gelovinės ežero dugne ir švento Jono vidurnaktį išeinąs kraštan paparčio žiedo skintų (KrM 1992: 48).

⁶³ Taip išspausdinta ir pirmajame knygos leidime 1912 m.

254 pav. Merkinės gir. Ažuolo (Ažuolo rago) schema: 1) Gelovinės ežeras; 2) alkavietė – Užuolas; 3) dauba; 4) kalva; 5) kelias į Subartonių; 6) Naučiškių raistas; 7) kelelis į Gelovinę; 8) Asiūklinė pelkė. 1971 m.

Už 0,47 km į Š, kitame Gelovinės ež. krante, būta antros Ažuolo vadinamos šventvietės (↑).

L. KrM 1930: 112 (Ažuolo ragas); 1992: 47–48 (iki šiai dienai

106. AŽUOLAS II augo 0,22 km į PV nuo kelio Alytus–Druskininkai, 0,1 km į P nuo Videikų sodybvietsės (išliko pastatų pamatai, pastatytas medinis kryžius), Subartonių mš. 715 kvartale, 27 sklype (LKS94: 511786, 6009664). Tai Gelovinės pakrantė, apie 12 m pločio pirmoji ežero terasa, 4 m iškilusi virš vandens. Tuoj į Š nuo buvusios švento ažuolo vietos (kelmo nėra, ji niekaip neišsiskiria) minėtą terasą perskrodžia nedidelis, matyt, išdžiūstančio šaltinio griovelis (ravas) (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Ona Videikaitė-Kudarauskienė (86 m.), kilusi iš Raitininkų, nuo 1933 m. gyvenusi Gelovinėje, ant aukšto ežero ŠR kranto, Algimantui Černiauskui papasakojo: To ažuolo iš viso svieto žmonės važiuodavo pažiūrėt ir vis atsikirsdavo šaknų to kelmo, vaistams vežėsi. Sako, ir gyvuliams, ir žmonėms gerai. Kai gyvuliai suserga, kai viduriuoja. Kaip seniau sakydavo, šiltinė vidurių, tai žmonės naudojo. Virė, girdė gyvulius, kai sirgdavo kraujo liga, kai myždavo krauju ir pastaisydavo. Tai apie tų ažuolų man papasakojo Janulevičienė Ona, mano mamos močiutė. Ji buvo Janulevičiūtė ir už Janulevičiaus buvo ištekęjus. Tai ir papasakojo.

Po tuo ažuolu amžinų ugnį kūrino. Senelis tį tokis, vaidila buvo ir vaidilutės buvo. Aš tai tik kelmų jau mačiau. Sakau broliui Juozui: „Važiuojam, atkasim tų

255 pav. Apie Merkinės gir. Ažuolą (II) pasakoja Ona Kudarauskienė. 2010 m.

tebevadina tą vietą Ažuolo ragas); Navarackas 1971: 124–125 (Ažuolas yra tokia vieta, kur nuo seno žmonės mėgė lankytis. Dar ir nūnai subartoniškiai sako: „Einam maudytis in Užuolų“); Merkinės 2004: 179; Subartonių 2007: 125.

kelmų, kad nors pažiūrėt.“ Ale ten dabar jau raistas užėjo, a in klonj tį linai buvo, aguonos pakrantėm žydėjo, šabalbonai, bulbės augo. Juozas ir sako: „Kelmą reikia atkast, tvorele užtvirt“ (U. 2010 m.).

Netrukus O. Videikaitė-Kudarauskienė, dar kartą atvežta į tėviškę, prie Gelovinės ežero, pasakojo plačiau: Seniau pasakojo, kad tai cia... negaliu aš pasakyt. Bet, sako, kad... kap vaidilutės dar gi buvo, tai cia, sako, ažuolas buvo ir po šitu ažuolu... jau... dažnai jos cia gal... gal ir šventykla jų buvo, o gal ir, sako... šoko anto kelmo visada jaunimas, darė gegužines. Tai va. Tai šitokios pasakos buvo nuog senovės <...>.

[Jums atrodo, kad tas ažuolas toks kaip...]

Man kap kokis... kap kokia tai šventykla pasirodo. Kap mano protu. Gal, aišku, [kitiem] kitep.

[Jūs sakote, šokdavo ant to kelmo?]

Šokdavo, šokdavo ant to kelmo. Labai jau dzidelis. Žinot, jaunimui buvo įdomu (U. Vait. ir tlk., 2010-09-28; plg.: Dvylika, sako, porų šoko – A. Černiausko inform.)

To kelmo kapodavo ir šutydavo karvėm, ir visos pasitaisė <...>. Gegužės [mėnesį] in pabaigų daugiausia buvo.

Žinojo žmonės. Nugarsėjį buvo. Ir jei jau kur labai

viduriuoja ir žmonės serga, tai vis važiuoja to kelmo kapoti <...>.

[Tie vaistai, Jūs sakot, tik karvėm?]

Ir žmonėm! Ir žmonės, kas sirgdavo labai, tai irgi gėrė.

[O dėl ko žmonės?]

O dėl ko? Irgi, sako, pilvų skauda, pilvų skauda. Sako, nieko, Gelovinėj, sako, nuveis, kelmų parsineš ir bus sveikas. Va šitoki būdavo rūpesčiai žmonių (juokiasi). Ale bet... bet labai labai padėdavo. Jau ir žmonės niekas nesiskundė. Bet jau gyvuliam tai tikrai, tikrai žinau. Ba ir iš mūsų pacių sirgo, ir aš pati girdiau, ir dariau <...>.

[Kaip tuos vaistus paruošti?]

Virina. Verda tų kelmų ir girdo. Viedrų girdo vieny, kitų <...>. Užkuria plytų, uždeda vandens ir tų kelmų sumeta. Ir verda tas. Tai jis kap būna net raudonas nuo to kelmo ir tad girdo karves. Tai aš atsimenu gerai. Ir praeina <...>.

Išsipraktikavj visi. Tai va, žinok, vaikelį, va šitas va, šis buvo šitas kelmas čia, šitas <...>. Ravas kap ateina ažėran, o cia va... kelmas buvo <...>.

Aš tik kelmų, vaikelį, atsimenu. Jau apipuvj kelmas buvo. Bet dar žemėj buvo daug. Iškapoja tokius, atker-ta atbrailom tokiom. Tai aš gerai atsimenu. Man ir dar akyse stovi: amžiną atilsį dėdė Stanislovas atėidavo, jis

kokias laikė 8–10 karvių, tai susirgdavo gyvuliai, tai jis vis ateina. Tai va. Šitam daikti, šitas kelmas.

[Buvo kelmas, kas parodė? Kas buvo išmokinęs?]

Jau seniai, matyt, nuog senovės jau išmokyta. Kad jau jie žinojo visi.

[Ar Jūsų abi močiutės prisiminė, kaip medis augo? Ar jau irgi tik kelmą matė?]

Jos jau tik kelmų atsiminė. Gal toj promočiutė Janu-levičiūtė, tai gal ji ir atsimena, bet jai jau du šimtai metų...

Užuolas, kaip seniau vadydavo. „Oi, sako, Gelovinėj užuolo kelmo yra ik valiai dar“ (juokiasi). Ir eina, būdavo, kapoja, iš va šito galo kapoja <...>.

[Ar atrodė, kad jis pjautas būtų?]

Pjauta, pjauta, vaikelį, pjauta. Pjauta.

[Lygiai?]

Lygiai nupjauta, gražiai nupjauta. Aš pati gerai tą matiau, aš pati žinau, ir man nepasakys niekas (P. Ona Videikaitė-Kudarauskienė, 86 m., gim. Raitininkuose, gyv. Makniūnuose. U. Vait. ir tlk., 2010-09-28).

Už 90 m į Š–ŠV nuo Ažuolo II vietos, ant paties Gelovinės kranto yra nudžiūvęs ažuolas senolis (LKS94: 511732, 6009813).

Š. A. Černiausko inform. (2010); Vait. ir tlk. (2010-09-28; 2021-09-25). L. Černiauskas 2010a.

107. AŽUOLYNAS (KMB 622103 ir 622110) auga Subartonių mš. 794 kvartalo 18 sklype bei už 0,12 km į R esančiuose 727 kvartalo 37 ir 38 sklypuose, tarp kelio Merkinė–Subartony (vakaruose) ir Kamintiškių k. (rytuose) (vakariniame pakraštyje – LKS94: 512009, 6006099). Remiantis oficialiais miškotvarkos duomenimis, vidutinis ažuolų amžius 190 m., plotas siekia 5 ha.

727 kvartalo 38 sklype auga su V. Krėve-Mickevičiumi siejamas ypatingos išvaizdos ažuolas, vadinamas Vincuko vardu (LKS94: 512262, 6006069). Du medžiai 1,25 m aukštyje kitados suaugo į vieną ažuolą. Jo apimtis minėtame aukštyje – 2,32 m; ertmė tarp dviejų kamienų – 3–5 cm pl. (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Mano tėvas apie tų ažuolų pasakojo. Jiej ganė arklius su Vincuku. O Vincukas gi labai viską mokėjo. Tai jis paėmė vieny ažuolukų ir suglaudė, nupjovė su kitu, ir užrišo, ir sugijo (P. Zigmąs Kindaris, 76 m., gim. ir gyv. Subartonyse. U. Vait. ir tlk., 2012 m.)

727 kvartalo 35 sklype keroja tarpusavyje suaugusių ažuolo ir eglės pora (LKS94: 512202, 6006191). Ažuolas 1,3 m aukštyje yra 3,15 m apimties, išsiritęs ir palinkęs į ŠV pusę; tarp jo ir eglės susidariusi 2,8 m aukščio, 0,9 m pl. ertmė (Vait. ir tlk., 2021 m.).

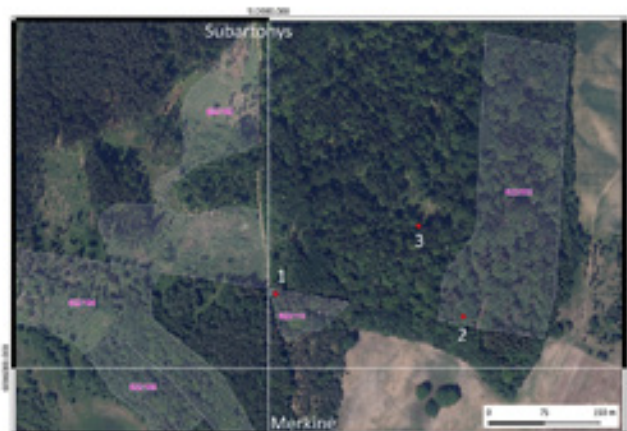
Už 1,8 km į Š nuo Subartonių ažuolino, Gilšės ež. pakrantėje, auga Pagilšio ažuolas senolis (↑).

Š. Vait. ir tlk. (2012-03-26; 2021-09-25). L. Subartonių 2007: 215.

256 pav. Merkinės gir. 1) Subartonių ąžuolynas; 2) Vincuko ąžuolas; 3) ąžuolas ir eglė. 1949 m.

257 pav. Merkinės gir. 1) Subartonių ąžuolynas; 2) Vincuko ąžuolas; 3) ąžuolas ir eglė (taip pat rodoma kertinių miško buveinių teritorija). 2019 m.

108. KUNIGIŠKĖS MIŠKAS. Taip vadinamas Subartonių mš. 713 kvartalas (1935 m. nurodyta, kad Kunigiškė esąs visas 21 kvartalas, t. y. 81,5 ha, brandaus miško – LŽV: Merkinės gir.). Šiandien čia išskirtos trys kertinės miško buveinės, vienoje iš jų dar yra senų ąžuolų (KMB 612102; Š dalyje – LKS94: 509632, 6009240).

Tą patį Kunigiškės pavadinimą turi ir Samūniškių k. laukas (12 ha), kuris kitados Š ribojosi su valdišku, o P – su ūkininko Kampo mišku (LŽV: Samūniškės; plg.: Kunigiškės – ten įlanka tokia miško, Bartusevičiai gyveno – Vait. ir tlk., 2010 m.).

Seniau buvo didelis, storų medžių miškas, kur kunigai baudžiovos laikais laikė mišias (P. Juozas Karlonas. U. A. Mikalauskaitė, 1935 m. – LŽV: Samūniškės). Žmonių pasakojimu, 1863 m., laike sukilimo, katalikų kunigai,

rusų persekiojami, buvo šioje vietoje įsitaisę altorius, laikydavo pamaldas... Nuo to ir vieta vadinasi Kunigiškė (P. Mikas Dzengauskas, 40–60 m., gyv. Subartonyse. U. S. Klimavičius, 1935 – LŽV: Merkinės gir.).

Tį, skaitos, buvo kadu, gal caro laikų kunigo miškas.

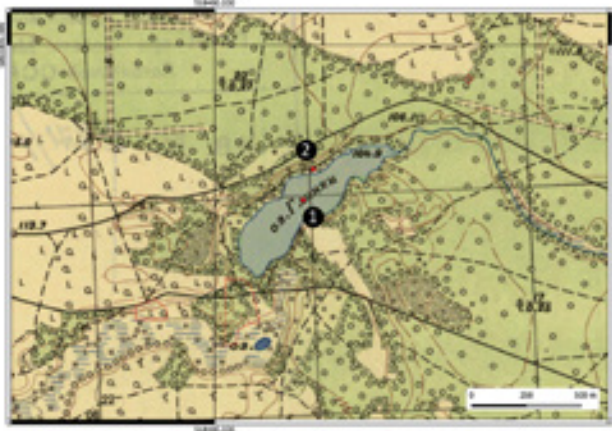

258 pav. Merkinės gir. Subartonių ąžuolyno ąžuolas su egle. 2021 m.

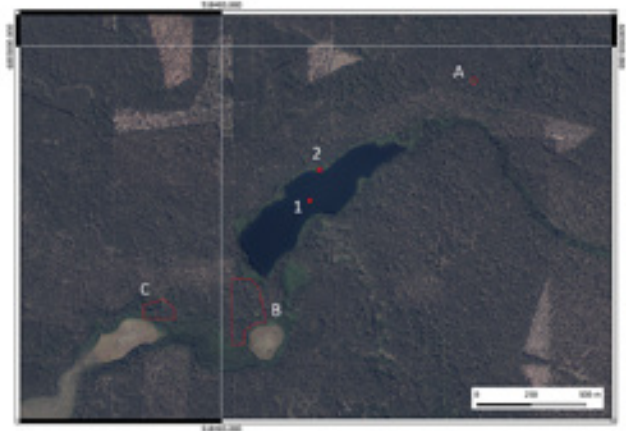

259 pav. Merkinės gir. Vincuko ąžuolas. 2012 m.

260 pav. Merkinės gir. 1) Glynas ežeras; 2) Šleivelio šaltinis. 1949 m.

261 pav. Merkinės gir. 1) Glynas ežeras; 2) Šleivelio šaltinis (A – A. Ramanausko-Vanago vadavietė, KVR 43436; B – Glynas sen. gyvenvietė, KVR 3675; C – Glynas sen. gyvenvietė, KVR 3673). 2019 m.

Tai tėvas tep pasakodavo. Ir kaip jau liko, paskui žinot, tarybų valdžia viską konfiskavo. Ir liko valdiškas. Mes ir dar vadinam Kunigiškė (P. Zigmantas Kindaris, 76 m., gim. ir gyv. Subartonyse. U. Vait. ir tlk., 2012 m.). Kunigiškėje 3,5 x 4 m dydžio bunkerį turėjo Bernardo Navicko-Girinio vadovaujami Dainavos apygardos partizanai (LKS94: 509746, 6009169).

109. GLYNAS EŽERAS yra Mardasavo mš. 147–148 kvartaluose (viduryje – LKS94: 518805, 6002292), tęsiasi iš ŠR į PV, 16 ha ploto.

Anksčiau šnekėdavo, kad vienam ežerui, reiškęs, kas tai nuskęsta, tai kitam ažere išplaukia. Kad yra susisiekimai. Gal ir yra kažkoki?

Mūsų Mardasavo yra Glynas ažaras, sako, susisiekia su Daugų. Būk tai suaina, bet ne, neteisybė (P. Jonas Jakavonis, 89 m., gim. ir gyv. Kasčiūnuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

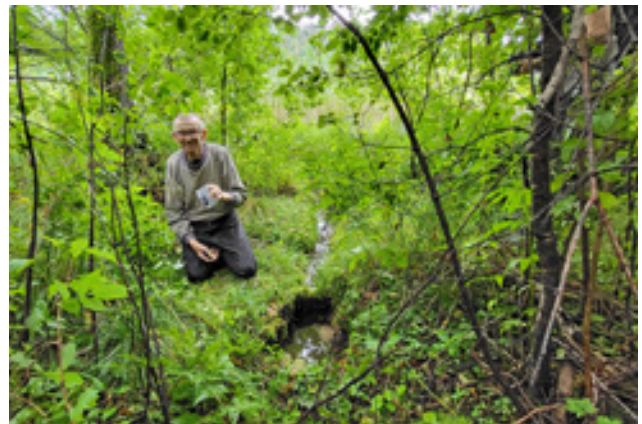
Ežero Š pakrantėje, už 0,42 km į V nuo Žiotimis vadinamos upelio – Merkių deš. intako – ištakos iš Glynas ež. R galo, trykšta Šleivelio šaltinis (LKS94: 518850, 6002433). Tai 40 x 60 cm dydžio duobutė, kurioje verda dvi akys. Matyti iš rąstelių padaryto šulinio rentinio liekanos; vanduo 3 m ilg. grioveliu srūva į P (165–170°) – į ežerą.

Stasys Plutulevičius (90 m.), gyv. Mardasave, pasakoja, kad kitados Giriškiais vadinamoje kaimo dalyje gyveno trys broliai Šleiveliai ir vienas iš jų buvo

Š. LŽV (S. Klimavičius, 1935; Merkinės gir.); LŽV (A. Mikalauskaitė, 1935; Samūniškės); Šidiškis 1995: 42 (1863 m. kunigas buvo įtaisęs altorių); Vait. ir tlk. (2010-09-28; 2012-03-26; Kunigiškės). L. Merkinės 2004: 179.

„stiprus medžiotojas“, tačiau kaip jie galėjo būti susiję su šaltiniu, nežinoma (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 24-5 (D. Blažulionytė, 2012 m.); Vait. ir tlk. (2022-07-27; Visas laikas vertės, labai skanus [šaltinio] vanduo). L. Buržinskas 2021: 144–145 (Оз. Глина).

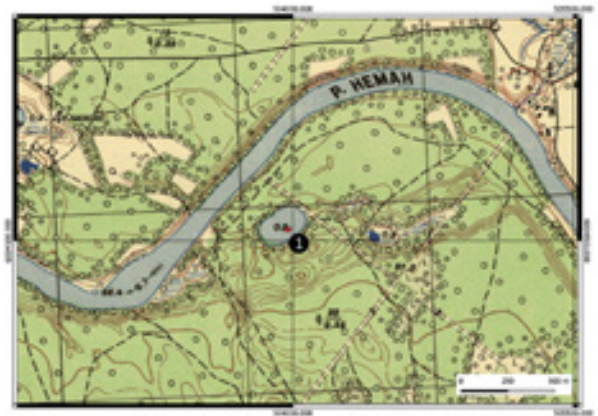

262 pav. Stasys Plutulevičius ragauja Šleivelio šaltinio vandenį. 2022 m.

263 pav. Merkinės gir. 1) Kuleinio ežeras (A – Netiesų sen. gyvenvietė, KVR 3681). 2019 m.

264 pav. Merkinės gir. 1) Kuleinio ežeras (A – Netiesų sen. gyvenvietė, KVR 3681). 1949 m.

110. KULEINIO EŽERAS telkšo už 0,21 km į PR nuo Nemuno kair. kranto, senslėnyje, Kibyšių mš. 10 kvartalo 5 sklype (viduryje – LKS94: 503976, 6004554). Ežeras ovalo formos, 4,3 ha ploto, nenutekantis. Pasakojama, kad į šią vietovę atėjęs ežeras pradžioje apsistojo Didžiulės klonyje. Niekas negalėjęs atspėti jo vardo, tad vanduo išbėgęs į kitą klonį, o čia piemenys ganė bandą, kurioje buvo šlubas jautis, vadinamas Kuliaiviu⁶⁴. Piemuo šūktelėjo jautį: „Kur eini, Kuliaivi?“ Su šiais žodžiais vanduo sustojo. Buvo atspėtas ežeriuko vardas, kuris ir dabar yra vadinamas Kuliaiviu (P. P. ir J. Tamulevičiai, gyv. Kibyšiuose. U. P. Adomėnas, 1939 m. – LŽV cit. pagal LPTK). Šis padavimas verčia manyti, kad ežerėlis galėjo būti vadinamas *Kuleiviu iš liet. *kulėiva* „nevikrus; netikęs žmogus; šlubis“ (LKŽe). Tačiau A. Vanagas tokios galimybės nesvarsto, kildindamas pavadinimą Kuleinis iš liet. *kulỹs* „įlanka, iškyšulys, užsisukimas, vingis; kampas, kraštas, gabalas“ (Vanagas 1981). Ežero V pakrantėje yra miniatiūrinis piliakalnis (LKS94: 503788, 6004569) ir keletas pilkapių su iš smėlio supiltais sampilais (Vait. ir tlk., 2021 m.).

Š. Vait. ir tlk. (2021-06-03). L. Vardynas 1963: 82 (*Kulėinis*); Vanagas 1981: 170; LKŽe (*kuleiva*).

265 pav. Merkinės gir. Kuleinio ežeras (iš PV). 2021 m.

⁶⁴ Taip nuoraše.

266 pav. Milioniškės. 1) Baublio akmuo. Apie 1890 m.

267 pav. Milioniškės. 1) Baublio akmuo. 2019 m.

MILIONIŠKĖS, Merkinės sen.

111. BAUBLIO AKMUO yra k. rytinėje dalyje, Merkio vagoje, apie 12 m nuo kair. upės kranto (LKS94: 525057, 6005914). Šioje vietoje Merkys apie 40 m pločio, tačiau staiga ima platėti, sudarydamas prie deš. kranto platų užutėkį (kitados būta upės kilpos, ilgai telkšojo ir senvagės). Ties Baubliu, kuris iškilus, kiek primena kiaušinį, Merkyje buvo seklu, buvo

įprasta pagal Baublį matuoti pavasario potvynio vandens lygį (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Vincas Glavickas (77 m.) iš Milioniškių k. dalies kairiajame Merkio krante pasakoja, jog akmuo yra pramintas Baubliu dėl to, kad *jis pats savaime baubia*. *Ir jūs atvažiuosit vasarą, aš jus nuvešiu, ir jūs nuveisit, ir pamatysit, kaip jis baubia*, – tęsia nepaprastą

268 pav. Milioniškių Baublio akmuo. 2012 m.

pasakojimą vietos gyventojas. O jis [akmuo] baubia, o jis... tai jį gamtos stichija, gamtos jėga jį verčia <...>. Grynai girdėc vandenio balsas. Bet tokis balsas garsus garsus. Ir labai ryškus, ir labai gražus. Labai tokis malonus. Baisus ir malonus.

[O kaip Jūs klausote?]

Nuog kranto toliau atsisėsi, ant kranto. Nu, kap va, in tų va namų. Kokia aštuoniasdešimt, šešiasdešimt, septyniasdešimt metrų. Ir kai ramus tykus [vakaras]. Tai paklausysit. Insiklausysit. Tai tį paukščių bildesys, tai tį žmones, tai kas. Dar tai netrukdo, bet anksčiau tai karvės rėkia, spiegia, eina, nenugirsi tynai, maišosi tį viskas. O dabar tai jūs kadu kai atvažiuosit, tai ramus vakaras, kai saulė leidžias ypatingai, tai: „Ūūū... bauuu....“ Ale tiek baubia, kad jūs neįsivaizduojat. Vot, kai jūs atvažiuosit, tai jeigu jūs suinetersuotas, tai jūs nugirsit. Tam jis ir pramytas Baubliu (U.V. Balkūnas, 2012 m.).

Vytautas Stankauskas (74 m.) iš Milioniškių prisimena savo senelio Bernardo Glavicko pasakojimą apie Baublį:

Čia, sako, gandro vaikas neštas ir pamestas. Sako, gandras tan [vakarinian] galan kaimo kažkokiai tai moteriškei Baublienei nešė ir kad, sako, dvyliktų valandų gaidžiai užgiedojo, ir tas gandras vaikų pametė.

Bet cia greičiau jau pametė tai velnias, [jis] dvyliktų valandų pranyksta, kap gaidžiai užgieda. Užtai Baublys, kad Baublienei vaikų nešė ir pametė <...>.

Vieni sako gandras, kiti sako velnias. Sako, moteris buvo be... labai ilgai neturėj vaikų ir jie tį kažkų varožino ir jai nešė. Pasgailėjo. Ar gandras, ar Velnias, tai neaišku. Ir cia nukrito tas vaikas Baublys. Baublį nešė, užtai Baublio akmuo. Nes tam gale gyveno Baublienė. Cia kažkur nuog Perlojos, nuog Varėnos nešė. Taip seni žmonės pasakojo, dar mano dziedai (U.V. Vaitkevičius – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Marijona Stoškutė-Baublienė (78 m.) iš Milioniškių k. dalies deš. Merkio krante prisimena mamos Elenos Stankauskaitės-Stoškienės (gim. ir gyv. Milioniškėse) pasakojimą apie tai, kaip Baublys buvo apkrikštytas: Kunigas pasakė, kad apkrikščykim tokius žymesnius akmenis, tai bus paminklo vietoj.

[Paminklai kam?]

Paminkliniai kaimo. Ir atminčiai bus <...>.

269 pav. Apie Baublio akmenį pasakoja Marijona Stoškutė-Baublienė iš Milioniškių. 2022 m.

[O kadu tų akmenį apkrikštino?]

Oi, seniai jau. Aš maža dar buvau, kap apkrištino tų akmenį. Krikšto tėvai buvo irgi Baubliai iš Perlojos. Net žmonės buvo krikšto tėvai. Ir mišias kunigas atlaikė. Tep, kap dovanai <...>. Cia buvo ir daugiau akmenų, ale statybon išsirinko iš Merkio.

[Ar neteko girdėti, kad akmuo pavadintas dėl to, kad baubia?]

Cia ne... Dėl to, kad Baublys buvo krikšto tėvas. Tai dėl to tep <...>.

Šitas akmuo buvo vidurin Merkio. Užaugo, užnešė jau, iš mūs pusės užnešė jau to krento <...>.

[O akmenis šventint sugalvojo kunigas?]

Nu, sako, kad kunigas ir [bažnyčios] kamietas. Dziedai, seniai. Cia jau ir kunigui pasakė, kad yra ir jau vat, jis sugalvoj apšvencyc. Ir kamietas <...>.

[O kaip akmenį šventino?]

Inbrido visi, kunigų su valtimi inyrė, o dziedai brido. Inbrido ir švencino. Visi apšvencino, tepo kap švencina ir kriščina, kap priklauso.

[O tie Baubliai (krikštatėviai) irgi brido?]

Tuos valtin insistatė ir nuyrė. O kici žmonės brido. Kas norėjo. Mano tėvai tai sakė, mes nejom. Ba kap šitų bažnyčių statė, tai labai buvo piktas kunigas <... >.

[Kaip vyko krikštynos?]

Krikšto tėvus ir kunigų su valtimi [nuyrė]. O kici visi brido. Tj negilu buvo, visai negilu, sulig klupscio vanduo. Per visų [upj] iš mūs pusės iki to akmenio. Ale jau nenorėjo, kad basas kunigas ait. Tai jau jį insidėjo valtin ir nuyrė, ir vėl atyrė. Ir jau tadu pas Jono dziedukus jie ajo, tadu biskj užpietuoja, pabaliavojo kiek ir jau išvežė kunigų. Ir jau išsivežė kunigų cie Perlojos Baubliai. Jiej keturiuosna buvo iš Perlojos atvažiavj, [bažnyčios] kamiteto (U. V. Balkūnas, 2012 m.).

Krikščino, tokia buvo mada. Buvo kunigas kokis atsikėljs cia ir vedziojosi žmones melstis pas tuos akmenis. Ir pas šitų [Baublj], ir krikščino. Mama sakydavo <... >. Tep, kap žmogų krikštino, sakė, buvo krikšto tėvai. Tai

112. ZURLIO AKMUO. Minimas Milioniškių k. adresu, Merkyje (Eigminas 1970), tačiau dabar pamirštas; ieškotinas Perlojoje ar Kaibūčiuose (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Esą Zurlj taip pat buvo ruošiamasi krikštyti, tačiau surengus Baublio (†) krikštynas, Zurluiui pritrūko laiko

MITRIŠKĖS (ist. k.), Varėnos sen.

113. AŽUOLAI auga už 0,12 km į V nuo Mitriškių g., apie 80 m į Š nuo Ažuolų g., Merkio senslėnio aukštumos šlaite (LKS94: 535783, 6011809). Drūčiausias iš ažuolų yra 5,25 m apimties (1,3 m aukštyje), šlaite, prie žemės iš R pusės jo kamiene veriasi 1,4 m aukščio, 20–60 cm pločio drevė. Už 20 m į P nuo šio ažuolo ant to paties šlaito auga 4,05 m apimties lyg asimetrišką kamieną turintis ažuolas, kurio šakos jau džiūsta ir prie žemės veriasi drevė.

Už 15 m į Š nuo pirmojo ažuolo, slėnyje, auga 4,3 m apimties senolis, kuris maždaug 3 m aukštyje išsišakoja į du liemenis. Dar už 25 m į ŠV, slėnyje, vienas šalia kito auga du jaunesni ažuolai ir ant vieno iš jų šakos yra pakabintos sūpuoklės.

sakau, mama, ar kam davė kokių pinigų žmonės? Sako, sudėjo an bažnyčios kas kiek galėjo. Kas litų davė, kas pusė lito, kas kokius centus, bet sudėjo, bažnyčiai atidavė, reiškia. Tai, sakau, kas pasiėmė – kamitetas ar klebonas? Sako, klebonas.

Tep pasakė, kad jiej labai reci, tiej akmenys, tai raikia jiem duoc vardas. Kad žmonės, jei kokie norės pasižiūrėc, kad rast juos ir pasižiūrėt. Tai anksčiau gal ir buvo pas kunigus tiej dokumentai.

Kunigas priplaukė prie to akmens. Ir ten anksčiau buvo labai negilu, per visų Merkį buvo negilu, žmonės važiavo su arkliais ir veždavo malkas iš tos pusės miško. Veždavo malkas, taigi nereikia iškrauti, nereikia valtin krauti. Pervaziuodavo su vežimais, arkliais. Tokia kai brasta <... >.

Sulaukus kito sekmadienio bažnyčion iššaukė an pamokslų. Kunigas pasakė, paskelbė, reiškia, kad ten ir ten apkrikštinom akmenj, ten ir ten, ir ten. Tris akmenis. Bet tų kitų aš nežinau – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. Balk ir tlk. (2012-02-19, 2012-03-03); Vait. ir tlk. (2022-09-03; Gražus akmuo, Baublys vadinas). L. Eigminas 1970: 272.

(P. Marijona Baublienė, 78 m., gim. ir gyv. Milioniškėse. U. V. Balkūnas, 2012 m.).

Š. Balk. ir tlk. (2012-02-19, 2012-03-03; Tėvai sakydavo, kad ir tų ruošėsi švencyt); Vait. ir tlk. (2022-09-03; Pas Perlojū turi būc, mama sakydavo). L. Eigminas 1970: 288 (Zurlys || An Zurlių).

270 pav. 1) Mitriškių (Senosios Varėnos) ažuolai. Apie 1890 m.

271 pav. 1) Mitriškių (Senosios Varėnos) ąžuolai. 2019 m.

Sūplaukes darėm, tai va cia tokie ąžuolai buvo an kalno, drevės <... >. Tai, būdavo, an to užuolo pakaria, padaro sūplaukes. O jei ne, tai bernai paima roges kokias ketverias, kur arklius kinkia (bet tai žemesnis kalnas, plentus šituos kap perdarinėj, liko), buvo kalnas aukštas cia. Tai nuog to kalno kap duos, ogi cyltas buvo, šitan gali lenkai stovėjo, toj pusėj – lietuviai, tai net iki tų gelažinių vartų [lekia]. Rėkia, trepsi, bet kų gi jie padaris? Per Užgavėnes ūdaunamės, važinėjam – mūs darbas buvo (P. Marijona Savickaitė-Muraškienė, 81 m.,

114. MARGOS AKMUO. Tado Šidiškio buvo lokalizuotas Dainavos gir. 477 kvartalo vidurinėje dalyje, už 0,26 km į R nuo Beržupio ir Merkio santakos, Beržupio deš. krante (labiausiai tikėtina – prie istorinės brastos ir senkelio), tačiau nurodytoje vietovėje šiandien nėra nė vieno akmenio (Vait.). Kartą po vestuvių pulkas su didele palyda važiavo į vyro šalį. Išsukus iš miško į laukymę merga pamatė, kad čia būta pačių velnių. Ji šoko bėgti. Pabėgėjusi atsigrėžė pasižiūrėti – ir pavirto akmeniui. Nuo to laiko ir

272 pav. Vienas iš Mitriškių (Senosios Varėnos) ąžuolų (iš Š). 2022 m.

gim. ir gyv. Mitriškėse. U. N. Marcinkevičienė, 1996 m. – LKAG).

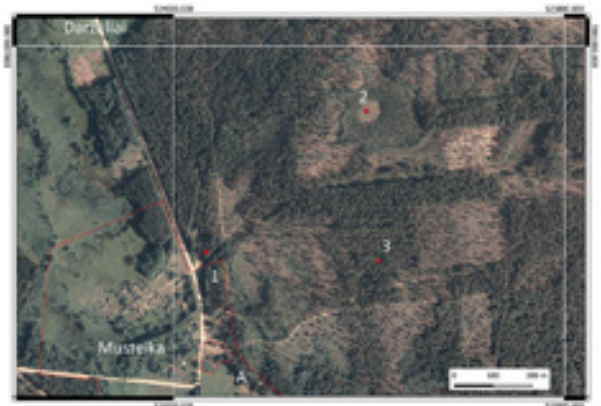
Š. LKAG 157A 30:50; Vait. ir tlk. (2022-07-15).

štai akmuo. Bevažiuojant pro jį vežimu, vaidenas, pasibaido arkliai arba nukrinta ratas. Kad nesivaidentų, žmonės pritvirtino geležinį kryžį. Socializmo laikais kryželis buvo nupjautas, tačiau žymė liko (P. Marijona Savickaitė-Muraškienė, g. 1915 m., ir leva Pilipavičienė, g. 1909 m., gyv. Mitriškėse – Šidiškis 1995).

Š. Šidiškis 1995: 32–33; Vait. (2022-07-26).

273 pav. Musteikos gir. 1) Aukštulis kalnas; 2) Ažarėlis; 3) Laumės raistėlis. Apie 1890 m.

274 pav. Musteikos gir. 1) Aukštulio kalno vieta; 2) Ažarėlis; 3) Laumės raistėlis. 2020 m.

MUSTEIKA, Marcinkonių sen.

115. AUKŠTULIS KALNAS buvo kaimo Š dalyje, į Š nuo senojo kelio į Marcinkonis atsišakojimo nuo naujojo kelio Musteika–Darželiai (LKS94: 524085, 5980491). Po Antrojo pasaulinio karo ant šio smėlio kalnelio buvo pastatytas miškininkų sandėlis (DNP).

Aukštulis kalnas, mes vadzinom. Tai, būdavo, grovius su nagais išsikrapštom ir jau ricinam [margučius]. Ale tuoj vienu groviu ir aš ricysiu, ir tu ricysi, jau kano kiaušinį sugury, tai jau tas ir paims tų kiaušinį (P. Juzė

Valasinavičienė, gim. 1912 m., gyv. Musteikoje. U. A. Žūkaitė, apie 1998 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 50-76 (Pačioj [kaimo] pradžioj. Buvo Varyklos, kur gyvulius varė, tai vienas kalnas buvo Valickienės vienoj pusėj [kairėje], o jis buvo kitoj pusėj [dešinėje]. Jis dabar kažkap apaugo, išnyko); Vait. ir tlk. (2020-07-21); O. Grigaitės inform. (2022-12-08).

Taip pat ↑ Musteikos gir. Raganų akmenys

MUSTEIKOS gir.

116. AŽARĖLIS, kitaip MIŠKINIŲ AŽARĖLIS (AŽERĖLIS), AKLIKAS, yra už 0,6 km į ŠR nuo Musteikos k. Š (Miškinių) galo, Musteikos mš. 267 kvartalo vidurinėje dalyje (LKS94: 524493, 5980834). Tai apie 3,5 ha ploto, netaisyklingos formos aukštapelkė, kurios PV pakraštyje, kiek aukštesnėje vietoje, XX a. buvo kasami rūšiai bulvėms saugoti (Vait. ir tlk., 2020 m.). Šic vadzinam Ažarėliu, cia buvo ažaras. Sako, ale buvo kadais koki burlokai, nu tai sako nesuciko su cieniu, su mokesciu nesuciko.

[O už kų mokėc raikėjo?]

Tai tu klausyk! Motulė porino, koki tį burlokai, o koki tį burlokai, tai galai juos žino. Tai, vaikelia, sako, kad būt sucikį [Musteikos gyventojai] su pinigais⁶⁵, tai būt Ašašnykų ažarų parvedj šitan va Ažarėlin. Vandenj sujudzina, tai, žinok, gal velnias.

O tai cia, sako, šitas ažaras išvestas, tai ir vadzina Ažarėlis. Ir dar yra viena tokia vieta cianuja, tai aš paci ragėjau. Gal ir dar toj šatra yra, gyvenc nežnotau, tai tį nei kupstėlio, nieko, cik kap pievelė, kap bliūdas – akrugla. Tai kap ataj, kap kišo smaigų, tai aina ir aina, ir aina, tu pažūrėk, kokis vidurys ažarėlio, tai žinai, sako, išvedė ir, sako, parodzino, per kur vesta. Kap pirmiau, sako, vadzioj <...>.

O cia jau šitų išvedė ir nuvedė jau kur, jis kur nuvej, gal Grūdu, išvedė an upelaitės ir nuvej Grūdu. Tep tep, cia tai būta ažarėlio, dar buvo, oi, dar buvo kap klampu, oho. Dar kap jau padarė tvenkinius, tai jis išsikėlė, cia buvo klampu. Cia va buvo, dzvi vuodegos yra, tai, sakė, merkė kanapes, tai cia gylis buvo nepadabnas, o jau dar nieko nėra, cik yra tos vuodegaitės, kur merkė

⁶⁵ Prašoma kaina.

275 pav. Musteikos gir. Ažarėlis. 2022 m.

kanapes (P. Adelė Miškinienė, gim. 1921 m. ir gyv. Musteikoje. U. A. Žūkaitė, apie 1998 m.).

Sako, koki čyplikai buvo, čeraunycai. Nu, ir skaitosi, vandenis pervesdavo nuo vienos vietos in kitų. Nu, ir sako, vedė, aš nežnau, iš kur tų ažarų. Skaitosi, pirmiausiai pasiūlino Musteikai, [bet musteikiškiai] už kainų nesuciko. Tadu siūlino Ašašnykam, ir Ašašnykai tų ažarų [nupirko]⁶⁶.

Ir, sako, tas kokis čyplikas – čeraunykas... Musteika pinigų nedavė, o šitas tį sumokėj, ir dar kap aj griovys, tai, būdavo, bobulė sako, cia gi, vaikeliai, sako išvestas ažaras. Būt, sako, Musteikon palikj, ale pinigų pasgailėjo, ir dar [tas griovys] prasc. O kap tį buvo, tai aš nežnau. Ji tep sakė, o gal cia tik tep kokios paskalos (P. Birutė Miškinytė-Averkienė, 71 m., gim. ir gyv. Musteikoje. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA; plg.: Senieji žmonės pasakodavę, kad šj ežerėlj

„išvedęs“ kažkoks burtininkas: atspėjęs jo vardą, ir vanduo šniokšdamas išnykęs, žmonės žuvis rankomis gaudė ir maišais j namus nešę – Miškinis 1966).

Miškinio ažarėlis buvo, dabar ten spanguolės auga. O tadu buvo kap ažarukas toks, kalnai aplink, viską <...>. Sakė, buvo ir lydekų. Sugavo lydekų ir užrišo arklio vuodegos valų, o paskiau tų lydekų, kai brido, gaudė, sugovė upėn su tuoj valu. Išaina kur tai po žami viskas, šalciniai koki <...>.

[Dar] tį spalgenauna, užaugo [pušelėmis]. Buvo kartis vidurin instacyta, gal 8 metrai, kiek ten gylis buvo (P. Romualdas Volungevičius, 81 m., gim. ir gyv. Musteikos vs. – Vait. ir tlk., 2020 m.).

Š. A. Žūkaitės inform.; Vait. ir tlk. (2020-07-21); DNP KPA G CD-R 50-59 (D. Blažulionytė, 2022 m.). L. Miškinis 1966; 14–15 (Prie Musteikos sodžiaus yra nedidelis ežerėlis Aklikas).

⁶⁶ Kitame pasakojime pateikėja dar įterps: Ašašnykai nupirko tų ažarų ir nuvedė vandenį. Dar už mūs kluono ir aina grovys.

276 pav. Musteikos gir. Laumės raistėlis (iš P). 2020 m.

117. LAUMĖS RAISTĖLIS yra už 0,59 km į ŠR nuo Musteikos k. Š (Miškinių) galo, Musteikos mš. 267 kvartalo P dalyje (LKS94: 524525, 5980451). Tai nežymiai Š–P kryptimi ištęsta, apie 18 x 22 m dydžio loma kiek užpelkėjusiu dugnu. Iš V, Š ir P Laumės raistėlio šlaitai vidutinio statumo (iš R ir PR – nuolaidūs), siekia 5 m aukštį. Dugne matyti dviejų šulinėlių, kuriuos naudojo naminės degtinės varytojai, duobelių žymės (Vait. ir tlk., 2020 m.).

Laumės raistėlis, laumės. Nu kas tį, iš senovinių... koki tai striokai rodėsi, tai kas tį rodėsi.

[Kas tas Laumės raistėlis?]

Asans, kas... kas sakė, tas ragėjo. Kad laumė kokia boba, nepažįstama, kokia, jaugi, apsikudlojus, ilgais plaukais. Ir va šitep nupasakojo, ir sėdėjo ji tį. Laumė, Laumės raistėlis, tai dar cia laumė!

[Sėdėjo tam raistėlyje?]

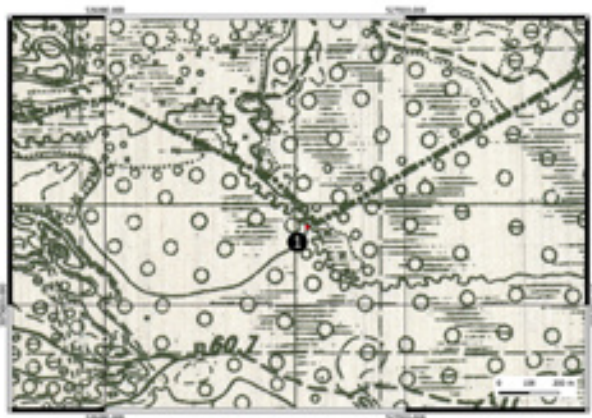
Nu, raistėlis, bet an tų raistėlių tai žinote, kai vado, kupstai toki išaugi, aukščiau būna. Tai va [ten sėdėjo] (P. Paulina Volungevičiūtė-Stasiulionienė, 90 m., gim. ir gyv. Musteikoje – Vait. ir tlk., 2020 m.).

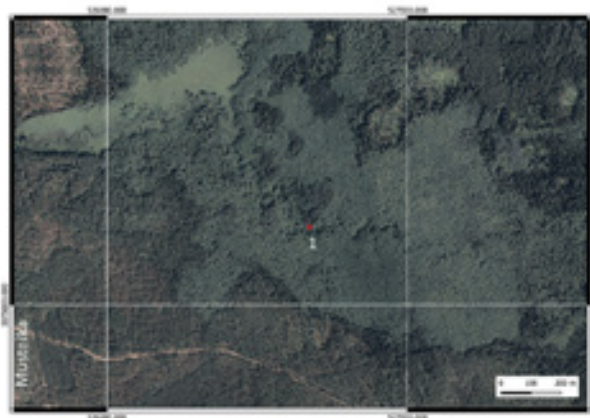
277 pav. Antanas Zaliauskas prie Laumės raistėlio. 2020 m.

Š. A. Žūkaitės inform. (Nuo Kirklio Agucio cia kap aini klonėn, cia kitas yra raistėlis, tai Laumės raistėlis); Vait. ir tlk. (2020-07-21).

278 pav. Musteikos gir. 1) Raganų akmenys ant Vilniaus ir Gardino gubernijų ribos. Apie 1890 m.

279 pav. Musteikos gir. 1) Raganų akmenų vieta. 2020 m.

118. RAGANOS, kitaip RAGANŲ arba VIRŠUMUSTEIKIO, AKMENYS buvo už 2,1 km į R nuo Musteikos k. R pakraščio (Averkų, Steponų galo), Musteikos mš. 292 kvartale, 29 sklype, apie 12 m į Š nuo Musteikos up. deš. kranto. Raganos vardu vadinamų akmenų grupė buvo iki metro iškilusios, pelkėtų žemumų apsuptos salos pietiniame 25–30 m pl. pakraštyje (sala tęsiasi į Š–ŠR, nežymiai aukštėja) (LKS94: 526673, 5979259) (Vait. ir tlk., 2022 m.)⁶⁷. Šioje vietoje būta istorinės Vilniaus ir Gardino gubernijų ribos, su kuria gali būti siejamas 1784 m. Varėnos sen. ribų aprašyme Musteikos apylinkėse paminėtas didelis akmuo (*byl wielki kamien*) vietoje kapčiaus, ant kurio būta kažkokių ženklų ar raidžių (*jakies znaki czyli litery*). Po vieno iš žemės valdų ribų nustatymo žvėrių sekėjai (*osoczniki*) minėtą akmenį nugriovė ir suskaldė į gabalus (*zruynowali y na sztuki rozbily*) (LMAVB).

Kai kurių musteikiškių atmintyje čia buvo trys akmenys, kuriuos piemenys galėdavo išvartyti, o Agota Miškinytė-Averkienė (67 m.) mena, kad vienas akmuo buvęs platus kaip stalas, aukščio – sulig žeme. Ir dar aplinkui jį būta gal penkių mažesnių, tačiau vienodo dydžio akmenų (U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 50-1).

Kada ir kokiomis aplinkybėmis akmenys dingę, nenustatyta. Tiesa, 2008 m. saloje dar buvo viena nedidelė raudonos su juodomis priemaišomis spalvos granito 27 x 33 cm dydžio, 12 cm aukščio skeveldra, kurią pagal Vinco Averkos, gim. 1928 m. ir gyv. Musteikoje, nuorodą surado R. Norkūnas (Vait. ir tlk., 2008 ir 2022 m.).

Iš Musteikos kilusi Eleonora Vilčinskaitė-Verbickienė (80 m.), gyv. Varėnoje, atmintyje išsaugojo bene ryškiausią bendrą šios šventvietės vaizdą:

Už Averkų pievos, ka buvo tas upelis mūs koks gražus, kokios pievos ten buvo gražios. Tai buvo tokis laukas, bet jis buvo toks... kalniukas, iškilęs.

In pievas (jis vidury pievų), tai aplinkui pievos, o toks kalniukas iškilęs buvo, labai gražus, lygus, ir buvo pakrašty akmuo. Mes kap karves ganėm, tai va tokia buvo mūs kalba (ir visi taip kalbėjo), kad per Jonines ten susirenka raganos. Prie to akmenio. Viršumusteikin, prie akmenio susirenka raganos.

Tai mes vis ieškojom, ten ir paparcio žiedo, kap ganėm, ir apie tų akmenį sukom ir šokom, ir... cia Raganų akmuo, mes sakėm, tai va. Žinau, buvo gražus tas laukas, toks kalnukas kaip... kaip kepalas duonos iškilęs būna, taip tas gražus kalniukas buvo. Ir nemažas jis buvo. Tokis va, gal kaip va, kambarys ir virtuvė, ir dar koridorių dadėjus, gal dar didesnis buvo. Nemažas tas buvo kalniukas, ir ten akmuo buvo iš tikro. Didelis akmuo pakrašty buvo. Seni žmonės mum pasakojo, kad cia raganos renkasi. Sakydavo, raganos renkasi per Jonines, reiškia. Jos ten susirenka.

Joninės – raganų šventė būna, ir jau jos renkasi kažkur tai. Tai va, buvo tokia kaip ir vieta jau aprinkta. Jos tį rinkosi ar nesirinko, gi niekas nematė, bet tiesiog taip įtarė, kad ten renkasi raganos. Viršumusteiky, sako. Nuo tų Averkų gal pusantro kilometro ar du kilometrai koki maždaug.

Bet kaip dabar yra, tai aš nežinau. Čia mano vaikystės,

⁶⁷ Be to, toje pačioje saloje yra stovėjusi ir nedidelė daržinė šienai laikinai sukrauti (DNP).

280 pav. Musteikos gir. Raganų akmenų paieškos. Adolfas Tamulevičius (kairėje) ir Romas Norkūnas (dešinėje). 2008 m.

piemenavimo laikais, tai labai buvo upelis gražus. Buvo... iš kur tas upelis išteka (mes karves ganėm) kiek tį buvo vandens, kiek tį buvo tose balose daug! Dabar sausa visur gi, nusausinta. O tadu brastos buvo, kur gyvuliai brido, kur piemenys paskui tas karves brido (U. D. Vaitkevičienė, A. Skujytė-Razmienė, J. Sadauskienė ir V. Džekčioriūtė, 2020 m. – LTRF cd 1523-04).

Julė Averkaitė-Tamulevičienė, (81 m.) gim. ir gyv. Musteikoje, tvirtina:

Pas mus cik laumės tan Viršumusteikin <...>. Tį labai graži buvo vieta, kap karves ganydavom, gi tį mano tėviškė. Tai tį karves vis gydavom, tai žinai, kažkap būna baisu, kap vienai. Sako, cia laumės, laumės, laumės ataina. Tai buvo trys toki akmenai, ir nemaži akmenai. Vadėm „pas Laumės dzelianką“ tįnais. Laumės dzelianka. Miškas tokis apaugis. Mes sakom, [kad] ganom po dzeliankas. Kur gysim? Gysim po dzeliankas. Tį tokia buvo graži vieta anksčiau, pievelė, upė ajo palei tį netoli (U. D. Blažulionytė, R. Bertašiūtė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 50-4).

Vienas tokis [akmuo] platus kap stalas ir jis buvo lygiai su žami, tį eglaitės apaugj jau dabar. Ir dar tokių akmenų vienodo dzidumo gal penki dar aplinkui, reiškęs, tį stalas buvo, tį laumės suskrisdavo ir ant tų akmenų sėdėjo. Per Švento Jono naktį jos ten suskrisdavo ir savo būrtus laisdavo. Švento Jono naktį, prieš... ne po Jono, bet prieš (jonažolė skinama tiktai Švento Jono anksčiau rytą, kol su rasa, ir tada jinai labai veikia) (P. Agota Miškinytė-Averkienė, 67 m., gim. ir gyv. Musteikoje. U. D. Blažulionytė, R. Bertašiūtė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 50-1).

281 pav. Musteikos gir. Raganų akmenų vieta (iš Š). 2022 m.

Marytė Gaidytė-Marcevičienė iš Musteikos (77 m.), papasakojusi apie iš Perlojos į Musteiką atitekėjusią varažbitnikę, kurios akių kaimo žmonės saugodavosi, ir pridūrusi, kad varažbitnikais buvę ir jos tėvai, toliau ėmė neprašoma kalbėti apie Viršumusteikio akmenis: Ir, sakydavo, Viršumusteikis. Tokis yra tį kokis akmuo, būdavo, visadu per Jonines tį, sako, aidavo. Bet ar teisingai, aš negaliu pasakyc. Tį, sako, aidavo tenai. Ir kokis akmuo, sako, buvo. Ir per Jonines, išvakarėse ji [varažbitnikė] tį, sako, būdavo (U. D. Vaitkevičienė, A. Skujytė-Razmienė ir V. Džekčioriūtė, 2020 m. – LTRF cd 1522-03). Plg.: Stūksojo nemažas akmuo, kuris apylinkėje labai retas daiktas. Prie to akmens kiekvieni metai suskrisdavo raganos į savo susirinkimus. Joms vadovauti atšvilpdavo dvi viršininkės iš Kijevo. Mat šis miestas buvęs raganų sostinė (Gaidys 2002).

Tį jau būna, skaitos, raganų suvažavimas. Jau kap buvo tos raganos kokios, tai jos tį darė susirinkimus, tai tį buvo akmenai. Ir dabar akmenai dar ciej yra. Tai an tų akmenų susėda ir jos tį taras, pasakojo taip. O ką jos ten nutarė? Jau tį atjoja an šluotos vyrausia ir jom ten duoda įsakymus, duoda visokius, o kaip ten buvo... (P. Juozas Kranauskas, 90 m., gim. ir gyv. Musteikoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 50-17).

Adolfas Tamulevičius (83 m.), gim. ir gyv. Musteikoje, pasakojo, kad šeimininkas, pas kurį Būdų kaime jis XX a. 6 dešimtmetyje, kaip miško darbininkas, nuomojosi kambarį, žinojo Viršumusteikį: Ot, sako, vaikeliai, mumi, sako, in metus vienąkart būtina mes turim tį būt. Tai kaip jūs čia turit, koku būdu jūs turit būt? Jis pasakė, [kad] sueiga kokia, o kokia tį jų sueiga, ar kas tynai... Tai, sako, in metus, reiškia, per Petrus, per Jonines, sako, tį mūs yra. Tai mes kap ganom anksčiau, tai

282 pav.
Musteikos upelis ties Raganų
akmenų vieta. 2022 m.

ateik iš po žiemos, tai tie akmenai žiba, nuvalyti, nieko an jų nėra, jokių tį šūkšlių, nieko. Trys [akmenai], vienas didesnis.

Tas senukas sako: Mum, sako... in metus vieną kartą turim būc tan Viršumusteikin. Kap anksčiau, aš mažas dar pasakojau, tai, sakom, raikia patykoc, nu, sakau, patykit. Tai, sakau, jūs pacys neparaisit (U. D. Blažulionytė, A. Černiauskas, M. Lapelė, R. Norkūnas, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 50-9). Plg.: Sakau, Viršumusteikj aš žinau. Tai jis [šeimininkas Gruškevič] taduj jau su manim visai kitap pradėj kalbėc. Sakau, kas juos [akmenis] tį inkėlė? Dar jieį tai yra tįnais kur apaugj (trys akmenys tį buvo). Tį vasaros metu tai tep nenušluosi nei su kokiais šapecais, kap tį švaru [an tų akmenų], nei tį užpuola lapai, niekas. Sako, mumi tį metuose vienąkart tenka pabūc, reiškia, per Jonines. Per Jonus aina, metuose vienąkart mes turim tį būc (Norkūnas 2008).

Buvo Viršumusteiky, bet sakė, jau užaugj <...>. Pasakoj, kad tos raganos suveidavo, viskas, jos tenai šokdavo kų ten, giedodavo. Dar su Ašašnykais kai teko dyrbt miškan, tai pasakoj Ašašnykų vyrai. Kai ajo iš caro karuomenės [kareivis] peškom ir užajo nakvoc, paprašė, skaitos, priėmė nakvoc, tai su koku tai moteriški išsipasakoj [kad iš Musteikos]. Tai ji, išeina, žinoj viską, tuos Raganų akmenis, viską. Girdzi, mes tį buvom buvj [ta moteris pas Viršumusteikio akmenis]. O ar teisybė, ar neteisybė, tai ką aš žinau (P. Romualdas Volungevičius, 81 m., gim. ir gyv. Musteikos vs. – Vait. ir tlk., 2020 m.).

Gulėjo momulė ligoninė ir viena moteriškė gulėjo, ir jieį išsikalbėj: Iš kur tu? Aš iš Musteikos. O aš iš Margionių,

sako. Tįnai Musteikon yra akmenai, ir mes visos suveinam prie tų akmenų, raganos. Staj, Marge, staj, Juodmarge – pienu atima. Nu, užvado vardais karves. Tai Margute, tai Žaluke. Sako, tai aš sušukdavau tįnai, sako, prie tų akmenų.

Aš matiau tuos akmenis, ale aš bijau ir aic prie tų akmenų navet. Nu koki tį akmenai, nedzideli. Nu, visokių yra, nedzideli. Kap pirma dar, kap cik atekėjau, tai dar nežnojau. Tai dar tį vuogynas, vai, sakau, ale kokių ca akmenų yra. Sako, prie tų akmenų, sako, raganos susrenka. Tai dar aš ir bijaus prie tų akmenų aic. Tį yra mėlynių uogų, yra spalgienos (P. Janina Kavaliauskaitė-Averkienė, gim. 1932 m. Musteikoje. U. D. Blažulionytė – DNP KPA G CD-R 50-23).

Š. LMAVB f. 11–11: 52 (1784 m. Varėnos sen. inventorių); LTRF cd 1523-04; DNP KPA G CD-R 21-4 (D. Blažulionytė, 2011 m.; Musteikon, sako, raganų visų suvejimas, tai mes juokėmės); DNP KPA G CD-R 50-6 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Raganos tį, sako, būna per Joninių nakcj); DNP KPA G CD-R 50-9 (D. Blažulionytė, A. Černiauskas, O. Grigaitė, M. Lapelė ir R. Norkūnas, 2008 m.; Mum, sako, in metus vieną kartą turim būc tan Viršumusteikin); DNP KPA G CD-R 50-23 (D. Blažulionytė, R. Bertašiūtė, 2008 m.; Akmenai va, kap važuoj pas šitų va kalnų, tį vadėm Grūdkan, ir buvo tį akmenai, ir tį ajo raganos); Vait. ir tlk. (2008-08-13); Vait. ir tlk. (2020-07-21; Ragana buvo, o kų ta ragana darė, tai toliau niekas nepasakoj); Vait. ir tlk. (2022-05-03). L. Gaidys 2002: 19 (Niekas to akmens liesti neišdrįso, tik rekrutas, vadinamas Matiuška, kuris slapstėsi nuo prievolės caro armijoje ir buvo pasistatęs palapinę netoli akmens, panaudojo jį savo ugniakurui); Norkūnas 2008; Černiauskai 2006: 41–42.

NEDZINGĖ, Varėnos sen.

119. AKMUO su ŽALČIU yra įmūrytas į Nedzingės bažnyčios šventoriaus tvoros vidinę pusę į P nuo presbiterijos, netoli jos vidurinės ašies (LKS94: 521396, 6012220).

Matoma melsvos spalvos su iškilia raudona gysla-žalčiu akmenis dalis 25 x 26 cm dydžio, netaisyklingos formos, nežymiai iškilį. Ties akmeniu pritvirtintas į metalinę saulutę panašus dirbinys, turintis viduryje didelį apskritimą ir apimantis visą į tvorą įmūrytą akmenį (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Nedzingės bažnyčia pastatyta 1841–1844 m. Dažniausiai pasakojama, kad akmuo su žalčiu buvo rastas tarp akmenų, kuriuos aplinkinių kaimų žmonės atvežė šventoriaus tvorai mūryti.

Kap aš ėjau Pirmos Komunijos, tai mes, mergaitės, bučiuodavom tų žaltį. O mus mokino tikybos tokia Rožė. Tai ji mus bardavo ir sakydavo: „Kų jūs čia darot?! Čia nėra nieko šventa!“

Makarevičių Tarasia – mano krikšto motka – pasakojo (ji labai viską žinojo), kad merga labai nenorėjo ištekėti už berno, o jų vertė tėvai tekėti. Tai merga ir sako: „Geriau aš pavirsiu žalčiu, negu už tokio tekėtau.“ Taip ir atsitiko.

Tų akmenį atvežė kažkur iš laukų. Ir žmonės pasakojo, kad jis buvo labai didelis. Jį apskaldė. O ant to akmenio buvo ir daugiau ženklų. Liko toksai kaip vainikas, valiumas. Bet jis labai apskaldytas, tai tik žaltys liko (P. Anelė Makarevičiūtė-Mackevičienė, 77 m., U. V. Mackevičienė, 1994 m. – Černiauskai 2006).

Kartais spėliojama, kad akmuo su žalčiu į Nedzingę buvo atvežtas iš Sapiėgiškės Raudonkalnio ↑ (Balk. ir tlk.).

120. PUŠIS. Augo prie Merkinės kelio, plačia laja, su koplytėle. Buvo nupjauta XX a. 8 dešimtmetyje, tiesinant kelią.

Jų vadino šventa pušela, ba buvo jon iškelta šventa koplyčiukė su mūtkeliu, o kryželis gelažinis, paprastas, be saulukių, bet labai gražus. Žmonės prižiūrėjo tų koplyčiukį. Būdavo, kap pro jų važiuoji, tai vyrai kepures nukelia, moterys galvas nulankia. Niekas neatsiminė jos mažos <... >.

283 pav. Nedzingės akmuo su žalčio ženklų. 2022 m.

Š. VAK 78/230 (Bemūrinant pastebėjo vieną akmenį, atvežtą su kitais, ant kurio buvo matyti suakmenėjęs žaltys); Balk. (2011-12-30). L. Vaitkevičius 1996b: 15; Černiauskai 2006: 41 (Tas akmuo buvo įmūrytas bažnyčios sienoje, bet paskui jį perkėlė in tvorą).

Sako, penkis kirvius suskaldė, pielas sulaužė, kukius sudaužė ir pats [kirtėjas Bronius Paslavičius – Vait.] patrūko. Gal už tai senatvės nesulaukys ir numirė (P. Zigmąs Makaravičius, 82 m., gyv. Nedzingėje. U. V. Mackevičienė, 1993 m.).

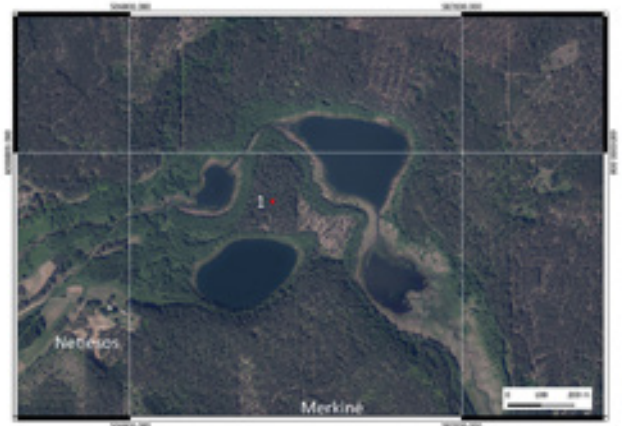
Per Vasario 16-ąją sovietinės okupacijos metais šioje pušyje buvo keliama trispalvė.

L. Mackevičienė 2007.

284 pav. Netiesos. 1) Meškos kalnas. 1949 m.

285 pav. Netiesos. 1) Meškos kalnas. 2019 m.

NETIESOS, Merkinės sen.

121. MEŠKOS KALNAS, kitaip vadinamas MEDVEDZIUMI, stūkso k. rytinėje pusėje, tarp keturių ežerų: Netiesio, Netiesėlio, Baležerio ir Giluišio (viduryje LKS94: 506433, 6005849). Masyvi atskira kalva pailga Š–P kryptimi, 130 x 200 m dydžio, stačiais, 15 m aukštį siekiančiais šlaitais, plokščia aikštele; į kalvą kopiama iš PR pusės, čia ir vienintelė jungtis su aplinkinėmis aukštumomis.

Naktimis niekad [niekas] nedrįsdavo tenai eiti ar arklių ganyti, nes tame kalne buvo įdubimas, kuriame nakčia skambėdavo – barškėdavo ir dejuodavo. Žmonės vadino tą vietą ledoko apsėsta, t. y. būk ten piktoji

dvasia kankindavo karžygi – tėvynės išdaviką. Su laiku tas įdubimas buvo užpustytas smėliu⁶⁸, kalnas apaugo mišku, o padavimas vis dar kartojasi iš lūpų į lūpas (U. S. Galkauskas, Merkinės vid. m-los 4 kl. mokinys, 1926 m. – VAK).

XIX a. viduryje, ariant Meškos kalno aikštelę, buvo rastas akmeninis kirvelis ir geležinis ietigalis (VAK).

Š. VAK 78/379 (Yra žymė seno arimo); DNP KPA G CD-R 91 (Apaugis mišku, tarp keturių ažarų. Kadaisė vadzino Medzvedziūm, ir mes vadzinam Medzvedziūm. Nuo senų laikų, seni dziedai visi); Vait. ir tlk. (2022-05-04).

286 pav. Netiesų Meškos kalnas (iš PR). 2022 m.

⁶⁸ Atrodo, jį dar galima pastebėti kalvos ŠV pusėje.

287 pav. Norulių gir. 1) Ažuolija; 2) Merkykla; 3) Stravėlių šaltinis. Apie 1890 m.

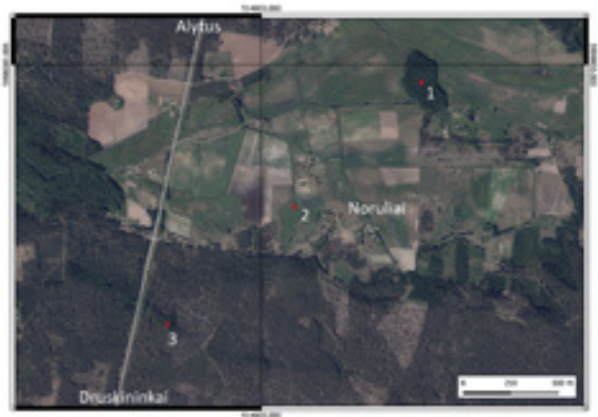
288 pav. Norulių gir. 1) Ažuolija; 2) Merkykla; 3) Stravėlių šaltinis. 1949 m.

NORULIAI, Merkinės sen.

122. AŽUOLIJA (tarm. UŽUOLIJA) yra vietovė už 0,85 km į š. nuo k., Pašilingės up. senslėnyje, ant Norulių ir Rodukos k. ribos, apie 3 ha ploto (viduryje – LKS94: 514841, 5997905).

Marijona Česnulevičiūtė-Kibildienė (87 m.), gim. ir gyv. Noruliuose, Ažuoliją šiandien vadina ne mišku, o raistu ir ažuolų nemena (Vait. ir tlk., 2022 m.). Petras Volungevičius (61 m.), gim. Trasninke, gyv. Noruliuose, pasakoja, kad Ažuolijos ažuolai buvo išpjauti apie 1986 m., jo uošvis Juozas Čaplikas (1934–2022) už tai pyko, o vėliau, jau Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje, prisakė jokių būdu Ažuolijos nekirsti (Vait. ir tlk., 2022 m.). Įtakos tam galėjo turėti faktas, kad Ažuolijoje, *an kalnelio*, buvo Lietuvos partizanų bunkeris (virš angos buvo nedidelė eglė). Bunkerį naudojo šalimais, Noruliuose, gyvenusio Dionizo Čapliko (*Divo*) sūnus ir kiti apylinkės partizanai.

Š. DNP KPA G CD-R 52-8 (D. Blažulionytė, 2012 m.; In Užuolijų buvo raistai, spalgenos, prisrenkam); Vait. ir tlk. (2022-05-04); Vait. ir tlk. (2022-09-23).

289 pav. Norulių gir. 1) Ažuolija; 2) Merkykla; 3) Stravėlių šaltinis. 2019 m.

290 pav. Norulių Ažuolija (iš ŠR). 2022 m.

291 pav. Norulių Stravėlių šaltinis (iš ŠR). 2022 m.

292 pav. Norulių Stravėlių šaltinis (iš P). 2022 m.

123. MERKYKLA yra vietovė į Š nuo pagrindinės k. dalies, prie dabar kanalu tekančios Merkyklos up., numeliuotuose laukuose (apie LKS94: 514172, 5997251) (Vait. ir tlk., 2022 m.). Tai būta alksniais apaugusio Merkyklos up. aukštupio, keleto šaltinių, lyg akivarų (aketių), kur kaimo moterys nešdavo pastatyti pieno bidonus, šalimais balindavo audeklus.

Kaimi Merkykla tokia, tai juokėsi pas mus, tį buvo ankslynas vadzinosi, tį buvo labai dzidelės aketės viena prie kitos, tai, būdavo, mama juokės. Tai, sako, dzvylyktų valandų nakcies nuaik, tai klausyk, laumės kulia. Tai jei davėsi, pasakysi „Padėk, Dievas“, tai, sako, rasi auksinį kultuvaitį. Bet niekas nerado, niekas nieko, ale ot <...>. Mama vis juokėsi, pasakojo, sako, vakari išaik, tai pukšč-pukšč-pukšč, klausyk, kap kulia. Kas tį tau kulia, tep atrodo, tį gal kur varlės tan šalcinin pliauškinas, o, sako,

124. AKMUO. Minimas k. Š pakraštyje, netoli nuo Volungevičių (buvusios Juozo Čapliko) sodybos, Jablanavo mš. 84 kvartale, į Š nuo kelio, vedančio į Roduką.

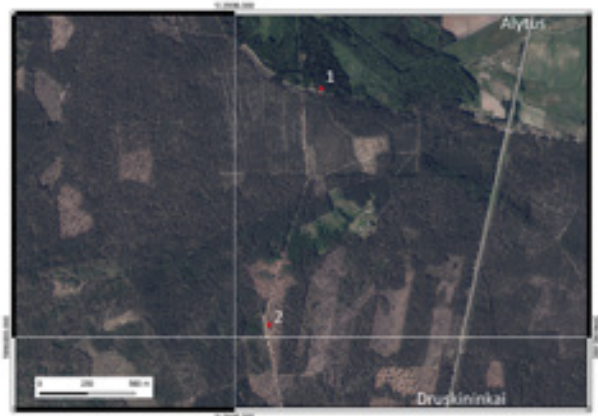
nuveik, pasakyk [Padėk, Dievas], tai tuoj rasi auksinį kultuvaitį. Bet nei viena nerado, nei viena nejo, nei viena tįnais nebuvo ir nei viena neparsinešė tį tos kultuvaitės (P. Juozas Čaplikas, 78 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-5). Laumės būdavo Merkyklon šiton, kur prie manį, tai buvo alksnynas ir aketių. Visas kaimas nešė gi pienu, statė tose, ir ca audeklus [klojo]. Tai, sakė, pernakc ir kulia tos laumės, jau tuos audeklus (P. Marijona Čaplikaitė-Kvaraciejienė, 80 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-4).

Š. DNP KPA G CD-R 52-4 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Tokios aketukės. Tai vieno, kito buvo, paskui dar jau dzidziulė aketė, biškį cik šonan likus); DNP KPA G CD-R 52-5; Vait. ir tlk. (2022-09-23; Aketės kokios, linguoja visa).

Tai, sako, sėdzi kap kas važiuoja, boba sėdzi, rūko ir vis jau kas paprašo rūkyc, tai duoda. Tai, sako, ar arkliaušlio būna, ar kokių samanų būna, o duodavo papirosų...

293 pav. Norulių gir. 1) Nikiparos šaltinis; 2) Laumės akmuo. Apie 1890 m.

294 pav. Norulių gir. 1) Nikiparos šaltinis; 2) Laumės akmuo. 2019 m.

Tai sakė, kad tįnai kas rodės, galai žino. Sako, sėdzi boba ir rūko. Pamiškėj, kap iš Merkinės išlandzi, pamiškiu kelias aina, už tų trijų namų tokis buvo, dar jau sodzytas [miškas]. Ainam mokyklon, tai sako, [ka] boba sėdėj, rūkė an to akmenio (P. Marijona

Čaplikaitė-Kvaraciejienė, 80 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

Š. DNP KPA G CD-R 52-4 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Dzidziulis dzidziulis tokis akmuoj, kur neapimtai).

NORULIŲ gir.

125. STRAVĖLIŲ ŠALTINIS trykšta į PV nuo k., už 0,15 km į R nuo plento Vilnius–Druskininkai, Norulių mš. 131 kvartale, iš Stravėlių kalno Š papėdėje susidariusio duburio (LKS94: 513508, 5996680). Jame būta dviejų versmių, dabar vanduo ŠR (65°) kryptimi srūva iš vakarinės ir netrukus krypta į Š, už poros dešimčių metrų pranyksta – susigeria į požeminius smėlius (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Tas šalcinis po kalnu yra, labai geras vanduo. Tį irgi gerdavo, bet jis labai čiudnas tas šalcinis. Jis išteka, aina aina, paskiau ca po tom aglėm [dingsta]. Tį visi žino tų šalcinukų <...>. Tį visų laik, žiemų vasarų šaltas šaltas vanduo, labai skanus <...>.

Tį gydės daug kas, sakė, nuo skrandžio gerai,

minkštas vanduo. Ir tep jis atsigerc skanus, nēr druskų, švelnaus skonio. Čia daug kas, va, Danutės vyras vežės, paskiau mano dziedas, tėvas dar. Mano brolis sirgo cukraligi [tai irgi gėrė], ar mačino, ar nemačino, nežnau (P. Antanas Jezukevičius, gim. 1955 m. Noruliuose (Razbainyčios vs.). U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-2).

Š. DNP KPA G CD-R 52-2 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Tį visų laik, žiemų vasarų šaltas šaltas vanduo, labai skanus <...>. Po kalnu šalcinis ir vadinasi); DNP KPA G CD-R 52-21 (D. Blažulionytė, 2012 m.; An Stravėlių kalno kurcinius šaudzys – sakoma, kai negirdi kas); Vait. ir tlk. (2022-05-04). L. Merkinės 2004: 183 (klaidinga lokal.); Gedžiūnas ir kt. 2016: 115–118; Buržinskas 2021: 94–95 (Ур. Стравялись).

126. NIKIPAROS ŠALTINIS išteka už 0,99 km į V nuo kelio į Pašilingę atsišakojimo iš plento Alytus–Druskininkai, Norulių mš. 98 kvartalo ŠV dalyje, už 18 m į Š nuo Pašilingės kelio (LKS94: 512456, 5997302). Pašilingės up. senslėnio aukštumos papėdėje yra apie 0,5 m skr. duburėlis, iš kurio nedideliu grioveliu vanduo srūva tiksliai į R. Netrukus iš Š (deš. kr.) Nikiparos šaltinį vienas po kito papildo kitų nedidelių

šaltinių vanduo, ir maždaug už 70 m jis pavirsta 2–3 m pl. upeliu, kuris nukrypta į ŠR ir Š (Vait. ir tlk., 2012 m.).

Prieš saulę kur jau teka, tai tuoj reikia vandeniu akis prausc. Ir gerai labai. Aš ir pati. Dar kitai buvo labai raudonumas, akys jos labai neišgyja. Jauna dar mergšė, tai vandenio to iš šalcinio parnešėm (P. Apolonija

295 pav. Norulių gir. Nikiparos šaltinio vietovė (iš R). 2012 m.

296 pav. Norulių gir. Nikiparos šaltinis (iš R). 2019 m.

Jazukevičiūtė, 82 m., gim. Noruliuose, gyv. Rusingėje. U. J. Ūsaitytė ir V. Daugirdaitė, 2000 m. – LTR).

Sako, akis jau [prausti], kap [šaltinis teka] priešais saulį. Raikia prieš saulės tekėjimų nuveic ir tadu tuo vandeniui pasisemc, iš kur išteka, ir tadu prauscis akis ir gydo. Nikiparos šalcinis prieš saulį teka, teka iš vakarų in rytus <...>. Maža, kų daug teka tįnais, raikia [semti] iš tos vietos, kur išaina tiktai (P. Edvardas Česnulevičius, 86 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-1). Ciktai Nikiparon, ana prie Maksimų tį, tai tokis upelis ajo, tai tį žinot, upelin tan prieš saulės tekėjimų <...>. Sako, sveikatos upelis. Vienas tokis – P. Janė Jezukevičiūtė-Amšiejienė, 90 m., gim. Noruliuose, gyv. Rūsingėje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-14)

Per Jonines iš vakarų, kur šalcinis, būdavo, išteka, tai gėrė. Salon, ar ne, iš vakarų šitas šalcinukas išteka? Visadu visi in vakarus teka, o iš vakarų – mažai kur. Tai tadu, sako, ciej šalciniai labai pamačni. Tai tį, ton Nikiparon, iš vakarų in šic aina <...>. Būdavo, aina Salon vis su buteliais, su kibirukais parsineša vandenio. Ir per Jonines reikia, sako, rankas, būrnų prausc, geria tų vandenį. Reikia, kad saulė būt netekėjus⁶⁹. Tai aš prašiau [sūnaus]: atnešk vandenio man iš salos, kap aini [žuvauc] arba nuslaidus saulai.

Kap vaistai, jau iš vakarų, o dažniausiai in vakarus ir in vakarus. Tai tas [iš vakarų] pamačnas vanduo. Sala – tokis laukas buvo, Sala ton Nikiparon (P. Marijona Čaplikaitė-Kvaraciejienė, 80 m., gim. ir gyv.

Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-4).

Tį, Salon, kap vadzina, in Maksimus ciktai in rytus teka. Buvo, per Jonines prausės visi, reiškės, pamačlyvas vanduo <...>. Matai, tį nusprausia kap ar ligom kokiom serga, tokis pamačlyvas būktai, nežnau, nuog senų senovės, tai, sako, ir saulai netekėjus arba nuslaidus raikia.

Būdavo, sako, laumės, kap būdavo, ainam, mama vedas grikių rauc (laukai buvo mūs tį in panemunį, tai vedas mūs grikių rauc), tai, sako, vaikai, cia šitos laumės mēto, kap aina vėlai kas, tai akmenais mēto ar kokiais daiktai mēto <...>. Per Nikiparų kap ainam, tai, sako, rodės tįnai, mētė, sako, kap vėlai aini kadu ar kų, tai, sako, mēto. O kas tį mēto, tai niekas jų nematė, mes jų nematėm (P. Marijona Česnulevičiūtė-Kibildienė, 87 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, R. Norkūnas ir V. Vaitkevičius, 2022 m.).

Š. LTR 7048/257; DNP KPA G CD-R 52-1; 52-2 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Pas mus Lietuvon cik du šalciniai yra tokie, va, dziedas tokis sakė, jis jau miris. Sako, yra du tokie, kurie in rytus teka. Tai, sako, geriausias vanduo); DNP KPA G CD-R 52-10 (D. Blažulionytė; Skaicydavo, kad nuo visokių ligų jisai); DNP KPA G CD-R 52-11 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Nuo kranto šalcinėlis prieš saulės tekėjimų tokis, būdavo, akis prausiam, švarus vanduo); DNP KPA G CD-R 52-14; DNP KPA G CD-R 52-20 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Nikipara vadzino tų raistų, tų aglynų, tį ganėm karves. Bet tį žmonių Maksimų ir kelios trobos yra jų <...> tai tį ir yr, Salon); Vait. (2012-06-11; Saulai netekėjus arba nuslaidus raikia [praustis], tai pamačlyvas vanduo); Vait. ir tlk. (2022-05-04).

⁶⁹ Plg.: Raganos tį suveina, visas jų tį būna susrinkimas, raganų prieš Jonus <...>. Nesakydavo, kokian daiktan, reikia Norulių paklausc (DNP KPA G CD-R 43-10).

297 pav. Norulių gir. Laumės akmuo (iš V). 2019 m.

127. LAUMĖS, kitaip LAUMIŲ, AKMUO yra Norulių mš. 130 kvartalo V pakraštyje, už 18 m į R nuo prosynos, po elektros linija, kur veda ir miško kelias (tai istorinio Gardino kelio trasa), prie Razbainyčia vadinamos vietovės, iškirto miško plote (LKS94: 512182, 5996064).

Akmuo pilkšvos su juodom priemaišom spalvos, suėžėjęs, 1,7 x 2,85 m dydžio (pailgas Š–P kryptimi) granitas, kuris vos kiek aukštesnis už aplinkinį žemės paviršių. Viršuje – netaisyklingos formos, pailga kaip pats akmuo, 1 x 1,38 m dydžio, 26–30 cm gylį siekianti įduba, kurios P kraštinė dailinta, užapvalinta. Joje gali telkšoti didelis kiekis vandens (0,67 x 1,15 m ir dar keletu centimetrų didesniame plote). Tiesa, kitados akmuo, norint jį iškelti arba kaitinti ir skaldyti buvo apie 30–40 cm atstumu aplinkui apkastas, šiandien atrodo, lyg būtų duobėje (Vait., 2012 m.).

Tį laumės ataina, kap dzvylyktų valandų. Ataina laumės vandens atsigerc tįnai, pasakojo senukės. Prausės, sako, atsimenu, bobulė Razbainyčioj buvo, tai sakydavo, cia laumės ataidavo prauscis. Toj bobulė

298 pav. Norulių gir. Laumės akmuo. 2012 m.

299 pav. Norulių gir. Laumės akmens įduba. 2012 m.

Razbainyčios, Jezukevičienė tokia, sena buvo, aš kap atikėjau, joj dar buvo⁷⁰.

Sako, jos meldėsi tįnai suvejį, visų jau tį. Tadu dar ir knygos tokios juodos buvo. Mano dziedukas turėjo knygų juodų tokių, tai kai rašo, ataina dzvylikta valanda ir aina jau tų knygų skaityc. Kap insiskaito ton knygon, tai paskui žmogus, sako, kap durnas būna. Paskui metė tas knygas įsai.

Tį visokius būrtus [iš tų knygų] šnekėdavo, žinote (P. Edvardas Česnulevičius, 86 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-1).

Tį Laumių akmuoj vadzinos, tį, sako, pirštai laumių yra [žymu], vandenio priaina. Tį dzidelis akmuo, kap lyja lietus ar kas, tai prilija. Laumės tį ataina, ar jos tį šneka kū, ar daro, kap ankščiau varžija (P. Marijona Česnulevičiūtė-Kibildienė, 77 m., gim. ir gyv. Noruliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DN DNP KPA G CD-R 52-4; plg.: Laumės suveina tį, geria tan akmenin... Koki [laumių] pirštai gal buvo [žymu] – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Tokia duobukė yra vidurin ir atsiranda vanduo, ir ten šaltinukas yra, gysla tryška – šaltinis, atseit Gyvybės vanduo. Seni žmonės šneka, aš tai nežinau. Aš ir senas – 50 metų virš, bet kai pagalvoju – nesąmonė. Akmuo akmuo, bet jis iškilo, ankščiau jo nebuvo. Aš atsimentu, vaikystėj to akmens nebuvo <... >.

[Ar nesakydavo, kad tas vanduo sveikas, juo praustis gerai?]

Nu nežinau, aš jo gert negėriau. Va tep va, ateinu, delnų pašlapinu, veidą, kap karšta būna, veidą pasišlapinu ir ainu sau toliau.

[O kodėl jūs taip darot?]

Nu aš noriu paragaut, pakvėpinu. Jis nesmyrda tas vanduo, normalus vanduo.

[Sakydavo seniau, kad praustis reikia?]

Matot, aš gal biskį... kad virš 100 metų... tas akmuo tik išlindo va prieš kokį 50 metų, kap mes atsikraustėm čia [iš Jonionių] <... >. Čia grybaudavom, pacanai mes buvom, to akmens nebuvo.

[O kas jums pasakodavo, kad ten vandens gysla yra?]

Nu va, Vaclukienė tokia. Numirė boba, paskui Vaclukas buvo (pas mus kap slapyvardėm – Vaclukas), Vaclukienė man pasakojo, kad kažkur iš žemės teka gysla ir per akmenį aina tokia rynelė, kap dziedai vadzina, ir,

skaitos, jinai trykšta in viršų. Viršun yra duobelė tokia, ir tį ištryška tas vanduo. Bet visadu, ar sausa, visadu užėinu kap grybaunu, viršun yra vandens. Ar tį rasa nukritį, kažkas tokio ypatyngo (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-6).

Vandenio tep biskį būna, tai prausiamės tuoj vandeniui. Tokis dzidelis akmuoj ir vidurin tokis tep indubis, ir vandenio priaina, prilija, tai mes vis prausėmės. Sako mama: vaikeliai, raikia prauscis. Sako, labai gydo tas vanduo akis, iš to akmenio tuoj vandeniui. Aš prausiau, aš ilgai va, devyniasdešimt metų [sulaukiau] ir dar gerai matiau (P. Janė Jezukevičiūtė-Amšiejienė, 90 m., gim. Noruliuose, gyv. Rūsingėje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-14).

Atsimenu, dziedas⁷¹ kap porino. Tį ankščiau, karo metais, tį miškai buvo, elektrų statė ir tų akmenį rado. Tį, tan akmenin, vandenio būdavo ir būdavo to vandenio žiema vasara. Kiek man dziedas porino, tai tį jie ir žaizdas gydėsi tuoj akmeniui, ir gėrė tų vandenį, nedzidelis akmenukas buvo, bet pageria. Tį norėta iškelc tas akmuo, bet nepaėmė.

Kap po karo ajo koki kareiviai, suluošyci buvo, žaizdas... pasisemdavo, tryndavo, kur žaizda, akis plaudavo. Dar ir pats grybaudamas pageriu vis to vandenio, ir tį visai nieko, tokis skanus vanduo <... >.

Prilija vanduo ir neišgaruoja, kad ir vasara karščiausia. Vis grybaudamas ainu prie to akmenio, ar tau karšta, ar tau kap, visadu rasi vandenio. Dziedas man parodė tų akmenį, aš net nežinojau. Vaikeli, sako, šitas akmuo, ca karo metais kap bėgo partizanai, kareiviai, sako, iš to akmenio gydės. Sakau, o tai kū jie gydės? Sako, nu kur peršauta, žaizdos ar akys kur praplauna – prašviesėja. Kalba, va jei kur gargalioja, nuo akmenio to vandenio [ima] (P. Antanas Jezukevičius, gim. 1955 m. Noruliuose (Razbainyčios vs.). U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-2).

Sako, ir sąnariam labai gerai, čia vis, būdavo, vasarą atvažiuoja, vis prie to akmens ir tuo vandeniui prausiasi. Ir ten, žinok, pastoviai yra to vandens. Ir iš kur jis atsiranda, aš net neįsivaizduoju. Dabar mes čia buvom, buvo atvažiavę giminės, tai buvom nuėję prie to akmenuko, išsėmėm mes jį visą, nu ten buvo visokių brudų. Nu, ir paskui kurią čia dieną eigulys sako, tu įsivaizduoji, važiavau aš prie to akmens, sako, atsistojau – pylna vandenio (P. Jezukevičiūtė-Zalanskienė, 60 m., gim.

⁷⁰ Įsiterpia žmona Liudvika Gulgytė-Česnulevičienė, 73 m., gim. Margionyse, gyv. Noruliuose.

⁷¹ Rokas Jazukevičius (Jezukevičius), kuris į Norulius atėjo užkuriomis.

300 pav. Norulių gir. 1) Laumės bala; 2) Paucienės kalnėlis. Apie 1890 m.

301 pav. Norulių gir. 1) Laumės bala; 2) Paucienės kalnėlis. 1949 m.

Noruliuose (Razbainyčios vs.). U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 52-19).

Akmuo, gal jis tį kokių dzviejų, pusanthro metro ir tokis buvo jis paylgas, o ten vidurin va taip, kaip išpjautas buvo. Kap ainame mes, jau grybaunam (pas mus uogų nebuvo Noruliuose, ale buvo cik grybai ir lepeškos), nu tai kap mes ainame, tai nuveinam, nusprausiam kojas, būrnų nusprausiam ir tynai, sakome, jau neišprauskim viso, palikim paukštukam gerc (P. Stasė Kielaitė, 76 m., gim. Noruliuose, nuo 1958 m. gyv. Kabeliuose. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 52-4; plg.: Lepeškaunu, visa, ir einam, ir nusprausiam būrnų, ir atsigeriam – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Į Š nuo Laumės akmens, tame pačiame miške, dar būta Velnio šuliniu vadinamo šulinėlio – klaidžios vietos – prie raisto (DNP KPA G CD-R 52-2).

Š. DNP KPA G CD-R 52-1; 52-2; 52-4; 52-6; 52-8 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Sako, pirštai laumių yra an to akmens); DNP KPA 52-14; 52-19; DNP KPA G CD-R 52-11 (D. Blažulionytė, 2012 m.;

302 pav. Norulių gir. 1) Laumės bala; 2) Paucienės kalnėlis. 2019 m.

Pasakojo, kad tį laumės susrinkdavo, puotaudavo, tai jis ir pavadintas Laumės akmuo); Vait. (2012-06-11; 2022-05-04; Tai būdavo sako, laumės suveina, ton būna vandenio, tai jos tį geria tan akmenin). L. Černiauskas 2007.

128. LAUMĖS, kitaip LAUMIŲ, BALA yra tarp Puvocių, Rudnios ir Dubininko k., Dubininko mš. 293–294 kvartaluose (viduryje – LKS94: 519750, 5994914). Tai netaisyklingos formos, apie 140 x 200 m dydžio (nežymiai pailga R–V kryptimi) aukštapelkės duburys vidutinio statumo ir stačiais, 8–10 m aukščio šlaitais; PV pusėje jis turi siaurą jungtį su Skroblaus slėniu (upės deš. krantas – už 0,33 km) (Vait. ir tlk., 2019 m.).

1937–1938 m. sakmes apie Laumės balą pirmoji fiksovo Pranė Stukėnaitė, būsimoji VU profesorė ir viena žymiausių lietuvių etnografijos mokyklos atstovių.

Savo magistriniame darbe ji pažymėjo, kad visi senieji gyventojai mena, jog Laumių baloje laumės vakarais maudydavosi ir skalbė, skalbinius velėdamos ne kultūvėmis, o savo krūtimis – jos buvusios tokios ilgos, jog galėjusios ant pečių užsimesti (*Kąpały się, prały bielznę, którą biły zamiast kijankami własnymi piersiami, które były tak długie, że można było zarzucić na plecy*). Pasakoja, kad kažkada ėjo žmogus iš Merkinės. Praeidamas pro Laumių balą išgirdo skalbiant ir metė į tą pusę akmenį. Laumės supykusios ir jam sušukusios: „Palauk tu, prėska dūšia, mes tau

303 pav. Norulių gir. Laumės bala (iš R). 2021 m.

parodysim“ (*Poczekaj ty preska duszo, my tobie pokazym*). Tada puolė visos, tą žmogų sugavo ir mirtinai nukankino. Papasakojo apie tai kunigas ir liepė žmonėms daugiau laumių neerzinti⁷² (Stukienasówna 1939; plg.: *Girdzi, velėja laumės rūbus, maudosi, išsidarinėja. Tada, kap ėmė zizēm kulc!* – Stukėnaitė-Dečikienė 1942).

Apie Laumės balą Mackė Meškinis pasakodavo, kad seniau žmonės girdėdavę ten laumes kultuvėm žlugtus velėjant. O Mackės senelis, esą, buvo pagavęs vieną laumę ir parsivedęs ją namo. Tą laumę visi kalbinę, bet ji neprakalbėjusi nė žodelio. Tik paregėjusi, kad šeiminkė prijuoste puodą atkėlė, prasitarusi: „Turėtau, perturėtau, o prikišti puodo nekeltau“ (Sabaliauskienė 1972).

Nijolės Marcinkevičienės pasakojimu, moterys pjaudamos javus ar dirbdamos kitus darbus lopšius su vaikais palikdavo galulaukėje. Temstant iš Laumių

balos atslinkdavo laumės ir juos pavogdavo. Supdavo pavogtus lopšius su vaikais ant baloje augusios galingos pušies šakos, kol užsupdavo negyvai (Puvočių 2021).

Kadangi Puvočių merginos ir moterys buvo smagios, stengdavosi kuo greičiau pabaigti darbus, jos spėdavusios iš laumių dar neužliūliuotus kūdikius atvogti. Darbščios Dubininko moterys laukuose krutėdavusios iki sutemų. Kaimas ilgainiui sumenko, nes laumės išvogė jų vaikus... (P. Jonas Miškinis, gyv. Dubininke – Puvočių 2021; *Pasakojo, kad moterys pjaudamos linus, grikius, rugius padėdavo savo mažus vaikus ant žemės, o laumės tykodamos, juos pavogdavo ir nešdavosi prie tos balos* – U. L. Vėžiukaitė, apie 2000 m. – LTR 8242/55).

Tį kalnai aplinkui, o dauburin bala tokia, tai tį Dubinykas ragėc, tai tį vadzina Laumės bala. Tai buvo tokia pušalė dzidelė, palinkus, šakos tokios storos kelios

⁷² Pabaigoje autorė dar priduria: „Jei laumės kokioje pelkėje skalbia, o praeivis joms pasako „Padėk, Dieve“, tai laumės prakysta.“

304 pav. Norulių gir. 1) Laumės bala (iš Š). 2019 m.

palinkį, tai vis sako, kad cia laumės vaikus supdavo, tai užtai nulinko šakos ir, sako, vogdavo vaikus. Sako, kap saulė nuslaidzia, kas būna, tai tadu jau aina vogc vaikų. Tai viena moteriškė, jau keli metai numirus, ji iš Puvočių <...> (tį vadinom tuos laukus Babuškės, kur in Laumės balų), tai aš jai tep rozų sakau, nežnu, kų kalbėjom, sakau, oi, mani dar Babuškėn saulė nuslaido, sakau, norėjau pavėsin paravėc, dyrbc langviau pavėsin. Tai ji užgirdo ir sako: ir tu buvai saulai nuslaidus Babuškėn? Sakau, buvau. Ir niekas aplinkui nebuvo? Sakau, neragėc buvo, nežnu. Ne, jau aš tai nebūnu, aš tai nebūtau, jei saulė žamiau, tai sako (jos vyras buvo neseniai numiris), tai man vyras sako, aik jau namo, nelauk, kol nuslais saulė (P. Izabelė Plokštytė-Bingelienė, gim.

129. PAUCIENĖS KALNĖLIS yra tarp Trasninko ir Viršurodukio k., netoli Dubininko k. ribos, už 0,1 km į PR nuo Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės partizanų bunkerio, kautynių ir žūties vietos (jamžinta), dalijamas kvartalinės linijos tarp Norulių mš. 141 ir 148 kvartalų (LKS94: 517055, 5995298).

Remiantis Petru Volungevičiumi (61 m.), gim. Trasninke, gyv. Noruliuose, Paucienės kalnėlis – tai šiaurinė, aukščiausia šios kopos dalis, jos Š–ŠR šlaitas status (krantėlis) ir siekia 3–4 m; tačiau tas pats kalnėlis,

NORVYDIŠKĖS, Jakėnų sen.

↑ Puodžiai, Bedugnio ežeras

305 pav. Norulių gir. Paucienės kalnėlis (iš V). 2022 m.

1919 m. Margionyse, nuo 1947 m. gyv. Puvočiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 61-1; plg.: Tį tokios pušalės buvo išsikerojį, tai, sako, laumės supas ant jų – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. Stukienasówna 1939: 71–72; Šidiškis 1995: 28; DNP KPA G CD-R 24-5 (D. Blažulionytė; Laumių bala, kultuvėm kulia, pasakoja); DNP KPA G CD-R 61-1 (D. Blažulionytė, 2008 m.); LTR 8242/55 (Rodė pušis, ant kurių laumės kabindavo lopšius ir supdavo vaikus); Vait. ir tlk. (2019-05-04); Vait. ir tlk. (2022-05-04; Kap stato namų, tai iš tos balos vežė visi samanai. Tį spanguolynas buvo, ir dar renka). L. Stukėnaitė-Decikienė 1942: 114 (Laumių bala); Sabaliauskienė 1972: 17; Merkinės 2004: 183; Puvočių 2021: 54.

Taip pat ↑ Kabelių gir. Trikambio ežeras

būdamas apie 12–15 m pločio, iškilu viršumi, P kryptimi tęsiasi ir toliau (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Ten piemenys senovėj per Sekmines susivarydavo gyvulius ir prisirinkę kiaušinių kepdavo paucienę (P. Dionizas Čaplikas, 48 m., gyv. Noruliuose. U. Dubauskas, 1936 m. – LŽV).

Š. LŽV (Dubauskas, 1936 m.; Prie Norulių k., Paucienės miškas); Vait. ir tlk. (2022-09-23; Visi šnekėdavo, oi, kur tu, Paucienės kalnėlis).

PAAKMENĖ, Varėnos sen.

130. AKMUO su PĖDA. Remiantis Elžbietos Česnulevičienės pasakojimu, 1955 m. nedidelis, apsamanojęs akmuo su žmogaus pėdos žyme (6 pirštų) buvo

upelyje, prie pat Merkio, tačiau apsemtas, nematomas (U. H. Lizdenis, 1955 m.)⁷³.

Š. LMAVB f. 235–402, 3.

PAAŽUOLĖ, Kaniavos sen.

Pasakojama, kad k. pavadinimas kilo nuo to, jog vietos gyventojai labai mėgo ąžuolus. Tokie ąžuolai galiūnai, gal po kelis šimtus metų, ir dabar auga kiekviename kieme (LTR).

Š. LTR 8242/16 (Gudziškai šis kaimas vadinamas Pauodubė, o lietuviškai – Paąžuolė).

131. KANIAVĖLĖS UPELIS teka pro Drucminus, Paąžuolę, Gribašą ir Karaviškėse įteka į Ūlą (15 km ilg., deš. intakas). Iki 1841 m. Kaniavėlės žiotys buvo Dūbos ežere (↑ Dubičiai).

Cia per miškų ir per laukus bėga nadzidelė upelytė, vadinama Kaniavėlė, nuo Kaniavos kaimo – Kaniavos kaimi ji prasideda.

Jir ant tos upelytės norėjo pasistatyti malūno kažkok-sai tenai žmogelis. Padarė pylimą ir užtvanką. Ir iš po kiekvienos nakties sugrauna tą pylimą vanduo. Jis ir

vienąkart, ir kitą, ir tračią. Ir jam prisisapnavo, kad sako: „Kaniavėlė panelė tau nemals!“

Ir jis nuo to metė jau taisyti malūną, tiktai kad tas pylimas ir dabarties žymus (P. Adomas Mackevičius, 64 m., gyv. Paąžuolės k., Kaniavos sen. U. M. Juškaitė ir D. Bloznelytė, 1971 m. – LTR 4318/137).

Tikslesnių duomenų apie užtvankos pylimą, kurioje vietoje jis buvo imtas pilti, nėra.

Š. LTR 4318/137. L. Dubičiai 1989: 306–307; EMD 76 (Nr. 99); Vaitkevičius 2003: 135 (išn. 43).

PAGILŠYS, Merkinės sen.

132. GILŠĖS EŽERAS telkšo Pagilšio (R) ir Subartonių (V ežero dalis) k. žemėje, į Š nuo kelio į Subartonis atsišakojimo iš plento Alytus–Druskininkai (viduryje – LKS94: 512634, 6008113). Ežeras kiek pailgas R–V kryptimi, 11,5 ha ploto; PR pusėje išteka upelis (Straujos deš. int.).

Stasės Markelinūnienės (84 m.) atmintyje ežeras buvo bendra aplinkinių gyventojų nuosavybė. Pava-sarį vyrai gilindavo griovį (*ravelj už Bilinskių*) tam, kad vanduo nubėgtų į Gelovinės up., kad ežero krantai būtų gražūs. Iš savų, anot šios pateikėjos, Gilšės ežere nėra vienas nepaskendo, tik svetimi: *Kol savi maudėmės Gilšėj, nei vienas nenuskendo, ba ežerų žinojo* (Černiauskas 2019).

Mūs, žinokit, ažaras labai gilus, gal 28 metrai gylio. Mes buvom an kalionijų atajj⁷⁴, tai dar medžj ištraukė iš mūs ažaro – ąžuolo, tai jau šicieki metelių jis tį tan ažaran mirko, tai dar macytai, kiek lantų pridarė, lentpjūvėn nuvežė ir lantas pjovė iš to ąžuolo ir nesupuvj nei kiek (P. Elžbieta Antanevičiūtė-Kuokštienė, 77 m., gyv. Pagilšyje. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 53-1; Rąstai koki... Prie Gilšės kasiau, dar jauna buvau, kasiau bulves pas žmogų, tai rąstai toki išmesta iš ažero, apipuvj, koki, aprūdijj – Vait. ir tlik., 2010 m.).

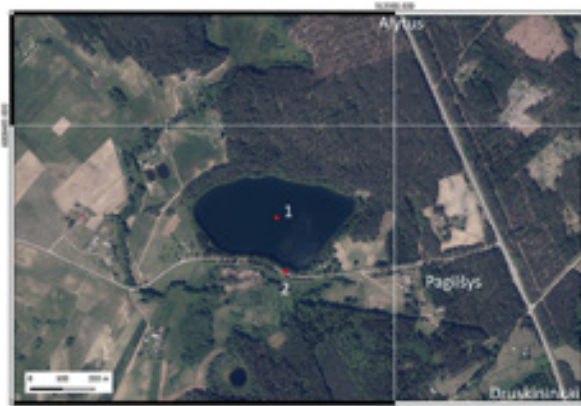
Tj, kur dar yr Gilšės ažaras, kadaise, sako, buvis dvaras. To dvaro gaspadorius už tį kokius negerus pinigus jį buvo nupirkis ar pastatis. Jis tuos pinigų, sako,

⁷³ Paklausinėjus kitus gyventojus, sakėsi apie tą akmenį nieko negirdėję. (H. Lizdenio past.)

⁷⁴ Į vienkiemius išsikėlę.

306 pav. Pagilšys. 1) Gilšės ežeras; 2) Ažuolas. Apie 1890 m.

307 pav. Pagilšys. 1) Gilšės ežeras; 2) Ažuolas. 2019 m.

iš tų kokių kupčių buvo atėmis. Todėl jo dvaras buvo prakeiktas.

Rozų tan dvaran užvažiau nakvinėn kunigas. Priėmė juos kuo gerausiai, davė nakvinį, arklius pastatė stonion. Miegci kunigas ir girdzi nakciu per miegus, kad kas tai jį kelia:

– Kelkis, kunige, ir važiuok iš cia, ba ponia Gilšė atvažiuoja!

Pabudo kunigas, apsidairė – nieko nematyc, ir vėl užmigo. Po kiek česo ir vėl kelia jį:

– Kelkis, kunige! Važiuok iš cia, bo ponia Gilšė atvažiuoja!

Vėl pabudo kunigas, apsidairė, nieko negirdėc ir nematyc, mislina, kas cia jį gali kelc, ir vėl užsnaudė. Nespėj užsnuosc, kap ir traciūroz kelia:

– Greiciau, kunige, kelkis ir važiuok iš cia, ba jau ponia Gilšė atvažiuoja!

Šoko kunigas, liepė greiciau furmonui kinkycie arklius. Furmonas pakinkie arklius, susėdo jau ir išvažiau.

O dvaran cyku, visi miega, niekur nieko negirdėc. Pažėjavus kiek kelio, atsiminė kunigas, kų jo knygos liko an stalo. Nusiuntė furmony, kad atnešt knygas. Ateina furmonas, žiūro, kad dvaro anei duko nėra, cik ažaras banguoja. O stalas su knygom priplaukė prie krašto, furmonas jas paėmė, o stalas tuojroz nugarmė ažaran. Ir tep atsirado Pagilšio ažaras. Kap būna ramus ažaras kadu, insiyrus vidurin ažaro, mažna macyc tų kukis žardus – tai to nuskindusio dvaro dar.

Jau kelisroz Pagilšio sodziaus vyrai mėgino tų ažarų išlaisc, ale jis nesduoda, pradeda vanduo užč, virc, ir

vyrai pasbijo, ir vėl užkasa ravu⁷⁵ (P. Šimas Ulčinskas, 87 m., gyv. Raitininkuose. U.V. Ulčinskas, 1927 m. – LTR 1074/112; Ir tep buvo tokis mokytas žmogus, nuvejo, ir jam prisisapnavo, kad aike, išėik iš šito dvaro – LTR 3924/220).

Tėtė pasakojo, kad cia [Pagilšy] buvis dvaras dzidziulis, ir ponai buvo cianai, ir paskui kokis tai žmogus. Bet kokis tų žmogus, tai niekas jo nežino, kad skaitos, šitų upelį nuog mūs ažaro ir kap ca dvaras buvis, ca koki ponai gyveno, tai skaitos, kokis tai užėjo [žmogus]. Vandenį su savim varė, vandenį, ir nuog mūs, mūs ažarų padarė. Tų dvarų, skaitos, jisai nuskendo, cik, skaitos, liko kunigas ir su knygu, tep pasakodavo tėvas mūs nebašnikas, kad su knygu jis vidurin ažero liko ir jis su tuoj knygu išplaukė, su šventu knygu. O tas žmogus nug tų ir nuvejo, ir nuvejo in Gelovinį. Skaitos tai nuog cianai ir atsirado šitas upelis, ir jisai net in Gelovinį. Ir nuvejo, ir už Gelovinės vėl kur tai yra irgi upė kokia <...>. Jis ajo, toliau ajo, ir paskui jį upė, upė ajo ir nuvejo, ir toliau ajo in Gelovinės ažarų (P. Elžbieta Antanevičiūtė-Kuokštienė, 77 m., gyv. Pagilšyje. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 53-1; plg.: In Gilšę yra šalcinis atvestas. Tuo šaltiniu nuo Gelovinės ir rūmus paskandino – Černiauskas 2019).

Mes nuejom an tos Gilšės ažero. Sekmadienį. Ir tep gražu buvo, tykus oras, vanduo tokis tykus. Tai matėm tų an dugno tuos žardus, kur džiovino, medžius, toki stulpai, tokiom skytėm, kur lotas dėjo, džiovyt dėl javų. Paskui šulinį su svirčiu matėm, klojimą, namą,

⁷⁵ Šį padavimą Ulčinskas girdėjo mažas būdamas iš jau labai seno Lapinsko, čia pat Raitininkuose gyvenusio. Dabar jau jo nieks nežino. (Užrašytojo past.)

308 pav. Gilšės ežeras (iš PR). 2021 m.

labai mažai žymu, kur gyvenamas namas, tik langai buvo, o ten jau daugiau mažai labai buvo. Tai mačiau aš, savo akimi mačiau, kad ten an dugno buvo (P. Elena Pastarnokienė, 71 m., kilusi iš Merkinės apyl., gyv. Kaune. U. N. Vėlius ir J. Marcinkevičius, 1967 m. – LTR 3923/23; Už kokio desėtko metų įsiai, diedukas tep pasakoj, išsikėlė rūstai, jau ėmė krekvos, viskas, ir, sako, jau tadu ištųsė žmonės, visi ištųsė, kam ko reikėjo. Buvo didelis tį dvarelis – LTR 3924/220).

309 pav. Gilšės ežero pakrantė (iš R). 1939 m.

Apie ažerą aš paci atsimenu, vaikystėj ajom maudzycis, tai, skaitos, iš ažaro išmeta rūstus, pastatų, suprantat. Aš paci kap šiandien atsimenu – vis kraštan išplaukia koki tai rūstai pastatų <...>. Iš ažaro, iš ažaro. Gilus [ažeras], kraštas tai toli, bet jau kai tas kraštas baigias, tai kai duobė kokia <...>.

Pastatų, aptašyci, žanklyta ne taip, kap dabar stato, o tį sudėta rūstai, vienas ir kitas, ir kampi cie galai <...>. Bangos kai duoda ir išmeta. <...> Mickevičius-Krėvė

310 pav. Tautosakos rinkėjas Jurgis Dovydaitis ant Gilšės ežero kranto (iš V). 1954 m.

311 pav. Pagilšio ąžuolas (iš P). 1954 m.

buvo aprašys, jis buvo jau senas žmogus, maždaug žinojo, buvo ir knyga parašyta, kad, skaitos, kokis tai dvaras buvo ir kap tai jis tįnai užėjo vandeniū (P. Jekaterina Žukauskaitė-Žukienė, 81 m., Žukaukos k. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 53-3).

V. Krėvė-Mickevičius pagrindiniais tradicinės saktmės „Vėlyvas kerštas“ (LPTK 106) veikėjais vietoje nusidėjusių dvaro šeiminių padarė „jauną bajorą su gražiąja mergele“, o vietoje kunigo ir zakristijono (kai kuriuose variantuose – vežėjo) – garsų kunigaikštį Šarūną ir jo draugą. Taip XX a. pradžioje pakeistas ir dar labiau išplėtotas kūriny pavadinimu „Gilšė“ tapo „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ rinktinės dalimi. Rašytinis literatūrinis tekstas ėmė veikti pasakojamąją tradiciją, plg.: [Kunigaikštis] Šarūnas, reiškia, norėj ženyt duktė savo. Nu, ir duktė rado neturtingą berniuką. Nu, tai jis pasakė, kad niekaip neis, jei jis neturės turto... (LTR 3923/23).

Pabrėžtina, kad Videikų giminėje iš Raitininkų apie Gilšę buvo pasakojamas visai kito tipo padavimas – apie ežere nugrimzdusius rūmus ir jų turtus (LPTK *138): *Mano močiutė dar kap pasakojo, tai buvo nuvejus prie Gilšės ežero velėc, joj tį kelis kilometrus, kokius tris, viskų suskrovus nuveina. Tep vienųroz žiūro – vanduo lygus lygus, aiškus pasdarė, ir atplaukė tokia graži geltona skrynelė, priplaukė ir atsidarė, o tį šuniukas, jis ir sako: „Imk per tris rozus, kiek paimsi auksinių pinigų.“ Močiutė išsigando ir cik dzviem pirštais per tris rozus paėmė. Kai trečiųroz ėmė, tai patamsėjo,*

312 pav. Pagilšio ąžuolas (iš R). 2021 m.

susraibuliavo, susiūbavo, apsiniaukė, ir skrynelė užsidengė su dzidziuliu labai garsu ir nuplaukė, tai jau močiutė ir pamislino, kad jų prakeikė.

Parej ir nuo to apsirgo, ba labai nusgando, greitai ir mirė. O ceta ir dar turėj išlaikius tų auksinių litų kokių, buvo jie kap tai pasdalinj. Nu jei būt joj, kap liepė tas kalbancis šiuniukas, tris kiek paimc sekas saujas paėmus, tai gal būt rūmai iškilj, o gal šuniukas būt jauniakaiciu atvirtis. Kas tį žino, ale va sako, kad buvo.

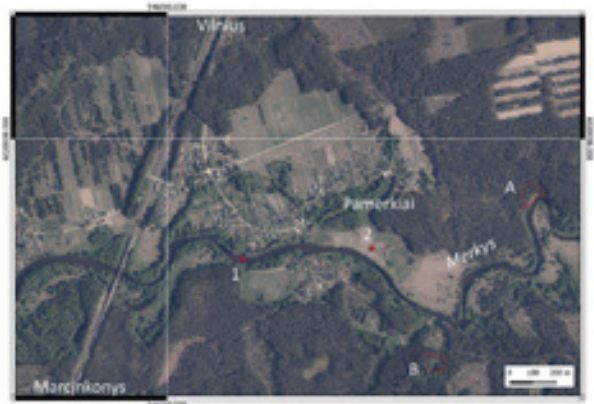
O kap mano broliai žuvauc mylėjo, tai, būdavo, ištraukia iš to ežero uzbonų ilgais kaklais. O gražūs, mes jau kai sudūžta, tai ir tas šukes žiūrinėjam – kap veidrodzis lygu. Ir skarvadų buvo ištraukj, ilgai naudojom, puody. Nu gal iš to Šarūno pilies ir primėtė tį, ba netoli ir ta pilis. Dar anksciau, aš atsimenu, kap mūro buvo likj, raudonos plytos, broliai, būdavo, paima geležj, atgurina... (P. Veronika Videikaitė-Kazakevičienė, 72 m., kilusi iš Raitininkų, gyv. Makniūnuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 53-2).

Sako, kad išplaukia šuniukas ir stalias, ir pinigai, ir sakė, kad vaidinas vyras ir moteris. Tai nežinau.

313 pav. Pamerkiai. 1) Merkys ties Pamerkais; 2) Šventoriumi vadinama senvagė. 1949 m.

314 pav. Pamerkiai. 1) Merkys ties Pamerkais; 2) Šventoriumi vadinama senvagė (A – Pamerkių sen. gyvenvietė, KVR 43865; B – Mielupių sen. gyvenvietė, KVR 22656). 2019 m.

[Jie vyras ir žmona?]

Ne. Abudu jauni dar buvo, neženoti. Tai va, pasakoja <... >

Aš girdėjau nuo tų vietinių, nuo Gilšės. Nuo, amžiną atilsį, Janulevičienė Anelka pasakojo. Bet jau... aš dar gal kokių septyniolikos metų buvau, kap jau ji mirė. Tai vat.

[Kokia ta legenda?]

Būk tai, sako, prakeikimas kokis tai tį buvo. Nu nežinau. Kokis tai prakeikimas buvo. O kas tį buvo ir kap, tai aš...

[Tai stalas...]

Aha, stalas, šunukas ir dėžė pinigų. Ir buvo atsidarius, ir liepė semc. Ale, sako, niekas nesėmė, ir vėl sužė, ir vėl nuvažiavo. Vėl prakeikėt, sako, mane an kelių šimtų metų. Tai nežinau. Ar tį tep buvo, ar tį tep nebuvo, bet cia man pasakoj (P. Ona Videikaitė-Kudarauskienė, 86 m., kilusi iš Raitininkų, nuo 1933 m. gyv. Gelovinėje, d. gyv. Makniūnuose. U. Vait. ir tlk., 2010 m.)

PAMERKIAI, Matuizų sen.

133. MERKYS. Pasakojama, kad Merkyje ties Pamerkais (upė šioje vietoje apie 25–35 m pločio) kas treji metai turįs nuskęsti žmogus (LTR 6167/324; Vis vien šitoj vietoj turi žmogus nuskęsti – LTR 6167/325). Po to, kai visas kaimas sudėjo pinigų, užpirko mišias (už lenkų, kadu labai vaikai prigerdavo, tadu buvo padarį mišias), nustojo skęsti (LTR 6167/326).

Marijona Biekšienė (78 m.), kilusi iš Pamerkių, vėliau

Gilšės P pakrantėje, kelio į Subartonis, atsišakojančio iš kelio Alytus–Druskininkai, Š pusėje auga ąžuolas senolis (LKS94: 512661, 6007946). Medis 4,37 m apimties, maždaug 2,8 m aukštyje šakojasi į 4 liemenis (vienas išlūžęs).

Taip pat ↑ Merkinės gir. Gelovinės ežeras

Š. LMD I 184/27 (Toje vietoje, kur dabar telkšo didelis ežeras Gilšės, ten buvo pilis neapsakomai gražus ir brangus); LTR 1074/112; 3923/23; 3924: 182 (Pasakojo, kad atėj Pagilšys, naktiu... paskui už desėtko metų išplaukė budinkai, medžiai), 220, 391 (Užėjo kokis tai audra ir pavirto tas dvaras ažeru); 7049/228 (Nusanka vanduo, tai jau kap pasroda: išplaukia tokis stalukas ir an to staluko knygos); DNP KPA G CD-R: 53-1; 53-2; 53-3; Vait. ir tlk. (2010-09-28; 2021-09-25). L. Mikšytė 1981: 315–316 (Kaip ir Dievo bausmė kokis); KrM 1992: 43–60 (Matyti giliai giliai ežero viduje aukšti dvarų bokštai); Blažulionytė 2008; Černiauskas 2019 (Labai gražus buvo); Buržinskas 2021: 72–73.

gyvenusi Biekšiuose, pasakojo, kad laumės kulia an Merkio, arba an kokios upės krento, rūbus plauna, kulia, kap saulė nuslaidus. Tai saulei nuslaidus, už tai ir neina velėc rūbų (U. V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/327).

Š. LTR 6167: 324, 325, 326. L. ŽA 21 (Nr. 27).

315 pav. Panara. 1) Velnio Bažnyčia. Apie 1890 m.

316 pav. Panara. 1) Velnio Bažnyčia. 2019 m.

134. ŠVENTORIUS yra Merkio senvagė, esanti į PR nuo k., už 0,31 km į R nuo liepto per Merkį, už 30 m nuo Merkio deš. kranto, Vodėmis vadinamose ganyklose (LKS94: 546887, 6019523). Tai beveik taisyklingo apskritimo, 20 m skersmens akivaras, atviras į Š pusę. Kur yra padavime minimas kalnelis prie Šventoriaus, nenustatyta. Rytų pusėje – dar vienos didesnės Merkio senvagės lankas.

Kur Šventorius, ten yr kalnelis, kaip supiltas. Vieni pasakoja, kad bažnyčia buvo ir nuskendo, o kiti – kad kunigas.

Kiti sako, kad <...> bažnyčia buvo ir šventorius (P. Marija Babraitienė, 79 m., gim. Žarkauskuose, gyv. Pamerkiuose. U.V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/332; vieni vadino, kad kunigas nuskendo, kiti sako, kad nuskendo koplyčia – LTR 6167/333).

Va, kaip tas lūgas Šventorius, buvo tiltas tokis, tai nat

per Merkį. I tep pasakojo, kad važiavo kunigas tuo tiltu, ir ten nuskendo lūgi, kur tas Šventorius (P. Jonas Beniuškaitis, 82 m., Pamerkiuose. U.V. Vaitkevičius, 1993 m. – LTR 6167/329; Nuog senovės, kad ten nuotykis – važiavo kunigas per ciltų, įlūžo ir prigėrė, ir pavadino, reiškia, Šventorium tą vietą, ir tas lūgas. Tj, reiškia, vaga paėmė kitų vagų, kitų pusį, o ten paliko lūgas. Kap išdžiūsta labai vasarų, tai šampoliai, kap mes vadinam, kyšo viršum supuvį – LTR 6167/335). Pasakojama, kad Šventoriaus dugne esančius poliūs galima pamatyti per skaistaladzį – pirmą, skaidrų kaip stiklas, ledą (Motuza 2019: 118–119).

Už 0,77 km į ŠR yra Baltučio kalnas, kurį plaudamas Merkys atvėrė XV a. šulinio rentinį. Čia buvo rasta daug perdegusių akmenų, žiestos keramikos, kultūrinių augalų sėklų (Motuza 2019: 35–39).

Š. LTR 6167: 328–341. L. Motuza 2019.

PANARA, Merkinės sen.

135. VELNIO BAŽNYČIOS, kitaip OŽKŲ MALŪNO, KALNAS yra į ŠR nuo k., Nemuno ir Panario (žemėlapiuose dar vadinamo Papanariu) santakoje, pastarojo upelio deš. krante (LKS94: 508640, 5997756). Tai apie 40 m ilg. ir kelių metrų pločio aukštumos kyšulys, kuris pradžioje 7 m į ŠR (Nemuno kryptimi) žemėja, o tada nežymiai pakyla. Čia esanti aikštelė netaisyklinga, matyt, nuslinkusi į ŠV (Panario pusę).

Išliko tik kelių kvadratinių metrų ploto dalis; kalno šlaitai statūs, 6–8 m aukščio.

Ten avys ganėsi, ganė žmogus avis, ožkas, ką ten. Ir pradingo vienas vožukas, ieškoj, ieškoj to ožuko, žiūro, kad jis plaukia Nemunu, ir jį pradėjo jau tas piemuo šaukt. O tas vožukas nusikvatoj ir nuvejo, ir nuvej. Nu, tai žmonės ir sakė, ten buvo ne ožukas, bet velnias, nu

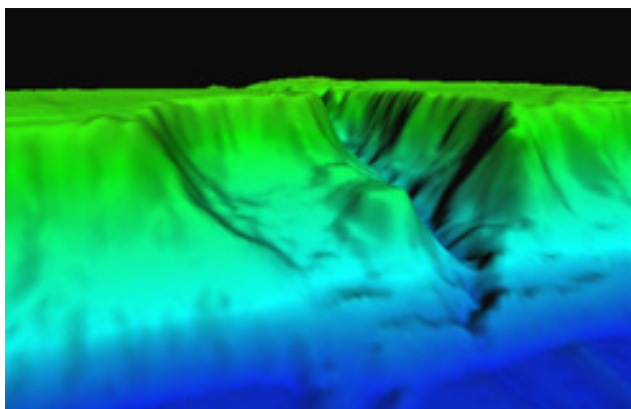

317 pav. Panaros Velnio Bažnyčia (iš ŠV). 2021 m.

ir praminė tų vietų Velnio Bažnyčia⁷⁶ (P. Ona Aurylienė, gim. Panaroje. U. D. Blažulionytė, H. Gudavičius ir R. Norkūnas, 2012 m. – DNP KPA).

Cia dar yra tokia Velnio Bažnyčia, senovėn kalba, kad cia buvo visokių įdomybių. Ten jau in Panemunę buvo, kalba, tokia sena moteris, sako, iš ko atsirado, kaip čia

vadino tą Velnio Bažnyčią. Sako, todėl, kad čia vaikai, piemenukai, senovėn ganė ir tarp jų tų gyvulių atsirado kažkoks tai nematytas keistas baronas, baroniukas. Nu tai jie kaip ten nusijuokė, gerai nepasakysiu, tai tas baroniukas, sako, kaip bėgo, tai bėgo cisiai staciu galvu Nemunan ir paskendo, [va] iš kur tai

318 pav. Trimatis Panaros Velnio Bažnyčios modelis (iš PR).

319 pav. Panaros Velnio Bažnyčios paieškos su vietos gyventoju Vladu Točeliu. 2012 m.

⁷⁶ Skelbiant „Šalcinyje“ buvo parašyta „Velnių bažnyčia“.

atsirado. Tai va cía tokia Antanienė, sena jau moteriškė, pasakojo, sako, tai vadino Velnio Bažnyčiu. Bet ten buvo kapai senovėj, dabar jau ten krūmai tik, niekas nematos <... >.

O mano pusbroliš kalba, kad dar mano senelis, gal mamos dėdė kalbėjo, kad čia buvo toki nameliai nameliai, toki kaip gyvenvietės namukai, ir tuose namukuose žmonės gyveno, ir kažkokia tai sunki liga užėjo, ir visas kaimas išmirė, ir ciej namukai tose vietose sugruvo <... >. Įsikūrė nauji žmonės, viską (P. Natalija Čiurlionytė, 69 m., gim. Panaroje, gyv. Ryliškių k., Raitininkų sen. U. N. Marcinkevičienė, 1999 m. – LKAG 259B). 2005 m. KPC archeologinė ekspedicija (vad. L. Deveikytė), ieškodama piliakalnio kultūrinio sluoksnio

PAPIŠKIAI, Varėnos sen.

136. NUOTAKŲ PIEVA minima prie Kūgaviečio vietovės, 10 x 10 m dydžio.

Pasakojama, kad seniau toj vietoj žmonės girdėdavo nakties metu vėles verkiant, panašiai kaip nuotakos verkdavusios.

137. AKMUO su PĖDOMIS (buvo AV 1770, vėliau M60, dabar KVR 7167) yra Kunigo sala vadinamame Daugų ež. pusiasalyje, 0,47 km į V nuo Pervalka vadinamos Savisto ir Daugų ež. sąsmaukos, žemoje pelkėtoje Čerabiežių vietovėje, tarp alksnių, buvusioje Izidoriaus Balčiūno, o šiuo metu – Onos Darganavičienės žemėje (LKS94: 525558, 6021934).

Remiantis 1954 m. duomenimis ir nuotrauka vienoje aukštesnėje vietoje, vienas šalia kito buvo trys akmenys, tarp jų ir su pėdomis (AP, Kilimonienė). 1957 m. mitologinis akmuo buvo suskaldytas į tris dalis, tačiau, kaip ir anksčiau, dar buvo šalia kitų dviejų akmenų, *prie didelio raisto, siauroj pakilesnėj aikštelėj, kuri apsupta pieva ir nedidele bala; iš pietų prieina laukai* (AP, Navarackas). Vėliau šiuos akmenis melioratoriai iškėlė ir paliko, sako Milvydas Balčiūnas (93 m.), gim. ir gyv. Papiškiuose (U. V. Vaitkevičius, 2022 m.). Atrodo, tuo pačiu metu jie buvo dar ir pastumti į raisto pusę.

Didžioji akmens su pėdomis dalis – melsvos su rausvu ir pilku spalvos, stambiagrūdis 1,15 x 1,28 m dydžio, 72–85 cm aukščio, kiek pavirtęs granitas (galbūt šalia augančio medžio šaknys verčia). Oficialiai akmuo vadinamas su jaučio ir kiškio pėdomis, tačiau vien ant

žymių, surengė žvalgomojus Velnio Bažnyčios tyrinėjimus (tyrimų apimtis nenurodyta), tačiau archeologinių radinių nerado (Deveikytė 2006).

Kairiajame Panario krante, priešais Velnio bažnyčią esančioje aukštumoje, yra Lietuvos partizanų bunkerio vieta (LKS94: 508595, 5997798), kuri šiandien siejama su ryšininku Bilevičiumi iš Maksimų (A. Jegelevičiaus inform., 2021 m.).

Š. LKAG 259B 12:55; DNP KPA G CD-R 54-3; Vait. ir tlk. (2020-04-26); A. Jegelevičiaus inform. (2021-10-28). L. Gudavičius 1997 (*Velnių Bažnyčia*); Deveikytė 2006: 377 (Ulčių spėjamas piliakalnis, vad. Ožkų Malūnu); Blažulionytė ir kt. 2013.

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (O. Kubilinskaitė, 1935).

didžiosios skeveldros viršutinės plokštumos yra trys pėdas primenantys įdubimai: vienas 10,5 x 14,5 cm dydžio, giliausioje vietoje 4,3 cm gylio, nukreiptas į ŠV, primena kanopos ar pasagos žymę, kiti du įdubimai, esantys lygiagrečiai vienas šalia kito, primena žmogaus pėdas: 6–8,5 x 20,5 cm dydžio, giliausioje vietoje 5,5 cm gylio (lyg nukreiptas pirštų galu į V) ir 4,5–6 x 20,5 cm dydžio, giliausioje vietoje 3,3 cm gylio (nukreiptas į R).

Už 0,8 m į P nuo šios akmens dalies guli antra netaisyklingos formos (primena raidę L), tokios pačios geologinės struktūros granito, 0,88 x 1,05 m dydžio, 27–33 cm aukščio skeveldra. Ant jos yra lyg dviejų dalių 6,6 x 8,3 cm dydžio, giliausioje vietoje 3,5 cm gylio įdubimas – gyvūno pėda ir už 1,2 cm nuo jos – 1,8 x 2,5 cm dydžio, 0,4 cm gylio kiškio ar avelės pėdelę primenanti žymė (Vait. 2022).

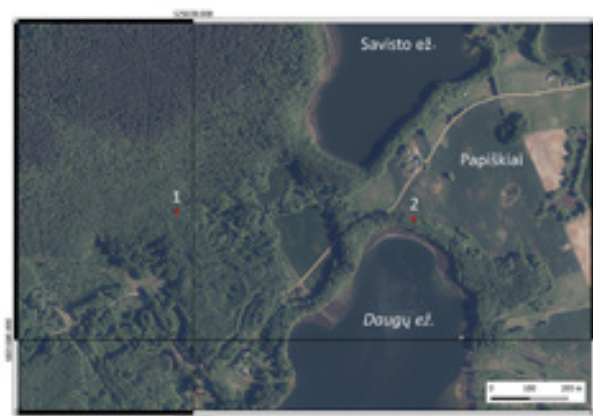
Akmuo su iškaltomis jaučio ir kiškio pėdomis – pažymėta Žemės vardyno anketoje (LŽV). Pėda tį gyvulio, karvės rodžia, paskui žmogaus irgi. Vaikščiojo kas, tai inmyne (P. Jonas Mikučionis, 77 m., gim. ir gyv. Papiškiuose. U. V. Vaitkevičius, 1992 m.).

An akmenio – vilka lopa. Velniai žino, iš kur atsirado. Ar jis stojis, ar jis tį padėjo tą savo lopą? Jis tį gal

320 pav. Papiškiai. 1) Akmuo su pėdomis; 2) Perkūno akmuo. Apie 1890 m.

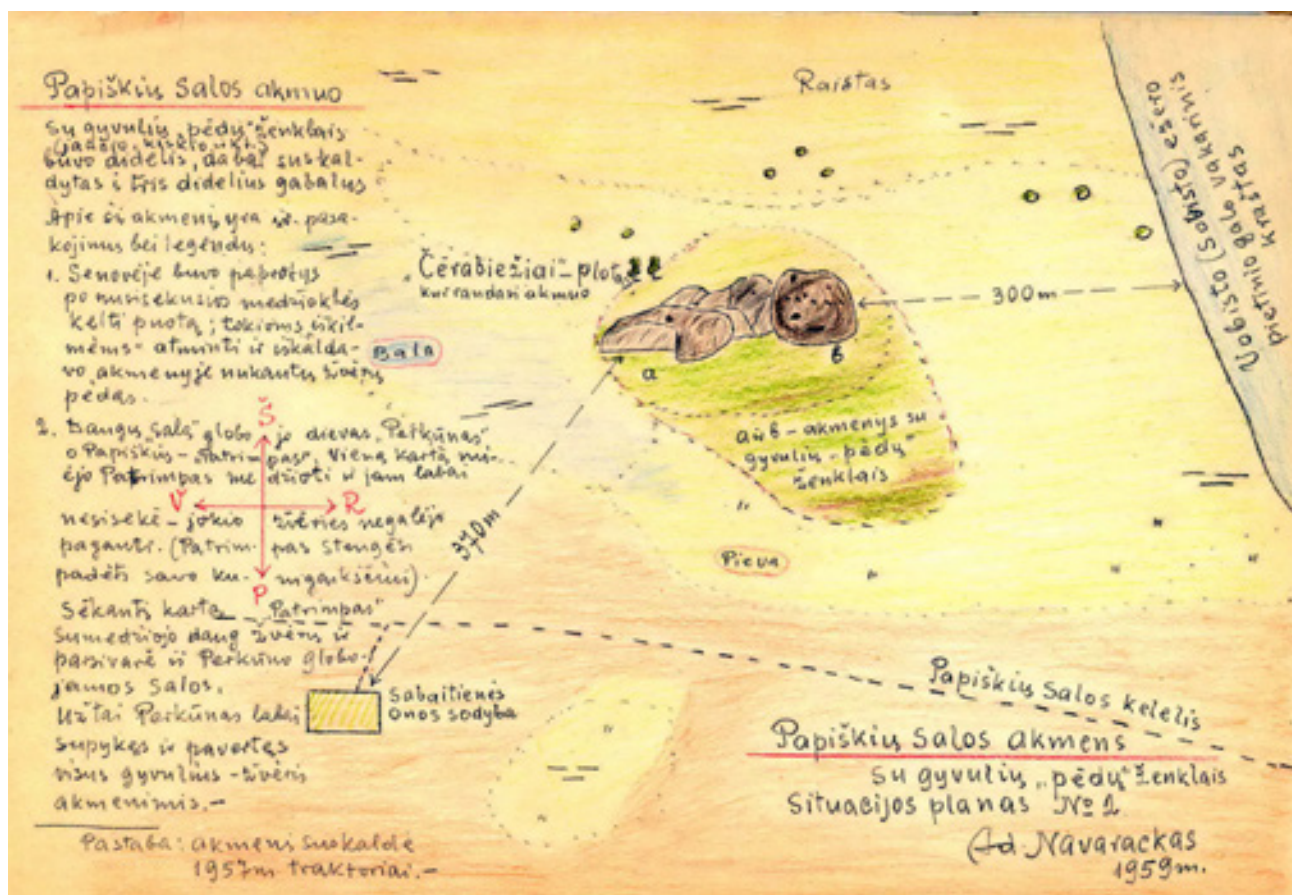
321 pav. Papiškiai. 1) Akmuo su pėdomis; 2) Perkūno akmuo. 2019 m.

žuvavo, tas vilkas. Norėj žuvų, pasistojo an akmeno, ir lopa liko. Kai valksti važiuojam, sako: Kur, brigadyriau, kirsti aketj? Važiuokit galan, in Vilko Lopy (kožna valkstė buvo praminta⁷⁷ (P. Juozas Zavadskas, 85 m.,

gim. ir gyv. Bukaučiškėse. U.V.Vaitkevičius ir B. Las-tauskaitė, 1990 m.).

1959 m. kraštotyrininkas Adolfas Navarackas,

⁷⁷ Atstumas nuo akmens su pėdomis iki Daugų ež. kranto visomis kryptimis svyruoja nuo 400 iki 900 m.

322 pav. A. Navaracko nupiešta Papiškių akmens su pėdomis schema ir aprašymas. 1959 m.

323 pav. Papiškių akmuo su pėdomis prieš jį perskeliant. 1954 m.

324 pav. Papiškių k. gyventojas Milvydas Balčiūnas prie akmens su pėdomis. 2005 m.

325 pav. Dvi Papiškių akmens su pėdomis skeveldros (pirmame plane ir tolimajame) (iš Š). 2022 m.

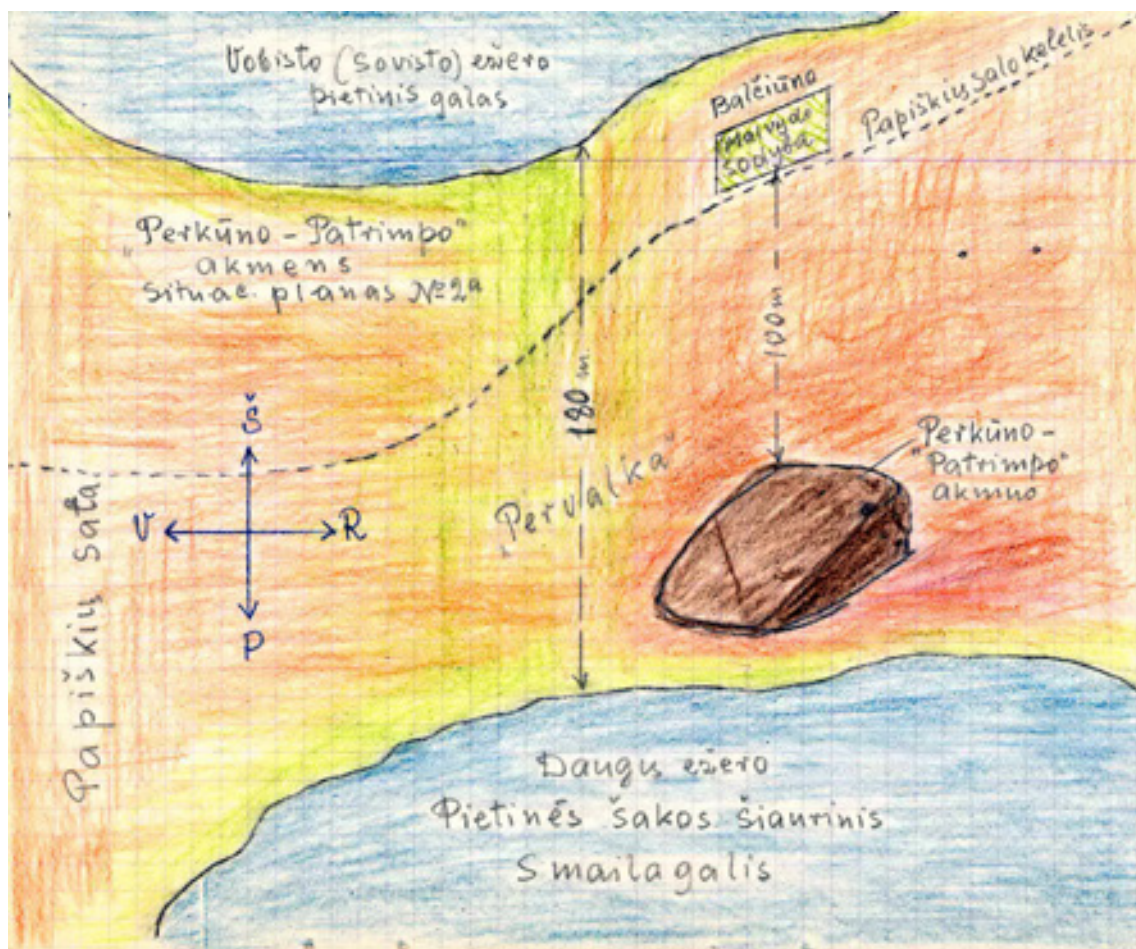

326 pav. Papiškių akmuo su pėdomis (fotomontažas – dviejų skeveldrų sujungimas). 2022 m.

nenurodydamas vietos gyventojų, mokytojų ar kultūros darbuotojų, apie Papiškių akmenį su pėdomis rašė, kad senovėje būta papročio po sėkmingos medžioklės kelti puotą ir atminimui iškalti nukautų žvėrių pėdas. Antrajame A. Navaracko siužete veikia Papiškių salos globėjas, prūsų dievas Patrimpas, kuris esą Daugų saloje, valdomoje Perkūno, sumedžiojo daug žvėrių ir juos parsigabeno į Papiškius. Už tai supykęs Perkūnas visus tuos gyvūnus pavertęs akmenimis... (AP).

Š. LŽV (O. Kubilinskaitė, 1935; Akmuo 300 m atstu į R nuo Čerebiežių); AP (Kilimonienė, 1954-11-21); AP (A. Navarackas, 1959-12-04; Buvo didelis, dabar suskaldytas į tris didelius gabalus); Balčiūnas 1979, 31–32 (Suskaldytas į tris nelygias dalis, kurios guli netoli viena kitos); Vait. (1992-11-16); Vait. (2022-07-26; Su pėdom, ka vadino. Tį jaučio, skaitė, kiškio). L. PA 68 (Nr. 23; Papiškių km., yra akmuo su gyvulio pėda); Lietuvos 1973: 327 (Čėrabriedžių vietovėje); KPE 273; Černiauskai 2006: 39 (nuotr.).

Mitologinis „Perkūno“ – „Patrimpo“ akmuo – – Papiškių salos „saugotojas“.

Šis ir stovi ties salos „vartais“ ^{„v. Pervalka“} šiaurėje (180 m pločio) sasmaukoje (skiriančioje du ežerus: Dauguš ir Vobisto) – jos pietiniame kraste, ant Dauguš ežero pietinės šakos šiaurinio smailagalio kranto. Akmuo savo „priekiu“ atsisuka į šiaurę, tarsi norėdamas per kalvinką pamatyti Vobisto ežerą, ar grįžtuojantieji stebėti praėjimą į Papiškių salą. Nuo akmens į šiaurę – priešais už 100 m. yra Balėišno Malvų sodyba.

Akmuo yra trikampis, lyg „klyno“ formos, šiaurinis galas – „priekis“ 60 cm aukšcio, į ežero pusę – nuolaidus, susilygina su žeme. Pusrimis 90 cm pločio, 110 cm ilgo. Šonko, senovėje buvo žymiai stambesnis; akmuo aptrupėjęs, apskielęs. Pietiniam gale yra ryzkius strikimas. Akmeniųje šonuose ir pakraščiais viršuje yra neaiškūs ženklai, duobutės bei „skylių“ pavyzdai. –

Papiškis, 1959 - XII - 4

A. Navarackas

328 pav. Papiškių Perkūno akmuo prieš suskaldymą (iš P). 1959 m.

329 pav. Pėdą primenantis įdubimas ant Papiškių Perkūno akmens (iš P). 1959 m.

138. PERKŪNO AKMUO yra 0,13 km į P nuo Milvydo Balčiūno sodybos, 70 m į PR nuo kelio, vedančio į Papiškių k. dalį Kunigo saloje, Pervalkos – Savisto ir Daugų ež. sąsmaukos – vietovėje, ant senojo ežero kranto⁷⁸, šlaite (LKS94: 526179, 6021916).

Pilkai melsvos spalvos smulkiagrūdžio granito akmenis 1959 m. būta 0,9 x 1,1 m dydžio; Š pusėje virš žemės jis buvo iškilęs 60 cm, o P pusėje – lygus su žeme. Be to, akmenyje šonuose ir pakraščiais viršuje yra neiškių ženklų, duobučių bei skylių pavidalo (AP). Anot M. Balčiūno (93 m.), gim. ir gyv. Papiškiuose, vėliau akmenį suskaldė melioratoriai, bet jis liko gulėti savo vietoje, dirbamų laukų pakraštyje, apneštas žemėmis ir lapais (Vait., 1992, 2022 m.).

Perkūno akmuo. Tį tokis da raistas buva, a mama mano iš tį kilus, tai vis pasakodavo, kad vaikai tam suskilusiam akmeny slėpėsi. Jis lyg kerpė suskeldėjęs tokis buva (P. Elvyra Dusevičiūtė, 53 m., gyv. Korliškėse, Alytaus r. U.V. Vaitkevičius, 1992 m.)

Daugų ež. valksna įlankoje ties Perkūno akmeniu buvo vadinama *Ing Akmenį* (LŽV).

330 pav. Papiškių Perkūno akmens skeveldros (iš P). 1993 m.

Š. LŽV (S. Kvilonas, 1935); AP (A. Navarackas, 1959-12-04; Mitologinis Perkūno-Patrimpo akmuo – Papiškių salos saugotąjas); Balčiūnas 1979: 32; Vait. (1992-11-16); Vait. (2022-07-26; Melioracija perskaldė, bet jis vietoj stovi, nekliudė. Tep dželis akmuo).

PAŪLIAI, Marcinkonių sen.

↑ Mardasavas, Šalciniai (84)

⁷⁸ Daugų ež. lygis pirmosios Lietuvos Respublikos metais buvo dirbtinai pažemintas, vanduo daugelyje vietų ženkliai atsitraukė nuo senosios kranto linijos.

331 pav. Pavarėnis. 1) Buvusi Martynuko akmenų vieta; 2) Dabartinė Martynuko akmenų vieta. 2019 m.

332 pav. Pavarėnio Martynuko akmuo. 2022 m.

PAVARĖNIS, Varėnos sen.

139–140. MARTYNO (tarm. MARCYNO) ir MARTYNUKO (tarm. MARCYNUKO) AKMENYS. Esą Martynukas kitados buvo istoriniame Akmenio kaime šalimais Mergos akmenų (↑) ar kiek toliau, Merkio pakrantėje. Po to, kai Akmenio bažnyčios kunigas Tomui Saulėnui (1834–1892) iš Pavarėnio liepė bernų pamėgtą Martynuką įmesti į Merkį, ir šis naktį susapnavo akmenį reikalaujant jį iškelti iš upės dugno, Martynukas buvo atvežtas į Pavarėnį ir padėtas Saulėnų sodybos kieme, prie senojo gyvenamojo namo ar svirno (apie LKS94: 533776, 6022973) (LKAG 154A; Marcinkevičienė 1998). Paskutiniai šios sodybos šeimininkai – Alfonsas Kurkutis (užkuryš) ir Marijona Saulėnaitė-Kurkutienė (1923–2011). Pastarosios brolis Bronius, 1944 m. pasitraukęs į Vakarus ir vėliau apsigyvenęs Kanadoje⁷⁹, pirmaisiais Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos metais apsilankęs gimtinėje pasirūpino, kad Martynukas būtų perkeltas prie kaimo kryžkelėje brolio Juozo pasodinto ažuolo (LKS94: 533971, 6022831) ir ant jo užrašytas kaimo pavadinimas. Esą iki šios vietos iš Lietuvos jau besitraukiantį Bronių palydėjo jo mama Ona Zaruskaitė-Saulėnienė (1885–1978) ir čia įdavė jam relikviją – kryželį (Balk. ir tlk., 2012 m.).

Martynukas – raudonos spalvos stambiagrūdis, apšaltas, 43 x 48 cm dydžio, 25 cm storio, 1,5 m apimties akmuo, ant kurio iškaltas užrašas PAVARĖNIS. Teigiama, kad akmuo sveria apie 70–80 kg, šiandien

jis įbetonuotas į nedidelį po ažuolo laja išlietą pamatą (Vait., 2022 m.).

Apie antrojo Saulėnų kieme buvusio akmenų – Martyno – kilmę ir likimą jokių tikslesnių žinių nėra. Tik Bronius Saulėnas nurodo, kad jis svėrė apie 100–120 kg⁸⁰.

Marytė Saulėnaitė-Kurkutienė (73 m.) iš Pavarėnio pasakojo: *Brolis [Bronius] iš Kanados sako, jis [akmuo] čia ir prasmegs tep, jau va, visi seni išmirs, ir [jaunesni] nieko apie jį nežnos. Tai tadu paprašė jau kokio tai vyro, ataj iškalė raides, kad Pavarėnys <...>.*

[O kaip tų akmenų vadzinot?]

Marcynas. Nu Marcynas, nu kap jau tį „ainam kiloc Marcyno“. Ir pas Akmenį buvo Marcynas, ir pas mus jau tep jis buvo invardytas Marcynas. Nežnau, dėl ko jis buvo pavadzytas Marcynas. Ar tį kokis Marcynas buvo sciprus žmogus?

Marcynas ir Marcynas, tep jau aidavo. „Ainam pas Saulėnus pakelc Marcyno.“ Nu tai kap jau mūs brolis buvo, Juozas, kur dar miris, tai jis užsidėdavo an pecių, atsinešdavo pirkion ir vėl išnešdavo, ir numetė. Tai čia Pavarėnin buvo du toki jau [buvo vyrai], kad tep jau tų akmenį [nešiojo]. O tas akmuo svėrė penkiasdešimt aštuonis kilogramus ar šešiasdešimt aštuonis, jis labai apvalus, nēr kap jo suimc <...> (U. N. Marcinkevičienė, 1996 m. – LKAG 154A).

Kita proga ta pati pateikė ir paskutinė Martynuko savininkė N. Marcinkevičienė pasakojo: *Visi tų*

⁷⁹ Jis pats pirmasis iš Pavarėnio išėjo į gimnaziją, išsilavino.

⁸⁰ Pradingus tikrajam Martynui, likęs mažesnis akmuo vadinamas ir Martynuku, ir Martynu.

akmenį vadzino Marcynuku. Nog to laiko, kap jį dziedukas parsivežė, visų aplinkinių kaimų bernai, sulaukį 18, 19, kitas gal ir 17 metų, rinkos prie Marcynuko. Susrenka ir kelia Marcynukų. Jei pakelia, tai tadu vyresni bernai jį inšvencina bernuose. Jokion knygon nerašo, cik liepia tam, katris jau pakėlė, atsinešc butelaičį degtinės, išgera, tų bernų pakiloja – ura, ura, ura. Ir jau inšvencytas. Nu, jis lienka bernu. Jei to akmenio nepakelia – aik namo, tu dar ne bernas <...>. Šitų akmenį kilodavo ir kilodavo. Paskiau išajo toj mada, žmonės pakriko.

Buvo netoli Marcynuko dar vienas akmuo – Bautrus. Jo nekilnojo. Stovėjo ilgai palei svirny. Kap skirstės an sklypų, kas tai pavogė Bautrų, gal padmuraukai ar slankscu panaudojo?

Marcynukas pas mus ilgai buvo. Ir šiais laikais jei kas užeidavo, tai dėl juoko pamėgino pakelc, tikrino, kiek sciprus (Marcinkevičienė 1998: 72–73).

Seniausia Pavarėnio gyventoja Bronė Saulėnaitė-Tarasevičienė (92 m.) pasakoja, kad Marcynuko kilnoti ateidavo ne tik vietiniai, bet ir iš Kirklių, Kirklionių,

333 pav. Jakėnų kaimo jaunimas (pirmas iš deš. – Juozas Matukevičius). XX a. vid.

Aleksandravos, o mergos žiūrėdavo, katrų bernų priims jauniman (Vait., 2022 m.).

Š. LKAG 154A 34:54; Balk. ir tlk. (2012-01-01); Vait. (2022-07-26). L. Marcinkevičienė 1998: 17–18, 72–73.

Taip pat ↑ Akmuo (ist. k.), Mergos akmuo

PELEKIŠKĖ, Merkinės sen.

141. AKIS. „[Vandens] duburys, 20 x 20 m“, tikslesnių duomenų nėra.

Žmonės pasakoja, kad lenkmečio metu⁸¹ nuskandinta aukso statinė. Randama iškaseny: kirvių, kibiry, šautuvų ir kitų senovės daiktų (P. Vaclas Jankauskas,

apie 30 m., gyv. Pelekiškėje. U. A. Židžiūnas, 1935 m. – LŽV).

Š. LŽV (A. Židžiūnas, 1935). L. Merkinės 2004: 182.

PERLOJA, Varėnos sen.

142. PAPERLOJO EŽERAS telkšo į Š nuo k., 0,35 km į Š nuo kelio į Tolkūnus atsišakojimo iš plento Vilnius–Druskininkai, Glūko gir. miško 29 kvartale (viduryje – LKS94: 527144, 6009729). Ežeras pailgas, 2,4 ha ploto (apvalus, 1,5 ha – LŽV), pietryčių pusėje – nedidelė įlanka. Tikriausiai todėl, pasakojama, ežeras anksčiau buvo vadinamas Mergos Su Vaiku ežeru (Rimdeikienė 1995).

„Ežeras visai nedidelis, bet labai gilus. Žmonės nemėgsta tan ežeran maudytis“ (LTR 8242/44).

Dabartinio Paperlojo ežero vietoje anksčiau buvęs

laukas. Kartą ten dirbę žmonės pamatė, kad atslenka debesys. Visi išsigando, kad jis neužlietų Perlojos kaimo. Ir ėmė spėlioti jo vardą, kad debesis nusileistų. Niekas nesugalvoja, o moterys išsigandusios dejuoja: – Dabar jau po Perlojos, dabar jau po Perlojos! Debesis nusileido ir pasidarė ežeras. Jį pavadino Paperloju (P. M. Juknevičienė, 60 m., gyv. Perlojoje. U. L. Juknevičiūtė, apie 2000 m. – LTR 8242/48).

Seni žmonės pasakoja, kad ton vieton buvo dzidelė bažnyčia. Klebonas buvo nedoras žmogus. Turtingus žmonis, kurie galėjo duocie daug pinigų, laidodavo su

⁸¹ 1863 m. sukilimo metais.

334 pav. Perloja. 1) Paperlojo ežeras. 1949 m.

335 pav. Perloja. 1) Paperlojo ežeras. 2019 m.

didelėmis iškilmėmis. Degdavo ant visų trijų altorių žvakes. Bažnyčioje būdavo labai daug kvietkų. Giedodavo šventas giesmes. Bet kartų pasimirė biednos mergaitės motina. Mergaitė neturėjo pinigų motinos laidotuvėms ir kunigas atsisakė laidoti. Mergaitė verkė visą naktį. Staiga pakilo vėtra. Prieš rytą vėtra nurimo, o apstulbę žmonės pamatė, kad vietoje bažnyčios atsirado ežeras.

Ir dabar, kap vaikai maudos ežeran, tuoj katris ir sušunka:

– Jau bažnyčios kryželį pasiekiau! (P. Elena Turskaitė-Blėdienė, gim. 1913 m. Druckūnuose, gyv. Tolkūnuose. U. E. Blėdaitė – LTR 8242/44; Toj vietoj, kur dabar ežeras, buvusi bažnyčia, išpuošta perlais. Vieną kartą burtininkas prakeikė tą bažnyčią, ir ji nugrimzdo, o vietoj bažnyčios atsirado ežeras. Žmonės ir dabar giedromis vasaros dienomis mato tame ežere bažnyčios bokštus, papuoštus žvilgančiais perlais (P. Šimas Baublys, apie 50 m., Perlojoje. U. S. Balkeelis, 1935 m. – LŽV).

Vienas žmogus nuajo meškeriot an ažero ir žiūri – siūlas iš ažero, ir pririštas in žolį. Jis paėmė už galo ir matuoja kamuolaicin. Jau sunkiau, sunkiau. Jau girdi, kad gieda ažeran. Jau jam sunkiau, sunkiau. Jau paskiau kryželiai pasirodė, jau jis nepatraukia. Tai jis padėjo kamuolėlį ant krašto ir nubėgo atsivest daugiau žmonių. Kad jis būtų pririšis tų siūlų, o jis tik taip padėjo. Atsivedė daugiau žmonių. Ne tą to kamuolaicio, ne tų kryželių (P. Genė Makselienė, gyv. Zervynose. U. N. Vėlius, 1963 m. – LTR 3670/54).

Mano tėvas sakė, kad tame ežere nuskendo bažnyčia su kunigu ir žmonėmis. Nuėjo Niemas maudytis. Mato, ant kranto kaspinas, o kitas kaspino galas vandenyje.

Niemas norėjo kaspiną ištraukti. Pradėjo traukti, o galo kaip nėra, taip nėra. Jam betraukiant staiga pradėjo varpai skambinti. Žmogelis išsigando ir nubėgo namo pakviesti kaimynų. Subėgo kaimynai – nei kaspino, nei skambančių varpų, nei matė, nei girdėjo (P. Vaclovas Važgys, 76 m., gyv. Perlojoje. U. D. Girdenytė, 1970 m. – VUB).

Kap važuoja Perlojon, tai yra Paperlojis, šitas ažarėlis nedzidelys, akruglas. O mano motulė iš Perlojos. Ji prabuvus visas gyvenimas prieg bažnyčiai. Tai šitas, tai ten tokis Matukas buvo, bernas senas. Jis nieko neturėjo, cik sugriuvusį tvartelį, tą kokį tai. Paskloja šieno ir guli visadu. Ir nuveina tan Paperlojin, pasižuvauna, išsikepa žuvytį ir gyvena.

Dar jis vieną kart jau ais pasižuvauc, nuveina, kad stovian [skrynios merga] užsivyniojus stanga, net ik dangi. O raudona. Ir toj skrynian atsidengus, pilna aukso. Ir šunukas tupi (tai cia tikrai tep buvo). Ir šunukas tupi, ir merga sėdzi. Nu, ir ji užkalbino. Sako: „Matuk, imk šitų pinigų kiek nori, kiek nori.“ Tai jis, bratuli, imt pinigų (o auksas), imt pinigų, ale bijo: o gi jei šuva rankų atkanda, arba toj... nu bijo. Tai dar jis irklan prisrišo šalmy, va gi tokiu buvo užsidėjis, šalmy prisrišo, ir tuoj sėmė. Vienų šalmy prisisėmė, kitų, trecų. Kad, bratuli, jau pilna tarba. Kam gi jau jam. Jis paliko tų mergų ir parej namo.

Ir kap jis niekur neturi, tų auksų pasdėj po galvu ir guli. Viena nakcis praaj, kita, kad ataina nakciu toj merga in jį. Sako: „Matuk, ar tu mani imk ir tuos visus pinigų, ar tu, – sako, – ir tuos atduok, ką turi.“

Tai jis nuvejo in kunigų an rycinės spaviedzin. Ir šitų atsitikimų papasakojo. Tai kunigas sako: „Nunešk ir mesk,

ir, – sako, – [pasakyk:] aik tu nuog manj, prakeikta!“ Nu, tai dar jis tep ir nuvejo. Kitų rytų nuveina, kad vis toj paci skrynja stovi. Tai jis metė atgali ranku jau tuos pinigus ir sako: „Aik tu nuog manj, prakeikta!“

Tai, sako, sudejavo: „Tėvas neturėj kur pinigų dėc. Tai vienu vaikų turėjo, tai užkeikė šitų visų skrynių pinigų an keturiasdešimt metų.“ Ir dar išėj keturiasdešim metų, jau ji atsipakutavojo. Ir būt kas, jau jei būt kunigas...

„O ir būt, – sako, – gyventa. O dar tu, – sako, – mani užkeikė ant amžių, jau aš neišeisiu“ (P. Genutė Kašėtaitė-Leikauskienė, 86 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. D. Vaitkevičienė, 2001 m. – LTR 7043/134).

Ant Paperlojo ežero kranto stovėjęs moterų vienuolynas, kurio pamatų dalis dar yra išlikusi. Seniai pasakoja, kad viena vienuolė turėjusi slaptų santykių su pravažiuojančiu kunigaikščiu ir, gimus kūdikiui, nusiskandinusi ežere. Vienuolyno bažnyčia taip pat

143. ŠAČIŲ BALOS, kitaip ŠAČIŲ PIEVOS. Plyti į ŠR nuo Perlojos, į ŠV nuo plento Vilnius–Druskininkai (viduryje – LKS94: 528630, 6010665). XX a. viduryje „apaugusios mišku ir krūmais, nepraeinamos“ Šačios jau buvo nusaustos ir paverstos kultūrinėmis pievomis (Rimdeikienė 1995).

Pasakojama, kadaise Šačių balų vietoje tyvuliavo ežeras, kuris išėjo (VAK).

Minėtų balų Š pakraštyje, už 0,77 km į ŠV nuo plento Vilnius–Druskininkai, Jono Jonyčio sodybos PR pakraštyje, už kalvės, melioracijos kanalo kair. krante iki XX a. antros pusės tyvuliavo šaltinio akis (šalcinis buvo didžiulis, virė, kunkuliavo) (LKS94: 528443, 6010898). Dabar šioje dirbamų laukų vietoje išsiskiria tik kelių metrų skersmens viksvų plotas.

144. MILDUPĖ, kitaip MILDUPIS I. Remiantis Perlojos mokytoju Vladu Aravičiumi, tekėjo iš Šačių balų (↑) R kryptimi, buvo apie 0,4 km ilgio, Merkio deš. intakas. Dabar Mildupės ištakos, kur būta šventvietės, numelioruotos. Versmė tryško apie 70 m atstumu į ŠV nuo plento Vilnius–Druskininkai, apie 35 m į V nuo kanalu paverstos Mildupės (LKS94: 528677, 6010219).

Buvo akmuo, ir iš po jo vertėsi versmė, kuri vadinosi Mildupis. Prieš keliasdešimt metų iš [Šačių] raisto vanduo patvinęs išgriovė upės vagą (tai dabartinis Mildupis) <...>. Prie Mildupio ėję žmonės melstis ir akių

nugrimzdusi į ežerą (P. J. Česnulevičius. U. Alytaus gimn. VIII kl. moksleivė P. Česnulevičiūtė, 1925–1942 m. – Rimdeikienė 1995).

Taip pat pasakojama, kad Paperlojo ežere nuskendusi jautį požeminės srovės išplukdė už 19 km esančiame Daugų ežere (Česnulevičiūtė 2008).

Už 0,16 km į R nuo Paperlojo PR kranto yra Perlojos senkapis, kuriame atsitiktinai rasta XVI a. būdingų radinių.

Š. LŽV (S. Balkelis, 1935; Perlojos gir.); VUB f. 81–306, l. 63; LTR 3670/54; 7043/134; 8242: 44, 45, 48. L. Buračas 1944 (senovės laikais Perlojos mieste stovėjusi labai graži bažnyčia, kuri buvusi perlais išpuošta); Rimdeikienė 1995: 126; ŽA 22 (Nr. 29); Česnulevičiūtė 2008: 198.

Palei Jonytį, kur šalticinis buvo, tai kaip susigalynėjo veršiai ir kai instūmė vienu veršį in šalcinį, tai tas veršis išėjo Daugų ežeren. Tai dar buvo, kai Adolfo tėvas [uošvis] ganė <...>. Visada, jei tėvas kai inširsta ant ko, tai sako: va, tau jau reikia Jonyčio šalcinio. Ant gyvulio kokio kai inpyksti... [juokiasi] (P. Aldona Sakalauskaitė-Venckūnienė, 89 m., gim. Doškonių k., Alytaus r., nuo 1945 m. gyv. Perlojoje. U. V. ir I. Balkūnai, 2012 m.).

Š. VAK 78/247; Balk. ir tlk. (2012-01-29); Vait. ir tlk. (2022-08-08; Melioracija kap aį, viskų užvertė, užlygino). L. Rimdeikienė 1995: 126–127 (yra didelės balos, Šačiomis vadinamos, apie 500 ha didumo).

gydytis (U. V. Aravičius, 1935 m. – VAK 78/238). Plg.: Senovėj prie Mildupio stovėjusi stabmeldžių šventykla. Ten pat augęs ir šventas miškas. Prie Mildupio žmonės eidavę melstis ir šventuoju vandeniu praustis (Buračas 1944).

Anot B. Buračo (1944), prie Mildupio iš viso buvo du akmenys: aukuru laikomas akmuo su nežinomais ženklais stūksojo Mildupio ir Merkio santakoje, bet buvo suskaldytas tiesiant plentą; antram milžiniškam akmeniui „ten pat prie Mildupio“ buvo rodoma „didelė pagarba“, jis laikytas senovės aukuru ir

336 pav. Istorinis Perlojos miestelio žemių ir į šiaurę nuo jo buvusių Šačių balų, telkšančio Ešerinio (Ašarinio) ežero, Kartuvių kalno ir kitų vietovių planas. 1869 m.

pasakota, kad po juo esą užkasti lobiai. Jokių kitų duomenų apie šiuos akmenis neišliko (Vait., 2022 m.).

Š. VAK 78: 238–238atv, 247; Vait. (2022-09-03). L. Buračas 1944; Rimdeikienė 1995: 126–127 (Mildupės ir Merkio santakoje stovėjusi lietuvių deivės Mildos šventykla).

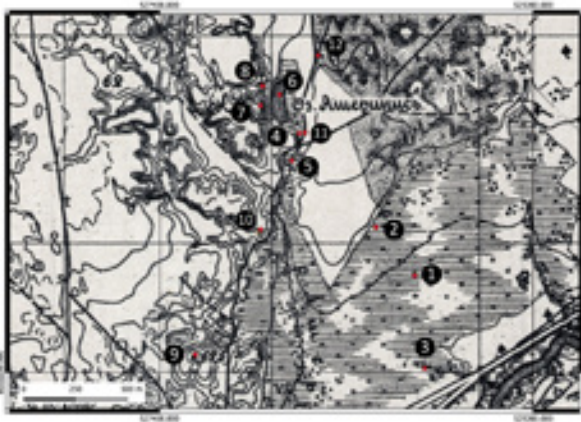
145. MILDUPIS II, kitaip EŠERINIŲ UPELIS. Tekėjo iš Ešerinio ež. (↑) P galo, tačiau XX a. antroje pusėje ties keliu iš Perlojos į istorinį Šačių k. buvo perkastas, o minėtas ežeras patvenktas. Taip pakėlus Ešerinio vandens lygį apie 1,5 m jo krante norėta statyti sovietinės nomenklatūros vilą, tačiau pradėjo dusti žuvis, galbūt ir dėl kitų priežasčių šių planų buvo atsisakyta (Vait. ir tlk., 2022 m.).

1957 m. H. Lizdenio surinktais duomenimis, upelio vardas nebuvo nusistovėjęs, vieni jį vadino Midziupe, kiti tarė Midupė, tretį – Mindupė (AP).

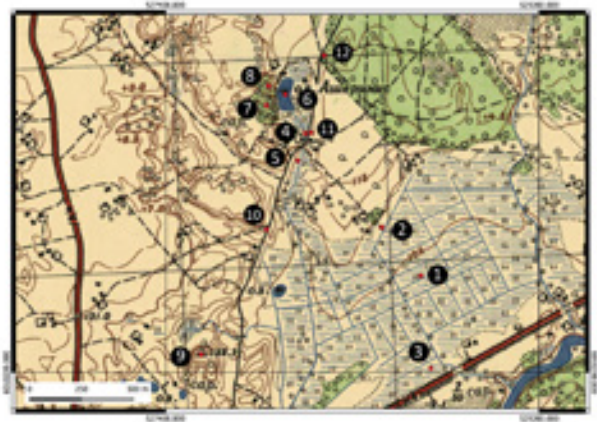
Už 0,1 km į P nuo Antaninos Bušniauskiėnės (Kielukės) sodybvietės, 30 m į R nuo Šačių kelio, kanalu tekančio Mildupio II kair. krante (apie LKS94: 528037, 6011219) būta Kielukės šaltinio. Jis virė, kunkuliavo, matyt, tekėjo į PV pusę; ganydami piemenys visuomet ten atsigerdavo. A. Bušniauskiėnė (Kielukė) šaltinyje šaldydavo pieną (Vait. ir tlk., 2022 m.).

2012 m. Vidmanto ir Irenos Balkūnų surinktais duomenimis, Kielukės šaltinio vanduo gydė nuo visokių ligų; buvo tokių, kurie šį vandenį nešė namo. *Kaip eidavo, niekas nepraeidavo. Visi ir prausdavosi, ir gerdavo, nes, sako, tas šaltinis naudingas. Tą šalčinį gerbdavo – ir gerdavo, ir prausdavosi, ir viską... Rokuoja, sveikatų žmonėms duoda* (P. Aldona Sakalauskaitė-Venckūnienė, 89 m., gim. Doškonių k., Alytaus r., nuo 1945 m. gyv. Perlojoje).

Už 0,14 km į Š nuo Kielukės šaltinio būta akmens, vad. Kryžuku (↑).

337 pav. Perloja ir jos apylinkės: 1) Šačių balos; 2) Jonyčio šaltinio vieta; 3) Mildupė I; 4) Mildupė II; 5) Kielukės šaltinio vieta; 6) Ešerinio (Ašarinio) ežeras; 7) Ašarinio kalnas; 8) Ašarinio kalno griova; 9) Kartuvių kalnas; 10) Radziūnakalnis; 11) buvusi Kryžuko akmenų vieta; 12) dabartinė Kryžuko akmenų vieta. Apie 1890 m.

338 pav. Perloja ir jos apylinkės: 1) Šačių balos; 2) Jonyčio šaltinio vieta; 3) Mildupė I; 4) Mildupė II; 5) Kielukės šaltinio vieta; 6) Ešerinio (Ašarinio) ežeras; 7) Ašarinio kalnas; 8) Ašarinio kalno griova; 9) Kartuvių kalnas; 10) Radziūnakalnis; 11) buvusi Kryžuko akmenų vieta; 12) dabartinė Kryžuko akmenų vieta. 2019 m.

Š. AP (H. Lizdenis, 1957 m.; Perlojos senovės gyvenvietė); LTR 8242/13 (Milda be mylimojo gyventi nenorėjo, pati save pavertė upele, ištekanti iš ežero. Žmonės tą upę Mildupiu vadinti pradėjo); Balk. ir tlk. (2012-01-29; Toj upelė Milda aidavo pro tų Kielukės šalcinį in Merkį); Vait. ir tlk. (2022-08-08; Ąjo stiprus šalcinis, šaltas vanduo. Oi! Vasarų kojas geldavo net).

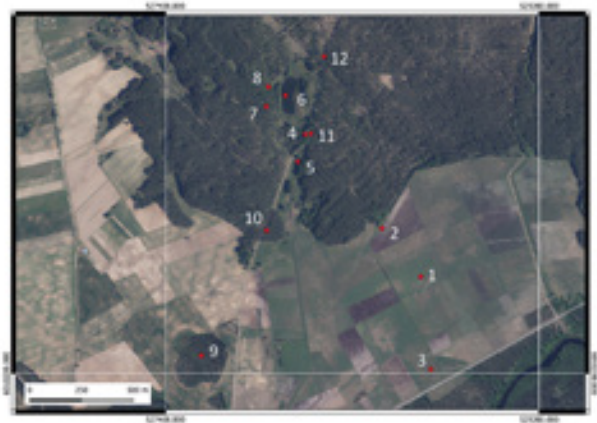
146. EŠERINIO EŽERAS (tarm. AŠERINIS, AŠARINIS). Telkšo į V nuo kelio, vedančio į istorinį Šačių k., apie 1,1 ha ploto. Anksčiau iš ežero tekėjo Mildupis II (ki taip dar vadinamas Ašarinių upeliu ↑).

Pagal legendą, tai Ašarinis – nuo ašarų. Nes kaip tą sako legenda, kokia tai ant kalno aukšto stovėjo karalaitė, kadu tai, tą labai verkė, verkė, tos ašaros liejosi. Ji taip verkė, kad tas ašaras gavosi nuog jos ašarų.

Pagal legendą, tai yra Ašarinis. Ašarinis. Legenda, kad ant kalno (gi labai ten aukštas, status kalnas), tai ant to kalno stovėdama verkė ir cianais pakalnėj jos ašaros bėgo ir gavosi ažeras (P. Gediminas Vaisieta, 63 m., gim. iš ir gyv. ist. Šačių kaime. U.V. Vaitkevičius, 2022 m.).

Už dvaro laikų, kai žmonės turėdavo liuso laikų, tai eidavo ant kalno prie Ašerinio ir verkė (P. Antanas Ciūnys, 33 m. U. VI. Aravičius, 1935 m. – VAK 78/261; plg.: Senovėj čia buvus kažkokios raudų ir ašarų aukovietės. Čia ateidavę žmonės verkė, ašaroti ir dievams raudų raudoti – Buračas 1944).

Taip pat pasakojama, kad senovės Perlojos moterys

339 pav. Perloja ir jos apylinkės: 1) Šačių balos; 2) Jonyčio šaltinio vieta; 3) Mildupė I; 4) Mildupė II; 5) Kielukės šaltinio vieta; 6) Ešerinio (Ašarinio) ežeras; 7) Ašarinio kalnas; 8) Ašarinio kalno griova; 9) Kartuvių kalnas; 10) Radziūnakalnis; 11) buvusi Kryžuko akmenų vieta; 12) dabartinė Kryžuko akmenų vieta. 1949 m.

Šačių balose (↑) slėpėsi nuo priešų. Kartą sugrįžusios jos rado tik savo gyvenvietės pelenus ir žuvusius vyrus, dėl to taip verkusios, kad iš jų ašarų susidaręs ežerėlis [Ešerinis] (Rimdeikienė 1995). Plg.: Ašarinio ežero dugne gyvenanti karaliūtė Ašarūnė, kuri viliojanti į to ežero gelmes ten besimaudančius jaunuolius (Buračas 1944).

Nuog seniau susidraugavo bernas su mergu, ir tėvai neleido jiems ženyti. Status kalnas yra, tai jie ant to kalno užėjo – bernas su mergu, apsikabinę pasbučiavo.

340 pav. Numelioruotos Šačių balos (iš V). 2022 m.

*Ir tas bernas sako, kad tu pavirstai Mildu, o aš Ašari-
niu. Ir pavirto upelė ir ežeras (Balk. ir tlk., 2012 m.).*

Vienam perlojiečiui, arklius naktigonėje ganančiam, pasirodžiusi iš ežero išėjusi karalaitė su pinigų skryn-
nia. Karalaitė liepusi tam žmogui semtis pinigų. Jis
pasisėmęs pinigų tris kepures, ir skrynja iš jo akių
išnykusi.

Kitam naktigoniui pasirodęs didelis žaltys su grandiniu iš ežero. Grandis kabojusi ant kaklo su nutrauktu galu. Žaltys buvęs nepaprastai didelis. Šiek tiek jis prie kalno krante pasivartęs, vėl ežere pasislėpęs. O vieną kartą grįžtančios moterys iš lauko darbų, saulei leidžiantis, mačiusios ant Ašarinės kalno nepaprastai gražią, geltonais šilkais apsirengusią moterį. Ta moteris turėjusi ant rankų ir kojų aukso grandinį, kuris tęsėsi per visą kalną ir ežerą iki kitos ežero pusės, kur stovėjo dvi dreves. Pas tas dreves stovėjo žaltys, rąsto storumo, ir laikė įsikandęs grandinį. Kai moterys priėjusios arčiau ir norėjusios jį pasveikinti, tai jis sustaugęs ir dingęs. Todėl ir sakoma, kad ežero dugne gyvenanti karalaitė, išplaukianti su skrynja pinigų. Kartą žmogus, saulei tekant, aręš netoli ežero. Tuo laiku karalaitė išplaukusi su skrynja ir tarusi: „Semk tris kartus.“ Žmogus pasėmęs tris kartus, norėjęs semti ir ketvirtą kartą. Bet vos tik ištiesęs ranką, dėžė užsidegusi ir nugrimzdusi į ežero dugną su karalaitė (Miškinis 1939).

Eina kartą žmogus pro Ešerinį ežerą ir žiūri – plaukia skrynja su vėliava didele, o ant tos skrynios sėdi moteris su ilgom kasom. Žmogus pagalvojo, kad tai Šventoji Marija. Jis nutvėrė už vėliavos ir pradėjo traukti, bet moteris persižegnojo, ir viskas staiga pranyko

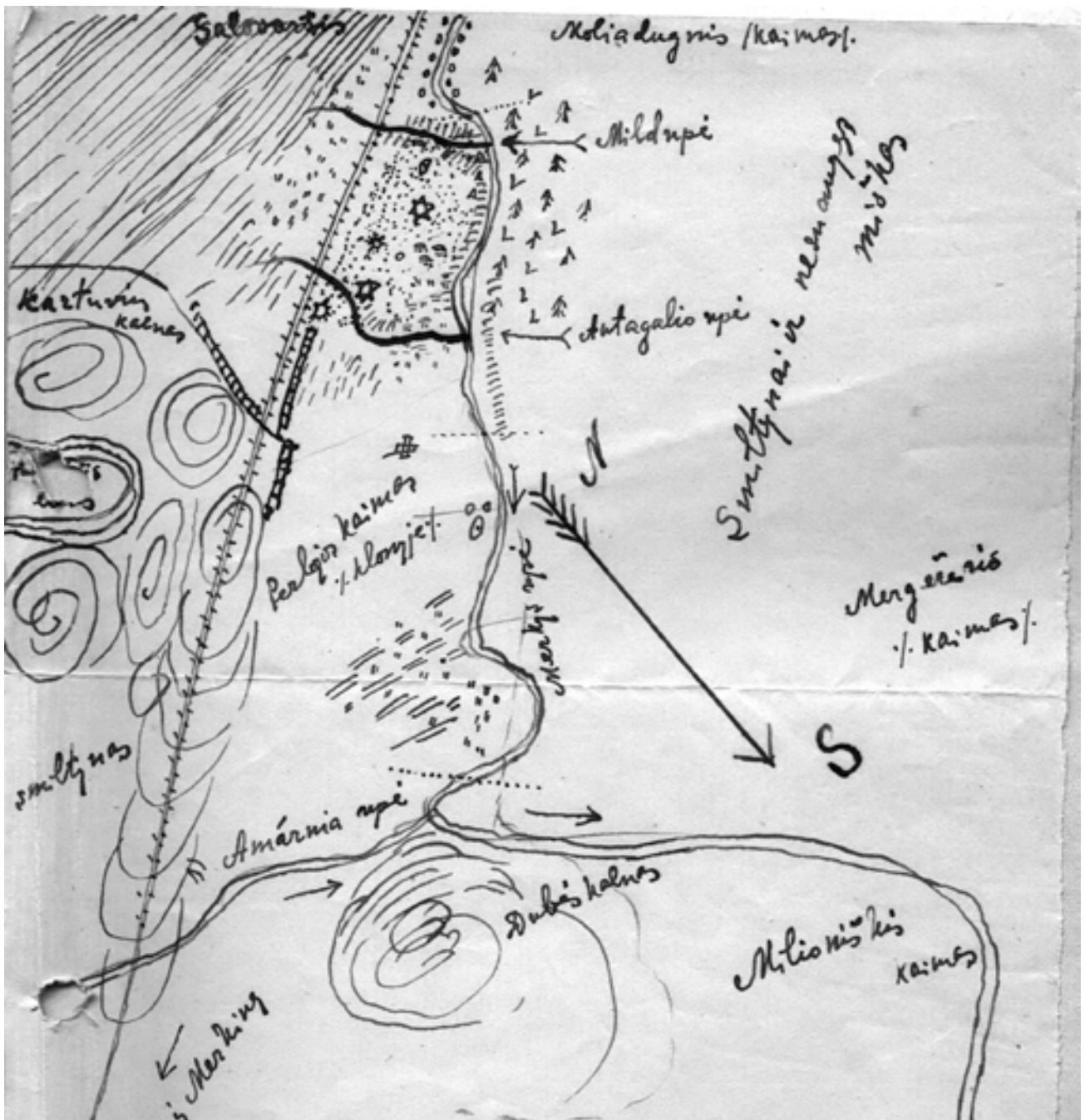
341 pav. Jonyčio šaltinio vieta Šačių balų žemumoje (iš V). 2022 m.

(P. Ona Beručkienė, 63 m., gyv. Perlojoje. U. A. Var-
nas, 1970 m. – VUB).

Š. VAK 78: 251, 261–261atv; VUB f. 81–306: 14; LTR 8242: 13, 50 (Toliau nuo Perlojos buvo Kartuvių kalnas. Ant šio kalno susirinkdavo žmonės ir verkdavo. Iš tų ašarų atsirado Ašarinio ežerėlis); Balk. ir tlk. (2011-12-31; Tas ežerėlis yra žmonių ašaros priverktos); Vait. ir tlk. (2022-08-08). L. Miškinis 1939; Buračas 1944 (Ašarinio ežere esą paskendę dideli senybių lobiai); Rimdeikienė 1995: 126–127 (Ašarinių ežerėlis, apie 2 ha ploto); Buržinskis 2021: 157 (Оз. Шаринисъ).

147. AŠARINIO KALNAS stūkso už 0,19 km į PV nuo Berdziais vadintų vietos gyventojų ir buvusių Ešerinio ež. savininkų sodybos pamatų, Ešerinio ež. V krante (viduryje – LKS94: 527886, 6011483). Kalnas – netaisyklingos formos aukštumos kyšulys, apie 1,2 ha ploto, iš P ir Š pusės atkirstas griovų. Status R šlaitas (nuo ežero pusės) kyla į 25–27 m aukštį, o vakarinis nuolaidėja nežymiai ir pereina į likusią aukštumos dalį. 1935 m. Perlojos mokytojas V. Arlavičius aprašydamas šią vietovę pažymėjo, kad Ašarinio kalno ir ežero žmonės neskiria, jie laikomi „vienetu“ (VAK 78/261).

Juozas Jonytis (apie 60 m.), kilęs iš Perlojos, remdamasis savo dėdės prisiminimais, pasakoja, kad Ašarinio šventvietė buvusi ne ant kalno, o šiaurinės griovios papėdėje (dauboje), dabar krūmų ir dilgėlių priaugusioje laukymėje ežero pakrantėje (LKS94: 527895, 6011577). Čia, sako, kad kažkas buvo [šiton daubon]. Va, būtent šiton daubon. Nu, žinot, jei šventą ugnį kūrenat, tai užuovėja [reikalinga]. Sako, čia ko gero buvo pagoniška šventykla (Balk. ir tlk., 2011 m.).

342 pav. Perlojos ir artimiausių jos apylinkių planas su senaisiais vietovardžiais. 1935 m.

Ir minėtoje Ašarinio pakrantėje, ir ežero vandenyje čia iki šiol yra vidutinio dydžio pavienių akmenų, kurie siejami su sugriauta senovės šventykla. Be to, prieš 50 metų dar gulėjo ir trinamųjų gėrinių lovys ar akmeninių kirvelių gludinimui skirtas apie 70–80 cm

skr., 20–30 cm aukščio akmuo su maždaug 50 cm skr., 4–5 pirštų gylio įdubimu (Balk. ir tlk., 2011).

Antosia⁸² sakydavo, kad cianais [ant Ašarinio kalno] per Jonines galima rasti paparčio žiedų. Tokie

⁸² Antanina Bušniauskienė, vadinama Kieluke.

343 pav. Perlojos Mildupė II (iš ŠV). 2022 m.

344 pav. Perlojos Ešerinis (Ašarinis) ežeras (iš ŠV). 2022 m.

riešutynai, vien tik riešutynai. Ir tį dar tokių akme-
nacių buvo pritįsta. Tai kai mes karves ganėm, ji
sakydavo:

„Vaikai, šiton vieton galima rast paparčio žiedų.“
Sako, aš tik viena žinau, kur per Jonines galima rast
paparčio žiedų (P. Gediminas Vaisieta, 63 m., gim. ir
gyv. ist. Šačių kaime. U. V. Vaitkevičius, 2022 m.).

Ašarinis kalnas kartais painiojamas su už 1,3 km į P
nuo jo esančiu Kartuvių kalnu (plg. Būdingas 1938).

Š. VAK 78/261; Balk. ir tlk. (2011-12-31); Vait. ir tlk. (2022-08-
08). L. Būdingas 1938; Buračas 1944 (Nuostabi senovės laikų
šventvietė).

148. KARTUVIŲ KALNAS yra už 1,4 km į Š nuo Perlo-
jos, 0,5 km į Š nuo lauko kelio į istorinį Šačių kaimą
atsišakojimo iš plento Vilnius–Druskininkai, minėto
lauko kelio V pusėje (aukščiausioje vietoje – LKS94:
527573, 6010285). Tai apylinkėse vyraujantis netai-
syklingos formos, apie 210 x 220 m dydžio (prie pa-
grindo), 13–15 m aukščio kalnas vidutinio statumo ir
stačiais šlaitais (132,6 m virš jūros lygio). Iš P pusės į
šlaitą įsirižusi gili griova, iš PR šlaito vietos gyventojai
kasė molį (VAK).

Pasakojama, kad iki Antrojo pasaulinio karo Kartuvių
kalnas priklausė Ciūniam (Ciūnių Juozo būklė – žė-
mės jo ten ant to kalno), Pirmojo pasaulinio karo me-
tais ir iki 1920 m. čia stovėjo trianguliacijos bokštas
(majokas), iki XX a. vidurio būta ir trijų kryžių (Balk. ir
tlk., 2012 m.; remiantis Valstybės archeologijos komi-
sijos archyvu, savininkų būta dviejų – Tomo Ciūnio ir
Romo Svirsko).

345 pav. Apie Perlojos Ašarinį kalną pasakoja Gediminas
Vaisieta (dešinėje). 2022 m.

[Kartuvių kalnas –] bausmių vieta: 1) Dvaras bausda-
vo nusikaltėlius. Žmogų prie kaladės pririšdavo ir nuo
kalno paleisdavo; 2) Pagonių laikais už nusikaltimus
bausdavo; 3) Bausdavo už nusikaltimus dėl dorovės
(motina sudraskė dukterį dėl doros) (VAK 78/250).
Kartais Kartuvių kalnas painiojamas su Ašariniu (↑),
plg.: Pagautiems pono miškuose medų kopinėjant,
būdavo pririšamas avilys ir gyvas žmogus su juo pari-
tinamas nuo stataus Kartuvių kalno į [Ašarinį] ežerą
(Buračas 1944).

Už 0,59 km į Š nuo Kartuvių kalno yra Radžiūnkalnis
(↑).

Š. VAK 78: 250 (visas kalnas ariamas ir sėjamas), 251, 253 (nei
vienas senas žmogus negali atsimiti, nuo ko jis pramintas),
288 (schema); Balk. ir tlk. (2012-01-29). L. Būdingas 1938; Bu-
račas 1944.

346 pav. Perlojos Ašarinis kalnas (iš PR). 1935 m.

347 pav. Perlojos Ašarinis kalnas (iš R). 1935 m.

149. RADZIŪNAKALNIS, kitaip RADZIŪNKALNIS, yra už 1,1 km į Š nuo kelio į ist. Šačių k. (dabar ši gyvenamoji vietovė vadinama Perlojos kaimu) atsišakojimo nuo plento Vilnius–Druskininkai, 0,1 km į V nuo kanalu tekančio Mildupio II, minėto Šačių kelio R pusėje (LKS94: 527897, 6010889). Tai maždaug 20 m pl., 60 m ilg. (Š–P kryptimi, lygiagrečiai keliui), poros metrų aukščio smėlio kalva iškiliumi viršumi, apaugusi pušimis. Status ir 4–5 m aukštį siekia tik Radziūnakalnio R šlaitas, kuris leidžiasi į Šačių balas (↑).

Remiantis B. Buraču, XX a. viduryje ant Radziūnakalnio buvo du „įdomios išvaizdos“ akmenys, vadinami Baubliu ir jo seserimi. Žmonės juos ypatingai gerbė. Esą prie šių akmenų senovėje susirinkdavo žalčiai, atėidavęs ir žalčių karalius. Akmenys Baublys ir jo sesuo naktimis šiame kalne ne tik vaikščiodavę, bet ir kalbėdavę, kaip gyvi padarai. Kartais jie nuo šio kalno pragašdavę ir vėl atsirasdavę (Buračas 1944).

Šiandien vietos gyventojai, paklausti apie Radziūnakalnio akmenis, pasakoja tik apie V kalvos papėdėje, už 13 m nuo Šačių kelio stūksantį akmenį su Marijos atvaizdu (LKS94: 527887, 6010888). Tai rausvos su balkšvomis priemaišomis spalvos, vidutinio rupumo, netaisyklingos formos, 1,7 x 1,8 m dydžio, 65–73 cm aukščio granitas. Akmuo šiek tiek pasviręs į kelio (V) pusę, tvirtinama, kad jį kelininkų buldozeris pastūmė toliau, pervertė: *Sako, reik atverst, nuvalyt ir bus matyc Marijos atvaizdas* (P. Gediminas Vaisieta, 63 m., gim. ir gyv. ist. Šačių kaime. U. V. Vaitkevičius, 2022 m.).

[Akmuo] buvo gerbiamas. Žmonės kaip eidavo, tai pro tą akmenį nepraeidavo. Visi ir žegnodavos, ir

348 pav. Legendinė griova Perlojos Ašarinio kalno papėdėje (iš R). 2012 m.

melsdavos, nu kas ko norėjo ir prašydavo pas tų akmenį. Kap kas nori kožną kartą. Pasimelsdavo pas tų akmenį, kas ko norėjo paprašydavo, kokios išmaldos⁸³ ir toliau eidavo.

[O keliais eidavo?]

Ne, keliais apie akmenį neidavo.

[O toli jis buvo?]

Jis buvo visai prie kelio. Per metrą, du. [Marijos] paveikslas buvo in kelių atsuktas. O ana pusė tokia lygesnė buvo.

[Aukų nedėdavo?]

Aukų nedėdavo. Nesiteiravom tokių dalykų. Dar tada nebuvo tokių įdomybių, kad taip klausinėtų. Dar mano [vyro] Adolfo tėvo tėvo... jau gal kokia ketvirta ar penkta karta pasakodavo, kad jie taip eidavo ir taip melsdavosi pas tų akmenį.

[O ko prašydavo pas tų akmenį?]

⁸³ Matyt, žodis vartojamas perkeltine prasme.

349 pav. Perlojos Kartuvių kalnas (iš PR). 2022 m.

350 pav. Perlojos Radziūnakalnis (iš P). 2022 m.

Nu kam ko reikdavo. Ar sveikatos, ar derliaus. Kas ko norėdavo, to prašydavo.

[O kokias maldas kalbėdavo?]

Nepasakysiu. Pati jau nesimeldžiau, tik pasakojo (P. Aldona Sakalauskaitė-Venckūnienė, 89 m., gim. Doškonių k., Alytaus r., nuo 1945 m. gyv. Perlojoje. U. V. ir I. Balkūnai, 2012 m.; plg.: Ant akmens – Panelės Švenčiausios paveikslas – Balk. ir tlk.).

Gali būti, kad būtent su Radziūnakalniu sietinas ir šis pasakojimas: *Mes ganėm karves tį Perlojon ant kalno. Nu, tas akmuo buvo, tai va, per mūs pusė kambario. Tai jau akmenėlis akmenėlis! Ir ant to akmenio ajo va šitie va, kap kokios rudos. Kap juostos kokios rudos ajo per tų akmenį, tokis va, atspalvis.*

Mes jau tį vaikai vis jau žaisdavom ties tuo akmeniu. Sako [vyresnieji]: „Jūs čia ties tuo akmeniu labai nežaiskit ir nor negurykit, ba cia, sako, šitas akmuo užkeiktas yra (P. Marija Baublytė-Raulušaitienė, 72 m., gim. Perlojoje, gyv. Trakiškiuose. U. D. Vaitkevičienė ir M. Liugaitė, 2001 m. – LTR).

150. KRYŽUKO AKMUO pastatytas miške už 0,33 km į P nuo Gedimino Vaisietos sodybos, 0,17 km į ŠR nuo Ešerinio ež. kranto, kelio į istorinį Šačių k. (dabar ši gyvenamoji vietovė vadinama Perlojos kaimu) išsišakojime (LKS94: 528164, 6011725). Tai raudonos spalvos, vidutinio rupumo, dailiai aptašytas 1,05 m aukščio akmuo su geležiniu 73,5 cm aukščio kryželiu. Į kelio išsišakojimą (į P) atgręžta 24 cm (viršuje) ir 61 cm (apačioje) pločio plokštuma, akmens storis prie pagrindo 42 cm, viršuje – tik 13 cm. Vieta aptverta metaline tvorele.

351 pav. Perlojos Radziūnakalnio akmuo (iš ŠR). 2017 m.

Š. LTR 7043/14; Balk. ir tlk. (2012-01-29; Kai insižiūri, lyg... kaip pasako, tai lyg ir koks žmogaus atvaizdas lygtai. Bet per tiek metų jis taip kaip ir kožnas – auga); A. Černiausko inform. (2017-04-12); Vait. ir tlk. (2022-08-08; Tį, sako, buvo Švenčiausios Mergelės Marijos atvaizdas). L. Buračas 1944.

Senoji akmens vieta – kelio į istorinį Šačių k. V pusėje, už 1,5 m nuo kelkraščio (LKS94: 528101, 6011353), už 80 m į ŠR nuo Mildupio II pralaidos (šioje vietoje nuo seno buvo medinis tiltas, šalia jo – brasta) ir lauko kelių kryžkelės. Akmuo, vad. Kryžuku, plokštuma ir savuoju kryželiu buvo atgręžtas į kelią.

XX a. antroje pusėje šį akmenį išvertė ir kryželį nulaužė keliu važiuojęs buldozeris. Iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo jis gulėjo griovyje, o tada akmenį iškėlė ir į dabartinę vietą atgabeno partizanas, politinis kalinys Vytautas (Vitas) Vaisieta (1925–2001);

352 pav. Perlojos Kryžuko akmuo, perkeltas į naują vietą (iš P). 2022 m.

tremtinys Juozas Ciūnys iš Perlojos pagamino naują kryželį. Naujoje vietoje akmuo įgavo ir papildomą memorialinę reikšmę: 1945 ar 1946 m. vasarą NKVD kareiviai ar stribai čia nušovė nežinomą laisvės kovotoją nuo Babriškių, kuris kartu su V. Vaisieta keliavo pas partizanus į kitą Merkio pusę. Jau pamiršta, ar žuvusiojo kūną pasiėmė giminės, ar jis buvo slapta palaidotas žūties vietoje (Vait. ir tlk.).

MUNCINUKO AKMUO su ĮRAŠU yra prie Merkio g. atsišakojimo nuo plento Vilnius–Druskininkai, minėtos gatvės R pusėje (LKS94: 526454, 6008424). Tai mėlynai pilkšvas smulkiagrūdis, grubiai aptašytas 1,03–1,07 m aukščio granito stulpas su į 5 x 9 cm dydžio duobutę įtvirtu 60,5 cm aukščio, į P atgręžtu geležiniu kryžiumi (ant sulūžusio seno korpuso dabar pritvirtintas naujas panašus kryžius). Muncinuko pagrindo kraštinės yra 62 cm ilgio (R pusėje), 56 cm (P), 48 cm (V) ir 58 cm (Š); viršuje jis 31 cm pločio. Ant akmens R plokštumos iškalta kryžius ir žemiau, prie žemės, užrašas: PAMIATA | MICHAŁA | ŁUKSZIA. Ant Š plokštumos iškalta IHS su kryžiumi ir prie

353 pav. Perlojos Muncinuko akmuo (iš PR). 2022 m.

Anot G. Vaisietos, senojoje vietoje akmuo žymėjo pusiaukelę tarp Perlojos ir ist. Šačių kaimo. Čia keliaujantieji stabtelėdavo, persižegno davo, užkišdavo už kryželio gėlių (Vait. ir tlk.; plg.: *Eina, vyras kepurę nusiima; eina, moteris persižegnoja, kita nusilenkia, kita – poterius sukalbėdavo* – Balk. ir tlk.).

Š. Balk. ir tlk. (2011-12-31, 2012-01-29); Vait. ir tlk. (2022-08-08).

žemės data – 1884R; vakarų pusėje – mažiau ryškus kryžius, o pietų – dar kartą IHS su kryžiumi (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Pasakojama, esą čia palaidotas lenkų kunigas; per Visus Šventus kažkas čia visuomet uždega žvakutę (Balk. ir tlk.).

Už 0,74 km į Š nuo Muncinuko, buvo dar vienas (šandien – dingęs) stulpo pavidalo akmuo su metaliniu kryželiu (LKS94: 526634, 6009147).

Š. Balk. ir tlk. (2012-01-29); Vait. ir tlk. (2022-09-03). L. Černiauskai ir kt. 2016: 113.

354 pav. Perlojos gir. ežerai: 1) Ilgis; 2) Žiežulis. 1949 m.

355 pav. Perlojos gir. ežerai: 1) Ilgis; 2) Žiežulis. 2019 m.

PERLOJOS gir.

151–152. ILGIO ir ŽIEŽULIO EŽERAI telkšo tarp Girežerio ir Mergėžerio k., Girežerio mš. 604–605 ir 617–621 kvartaluose. Ilgio plotas yra apie 15 ha (viduryje – LKS94: 533251, 6008475), Žiežulio – apie 10 ha (viduryje – LKS94: 534316, 6008862); ežerus vieną nuo kito skiria vos 20–30 m pl. sąsmauka.

Ilgis ir Žiežulis. Tai du broliai. Buvo abu suleidę. Ten, sako, prisisapnavo, kad kam subendrinat, nes gi abu broliai (U. L. Sauka, 1962 m.).

Š. LTR 4043/50.

153. DĒLINIO EŽERAS telkšo 1,6 km į P nuo Trakiškių k., Pilinės mš. 32 kvartalo ŠV dalyje (viduryje – LKS94: 525349, 5999143). Ežeras 2,8 ha ploto, nenuotakus, krantai žemi, apipelkėję.

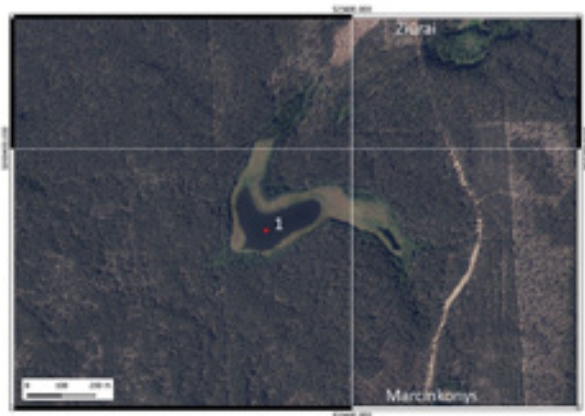
Dziedulis mūs važavo, tėvulio tėvas, bučių krėsc, pas mus yra Dėlinis ažaras, gal pora kilometrų nuog Trakiškių tas ažaras. Jis važuoja, bučių stacyc važavo, o laumė kulia pas Ūlų skaras kokias pasdėjus. Tai dar jis važuodamas sako: „Padėk, Dieve“ – tai laumei jau. O

toj laumė atsakė: „Testa tau Dzeivas padeda, kur tu važuoji.“

An ryt kap nuvažavo jis tų bučių krėsc, nuvejo, nu ir jis negalėjo nieko padaryc vienas, tas bučius tokis, tai ciek an bučiaus žuves dar [ir] be bučiaus, ale viena an kitos – jis iš ažaro. Jau ir šunį šara. Tai jis tadu parej namo ir paskinkė arklį ir paėmė tėvulį jau ir tadu nuvažavo, abu parvežė vežimų žuvų, iš keturų gal bučių, tai parvežė vežimų žuvų. „Padėk Dzeivas“

356 pav. Perlojos gir. 1) Dėlinio ežeras. Apie 1890 m.

357 pav. Perlojos gir. 1) Dėlinio ežeras. 2019 m.

358 pav. Perlojos gir. 1) Nuotakos bala; 2) Nuotakėlė.
Apie 1890 m.

pasakė (P. Antosė Javaišytė-Garbienė, 86 m., gim. Trakiškiuose, gyv. Šunupyje. U. N. Marcinkevičienė, 1997 m. – LKAG).

154. NUOTAKOS BALA. Remiantis Žemės vardyno anketa, lokalizuota Perlojos mš. 565 kvartalo⁸⁴ P dalyje, kur yra R–V kryptimi išsitiesusi virtinė nedidelių duburių („šlapia, maža, pailga, išdžiūstanti; 1000 x 30 m dydžio“ – LŽV). Gilus duburys minėtos virtinės R pusėje (LKS94: 531024, 6009547) iki šiol šlapias, priaugęs karklų ir viksvų.

Nuotakėle vadinta vietovė („upelis-griovys, 800 m ilgio“ – LŽV) lokalizuota už 1,1 km į PV nuo Nuotakos, to paties miško 597 kvartale⁸⁵. Šiandien tai iš PR į ŠV besitiesianti 15–20 m pl., 2–3 m gylio sausa loma

359 pav. Perlojos gir. 1) Nuotakos bala; 2) Nuotakėlė.
2019 m.

Š. LKAG 234B 28:13.

plokščiu dugnu (PR gale – LKS94: 530583, 6008509) (Vait. ir tlk.).

Kada tai pro tą vietą važiuvo vestuvė. Pasibaidė jaunikio žirgas ir apvertė jaunikio vežimą, o jį patį užmušė. Jaunoji dažnai ten atėjusi verkdamo. Nuo jos ašarų pasidarė bala, kurią žmonės vėliau praminė Nuotaka (P. Vladas Ivanauskas, apie 30 m., gyv. Kabodkoje [?]. U. S. Balkelis, 1935 m. – LŽV).

Š. LŽV (S. Balkelis, 1935; Perlojos gir.); Vait. ir tlk. (2022-08-08).

360 pav.
Perlojos gir. Nuotakos
bala (iš ŠV). 2022 m.

⁸⁴ Istorinis kvartalo numeris, nurodytas Žemės vardyno anketoje – 12.

⁸⁵ Istorinis kvartalo numeris, nurodytas Žemės vardyno anketoje – 20.

361 pav. Perlojos gir. 1) Ūlos akis. Apie 1890 m.

362 pav. Perlojos gir. 1) Ūlos akis. 2019 m.

155. ŪLOS AKIS, kitaip AKIS, trykšta Mančiagirės mš. 16 kvartalo 1 sklypo Š pakraštyje, pirmoje Ūlos terasoje, kair. krante (LKS94: 528735, 6000570). 3,4 x 4,4 m dydžio, 1,2 m gylis šaltinio duburys yra vos už 8 m nuo upės, tačiau net 4 m aukščiau. 40 x 60 cm dydžio duburyje kunkuliuoja 3 versmės, žarstydamos smulkų smėlį, atrodo, net su durpių priemaišomis (Vait. ir tlk., 2022 m.). Vanduo iš duburio 2 l/s arba 173 m³/d nuotekiu srūva į PR (110°), o vėliau 67 m ruožė sukasi į P ir padaręs staigų posūkį įsilieja į Ūlą (Linčius 1990; Gedžiūnas ir kt. 2016).

Šaltinio vanduo skaidrus, bespalvis, 8,7 °C temperatūros (matuota 2014-04-15), labai minkštas (2,29 mg-ekv/l); turi šiek tiek mineralinių medžiagų (192 mg/l), jame didelė geležies koncentracija (0,45 mg/l) (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Akis buvo dzidelė, kap ažarukas, ir tį inpuolė jaucis. O išplaukė tas jaucis nat Daugų ažaran. Nuog to ir traukės, traukės, kol liko cik tokia akelė (P. Juzė Pigagienė, gim. 1912 m., gyv. Žiūruose – Gedžiūnas ir kt. 2016: 32; plg.: *Dar būdavo senovėj porina, šiton akin kap prigėrė jaucias, tai Daugų ažaran išplaukė* – DNP KPA G CD-R 84-4; *Kap nuskendo karvė, tai Merkinėn išplaukė* – DNP KPA G CD-R 42-6).

Mokytojas, prismenu, sakydavo: „Neikit, vaikai, ba kap ganė karves ir vijos jautis karves, tai karvė kap inkrito, jaucis iš paskos, išplaukė Daugų ažari.“ Bet argi tep buvo, bet žmonės legendom gal gyveno (P. Dana Alubauskienė, 66 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 84-3).

Seniau dzieduliai pasakoja, sako, ganė cia, tai jaucias kap inkrito, sako, išplaukė Nemunan net, reiškia,

požemiu (P. Marcelė Pigagaitė-Paulauskienė, 72 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. D. Blažulionytė ir J. Bajoriūnas, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 84-11).

Pasakodavo, kad sekmadieniais dzvyliktų valandų iš tos akies išbėga kiškiai, iš tos akies. Nu, kažkaip, nu taip įdomiai (P. Laima Paulauskaitė, 39 m., gim. Žiūruose, gyv. Varėnoje. U. D. Vaitkevičienė, 2001 m. – LTR 7043/151).

O ten ta akytė yra, kur vanduo stebuklingas. O tadu tai prieš Velykas aidavo parsineš vandens. Parsineša vandens kibirėlj, sako, ainam kokiose, nugi dzidelis kaimas, sakė, ir šešiosa ar dešimcin, ir iš tos akies nešas vandenį išsiprausc, labai būna veidas jau visus metus bus [švarus] (P. Dominyka Bilinskaitė-Ramaškevičienė, 87 m., gyv. Merkinėje (ist. Bingelių k.). U. D. Blažulionytė, 2009 m. – DNP KPA G CD-R 3-1).

Bėga vanduo, vercias, tai aš ir pats ajau akių prausc. Rytį arba vakari, kap saulė netekėjus, arba nuslaidus, tai tėvai laido, ir ajau (P. Jonas Kvaraciejus, 91 m., gim. ir gyv. Mančiagirėje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 42-2; plg.: *Prauscis geriausia rytį ar vakari* – P. Marcelė Pigagaitė-Paulauskienė, 74 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. V. Pugačiauskienė, 2014 m. – Gedžiūnas ir kt. 2016: 33).

Sakydavo, kad nusiprausi, ir akim gerai. Prieš saulės tekėjimą, tai veido oda skaisti bus (P. Aldona Illickienė, 67 m., gyv. Mančiagirėje. U. V. Vaitkevičius, 2008 m.; *Senesni gyventojai tiki, kad Ūlos akies vanduo gali pagelbėti nuo įvairių ligų, jeigu prie šaltinio bus einama vos tik saulei nusileidus* – Linčius 1990).

363 pav. Perlojos gir. Ūlos akis (iš ŠV). 2022 m.

364 pav. Perlojos gir. Ūlos akis (iš P). 2021 m.

Grožio vanduo, būdavo, sakydavo. Būdavo, ainam ir jau tos senos moterys: „Mergaitės, prauskitės, tai nebus rukcių, nebūsit surukę“ (kap gražu dzūkų senovės [kalba] kalbėc).

[O jūs negirdėjot, kaip sena moteriškė atjaunėjo?] Jinai ėjo ir nusiprausė, ir parej. Sako, kol tu tokia graži? Sako, nusiprausiau akies vandeniui, tai ir atjaunėjau. Tai ir nuo to, atseit, visi aidavo prauscis, kad atjaunėtų. [Tai čia Žiūrų tokia moteriškė?]

Žiūrų, bet aš jau jos neprisimenu tos moteriškės, kur atjaunėjo, sakydavo mano globėja (P. Dana Alubauskienė, 66 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 84-3).

Š. Linčius 1990: 482–486; M. Lapinsko inform. (1992-10-19; Kai

ima galvą sopėti, nueinu į akį, nusprausiu ir pasveikstu); LTR 7043/151 (Ton akin nuskindo veršis, kur dar akis, tai nuskindo veršis, tai Daugų ažeran išplaukė); 8242/79 (Sako, kad to upeliuko vanduo nepaprastas. Jisai labai padeda akims, todėl reikia plauti akis jo vandeniui); DNP KPA G CD-R: 3-1; 42-2; 42-6 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Seniau kojas, rankas, burnų prausė); DNP KPA G CD-R 73-4 (D. Blažulionytė; Vaikai, parneškite man iš Akies vandens prauscis, tai parneša); DNP KPA G CD-R 84-3; 84-4 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Dar, sako, ne labai gili, gal jau užauga); DNP KPA G CD-R 84-11 (D. Blažulionytė ir J. Bajoriūnas, 2012 m.; Skaitė, kad labai pamačnas vanduo, va kap nusprausi, ir akys sveikos); Vait. (2008 m.; Po 1958 m. potvynio labai užnešė smėliu. O, būdavo, net girdėdavos, kaip verda, kaip kunkuliuoja); Vait. ir tlk. (2002-08-06); Vait. (2008-11-09; Prieš saulės tekėjimą nusiprausi, tai ir akims gerai, ir veido oda skaisti bus); Vait. ir tlk. (2022-05-15). L. Gedžiūnas ir kt. 2016: 29–33 (Geriau padeda, kai prausi tuoj vandeniui, bet jau saulai nuslaidus. Gerai ir gert, viskam gerai).

ŠVENTVIETĖ. T. Šidiškio duomenimis, Milioniškės mš. 624 kvartalo ŠV dalyje, Merkio kilpoje priešais Nedzingio up. (deš. int.) žiotis yra žema pieva, susijusi su senąja religija. Kitų papildomų duomenų nėra.

Š. Šidiškis 1995: 26–27 (Alkavietė).

Taip pat ↑ Mardasavas, Ūlostakos akmuo ir Ūlostakos šaltiniai

PILVINGIAI, Merkinės sen.

156. PILVINGIO EŽERAS telkšo į P nuo k., numelioruotoje pelkėtoje žemumoje, yra 8,4 ha ploto (viduryje – LKS94: 517997, 6010820). Į R esančio Sukarepkos k. vietoje buvo istorinis Pilvingių palivarkas – Merkinės bažnyčios valda nuo 1493 m.

Anot V. Krėvės-Mickevičiaus, Ilgio, Kampio ir Pilvingio ež. virtinė atsirado Raganai, kurių vijosi karalius

Žvaigždikis, norėdamas susigrąžinti pavogtą kalaviją, metus savo juostą (KrM 1926: 449).

Ežero dugne yra stabmeldžių bažnyčia, kuri ten nugrimzdo su visais kunigais dar labai senais laikais. Jie ten gyvena iki šios dienos ir gyvens iki pabaigos pasaulio, kuomet toji bažnyčia vėl iškils viršun ir Pilvingių

365 pav. Pilvingio ežeras Subartonių ir Pilvingių dvarų valdų plane. 1855 m.

ežeras nuseks ir išdžius. Jiems tuomet bus duota vėl didelė galia daryti su žmonėmis visa, ką jie panorės. Tie kunigai pagoniški labai pyksta ant žmonių, jei jie nieko jiems neaukoja, ir užpykę skandina kiekvieną, kuris ant ežero pasitaiko. Vieną du žmogų į metus. Seniau žmonės nešdavo ir mesdavo ežeran iš valgyimų ir gėrimų tiems pagonų kunigams, ir buvo ramu. Sužinoję kunigai ėmė ginti tai daryti, todėl daug žmonių nustojo per tai gyvybės. Kai kas ir dabar dar daro tai, ypač kurie arti ežero gyvena, bet taip, kad niekas nei matytų, nei žinotų. Mat bijosi kunigų (KrM 1926: 449; Sako, Pilvingių ežeras visai nuseks, ir toji pagonų bažnyčia su visais jos kunigais atsirasianti vėl viršuje. Tai bus tuomet, kai užgimsiąs Antichristas – KrM 1926: 446).

Literatūrinuose V. Krėvės-Mickevičiaus padavimuose taip pat minimas kalnas tarp klampių Pilvingio ež. supančių pelkių, kur karaliūnas esą buvo pastatęs didelę bažnyčią, ir joje buvo meldžiamasi *piktajam*. Galbūt tai masyvi, šiandien mišku apaugusi kalva už

366 pav. Pilvingiai. 1) Pilvingio ežeras. 2019 m.

0,13 km į ŠV nuo Pilvingio ež. vakarinio galo (LKS94: 517602, 6010853).

L. KrM 1926: 447–449; KrM 1934: 80–81; Merkinės 2004: 180, 182; Buržinskas 2021: 63–65, 71, 81.

367 pav. Puodžių ežerai: 1) Netečius; 2) Bedugnis. Apie 1890 m.

368 pav. Puodžių ežerai: 1) Netečius; 2) Bedugnis. 2019 m.

PUODŽIAI, Jakėnų sen.

157. NETEČIAUS, kitaip BIEKŠOS arba PUODŽIŲ, EŽERAS, telkšo į š nuo k., Žilinių mš. P pakraštyje (viduryje – LKS94: 541021, 6024956); netaisyklingos formos, 92 ha ploto, 0,4 km ilg. prataku jungiasi su Bedugniu (↑).

Ežerai keliauja ir pereina iš vietos į vietą. Kartais iš netyčių. Užaina atminus jų vardą. Tokį porijimą aš girdėjau apie Puodžių, arba Biekšos, ažerą.

Tasai ežeras yr iš kažin kur atajįs. Kur tasai ežeras, tį kadais būva laukas, ir an to lauko dirbo gaspadorius su

jaučiu, kurį vadino Biekšiu. Žiūri gaspadorius, kad ateina juodas, didelis debesys. Jisai norėjo pasiskubinti, kad baigus art prieš liety, ir ragino jautį: „No, Biekša, greičiau!“ Kai jis ištarė Biekšos vardą, suūžė, sutratėjo, lyg dangus su žeme susimaišė, ir an jo puolė ežeras, katrą ir vadina Biekša (P. S. Kristanavičius, 52 m., gyv. Katalaučiznoje, Onuškie valsč. U. S. Biziulevičius, 1938 m. – LTR 1580/484).

Š. LTR 1255/243; 1580/484 (Puodžių, arba Biekšos, ažeras); 2560/393 (Biekšo ežeras prie Puodžių sodžiaus).

158. BEDUGNIO EŽERAS telkšo tarp Puodžių ir Norvydiškių (LKS94: 542047, 6025038), apie 2 ha ploto, apipelkėjęs, 0,4 km ilgio prataku jungiasi su Netečiumi.

Rozą Kuklys užsimany dasiekt dugną. Atsinešįs invairių dratų, virvagalių laida apačion, bet nieka nesužinoj. Naktį už tai sapnava: „Jei daugias mūs badysi, tavi mes pabadysim.“ Vyras pabijoj nečystėlių (velnių) ir daugias nuog to bijos ir in tų vietų paeit (P. Juozas Milkus, 62 m., gyv. Grendavėje. U. S. Biziulevičius, 1937 m. – LTR 1255/246).

Šitap Verseckas iš Vergakiemio sako: „Aš nakciu, pasbudzinau pacių, paskinkiau arklį ir nuvažavom an ažero žuvauc. Nu, mes užtjsem rozų nevadėlj, kad žuvų ovaš, galas kulies. Paskui dar vituras [= vinturas,

venteris], užtysdami kad... kad gi šoks vėjas, kad ėmė kraipyc mūs luotelj... Kad klausom – kitam šoni ažero šaukia:

– Cve, cve, cve, cve...

O kitas klausia:

– Kokio nėra?

Sako:

– Tekio!

– Kokio tekio?

– Beuodegio!

Tai ma Pranytė, drebydama, poterius kalba ir prašo:

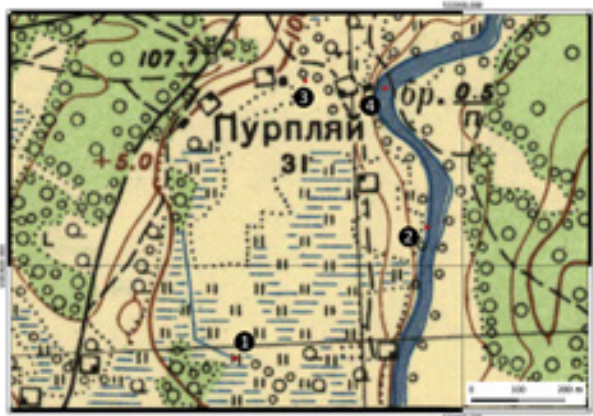
– Tamošuli, greiciau yrkie kraštan!

O aš jų raminiu:

– Nebijok, sakau, Pranyte!

Užtraukėm duroz, tai žuvų galamaišis. Kad važuojanc namo, alksnyne, stau an kelio kap kupeta. Tai aš, – sako, – Tamošius, jį priajis botagu žak – jis nei nekruta.

369 pav. Purpliai. 1) Raganos miško vieta; 2) Dzidziulis (Janakų) akmuo; 3) Sodžiaus upelis; 4) Feliksienės šaltinis. 1949 m.

Tai praslankis šonu pravažavau. O arklys baidos, ausimi karmo, krūpcioja... Tį buvo kokia pikta dvašė⁸⁶ (P. Juozas Žydelis, 73 m., gyv. Šlaite. U. J. Žydelis, 1936 m. – LTR 1240/203).

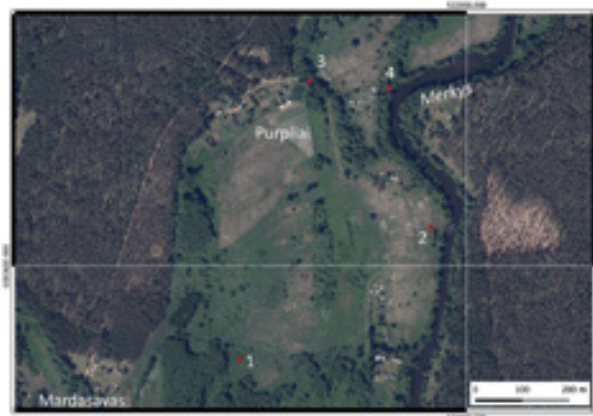
Sausumos ruožas tarp Bedugnio ir Netečiaus (↑) buvo vadinamas Tarpuežere ir pasakojama, kad kitados šioje vietoje norėta vieną ežerą suleisti į kitą: *Buvo caras ar dvaro ponas, sako, norėj šitų [Bedugnio]*

PURPLIAI, Merkinės sen.

159. RAGANOS MIŠKAS, kitaip UŽGRABĖ. Žemės vardyno anketoje minima, kad taip buvo vadinama apie 3 ha ploto pieva prie Mardasavo k. ribos (LŽV; *Pievos buvo, tį vidurin raistėlis ir praminė – DNP KPA*). Šiandien tai žema, numelioruota vietovė tarp lauko kelio

160. DZIDZIULIS, kitaip JANAKŲ, AKMUO stūkso 0,48 km į ŠR nuo menamos buvusios Raganos miško (↑) vietos, 0,13 km į PR nuo O. Radzevičienės (*Rudzy-no Petro*) sodybos, Pamerkio ganyklose, Merkio deš. krante, apie 30 m į V nuo upės vagos (LKS94: 521923, 6003683).

Akmuo netaisyklingo keturkampio formos, vidutinio rupumo, rausvos su juodomis priemaišomis spalvos, 1,4 m (R) ir 1,9 m pl. (V gale), 2,3 m ilg. granitas, kurio

370 pav. Purpliai. 1) Raganos miško vieta; 2) Dzidziulis (Janakų) akmuo; 3) Sodžiaus upelis; 4) Feliksienės šaltinis. 2019 m.

ažarų išleist. Sakė, žemuma [tokia] yra, suvarė darbinykus ir sugalvojo šitų ažerų išleist. Čia kap aina Žilinuosa kelias, tai per šitų kelių čia kaip biškį žemiau, tai ciej ažerai kap pradėj ošč, sakė, ošimas tokis gavo, sakė, tį medžiai linko, viskas skambėjo ir, sakė, liepė vél užkasc (P. Aleksandras Balkė, 79 m., gyv. Dargužiuose. U. J. Molienė, 2022 m.).

Š. LTR 1240/203 (Norvydiškių ežeras); 1255/246 (Prieg Puodžių kaima yra užakjės ežerėlis); J. Molienės inform. (2022-10-08).

iš Mardasavo į Purplius ir Merkio deš. kranto (viduryje apie LKS94: 521513, 6003402).

Š. DNP KPA G CD-R 59-3 (Purpliuose vadzino Raganos raistas, prieg mūs pievos, netoli Merkio <...> tas Raganos raistas, jis mažai jau prasc);

viršutinė plokštuma palaipsniui aukštėja į R ir aukščiausioje vietoje siekia 1,35 m aukštį. Akmens šonai R ir P pusėse statūs, Š šonas – nelygus (yra ir nedidelė išskalda), o V – lyg su kupra, čia gana patogu pasilypėti.

Yra užsilikę pasakojimų, kad prie to akmens žmonės meldės (U. M. Matukonytė, 1935 m. – LŽV).

Nijolė Kvedarienė (59 m.) prisimena, kad močiutė žolininkė, pribuvėja Marijona Bingelytė-Mačionienė

⁸⁶ Jau nepasakojama. Taip atsitiko Tamošiui Verseckui Vergakiemio sodž[iaus], seniau Valkinyko, dabar Žilynų par[apijos], žuvažnant Norvydiškių ežere, prieš kokia 40 metų. (Užrašytojo past.)

371 pav. Purplių Dzidziulis (Janakų) akmuo (iš P).
2022 m.

(1897–1992), kalbėdama apie Purplių šaltinio vandens gydomąją galią, apie akmenį pievoje pasakiusi, kad rasa nuo šio akmens taip pat gali išgydyti Nijolės trumparegystę:

Ten susirenka rasa ir vanduo po lietaus. Stebuklingas vanduo.

„Tai kap jūs, močiute, tą vandenį paimsit?“ „Tj, – sako, – yra įdubimas, kai bliūdukas kokis.“

Močiutė sakė, kad ten aukojimo akmuo, senovėje buvo aukojama. Rasdavo apdegusių kaulų, reiškia, koks aukuras buvęs. Kai dirbo žemę, tai net akmeninį kirvuką rado, kokių pelenų išarė (Vait., 2022 m.; plg.: Rasta ir kirvukų visokių būdavo, ir akmenų. Va, upeilin titnago akmenų apšlifiotų rasdavo – DNP KPA G CD-R 59-3).

Nijolės pusseserė Janina Matonienė (65 m.) sako, kad kaimo žmonės, jei kojas kam skaudėdavo ar akis, tai ta akmens rasa prausėsi. Ir pati prisimena, kaip ryte, kartu su močiute atginusi karves užlipdavo ant akmens, visuomet rasdavo vandens (Vait., 2022 m.).

Mardasave gimusio ir visą laiką ten gyvenusio Stasio Plutulevičiaus (79 m.) pasakojimuose – senųjų jaunimo švenčių, iniciacijų atgarsiai:

Būdavo, juokdavos tį Purplių panos, kap buvo. Kavalieriai, tos panos kap buvo, kaimas iš kaimo nusijuokdavo, kad bus atlaidas Purpliuose pas akmenį. Niekas nėslinkdavo, ale pasjuokdavo. Ir dar, kap sakydavo, kad bus tas minėjimas Purpliuose pas akmenį <... > jaunimo promocijos, juokėsi iš mergų.

372 pav. Purplių Dzidziulis (Janakų) akmuo (iš V).
2022 m.

373 pav. Janina Matonienė (dešinėje) rodo istorinės brastos per Merkį ties Feliksienės šaltiniu vietą (iš P).
2022 m.

Vasaros laikotarpį [taip], gal apie Šešcines ar kadu. Tarp Šešcinių ir Devincinių (U. D. Blažulionytė, 2013 m. – DNP KPA G CD-R 44-5; plg.: Iš mergų juokės bernai, jau čia mūs [Mardasavo] kaimo, kitų kaimų. Sako, mergos Purplių prieg akmenio, atlaidas bus, sako, jos tį suklaupį meldzias – DNP KPA G CD-R 44-17).

Š. LŽV (M. Matukonytė, 1935); DNP KPA G CD-R: 44-5; 44-17 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Pramyta jaunimo, juokės būdavo, sako, Purpliuose atlaidas); DNP KPA G CD-R 59-3 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Dzidziulis, visada sakydavo Dzidziulis, aš kitap negirdėjau); Vait. ir tlk. (2022-07-27; Purpliuose, sako, aisim an atlaidų šūdo pakelt); Vait. (2022-08-02). L. Merkinės 2004: 180.

161. SODŽIAUS UPELIS. Žemės vardyno anketoje pasakyta, kad išteka iš Šaltinių kalnų, iš akies ir per kaimą srūva į Merkį (LŽV). Nustatyta, kad šiandien bevardis apie 0,7 km ilg. upelis prasideda kaimo Š pusėje, Merkio slėnio aukštumų papėdėje (maždaug LKS94: 521764, 6004314). Pradžioje jis teka į PV ir P, o žemupyje padaro lankstą ir pasisuka į R.

Pasakojama, kad į tą upelį ateidavusios iš Raganos miško (↑) raganos skalbti (U. M. Matukonytė, 1935 m. – LŽV). Janinos Mačionytės-Matonienės (65 m.) atmintyje kaimo moterys, jeigu skalbinių turėjo mažiau, skalbdavo toje upelio vietoje, kur jį kerta ir tuoj pat šakojasi kaimo kelias (LKS94: 521662, 6003997). Mitologinių siužetų neišliko.

Š. LŽV (M. Matukonytė, 1935); Vait. ir tlk. (2022-07-27). L. Merkinės 2004: 183; Buržinskis 2021: 156.

162. ŠALTINIS, kitaip FELIKSIENĖS ŠALTINIS, trykšta už 30 m į R nuo O. Salmanovičiaus namų (tai istorinė Kudarauskų sodyba), ties Merkio posūkiu ir istorinė brasta, kuria buvo važiuojama į Paūlius (LKS94: 521834, 6003981). Į P nuo šaltinio žiočių būta vienos iš trijų kaimo maudyklų, o į Š – Merkio gelmės, kurioje buvo maudomi arkliai (*Arklių bukta*). Čia pat kaimo žmonės žvejoj su *bradiniu*.

Šaltinis Merkio deš. krante, aukštumos papėdėje, srūva iš nedidelės šlapynės (cirko), kur įleistas betoninis šulinio žiedas su dangčiu (anksčiau čia prieš žiemą buvo merkiama užraugti agurkai). Šaltinis labai vandeningas, alma per juodalksnių šaknis ir akmenėlius į R (90°); jo vanduo skaidrus, gairus, ryškesnio poskonio neturi (Vait. ir tlk., 2022 m.).

N. Kvedarienė (59 m.) prisimena, kad močiutė M. Bingelytė-Mačionienė (1897–1992), kalbėdama apie Purplių šaltinio vandens gydomąją galią tikėjo, kad jis galįs išgydyti Nijolės trumparegystę. Tačiau reikia rieškutėse šį vandenį ilgiau palaikyti prie akių. J. Matonienė (65 m.) mena – minėtoji močiutė sakydavo, kad merginos, gal prieš kokius vakarėlius, eidavo čia praustis veidą. *Visi važiuodavo to vandenio, nes stebuklingai jis jaunina ir gydo* – taria J. Matonienė, žvelgdama iš O. Salmanovičiaus kiemo žemyn, laukdama, kol tyrėjai apeis, paragaus šaltinio vandens. O tada šūkteli, kad čia šalia yra Žardėliu vadintas

374 pav. Purplių Feliksienės šaltinis (iš V). 2022 m.

gražus laukas, kuriame saulė teka, rytais labai gražu (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Marijona Česnulytė-Stoškienė (75 m.), gim. Lavyse, dabar gyvenanti Paūliuose pasakoja, kad apsirgęs jos anytos senelis Purpliuose prašė⁸⁷: *Cik parneškit, vaikeliai, šalcinio vandens, kur priešais saulį teka <... > in saulį va, kur teka, jau jis skaitė, kad padeda <... > nuo visokių ligų* (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 56-1; plg.: *Kap jis apsirgo, tai jis liepė visiem parnešči: Parneškit, vaikeliai, man šalcinio vandens, kur priešais saulį teka, tai aš pastaisysiu ir nemirsiu* – U. D. Blažulionytė, 2022 m., DNP KPA G CD-R 56-13). Pasakojama, kad šioje Merkio pakrantėje prie šaltinio sielininkai sustodavo valgyti pietų (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 56-1; 56-13; Vait. ir tlk. (2022-07-27); Vait. (2022-08-02; Tikrai labai minkštas tas vanduo).

⁸⁷ Iš paminėtų orientyrų aišku, kad kalbama apie tą patį Feliksienės (tarm. Peliksienės) šaltinį.

375 pav. Purplių Trako ežeras. Apie 1890 m.

163. TRAKO EŽERAS. Taip vadinama šiandien nusausinta vietovė už 0,16 km į R nuo kelio į Degsnės atšakojimo iš kelio Vilnius–Druskininkai, į Š nuo pastarojo kelio (apie LKS94: 519253, 6005226).

Daugų ažarų kap nulaido, sumažino, tai išdžiūvo ir Trakas. Reiškias, požemiū buvo kokis ryšys – Daugai su Purpliais <...>. Kap būna atolydziai pavasarj, tai tas Trakas jau būna pylnas, net per plentų aidavo vanduo <...> Šamalnaicis – siaura pievaitė. Kap Trakas pylnas, tai per Šamalnaicj aidavo vanduo in miškų <...>.

PUVOČIAI, Marcinkonių sen.

164. PERKŪNO AKMUO (KVR 42673) stūkso už 0,36 km į Š nuo Grūdų ir Merkio santakos, 0,1 km į ŠV nuo Puvočių poilsiavietės, Merkio vagoje, arčiau deš. upės kranto, prie buvusios Vinco Kudarausko ganyklos (LKS94: 519932, 5998410). Tai stambus, apie 3 x 4 m dydžio granito riedulys, kurį kitados Perkūnas perskėlęs į dvi dalis: *Perkūno trenktas, pusiau įskeltas* (P. Ieva Kudarauskienė, apie 50 m., Puvočiuose. U. J. Janulevičius, 1935 m. – LŽV); *Po Puvočiais Perkūno akmuo yra, o tį pavadinimas, dėl ko? Trenkta perkūno in tų akmenį, jis visas pajuodis, apsvilis* (P. Stasys Plutulevičius, 79 m., gim. ir gyv. Mardasave. U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 44-5).

Ties Perkūno akmeniu prasideda ir maždaug 70 m tęsiasi akmenuotas ir sraunus Merkio ruožas. Atrodo, iš kairiojo kranto į upės vidurį įkypai sukrautos trys, iš dešiniojo – dvi dviejų ar galbūt trijų aukštų akmenų sienelės. Tai senovės žvejybos vieta – takišys (kitaip

376 pav. Purplių Trako ežero vieta. 2019 m.

Laumės balose tį nakcimi stūgavo ir stūgavo, kap gyvates. Tai plauna audeklus, kultūvēm muša tį jos. Plauna balon, kur dabar jau išdžiūvus, Trakas kur (P. Vytautas Bingelis, 82 m., gim. Purpliuose, gyv. Merkinėje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 59-2).

Š. DNP KPA G CD-R 59-2; 59-6 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Buvo Žemukė sala ir Aukštukė <...> tep kap ežeriukas, sala tokia buvo vidurin. Per šitų Žemukį salų perbrisdavom, o Aukštukėn berniukai perplaukdavo).

perkolas arba persėda) (Vait., 2019 m.). Istorijos šaltiniai Puvočiuose mini Merkinės piliai, vėliau valdovo dvarui priklaususią Merkio žvejybinę užtvartą (lenk. jaz). Čia buvo gaudomos lašišos, lydekos, unguriai (Merkinės 2004: 147).

Kad [iš Puvočių sodžiaus] pasiektum Perkūno akmenį, vieną vasarą reikia ryžtis skersai krauliu perplaukti Merkio upę ir atsidurti kitame jos krante, trejetą kilometrų kulniuoti prieš srovę stačia, klampia, draskėmis ir gailiomis dilgėlėmis apaugusia pakrante iki Bulono „kalionijos“, porą metrų pabristi gilaus vandens sraunuma ir užsiropšti ant Perkūno akmens. Mano paauglystės laikais ant šio akmens augo į žemas, susiraizgiusias samanų panaši žolė badiaga⁸⁸. Gličiu jos gniužulu vieni kitiems brūžindavom skruostus. Smarkiau pabraukus veidas nuo jos pradėdavo perštėti ir kuriam laikui skaisčiai nurausdavo. Mergaitės kartais

⁸⁸ Taip vadinama upinė durlė (*Spongilla fluviatilis*).

377 pav. Puvočių kaimas Merkinės seniūnijos žemių plane. 1836–1837 m.

ir specialiai „vietoj ružo“ šita žole pasitrindavom žandus (Marcinkevičienė 2003).

Sakydavo, kad kadaise mylintys žmonės abudu užsimušė pas tų akmenį. Nu kapgi, reiškia, nusižudė abudu. Insimylėjį abudu, ir kažkas jiems kliudė. Tai, sako, nusižudė pas tų akmenį (P. Izabelė Plokštytė-Bingelienė, 89 m., gim. Margionyse, nuo 1947 m. gyv. Puvočiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 61-1).

Mūsų [Puvočių] kaimo samdinys pamilo turtingo ūkininko dukterį. Matyt, meilės būta abipusės ir karštos, nes, nepaisydami griežtų tėvų draudimų, įsimylėjęliai nutarė būti kartu. Meiliai beburluojančius, besitariančius ant didelio akmens tarp brūzgynų, čeraškynų juos ir užtiko mergaitės motina. Sako, kad pirmi jos žodžiai buvę: „Kad jus Perkūnas suvienčiavot!“ Iš giedro dangaus trenkęs žaibas. Atsitokėjusi motina vietoj vaikų

pamatė tik perpus perskeltą akmenį... (Marcinkevičienė 2003: 54; plg.: Puvočių 2021).

Pasakojo, kad buvo tenai kokie atsitikimai, ten jaunimas buvo, tai kas ten. Kad ten kažkokia pora, trenkė į ją, nežinau, kas ten. Ilgas, senas laikas, aš senas, jau pamiršęs. Jan trenkė kažkada, ir vadina [Perkūno akmuo] (P. Jonas Jakavonis, 89 m., gyv. Kasčiūnuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 24-5).

Aidavom Merkin velėc, nusprausc, karvelas girdėm, nakcigonėn ir arklius prausėm. Tai porino tį apie akmenį, katrin perkūnas trunkė. Aš baili, tai arci navet nesarcindavau, man kap tai rodės, kad jagu jau tį perkūnas trunkė, tai nevalia

[O kol trunkė?]

Gal jau ir nepamenu gerai. Neva in veselnykus, ba merga (nuoteka) per sylų vežta pasakius, kad geriau jau mirsiu, ale už nemylimo neisiu. Va, ir virto akmeniu.

378 pav. Puvočiai. 1) Perkūno akmuo; 2) Stavario akmuo; 3–4) Alešninko (Alešniko) kalnas ir akmens vieta. Apie 1890 m.

Nesaka tekėc už nemylimo, ale anksčiau mažai kas paisė. Giminės sutardavo, tėvai suderėdavo.

Apie kožnų didesnį akmenį vis kų tai sakė, gi piesky nuosa akmenų nedaugel (P. Ona Grigaitė-Tamulevičienė, gim. 1916 m. Kabeliuose, nuo 1939 m. gyv. Puvočiuose. U. O. Drobelenė).

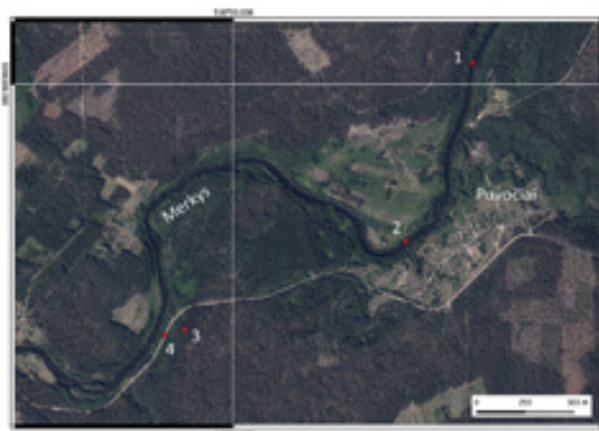
Su Perkūno akmeniu buvo susijęs Puvočių paauglių – piemenų – išbandymo paprotys: buvo privaloma nuo Perkūno akmens nuriedėti į upę ir tris kilometrus, neaplenkiant *pečių, buktų, sukrių verpetų*, nuplaukti iki Stavario – kito ypatingo akmens (↑).

Stavaris įsibėgėjusią Merkio srovę „laužia“ į dvi dalis. Tam priešindamasis upės vanduo įgaudavo tokią jėgą, kad likti nenuneštas ir užsiropšti ant Stavario galėdavo ne kiekvienas piemuo. Ant akmens jie išsitemkdavo keliese. Bernaičiai, ištiesdami rankas, dažnai padėdavo mergaitėms užsiropšti. Atsidūrę vidury upės nuošalioj vietoj, tiek bernaičiai, tiek mergaitės pasijusdavo suaugę, vienas į kitą jau nežiūrėdavo kaip į „bobas“ ir „durnius“ (Marcinkevičienė 2003; plg.: *Jeį pajėgi sraunumoj užsiropšti ant Stavario akmens, gali sakyti, kad vaikystei sudie. Berniukai pirma atplaukdavo ir sulipdavo ant Stavario; kai mes, mergaitės, atplaukdavom, jie rankas paduodavo ir užtempdavo ant akmens – Puvočių 2021*).

Už 0,88 km į ŠR nuo Perkūno akmens Merkyje yra Vanago akmuo (LKS94: 520685, 5998875).

379 pav. Puvočiai. 1) Perkūno akmuo; 2) Stavario akmuo; 3–4) Alešninko (Alešniko) kalnas ir akmens vieta. 1949 m.

380 pav. Puvočiai. 1) Perkūno akmuo; 2) Stavario akmuo; 3–4) Alešninko (Alešniko) kalnas ir akmens vieta. 2019 m.

Š. LŽV (J. Janulevičius, 1935); LTR 8242/14 (Kartą supykęs Perkūnas trankešis virš Gudų girios. Kai perskėlęs Merkin įbridusį akmenį, jo pyktis atslūgęs); Šidiškis 1995: 28; O. Drobelenės inform. (2022-10-16); DNP KPA G CD-R: 24-5; 44-5; 61-1; 61-4 (D. Blažulionytė, 2021 m.; Vienas Perkūno akmuo datrenktas, o kitas nedatrenktas); Vait. (2019-04-26); Vait. ir tlk. (2022-05-04; Skaitos, griaustinis perskėlė); Vait. ir tlk. (2022-07-27; Visas laikas jis ir yra aprūkšs tokis). L. Marcinkevičienė 2003: 54; Merkinės 2004: 147, 180 (klaidingai cituojamas padavimas apie Stavarij), 345 (nuotr.); Černiauskai 2006: 36 (nuotr.); Puvočių 2021: 55–56 (Netinkamą berną išsirinkusiai dukrai palinkėjusi: „Kad jus Perkūnas nutrenktų!“).

381 pav. Puvočių Perkūno akmuo (iš P). 2021 m.

165. STAVARIO AKMUO stūkso už kilometro žemiau Perkūno akmens (↑), 0,11 km į š. nuo k. kapinių, Merkio viduryje (LKS94: 519589, 5997490). Tai stambus, kiek iškiliu viršumi riedulys išilgai tėkmės, kurio viršutinė dalis kartais kyšo virš vandens, kartais yra visiškai apsemta. Tuoj už akmens – Merkio verpetas (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Pasakojama, kad akmeniui pavadinimą davė sielininkai (stavarys – rago atšaka, išsikišęs šakos galiukas). Stavaris Merkyje trukdė sielininkams, jie sakydavo, kad „ant Stavario suslaiko medžiai“, o kai kurie vietos gyventojai įsigudrino tuos užstrigusius rąstus vogti ir pasistatydino sau namus (P. Marytė Puvačiauskaitė-Bingelienė, 81 m., gyv. Puvočiuose. U. V. Balkūnas ir M. Tamulevičius, 2012 m.).

Merkin akmuoj. Po tuo an to akmenio užėjo laumės – audeklus velėjo žiemos metu. Iš to, nok to akmenio išvelėję audeklus, nuvejo in pirtį. Pirtin išsiprausj vėl sugrįžo in tą akmenį. Nok to akmenio nuvejį vėl jau jos...

382 pav. Puvočių Perkūno akmuo (iš R). 2019 m.

inej in upj, nuvej išsi... ir pragaišo (P. Tomas Prieskienis, 74 m., Puvočiuose. U. J. Dovydaitis, 1967 m. – LTR 3924/382).

383 pav. Puvočių Perkūno akmuo (iš P). 1993 m.

Kap ciktai per Jonus⁸⁹, tai suveina kokios tai moterys ir plauna rūbus. Paskui nuok to akmenio nueina pirtin. Vyrų maudės, ir jos atėjo praustis. Tadu vyrų išbėgo iš pirties, o jos paliko.

[Laumės] kap moterys, kasos didelės. Ir tie vyrų pasakojo, kur pirty buvo. Sako, šešios atėjo moterys ir diktos, zdaravos moterys (P. Tomas Prieskienis, 74 m., gyv. Puvočiuose. U. N. Vėlius, A. Eimanytė, 1967 m. – LTR 3923/3).

Taip pat ↑ Puvočiai, Perkūno akmuo

Š. LTR 3923/3; LTR 3924/382; Šidiškis 1995: 28; DNP KPA G CD-R 60-2 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Pasakojo, kad laumės ciktai susrenka, laumės tįnais an to akmenio); Balk. ir tlk. (2012-01-15); Vait. ir tlk. (2022-05-04; Tj an jo labai susigrūdavo kaladės⁹⁰). L. Marcinkevičienė 2003: 54.

384 pav. Puvočių Perkūno akmuo (iš V). 2021 m.

⁸⁹ Šv. Jono dieną.

⁹⁰ Plukdomų rąstų pavadinimas.

385 pav. Puvočių kaimo jaunimas valtyje (čaikoje). 1949 m.

386 pav. Puvočių Stavario akmuo (iš PR). 2022 m.

166. ALEŠNINKO (tarm. ALEŠNIKO, ALEŠNYKO) KALNAS ir AKMUO yra k. vakaruose, į R nuo Skroblaus ir Merkio santakos, prie kelio į Merkinę. Alešninko kalnu vadinamas mišku apaugęs status, apie 15–17 m aukščio Merkio slėnio aukštumos kraštas (apie LKS94: 518449, 5997036). Teigiama, kad dalis šios kalvos buvo nukasta tiesiant kelią.

Pasakojama, kad kadaise praeiviai čia išvydę ištaiginę karietą, kurioje sėdėjusi juodai apsigaubusi ponija. Vaiduoklė buvusi tokia įspūdinga, kad dėl to kažkada Pamerkiaus vadintą kaimą pervadino į Pugačius, t. y. Puvočius (Puvočių 2021; Sako, kad anksčiau ant šio kalno vaidendavosi koki kap šešėliai – Balk. ir tlk., 2012 m.).

Alešninko kalno vakarinėje papėdėje, pievoje-ganykloje ilgai stūksojo maždaug 1 x 1 m dydžio, apie 1 m aukščio akmuo, ant kurio matėsi raudonos kraujo dėmės (apie LKS94: 518348, 5997010). Kalbėta, kad senovėje ant to akmens kažkas buvęs nužudytas, o nekaltas kraujas amžiams į jį įsigėręs (Puvočių 2021; plg.: *Tai vienų kareivį lenkų nušovė. Tas kareivis gal sėdėjo an to akmenio, kraujas kap sukietėjo, ir liko ta spalva* – P. Vincas Puvačiauskas, 80 m., gim. ir gyv.

Puvočiuose – Vait. ir tlk., 2022 m.). XX a. antroje pusėje tvarkant kelią į Merkinę, šis akmuo buvo užpiltas žvyru, dabar yra po keliu nematomas.

[Akmuo] stovėjo šalia kelio, važiuojant arkliais tėvai vis rodydavo jį ir sakydavo, kad čia [lietuviai] nukankino lenkus [pasieniečius], ir dar kraujas matos⁹¹. Prieš keliolika metų tvarkant, lyginant kelią jis dingo. Sako, kad ir anksčiau ant šio kalno vaidendavosi koki kap šešėliai (P. Marytė Puvačiauskaitė-Bingelienė, 81 m., gyv. Puvočiuose. U.V. Balkūnas ir M. Tamulevičius, 2012 m.; plg.: *Ten buvo net kraujo dėmės, matės į akmenį įsigėrę. Ten atitempia žydus, padeda galvą...* – U. D. Blažulionytė, 2011 m. – DNP KPA G CD-R 74-4).

Ilgainiui Puvočių gyventojai atkreipė dėmesį į kitą Alešninko kalno V papėdėje, už 75 m į ŠR nuo Skroblaus ir Merkio santakos, už 6,8 m į ŠV nuo Merkinės kelio esantį akmenį (LKS94: 518178, 5996781). Jis labai apkerpėjęs, 1,15–1,5 x 2,35 m dydžio (pailgas Š–P kryptimi), 55–60 cm aukščio; ŠR pusė užnešta smėliu, o PR pusėje – lyg sėdėjimui patogiai aikštelė ir išilgai akmens matyti įtrūkimo žymė (Vait. ir tlk., 2022 m.).

O čia, kap nuo Skroblaus aini, irgi akmenai netoli kelio,

⁹¹ Demarkacinė okupuotos Lietuvos dalies linija buvo išvesta kaip tik pro Skroblaus žiotis ir tolyn į rytus Merkio viduriu. Istorija žino 1938 m. kovo 11 d. incidentą, kuomet Lietuvos pasienio policininkas J. Lukoševičius nušovė reikalavimui sustoti nepaklusį lenkų pasienietį Stanislavą Serafiną. Ar būtent šį įvykį mena Puvočių gyventojai, neaišku.

ir yra tokie kap ryžtakėliai tamsūs⁹². Tai, sako, kad tį nužudė žmogų an to akmenio ir tas kraujas liko, niekas nenuplovė. Ir dartės. Nedaajus. Kap nuslaidzi nuo to kalno, kap mes vadzinam Alešnikas, tį Skroblus ragėc, po vienai pusei miškas, o po dešinei cie akmenai. Sako, kruvini akmenai, kad nužudė žmogų, ca kruvini. Ca ne už mano galvos, ne už mano pomiecijs, jau cia seni tep sakė (P. Izabelė Plokštytė-Bingelienė, 89 m., gim. Margionyse, nuo 1947 m. gyv. Puvočiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m. – DNP KPA G CD-R 61-1).

Š. DNP KPA G CD-R 61-1; Balk. ir tlk. (2012-01-15; Dar ir dar akmuo kruvinas nuog lenkų kraujo); DNP KPA G CD-R 61-4 (D. Blažulionytė, 2021 m.; Kai vieškelį tiesė ir tas akmuo yra apkastas, apipyltas netyčia); DNP KPA G CD-R 74-4 (D. Blažulionytė, 2011 m.); Vait. ir tlk. (2022-05-04). L. Puvočių 2021: 55.

Taip pat ↑ Norulių gir. *Laumės bala*

RADYŠČIUS, Merkinės sen.

167. AŽUOLAS auga 0,39 km į ŠV nuo Radyščiaus piliakalnio (KVR 22962), 0,1 km į P nuo kelio Merkinė–Leipalingis, Viktoro Meižio sodybos (valdo ją nuo 2004 m.) rytiniame pakraštyje (LKS94: 501970, 5999581).

Medis 2,5 m apimties, nuo seno prie jo buvo prikaltas kryžius (sodybos gyv. namas pastatytas 1925 m.).

RAITININKAI, Merkinės sen.

168. GOJAUS PIEVA minima Zigmo Videikos (R pusėje) ir Liudo Baryso (P pusėje) žemėje, apie 1 ha. Tiklesnių duomenų nėra.

RODUKA, Merkinės sen.

169. LAUMĖS TILTAS yra vietovė, minima Merkyje ar jo krante. Padavimas apie Laumės Tiltą buvo siejamas su dideliu (kap būdinkas, dzidzausiu) Rodukos akmeniu, kur naktigonėn atjojusius vyrus baidydavo, laumės neleisdavo jiems gulėti (P. Antanina Volungevičienė, gim. 1900 m., gyv. Rodukoje).

Tiklesnių duomenų apie šią vietą nėra, su ja atsargiai gali būti siejama ši saktmė:

387 pav. Radyščiaus ąžuolas. 2022 m.

Maždaug 2002–2003 m. į šį ąžuolą trenkė perkūnas, kryžiaus skeveldros lėkusios iki pat Merkinės kelio. Neilgai trukus kažkas prie medžio kamieno vėl prikaltė nedidelį kryželį, kuris čia yra iki šiol.

Š. M. Bodrijė inform. (2022-05-19; 2022-08-12).

Š. LŽV (G. Jankauskaitė, 1935; Durpinė pieva).

Tį buvo pircis, tį kur [Rodukos upelis] Merkin lakia. Ale buvo nevalia aic nakciu, ba laumės bernus upėn vilioja. Išaini, o tį daili merga baltais marškiniais, palaidais plaukais. Jau tokia daili, tokia daili maudos. Jagu persižegnoji, tai ir girdzi, prapuola ūkuosna rūkuosna, o jagu ne, tai tiesia ilgas rankas ir kviecia vandenin. Va ir pradingdavo bernas. Užkūtendavo laumės.

Tį jų kokia tai vieta, laumėms rinkcis būdavo. Daug

⁹² Ryžtakėliais vadinami įvairiom kryptim akmens paviršių išraižę grioveliai ir lankeliai.

388 pav. Rudnelės kaimas istoriniame Varėnos dvaro žemių plane. 1855 m.

kas sakė matis, balsus girdėjis. Jos tį ant akmenio plaukus šukuodavos (P. Antanas Tamulionis, gim. 1933 m. Noruliuose, nuo 1958 m. gyv. Rodukoje. U. O. Drobelenė).

Š. O. Drobelenės inform. (2022-10-16). L. Kap laumės 1994.

RUDNELĖ (of. Rudnia), Merkinės sen.

170. GUGUCIO KALNAS stūkso už 0,1 km į Š nuo k., Skroblaus ir Kubilnyčios up. (↑) santakoje, Norulių gir. Duburių mš. 520 kvartalo PV kampe (viduryje – LKS94: 519908, 5993037). Tai atskira masivi 230 x 300 m dydžio (pailga Š–P kryptimi), 24–28 m aukščio stačiašlaitė kalva plokščia nelygia aikštele; vakariename šlaite yra seno užvažiavimo ant kalno žymės (Vait. ir tlk., 2022 m.).

391 pav. Rudnelės Gugucio kalno šlaitas. 2021 m.

389 pav. Rudnelė. 1) Gugucio kalnas; 2) Kubilnyčios upelis. Apie 1890 m.

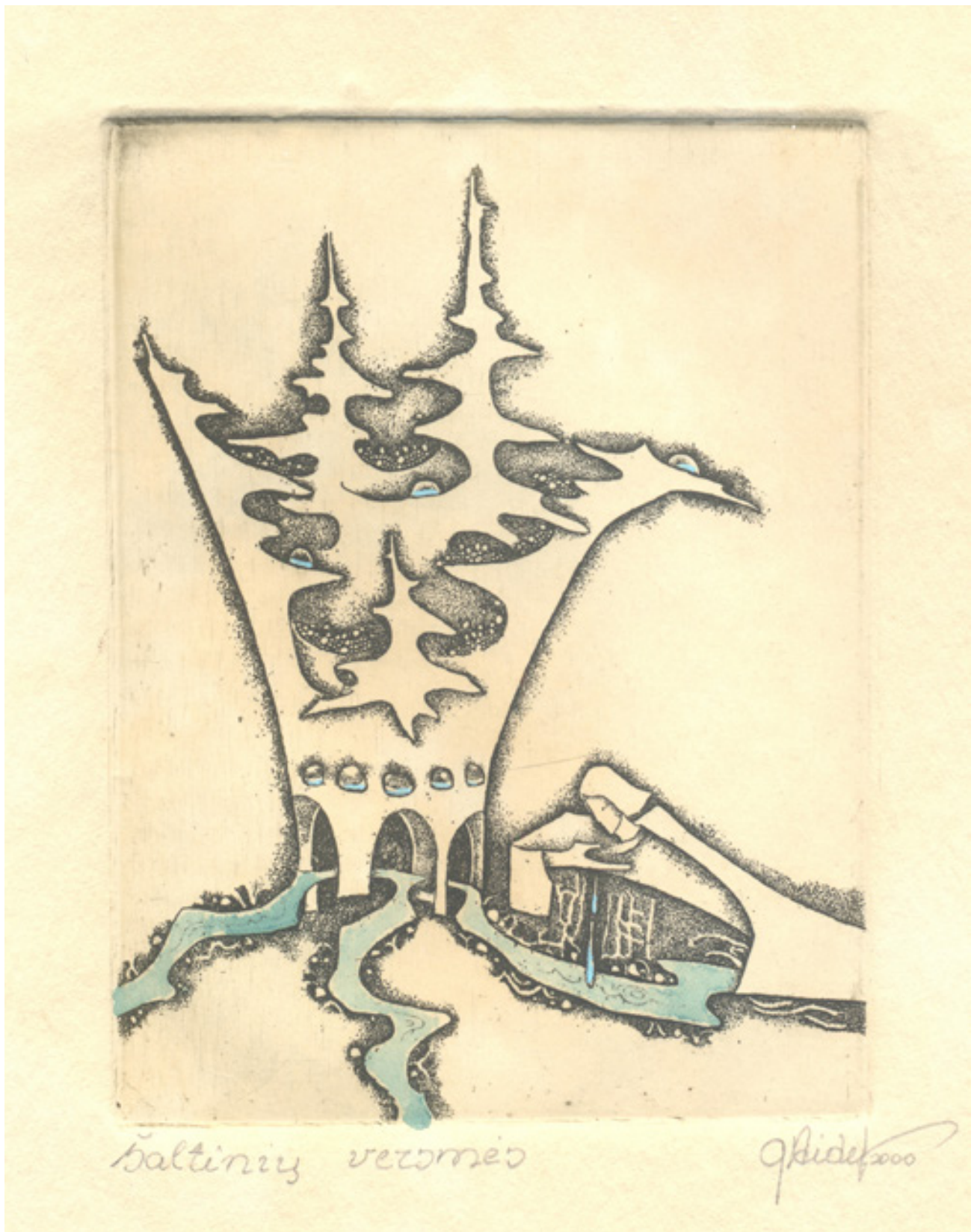

390 pav. Rudnelė. 1) Gugucio kalnas; 2) Kubilnyčios upelis. 1949 m.

Dailininkė Gražina Didelytė, daug laiko praleidusi Rudnelėje, 1998–1999 m. sandūroje dienoraštyje pažymėjo, kad XX a. viduryje kaimo gyventojai ant

392 pav. Prisiminimais apie Rudnelę dalijasi Algirdas Šibaila. 2022 m.

393 pav. Gražinos Didelytės miniatiūroje – Rudnelės šaltiniai. 2000 m.

394 pav. Rudnia. 1) Ķūlā Ķvirtusio āžuolo vieta; 2) Badarų āžuolai; 3) Őaltinio vieta. 1949 m.

395 pav. Rudnia. 1) Ķūlā Ķvirtusio āžuolo vieta; 2) Badarų āžuolai; 3) Őaltinio vieta. 2019 m.

Gugucio rinkdavosi sutikti Naujūjų metų, Ķkurdavo Ķia Őventinį lauŐą. Liudijimū, kad Ķia buvo renkamasi Ķ Őventes, yra ir daugiau, plg.: *Ainam tĶ an to kalno, uŐeinam ir dainuojam uŐajĶ, jaunimas* (DNP KPA ES 2-1). *Labiausiai mėgstamas Gugucis⁹³ buvo vaikū. Ten, kad, reiŐkia, prasideda tas Gugucis, molio dar buvo. Tiesiai nueini ir paeini virŐum kokĶ pusanthro, du Őimtus metrū, ir Ķia nuoŐulnumas eina nuo kalno iki kelio Őemiau, nu tai ten grynas grynas smėlis. Mes ten Őokinėdavom, bėginėdavom po tą Őlaitą: Ķsibėgėji ir leki, krenti. [Őiemą] su slidėm važinėdavom* (P. Algirdas Őibaila, 89 m., gim. Rudnelėje, gyv. Marcinkonyse. U.V. Vaitkevičius, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 66-8).

Ő. DNP KPA ES 2-1 (R. Norkūnas, 2007 m. Dar yra tokis, Gugucis vadzina, galan kaimo); DNP KPA G CD-R 66-8 (Jeigu tik-tai va, kokios Őventės būna, tai an Gugucio, jau tenai salvės

171. KUBILNYČIOS ŐALTINIS trykŐta ĶV nuo k., Noruliū gir. Duburiū mŐ. 536 kvartale, net 28 m gylĶ siekianĶio Rudnelės sufozinio cirko V Őlaite (LKS94: 519219, 5992631). Vanduo srūva R kryptimi iš dviejū nedideliū griovū, teka duburio Ő pakraŐiu ir maŐdaug uŐ 0,9 km, Rudnelės k. Ő pakraŐtyje pasiekia Skrobliū; aukŐĶio skirtumas tarp iŐtakū ir ŐioĶiū – net 10 m. Vanduo skaidrus, bekvapis, minkŐtas (bendrasis vandens kietumas 2,96 mg-ekv/l), 7,7 °C temperatūros (matuota 2014-04-16); jame maŐai mineraliniū

396 pav. Ķūlā Ķvirtusio Rudnios āžuolo liekanos. 2022 m.

duoda, iš armotū <...>. Visas kaimas jĶ valdė); Vait. ir tlk. (2022-09-23).

medŐiagū (233 mg/l), nedidelė ir geleŐies koncentracija (0,11 mg/l) (Kadūnas ir kt. 2017).

Őaltinio vanduo buvo labai Őaltas ir buvo laikomas sveikatą teikianĶiu. Őmonės juo gydė akis, plaudavo Őaizdas (DNP KPA).

Ő. DNP KPA R 6-1 (KubilnyĶios upelis); DNP KPA G CD-R 23-31 (D. BlaŐulionytė, 2022 m.; Ima poryc apie tū KubilnyĶiū, kap tĶ strokai rodės, ar tĶ kas rodės <...> kaŐkas, sako, nakciu jei aini, kap tĶ visoki bildukai, tai tas pasrodo, tai tas). L. Kadūnas ir kt. 2017: 256–257.

⁹³ Dzūk. *gugucis* – Ķ apvalū kuodelĶ susukti plaukai (D. BlaŐulionytės past.).

397 pav. Prie vieno iš trijų Rudnios ąžuolų – Julius Badaras (iš V). 2022 m.

399 pav. Rudnios ąžuolai Badarų sodyboje (iš V). 2022 m.

RUDNIA, Kaniavos sen.

172. AŽUOLAI. Seniausias Rudnios ąžuolas augo k. vakarinėje dalyje, Adomo Badaro ir Marijos Kaziu-konytės-Badarienės sodyboje (senieji šeimininkai; dabartinis adresas – Malūno g. 15), Ūlos kair. krante. Per 1958 m. potvynį medis nuvirtų į upę ir iki šiol vandenyje yra išlikusi jo kamieno su viena didesne šaka dalis (LKS94: 543465, 5992619).

Juliaus Badaro (69 m.) pasakojimu, ąžuolas buvo tūkstantmetis, 30-ties ar daugiau metrų aukščio, todėl jam nuvirtus, vaikai per Ūlą dar ilgai vaikščiojo šiuo lieptu. Kaimynė Pakulienė kitados yra klaususi, ar jis žinąs, kad prie tėvų ąžuolo rinkdavosi žmonės ir meldėsi. 2015–2016 m. J. Badaras ąžuolo atminimui šalia tos vietos, kur jis augo, simboliškai pasodino tris ąžuoliukus (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Vyresni vietos gyventojai iki šiol žino padavimą, kad

prie Rudnios ąžuolo vaidilutės kūreno šventą ugnį (kartais teigiama, kad ugnį jos kurstė ir jotvingiai Perkūnui meldėsi Badaro Daržu vadinamoje Ūlos lankoje (viduryje – LKS94: 543587, 5992661) – Vait. ir tlk., 2002 m.).

Į PV nuo vieno iš Badarų sodybos gyvenamųjų namų (seniau čia stovėjo sodybos tvartas), šlaitelyje, auga 5,15 m apimties ąžuolas senolis, kurio kamienas 1,4 m aukštyje išsišakoja į kelis (LKS94: 543503, 5992528); į Š nuo jo auga antras Badarų sodybos ąžuolas senolis – dvikamienis, 4,3 m apimties, tačiau 1963 m. įtrenkus perkūnui, jame ėmė formotis drevė; trečiasis ąžuolas auga į V nuo pirmojo, jis vieno kamieno, 4 m apimties, sveikas (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. Vait. ir tlk. (2002-08-06); Vait. ir tlk. (2022-09-24).

398 pav.
Trys Rudnios ąžuolai
Badarų sodyboje
(iš ŠV). 2022 m.

173. ŠALTINIS. Tryško į PV nuo k., už 0,15 km į P nuo kelio į Lynežerį, Rudnios mš. 73 kvartale, pelkėtame duburyje (maždaug LKS94: 543209, 5992302). Tai būta nedidelės akies, iš kurios vanduo sruvo Ūlos link (R kryptimi). Tikslėsių duomenų trūksta (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Kap mes ajom bažnyčion, tai tį visadu nusiaunam, nusprausiam, sustojam, ir [šaltinis] iš po kalno prieš saulį [teka], o tį toliau pieva, o pievu Ūla teka <...>, vanduo šaltas šaltas.

[O ką sakydavo senos moteros apie tų vandenį?] Vienos sako, pamačnas, sako, prieš saulės tekėjimą iš po žamės teka, tai geras vanduo, visokias ligas gydo <...>. Sako, kur prieš saulį iš po kalno, tai vanduo pamačnas, šventas.

[Dėl ko prieš saulį?]

Nu kažkas yra svarbaus iš Džievo pusės, Džievas laidžia.

[Nesakydavo, kad reikia prauscis, kad dar geriau padėtų?]

Gal kap saulė teka, ba jau šicie kur šaptūnai, jie išgūscius varo, tai [reikia] kad būt saulė nuslaidus – piktos

400 pav. Rudnios gir. 1) Paršelio ežeras; 2) Žvirgždinės upelis (A – Rudnios titnago kasykla, KVR 38413; B – Rudnios sen. gyvenvietė, KVR 32940). 2019 m.

dvasios patamsiais vaikšto (Veronika Badaraitė-Mortūnienė, 86 m., gim. ir gyv. Lynežeryje. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA).

Š. DNP KPA G CD-R 38-15 (Rudnion cik iš rytų teka šalcinis, kur prausėmės vis iš po kalno, priešais saulį); Vait. ir tlk. (2022-09-24).

RUDNIOS gir.

174. PARŠELIO EŽERAS telkšo už 1 km į PV nuo Kaniavos k., Rudnios mš. 554–555 kvartaluose (LKS94: 545569, 5994320), yra lašo formos, 12,5 ha ploto, nenuotakus.

Kaniavos ažaras cia. Paršeliu dar buvo praminį ažarų. Niekas, sako, nebuvo nuskendis, cik paršelis. Tai todėl vadindavo Paršeliu (P. Antanina Kalbonaitė-Marcevičienė, gim. 1925 m., gyv. Kaniavoje. U. D. Blažulionytė, 2012 m.).

175. BLIŪDELIO EŽERAS telkšo Kašėtų mš. 56 kvartale, į V nuo miško kelio Lynežeris–Kašėtos. Krantai pelkėti, ežeras 35 x 65 m dydžio (viduryje – LKS94: 538349, 5993135).

Kašėtų link yra ežeras Bliūdelis, prie kurio, kaip

176. MERGŲ PYLIMAS yra Lynežerio mš. 89 kvartalo PV dalyje, jį kerta kelias Lynupis–Rudnia, iš P ir R pusių šlaitai leidžiasi į griovas (viduryje – LKS94: 539161, 5992039). Tai didelės, plokščios smėlio aukštumos (ji iškyla į 9–11 m aukštį virš raisto) kyšulys.

Įdomu, kad Kaniavos pribuvėja mažiesiems yra sakiusi, jog naujagimį parnešė būtent nuo Paršelio ežero: Vaikeli, išajau vandenio, tai, kap jau sako, rėkia vaikas. Klausiau, klausiau, nugi išsiklausiau an ažaro, tai, sako, nuvejau, radau ir parsinešiau.

Š. DNP KPA G CD-R 22-1.

žmonės sako, seniau velniai vežimų ašis laužė ir ratus numovinėjo.

Š. VUB f. 213–126, [be Nr.].

Ravas iš vienos pusės ir iš kitos pusės, tai būk tai sako, kad seniau ten tekėjo vanduo. Gal nuog ledynmečio metų ar kada ten tekėjo vanduo. Nu ir kaip ten reikėjo praeit žmonėm ar pravažiuot, ar tiksliai aš pasakysiu, tai mergos (tadu po kaimus buvo tų merginų, vadino

401 pav. Rudnios gir. 1) Mergų pylimas; 2) Peklos šlapynė. Apie 1890 m.

402 pav. Rudnios gir. 1) Mergų pylimas; 2) Peklos šlapynė. 1949 m.

jas mergom). Mergos ėjo ir kada, sako, atlankuose vačia, va pakėlusios sijonus nešė smėlio ir ten pylė, ir vis pylė, ir vis pylė. Kad būtų galima [praeit], kad netektų vanduo. Ir nuo to, sako, liko pavadinimas – Mergų pylimas. Mergos pylė ir Mergų pylimas, taip ir liko. Pasakojo cia mūsų tėvai dar, cia velnias žino kadu buvo (P. Ona Avižinytė-Mortūnienė, 81 m., gim. ir gyv. Lynežeryje. U.V. Vaitkevičius, 2022 m.).

Tenai ant kelio buvo [pylimas], in kaimų kap eina. Ir per tą ajo upelaitė kokia, tekėjo iš kažkur tai. Kap jos [mergos] basos ajo, reikėjo per tą kelaitį perbrist. Ne šitos [moterys], kur dabar gyvena, bet dar jų mamos gal.

Kų aš žinau, kadu tą tep buvo. Ir žinok, kų tą jos nusprandė – man tep pasakojo, aš tiek girdėjau, taigi aš nematiau – kad jos nutarė visos: davai, išpilkim tą kelalį, kad nebėgt per kelių vanduo. Per šitų patį, kur jos aina bažnyčion. O tą prie pat kaimo, netoli (ne, dar kaimas gal kokį porą kilometrų, gal trys, kap vadinotų vietų, kur bėgo tas vandenėlis). Ten raistas kokis buvo, kokis ta[i] ažarėlis buvo. Ar jis dar yra ar nėra, aš nežinau.

Aš tik girdėjau nuo senovės. Ne šitos, kur va dabar yra mano amžiaus [moterys], bet dar kitos [pylė]. Senai. Ir jos, sako, atlankais ar tą žiūrtais kokiais. Kap tą buvo, tep.

[O Jūs pati tą pylimą matėt, ten buvot?]

Aš? Kiek kartų ajau. Bet ar jis dabar yra, tai... ten tas kalnas yra ant pacio kelio. Ciktai posūkis, tą jokio kalno nėra dzidelio. Paprastas kelias, cia kalniukas. Bet tą buvo tokis ravas. Tan ravan vanduo bėgo, kap man pasakojo, aš tai nematiau. Dabar tai jau nėra. Užpilta.

403 pav. Susitikimas su Marijona Akulavičiūtė iš Rudnios. 2022 m.

Žvyrkelis. O tada gal važinėjos cik su arkliais dar ar tą jos pieškom ajo.

Paprasčiausiai kaimo merginos, katros ajo in bažnyčių kiekvieną mielę šeštad... sekmadienį. Mergos bažnyčion basos ajo. O batelius ar tą kokius tapcius nešėsi rankon, kad nesuplėšyt, kad persiaut pagal bažnyčių tiktai.

Ir jos, žinok, sako, nešė nešė, gal jos tą ilgai nešė tą, gal kiekvienų kartų atajo kur iš namų ar iš kur. Iš kur jos ėmė [smėlio]? Iš to pacio kelio gal? Sėmė pieskų ir užpylė tą takelį, kad būtų jom... nereik[t] brist, ale būtų sausas kelias. Nu, ir sako pavadzino tą vietų (gal tą jau keli amžiai perėjo), žinok, pavadzino tą vietų Mergų pylimas.

Ant paprasto kelio kap vanduo bėgo, iš tą kažkur tai bėgo vanduo, ten raistas yra, aš biškį atsimenu tą ažarėlį, Bliūdeliu kokiu vadinot, o cia buvo klonė toj labai

dzidziulė, tai iš ten bėgo per kelių kiton pusėn (P. Marijona Juknevičiūtė-Akulavičienė, 86 m., gim. ir gyv. Rudnioje. U. A. Kotova, 2022 m.).

177. LYNUPIS, kitaip PEKLOS UPELIS. Išteka į P nuo Lynežerio, srūva per k. ir čia keičia kryptį – likusius maždaug 3,3 km teka į R. Žemiau vyresnės kartos kaimo gyventojai upelį ir jo pakrantes vadina Paly-nupiais, Ūlos ir Lynupio santakos vietoje, pastarojo žemupį – Pekla (šalimais yra akmens amžiaus gyvenvietė – KVR 3651).

Matyt, kitados Pekla buvo vadinama šlapynė apie

178. ŽVIRGŽDINĖS UPELIS. Tekla Rudnios mš. 561 kvartale, kerta kelią Varėna–Rudnia (LKS94: 543434, 5993822) ir įteka į Titno ež.; apie 1,5 km ilgio, vyraujanti kryptis – vakarų.

Janina Miškinytė-Česnulevičienė (87 m.), gim. Kaniavoje, gyv. Lynežeryje, pasakoja, kad jos atmintyje

SALOVARTĖS, Varėnos sen.

179. AKMUO su PĖDA minimas prie buvusios Kitavičiaus sodybos, prie šaltinio, įtekančio į Merkj. Įdubimas vadinamas velnio pėda, daugiau duomenų nėra.

SAMŪNIŠKĖS, Merkinės sen.

↑ Merkinės gir., *Kunigiškė*

SAPIEGIŠKĖ, Varėnos sen.

180. RAUDONAKALNIS, kitaip RAUDAKALNIS, yra Nedzingio ež. P pakrantėje, už 0,38 km į ŠV nuo Nedzingio up. ištakos iš ežero (viduryje – LKS94: 521272, 6015056); į V plyti plati numelioruota Vienabale vadinama žemuma, iš PR – Karužapievis (RŽPI).

Raudonakalnis – apie 580 m ilg., 70–90 m pl., 5–7 m aukščio Nedzingio ež. pakrantės kalva su keletu pertrūkių; jos V papėde veda lauko kelias prie Nedzingio ež. Tai iki šiol mėgstama Nedzingės ir kitų aplinkinių

Š. Vait. ir tlk. (2022-09-24; Kažkada čia buvo vanduo, kažkokia gal bala buvo ar kas, kad, sako, mergos nešė atlankais smėlį ir pylė, ir pylė, sako).

1,1 km aukščiau Lynupio žiočių, plytinti Lynežerio mš. 102 kvartale ir Š pusėje siekianti kelią Lynežeris–Rudnia bei Mergų pylimą (↑). Plg.: *Turbūt buvo gal labai klampynės kokios ir visa, kad žmonės praminė, nuog senų senovės praminė Pekla* (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. Vait. ir tlk. (2022-09-24).

ligoniai nešė šio upelio vandenį ir plovė akis (U. D. Blažulionytė, 2022 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 38-16 (Upelis aina per keliu Rudnios, jis nuo Kaniavos ataina, tas šalcinėlis).

L. Česnulis 2007: 5–6.

gyvenamųjų vietovių gyventojų susibūrimo, poilsio vieta.

Nijolė Maceikienė (apie 70 m.) iš Nedzingės mena močiutės pasakojimus apie tai, kad kitados žmonės čia rinkosi švęsti Sekminių, degino laužus. Pavasario vakarais burdavosi ir į gegužines (Balk. ir talk., 2011 m.).

Š. RŽPI (1979); Balk. ir tlk. (2011-12-30); Vait. ir tlk. (2022-09-03).

404 pav. Sapiegiškė. 1) Raudonakalis. 1949 m.

405a pav. Sapiegiškė. 1) Raudonakalis. 2019 m.

SAVULKOS, Merkinės sen.

181. AKMUO su PĖDA. V. ir I. Balkūnų surinktais duomenimis, kaime prie Revakalnio, prie upelio, esąs akmuo su velnio pėda. Kitų duomenų nėra.

Š. Balk. ir tlk. (2012).

SENOJI VARĖNA

182. UŽKEIKTOS MERGOS AKMUO. 1952 m. paminėtas miestelio lauke, tačiau 1949 ar 1950 m. akmuo jau buvo suskaldytas. Kitų patikslinančių duomenų nėra.

Š. LNB 127–82, 60 (Varėna I).

Taip pat ↑ Mitriškės (ist. k.)

SMALNINKAI, Matuizų sen.

183. MERKIO GELMĖ. 1952 m. paminėta pusiaukelėje tarp Akmens ir Senosios Varėnos, kur Merkys darantis staigų posūkį. Toks vietos apibūdinimas leidžia ją lokalizuoti Smalninkų, Senosios Varėnos ir Maskaukos sandūroje, kur Merkys priartėja prie plento Vilnius–Druskininkai ir iš šio plento atsišakoja kelias į Senąją Varėną (senasis Vilniaus kelias) (LKS94: 538350, 6015774).

Merkys šioje vietoje apie 20 m pločio ir iki tol tekėjęs į vakarus bei šiaurės vakarus, staiga pasisuka į pietus,

405b pav. Sapiegiškės Raudonakalis (iš V). 2022 m.

406 pav. Smalininkai. 1) Merkyo gelmė. 2019 m.

kurį laiką teka net į pietryčius. Vidutinio statumo vakarinis (deš.) Merkio krantas pakyla į 20 m aukštį, jį kerta aukštos elektros įtampos linija, o rytuose plyti užliejamas upės slėnis.

Vietinių žmonių tarpe yra padavimas, jog senovėje čia laumės mėgo maudytis (LNB).

Š. LNB 127–82: 77; Vait. (2022-07-26).

STRĖŽIŪNAI, Vydenių sen.

184. EŽERVĪETĖ plyti į V nuo k., numelioruotose pievose; jų vakarinė pusė iš Š į P teka Nočios up. (Pelešos deš. intakas).

Pasakojama, kad čia telkšojo Kiaule vadinamas ežeras, kuris ištekėjo į Dubičius, matyt, Nočios, kitaip vadinamu Panočio, upeliu: *Ežeras iš Strėžiūnų pats išėjo Dubičiuos <... >*.

Taip pat ↑ Dubičiai, *Dūba*.

SUBARTONYS, Merkinės sen.

185. GOJAUS PIEVA. Minima Žukauka vadinamoje kaimo P dalyje; 0,5 ha.

Tikslesnių duomenų nėra.

186. VELNIO NASRAI yra bala, minima už 0,3 km į P nuo Samūniškių kelio, prie miško; 0,5 ha ploto, „labai juodas vanduo“.

Taip pat ↑ Merkinės gir. *Gelovinės ežeras, Ažuolas I, Ažuolynas, Kunigiškė*

TRAKIŠKIAI, Marcinkonių sen.

VALKININKAI

ALKO PIEVA. Remdamasis V. Gavėno informacija, T. Šidiškis mini Alku vadinamą pievą Merkio ir Gelužos santakoje. Tikslesnių duomenų nėra.

407 pav. Strėžiūnai. 1) Ežervietė. 1840 m.

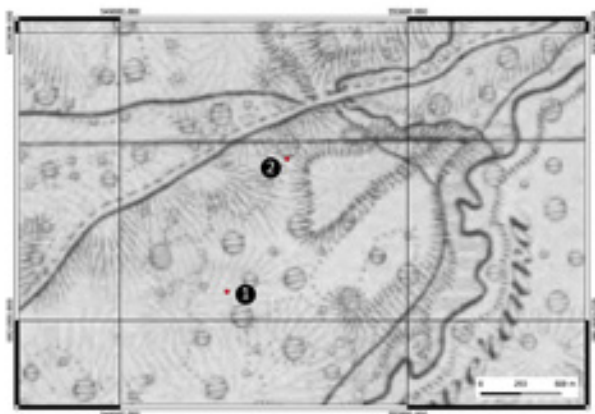
Š. LTR 4043/49; 4927/13.

Š. LŽV (A. Židžiūnas, 1935 m.; Žukauka).

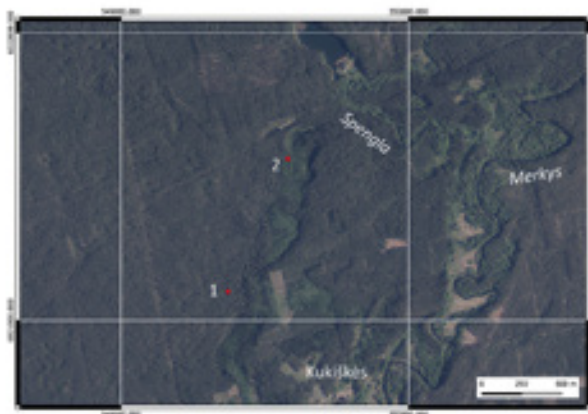
Š. LŽV (A. Židžiūnas, 1935 m.).

↑ Žiūrai, šaltinis

Š. Šidiškis 1995: 41.

408 pav. Valkininkų gir. 1) Muragas; 2) Pekla. 1840 m.

409 pav. Valkininkų gir. 1) Muragas; 2) Pekla. 2019 m.

VALKININKŲ gir.

187. MURAGAS, kitaip MURAGĖLIS, yra vietovė Pamerkių mš. 419 kvartalo ŠR dalyje, kelio į Kukiškes ŠR pusėje (viduryje – LKS94: 549670, 6021181). Tai šiek tiek pakili vieta, kuri XX a. viduryje dar nebuvo apaugusi mišku.

Gedimino Motuzos duomenimis, pavasariais čia

buvo rengiamos jaučių žaginės – badynės, arba galynėjimasis; iš Pamerkių k. nuo seno vedė Kamšų keliukas.

L. Motuza 2019: 115–116.

188. PEKLA yra vietovė Pamerkių mš. 405 kvartalo ŠR dalyje, už 0,56 km į PV nuo tilto per Spenglą kelyje Valkininkai–Pamerkiai, už 0,19 km į P nuo minėto kelio (viduryje – LKS94: 550045, 6022010). Tai 5–9 m gylio, apie 120 m skersmens puslankio formos senslėnio dalis.

Pasakojimų neužfiksuota.

L. Motuza 2019: 116.

Taip pat ↑ Barteliai, Ažuolas

VARTAVALAKIS, Varėnos sen.

189. LAUMIŲ PLYNIA, kitaip PLYNĖ, plyti laukuose tarp Vartavalakio ir Dubaklonio (viduryje – LKS94: 524358, 6011609). Tai apie 18 ha ploto šlapynė su akivarais, iš jos nedidelis upelis teka į Karužų ež.

Grižinėjo naktį per tą plynią mėnesienai šviečiant toks Rapolas⁹⁴ su arkliu. Mato, vienoje iš tų balų pasilenkusi moteris velėja skalbinius. Dar pamisno jis, kas čia taip vėlai velėja... Kad duoda su kultuvi susikaupus, plaukai palaidzi iki juosmens. Arčiau privej – mato, kad nuoga iki pusės. Tada tas Rapolas nusprendė pasiteirauti, ar viskas gerai. Sako: „Kap sekas?“ Moteris staiga atsisuko ir [vyras] pamatė, kad jos akys labai žalios ir plaukai žali.

Kaip parlėkė namo, neprisimena, bet kai tą laumę pamatė, tada tris paras pragulėjo paslikas ir negalėjo nė žodžio ištarc.

Ir tos Plynios žmonės bijoj, ypač naktį per mėnesienų, nes čį visoki striokai rodos, velniai ir laumės <... >.

Dar apie tą vietą yra tokia kaip ir pasaka, kad iš vestuvių bernas muzikantas naktį turėjo pareic. Tiesiai per plynią arčiau, o apeiti gaunasi labai toli. Jis bijojo eic, bet pamisno, kad nebus jokios velniavos, ir ciesiai patraukė. Šokinėjo, šokinėjo per tą pelkę nuo kupsto ant kupsto. Jau visą laimingai pravej, ir kap cik liko keli metrai, pamatė, kad ant lauko ponacis jo lauk. Tas ponacis

⁹⁴ Pateikėjai pasakojo to Rapolo žmona (Užrašytojo past.).

410 pav. Vartavalakis. 1) Laumių plynia. Apie 1890 m.

sakis bernui: „Ką čia turi ant nugaros?“ Tas atsako: „Armonikų.“ Tas tadu liepc: „Pagraik.“ Ką darys kaimo bernas – groja.

[Tada] tas ponacis staiga sakys: „Ir mane išmokyk tep gražiai.“ Suprato bernas, kad šis velnias (tojo rankos su tokiais kreivais pirštais ir labai baisiais ilgais, juodais nagais). Bet nepasmecė ir sako: „Ainam pas mano dėdį, jis kalvis, reikia, kad tau pirštus paplonintų, tadu gražiai grosi, o su tokiais pirštais nesgaus.“ Nuvej abu. Jokios

VERGAKIEMIS, Jakėnų sen.

190. VELNIARAISTIS (tarm. VELNIARAISCIS) minimas už 0,2 km į P nuo kelio į Norvydiškių dv.; apie 2 ha

VĖŽIONIŲ gir.

191. SVITUKO EŽERAS telkšo Dusmenų mš. 4 kvartale, už 0,59 km į PV nuo Didžiulio ež. (LKS94: 530056, 6031674); yra nenuotakus, 21 ha ploto.

Šis Svitukas ėjo iš vienos vietos į kitą padangėję, o tuo tarpu kazokas mušė žmogų. Žmogus, prašydamas kazoko, šaukė: „Kazak, svetoj!“, bet vos tik ištarus žodį „svetoj“, kaip iš padangės prasidėjo leistis ežeras Svitukas, nes paminiėjus jo vardą jis negalėjo toliau eiti padangėmis su debesimis. Nusileido, užliedamas tą klonį su kazoku ir žmogum, kurie ir prigėrė (P. Ona Saulėnienė, gyv. Pavarėnyje. U. B. Saulėnas, Alytaus gimn. moksl., 1935 m.).

Š. LTR 869/1382.

411 pav. Vartavalakis. 1) Laumių plynia. 2019 m.

dzildės neima tų nagų. Tadu kalvis liepė velniui dėc rankas in tokį įrenginį ant priekalo. Kap dėjo kalvis su didžiausiu kūju per nagus, tai tas velnias su visu tuo daikt kap lėkė, tai ir in pelkę nulėkė.

Na, ir bijo žmonės. Nevaikšto naktį po tą vietą, ypač mėnesienai šviečiant (P. Nijolė Maceikienė, apie 70 m., gyv. Nedzingėje. U.V. ir I. Balkūnai, 2012 m.).

Š. Balk. ir tlk. (2012-01-12).

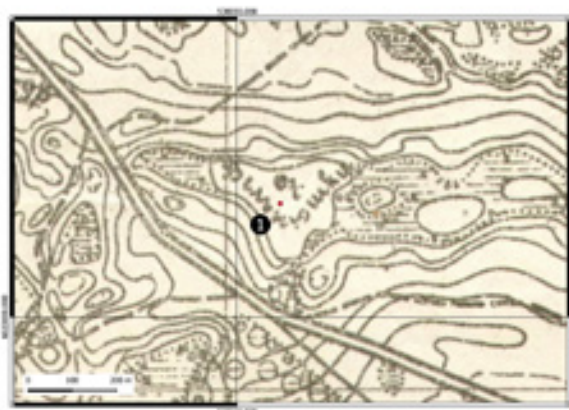
ploto. Prie pietinio Velniaraiščio galo dar esantis ir apie 1 ha ploto Velniaraistėlis.

412 pav. Vėžionių gir. 1) Svituko ežeras. 2019 m.

413 pav. Vėžionių gir. 1) Velniškio ežeras. Apie 1890 m.

414 pav. Vėžionių gir. 1) Velniškio ežeras. 2019 m.

192. VELNIŠKIO EŽERAS telkšo Geidukonių mš. 110 kvartale, plento Vilnius–Alytus Š pusėje (viduryje – LKS94:); yra 0,1 ha ploto, nenuotakus.

Pasakoja, kad ties šiuo ežerėliu naktį važiuojant velnias numaustydavo vežimams ratus (LŽV).

Š. LŽV (J. Runta, 1935); AP (A. Navarackas, 1957; Gudžių pilkapiai, Velniūniškių ež.).

193. KIŠKIO BAŽNYČIOS AKMUO (buvo AR 1410, vėliau M56, dabar – KVR 3686) yra Šilaičio mš. 71 kvartalo P pakraštyje, už 9,4 m į Š nuo kvartalinės linijos, kuri sutampa su miško keliu, ant nedidelės smėlio kalvos nuolaidaus ŠR šlaitelio (LKS94: 534675, 6027815).

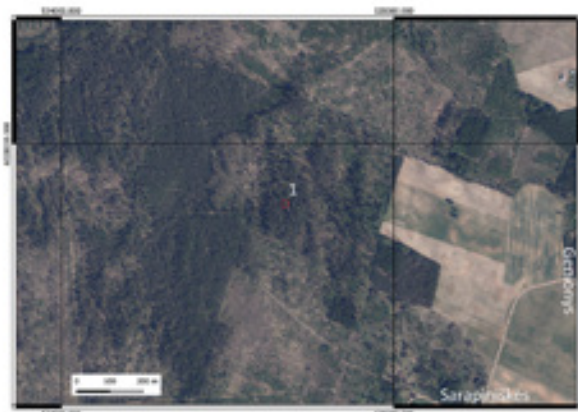
Akmuo rausvos spalvos su juodom priemaišom, smulkiagrūdis ir vidutinio rupumo granitas, netaisyklingos formos, 1,5 x 2,7 m dydžio (pailgas ŠV–PR kryptimi), siekia 1,15 m aukštį (iškilioje vidurinėje dalyje); akmens P–PV kraštas aptrupėjęs, lyg išskeltos

415 pav. Vėžionių gir. 1) Kiškio Bažnyčios akmuo. Apie 1890 m.

416 pav. Vėžionių gir. 1) Kiškio Bažnyčios akmuo. 1949 m.

417 pav. Vėžionių gir. 1) Kiškio Bažnyčios akmuo. 2019 m.

418 pav. Vėžionių gir. Kiškio Bažnyčios akmuo. 1953 m.

419 pav. Vėžionių gir. Kiškio Bažnyčios akmuo (iš ŠV). 2021 m.

dvi pakopos, o ŠV pusėje yra išraiškingas 50 x 90 cm dydžio, 5 cm gylio įlinkis-įduba (Vait. ir tlk., 2022 m.; plg.: 1,4 x 2,6 x 1,7 m dydžio, arba 6,188 m³ – LŽV: Genioniai).

Pavadinimas, manoma, iš to kilęs, kad šį akmenį niekas neaplanko, kaip [tik] kiškiai, nes jis yra užkampy (LŽV: Diržomeniai).

Lietuvių etnomedicinos ir papročių tyrinėtoja Rita Balkutė prisimena, kad senelis Genionių kaime vaikystėje ją keldavo už ausų viršun, klausdamas: „Ar matai kiškio bažnyčią?“ – kaip tik Kiškio Bažnyčios akmens pusėn (Vaitkevičius 2003).

Š. LŽV (J. Rūkas, 1935 m.; Diržomeniai); LŽV (A. Naudžiūnas, 1935 m.; Genioniai; Būta ariamos žemės); Markelevičius 1970:

194. ŠVENTVANDENIS. Žemės vardyno anketa nurodo, kad išteka Gyvačiaraistyje, apie 0,5 km ilg.,

420 pav. Vėžionių gir. 1) Šventvandenis. Apie 1890 m.

6 (Parodė mokytojas ir kraštotyrininkas Rinkevičius); Balčiūnas 1979: 11; Vait. ir tlk. (2021-12-27). L. PA 68 (Nr. 24; Miške, netoli mokyklos, yra akmuo, vadinamas Kiškių Bažnyčia); Lietuvos 1973: 205; KPE 230; Vaitkevičius 2003: 22; Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011: 82–83.

421 pav. Vėžionių gir. 1) Šventvandenis (A – Pamusių pilkapynas, KVR 3689). 2019 m.

422 pav. Vėžionių gir. Šventvandenis (iš V). 2021 m.

423 pav. Viršurodukio kaimas Merkinės seniūnijos žemių plane. 1836–1837 m.

Musės up. deš. intakas (LŽV). Remiantis Vytu Saulėnu (52 m.), gim. ir gyv. Pamusėliuose, Šventvandeniu vadinta vieta Pamusių mš. 91 kvartalo R pakraštyje, kur miško kelias kirsdavo tiksliai į R tekančią upelį (Vait. ir tlk., 2021 m.). Šiandien čia įrengta nedidelė pralaida (LKS94: 531884, 6024743), o žemiau jos Šventvandenio tėkmė pastebimai didėja, jis teka stačiašlaite griova, ant kurios kair. kranto dar auga ąžuolas senolis (LKS94: 531972, 6024767).

Kadu tai važiavo kunigas keliu per šitų upelį ir buvo

VILKIAUTINIS, Merkinės sen.

195. AKMUO su PĖDOMIS. Jonas Žėkas (Petrikų), pasakodamas apie savo tėvą Joną Žėką (Janeką), kuris mirė dar 1936 m., išsitarė, kad jis *labai akmenis gerbė*, t. y. smagiais buvo pažymėti jo žemėje buvę akmenys, ir dar vienas jo akmuo buvęs su visų žvėrių

VIRŠURODUKIS, Marcinkonių sen.

196. AKMUO. Buvo Juodulės (of. Javoniškės) up. deš. krante, apie 80 m atstumu į ŠR nuo lieptelio prie Sigito Volungevičiaus sodybos, buvusiame Vinco Volungevičiaus obelų sode (apie LKS94: 516673, 5994689). Akmens būta nemažo, plataus, kiti prisimena – smailėjančia viršūne. Ar akmuo buvo

424 pav. Viršurodukis. 1) Akmens vieta; 2) šaltinio vieta. 2019 m.

labai ištroškęs, bet čia radęs vandens atsigėrė ir pašventino jį – nuo ko ir gavo vardą „Šventvandenis“ (U. B. Saulėnas, Alytaus gimn. moksleivis, 1935 m. – LTR; Bijodamas, kad upelio vanduo nepakenktų, pašventino jį – LŽV).

Š. LTR 869/1387 (Į Musę įteka Pavarėnio k. laukuose); LŽV (S. Balkelis, 1935 m.; Perlojos g-ją; Tebevadina žmonės Šventvandeniu upeliu); Šidiškis 1995: 24–25 (klaidingas aprašas); Vait. ir tlk. (2021-12-27; Tokia kai klonė <...> anksčiau buvo brasta).

pėdais. Jis dingo melioracijos metais, tikslesnių duomenų nėra.

Š. DNP KPA ES 1-40 (H. Gudavičius, 2012 m.).

išvežtas, ar liko kur žemėse, nežinoma (DNP KPA G CD-R 77-3).

Tėvas to čeraunyko Pranckaus buvo irgi čeraunykas. O gi dar cia yra už cylvto, už ciltėlio akmuoj tokis yra kap sūris, akurat kap sūris, ir dar jis guli, tai sako ciej jau čeraunycai, sako, mes per Jonus⁹⁵ an to akmenio, sako, visi tų nakčj suveinam ir pilniojam žiedo paparcio, an

⁹⁵ Jonines.

425 pav. Sigitas Volungevičius pakeliui prie Viršurodukio akmenų vietos. 2022 m.

to akmenio <...>. Kas tį, kas jį matė [tų žiedų], ale man tėvas pasakojo (P. Zigmąs Volungevičius, gim. 1910 m., gyv. Viršurodukyje. U. O. Drobėlienė – DNP KPA G CD-R 77-4).

Š. DNP KPA G CD-R 77-3 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Buvu tokis placiau ir in viršų siaurėjo); DNP KPA G CD-R 77-4 (O. Drobėlienė); Vait. ir tlk. (2022-09-23).

197. ŠALTINIS. Tryško už 0,42 km į P nuo k., Norulių mš. 154 kvartalo PV dalyje, Juodulės (of. Janoniškės) up. kair. krante (apie LKS94: 516556, 5993897). Buvusią šaltinio vietą primena apie 1,5 x 2 m dydžio kranto duobelė, kurios prieigos iš V pusės nuniokotos miško pjovėjų traktoriaus; iš R Juodulės up. vanduo sukeltas bebrų užtvankos (Vait. ir tlk., 2022 m.). Juoda upė. Iš tį teka vanduo, ir vienon vieton aina iš kalnų, iš smėlio, baltų smėlį varo [šalcinis]. Tį vanduo, tai visiek kap šimto laipsnių, kap spiritus, gi tokis šaltas. Dar visi sakė ir pamačnas, dar ca žmonių važinėjo semc to vandenio, ar prausės, ar kų jiej tį gėrė <...>. Cik išaina iš pievų ir iš kalnų vanduo, šitas vanduo, o tį daugiau miškai ciktai, ir Juodu vadzino [upeliu], ir tį tarpas juodo vandenio yra, ir tį vanduo šaltas, kap ugnė kokis (P. Zigmąs Volungevičius, gim. 1910 m., gyv. Viršurodukyje. U. O. Drobėlienė – DNP KPA G

426 pav. Viršurodukio šaltinio vieta (iš PV). 2022 m.

CD-R 77-4; plg.: Teta buvo, tėvo sesuo invalidė. Sako, ainam, tį šventas vanduo, ar kap tį vadzino – P. Sigitas

427 pav. Zervynos. 1) Zervynų upelis (A – kaimo gyvenvietė, KVR 10305; B – sen. gyvenvietė II, KVR 22653). 2019 m.

Volungevičius, 66 m., gim. Viršurodukyje, gyv. Druskininkuose. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 77-3).

ZERVYNOS, Marcinkonių sen.

Vien tik Zarvynon kiek vietų, kur strokai rodės, laumės veisės. Bobulė porino: audeklus nakciu suvilgo, sukloja ir palieki. Sako, mes ištaisom audeklus, o jos nakciu surango ir kulia. Iškulia ir vėl paciesia.

Sako, kap mes pircin ineinam, tai jos laukia, kol mes išaisim, ir tadui jos aina prauscis. Jos nieko nebijo. Sako, kap aini ir girdzi, kad laumės kulia audeklus, tai pasakysi: „Padzėk, Dzieve“, nieko tau neatsakys. Kap kūlė, tep kuls. Raikia sakyc: „Lelioška, paperdožka, paturži tavi su ožka.“ Šito, cik šito bijojo, daugiau nieko. Pabėga. O jei kų tep sakysi ar su lazdu vysį, tai nebėga.

Būdavo, mes klausiam bobulės: „In kų [laumė] pada bna?“ In žmogų. Gauruota visa. Ir vaikus nešojas. Kap pirma vaikus an lauko nešės, tai savo vaikų laumų paguldo, o tų nuneša... Zervynon laumės visur tyšės: ir po miškus, ir po laukus (P. Pranė Makselytė-Vedienė, gim. 1913 m. Zervynose – Marcinkevičienė 1995).

Iš bendro pobūdžio pasakojimų išsiskiria sakmės apie Ūloje skalbiančias laumes (Makselė pasakojo, kad laumės Ūloj skalbia – DNP KPA). Ir neretai tikslinama, kad tai vyksta pas Vilkinį: Senovėj pas Vilkinį Ūloj laumės kulia ir kulia audeklus (LTR 3670/76).

428 pav. Marytė Svirmelienė prie Zervynų upelio žiočių, kur sėmdavo vandenį. 2022 m.

Š. DNP KPA G CD-R 77-3 (D. Blažulionytė, 2022 m.; Šalcinis buvo Vidugirėn, ten mes dar nuveidavom, iš šalcinio vandens parsinešdavom, bet dabar jau jis ten išpjautas, su traktoriu viską sumaišė); DNP KPA G CD-R 77-4 (O. Drobelenė); Vait. ir tlk. (2022-09-23).

Vilkiniais vadinama už kokių 0,5 km į PV nuo tilto esanti, kitados Kaniavos seniūnijai ir girininkijai priklausi Zervynų k. dalis Ūlos kair. krante (viduryje – LKS94: 533010, 5996749). Nuo šios kelių sodybų grupės upės link, apie 200 m ruože plytėjo daržai, o su likusia k. dalimi nuo seno jungia apie 300 m ilgio lauko kelias, kurį senieji gyventojai, būdavo, pavadina Laumių taku: Būdavo iš Vilkinų aini (tį buvo keturi gaspadoriai) in Zervynas, tai vis kas tavi išgūzdzis – žmonės kalbėjo, kad tį Laumių takas.

Rudenį, kap būdavo prikirusių lapų, tai ainanc iš Vilkinų girdėjos, kap jieį šiugžda, šiugžda – laumės aina. Vieni cik girdėjo, kiciem taikės ir ragėc laumes. Sako, tokios plaukuotos, in moteras panašios, ir su krūcinėm, viska... Ir vaikus nešiojos. Vienas bernas norėjo su jom pajuokavoc, tai gerai, kad spėjo iki kryžalio dabėgc. Laumė kap vožės kryžalio stulpan, tai net žymė liko (Černiauskaį ir kt. 2016).

Š. LTR 3670/76; DNP KPA G CD-R 79-4 (D. Blažulionytė, 2008 m.; Zervynos, Ūla zervena). L. Marcinkevičienė 1995; Černiauskaį ir kt. 2016: 26.

429 pav. Žiūrai. 1) Šaltinis. Apie 1890 m.

430 pav. Žiūrai. 1) Šaltinis. 2019 m.

198. UPELIS. Išteka pelkėtame duburyje į R nuo geležinkelio Marcinkonys–Vilnius pylimo, apie 540 m teka PR kryptimi, o žiotyse, prie Ūlos deš. kranto, kur vietos gyventojai ateidavo semti vandenio, pasisuka tiksliai į R (90°) (LKS94: 532403, 5996951) (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Inaina Ūlon, tai priešiais saulį, jis va te[p] va ir aina. Prausdavo akis, sako, gerai akim (P. Domicelė Tamulevičiūtė-Marcevičienė, 90 m., gim. Zervynose, gyv. Marcinkonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 43-38).

Nešiau uzbonu vandenį iš to šalcinio. Sako, kap teka tas šalcinis tep, kap priešiais saulį, tai jis būna pamatnas. Tai aš tikrai nešiau tēčiui, ne su kibiru, ba dar nepakēliau, buvau mažukē, nešiau tēčiui su uzbonu

ŽIŪRAI, Marcinkonių sen.

199. ŠALTINIS. Trykšta tarp Trakiškių ir Žiūrų, į P nuo šiuos kaimus jungiančio lauko kelio, Ūlos deš. kranto aukštumoje susidariusiame 4–5 m gylio stačiašlaičiame duburyje (LKS94: 525789, 6000895). Pradžioje vanduo srūva tiksliai į R, tėkmė didėja ir ties duburio kakleliu suka į P, Ūlos link. Maždaug už 40 m virš šio šaltinių maitinamo upelio sovietinės okupacijos metais buvo pastatyta grybinė, kurios vietoje dabar kuriama nauja sodyba su taip pat išplanuotu gyvenamuoju namu – jo vakarinis galas yra virš upelio (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Būdavo, sako, laumės. Tai kap aini in Trakiškius, tai šalcinis. Tai, būdavo, sako, nakciu, kadu apie dzvylyktų

vandenį (P. Marytė Tamulevičiūtė-Svirnelienė, gyv. Zervynose. U. D. Blažulionytė, 2022 m. – DNP KPA G CD-R 79-24).

Š. DNP KPA G CD-R: 43-38 (D. Blažulionytė, 2012 m.); DNP KPA G CD-R 79-24 (D. Blažulionytė, 2022 m.); Vait. ir tlk. (2022-09-24).

431 pav. Žiūrų šaltinis (iš PR). 2022.

valandų tai kulia laumės tį kultuvėm. Pasakojo nuog senovės.

Tai kadaise jau ji ajo iš Žiūry, tai girdzi, per šalcinį tokis kamuolys kap persiėmė, tį gal kokia laumė ar kas tį. Jų vijos tas kamuolys, bet daugiau niekam, tik jai (P. Juzia Rauluškaitė-Pigagienė, 87 m., gim. Trakiškiuose, gyv. Žiūruose. U. D. Vaitkevičienė, 2001 m. – LTR).

Ir pas mus netoli buvo girdėc, šalcinis tokis buvo, tai klausyk, jau akmenai [krenta] ir pliauška apie devintų, dešimtų valandų nakcies <...>. Tokia akis buvo nepadabna, tokia kap bala, tokia nepadabna. Tai aik vakary, dzvyliktų valandų, tai ugnė kūrinas an tos grūšos [kur ant kalno auga], o tį [kur akis] pliauška ciej akmenai [mėto juos į vandenį].

Ajo mano tėvulis, sako, ajau aš su Kaučeliu, su muziku, jisai sako, ainam abudu (jis vyresnis, aš jaunesnis, ale jis mani vedas, kad jam smagiau būt nuveic). Sako, ainam mes abudu in Žūrus pro tų grūšų, o ton grūšion, sako, kūrinas ugnė. Sako, ei, muzika, sustok, užaikit pas mus. Jiej nieko nemato, o jų šaukia. Tai jiej nesustoj, nieko, nuvej ir nuvej. Jis liko pas mergų, o tėvulis parej, tai rado, sako, kap dzidzausias kūgjis an kelio stovi kokis an kelio palei tų grūšų. Jau jis nusgando labai, bėgc. Tėvulis apsukė kitu daiktu ir bėgc. Kap jis bėgc, tai jį vyc toj kupeta. Bet graitai namai, va netoli, dabėgo, sakė, rėkiaiu bėgdamas, ir nustoj, sustoj, sako, toj kupeta, pakriko ir neliko nieko (P. Antosė Javaišytė-Garbienė, 86 m., gim. Trakiškiuose, gyv. Šunupyje. U. N. Marcinkevičienė, 1997 m. – LKAG).

Prie Trakiškių šalcinio sekmadienį, dzvyliktų valandų, susrenka zuikiai savo šokių šokc. Trakiškių šalcinis (nuo seno jau visi sakydavo, kad ir vanduo labai skanus, gydantis ir, sako, kad strokai rodydavosi. Nu, pasivaideno ten koki velniukai.

Tai mano bobutė buvo Trakiškiuose, tai aš jau vaikystėje nuveinu su seserim, prabūnam iki vakaro, tai ji jau sakydavo: „Aikit vaikeliai namo, per šaltinį kap persiims velniukas.“ Netikėjom, bet buvo tokia senutė, tai vis pasakojo, kad tikrai pasirodydavo kaimo gyventojams. Nuveinu kartų, sako, ruškyniaut per mišias sekmadienin, ir kokis ponaitis [pasirodo] kap ir su skrybele. Kiti netiki, bet žiūrau, kad jis peršoka šaltinėį ir vėl čia, paskui, sako, kas man daryc, kad jau strokai. Tai aš ėmiau žegnotis, tai prauda, persižegnojau <...> (P. Marcelė Pigagaitė-Paulauskienė, 72 m., gim. ir gyv. Žiūruose. U. H. Gudavičius, 2012 m. – DNP KPA ES 1(1)).

Ta pati pateikėja M. Paulauskienė pasakoja, kad šio šaltinio vanduo sveikas, kad vietos gyventojai jį gerdavo, čia prausdavosi (U. D. Blažulionytė ir J. Bajoriūnas, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 84-11).

Š. LKAG 234B 23:40; LTR 7043/46; DNP KPA G CD-R 84-11 (D. Blažulionytė ir J. Bajoriūnas, 2012 m.; Labai buvo geras vanduo); DNP KPA ES 1(1) (H. Gudavičius, 2012 m.; Trakiškių šalcinis <...> tį strokai rodėsi, gydantis vanduo); Vait. ir tlk. (2022-05-15).

Taip pat ↑ Perlojos gir., Ūlos akis

ŽUKAUKA (ist. k.), Merkinės sen.

↑ Subartonyš, Gojus

DRUSKININKŲ SAVIVALDYBĖS ŠVENTVIEČIŲ SĄVADAS

432 pav. Baltašiškės Gojus. Apie 1890 m.

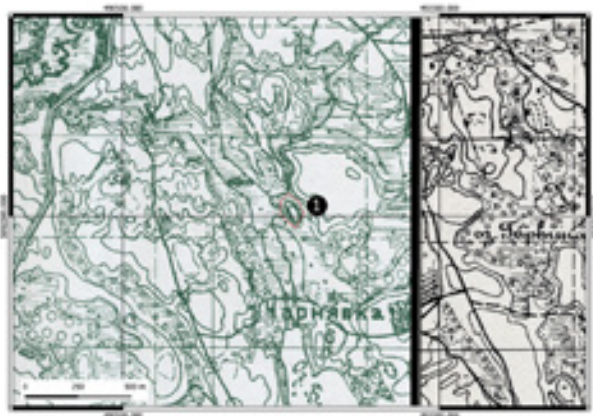
433 pav. Baltašiškės Gojus. 2019 m.

BALTAŠIŠKĖ (ist. k.), Leipalingio sen.

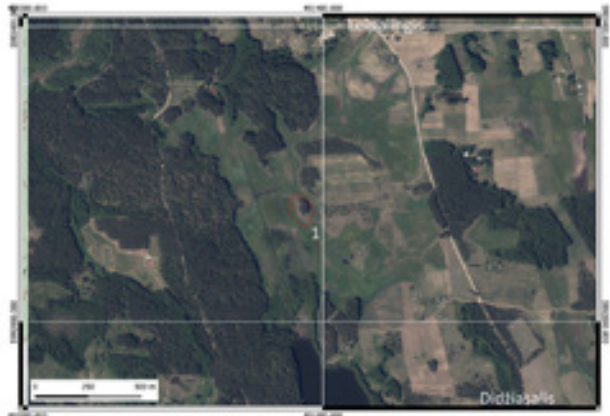
200. GOJAUS MIŠKAS auga į P nuo k., Nemuno up. vingyje, ant pirmosios kair. kranto terasos (viduryje – LKS94: 499214, 5987148). XIX–XX a. istoriniai žemėlapiai čia rodo apie 2 ha ploto miškelį. Pasakojimų neužfiksuota.

Š. RŽPI (1979).

434 pav. Černiauskai. 1) Piliakalnis. Apie 1890 m.

435 pav. Černiauskai. 1) Piliakalnis. 2019 m.

BUTELIONYS, Leipalingio sen.

201. BENDRABOLĖS PIEVA. Minima esant už maždaug 2 km į V nuo Lipliūnų, apie 6 ha ploto. Tikslėsių duomenų nėra.

XX a. pradžioje šioje vietoje bandą dar bendrai ganė Lipliūnų, Krivonių ir Guronų gyventojai (LŽV).

Bendrabolės pietvakariniame gale augo milžiniškas ąžuolas. Jo kamienne, apie 1 m nuo žemės, būta didelės drevės: *Seniau buvo iš oro skylė apie 1 m aukščio, 50 m pločio ir 70 cm gylio. Dabar jau kraštai užaugę (bet vidury urvas toks pats, iki 28 cm aukščio ir 30 cm*

pločio). Ir to urvo viduje buvo rasta iš akmens keturkampė lentelė, kurioje buvo labai daug ko tai prirašyta. Tai manoma, kad čia buvus kokia tai dievaičio maldykla. Dabar ta plyta yra kur dingus, o urvas vis liudija, kad senovėje buvo kas kilnaus (P. Vincas Vaikšnoras, apie 70 m., gyv. Butelionyse).

Š. LŽV (J. Dūdienė, 1935 m.; Dabar jau beveik ariama dirva, kur pirmiau žuvys veisėsi).

436 pav. Černiauskų piliakalnis (iš R). 2005 m.

437 pav. Degėšiai. 1) Gojus; 2) Lūgo akmuo. Apie 1890 m.

438 pav. Degėšiai. 1) Gojus; 2) Lūgo akmuo. 1949 m.

ČERNIAUSKAI, Leipalingio sen.

202. PILIAKALNIS (KVR 22935) archeologų netyrinėtas, ariamoje papėdės gyvenvietėje į R nuo piliakalnio rasta lipdytos keramikos brūkšniuotu ir grublėtu paviršiumi, ritinio formos verpstukas (radiniai datuojami I t-mečio laikotarpiu) ir žiestos keramikos, papuoštos lygiagrečiais grioveliais, šukių (datuojama XIII–XIV a.).

Padavimai piliakalnio šeimininge vadina raganą, kuri čia stovėjusiuose rūmuose gyveno su sūnumi. Esą šis prigėrė už ketvirčio varsto⁹⁶ į PV nuo piliakalnio telkšojusiam Avirėlio ežere. Tada ragana taip baisiai užkeikė ežerą, kad pati su rūmais įsmuko vidurin žemės (Radziukynas 1909).

Žemės vardyno anketoje piliakalnis siejamas su kunigaikštyte Juodavoke. Pasakojama, jog ant kalno ilgai buvusi apie 3 sieksnių⁹⁷ skylė. Pririštas ant virvutės ir leidžiamas gilyn akmuo *atsimušdavęs lyg į kokią geležį* (LŽV).

439 pav. Degėšiai. 1) Gojus; 2) Lūgo akmuo. 2019 m.

Š. LŽV (O. Kučinskienė, 1935 m.; Atrodo iš tikrųjų supiltas). L. Radziukynas 1909: 26–27 (Leipalingio piliakalnis).

DEGĖŠIAI, Leipalingio sen.

203. GOJAUS MIŠKAS auga k. šiaurinėje dalyje, už 0,25 km į V nuo Maželio ež., už 0,2 km į PV nuo M. N. Maliukevičienės sodybos, iš P juosiamas kanalu tekančio Kreisos upelio. Gojaus plotas (apie 1,6 ha) sutampa su maždaug 80 x 200 m dydžio (pailga ŠR–PV kryptimi) stačiašlaitės kalvos plotu. Čia auga beržai, pušys, kadagiai, viršuje yra kelios

nedidelės aikštelės, iš jų gražiausia – tarp beržų (LKS94: 496750, 5994485).

1931 m., vykstant žemės reformai, didžioji Gojaus dalis pateko į mokyto, prasilavinusio ūkininko, bajorų palikuonio Zigmo Vaišnoros valdomą sklypą (1,3 ha), pietinis galas – į Vinco Valentos (0,32 ha dalis) (Bergas 1931). Z. Vaišnoros dukra Marija Natalija

⁹⁶ Apie 0,25 km.

⁹⁷ Daugiau kaip 6 m gylio.

440 pav. Degėsių Gojus (iš PR). 2004 m.

441 pav. Degėsių Gojus (iš ŠR). 2022 m.

442 pav. Degėsių Gojuje. 2022 m.

Vaišnoraitė-Maliukevičienė (88 m.), gim. ir gyv. Degėsiuose, pasakoja, kad pradžioje rėžiais suskirstytas Gojus buvo viso kaimo nuosavybė. Reformos išvakarėse kaimo gyventojai Gojų iškirtę ir medžius pasidaliję; likusios kelios pušys. Z. Vaišnoras ten dirbo žemę, sėjo javus, sodino bulves (DNP KPA; plg. Navickienė 2003: 35).

Buvęs Ricielių pradžios mokyklos mokytojas E. Šneideris pažymėjo, kad *tame beržyne – Gojuje – senus*

laikus meldėsi. Man mokinė Vaikšnorytė⁹⁸ pasakojo, kad jos tėvo diedukas eidavo į tą Gojų melstis. Tarp trijų beržų buvo įtaisytas šv. paveikslas, ties kuriuo ir meldėsi (Šneideris 1935). Viena šių apylinkių kraštotyrininkių Marijona Navickienė vėliau pridurs: Degėsiiai meldėsi Gojaus miškelyje, nes tenai neva vaidilutės šventą ugnį kūreno (Navickienė 2003: 3; Gojus buvo laikomas šventa vieta – Navickienė 2003: 37).

⁹⁸ Taip originale.

443 pav. Marija Natalija Maliukevičienė aprodo Degėsių Gojų. 2004 m.

Marytė Dabravolskaitė-Kauzonienė (72 m.), gim. ir gyv. Degėsiuose, pasakojo, kad pas E. Šneiderį mokėsi ir straipsnyje paminėta viena iš Zigmo Vaišnoro (1883–1942) brolio Domo Vaišnoro (1888–1950) dukterų (jų sodybos būta kiek į R nuo Zigmo). Zigmo ir Domo tėvas Jokūbas kartu su broliu Vincu kitados išvyko į Ameriką ir, atrodo, į Lietuvą nesugrįžo (Vait. ir tlk., 2022 m.).

D. Vaišnoro sūnus Edmundas mena pasakojimus, esą visi eidavo dirbti į laukus, o jo dėdukas Jokūbas ėjęs į Gojų melstis... *Sakydavo, kad tas altorius buvo per vidurį, kaip Gojus, tai nuo rytų pusės. Tį buvo du beržai dideli, ir, atseit, ant tų beržų* (P. M. Dabravolskaitė-Kauzonienė, 72 m., gim. ir gyv. Degėsiuose – Vait. ir tlk., 2022 m.).

Ariant Gojų, buvo rasta akmeninių kirvelių ir „akmenų kaip girnų“. Kai būdavo uždegimas, šiais kirveliais žmonės trindavo karvėms tešmenis, *galvodavo, kad išgīs, nes šventas daiktas iš šventos vietos* (P. A. ir F. Balčiai. U. M. Navickienė – Navickienė 2003: 37).

Į P nuo Gojaus plyti Užugojaus pieva (Navickienė 2003: 34).

Š. Bergas 1931; LTR 374e/2815; Vait. ir tlk. (2004-06-12); Vait. ir tlk. (2022-05-14; Gojus turi būti lapuotis). L. Šneideris 1935: 202 (Yra kalnas, vardu Gojus, apaugęs beržais); Navickienė 2003: 3, 34–35, 37 (Kadaise augo didelis miškas); Merkinės 2004: 180.

444 pav. Degėsių Lūgo akmuo (iš ŠV). 2004 m.

445 pav. Degėsių Lūgo akmuo (iš PR). 2022 m.

446 pav. Skylė, iškalta Degėsių Lūgo akmenyje. 2022 m.

447 pav. Drapalių ežeras ir kaimas istoriniame Prūsijos žemėlapyje. 1795–1800 m.

204. LŪGO AKMUO yra už 0,64 km į V nuo Gojaus (†), už 0,16 km į ŠV nuo kelio į Radvilonis atsišakojimo nuo kelio Degėšiai–Guobiniai, nedidelės ŠV–PR kryptimi besitęsiančios užpelkėjusios lomos – Lūgo – šiauriniame šlaite (LKS94: 496112, 5994683).

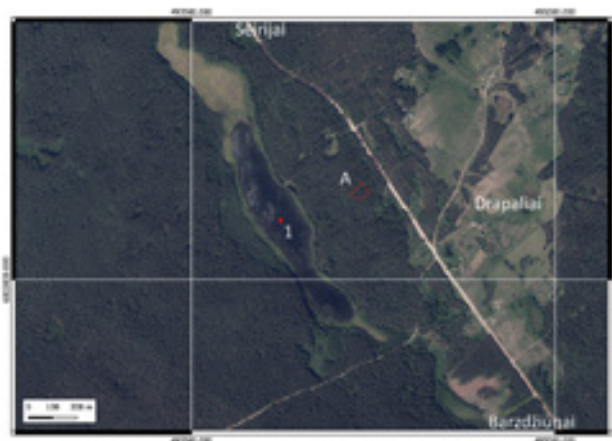
Akmuo rausvos su juodom priemaišom spalvos, vidutinio rupumo, 1,9 x 2,25 m dydžio (kiek pailgas ŠR–PV kryptimi), 1,55 m aukščio (P pusėje) granitas. Akmenį norėta sprogdinti – natūraliai lygioje viršutinėje plokštumoje (kiek nuolaidi V kryptimi) kitados iškalta ar išgręžta 3 cm skersmens duobutė (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Seni žmonės pasakoja, kad tą akmenį numetęs Velnias,

DRAPALIAI, Leipalingio sen.

205. DRAPALIŲ, kitaip DRAPALIO, EŽERAS telkšo į V nuo k., Leipalingio gir., prie Cijūniškės mš. 26 kvartalo (viduryje – LKS94: 493869, 6003240); ežeras 13,6 ha ploto, nenuotakus.

Mano diedukas ganė, nu tai ten jau kokie nelabi vaidenos <...>. Kap dvylikta valanda, aina nakcionėn jie ganyc arklių, vyrai, nu tai, sako, ten toks ežeras yra miške, tai kap dvylikta valanda, ne visiem vaidenosi, tiktai va diedukas pasakojo: prie to Drapalių ežero ganė arklius <...> sako, kap dvylikta valanda nakties,

448 pav. 1) Drapalių ežeras (A – senosios kaimo kapinės, KVR 6343). 2019 m.

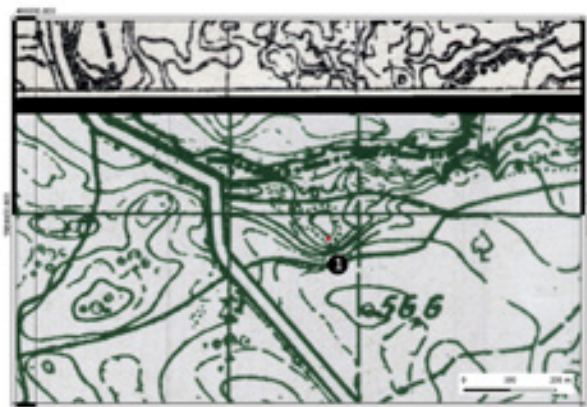
norėdamas užtventki gilų Lūgo ežerą (Navickienė 2003). Sako, bėgo Velnias ir pametė, niekas daugiau jo nepakėlė. Kaip Kazio Kalantos tėvą laidojo, sakė, tas akmuo verkė (P. M. Dabravolskaitė-Kauzonienė, 72 m., gim. ir gyv. Degėsiuose – Vait. ir tlk., 2022 m.; plg.: Kap Kazio Kalantos tėvų laidojo, tai rasotas buvo, verkė ir akmuoj, reiškia. Ir sakė, kad kap Degėšiai išmirs visi, tai cik tas vienas akmuoj liks – DNP KPA).

Š. Vait. ir tlk. (2004-06-12); DNP KPA G CD-R 64-6 (Kici sako, kad vilko pėdai, nieko tį, kap ir visi akmenai); Vait. ir tlk. (2022-05-14; Ten visas kaimas skyrė pasimatymus). L. Navickienė 2003: 36 (Viso kaimo pasididžiavimas); Černiauskai 2006: 35 (nuotr.).

tai tas ežeras... Sako, ne visi mato. Diedukas matydamo, sako, prasiskiria tas ežeras pusiau ir, sako, prajoja tokia balta ponija su baltu arkliu pro tą ežerą. Ir vėl jįsai, bangos jau, suveina vanduo (P. Lina Vilkelytė-Bakšienė, 44 m., gim. Ricieliuose, gyv. Degėsiuose. U. N. Marcinkevičienė, 1997 m.).

Už 0,2 km į ŠR nuo ežero yra Drapalių k. kapinės.

Š. LKAG 193B 36:00.

449 pav. Druskininkai. 1) Karaliūno duobė. Apie 1890 m.

450 pav. Druskininkai. 1) Karaliūno duobė (A – 2022 m. surastas Druskininkų piliakalnis ant Ratnyčios up. kranto). 2019 m.

DRUSKININKAI

206. KARALIŪNO DUOBĖ yra 0,21 km į R nuo Gardino ir Raigardo g. sankryžos, pastarosios gatvės Š pusėje, Ratnyčios up. kair. krante (viduryje – LKS94: 499834, 5984348). Tai netaisyklingos formos, apie 80 x 80 m dydžio plokščiadugnė dauba atvira Š dalimi (Ratnyčios kryptimi); šlaitai vidutinio statumo ir statūs, 9 m (V pusėje) ir 19 m aukščio (P).

Senas Švendubrės gyventojas Murinas Vaclui Smaliukui (54 m., gyv. Švendubrėje) pasakodavęs, kad iš Karaliūno duobės kiekvienas kareivis šalimą žemių (kožnas kareivis po šalimą susėmė) ir nešė ant Astravo kalno, kitaip dar vadinamo Šventkalniu (Svetaja

207. GOJAUS MIŠKAS. Remiantis Vaclovo Smaliuko (54 m.), gim. ir gyv. Švendubrėje, pasakojimu, apie 100 ha ploto Gojumi vadinamas miškas augo Druskininkų aerodromo vietoje (U. V. Vaitkevičius, 1998 m.). XIX a. pabaigos topografinis žemėlapis brandaus miško masyvą (apie 100 ha) vaizduoja į R nuo

DULGININKAI, Leipalingio sen.

208. KALVOS. Abipus Dulgelės up., Sankonių miške, minimi kalneliai, kuriuos, sulig padavimų, supylė su priešais kovojęs Juoda Vokė. Toje pačioje vietoje esą buvo paslėpti ir turtai (P. Paulius Mikučionis,

hara). Ratnyčios krante esą liko dauba, o Raigardo slėnyje – kalnas (šiandien jis už valstybinės Lietuvos Respublikos sienos); žuvusieji kareiviai – nežinoma, kokios tautybės, su kuo jie kariavo – buvo palaidoti kapinyne Pereselcais vadinamoje Švendubrės dalyje (U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/22).

2022 m. pavasarį į Š nuo Karaliūno duobės buvo surastas iki šiol nežinomas Ratnyčios piliakalnis.

Š. LTR 6595: 22, 54 (Nešė šalman žemes ir pytė kur tai in Baltašiškės kalnų ar kur); Vait. (2020-06-12). L. Baltrūnas ir kt. 2001: 131–132.

aerodromo (viduryje – LKS94: 496471, 5986134) (TŽ 1890).

Š. TŽ 1890: XV–15–I; Vait. ir tlk. (1998-10-22).

Taip pat ↑ Baltašiškė, Gojus

76 m., gim. ir gyv. Dulgininkuose⁹⁹. U. K. Pažėra, 1936 m. – LŽV).

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (K. Pažėra, 1936).

⁹⁹ Jam pasakojęs kaimo skerdžius (Užrašytojo past.).

453 pav. Gailiūnų Ožkų Bažnyčia (iš ŠR). 1965 m.

209. UŽUGOJO LAUKAS. Minimas į V nuo Lygiojos pievos (ši esanti Kregždžių ravo vakarų pusėje), apie 2 ha ploto; „ariama žemė“.

Tikslesnių duomenų nėra.

Š. LŽV (K. Pažėra, 1936 m.).

451 pav. Gailiūnai. 1) Ožkų Bažnyčia; 2) šaltinis. Apie 1890 m.

452 pav. Gailiūnai. 1) Ožkų Bažnyčia; 2) šaltinis. 2019 m.

GAILIŪNAI, Leipalingio sen.

210. OŽKŲ BAŽNYČIA, kitaip MILŽINO KAPAS, yra už 0,38 km į PR nuo kelio Druskininkai–Liškiava, už 0,12 km į P nuo Snaigupėlės up., už 0,1 km į V nuo Nemuno, Baltašiškės gir. Liesnos mš. 817 kvartale (LKS94: 499972, 5988447). Taip vadinama pilkapį primenanti 12 x 16 m dydžio (nežymiai pailga R–V kryptimi), 2,5 m aukščio stačiašlaitė smėlio kalvelė; jos viršus aukštėja V kryptimi (Vait. ir tlk., 2022 m.; apie 17–18 m skersmens., 4 m aukščio – Tautavičius 1966).

Pasakojama, kad kol pilkapiai nebuvo apšodinti mišku, žmonės ten ganė gyvulius, ožkas. Didžiausią praminė Ožkų Bažnyčia – po jį esą mėgo laipti ožkos (Navickienė 2003).

Dar dvi panašios smėlio kalvelės be pavadinimų yra už 0,12 km į P ir 0,08 km į Š nuo Ožkų Bažnyčios.

Š. Tautavičius 1966: 19–20; Vait. ir tlk. (2022-09-22). L. Daugudis 1965 (Vadinamas Ožkos Bažnyčia arba Milžino Kapu); Navickienė 2003: 77–78.

211. ŠALTINIS. Stasė Kulikauskaitė-Radzevičienė prie Gailiūnų, Snaigupėlės krante, aprašė Pagailiūnio šaltinį, kurio vanduo turėjo nepaprastų savybių: *šaltinėlis gydo akis ir kitokias ligas: spuogus, inkščirus, net karpas, kad žmogus būtų gražus* (Kulikauskaitė-Radzevičienė 2011). Šį aprašymą iš esmės atitinka už 0,34 km į PR nuo Gailiūnų ir Ringėliškės k. ribos, 0,11 km į Š nuo Snaigupėlės esantis ir į ją srūvantis šaltinis (LKS94: 498870, 5989650), apie kurį papasakojo

454 pav. Gailiūnų šaltinis (iš PV). 2022 m.

Algis Balčius (62 m.), gim. ir gyv. Ringėliškėje, o parodė Jeronė Balčiuvienė (63 m.), nuo 1985 m. gyv. Ringėliškėje.

Šaltinis trykšta aukštumos šlaito griovioje, skaidrus

455 pav. Gerdašiai. 1) Kunigo šaltinis. Apie 1890 m.

456 pav. Gerdašiai. 1) Kunigo šaltinis. 1949 m.

ir bekvapis; vandeningas, srūva į P (170°) seklia, apie 1,2 m pločio vaga. Anksčiau buvo lankomas ir mėgstamas, dabar pamirštas (Vait. ir tlk., 2022 m.). Už 50 m į ŠV yra antras panašus, tik mažiau vandeningas šaltinis, kurio ištakos dabar pateko į iškirstos biržės pakraštį.

Š. Kulikauskaitė-Radzevičienė 2011: 2 (Pagailiūnio šaltinėlis gydo akis ir kitokias ligas: spuogus, inkščirus, net karpas, kad žmogus būtų gražus); Vait. ir tlk. (2022-09-22). L. Radzevičienė 2004: 30 (Dabar jis užmirštas).

457 pav. Gerdašiai. 1) Kunigo šaltinis. 2019 m.

GERDAŠIAI, Leipalingio sen.

212. KUNIGO ŠALTINIS trykšta į V nuo k., už 0,1 km į ŠR nuo Nemuno kair. kranto, Baltašiškės gir. Gerdašių mš. 69 kvartale, apie 30 m pločio sufoziniame cirke – šaltiniuotame duburyje (LKS94: 491178, 5979475). Duburyje yra kelios šaltinių akelės, kurių vanduo vėliau susilieja į vieną 1–1,3 m pločio srovinę upelį, kuris teka į P–PV (205° – 210°) ir maždaug už 30 m pasiekia melioracijos kanalą (veda iki Nemuno) (Vait. 1998; plg. 1935 m. Sventijansko Žemės vardyno anketoje nurodyta, kad šioje vietoje trykšta iš viso 12 šaltinių, didžiausias iš jų esąs vadinamas Kunigo vardu – LŽV).

Šaltinio vanduo skaidrus, bekvapis, minkštas (bendrasis vandens kietumas 3,06 mg-ekv/l), $9,7^\circ\text{C}$ temperatūros (matuota 2014-04-23); mineralinių medžiagų jame mažai (256 mg/l), o geležies visai neaptikta (Kadūnas ir kt. 2017).

Kartais pasakojama, kad Kunigo šaltinis virė, o bandymai išmatuoti jo gylį buvo nesėkmingi: *Bandėm matuoc, jo dugno neradom* (LTR 6581/62). Tačiau labiausiai žinomi padavimai apie čia nuskendusią bažnyčią:

Netoli Gerdašių kaimo yra aukštakas Giraitės kalnas. Iš to kalno išteka šaltinis, žmonių vadinamas Kunigo šaltiniu. Apie tą kalną laukai vadinami Noruške. Senais laikais šioje vietoje buvo Narušonių miestelis. Ant Giraitės kalno buvo graži bažnyčia. Į tą bažnyčią, ypač per atlaidus, privažiudavo daugybė žmonių. Suvažiudavo taipogi visos apylinkės ponai.

Vieną kartą buvo atlaidai. Žmonių, kaip paprastai, privažiavo labai daug. Buvo taipogi gražiai pasipuošusių ponų. Viena ponia, eidama į bažnyčią, už vartų užkabino savo suknelę ir perplėšė. Nusiminė ponia. Ne taip gailėjosi savo suknelės, kaip gėdijosi

pasirodyti žmonėms apiplyšusi. Iš to apmaudo sukeikė: „Ak, kad tu žemėn prasmegtum!“ Vos tik tai ištarė šiuos žodžius, kaip bažnyčia prasmego žemėj. Iš tos vietos, kur stovėjo bažnyčia, išsiveržė šaltinis. Ir dabar sekmadienį, dvyliktą valandą, po žeme girdėti varpo skambėjimas. Miestelis irgi išnyko. Jo vardas liko pavadinti tik laukai (P. Ignas Būdelis, 68 m., gyv. Gerdašiuose. U. J. Prapiestis, Alytaus gimn. Va kl. moksleivis, 1936 m. – LTR 869/1393; plg.: Kad čia buvus kažkada bažnyčia, buvus an kalno, medinė ar kokia ten, ar mūrinė, pamatų dar buvo gal šiek tiek. Mačiau ir aš pats, kad griuvėsio pamatų buvę <...>. Ten bažnyčia, ten kunigas, matyt, gyveno ir tep pavadino – Kunigo šaltinis – LTR 6581/139).

Būdavo piemens, ganydami karves panemune, šventą dieną pridėję ausis prie žemės girdėdavę varpais skambinant (LŽV, Gerdašiai; Sako, kad mišiu laikų, kap priglaudzi galvų palei žemį, tai lyg tai, raiškia, ten skambina kas, dabar aš nežinau, seniau, kap aš dar buvau jauna, tep kalbėdavo – P. Joana Gasiliauskaitė-Petrauskienė, 66 m., gim. ir gyv. Gerdašiuose. U. I. Žilienė, 1998 m. – LTR 6581/61).

Kartais Kunigo šaltinio vardas aiškinamas tuo, jog ganydamas karves Kunigo pievoje šalia šaltinio, kunigas¹⁰⁰ žaizdotas kojas sumerkdavo į šaltinį – tuo tikslu ten būta suolelio – ir jas išgydė (LTR 6581/62).

Tįnai atsigerk, tai krikštolinis [vanduo]! Išteka iš po kalno šalcinis. Ir senus čėsus, tai žmonės sakė, dar mano močiutė sakė: „Ėjom tį praustis, kap akis sopėjo“ (P. Adelė Kudzmanienė, 71 m., gim. ir gyv. Gerdašiuose. U. V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR 6595/59).

Anot Gerdašių gyventojos J. Gasiliauskaitės-Petrauskienės (66 m.), ariant lauką šalia Kunigo šaltinio buvo randama radinių iš kitados užlieto kaimo: rąstų, geležinių kirvelių, obliukų, kaltukų, gręžtukų, molinių lėkščių, šakučių, puodų šukių (U. I. Žilienė, 1998 m. – LTR 6581: 61, 62; Norušė. Anksčiau buvo kaimas, bet nuskendęs – VK).

458 pav. Gerdašių Kunigo šaltinis (iš ŠR). 1998 m.

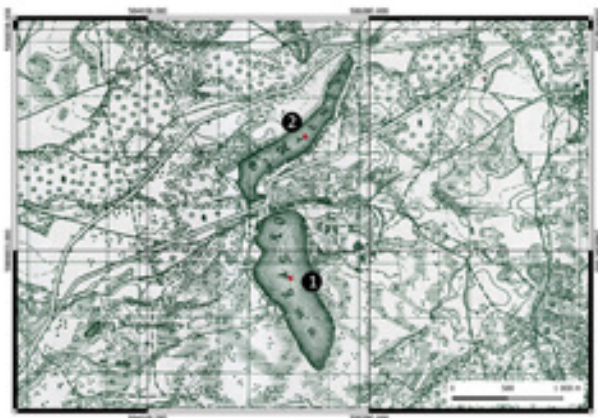
2000 ir 2001 m. menama Gerdašių senovės gyvenvietė buvo žvalgyta ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai (iširti 5 šurfai, iš viso 5 m²) čia buvo surengti be žymesnių rezultatų (Zabiela 2000; Ivanauskas 2001).

Padavimai taip pat pasakojami apie šalia Kunigo šaltinio, kiek į Š nuo jo trykštantį kitą šaltinį (Kitas duburys, šaltinis tokis, iš pelkių vertėsi – LTR 6581/60). Buvo kalbama, kad per Pirmąjį pasaulinį karą rusų kariuomenė būtų į šį šaltinį įmetė savo išdą – dvi ąžuolines statinaites aukso. Įmetė į šaltinio duburį kažkokį giliai, ir ten tas auksas ir dabar randasi (P. Vaclovas Vaikšnoras, 66 m., gim. ir gyv. Gerdašiuose. U. I. Žilienė, 1998 m. – LTR 6581/60).

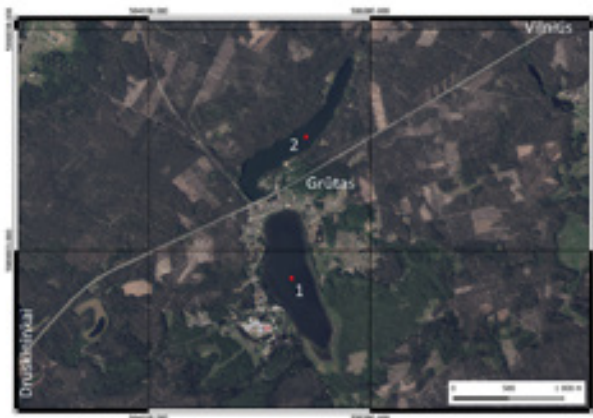
Š. LŽV (J. Karlavičius, 1935; Gerdašiai); LŽV (J. Sidaravičius, 1935; Sventijanskas; Yra pasakojimas, kad senovėje nusken-dusi bažnyčia) VAK 27/13 (LŽV išrašas); LTR 869/1393; 6581: 45 (Stipriai bėga vanduo, ir vadinama Kunigo šaltiniu), 59 (Tenai iš po kalno verčiasi vanduo), 60, 61, 62 (Kunigo tėvas išsigydė žaizdotas kojas); LTR 6595: 58, 59 (Tį buvo labai gražu, bet dar medžiais apaugį ir nieko nēr); VK (1975, Nórūškė); Vait. (1998-10-19); Zabiela 2000: 10–12; Ivanauskas 2001: 7–9. L. Prapiestis 1998: 13–14; Vaitkevičius 2000: 531; Kadūnas ir kt. 2017: 258–259.

¹⁰⁰ Matyt, būsimasis.

459 pav. Grūto ežerai: 1) Grūtas; 2) Ilgis. Apie 1890 m.

460 pav. Grūto ežerai: 1) Grūtas; 2) Ilgis. 2019 m.

GRŪTAS, Viečiūnų sen.

213. GRŪTO EŽERAS telkšo į P nuo k., plotas – 53 ha. Kelias Druskininkai–Vilnius Grūto ež. šiaurėje skiria nuo Ilgio; vakarų pusėje išteka Grūtos up. (Nemuno deš. intakas) (viduryje – LKS94: 505291, 5987753). *Ponas <...> parvedė jauną, gražią moterį, o ta buvo burtininkė. Kai ji sužinojo, kad [anksčiau čia] mirė jauna žmona ir liko jos smėlio kapas, prakeikė dvarą ir*

poną. Vos tik ji išėjo iš dvaro, tuoj tas pavirto ežerėliu, o ponas nuskendo.

Žmonės sakė, kad anksčiau prie to ežero girdėjosi žmogaus šauksmas, baugus ir graudus... (P. Ona Kirienė, 54 m., gyv. Viečiūnuose. U. A. Jarmala, apie 2000 m.).

Š. LTR 8242/71.

214. ILGIO EŽERAS. Telkšo į Š nuo k. ir plento Vilnius–Druskininkai, rininės kilmės, 28 ha ploto, giliausioje vietoje – 7,8 m gylio. Pro šiaurinį Ilgio ež. galą į Viečiūnus veda Marčių kelias (↑).

Seniai, tai dar burlokai anksčiau... sudedzi pinigų ir tau vandenį gali, ir ažarų išvesc. Buvo Grūto Ilgulį ažarų... buvo sudėję Grūtas¹⁰¹ pinigų ir cia pas mus buvo toki pieskynai (jau dar užaugo mišku, smėlis ir cia buvo dratų¹⁰², kadu caro laikais gal buvo dratų, kad kariuomenė neperait per smėlynus) tai atvedį buvo [cia] tų ažarų. Norėj Ilgulio ažarų atvesc ir an to pieskyno palikc

jau, kad jis tį būt, ažaras an pieskynų – Grūtui neraikalyngas prieg plento ažaras – bet nepaciko vandeniui, pradėjo burgsc vanduo. Būt užlėję cia mus visus, nepaciko ciem burlokam jau vieta, vandeniui, [nes] vanduo turi kurių nori vietų turėc. Nu ir nepaciko, ir musėj burlokai atgal pastatė ažarų tų, nuog pieskynų nuėmė, ir dar Ilgulis ažaras stovi. O norėj išvesc (P. Stasys Martisonis, 81 m., gim. ir gyv. Žiogeliuose. U. R. Norkūnas ir D. Blažulionytė, 2008 m.).

Š. LTRF ka 2363.

¹⁰¹ Grūto kaimo gyventojai.

¹⁰² Tvoroms skirtų vielių.

461 pav. Guobiniai. 1) Bažnyčiaakalnis; 2) Krivulės bala. Apie 1890 m.

462 pav. Guobiniai. 1) Bažnyčiaakalnis; 2) Krivulės bala. 1949 m.

GUOBINIAI, Leipalingio sen.

215. BAŽNYČIAKALNIS yra tarp Guobinių ir Radvilonių k., kelio Merkinė–Leipalingis P pusėje (aukščiausioje vietoje – LKS94: 496463, 5996989). Tai apie 60 x 160 m dydžio (pailga Š–P kryptimi) ariama ir sėjama, todėl suplokštėjusi kalva, nuo kurios atsiveria gražus reginys P kryptimi (Vait. ir tlk., 2022 m.). Vietovardis vyresniajai kartai dar žinomas, pasakojimų neužfiksuota.

Š. VK (1973); Vait. ir tlk. (2022-05-14). L. Navickienė 2003: 17.

KRIVULĖS, kitaip KRIVŪLĖS, BALA. Minima kaimo R dalyje, prie Juozo Miliausko sodybos (ji lokalizuota LKS94: 498030, 5996091). Tikslėsių duomenų nėra. Vieta atsargiai gali būti siejama su Ricielių Krivo kalnu (↑).

Š. Valinevičius 1928; VK (1983; Balaitė); Vait. ir tlk. (2022-05-14).

GURONYS, Leipalingio sen.

DIEDYNO (tarm. DZIEDZYNAS) ir BOBYNO LAUKAI. Minimi į V nuo Vaikšnoros viensėdžio, ariami, kiekvienas po 5 ha ploto.

Užfiksuota žinia, kad ariant Diedyną buvo randama sudegusių ir subyrėjusių akmenų. *Manoma, buvus didelių pastatų* (P. Antanas Balevičius, apie 50 m., gim. ir gyv. Guronyse. U. J. Dūdienė, 1935 m. – LŽV). Kitų duomenų nėra.

Š. LŽV (J. Dūdienė, 1935 m.).

463 pav. Guobiniai. 1) Bažnyčiaakalnis; 2) Krivulės bala. 2019 m.

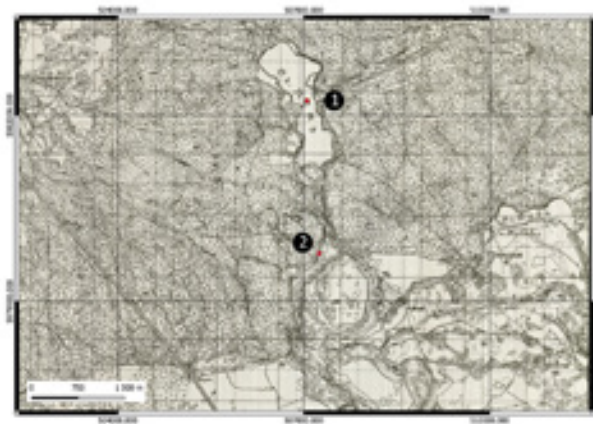

464 pav. Vaizdas nuo Guobinių Bažnyčiaakalnio į rytus. 2022 m.

465 pav. Latežeris ir Salotės ežeras istoriniame Trakų pavieto žemėlapyje. 1793 m.

466 pav. Latežeris ir jo apylinės. 1) Latežeris; 2) Salotės ežervietės šiaurinis pakraštys, dabar priklausantis Lietuvai. Apie 1890 m.

LATEŽERIS, Viečiūnų sen.

216. LATEŽERIS. Telkšo į P nuo k., 85 ha ploto (viduryje – LKS94: 507096, 5982239); šiaurės pusėje išteka Ratnyčėlė (Nemuno deš. intakas), o pietuose – Kuosinės (kitaip – Užpurvės, Zapurvės, Zapurviankos) upelis Latežerį jungė su Salotės ež. (↑).

Seniau čia buvo bala. Ji buvo klampi, pilna šaltinių. Kartą piemenai ten ganė bandą, ir iš vienos akies ėmė veržtis vanduo, ir ėmė išliet tą pievą. Tie piemenai mato, kad pirmiausia iš tos akies išplaukė žuvytė lynas. Vanduo po truputį užliejo visą balą ir pievą. Atsirado ežeras, kurį pavadino Lynežeris pagal tą žuvytę. Yra ir Lino upelukė (P. Juozas Avižinis. U. D. Balčiūnaitė ir kt., 1965 m. – VUB f. 213–126).

Netoli Latežerio yra nedidelis ežeras. Pasakoja, kad jis seniau buvęs kiton pusėn Nemuno. Ir tikrai, kiton pusėn Nemuno yra duobė, kurioj seniau ežeras buvo. Iš čia ir perėjo šis ežeras pro Nemuną kiton pusėn (P. Agnieška Matuizienė, 63 m., gim. Kabeliuose.

217. SALOTĖS EŽERVIETĖ yra 3,6 km į P nuo Latežerio k., prie valstybinės Lietuvos Respublikos sienos. Ežervietę su Lynežeriu jungia Kuosinės (Užpurvės, Zapurviankos) up., Lietuvos Respublikos pusėje – tik šiauriniai buvusio ežero pakraščiai (viena nedidelė įlanka – LKS94: 507248, 5979775). Ežero būta netaisyklingos formos, beveik 4 km ilgio, 1,2–1,4 km pločio, su dviem didelėmis salomis.

T. Narbutas ir jo straipsnį plačiai pakomentavęs

467 pav. Latežeris ir jo apylinkės. 1) Latežeris; 2) Salotės ežervietės šiaurinis pakraštys, dabar priklausantis Lietuvai. 1949 m.

U. G. Grinevičiūtė ir V. Drungilaitė, 1965 m. – VUB f. 213–65).

Š. VUB f. 213–126: 233; VUB f. 213–65: 109.

leidėjas, Druskininkų kurorto gydytojas Ksaveras Wolfgangas liudijo, jog 1841 m. balandžio 4 d., Verbų sekmadienį (ledas dar nebuvo iššęs), Salotės ežero vandenys taip išsiveržė per Kuosinės up. ištaką, kad per kelias valandas didesnė dalis ežero jau buvo nutekėjusi ir tą patį pavasarį vietos gyventojai buvusio ežero dugne sėjo grikius.

Maždaug 11 val., per Šv. Mišias Ratnyčios bažnyčioje iš tolo pasigirdo nepaprastas potvynis (postrzeżono

z daleka zblizającą się niesłychaną i niepojętą powo-
dź). Laimė, buvo dienos metas, žmonėms pavyko
išvengti žūtis ir išgelbėti gyvulius. Ratnyčėlės up.
vaga plūstantis vanduo Ratnyčioje nunešė tiltą, dau-
gelį miestelio gyventojų katalikų ir žydų pastatų (de-
šinėje pusėje nunešė 3 sieksnių kalvą su naujai ant
jos pastatyta žydų mokykla), o žemupyje seną Rat-
nyčėlės up. vagą plūstantys Salotės ež. vandenys už-
nešė smėliu (Narbutt 1844a).

468 pav. Ratnyčios upelio ištakos iš Latežerio. XX a. I
pusė.

Nuog pradžios tai čia žmonės buvo labai turtingi, čio-
nais buvo visokių žvėrių, visokių paukščių, žuvų. Kiek
tik ko norėjo – visko turėjo, medaus. Teip turtingai gy-
veno, tai jie Dievo nepripažino. Ir paskum jisai eina an
to ežero ir gaudo žuvis. Ir eina senelis tokis, ir prašo
pas jį žuvų. Bet jisai jam žuvų ir nedavė. O tas senelis
jau buvo tokis – jau Dievas.

Nu, tai kaip jisai nedavė jam žuvų, tai sako:

– Jei nedavei man žuvų, tai ir negausi daugiau žuvų.

Užpykęs ir išlaido šitų ažerų <... >. Dievas jį nubaudė už
tai, kad buvo žmogus negeras.

Kaip tas ežeras ėjo, tai buvo pavasaris, buvo pavande-
nė ir ėmė raut. Iš vieno šono – krantas miško ir iš kito

šono – krantas miško. Teipos per vidurį tekėjo upė. Tai
toj upė rovē, rovē, rovē – ir išrovė, ir per šitų ežeras
išėjo Nemunan net (P. Vytautas Maliukevičius, 67 m.,
gyv. Latežeryje. U. B. Kerbelytė, L. Sauka, 1959 m. –
LTR 3194/286; plg.: Pavarytas žvejo senelis Dievas nie-
ko nesakęs pasitraukė, o paskui jį – ir vanduo ėjo tris
dianas ir tris naktis. Žmonės verkė ir prašė Dievo palik-
ti vandens. Tada tas pats senelis vėl pasirodė, vande-
nį tris kartus peržegnojo, ir jis apsistojo. Vandens liko

469 pav. Latežeris (iš Š). 2021 m.

ties, kiek dabar jo telkšo Latežeryje (†) – Kulesz 1935: 81–82).

Buvo didelis ažeras. Tūkstančiai hektarų. Ir nelabai buvo žuvingas. Terpu kalnų. In šitą Latežerio ažerą ajo tiktais vienas šaltinukas ir negilus.

Burlokas būk tai koks vaikščiojo ir iš to reikalavo, ka-tras buvo išnomavjys ažerų, pinigų, bet kiek tai nežinau, pinigų, ir jisai nesutiko. Tai, sako: „Aš tau padarysiu.“ Tai jisai ėmė su kastuvu kast, ti pro tų šaltinukų, ir prakasė griovį didesnį, ir tas [Salotės] ažeras išajo par mūsų ažerą, per Latežerį, ir nuvėjo į Nemuną.

Mūsų kaime Latežery nebuvo smėlio. Tiktais buvo juo-džemis. Tai kaip ajo ažeras per mūsų kaimą, tai nunešė mūsų pastatus, svirnius su javais ir užnešė mūsų kaimą smėliu, ir dabar pasilikęs smėlis (P. Petras Maliukevi-čius, 63 m., gim. ir gyv. Latežeryje. U. B. Kerbelytė ir L. Sauka, 1959 m. – LTR 3194/300).

Buvo ažaras neišpasakytai gilus. Mano tėvo tėvas pasakojo. Atėj kokis burliokas, pakasė kiaulės galvų, aprėžė tep ir tep, ir pasakė ažaro vardų (turi vanduo savo vardą).

Tik ūžia, ūžia, kelias, kelias. Kad pasikėlė – per pačias Verbnyčias¹⁰³. Tai ėjo par Ratnyčių. Kunigas mišias lai-kė. Visi išbėgiojo, kunigas liko. Ažeras ajo, ajo, kai daė-jo tų daiktų, kur reikia sustoti, ir sustojo <... >.

Tas ažeras ne pats išėjo. Buvo burliokas, užpyko kaž-ko, ar kad neleido žvejot, prakasė ir išleido <... >. Buvo blogi metai, žmonės badu mirė. Tai kartu su ažaru ir žuvys ajo, liko duobelėse žuvų (jis nesusimaišė su Latežerio vandeniui). Sustojo, Kaunan nulėkė, kur jam daiktą davė. Jei jį būt neapstabdį, būtų kitur nuvėjęs (P. Elžbieta Būrienė, 84 m., gyv. Latežeryje. U. L. Sau-ka, 1959 m. – LTR 3194/13).

Buvo tokis ažeras didelis. Jau jisai, kap jisai pradėjo ait! Ir atėjo toki burliokai, vaikščiojo. Ir jie vedė jį. Jie pirm-a ajo su šitokiom lazdom, o jisai, jau tas ažeras, ajo paskum. Ir kur jie daajo, kur jie norėjo, kad tas ažeras jau tin eity, tai jie davėjo, lazdelę užkišo tan daiktan, tai jisai jau ti neina ir daėjo jau šitų va, mūsų, ir šitoj upi ajo, va, per Latežerį, Ratnyčių. Ir ajo, ir šitoj, dar mano jau tėvo ir dieduko nunešė tvartus du, ir tasai jau van-duo kai ajo, ir pirtį, kur prausėsi [nunešė].

Ir ajo, ir ajo jie šitepos ir daėjo Ratnyčių. Ir kaip ro-zas buvo mišios ir bažnyčion. Tai kap jie girdėjo tų triukšmų, kad jisai jau ajo, tasai ažeras, o jie vis ajo,

ties burliokai toki. Ir vis kur jie, kad nekryptų jau tasai vanduo, tai jį vis permušt kiša lazdelį, ir jisai vėl aina tiesiai.

Tai visi išėjo iš bažnyčios, išbėginėjo. Sakė, tai kap užsikimšo duris, tas jau kap žmonės kap jau ajo, kap pasidarė kriksmas jau tinai. Visi nusigando, misli-no kančenė svieta. Tai jisai ajo, ajo ir inejo Nemunan (P. Elena Balevičienė, 58 m., gim. ir gyv. Kermušioje. U. B. Kerbelytė ir L. Sauka, 1959 m. – LTR 3194/164; Jis atėjo, įkišo lazdelį, ir sustojo tas ažaras aplinkui – LTR 3804/21).

Jis nuėjęs, tas ežeras. Juodo jaucio galva, nelabai se-niai (mano vyro tėvas atsiminė). Pro šica tai ir kalnai šicie suvaryti. Šituoje upi [Ratnyčėle – Vait.] varė tų eže-ry. Čionai stovėjo tie budinkai, tai nunešė visus. Ir kur jis cia nuvėja, kokian daikti? Anam šonan. Polščion. Už Nemuno.

Išvarė ežerų pinčiukai koki. Pinčiukai ataj ir išlaidė tų ežerų. Buvo kaip rozas nedėlio, mišios buvo Ratnyčioj. Atėj tas pinčiukas, aprėžė lazdu – ir nuvėję vanduo. Ir bažnyčios neapliejo (P. Emilija Mažgierytė-Būrienė, 60 m., gim. Azierkuose, gyv. Latežeryje. U. B. Kerbe-lytė ir L. Sauka, 1959 m. – LTR 3194/296).

Ratnyčioj buvo kadais kokis iš Zapurvės, kokis čerau-nykas, išvedė ažarų šituoje Ratnyčėlės upiu. Buvo mi-šios bažnyčion sekmadienio, sako, ale užimas, visi iš-bėgo žmonės iš bažnyčios. Dar jis aina, kuolelį užkišo ir vanduoje cia maišos ir neina niekur, o jis nuvejo toliau, kitų užkišo kuolalį, šitų ištraukė, davejo tų kuolalį ir vėl sustojo vanduoje. Ir davedė net in Nemuną, su Nemuno vandeniui jis nebendravo, jis kažkur išajo, jis tekėjo tas vanduoje ir tį ganė karves būk tai, tep kalba jau žmonės ir jau sakis prūūūūūūū, kur aini, Kerši, ar kap jaucį, ir tuoj rozu tas vanduoje pradėjo sukcis sukcis sukcis ir sustojo, apsirodo, to ažaro buvo Keršis vardas. Ir kap pasakė, per kur aini, Kerši, ažaras ir sustojo. Cia kur jis už Merkinės kažkur yra, tokis negilus ažaras. Išve-dė iš Zapurvės, dar, sakė, cik tokis kap bliūdas, o buvo ažaras, tį guduose. Tai kap vedė pro Ratnyčių, tai visi žmonės išbėgo, jis tep užė labiausiai (P. Marytė Mor-tūnaitė-Akstinienė, 88 m., gim. Mardasave, gyv. Ran-damonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA).

Ant marių yra vyresnysis, ir ant kažno vandens yra tvarkytojas. Ir kiekvieno tvarkytojo vandenuo yra skir-tingas, nevienodas, ba kitas viršininkas-valdytojas yra. Latežeris susijudžino, susibūrė išeit ir kas ant kelio

¹⁰³ Verbų sekmadienį.

470 pav. Liepiškiai. 1) Laumiaraištis. 1949 m.

471 pav. Liepiškiai. 1) Laumiaraištis. 2019 m.

papuolė, nešės su savim, ba jam buvo nurodyta kita vieta, ir jis keliaudamas insimušė į Nemuną, ir jo vanduo nesimaišė su Nemuno vandeniu. Sako, pro Liškia-vą plaukė Latežerio vanduo, nešdamasis trobas, stalus ir kitus daiktus <...>.

Kur yra miškuose ar kitur didelių duobių, tai vis buvę ežerai. Bet kai žmonės užmiršo jų vardus, tai jie iškelia-vo kitur (U. Kristina Žėkienė, 92 m., gyv. Ricieliuose. U. E. Šneideris, 1931 m. – LTR 374c/1226).

Porina, kad Salotų ažere buvo bačkelė aukso (LTR 3194/13).

LIEPIŠKIAI, Leipalingio sen.

218. LAUMIARAISTIS, kitaip LAUMĖRAISTIS, yra tarp Liepiškių ir Ricielių k., į R nuo buvusios Juozo Blažkonio (dabar – Valatkų) sodybos (prie raiste telkšančios balos – LKS94: 500807, 5995004). Laumiaraisčiu vadinamas apie 1,5 km ilgio, vidutiniškai 90 m pločio, 7–9 m gylio slėnis plokščiu dugnu. XX a. viduryje kai kuriose užpelkėjusiose slėnio vietose dar buvo renkamos spanguolės. Vėliau čia pradėta kasti durpes. Šiandien slėnis paplūsta pavasarį, prasidėjus sniego tirpsmui (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Žmonės pasakoja, kad matė merginas, naktį audeklus skalbiančias, bet prieiti niekaip negalėję, išsigandę ir pabėgę (Navickienė 2003).

Š. VK (1972; Apie 15 ha); Vait. ir tlk. (2022-05-13; Ilga tokia bala <...>, gelažinės varlės tan Laumiaraišty). L. Navickienė 2003: 72 (Laumėraistis).

Į V nuo Salotės ežervietės, Lietuvos Respublikos pušėje, miške, yra Virtuvkalniu (Królewska kuchnia) vadinama aukštuma (Vait.).

Š. LTR 374c/1226; LTR 3194: 13 (Liko tik puščios, klampynės, viskas išėjo <...>, jis buvo aukščiau negu mūsų ažaras), 164, 286, 296 (Salokės ežeras), 300, 301 (Tų ažerų palaidė kas, tai znočnes, kaip jis ėj, tai užimas!); LTR 3804/21 (Par Nemuną ėjo, par laukus... Už Seirijų nutūpė); DNP KPA G CD-R 63-1; Vait. (2022-07-15; Seneliai upelį vadindavo Zapurvianka). L. Narbutt 1844a: 22–24; Kulesz 1935: 33 (Królewska kuchnia), 81 (Łot albo inacze Żłot zwali), 83, 88; Kerbelytė 1970: 101, 102; ŽA 165 (Nr. 380–381).

472 pav. Liepiškių Laumiaraištyje pavasarėjant. 2022 m.

LIPLIŪNAI, Leipalingio sen.

ŠALTINIS. Teka už 0,51 km į V nuo Nemunykščio žiočių, už 0,17 km į R nuo kelio Druskininkai–Gerdašiai, Nemuno kair. kranto skardžio griovoje, R kryptimi (LKS94: 494104, 5982654).

Šaltinis lankomas, yra galimybė prieiti, prileisti vandens į talpas.

Š. L. Litvinavičiaus inform. (2022-02-20; Geras šaltinis).

219. ŠVENTO JONO UPELĖ. Nurodoma, kad išteka iš Pagelazinės, įteka į Nemuną. Stovėjo Šv. Jono koplytėlė. Tiksliesnių duomenų nėra.

Š. VK (1975; Siauras upelis).

473 pav. Lipliūnų šaltinis (iš V). 2022 m.

MAŽONYS, Leipalingio sen.

220. ŠAULIO EŽERAS telkšo tarp Mažonių, Vileikių ir Margų k., Leipalingio gir. Cijūniškės mš. 619–620 kvartaluose, yra 25 ha ploto (viduryje – LKS94: 493092, 5999447); pietuose iš ež. išteka Pašaulės upelis. Už 2 km į R nuo Šaulio ež. Šaulėnų k. telkšo Šauliuko ež.

Padavimai dar mini Šaulio pakrantėje esantį Vertimo kalną (krūmuotas, 50 x 100 m dydžio – LŽV). Apie jį tiksliesnių duomenų trūksta.

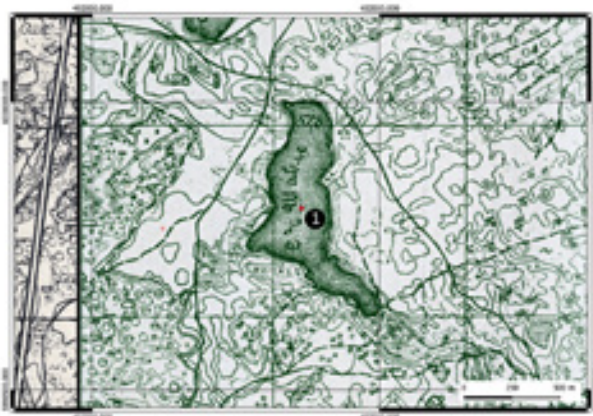
Girdėt [Šaulio] ežere plekšint. Žmonės sako, laumė vėlėja.

Kartais išeidavo pana gale Šaulio ežero su skrynja pinigų. Ji liepė semtis tam tikrą kiekį pinigų. Jei kas

semdavosi daugiau, tai ranką nukirsdavo ir nueidavo ežeran (P. Jonas Sadauninkas, apie 50 m., gyv. Mažonių k. U. K. Markauskas, 1935 m. – LŽV).

Važiavo ponas pasivažinėti. Iš po krūmo išbėgo kiškis, ir arkliai pasibaidė. Ponas išvirto ežere ir prigėrė. Už kiek laiko skerdžius ganė (jis buvo labai biednas) ir išgirdo iš meldų: „Semk tris kartus!“ Kada jis išsėmė pirmą kartą, pamatė auksą. Išsėmęs tris kartus, jis norėjo dar daugiau. Ketvirtą kartą semiant, nukirto kažkas ranką. Skerdžius išsigando ir nuvirto nuo kalno į ežerą (VK; plg.: Atlėkė ponas su ketvertu arklių, įvirto į ežerą ir prigėrė – LŽV).

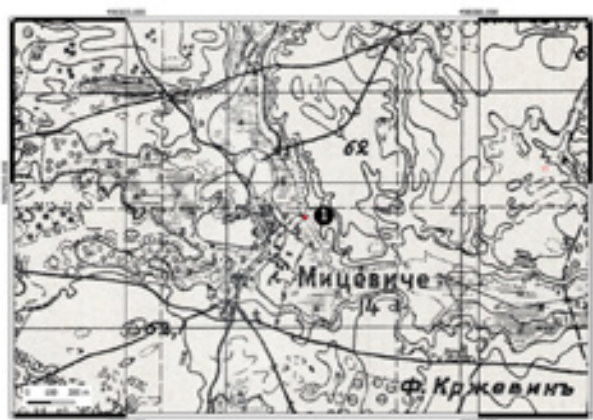
Š. LŽV (K. Markauskas, 1935 m.; Mižonys); VK (1972; 1973).

474 pav. Mažonys. 1) Šaulio ežeras. Apie 1890 m.

475 pav. Mažonys. 1) Šaulio ežeras. 2019 m.

476 pav. Miciūnai. 1) Gojaus pieva. Apie 1890 m.

477 pav. Miciūnai. 1) Gojaus pieva. 1949 m.

MICIŪNAI, Leipalingio sen.

221. GOJAUS PIEVA. Remiantis Miciūnų bajorų palikuonių Jonu Micevičiumi (88 m.), gim. Miciūnuose, gyv. Snaigupėje, Gojus – tai apie 10 ha pievos į R nuo k., abipus kanalu tekančios Snaigupėlės (viduryje – LKS94: 497262, 5992352).

Tolyn į R nuo Gojaus kitados plytėjo Užgojumi vadinamas dirbamas laukas. Apie 1955 m. ten buvo pasodintas miškas (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. Vait. ir tlk. (2022-09-22). L. Navickienė 2003: 49 (Užgojaus kalnas Vaškevičių žemėje).

478 pav. Miciūnai. 1) Gojaus pieva. 2019 m.

479 pav. Miciūnų Gojaus pieva (iš V), 2022 m.

222. **VELNIŲ RAIŠTAS**. Minimas prie Bučionio, tikslesnių duomenų nėra.

L. Navickienė 2003: 49.

MIKALINA, Leipalingio sen.

223. **ŠVENTA RIEVA**. Minima Žemės vardyno anketoje, į Š nuo Totoriabalės (ta pati dar buvo vadinama ir Rūdbale) ir Pociakalnio; balų apsupta, 0,5 ha ploto pakiluma.

Ten įginus jaučius būdavo šventa – nereikėjo ganyt (P. Petras Kuckailis, per 80 m., gim. ir gyv. Mikalinoje. U. K. Pažėra, 1936 m.).

Š. LŽV (K. Pažėra, 1936 m.).

480 pav.
Jonas Micevičius
Miciūnų
Gojaus pievos
pakraštyje.
2022 m.

224. **PAGOJĖ**. Minima Žemės vardyno anketoje, buvo prie dvaro sodo; apie 1 ha ploto ariamos žemės laukas. Remiantis šia nuoroda, ieškotina Seiros up. deš.

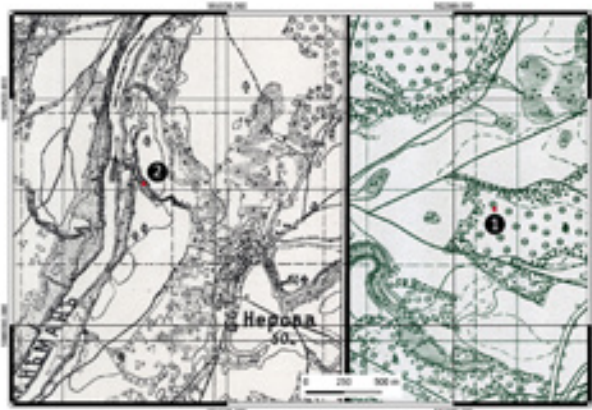
krante į Š arba į P nuo buvusios sodo vietos (viduryje – LKS94: 489524, 5990568).

Š. LŽV (K. Pažėra, 1936 m.).

NERAVAI, Viečiūnų sen.

225. **GOJAUS MIŠKAS**. Tai istorinis Grūto gir. Neravų mš. 140 kvartalo pavadinimas (viduryje – LKS94: 502772, 5988769). Senieji žemėlapiai rodo, kad miškas čia augo jau XIX a. I pusėje (Mappa 1823); dabar Gojaus vardu pavadinta šalia esanti Neravų gatvė.

Š. Mappa 1823; Vait. ir tlk. (2022-09-21).

482 pav. Neravai. 1) Gojaus miškas; 2) Dzirnės upelis. Apie 1890 m.

226. **DZIRNĖS UPELIS**. Teka per kaimą, Nemuno kair. intakas, apie 3,5 km ilgio; aukštupyje – patvenktas. *Mano tėvukas gyveno Neravuose, tai ten upelis tokis teka per kaimą, nu ir kap ankščiau, tai, sako, vakari, žinai, jaunimas buvo, visiek vakari dar kur išaidavo ar kap, [tai] tėvukai pasakė, kad laumės. Tai išai-paklausyc, sako, girdzi, kap kulia palas vaikam su*

483 pav. Neravai. 1) Gojaus miškas; 2) Dzirnės upelis. 2019 m.

481 pav. Nerava istoriniame Uciekos ir Vesolovo valdų žemėlapyje. 1823 m.

kultuvėm an lieptų (kap anksčiau an upelių lieptai buvo ir kūlė) <...>.

Tai, sako, išaini, tai jei ciktai išgirsta balsų, sako, jau nusjuokia ir visos dingsta, jau nieko nesmato. Ir vaikus apkeicia. Ir vaikus, laukan kap nuveinam, lopšus pakabinam (anksciau lopšuosa [migdė]), tai pakeicia vaikų, savo palieka, o tų paima. Ne visų, [tų] kas neužižūro. Tai paskui jau visi kap sužinoj, padarė gal vienon

vieton, ar dzviesa, tadu jau žūrėj, prieg sau turėjo. O gi lazdos kap anksčiau buvo, nu ir lazdų viršun kap sukryžavoja ir pakabina an virvių tų lopšukų vidurin, ir tas vaikas kabo (P. Ona Birutė Laukenytė-Bileckienė, 76 m., gim. ir gyv. Kapiniškiuose. U. D. Blažulionytė, 2008 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 23-19.

227. ŠALTINIS. Minimas Dzirnės up. krante, tikslesnių duomenų nėra.

Vis skaitė, kad labai akim buvo pamačlyvas (P. Monika

Krušaitė-Viščinienė, 88 m., gim. Šklėriuose, gyv. Neravuose. U. D. Blažulionytė, 2011 m.).

Š. DNP KPA G CD-R 51-1.

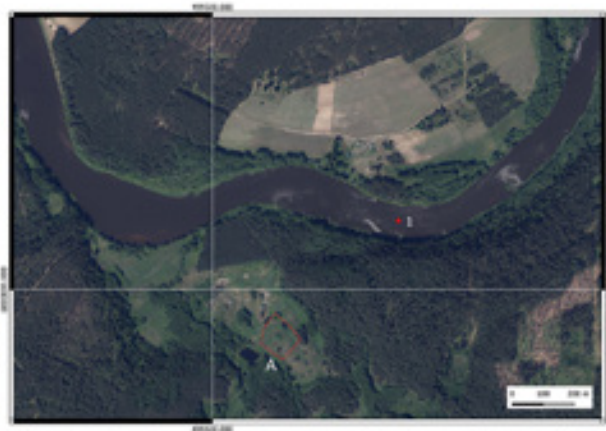
484 pav. Nemuno ruožas, kuriame yra Panemunės Velnio Tilto rėva (tarp istorinio Levūnų kaimo kairiajame krante ir Miežionių – dešiniajame). 1795–1807 m.

PANEMUNĖ, Leipalingio sen.

228. VELNIO TILTO RĖVA yra tarp Panemunės, istorinio Levūnų ir Miežionių k. (Raitininkų sen., Alytaus r.), Merkinės gir. Panemunės mš. 4 kvartalo Š pakraštyje (rėvos pradžia – LKS94: 500102, 6003223, pabaiga – LKS94: 499572, 6003311). Tai apie 0,56 km ilgio akmenuotas Nemuno vagos ruožas, kuris pradžioje yra apie 90 m pločio, vėliau išplatėja iki 150 m ir pabaigoje vėl grįžta į sau įprasto pločio vagą. Daug akmenų, lyg tyčia būtų padirbtas vandeny slenkstis, panašus į tiltą (LŽV).

Padavimas sako, kad Velnias įsigeidė tilto per Nemuną. Visą naktį su kitu pulku velnių dirbo, ir jau buvo bebaigią, bet gaidys pragydo ir likosi nebaigta (LŽV).

Š. LŽV (J. Kalėda, 1936; Akmenų slenkstis); Vait. ir tlk. (2021-11-18). L. Kašelionis 2002: 90; Merkinės 2004: 180, 181 (nuotr.).

485 pav. Panemunė. 1) Velnio Tilto rėvos pradžia (A – Panemunės dvarvietė, KVR 30811). 2019 m.

486 pav. Velnio Tilto rėva (iš PV). 2002 m.

487 pav. Velnio Tilto rėva (iš PV). 2015 m. rugpjūčio 28 d.

488 pav. Velnio Tilto rėva (tolumoje, nuotraukos dešinėje) (iš V). 2021 m.

489 pav. Randamonys. 1) Kunigės šaltinis. Apie 1890 m.

490 pav. Randamonys. 1) Kunigės šaltinis. 1949 m.

491 pav. Randamonys. 1) Kunigės šaltinis. 2019 m.

492 pav. Randamonių Kunigės šaltinio vandens spalva. 2019 m.

RANDAMONYS, Viečiūnų sen.

229. KUNIGĖS ŠALTINIS trykšta už 0,49 km į P nuo Nemuno deš. kranto, už 0,26 km į R nuo Z. Petrelio sodybos ir 0,25 km į Š nuo Čiurlionio kelio skulptūrinės grupės prie kelio Kaunas–Druskininkai, Cegelnia vadinamoje vietovėje, Griovos up. kair. krante (LKS94: 509465, 5991392).

Šaltinis trykšta apie 40 cm skersmens, 30 cm gylio duburėlyje, iš kurio vanduo apie 4 m ilgio protaka nuteka š kryptimi (10°), į Griovos up. (Vaitkevičius 2000).

Šaltinio vanduo skaidrus, bekvapis, minkštas (bendrasis vandens kietumas 2,88 mg-ekv/l), 6 °C temperatūros (matuota 2014-12-18); mineralinių medžiagų jame mažai (277 mg/l), o geležies koncentracija – 11,9 mg/l daugelį kartų viršija nustatytą geriamo vandens normą (Gedžiūnas ir kt. 2016).

Kunigės šaltinis – mes jį vadinom, kadaise sako, kunigaikščiai... šalia jo buvo kelias vieškelis in Liškiavų, visur, in pilis, kunigaikščiai jodavo, važiuodavo, nu ir jie ten gerdavo (P. Emilija Petrelytė-Kraunelienė, 76 m., gim. ir gyv. Randamonyse. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 63-3).

Mano tėvai, netikras diedukas pasakojo, kad čia Vytauto laikais, kada pagrindinė magistralė buvo į Gardiną, į Lenkiją, į Vakarų Europą, čia būdavo pravažiavimas, griovys, sakykim, tai čia sustodavo atsigerti. Dėl ko vadinasi Kunigės šaltinis? Tai yra kunigaikščių atsigėrimo vieta, labai geras vanduo buvo (P. Jonas Alvydas Petrelis, 51 m., gim. Randamonyse, gyv. Vilniuje. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 63-2). Kap anksciau pasakojo, tai kunigaikščiai čia jodzinėjo, viską, tįnais geras buvo vanduo, šito vandenį gėrė, taip vot. Ir „Kunigės šaltinis“ <...>.

493 pav. Randamonių Kunigės šaltinis (iš ŠV). 1998 m.

494 pav. Augys Šuliūnas prie Randamonių Kunigės šaltinio pasakoja apie nepaprastas jo vandens savybes. 1999 m.

Dziedukas gi visada iš cia nešė vandenį. O [Augio Šuliūno] bobutė Pranusia [Šulborskienė] sakydavo, kad ateidavo ten kitos moterys iš Randamonių, pasiimdavo to vandens, plaudavo, kad akims padėdavo (P. Zigmas Petrelis, 74 m., gim. ir gyv. Randamonyse ir Augys Šuliūnas, 63 m., gim. Kaune, nuo 1943 m. gyv. Randamonyse, vėliau – Vilniuje. U.V. Vaitkevičius, 1999 m. – LTR 6595/56; plg.: Žmonės ateidavo prie šaltinio, sako, dėdavo kompresus ant akių, plaudavo.

RICIELIAI, Leipalingio sen.

230. KRIVO KALNAS yra į ŠR nuo k., už 0,11 km į R nuo Sinkevičių (Amerikono) sodybos, prie Žaliamiškio PR pakraščio (viduryje – LKS94: 499346, 5995744). Kalnas apie 90 x 170 m dydžio (pailgas Š–P kryptimi), iškiliumi viršumi, tačiau nukentėjęs nuo ilgalaikio arimo; šlaitai vidutinio statumo ir nuolaidūs, virš aplinkinių kalvų iškyla 6–8 m (rytų pusėje – apie 12 m pl. terasa).

Skaitė, geras vanduo, nes jis teka iš pietų, jo kryptis gera, ir užtai vanduo geras – LTR 6595/57).

Š. LTR 6595: 56, 57; DNP KPA G CD-R: 63-2; 63-3; DNP KPA G CD-R 63-1 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Yra šalcinėlis Kunigašalcinis. Jis tį vercias iš žemės, tas šalcinis); Vait. ir tlk. (1999-05-27; Kad imdavo vandenį, surišta dėl krypties, kad jis teka, skaito, iš pietų). L. Vaitkevičius 2000: 532; Merkinės 2004: 182 (nuotr.), 183; Gedžiūnas ir kt. 2016: 111–114.

Krivo kalnas – vaizdinga, apylinkėje vyraujanti vieta. Už maždaug 0,15 km į PR nuo jos, Žaliamiškio pakraščtyje, yra žemių pylimėlių ir akmenimis paženklinta senoji Ricielių ir Liepiškių k. riba (kreisa) (Vait. ir tlk., 2010 m.).

Liaudyje teko girdėti, būk ant jo esąs palaidotas kažkoks kunigas. Kadangi Liškiavos apylinkės jau žiloje senovėje

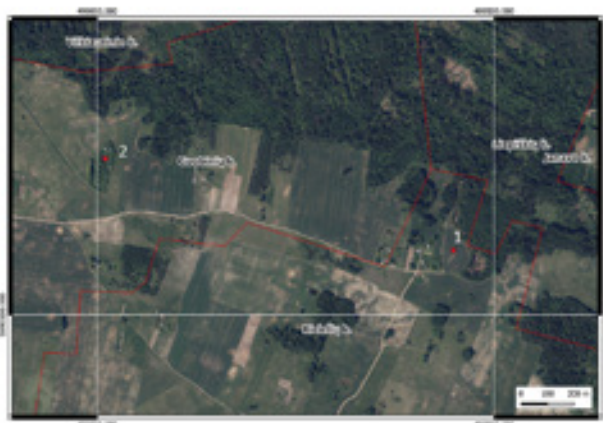

495 pav. 1) Ricielių Krivo kalnas; 2) Guobinių Krivulės bala (įbrėžtos ir šiuolaikinės gyvenamųjų vietovių ribos). Apie 1890 m.

496 pav. 1) Ricielių Krivo kalnas; 2) Guobinių Krivulės bala (įbrėžtos ir šiuolaikinės gyvenamųjų vietovių ribos). 1949 m.

497 pav. 1) Ricielių Krivo kalnas; 2) Guobinių Krivulės bala. 2019 m.

499 pav. Vaizdas nuo Ricielių Krivo kalno į pietvakarius. 2021 m.

buvo apgyvendintos, tai galima būtų patikėti ir antram pavadinimui, kad čia buvusi bažnyčia. Krivo vardas šitą vietą suriša su senovės lietuvių tikyba (Rinkevičius 1934).

Taip pat ↑ Guobiniai, Krivulė

Š. LŽV (V. Baranauskas, 1935; Prie Žaliamiškio pietų pusės); Vait. ir tlk. (2010-09-28). L. Rinkevičius 1934; Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011: 188–189.

498 pav. Ricielių Krivo kalnas (iš P). 2010 m.

500 pav. Ricieliai. 1) Švento Jono upelis; 2) Juodelio ežeras. 1949 m.

501 pav. Ricieliai. 1) Švento Jono upelis; 2) Juodelio ežeras. 2019 m.

231. ŠVENTO JONO UPELIS. Jungia Juodelio ež. (↑) su Ončiuškiu, apie 0,58 km ilg.; teka R kryptimi, kanalu. Ten, kur upelį kerta Snaigupės kelias (LKS94: 498562, 5993241), nuo seno stovėjo Šv. Jono kryžius (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Šv. Jono vardu kartais vadinamas ir slėnis, ir į Š nuo upelio pralaidos Snaigupės kelyje esanti kalva (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. VK (1983; Lyg tai kada apgavę ligonį, parnešę vandens ir pasakę, kad šventas); Vait. ir tlk. (2022-05-14).

232. JUODELIO EŽERAS telkšo į PV nuo k., yra 3,8 ha ploto, pratekantis (viduryje – LKS94: 498007, 5993323).

Juodelin ežeran seniau po septynių metų¹⁰⁴ išsikėlė skrynė su pinigais. Kaip jojo bernai arklių ganyti, tai visi

nujojo, o tik vienas Pnotelis Andrius paskiausia jojo ir žiūri – plaukia pinigų skrynčia, o ant tos skrynios šuniukas tupi (U. M. Kalančiūtė, IV sk. mokinė, 1930 m.).

Š. LTR 374e/2681.

233. BOBARAISTIS yra tarp Ricielių ir Degėsių k., tarp Ilgelio ir Kruglio ež., 5 ha ploto (viduryje – LKS94: 497526, 5993720). Į P nuo Bobaraisčio dar yra ir Bobaraisčius (0,25 ha) – ilga, siaura pieva.

Š. LŽV (V. Baranauskas, 1935 m.; Durpynas apaugęs krūmais); Vait. ir tlk. (2022-05-14).

234. AKMENYS. Buvęs Ricielių pradžios mokyklos mokytojas E. Šneideris į Š nuo kelio į Leipalingį (vedė per sąsmauką tarp Kruglio ir Juodelio ež.), į ŠV nuo senovės gyvenvietės Kosto Šimukonio lauke ir į PR nuo pilkapių, buvusių Juozo Kalantos dirbamame lauke, paminėjo du vieną šalia kito buvusius „stačius akmenis“ (laukas, kuriame jie galėjo būti – LKS94: 497993, 5993656).

Tarpą tarp minėtų dviejų akmenų dar prieš Pirmąjį

pasaulinį karą kasinėjo du Ricielių ūkininkai, ieškodami paslėptų turtų. Bet jiems prisispavėjo negeras sapnas, ir daugiau nekasė, nes, sako, būtų tie du akmenys juos užgriuvę (Šneideris 1935).

Daugiau duomenų apie Ricielių akmenų išvaizdą, dydį ir jų likimą nėra.

L. Šneideris 1935: 201; Merkinės 2004: 180.

¹⁰⁴ Taip originale.

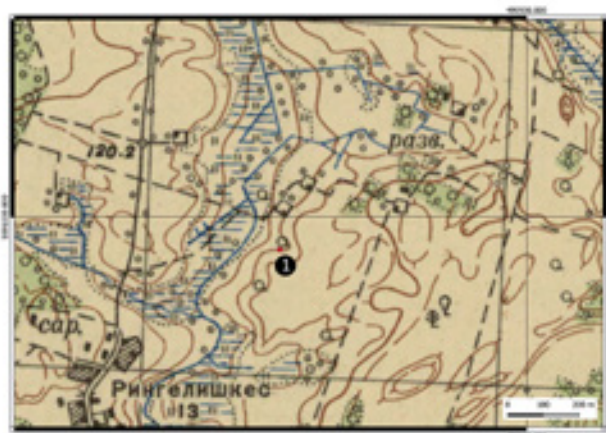
502 pav. Snaigupės palivarkas istoriniame Prūsijos žemėlapyje. 1795–1800 m.

SNAIGUPĖ, Leipalingio sen.

235. ŠALTINIS. Stasė Kulikauskaitė-Radzevičienė Snaigupėje aprašė Griovos (tarm. Grovos) šaltinį, iš kurio daugelis nešė vandenį ir gyrė jo skonį. Prie Grova vadinamo klonio kaimo gale nuo seno stovėjęs kryžius, vieta buvo laikoma šventa (Kulikauskaitė-Radzevičienė 2011).

Tokios autorės nuorodos Snaigupės gyventojams nėra aiškios ir suprantamos; nepamenama net kryžiaus, kuris būtų stovėjęs kaimo gale.

Tačiau Jonas Micevičius (88 m.), gim. Miciūnuose, gyv. Snaigupėje, prisiminė šaltinį, apie kurį buvo pasakojama, kad pro jį lažo į Snaigupės dvarą eidavo kitapus Nemuno esančio Neravų kaimo gyventojai. Neravų vardu vadinamą šaltinį mini ir Žemės vardyno anketa. *Eidami baudžiąvą Neravų k. gyventojai nakvodavo prie šaltinio* (P. Juozas Vaisėta, apie 70 m., gim. ir gyv. Snaigupėje. U. V. Baranauskas, 1935 m. – LŽV). Šiandien užakusio šaltinio vieta yra 0,21 km į P nuo M. Mikelionienės sodybos, 0,12 km į R nuo

503 pav. Snaigupė. 1) Šaltinis. 1949 m.

504 pav. Snaigupė. 1) Šaltinis. 2019 m.

Snaigupėlės kair. kranto, šalia vasarnamiu paverstos pirties (LKS94: 498808, 5990908). Dubury 2–3 m gylis, pavirtęs šlapyne, kur ne kur matosi ŠV kryptimi (305°) srūvančios vandens gyslos, tačiau jokios didesnės versmės nebėra (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. LŽV (V. Baranauskas, 1935 m.; Neravų šaltinis); Kulikauskaitė-Radzevičienė 2011: 2 (Ten, kur Grova, kryžius stovi ir Nemunas pašonėj – ties Veisiejų gatve, aplankykit, kas norit paragaut čysto švaraus vandenėlio); Vait. ir tlk. (2022-09-22) L. Radzevičienė 2004: 30.

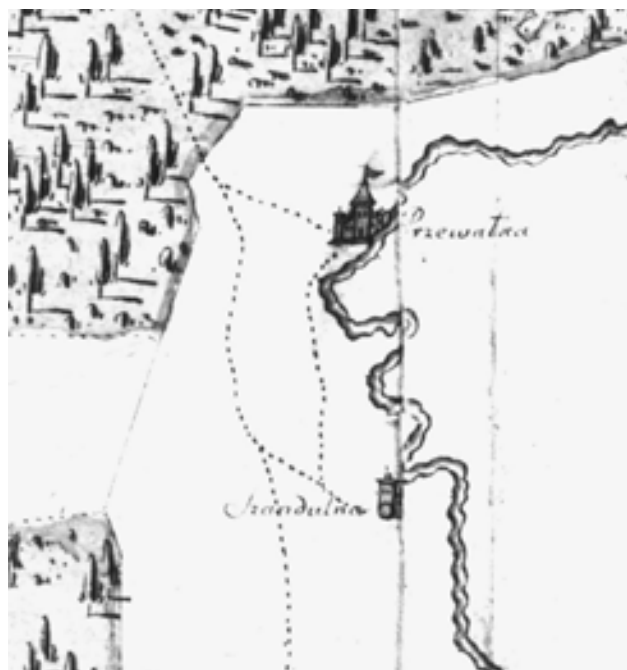

505 pav. Švendubrė Raigardo slėnio pakraštyje (iš ŠR). 2021 m.

ŠVENDUBRĖ, Viečiūnų sen.

Kaimas senas, įkurtas Pervalko dvaro valdose, tačiau žmonių čia turėjo ir Pervalko klebonas. Švendubrėje gyventa nuo pat akmens amžiaus. Seniausia kaimo keramika ir pavieniai radiniai datuojami XVI a., be to, literatūroje ir žmonių pasakojimuose minimi radiniai iš suardytų XIV a. antros pusės – XVII a. griautinių kapų (Baltrūnas ir kt. 2001: 58–60, 70)¹⁰⁵.

Pirmasis rašytinis šaltinis, kuriame kalbama apie Švendubrę – į Lietuvos Metriką įrašytas 1620 m. kovo 31 d. valdovo teismo sprendimas dėl Pervalko valsčiaus miestelėnų ir valstiečių apeliacijos skundo prieš revizorių sprendimą jų byloje su Pervalko laikytoju dėl patiriamų skriaudų. Lenkų kalba Švendubrės pavadinimas čia rašomas įvairiai, plg.: <...> *xiqdz pleban przewalski poddanym siola Swiętobrow odiql grunty ich pewne y dzierrawca o te krziwdy nie*

506 pav. Švendubrė, Pervalkas ir du šias vietas jungiantys keliai: vienas arčiau Nemuno, per Raigardo slėnį, antrasis – įsukant į Gardino kelią ir iš jo išsukant. 1781 m.

¹⁰⁵ T. Narbuto Šiaurių dvaro muziejaus Archeologijos skyriaus sąrašė minima ir sidabrinė segė, surasta ant žmogaus skeleto krūtinės prie Švendubrės kaimo (Griškaitė 2005: 94).

507 pav.

Švendubrė ir Pervalkas.

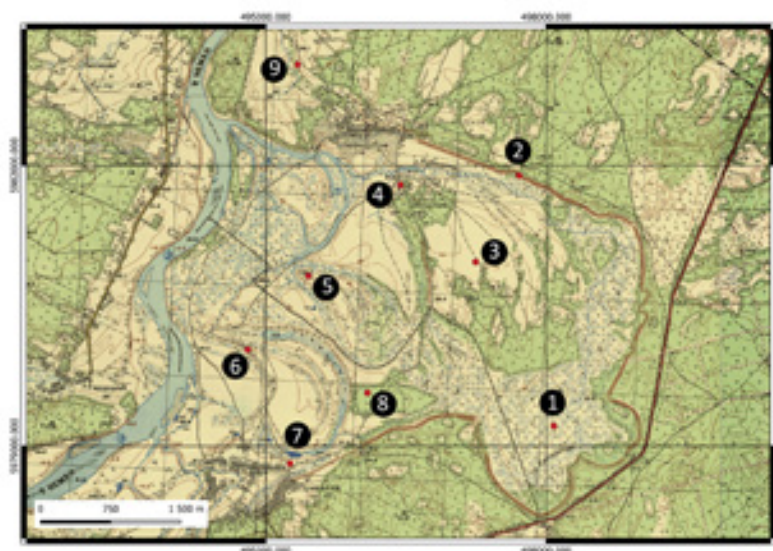
- 1) Raistas; 2) senkelio į Ratnyčių pradžia;
- 3) Kleboniškės; 4) Švendubrės senkapis;
- 5) Ažubalio kalnas; 6) Šventasis kalnas;
- 7) Pervalko dvaras; 8) Pervalko senkapis;
- 9) Švendubrės akmuo. 1840 m.

508 pav.

Švendubrė ir Pervalkas.

- 1) Raistas; 2) senkelio į Ratnyčių pradžia;
- 3) Kleboniškės; 4) Švendubrės senkapis;
- 5) Ažubalio kalnas; 6) Šventasis kalnas;
- 7) Pervalko dvaras; 8) Pervalko senkapis;
- 9) Švendubrės akmuo. Apie 1890 m.

509 pav.

Švendubrė ir Pervalkas. 1) Raistas; 2)

- senkelio į Ratnyčių pradžia; 3) Kleboniškės;
- 4) Švendubrės senkapis; 5) Ažubalio kalnas; 6) Šventasis kalnas; 7) Pervalko dvaras; 8) Pervalko senkapis; 9) Švendubrės akmuo. 1947 m.

czyni (Jablonskis 1959: 92), <...> ze wsi Szwendubra na jego m. pana starostę <...> (Jablonskis 1959: 94), <...> od wsi Świędubran <...> (Jablonskis 1959: 122). XVIII–XIX a. pradžioje Ratnyčios filijos krikšto, mirties ir jungtvių metrikų knygoje vartojamos formos: Szwendubry, Szwędubra, Szwendubra, Szwandubra, Szandubra, Szwandubr, Szwendubr, Szundubry, Szundubra (Leskauskaitė 2020: 9).

Švendubrė (gretiminis variantas Šveñdubrė) yra sudurtinis vietovardis, sutrumpėjusi (t susiliejus su d) pavadinimo *Šventdubrė forma, sudaryta iš liet. šveñtas „pagarbiai saugomas, laikomas; iš pagarbos neliečiamas“ ir dubrà „duoba miške“, dubrė „proskyna“ (Leskauskaitė 2020: 9). Vietos gyventojai kaimo pavadinimą aiškina įvairiai, sieja jį su pirmuoju gyventoju Švendubriu, šventa vieta (dauba, duburiu, slėniu), čia gyvenusiais šventais žmonėmis arba švendrais (Baltrūnas ir kt. 2001: 117–118).

Švendubris – pavardė vieno žmogaus ir, sako, pavardė ir visų sodžių Švendubrė (P. Ona Smaliukaitė-Kalėdienė, 86 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/3).

236. RAIGARDAS plyti į P nuo k., tarp Nemuno rytuose ir Gardino kelio vakaruose. Tai 4 x 5 km dydžio slėnis Nemuno deš. krante, kurio gylis, žvelgiant nuo aplinkinių aukštumų, siekia 30 m; valstybinė Lietuvos siena su Baltarusija dalija slėnį į didesniąją ŠR (Švendubrės) ir mažesniąją PV (Pervalko) dalis.

Raigardo slėnio kilmės istorija – ilga ir sudėtinga. Remiantis naujausiais duomenimis, didžioji jo dalis susidarė aleriodė ir vėlyvajame driase (10 000–8000 m. pr. m. e.), tuo pačiu metu, kai formavosi II viršsalpinė Nemuno terasa. Pastovus Žemės plutos bloko grimzdimas Raigardo vidurinėje dalyje ir šiauriau esančio bloko nežymus neotektoninis kilimas slėnio pakraštyje bei su tuo susijęs Nemuno slėnio susiaurėjimas ties Švendubre lėmė savotiškos patvankos susidarymą ir nuogulų akumuliaciją Raigardo slėnyje (Baltrūnas ir kt. 2001: 25).

Preborealyje, borealyje, atlantijoje ir subborealo pradžioje (8000–1500 m. pr. m. e.), tuo pačiu metu, kai formavosi I viršsalpinė Nemuno terasa, Raigardo slėnis įgavo beveik dabartinius kontūrus. Intensyvi

Kaip mum mokytojas sakė, iš ko pavadinimas Švendubrė? Reiškia „šventoji dauba“ – Švendubrė pavadinimas <...> (P. Antanas Kizys, 66 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/1).

Kleboniškės čia šventa vieta, ba tį daug bažnyčių buvo, žmonės aį bažnyčion, nu vot, ir pavadzino šventa, šventa ir Švendubrė (P. Kazys Suraučius, 81 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/4).

Švendubrė – seniau buvo žmonės šventi, Dzievų pripažino ir kaimas Švendubrė (P. Antanas Smaliukas, 73 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/19).

Sako, kad čia tekėjo kada tai Nemunas, o čia ta pakalnė, kur matosi, čia augo meldai, tai džiūkiškai sako „švendrė“, tai kilo pavadinimas (P. Antanas Kizys, 66 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/2).

Š. LTR 3804/19; 6595: 1–4. L. Jablonskis 1959: 88–124 (1620–1645 m. laikotarpio dokumentai); Kudaba 1966: 47; Šešgelgis 1996: 169–192; Baltrūnas ir kt. 2001: 54–65, 117–118; Leskauskaitė 2020: 9–17; Vaitkevičius 2022.

upės keliamą erozija suskaidė protakomis buvusį aukštesnį II viršsalpinės terasos paviršių slėnio vidurinėje dalyje, taip pat įsigrauzė į smėlingas nuogulas rytinio šlaito papėdėje, kartu atidengdamas gausias grunto vandens iškrovas. Džiūstantis II viršsalpinės terasos smulkus smėlis vietomis buvo pietvakarinių vasaros vėjų supustytas į kauburius ir nedideles kopas, o grunto vandens išsiliejimas rytiniame ir ypač pietrytiniame šlaite sukėlė intensyvių sufozijos procesą, lėmusį milžiniškų sufozinių cirkų susidarymą bei Raigardo slėnio rytinės dalies užpelkėjimą (Baltrūnas ir kt. 2001: 26)¹⁰⁶.

Šiandien slėnyje yra dvi Nemuno senvagės (Dvarnas prie Pervalko ir Senas Nemunas, arba Nemunykštis, prie Švendubrės), vidurinėje dalyje – smėlingų terasų ir kopų. Šiaurės rytinėje ir šiaurinėje dalyje plyti dirbamos žemės laukeliai, pievos (vieni vadzina Kubelnyčios pievom, kici tas pievas vadzina Raigrodo pievom – KrM 1923b: 129), ir iš R į V čia teka numelioruota

¹⁰⁶ Paskutinį kartą nepaprasti gamtiniai pokyčiai Raigardo slėnyje vyko 1581 m. birželio 12 d., kai Nemunas netikėtai pakeitė vagą, prasiveržė pro Gerdašių laukų galus ir atkirto nuo Lipliūnų gyventojų pievas, pramintas Seklomis, palikdamas jas dešiniame upės krante (išsamiau žr. Reitelaitis 1963: 34).

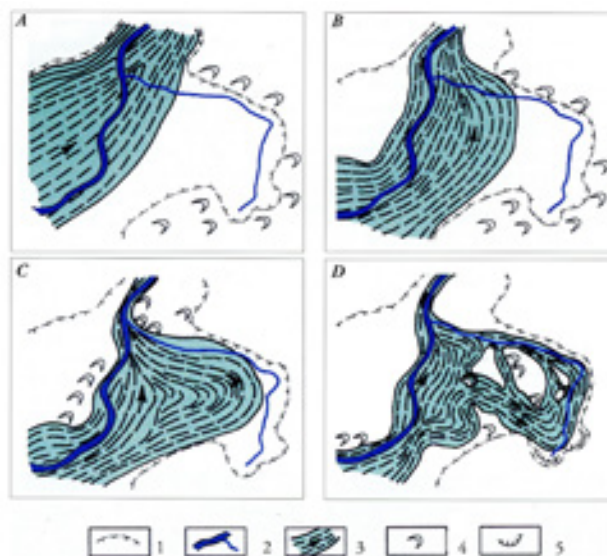
Kubilnyčia¹⁰⁷. Kitados ji tekėjo iš šaltinių Raigardo slėnio PR dalyje, dar vadinamoje Raistu.

Raigardo pelkė su 5,9–6,4 m durpių storene apima net 426 ha plotą (tiksliai nenustatyta, kokią dalį iki melioracijos užėmė aukštapelkė) (viduryje – LKS94: 498084, 5979213). XX a. pirmoje pusėje ši vietovė taip apibūdinta: *Dar ty visur cik pieva žaliuoja. Toj pieva labai klampi ir kap aini, supasi, kap lopšyj. Tai liūnas ir jo apačioj – vanduo. Kur ne kur terp liūno yra akės. Akis – tai tokia skylė liūni, nelyginanc žiemos metu aketė ladi. Kas ty papuola, tas pražūsta. Sako, vienon tokion akin prasmuko karvė ir dvylika veršių* (KrM 1923b: 131; plg.: *Buvo baisi bala – kinis. Kinis, o pušėlės augo dar žamesnės, ka mano šitoj obelis, per pusę, o aukštesnės neaugo. Bet kada aį melioracija, jie užsimanė pievų, ty kupstai buvo, gyvatių buvo, driežlių, ty visko buvo, žvėrys ty vedėsi, ba ty žmogus neinā – LTR 6595/11*).

Slėnio PR pusėje, 25–35 m aukščio, 40°–50° pasvirusiuose aukštumos šlaituose, yra du didžiausi Lietuvoje 650–700 m skr. sufoziniai cirkai (pietinį perskrodžia valstybinė siena). Jie atviri į V–ŠV pusę, jungiasi su likusia pelkės dalimi. Ši pelkėta, vėliau numelioruota Raigardo slėnio dalis – lyg mažasis Raigardas (Baltrūnas ir kt. 2001: 71–72).

Tai, kad anksčiau Raigardu buvo vadinama būtent pelkė slėnio PR dalyje, liudija seniausias vietos paminėjimas 1784 m. topografiniame Ašužos parapijos aprašyme: „Didžiausia pelkė, vadinama Raigardu, plyti nuo Šaltinių vietovės¹⁰⁸ iki Pervalko toje pačioje parapijoje“ (*Bagno znaczniejsze Rajgrad zwane rozciąga się począwszy od Krynicznej aż do Przewalki w tejże parafii – Rękopisimienne 1994*).

XIII a. Ipatijaus metraštyje paminėtos upės *Paū* vardą Kazimieras Būga kildino iš jotvingių *Rōja-s (pradžioje tai bus buvęs tik ežero vardas), o XIV a. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose paminėta *czu Rogarden* ir XVI a. Lietuvos metraščiuose minima *Paūzopodž* – iš jotvingių *Rōgardas* (< *Rōjagarda-s). Pastarasis atitiktų lietuvių *Rūogardas (Būga 1958; beje, latvių *rāja* reiškia „stovintis geležingas vanduo žemumoje“). Palyginimui, Berndas Gliva liet. *rai-* sieja su liet. *rainoti* „ryti“, *rajus* „ėdrus“, *rajus* „masalas žuvims gaudyti“, *prarytis* „praraja; akivaras; prapultis“ (plg.

510 pav. Raigardo slėnio raida poledynmetyje: A – ankstyvajame biolinge (prieš 14–13 tūkst. metų) IV viršsalpinės terasos susidarymo metu; B – biolinge–ankstyvajame driase (prieš 13–12 tūkst. metų) III viršsalpinės terasos susidarymo metu; C – leriode–vėlyvajame driase (prieš 12–10 tūkst. metų) II viršsalpinės terasos susidarymo metu; D – preborealyje–subborealyje (prieš 10–3,5 tūkst. metų) I viršsalpinės terasos susidarymo metu.

Sutartiniai ženklai: 1) Nemuno ir Raigardo slėnio riba; 2) dabartinė Nemuno ir Kubilnyčios vaga; 3) meandruojantys vandens srautai ir jų kryptys; 4) vėjo pustomi plotai; 5) besiformuojantys sufoziniai cirkai.

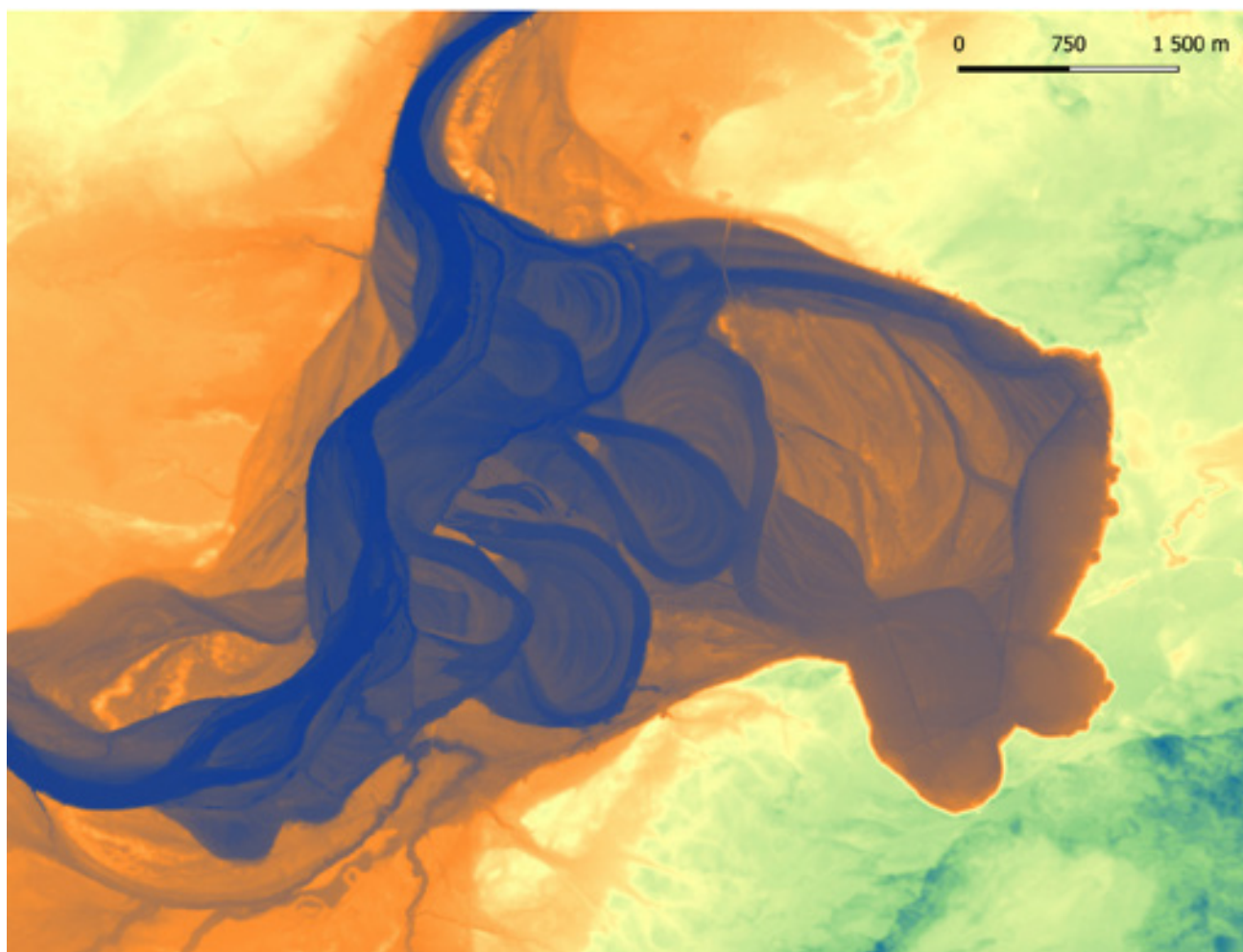
pragaras yra vienos šaknies su *gerklė*, *gerti* pirmine reikšme „ryti“). Taigi, ir *raistą* šis kalbininkas siūlo įtraukti į ryti, *rainoti* giminę, atsisakant įsigalėjusio gretinimo su *raibas*, *raimas*, *rainas* (Gliwa 2006: 13).

1844 m. Druskininkų kurorto ligoniams skirtame leidinyje Teodoras Narbutas pirmasis paskelbė padavimą apie pelkėtame slėnyje prasmegusį Raigardo miestą (*Kędy dzisiaj znajduje się błotnista kotlina, stało niegdyś jesczce za czasow pogańskich, miasto ludne j zamożne Rajgrad nazwane*)¹⁰⁹. Tradicinės sakinės „Vėlyvas kerštas“ (LPTK 106) variantai bus dar daugelį kartų užrašyti iš Švendubrės ir kitų kaimų gyventojų. T. Narbuto paskelbta sakmė pasakoja, kad pas nuodėmėse skandinavų miesto gyventojus – ne

¹⁰⁷ Vietos gyventojai, taip pat straipsnių autoriai nesutaria, ar Kubilnyčią laikyti Nemuno deš. intaku, mat ji įteka į Seną Nemuną (Nemunykštį) (plg. Kudaba 1968: 4; Leskauskaitė 2020: 73, 119).

¹⁰⁸ Vietovardis šiandien nežinomas. Šaltinių būta pelkės ŠR pusėje (slėnio šlaituose).

¹⁰⁹ Pasakojimuose, padavimuose miestas dar vadinamas ir Raigrodu (LTR 6595/6), Aigardu (LTR 3194/303), Laigrodu (LTR 6595/40).

511 pav. Nemunas, jo senvagės ir Raigardo slėnis.

krikščionis – atvyksta keliaujantis kunigas, Kristaus žodžio skelbėjas; jam angelas tris kartus sapne apsi-reiškia ir paragina gelbėtis (*Wędrowny kaplan chrześcijański przybywszy do tak zepsutego w obyczajach Rajgrodu, starał się lud nawracać zbawienną nauką Chrystusa į dobrym przykładem <... >. Jednej nocy kapłan odebrał we śnie trzykrotne anielskie ostrzeżenie, aby co najrychlej opuszczał to miasto*).

Palikęs miestą, kunigas pamiršta maldaknygę, o sugrįžęs jo pagalbininkas (socijusz), atranda plaukiojantį stalelį su knyga. Paėmus šią, stalelis nugrimzdo į miesto vietoje atsiradusio ežero dugną (*Narbutt 1844b, 17–19; plg.: Suprato kunigėlis, kas jį kėlė nakciu – tai jo angelas sargas. Aciklaupė an krašto ir ėmė melscis ir dėkavoc Dzievu, o cia žiūro, kad ploukia in kraštų stalalis, o an stalalio guli jo knygos – KrM 1923b: 130; Buva miestus Raigardus. Vieton to pasdare*

ažaras. Užako – pasdare bala baisiausia. Sakys: kad žmonės pasilaidę buva, Dieva neklausė, tai užlaide patapų – LTR 3804/4; Didelis miestus buva, senų čėsų. Ir kas atsitika, kad nuvėje patapų – LTR 3804/18).

Kartais pasakojama ne apie Dievo nubaustą Raigardo miestą, o apie čia nuskendusį dvarą. Dvarininko mylimoji nunuodijo pirmąją šeimininko žmoną ir vaikus, tad naujoji pora neišvengė Dievo bausmės:

Buvo bagotas gaspadorius, turėjo mergų. Ir jau vyras, žmona buvo ir vedęs, vaikų buvo. O toj merga atpuolė nuo šito vyro. Ką, sako, tai kap čia mes būsime <... > nu-naikysiu šituos vaikus ir tavo šitų žmonių.

O tu pažiūrėtai, ką ji ty padarė. Gal davė ty kokie nuodai, ir vaikai, ir ji mirė. Sako, pakavojo, nuvej kap Visi Šventi <... >. Tai, sako, girdi, ką an kryžo atsitupia kas, balsas teipo šneka:

512 pav. Raigardo slėnis (pirmame plane – Raistu vadinama dalis; dešinėje – numelioruotas Kubilnyčios upelis) (iš PR). 2021 m.

– Už ką jie mus sunaikino, – vo teip. Jis ir ji buvo, abu du jau. Girdžiu girdžiu, kas čia kalba. Sako:

– Tai tau ty papasdabojo, – jis teipo.

Nu, sako, nieko. Ta ain namo. Atvažiau pas juos svečiai. Sako, tai kaipgi man kas baidos, nei vieno žodžio nemeluoju, ir aš teipo kalbu. Sako neša šukį, šitoj lėkštėj šitų kiaušinių, puolė kiaušinis, ir prapuolė, nėra an grindų. Sako, kas čia tokio pasdarė. „Tai tau tį teip pasdavė“, – jau jis anto jos <... >.

Kap kadaise kunigas kalėdavo, važinėjo po kaimą. Jau mažam tu neatsimeni, ne už tavo pometės. Ale link mūsų tėvus, tai, sako, kalėdavoja. Kad užleis sniegas tokias, jau tokia jų jau negalima išeit anto kiemo, prašos pas tų gospadorių jau, paimk mus naktin, tas kunigas ir zakristijonas, ir arklys jų (su vežimu važinėjo). Nu, sako, gerai, kas čia, vietos yra. Na, atsigula. Sako, užmigo kunigas, kelia kas per sapną:

– Kelkis.

Kunigas atsikėlė, persižegnojo, sako, vėl atsigulė. Kap atsigulė, ir vėl kelia kas. Paskum vėl trečiūroz dar, nu kur čia, sako, tokio. Atsigula trečiūroz, kap užėj kas:

– Kelkis, klebonija dega ir bažnyčia.

Sako, kunigas pakėlė zakristijoną, kelkis, ir važiuojam. Jau nėra rodos, jau čia kas tokio yr. Nu, sako, jau išaj, pakinko arklį jau šitas zakristijonas, išvažiavo mažam šimtą, sako, metry, mažam šimtas penkisdešimties išvažiavys nuog to jau šeiminyko, kap užaj griausmas, viduri nakčiu, kap užajo griausmas, sako, tokias baisus, sudrabėjo visa an to svieta. Sustojo, sako, grįžkim atgal pažiūrėc, kunigas anto zakristijono [sako].

Ir ataj, tai tik ton vieton vanduo, nėra nei trobos, nei tvarto, nieko an tos vietos, lyguma pasdarė ir baisiausia duobė, ir vanduo (P. Marytė Možerienė-Šavalska,

74 m., gyv. Pervalke. U. G. Valiukevičius, 1985 m. – Baltrūnas ir kt. 2001: 125–126).

1998 m. Kazys Suraučius (81 m., gim. ir gyv. Švendubrėje) žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dalyviams papasakojo apie tai, kad naktį, sapne Raigardo miesto kunigams-apaštalamams buvo liepta išeiti, išvažiuoti ir parodyta griova (ravas) už Senove vadinamos Švendubrės vietovės. Ir tuo ravu liepė čia kalnan lipc. Liepė lipc kalnan. Jie nulipo¹¹⁰ ir ciesiai, sako, aikit, ciesiai, ir jeij nuvėj nat šiton vieton, kur Ratnyčios bažnyčių stato. Ir takas dar tas ir yra. Nuog to ravo. Nat Ratnyčion tas takas yra (LTR 6595/21 – Baltrūnas ir kt. 2001: 130).

Kitoje vietoje K. Suraučius dar kartą sugrįžta prie šio siužeto ir patikslina, kad būtent Raigardo kunigai pastatė Ratnyčios bažnyčią, ten iškilo naujas miestas: Ir nuvej šiton Ratnyčion, pastatė bažnyčių, ir Ratnyčia stojis (LTR 6595/8 – Baltrūnas ir kt. 2001: 127).

Už 1,3 km į R nuo Švendubrės tikrai yra griova ir aukšty, tiesiai į Ratnyčią vedantis maždaug 4,2 km ilgio kelias (pradžioje – LKS94: 497710, 5981893). Svarbu paminėti, jog čia būta ir atgalinio ryšio – iš Ratnyčios į nugrimzdusį Raigardo miestą. Yra užrašyta sakmės nuotrumpa apie tai, kad grįžtantys iš Ratnyčios, iš Šv. Baltramiejaus atlaidų, atsidurdavo Raigarde: Pasakoja, šitan pacian Raigardan nuveda ne vieny, kaip aina iš Ratnyčios, iš atlaidų (P. Juozas Kizys, 63 m., gim. Viečiūnuose, gyv. Švendubrėje. U. B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/16 – Baltrūnas ir kt. 2001: 125).

Miestas paskindo per savo griekus. Tai pirma vis

¹¹⁰ Užlipo.

513 pav. m. K. Čiurlionio paveikslas „Raigardas“ (orig.: Raigrodas). 1907 m.

kunigai mišias laikė ir meldėsi, kad Dievas dovanotų. Bet kad tas nieko nepadėjo, tai sumanė ažerų nulaiscia ir manė, kad miestas vėl liks viršuj, kap cik vandenį nulais. Acirado tokių net žmonių, kurie su luotais norėjo plaukc vidurin ažero ir raikštėm traukc iš ty, kas dar gyvas, ar nor pažiūrėc, kas ty darosi po vandenu, kap ty žmonės gyvena. Bet kas cik aciiria nog krašto, tuoj pražūsta, lyg jį vanduo praryja.

Vienas kitas pamėgino ir jau daugiau tokių neacirado – visi bijojo ir arci prie ažero priaicia. Tadu liepė karalius kascia giliausius ravus, kad tų ažerų nuleisc; inžinieriai, matai, išmieravo ir surado, kad tas ažeras aukščiau Liškiavos bažnyčios bokštų stovi ir jį galima nulaiscia Nemunan. Dar nepradėjo žmonės kascia, kap nakciu prisisapnavo karaliui, kad jis apaks, jei lieps žmonėm toliau kasc. Sapnavo vienų nakcį karalius, bet dabon nedėjo. Sapnavo kitų – irgi dabon nedėjo, susapnavo ir tracių nakcį, ir kap cik usikėtė ir apjako. Kiek daktarų karalius nešaukė, niekas jo išgydyc neišgydė. Teip visam amžiui ir liko aklas. Uširdo karalius ir liepė toliau kasc. „Apakau, – sako, – blogiau man jau nebus. Mirsiu, tai kas. Geriau mircia, nei aklam gyvenc, nei Saułės, nei dangaus nemacyc.“

Kap ėmė kascia žmonės, tai ėmė ir sirgc: vienam kojų pritraukia, kitam rankų, tracias apaksta. Nusigando žmonės ir išbėginėjo kur kas gałėjo ir pasistėpė nog karaliaus. Karalius tadu liepė suvaryc kitus, o kap ir ciej išbėginėjo, vėl naujus – ir vis teip kascia ir kascia. Ciej iškasci ravai ir dabar macyc, cik jau jie žoši apaugo, krūmais. Giliausi ravai, lyg krantai koki. Bet kol jie kasė, ažeras ėmė iš visų pusių liūnais aukc, ir dar jie nedakasė ravų ik galo, kap visas ažeras jau usitraukė liūnais. Mėgino liūnus prapłėščia, bet kas cik, sako, užaina an liūno, ar tai vienas, ar keli, tuoj pražūsta, lyg juos žemė praryja. Teip nieko ir nepadare. Ir iki nūdzienos tas Raigrodo miestas stovi ažeri, o ažeras po žemi, iš

514 pav. Raigardo slėnyje tekantis Kubilnyčios upelis. Apie 1968 m.

viršaus liūnais apaugjs. Cik prieš svieto pabaigų jis vėl įsikels ir bus, kap buvo, su visais žmonėm, su dzideliais ir mažais, o iki svieto pagynos jie visi turi ty pakūtavocia (P. Jonas Mikucis, gyv. Ratnyčioje – KrM 1923b: 131–132).

Čia, anot žmonių pasakojimų, nugrimzdęs tas didysis miestas Raigardas – su fantastiškais bokštais, su skambančiais Velykų nakty varpais, su balto marmuro sienomis ir auksiniais stogais. Tai to vargšo paskendusio miesto gyventojų gerosios vėlės klaidžioja po raitus ir kaip žvaigždės danguje žiba vidunaktį pelkėse. Tai iš to miesto piktosios vėlės išeina naktį pakelėse gąsdinti pravažiuojančių žmonių, visokių piktų išdaigų jiems krėsti. Tai čia tylią naktį girdimas širdj veriantis šauksmas: „Gelbėkit, gelbėkit, skėstu!“ – tai vienoje vietoje, tai kitoje, tai vyriško balso, tai moteriško. Tai čia mėnesienoje skamba nuostabi muzika, lyg iš po žemės sklindanti, tokia liūdna, bet kartu guodžianti, negirdėtų instrumentų garsais aidinti.

O kokios klastingos tos žaliosios erdvės, margaisiais gėlynais nusėtos! Čia ne vienas šienpjovys, pataikęs

515 pav. Kubilnyčios upelis (iš ŠV). 2021 m.

koją į plaukiantį kupstą, dingo it prarajoje su dalgiu ir pustykle – liko tik šiaudinė skrybėlė, plūduriuojanti vandens paviršiuje.

Čia ne vienas piemenėlis, prapuolusios karvės ieškodamas, ir pats vandens bedugnėje galą gavo. Veltui jis buvo motulės laukiamas ir apverkiamas. Ne kas kitas, kaip Raigardo požeminiai gyventojai pasigrobdavo vargšus žmones, kad jų kalbos ir dainų neužmirštų. Tad Švendubrės, Pervalkų ir kitų kaimų moterys, išleisdamos savo vyrus šienauti, o vaikus ganyti, aprūkydavo juos švęstomis žolelėmis ir įprašydavo neiti į tas vietas, kur po žolynais ir samanomis klasingai slaps-tėsi gilios versmės, vedančios į Raigardo paskendusį miestą (Čiurlionytė 1970: 77).

1844 m. Druskininkų kurorto gydytojas K. Volfgan-gas prie T. Narbuto paskelbto padavimo nuo savęs pridūrė, jog vieno iš aplinkinių kaimų valstietis, pa-sakodamas apie nelaimingą Raigardo miesto likimą, tvirtinęs, kad tamsią ir audringą naktį, važiuojantys per slėnį keliu, o ir aplinkinių kaimų gyventojai, vi-durnaktį girdį prasmegusios bažnyčios varpus (Teraz

jeszcze, zwłaszcza w noc dżdżystą į burzliwą, jadąc po grobli przez tę dolinę idącej, a nawet į z pobliskich wiosiek słyszeć się daje o północy odgłos dzwonow za-padłego kościoła – Narbutt 1844b, 19; plg.: Ir dabar girdėc aiškiausia, kam cik tenka bŭc toj pievoj, kap per dzvyliktų nedėliom ir kitom dzidelėm šventėm tam Raigrodi visi zvanai per mišias zvanija. Daug yra gyvų žmonių, katriej girdėjo. Kad nuveitai, ponulis, tynai pac, tai ir pac užgirstai, jai cik nepasbijotai, ba tai labai gūdzi vieta – KrM 1923b: 131).

Pasakodavo, kad varpai skamba to miesto pirmą die-ną Velykų, pirmą dieną. Ten važiuoja, ten, reiškia... dar ir mūsų tėvukai mumis vesdavo. Nu žinai, aš toks tebuva, bet... tiek ir menu.

Ten labai gražus miškas, pievos, tokia dauba gilumoje, nu ir klausaisi to ošimo, o Dievas žino. Kas tai įsigilinjs, įsitikinjs žmogus, gal tikrumoj jis ir girdi tuos varpus. Nu bet aš vaikystėj, tai negaliu pasakyt (P. Kazimieras Pečiukevičius, 66 m., gim. Ratnyčioje, gyv. Juodkran-tėje. U.V. Vaitkevičius, 1994 m. – LTR 6595/6 – Bal-trūnas ir kt. 2001: 127). Didįjį penktadienį priglaudęs

ten ausį prie žemės išgirsi, kaip nusidėjėliai iš baimės verkia ir šaukia, o per Velykas – kaip varpai skamba, lyg bažnyčioje (W wielki piątek, jak ucho do ziemi przyłożysz, to grzeszniki pod ziemią wyją i placzą ze strachu, a na Wielkanoc tak dzwony <...> pod ziemią dzwonią, jak w kościele zupełnie – Kulesz 1935: 99)

O aš vienųroz kap intėjau, radau cokį kap krūgas [= ritinys], šulnia. Ka jį perkūnas, sakau, atsinešiu aukštų aukštų ir nuo kalnelio lotų inkišiu. Man raikėj, perkūnas, dar vieną pririšt prie viršaus ir laist. Inlaidau, palaidau, ir ji kur nuvėj ir nuvėj, o. Nuvėj. Tai dar man raikėj pa... kitą pamėgyt – ar dugno dasieksiu, ar aš jo neda... ale kur tu dasieksi. Ir o, prieg tos akies atsigulk, atsigulk, ir skambina skambučiai. Tai didzeli, ka bažnyčion, varpai, o. Skambina.

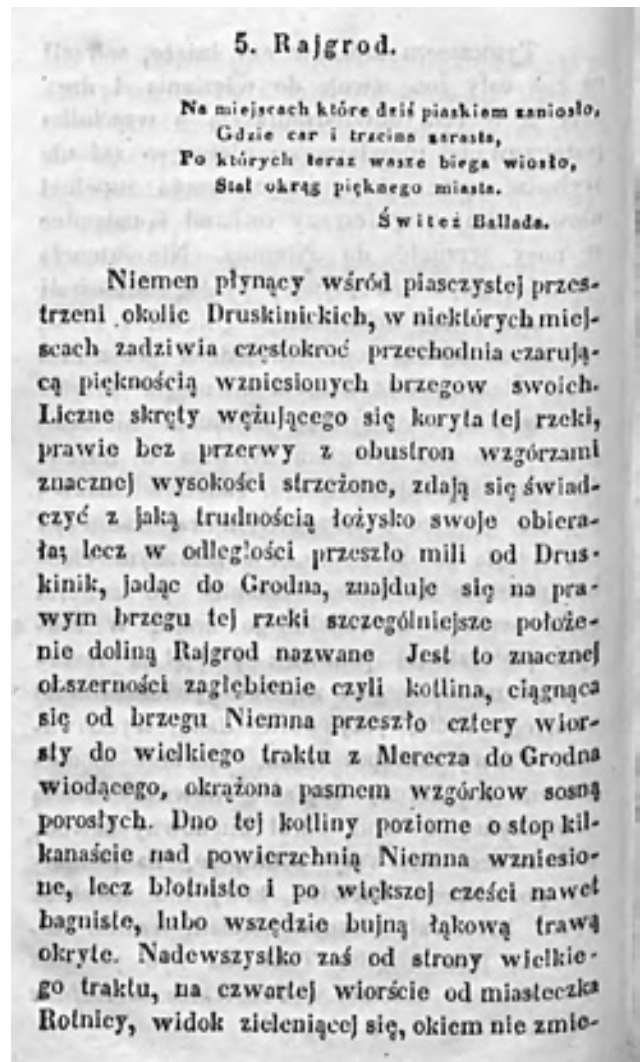
O, vat, kap aš prieg tos ausies atsigulčiau sykį an dirvono, klausau. Tai skamba, skamba, skamba cik varpai bažnyčios. Nu, ir kiba... mažam tį kur apacion kas ir gyvena, koki žmonės. Ką mes žinom, mažam tį sausa pasdarj. Tį įdomu, ką reiškia.

Aš atsigulčiau, paklausiau, nu ragi, girdėc, skamba, kap tį bažnyčios buvo, tai už tai ir skamba. O kas tį skamba, tai galai juos žino (P. Kazys Suraučius, 81 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/11 – Baltrūnas ir kt. 2001: 128).

Išėj kadu, znočnes, Aigardas. Kadu kur išėj – nuskindo miestas Aigardas, tai Dievas žino. Nežino. Ale ti buvo, buvo Aigardas. Tai pasakoją vėl: ataj žmona pas šulnelį ir atsiklaupė gert. Kap atsiklaupė gert toj žmona, žiūro – spyna stovi, šitanai, graži šulnelį vandenio. Tai ji paėmė tų spynių ir kėlė tų spynių, znočnes, zomkų. Kaip ji tik pas'ėmė, kaip ji tik kilstelėjo – tai ti pradėjo vandenin zvanai zvanyt budto (ar prauda, ar ne, tai aš nežinau, znočnes, – ti pasaka tokia). Zvanai zvanyt, ir jau lenciūgas paskėlė. Tai kalba, kad ji tiktai spjovė, nusigando:

– Oi, kad prapultai! – tai nutraukė ir tą spynų, ir visa. Kų ji vėl kaip užkeikė.

Kad ji būt čian kėlus, tai ji būt iškėlus miestų, pastatis. Tai šitei, kokia pasaka. Tai ji būt pakėlus miestų – tai džiaugės miestas, kad jau jį kelia (P. Antanas Blevičius, 85 m., gyv. Kermošijoje. U. B. Kerbelytė ir L. Sauka, 1959 m. – LTR 3194/303 – Baltrūnas ir kt. 2001: 124).

516 pav. T. Narbuto straipsnio dalies, skirtos Raigardui, pradžia. 1844 m.

Legenda buvo, kad, reiškia, kažkokia tai mergšė ten vaikščiojo, ar karves ganė, ar ką, tai rado tokią stangą [= kaspiną], tai vynioj vynioj vynioj, tai paskui pradėj kažko tai šaukci. Kap pradėj šaukci, ta stanga kap lėkė, ir nulėkė tenai, po žeme.

Ten kažkur tai buvo kokia kinis, tai jau per mišias kap atsiguli an tos kinės¹¹¹, tai atseit buvo girdėt, kaip skambina jau bažnyčion, kur tai varpai. Bet va, kažkur tįnais... kinės... bet tų kinių dabar nėra, jau jos dabar išardytos (P. Julija Sakalauskienė, 62 m., gyv. Švendubrėje. U. V. Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/46 – Baltrūnas ir kt. 2001: 130).

¹¹¹ Kinė – pakilesnė vieta raiste.

Ale kalba žmonės, ką kadaise buvo miestas. Jis nusedė jo, pravrto. Kad tokia duoba atrodo, tokia, kad ilgi, gilūs, sako, už tai kad ti invirto. Nu šitų gal musėt prauda ten buvo. Dar jieį tį suarė dėl pievos. Nu, jir pasakė, kad rinks kelmus, nu tokias kerklas. Tai tas kerklas mes rinkom po arimų, jir užajom an lanciūgo tokio storo, ilgas nu, kad ti jo nesujudinc, tokias storas. Sakom reikia traktorom.

Užkabino traktorius, tįsa tų lanciūgą, kad tį gal jir attrūko, jir po žami dar zvanijo, gal ar nebuvo tį zvanas, pririštas pas tų kitų galų, katras po žemi. Tįsa tų lancūgų, tai kap kol attysė Privalkoj, tai per tokia kanava ajo, nu jis režė žamj; tokias sunkus, dvidešims trisdešims metrų ilgio, o storas sunkus, tokias kurgi.

Tai ca kad atvežė jį kaiman, tai kad subėgo visi žmonės, kaip ant cūdo kokio, ajai, kur ca tokias lancūgas papuošė, kam jis gašėjo būt balon tokion. Ir neaprūdžio niekur nieko, kur dabar, sako, jį dėc. Vieni, sako, veš Gardinan, kur muziejin, a kur jieį nuvežė (P. Stanislovas Okstinas, 74 m., gim. Ežerėliuose, gyv. Pervalke. U. G. Valiukevičius, 1985 m. – Valiukevičius 1991: 45).

Kad ty miesto būta ir dar dabar asama, pirma niekas neabejojo, o dar kas jaunesnis, tas jau nenori cikēc. Kici net juokiasi, jei imi pasakoc. Dar aš mažas buvau, ir cik acimenu, kap mano tėvelis, amžina jam acilsis, pasakojo, kad jis vienu iš to miesto žmogų matė ir net su juoj klegėjo. Va kap tas atsiciko.

Buvo Velykų nakcis. Pavasaris buvo ankscyvas, kad dar prieš Velykas žmonės laido jau arklius ganycia pievosna. Ir mūs arklys irgi pievoje buvo. Sako, tėvelis nuvejo parvescia jo anksci anksci, manė važuocia an rezurekcijos Liškiavon. Bet nuvejis arklio, niekur negašėjo surascia. Bejieškodamas acidūrė net Pervalkos pievose. Jam pasirodė, kad arklys vaikščioja anoj pusėj pievų. Jis ciesiai per pievas ir aina in jį. Cik girdzi, kad Ratnyčios bažnyčios zvanai zvanija an rezurekcijos. Girdzi, kad ir cia apacioj ima zvanyc vienoj vietoj, paskui kitoj, tracioj, vienu žodziu – visose bažnyčiose, kurios Raigrodi buvo, o sako, kad jų daugel būta, apie keturų dešimtų. Žūro, kad vienu matu paviršun emė ir isikėtė bažnyčios bokštas su kryžum.

Tėvulis kap šoko ir nustvėrė už kryžaus. Dar nesurojo nustverc, kap bokštas ir kryžus vėl nugūlė, o tam daikti acivėrė akis. Let rojo tėvulis truputį acitraukc. Kad kiek, būtų pats nuskindis. Acistojis kiek šalin, girdzi, kad ne cik zvanija, bet dargi girdėc, kap tynai gieda bažnyčiosa Velykų giesmes.

Tėvelis acigušė an krašto, užmiršo net, kad šlapia,

517 pav. Prisiminimais apie Švendubrę ir Raigardo slėnį dalijasi Antanas Kizys. 1998 m.

klauso ir žiūro akin. Mato, kad ty šviesos, šviesos, Dzevuli! Mato, kad išejo iš bažnyčios procesija su visu brostvu, su rezurekciju, ir kunigas aina su monstranciju, aina aplink bažnyčių. Tėvulis ir užmiršo, sako, kur jis yra, žūro, sako, verkia ir gieda rozu su tais žmonėm. Ir teip ty buvo gražu, teip gražiai giedojo, kad net širdzis dziaugėsi.

Pragušėjo ty, kol procesija gryžo vėl bažnyčion. Paskui vėl visa pranyko. Ažari vanduo pasidarė drumstas, ir nieko nebuvo macycia. Paskėtė tėvulis, mato, sautė jau teka, bažnyčion važuocia vėlu, arklio niekur neragec. Kas bus, liks Velykos nepašvencytos, raiks nešvencytus pyragus valgycia, nešvencytu mėsu atsigavėc. O cia visas dar šlapias, purvinas. Šventadzienius kailinius sugadzino.

Stovi, sako, ir krapštosi galvų. Cik žiūro, kad prie jo aina kokis tai senas senas žmogus, žilas kap obelis. Ir apsirangis jis ne teip lyg, kap dabar žmonės vaikščioja. Jis priajo in tėvulį ir sako: „Tu matei visa ir pasakyk žmonėm, kad ne jieį vieni cik gyvena. Ir mes gyvenam. Atais čėsai, ir mes vėl pasirodzysim viršuj, kap buvom. Bus tadu žmonėm kitas gyvenimas, geresnis, kap dabar.“ Tai pasakis, jis priajo in aketį ir pranyko joj. Teip mano nebaščikas tėvas pasakojo, ir aš pac tai girdėjau (P. Jonas Kasiuklis, gim. Švendubrėje – KrM 1923b: 132; Buvo šaltinis ir buvo matyt bažnycos vieža [= bokštas] – LTR 3804/1).

Paminėtina, kad kartais padavimai apie Raigardo miesto bažnyčią (bažnyčias) ją lokalizuoja Kleboniškėse – slėnio vidurinėje dalyje, už Pereselcais vadinamos Švendubrės dalies (viduryje apie LKS94: 497246, 5980969). Kleboniškė – ty didelis laukas, žinokit, didelis ir laukas, ir miškėliai, ir raisteliai ten buvj,

reiškia, dabar išmelioruota, bet anksčiau buvį ten didelį. To lauko, to ploto, vadinas, toks pavadinimas – LTR 6595/12).

Manytina, kad Kleboniškė – tai istorinė Pervalko bažnyčios valda, o žmonių pasakojama, kad čia būta klebonijos (buvo klebonija kada tai – LTR 6595/7), bažnyčios (ir bažnyčia buvo, visko buvo – LTR 6595/8). Čia pat Pereselcuose išlikusi ir Švendubrės senkapio kalvos dalis, paženklinta mediniu kryžiumi (LKS94: 496444, 5981794) (išsamiau žr. Baltrūnas ir kt. 2001: 121–123).

Remdamasis žmonių pasakojimais, apie brangius nugrimzdusio Raigardo miesto daiktus, išskylančius į raisto paviršių, pirmasis užsimena T. Narbutas (W oschłej dziś kotlinie znajdywano niekiedy pod darniem rzeczy metalowe nawet znacznej ceny – Narbutt 1844b: 19). Įkandin rašęs Martynas Osorija sukonkre-tina, kad praeiviai vandeniu užlietose Raigardo vietose matydavę sidabrinus ir auksinius indus, tačiau artinantis prie jų arba tiesiant ranką, šie pranykdavo (Na zalanych wodą miejscach Rajgrodu, pokazywały się przechodniom tuż pod jej powierzchnią srebrne i złote naczynia, lecz te za zbliżeniem się przed sięgającą po nie ręką, znikały – Ossoryja 1845: 29–30).

Tai, sako, ten ir žuvių daug yra. Tai kap nuveina gaudyc, vot, žiūrėk, kas turi, būna namuose, tai visko ten yra. Tai stalų ištraukia, tai uslanų, tai tį kokių krėslių, tai va tokios vo, sako, vis ištraukinėja, ot. Tai, sako, jau čia tikra tikra pravda buvo <...> (P. Marytė Možerienė-Šavalska, 74 m., gyv. Pervalke. U. G. Valiukevičius, 1985 m. – Baltrūnas ir kt. 2001: 126).

Šis upelis išplukdo į paviršių iš paskendusio Raigardo miesto visokių daiktų: tai duris, beveik sveikas, tai durų rankena randama upelio dugne, tai karolių vėrinys, tai sidabrinė sagtis. Tik visa bėda, kad ir kur

237. ŠALTINIS tryško už 1,2 km į PV nuo Pereselcais vadinamos Švendubrės k. dalies, apie 0,4 km atstumu nuo valstybinės Lietuvos Respublikos sienos, Ažubalio kalno (Švendubrės 3-iosios akmens amžiaus gyvenvietės – LKS94: 495456, 5980820) papėdėje. Kuri tai kalvos papėdė, tiksliai nenustatyta. XX a. antroje pusėje šaltinis dar sruvo vieno iš melioracijos griovių krante.

Atrodo, čia būta kelių nedidelių duburėlių (akelių).

518 pav. Ažubalio kalnas (iš Š). 2020 m.

padėtum tuos daiktus, kad ir kaip paslėptum ar užrąkintum, visi jie per naktį dingsta. Matyt, „jie“¹¹² ateina ir atsiima savo daiktus. Vienas šienpjovių pats radęs sidabrinį moterišką batelį, bet tokį mažytį, kad nė viena Gerdašių kaimo mergina negalėjusi į jį kojos įsprausti. Kas iš to, kad po nakties ir tas batelis dingęs (Čiurlionytė 1970: 81).

Š. LTR 3194: 297 (Kelkis ir važiuk, ba šitas miestas eis po žeme!), 303; 3804: 1 (Kap mišios, tai girdėt, kaip skambina varpai), 4, 16, 18; 6581: 139 (nuskendį tįnai bažnyčia, sako, vis dzvylyktų valandų skambina varpai), 147 (bažnyčia prasmegusi skaitosi); LTR 6595: 6–16, 17 (Kap būna mišios, tai tadu jau skamba varpai), 19, 20, 21 (Kleboniškė, tai buvo čia penkios bažnyčios), 23, 40, 46, 48, 53, 55. L. Narbutt T. 1844b: 16–19; Ossoryja 1845; Покровский 1893, 112 (На месте города Райгородъ образовалось колодезь, въ которомъ долго после того были слышны колокольные звоны); Glo-ger 1903: 33 (Klaidinga lokal.); KrM 1923b: 129–134; KrM 1934: 5–24; Kulesz 1935: 93–100; Būga 1958: 476; LT 627–628; Kudaba 1968 (Raigardo dubrė); Čiurlionytė J. 1970: 77–81; Valiukevičius 1991: 45; Rėkopišmienne 1994: 52; EMD 122 (Nr. 185); ŽA 163 (Nr. 377–379), 164 (nuotr.); Baltrūnas ir kt. 2001; Baltrūnas 2003: 97–110; Gliwa 2006: 11–15; Vaitkevičius, Baltrūnas 2008: 116–117; Leskauskaitė 2020: 75–76, 88–89, 92–94, 117–120; Tokts 2021; Vaitkevičius 2022.

Į klausimą, ar nėra Švendubrėje tokio šaltinio, kurio vanduo būtų laikomas sveiku, Kazys Suraučius (81 m., gim. ir gyv. Švendubrėje) atsakė: Buvo čia Ažubalin, klonis ka vados, tokia griovys, ir pakrancin tokios akečės. Tai aš ir pats eėjau, žūrėjau ir ėmiau tų vandenį, ir gėriau visai... visaip, kad man būt sveika, kad man labai geras vanduo. Jau kiti žmonės ir bonkose prislaidzia, nešasi namo, visap.

Iš po kranto to, šalcinin aina, iš po kranto bėga

¹¹² Turimi omenyje nuskendusio Raigardo miesto gyventojai.

519 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (tako, vedančio į Švendubrę, dešinėje) (iš ŠV). 2021 m.

vanduo, ir paciam griovin bėga, o cia aukščiau biskj, kur sausa, ir iš po kranto bėga tokis šalcinukas <...>. Iškasė grovj melioracija, tai kap tas vanduo bėga iš po to kranto, ir žmonės čiupinėja, čiupinėja, apčiupinėjo, kad cia tikras, labai vanduo geras. Ir gydo žmones, o. Tai kas bonkose, kas kur, prislaidzia, geria. [Dėl ko tas vanduo toks geras?]

238. DZIDELIS, kitaip DZIDZIULIS, dar vadinamas VELNIO AKMUO (buvo AR 1551, nuo 2005 m. A207P, dabar – KVR 13037) yra už 0,72 km į PR nuo Nemuno deš. kranto, senslėnio pakraštyje, už 0,18 km į ŠV nuo Švendubrės k. pakraščio, Užugojais (tarm. Ažugojai) vadinamoje vietovėje, į Druskininkus vedančio tako PV pusėje (LKS94: 495342, 5983081). Tai pilkai rausvos spalvos smulkiagrūdis, netaisyklingo penkiakampio formos granitas. Riedulio kraštinių ilgis prie pagrindo: 4,9 m (Š pusėje), 3,5 m (ŠR); 3,2 m (PR); 3,1 m (P); 5,4 m (V) (visa apimtis – 20,1 m; 19,87 m – Linčius 1990); vakarinėje pusėje akmuo siekia net 3,15 m aukštį (3,3 m – Linčius 1990).

Dėl visko geras. Vis tiek, ka vaistų atsigeri. Va, paimi dar citramono ar analgino, tai taipacia to vandenio. Labai vaistingas vanduo, vaistingas – vaistai (U.V.Vaitkevičius, 1998 m. – LTR 6595/24).

Š. LTR 6595/24. L. Baltrūnas ir kt. 2001: 43, 132.

Akmens ŠR šone, 0,85 m aukštyje nuo žemės paviršiaus, yra 0,22 x 0,6 m dydžio išskelta vieta, primenanti pakopą; į R nuo jos akmenyje yra likęs geležinis akmenskaldžių pleištas. Rytinėje akmens pusėje, 50° pasvirusioje plokštumoje, 1,16–1,18 m aukštyje nuo žemės paviršiaus ir 0,9–0,92 m žemiau akmens viršaus, yra 7 gerai matomos ir dar 2 spėjamos duobutės. Mažiausioji iš jų yra 2,5 cm skersmens, 0,3 cm gylio, kita – 3,5 m skersmens, 0,3 cm gylio, dar 4 duobutės – 4 cm skr., 0,2–0,3 cm gylio, o didžiausioji – 4,5 cm skersmens ir 0,5 cm gylio; dvi spėjamos duobutės yra lyg ištrupėjusios, 3 cm skersmens, 0,2–0,3 cm gylio (Vait., 1994 m.).

520 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš PR). Prieš 1954 m.

521 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš V). 1954 m.

XIX a. antroje pusėje Švendubrės akmenį plokščiu lygiu šonu su viršutine plokštuma, panašia į aukojimui skirtą stalę, tarp keliolikos kitų iš žemės stūksančių riedulių pirmą kartą žvalgė Zigmantas Gliogeris: *Pod Szandubrami wśród kilkunastu przez naturę rozrzuconych głazów, jeden wielki, trójkątny, z płaskim bokiem, na wierzchu jak stół, czy ołtarz ofiarny* (Gloger 1903).

1905–1910 m., statant Ratnyčios bažnyčią, Švendubrės akmenį norėta suskaldyti, cik žmonės nenorėjo duocia tai padaryc, kad gi jį visi skaito šventu <...>. An to akmenio, sako žmonės, vyskupai [= vyskupai] laikė mišias, ir dėl to jį visi nog tų dienų skaito šventu (KrM 1923b: 134; Sakė, ka mūrino bažnyčių čia kur Ratnyčion, tai norėj skaldyc, ale negalėjo suskaldzyci – LTR 6595/30; plg.: Norėj jo mušt, to akmeno, kai Druskininkų bažnyčių muravojo. Ale kažkaip ti jiem neinsidavė, ir paliko gyvent amžium. Skylė toj stovi, kur jie buvo išgręžę plėšyt – LTR 3804/6; Iš to akmens padaryta Ašužos bažnyčios fundamentas, Druskinykų. Skaldė. Paskum jau uždraudė, apšventė, kryželį pastatė – LTR 6595/26).

Pasakojimas apie vyskupų mišias prie Švendubrės akmens sietinas su 1936 m. gegužę vykusia Vilniaus arkivyskupo Romualdo Jalbžikovskio ir vyskupijos valdytojo Kazimiero Michalkevičiaus viešnage (Suračius 1999: 13)¹¹³. Tą kartą aukščiausioje akmens vietoje buvo įtvirtintas geležinis kryželis (LTR 6595/30; *Cia atvažinėj ir kunigai, ir vyskupai, ir švenci*

522 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš R). 1974 m.

tėvai žūrėc – visi, ir cia liepė apšvįst – LTR 6595/27; *Nat per Švendubrį važavo toj visa vyrausybe, va, šventų šitų, pas akmenį. Dar ana, kur galas sodzaus, dar bromas tokias mes pastatėm, cia. Ka važavo in akmenį, švįst jau, toki vyrausi, švįste, tai mes juos priėmėm su vainikais, su viskuoj, tai apšventė, kryželių daugel pristatė – LTR 6595/31).*

Šis kryželis buvo nulaužtas antrosios sovietinės okupacijos pradžioje (čia kap pradėj turizmas, kokiais 1956 m. – LTR 6595/29), liko styroti jo kojėlė. Antrasis kryželis į PR nuo pirmojo vietos, buvo įtvirtintas apie 1990 m. ir maždaug po dešimtmečio nulaužtas (LTR 6595/30)¹¹⁴.

2017 m. liepos 26 d. į KPD Alytaus teritorinį padalinį Švendubrės gyventojų vardu kreipėsi pilietis A. T., prašydamas leidimo ant akmens su duobutėmis

¹¹³ Data tikslintina.

¹¹⁴ 1994, 1998, 1999 m. darytos akmens nuotraukos rodo, kad po Nepriklausomybės atkūrimo kryželis galėjo būti nulaužtas ir vėl įtvirtintas ne vieną kartą.

523 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš PR). 1994 m.

524 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš PR). 2005 m.

atkurti metalinį kryžių, gavo leidimą ir neilgai trukus skylę išgręžė, kryželį įstatė trečioje vietoje, prie akmens V krašto.

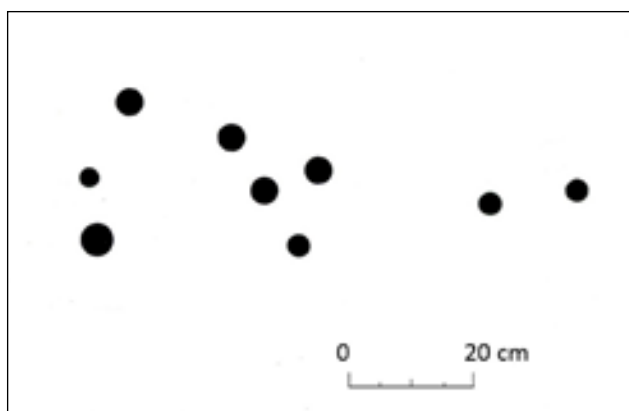
Būk tai šneka, kad velnias nešė užprūdyt Nemuną. Gaidzys užgiedoj – ir nescerojo nunešt, ir numetė (P. Juozas Kizys, 63 m., gim. Viečiūnuose, gyv. Švendubrėje. U. B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/6; Velnias nešė an mažuko piršto tų akmenį – LTR 3804/3).

Švendubrės akmenį velnias nešė. Jis norėjo par Nemuną parnešt, in tų pusj. Norėj užbaigt tos pilies, kų Liškiavoj. Išmūrija apačioj, a viršuj pieska. Užgiedoja gaidzys – ir numetė. Nebuva, a iš po nakties yra! (P. Antanas Smaliukas, 73 m., gim. ir gyv. Švendubrėje. U. B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/20).

Vieną kartą velnias užsirūstinęs ant Liškiavos bažnyčios norėjo ją sudaužyti. Suradęs akmenį, nešė jį ant nugaros į Liškiavą.

Jau aušo rytas, tekėjo saulė, velnias skubėjo, nes jie galėjo vaikščioti tik iki pirmųjų gaidžių. Staiga užgiedojo pirmieji gaidžiai, rausvame danguje pasirodė jau visa saulė, tada velnias metė akmenį ir pranyko. Iki šiol tas akmuo vadinamas Velnio akmeniu (P. Vytautas Koncevičius, gyv. Varėnoje. U. J. Koncevičiūtė, apie 2000 m. – LTR 8242/53).

Po tuo akmeniu yra urvas, kuris aina net in tų paskendusj miestų. Apie tai žmonės sužinojo teip: netoli nogo jo yra sodziukas Lapingiai. Tam sodziuj gyveno vienas labai dužas žmogus. Jis nieko nebijojo, bet jis buvo labai dzidelys pavargėlis. Jis surado dar kitų tokj žmogų ir sumanė ieškoc aukso. O visi tam sodziuj manė, kad po tuoj akmeniu yra paslėpta daug pinigų. Tai jie

526 pav. Duobučių ant Švendubrės akmens schema. 1994 m.

abudu suskaţbėjo ir nuvejo Švento Jono nakciu kasc tįnai pinigų.

Sako, kasė, kad toliau tas urvas išeina an plataus lauko, o an to lauko stovi dzidelys miestas. Jiej nuvejo tan miestan ir tris dzienas tįnai prabuvo. Juos tį girdė ir valgydzino per tris dzienas, gerai priėmė, dar apdovanojo ir atlaido namo, cik liepė nieko niekam neporyc, kų jie tam miesti ragėjo. Bet sugrįžj namopi jie ēmė ir užkando kalbų. Teip ir pasiliko jie be kalbos visų savo gyvenimų („Užrašyta Randamonyse“ – KrM 1923b: 135).

Turistinio leidinio autorius Tadeušas Kulešas savo metu atkreipė skaitytojų dėmesį į faktą, jog Švendubrės ir aplinkinių kaimų gyventojai kaip vaistą nuo pasiutligės priepuolių vartoja samanėlių nuo akmenų nuovirą, o naminiams gyvuliams nuo tos pačios ligos trina paties akmens daleles (Godny podkrešlenia

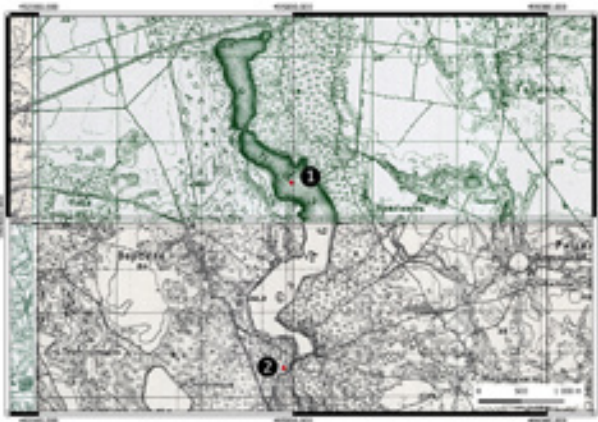
525 pav. Švendubrės Dzidziulis akmuo (iš ŠR). 2021 m.

jest fakt, że miejscowi i okoliczni włościanie używają wywaru z mchu, pokrywającego glazy, jako niezawodnego środka leczniczego w wypadkach wścieklizny u ludzi. Zwierzętom zaś domowym w takich wypadkach dają kamień tarty, zeszkrobany z glazu – Kulesz 1935).

Atsižvelgiant į tai, jog Švendubrės akmuo yra Užugojais (tarm. *Ažugojai*) vadinamoje vietovėje, tarp kaimo ir akmens, maždaug 800 m ruože, yra buvęs Gojais vadintas miškelis ar didesnio miško dalis. 1840 m. topografinis žemėlapis rodo, kad tuo metu Gojais dar galėjo būti vadinamas apie 3–4 ha ploto miškelis – tikėtina, beržynas – apie Didžiulį akmenį. Po kelių dešimčių metų jo nebeliko.

Š. LTR 3804: 3 (*Dzidelis akmuoj*), 6, 20; 6581: 2 (*Velnius nešė, ir gaidzys užgiedojo*), 34 (*Nešė velnius ir pametė*); LTR 6595: 25–32, 37 (*Buvo procesija, laikė mišių, viskas*), 41, 47 (*Raigrodas buvo iš tokių didelių akmenų pastatytas*); 8242/53; Balčiūnas 1979: 38; Linčius 1990, 488–491; Vait. (1994-11-06); Vait. ir tlk. (1998-10-22; 2020-04-08). L. TŽ 1840: XIV–3; 1890, XVI–15–C; Gloger 1903: 28; KrM 1923b: 133, 134–135; KrM 1934, 22–24; Kulesz 1935: 14 (nuotr.), 103 (*Uroczysko Užugaj*); Kudaba 1966: 47 ir įklia (be Nr.); Peikštenis 1989; Valiukevičius 1991: 27 (*Šitų akmenį anto mažuko piršto velnius atnešė <...> jį gī norėjo fundamentui Druskininkų bažnyčiai*); EMD 48 (Nr. 37); Vaitkevičius 1996: 16; Suraučius 1999: 13, 16; ŽA 164 (nuotr.), 165, 167 (Nr. 382–384); KPE 285 (*Velnio akmuo*); Baltrūnas ir kt. 2001: 67–69, 118–121; Černiauskai 2006: 36 (nuotr.).

527 pav. Veršiai. 1) Avirio ežeras; 2) Kunigų kalnas. Apie 1890 m.

528 pav. Veršiai. 1) Avirio ežeras; 2) Kunigų kalnas. 2019 m.

VERŠIAI, Leipalingio sen.

239. AVIRIO EŽERAS telkšo Skuisto miške, tarp Veršių, Kaziulių, Miciūnų, Degėsių, Guobinių ir Radvilonių kaimų; 150 ha ploto, vidutinis jo gylis 9,6 m (didžiausias – 32,8 m). Š pusėje į ežerą įteka Pašaulės up., o pietuose išteka Avirė (kair. Nemuno int.).

Dvi seselės ganė jaučius toj vietoj, kur dabar yra Aviris. Joms beganant, pirma sesuo sako: „Gykim namo, sesulės, greičiau varykim jautelius, nes čia užeis Aviris ežeras“. Antroji sesuo sako: „Kaip gyti greičiau, kad mano apivara apiro“. Antroji¹¹⁵ sesuo sako: „Tai čia bus Aviris“. Tuokart užėjo vanduo, ir negalėjo nei seser[y]s pabėgti, nei jaučių neišvarė (P. Kalančienė, gyv. Ricielių k. U. Monika Kalančiūtė, 1930 m. – LTR 374e/2690). Didelis ažaras, didelis. Vardo neturėjo jįsai. Nu, ir paskui žmonės ajo su vyžais. Ir apiro jų vyžos. Iro, iro, sako, netoli Aviro ir vyžos apiro. Aviras ir aviras, ir tas ažeras apsistoj an vietos. O jau jįs išaic norėjo (P. Antanina Griaitė, 72 m., gim. Gailiūnų k., Lazdijų r., gyv. Merkinėje. U. D. Vaitkevičienė, 2001 m. – LTR 7043/86).

Pasakoja, kad žiemą Avirio ež. ledu važiuodami į

Leipalingį į properšą pateko ir nuskendo Snaigupės dvaro ponai (Navickienė 2003). Su Aviriu gali būti siejamas ir tikėjimas, jog ežeras „metai in metus“ turi pasiimti žmogų (LTR 6581/43).

Remiantis Gintautu Grudzinsku (nuo 1987 m. gyv. Kaziuliuose) Avirio ež. P pakrantėje, Avirės up. kairiajame krante stūkso Kunigų kalnas (aukščiausioje vietoje – LKS94: 494893, 5992217). Tai 1 km iš Š į P besitęsiantis ir palaiapsniui žemėjantis gūbrys vidutinio statumo ir stačiais, apie 15 m aukščio šlaitais; rytų pusėje Kunigų kalnas leidžiasi į žemą pelkėtą slėnį (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. LTR 374e/2690 (Skuisto miške); 6581/43 (Cia [iš Mizarų] in Lazdijus važiuojant [ežeras] metai in metus turi žmogų priimt); 7043/86 (Ir dar „Aviras“, ir jam gals pareis); VK (1975; Kunigų kalnas, 12 ha); A. Volungevičiaus inform., 2003 (Kaziulių k., Kunigo kalnas ir Duobių varas); Vait. ir tlk. (2022-04-11). L. Navickienė 2003: 65; Merkinės 2004: 180.

¹¹⁵ Turi būti – pirmoji.

529 pav. Viečiūnai. 1) Kaukiškė. Apie 1890 m.

530 pav. Viečiūnai. 1) Kaukiškė. 2019 m.

VIEČIŪNAI, Viečiūnų sen.

240. KAUKIŠKĖS MIŠKAS yra į R nuo senojo Viečiūnų k., Nemuno deš. krante, prie kelio, vedančio į Žiogelius, Grūto gir. Viečiūnų mš. 71 kvartale. Tiksliai Kaukiškės miško ribas apibrėžti sunku. Labiausiai tikėtina, kad taip buvo vadinamas 5–6 ha supustytų smėlio kopų masyvas (viduryje – LKS94: 504411, 5992516; plg.: Kaukiškė – smėlio laukai, 3 ha – VK), kuris dar turi tęsinį Žiogelių kryptimi ir tik XX a. viduryje buvo apsodintas, apaugo mišku. Dėmesį atkreipia 25 x 40 m dydžio (pailga Š–P

kryptimi), 8 m aukštį siekianti stačiašlaitė kopa (LKS94: 505362, 5992400), kuri iš R pusės lyg koku gynybiniu grioviu atskirta nuo likusios aukštumos dalies ir viršuje turi apylygę kelių kvadratinių metrų ploto aikštelę; šios kopos pietryčių šlaite kasamas smėlis (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Š. RŽPI (1979; Miškas Kaukiškė); VK (1981); Vait. (2004; Ganydavo karves, miškas neseniai); Vait. ir tlk. (2022-09-21; Pavadinimas senas, neatsimena, kodėl taip vadina).

241. MARČIŲ, kitaip MARČIOS, KELIAS (tarm. MARČŲ KELIAS). Šiandien taip vadinamas per Grūto gir. Viečiūnų mš. 103, 119, 120 ir 106 kvartalus vedantis apie 3,8 km ilg. miško kelias, kuris vakaruose prasideda ties Ilgojos balos Š galu (LKS94: 503770, 5991113), o rytuose baigiasi nedidelėje kryžkelėje ties keliu Druskininkai–Vilnius (LKS94: 506776, 5989872). Tiksliai vakarinę Marčių kelio atkarpą vaizduoja XIX a. pabaigos žemėlapis, tačiau kelias rytuose baigiasi ties senuoju Gardino keliu, prie Ilgio ež. Š galo buvusioje kryžkelėje (LKS94: 505842, 5989872) (TŽ 1890). Tęsinį – likusią rytinę Marčių kelio atkarpą – gerai rodo XIX a. pirmos pusės žemėlapis, tačiau apie 0,3 km šiauriau vaizduojamas vakarinis ruožas (TŽ 1840).

Seni žmonės pasakoja, kad tuo keliu vežė užvogtą marčių. Apie tą vietą dainuojama, štai ištrauka:

*Po liepeli, po žaliuoju,
Ugnelė kūryta.
An šakelių, an žaliųjų
Stangelės taisyta.*

*An lapelių, an drabnyjų
Špilkelės sagyta.
Ir mūsų sasulė
Martelė rėdzyta*

(P. Juzė Marcinonienė, 82 m., gim. ir gyv. Viečiūnuose. U. A. Žukaitė, 1981 m. – VK).

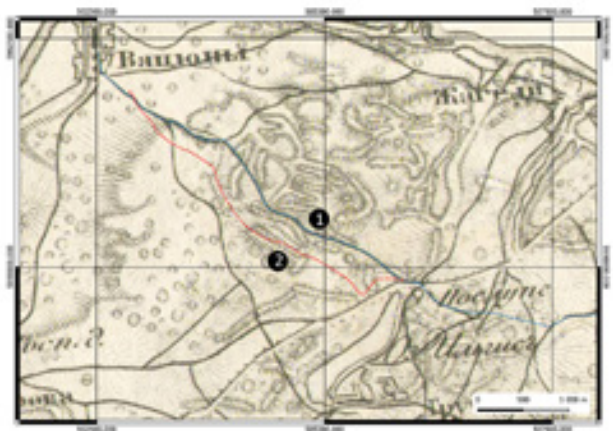

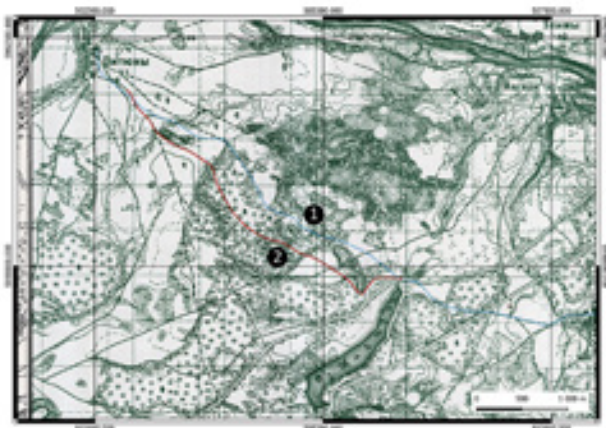
531 pav. Viečiūnų kaimas istoriniame Uciekos ir Vesolovo valdų žemėlapyje. 1823 m.

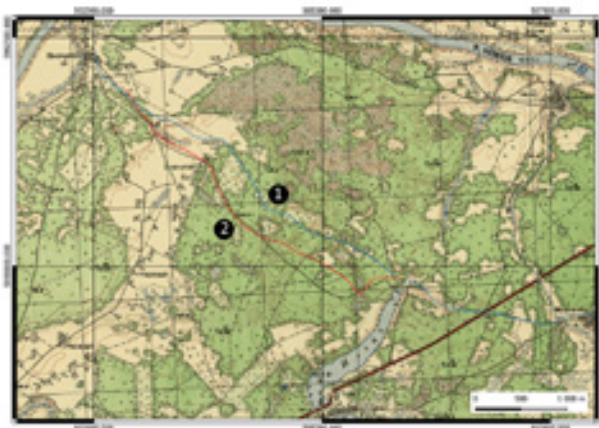
532 pav. Viečiūnų Marčią kelio trajektorijos: 1) pagal 1840 m. žemėlapij M 1:126 000; 2) pagal 1890 m. žemėlapij M 1:21 000. Pagrindas – 2019 m. skaitmeninis M 1:10 000 ortofotografinis žemėlapis.

533 pav. Viečiūnų Marčią kelio trajektorijos: 1) pagal 1840 m. žemėlapij M 1:126 000; 2) pagal 1890 m. žemėlapij M 1:21 000. Pagrindas – 1840 m. topografinis žemėlapis.

534 pav. Viečiūnų Marčių kelio trajektorijos: 1) pagal 1840 m. žemėlapij M 1:126 000; 2) pagal 1890 m. žemėlapij M 1:21 000. Pagrindas – 1890 m. topografinis žemėlapis.

535 pav. Viečiūnų Marčių kelio trajektorijos: 1) pagal 1840 m. žemėlapij M 1:126 000; 2) pagal 1890 m. žemėlapij M 1:21 000. Pagrindas – 1949 m. topografinis žemėlapis.

Kadaise kap seni seniai pasakojo, tai šitip sakė: vežė marcių apsivedis jaunikis ir užvogė kitas (ji buvo susdraugavus su kitu kavalierium). Ir kap tai pavogė jų, ir Marcių kelias nuo to. Joj su kitu draugavo, o jų tėvai už nemylimo išvarė, kap anksčiau žinot, kokis laikas buvo, raikėj kraicis duoc, viskas. Tai jų, kap seniau, mašinių nebuvo, arkliais vežė (P. Janė Grinkevičiūtė-Valavičienė, 81 m., gim. Musteikoje, nuo 1938 m. gyv. Viečiūnuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 76-2).

Dėl ko Marcių kelias vadinamas? Kap ankscau veseilia kokia tai buvo, kas tį ir arkliai pasistrošino, ir marci užsimušė, ir vadinama Marcų keliu. Ir jis aina net Viečiūnuose, tas kelias.

Ankscau nebuvo plento, Ratnyčion bažnyčion iš Viečiūnų kelias, kap ženino, tai užmušė, pasistrošino arkliai. Dėl to Marcių kelias (P. Stasys Marcinonis, 85 m., gim. ir gyv. Žiogeliuose. U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 83-4).

Kap anksčiau būdavo vestuvės Margionių ar Kapiniškių, ar Randamonių imdavo, ar Viečiūnai, ar Neravai, tai kurgi, labai toli važuoc, plentas akmenukai – badė kojias, nepaaidavo. Tai cia per Randamonis buvo ciesaiai kelias <...>. Važiudavo ciesaiai an Mašnyčių ir tada per plentą, ten yra kelias an Grūto Ilgo ežero, ten pasiskirsto į Viečiūnus ir toliau (P. Emilija Petrelytė-Kraunelienė, 76 m., gim. ir gyv. Randamonyse.

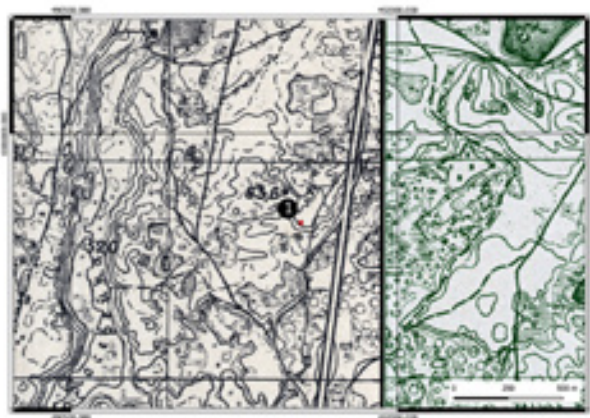
536 pav. Viečiūnų Marčių kelio atkarpa už Ilgojos balos (iš V). 2022 m.

U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 63-3; plg.: Marčias parveždavo, kad jos laimingos tapdavo <...>. Apsiženina ir galan tos Ilgojos balos veža – Vait. ir tlk., 2012 m.).

Š. AP (A. Navarackas, 1963 m.; Grūto gir. sen. gyvenvietė Pastulpė); Balčiūnas 1979: 14–15; VK (1981; Marcų kelias); DNP KPA G CD-R: 63-3 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Dabar jau tį niekas nevažiuoja, jei tik kas išgėris, tai sako važiuosiu Marcių keliu); DNP KPA G CD-R 76-2; 83-4; Vait. ir tlk. (2012-04-02; Ir in Grūto seniau, atseit, marčias vežė); Vait. ir tlk. (2022-09-21).

Taip pat ↑ Grūtas, Ilgio ež.

537 pav. Vileikiai. 1) Bažnyčiaakalnis. Apie 1890 m.

538 pav. Vileikiai. 1) Bažnyčiaakalnis. 2019 m.

VILEIKIAI, Leipalingio sen.

242. BAŽNYČIAKALNIS. Tai aukštuma tarp Seiros up. kairiojo kranto ir kelio Seirijai–Leipalingis. Per XX a. ji užaugo ir buvo apsodinta mišku, šiandien aiškesnių ribų neturi (apie 20 ha dydžio – VK). Bene aukščiausia vieta – prie iškirstos aukštos elektros įtampos perdavimo linijos esantis aukštumos kraštas (LKS94: 491555, 5999591). Pietinis Bažnyčiaakalnio šlaitas šioje vietoje vidutinio statumo, siekia 7 m aukštį; atsiveria vaizdingi toliai (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Čia matydavosi 3 bažnyčios: Leipalingio, Veisiejų ir Seirijų. Už tai Bažnyčiaakalnis (Vait. ir tlk., 2022 m.; plg.: *Nes nuo jo matyti daug bažnyčių* – VK).

Už 0,35 km į P nuo Bažnyčiaakalnio kanalu teka Šv. Jono upelis (Seiros kair. intakas).

Š. VK (1975); VK (1984; Dabar apsodintas mišku); Vait. ir tlk. (2022-09-22; Kadaisė buvo dirbami laukai).

243. GOJAUS RAISTAS minimas į V nuo Giedavardžio ež.; 8 ha klampynė (LŽV). Šį apibūdinimą atitinka pelkėta vietovė į P nuo k., per kurią iš Giedavardžio teka upelis į Seirą (viduryje – LKS94: 492358, 6000666). Į P nuo Gojaus yra rastas akmeninis kirvelis (LŽV).

Š. LŽV (K. Markauskas, 1935 m.).

539 pav. Vileikių Bažnyčiaakalnio aukščiausioji dalis (iš P). 2022 m.

540 pav. Vaizdas nuo Vileikių Bažnyčiaakalnio į pietus. 2022 m.

541 pav. Vilkanastrai. 1) Salakalnis. Apie 1890 m.

542 pav. Vilkanastrai. 1) Salakalnis. 2019 m.

VILKANASTRAI, Leipalingio sen.

244. SALAKALNIS yra tarp Juodojo Bilso (iš Š) ir Baltojo Bilso ež. (iš P), kelio Vilkanastrai–Didžiasalis Š pusėje, prie šių dviejų kaimų ribos (aukščiausioje vietoje – LKS94: 492325, 5990296). Tai smėlingos aukštumos kyšulys, pietinis jo šlaitas vidutinio statumo ir status, siekia 15 m aukštį.

1982 m., šioje vietoje platinant Didžiasalio kelią, Salakalnio pietinio šlaito apačioje buvusioje terasoje aptikta žmonių kaulų, o archeologinių tyrimų metu – 10 XV–XVI a. pradžios griautinių kapų (Svetikas 1983). Seniau buvo bažnyčia, kuri nuskendo (VK).

Anoj pusėj ažero yra siauruma tokia, Bradeliu vadzydavo, siauruma siaura, o anoj pusėj kalnas tokis yra, Salakalniu vadzino.

Pasakojo vis, kad skarbas dega, kap būdavo pinigai. Jam kur tai pasrodo. Nu, tai kap saula macyc tekėja, tai tam dziedui – jisai krėtė tinklus – tai tį atsimušė jam kažkas tai nuo vandens, tai, sako, un, skarbas degė (P. A. Kudzys, 81 m., gyv. Didžiasalyje. U. I. Žilienė, 1998 m. – LTR).

Už 0,13 km į PV nuo Salakalnio, Juodojo Bilso pakrantėje, yra Kacišakalniu vadinamas aukštumos pakraštys (LKS94: 492217, 5990214). Pritaronas kalnas, nes naktimis vaidenasi, matyti ugnis, katės pjaunasi ir kitos baisenybės rodosi (LŽV).

Š. LŽV (K. Pažėra, 1936 m.); VK (1975); Svetikas 1983 (Didžiasalio kapinynas); LTR 6581/139; Vait. ir tlk. (2022-04-11).

543a pav. Sužalota Vilkanastrų Salakalnio papėdė – XV–XVI a. senkapio vieta (iš PR). 1982 m.

543b pav. Sąsmauka tarp Juodojo ir Baltojo Bilso (iš R). 2022 m

544 pav. 1) Žiogelių šaltinio vieta. Apie 1890 m.

545 pav. 1) Žiogelių šaltinio vieta. 2019 m.

ŽIOGELIAI, Viečiūnų sen.

245. ŠALTINIS. Tekėjo už 0,88 km į V nuo k., 0,13 km į P nuo Nemuno (ant pirmosios terasos), Grūto gir. Žiogelių mš. 473 kvartale, į V nuo R. Karlono pievos (LKS94: 506615, 5992201).

Anot Kęstučio Kalėdos (69 m.), gim. ir gyv. Žiogeliuose, šaltinis buvo vadinamas Rievų, arba Skersinių, šaltinio vardu, žmonės jo vandenį vertino, gėrė. Nedidelėje, šlapioje lomoje šaltinio duburėlio šiaudien nebėra (buvo duobelė, virė tokia akis nemaža). Kitados vanduo sruvo Š–ŠV kryptimi į nedidelį upelį – Nemuno intaką (Vait. ir tlk., 2022 m.).

Spėjama, kad būtent apie šią vietą pasakojo Stasys Marcinonis (85 m.) ir Malvina Jaskelevičiūtė-Marcinonienė (82 m.), gim. ir gyv. Žiogeliuose:

Ir va mūs, tį netoli, laukuose, iš kalno [bėga], mes vadinam šaltu šalciniu. Verduoklė tokia aina, kap verda, verda ir verda, tai tokis šaltas vanduo. Labai šaltas vanduo. Tai tuoj šaltu vandeniu... ir aj kokia moteriškė, ir nusprausė kojas. Tas šalcinis kitu pusi nuvej – matai, nusprausė moteriškė kojas, kad negalima tokio gražaus vandenio drumsc. Ir [po] kiek česo išnyko tas šalcinis, matai, pakenkė.

546 pav.
Pasakoja Stasys
Marcinonis iš
Žiogelių. 2008 m.

[Ir dar jau nėra?]

Yra dar, bet jau baigėsi, jau dar neužaina. Visokių buvo ciūdų (U. D. Blažulionytė, 2012 m. – DNP KPA G CD-R 83-4).

Š. DNP KPA G CD-R 83-4 (D. Blažulionytė, 2012 m.; Šaltas šalcinukas. Tai tį aina, verda iš žemės vanduo); Vait. ir tlk. (2022-09-21; Virė tokis virdulys, tik žinoma, šaltas).

Santrumpos

apskr.	–	apskritis	KTU	–	Kauno technologijos universiteto biblioteka
deš.	–	dešinė, dešinys	LCVA	–	Lietuvos centrinis valstybės archyvas
gimn.	–	gimnazija	LIIR	–	Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas
gir.	–	girininkija	LKAG	–	Lietuvos nacionalinio kultūros centro Liaudies kūrybos archyvas
int.	–	intakas	LKS94	–	1994 m. Lietuvos koordinačių sistema
ist. k.	–	istorinis kaimo pavadinimas	LLTI BF	–	Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos fototeka
k.	–	kaimas	LMAVB	–	Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius
kair.	–	kairė, kairysis	LNB	–	Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius
lokal.	–	lokalizacija	LNM	–	Lietuvos nacionalinis muziejus
moksl.	–	moksleivis	LPTK	–	Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas (nurodomas tipo numeris)
mš.	–	miškas	LTR	–	Lietuvių tautosakos archyvas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute
než.	–	nežinomas	LTRF cd	–	Lietuvių tautosakos archyvo fonoteka (nurodomas kompaktinės plokštelės ir kūrinio numeris)
sav.	–	savivaldybė	LTRF mg	–	Lietuvių tautosakos archyvo fonoteka (nurodomas magnetofono juostos ir kūrinio numeris)
sen.	–	seniūnija	LTRFt	–	Lietuvių tautosakos archyvo fototeka
valsč.	–	valsčius	LVGA	–	Lietuvos vaizdo ir garso archyvas
Š	–	šiaurės, šiaurinis	MMT	–	Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba
P	–	pietų, pietinis	NČDM	–	Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
R	–	rytų, rytinis	NŽT	–	Nacionalinė žemės tarnyba
V	–	vakarų, vakarinis	ŠAM	–	Šiaulių „Aušros“ muziejus
AR	–	Respublikinės reikšmės archeologijos paminklas	VAK	–	Valstybės archeologijos komisijos archyvas
AV	–	Vietinės reikšmės archeologijos paminklas	VUB	–	Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
KMB	–	kertinė miško buveinė (nurodomas identifikacinis jos numeris)			
KVR	–	Kultūros vertybių registras (nurodomas unikalus vertybės kodas)			
KPC	–	Kultūros paveldo centras			
KPC PB	–	Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka			
KPD	–	Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos			

Šaltiniai ir literatūra

- AK – [Adolfas Tautavičius. *Mitologinių ir kitų kultūrinę vertę turinčių akmenų kartoteka. 1955–1995 m.*] Autoriaus archyvas.
- Akiras-Biržys 1931 – Akiras-Biržys P. *Lietuvos miestai ir miesteliai / 1. Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas*. Kaunas.
- Akmens su kryžiais 1938 – [Be aut.] Akmens su kryžiais ir paslaptiniais ženklais. *Lietuvos aidas*, lapkričio 12 d. (Nr. 514), p. 7.
- AP – *Archeologijos paminklo pasas*. Saugoma KPC.
- Augustinavičius ir kt. 2002 – Augustinavičius R., Balčiūnas J., Dakanis B., Merkevičius A. Varėnos rajono akmens amžiaus archeologinių objektų žvalgymas ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*. Vilnius, p. 236–237.
- Balčiūnas 1979 – Balčiūnas J. 1978 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Varėnos rajone ataskaita. Vilnius, 1979. KPC PB f. 27, ap. 1, b. 76.
- Balčiūnas 2001 – Balčiūnas J. *Varėnos rajono neaiškių objektų 2001 m. žvalgymų ir žvalgomųjų archeologijos tyrimų ataskaita*. Vilnius. KPC PB f. 38, ap. 1, b. 991.
- Balevičius 1971 – Balevičius K. *Lietuvos gamtos paminklai*. Vilnius.
- Balevičius 2022 – Balevičius (Nabažas) V. *Gyvenimo kasdienybė (1930–1986)*. *Dienoraščiai*. Klaipėda.
- Balinski, Lipinski 1850 – Baliński m., Lipiński T. *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym*. Warszawa, t. 3.
- Balys 1949 – Balys J. *Istoriniai padavimai*. Chicago, Ill.
- Balys J. 1979. *Vaikystė ir vedybos. Lietuvių liaudies tradicijos (Lietuvių tautosakos lobynas VIII)*. Silver Spring, Md.
- Balk. ir tlk. – Vidmanto Balkūno ir talkininkų: Irenos Balkūnės, Aldonos Balkūnienės, Manto Tamulevičiaus žvalgymų duomenys.
- Balsas 2014 – Balsas D. Liškiavos piliakalnis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais*. Vilnius, p. 49–51.
- Balsas 2015 – Balsas D. Liškiavos piliakalnio tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, p. 73–75.
- Baltėnas, Drobelenė 2009 – Baltėnas A., Drobelenė O. Šilų dzūkai. *Forest Dwellers of Dzūkija*. Vilnius.
- Baltrūnas 2003 – Baltrūnas V. *Gamta kaip kultūros šaltinis. Gamtos raidos pažinimas ir pasaulėjauta*. Vilnius.
- Baltrūnas ir kt. 2001 – Baltrūnas V., Andriušytė-Žukienė R., Karmaza B., Kvizikevičius L., Ostrauskas T., Petrošius R., Pukelytė V., Stančikaitė m., Širmulis A., Vaitkevičius V. *Ar tikrai Raigardas prasmego? Kompleksinių tyrimų duomenys*. Vilnius.
- Basalykas 1960 – Basalykas A. Ūla – upė grobikė. *Mokslas ir gyvenimas*, Nr. 10, p. 21–25.
- Baubonis ir kt. 2009 – Baubonis Z., Kvedaravičius m., Kraniuskas R., Pranckėnaitė E. *Povandeniniai archeologiniai žvalgymai Rytų Lietuvos ežeruose ir upėse*. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2008 metais*. Vilnius, p. 522–524.
- Bergas 1931 – Bergas V. *Alytaus apskrities, Liškevos valsčiaus, Degėsių (Krosnykų) kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas, padarytas 1931 metais Žemės Tvarkymo Departamento matininko Bergo Viktoro*. LCVA f. 1250, ap. 4, b. 1/257.
- Blažulionytė 2008 – Blažulionytė D. Gilšės legendą prisiminus. *Šalčinis*, Nr. 65, p. 7.
- Blažulionytė ir kt. 2013 – Blažulionytė D., Gudavičius H., Norkūnas R. *Apie Vėlnių bažnyčią*. *Šalčinis*, Nr. 86, p. 8.
- BRMŠ 1996 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sud. N. Vėlius. Vilnius, t. 1.
- Būga 1958 – Būga K. *Rinktiniai raštai*. Sud. Z. Zinkevičius. Vilnius, t. 1.

- Buračas 1933 – Buračas B. Liškiavos pilis. *Ūkininko patarėjas*, birželio 15 d. (Nr. 24), p. 8.
- Buračas 1937 – Buračas B. Vandenu ir dievų garbei (apie aukas, laumes ir kitus senovinius porinimus). *Sekmadienis*, birželio 6 (Nr. 23), p. 3.
- Buračas 1944 – Buračas B. Perloja senovės atsiminimuose. *Ateitis*, kovo 2 d. (Nr. 52), p. 3.
- Buračas 2011 – Buračas B. *Lietuvos piliakalniai*. Sud. G. Grižas. Vilnius.
- Buržinskas 2021 – Buržinskas Ž. *Merkinės miestas ir kraštas istorinėje kartografijoje*. Merkinė.
- Būdingas 1938 – [Be aut.] Būdingas „Kartuvių kalnas“, *Lietuvos aidas*, lapkričio 18 d. (Nr. 524), p. 8.
- Būrienė, Būrė 2019 – Būrienė B., Būrė D. *Ko negaliu užmiršti. Levos Turonienės atsiminimai ir tautosaka*. Vilnius.
- Bušmienė 1973 – Bušmienė S. *Eduardas Volteris. Biobibliografija*. Vilnius.
- Černiauskai 1999 – Černiauskai A. ir M. Mįslingieji Jonionių akmenys. *Dienovidis*, gegužės mėn. 21–27 d. (Nr. 20), p. 12.
- Černiauskai 2006 – Černiauskai A. ir M. Paslaptieji Dzūkijos akmenys. *Dainava*, Nr. 1, p. 35–44.
- Černiauskai 2021 – Černiauskai A. ir M. 2021. Liškiava. Istorija su mitų sparnais. *Dainava*, Nr. 2, p. 3–11.
- Černiauskai ir kt. 2016 – Černiauskai A. ir M., Gudavičius H., Marcinkevičienė N. *Tarp žemės ir dangaus*. Merkinė.
- Černiauskas 2000 – Černiauskas A. Ūlos takos akmenys. *Šalčinis*, rugsėjo mėn. (Nr. 36), p. 5.
- Černiauskas 2007 – Černiauskas A. Akmenų bylojimai. *Šalčinis*, gruodžio mėn. (Nr. 64), p. 2.
- Černiauskas 2010a – Černiauskas A. Atkasime tą kelmą. *Šalčinis*, kovo mėn. (Nr. 73), p. 6.
- Černiauskas 2010b – Černiauskas A. Nuotakos akmuo. *Šalčinis*, liepos mėn. (Nr. 74), p. 8.
- Černiauskas 2019 – Černiauskas A. Mūs ežeras [pasakoja Stasė Markelinūnienė]. *Šalčinis*, spalio mėn. (Nr. 111), p. 3.
- Černiauskas 2020 – Černiauskas A. Matyt neteko, bet... *Šalčinis*, rugsėjo mėn. (Nr. 114), p. 8.
- Černiauskas 1977 – Černiauskas M. *Alytaus rajono 1977 m. archeologinių paminklų kartografavimo ekspedicijos ataskaita*. LIIR, f. 1–598.
- Česnulevičiūtė O. 1958 – Česnulevičiūtė O. Daugų apylinkė, *Komunizmo aušra*, kovo 27 d. (Nr. 25).
- Česnulevičiūtė 2008 – Česnulevičiūtė P. *Perloja 1378–1923*. Vilnius.
- Česnulis 2007 – Česnulis V. *Moliadugnis ir jo apylinkės*. Vilnius.
- Čiurlionytė 1970 – Čiurlionytė J. *Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį*. Vilnius.
- Danilevičius 1984 – Danilevičius E. *Šlamėkit, qžuolai*. Vilnius.
- Daugirdaitė 2007 – Daugirdaitė V. Ar jau įmintos visos Vinco Krėvės folklorinės veiklos mįslės. *Tautosakos darbai*, t. 34, p. 295–309.
- Daugudis 1965 – Daugudis V. Mažai žinomas pilkapynas. *Švyturys*, Nr. 15, p. 28.
- Daugudis 1968 – Daugudis V. *Lietuvos TSR Kultūros ministerijos 1968 m. archeologinės žvalgomosios ekspedicijos ataskaita*. Vilnius, 1968. LIIR f. 1–250.
- Daujotytė 1990 – Daujotytė V. *Tautos žodžio lemtys. XIX amžius*. Vilnius.
- Deveikytė 2006 – Deveikytė L. Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai panemunėje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*. Vilnius, p. 376–378.
- DNP – Dzūkijos nacionalinio parko direkcijoje saugomi duomenys (nurodoma duomenis surinkusio asmens pavardė ir metai).
- Doveika ir kt. 1981 – Doveika K., Lankutis J., Zalatorius A. *Vinco Krėvė-Mickevičius* (Literatūra ir kalba, t. 17). Vilnius.
- Drungilas 2018 – Drungilas J. Lokaliųjų mitų gyvybingumo atvejis: Druskininkų „kurortinė“ pradžia XVIII a. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 41, p. 73–86.
- Dubičiai 1989 – *Dubičiai*. Red. kolegijos pirm. V. Milius. Vilnius.
- Džimi Rait 1933 – Džimi Rait. Akmuo Akmenyje. *Sekmadienis*, sausio 8 d. (Nr. 2), p. 3.
- Eigminas 1970 – Eigminas K. Merkinės apylinkių vietovardžiai. *Merkinė*. Red. kolegijos pirm. N. Vėlius. Vilnius, p. 265–289.
- Eigminas, Kunskienė 1989 – Eigminas K., Kunskienė O. Vietovardžiai. *Dubičiai*. Red. kolegijos pirm. V. Milius. Vilnius, p. 234–258.
- EMD – *Ežeras ant milžino delno. Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius, 1995.
- Gaidys 1979 – Gaidys J. *Gyvenimą prisiminus prie Skroblaus upelio*. Margionys [rankraštis]. Skaitmeninė kopija saugoma DNP.
- Gaidys 2002 – Gaidys V. *Musteikos pasaulis*. Vilnius.
- Gedžiūnas ir kt. 2016 – Gedžiūnas P., Kadūnas K., Zanevskij Z., Balčiūnaitė D., Kibirkštis G. *Lietuvos šaltiniai ir versmės: Dzūkijos nacionalinis parkas*. Vilnius.
- Gira 1908 – Gira L. Šiek tiek vardų iš Marcinkonių (Trakų apskr.) krašto. *Viltis*, gruodžio mėn. 25 d. (Nr. 149), p. 3.
- Gira 1926 – Gira L. Vinco Krėvės dzūkiskumo genezis. *Pradai ir žygiai*, Nr. 8, p. 204–209.

- Girininkienė 2022 – Girininkienė V. Profesorius Eduardas Volteris ir sūduviai: neskelbtų dokumentų puslapiai (1 dalis). *Būdas*, Nr. 3, p. 40–47.
- Gyls 1930 – Gyls V. *Alytaus apskrities, Liškiavos valsčiaus, Vilkiautinių kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas, padarytas 1930 – Vytauto Didžiojo metais – Žemės Tvarkymo Departamento matininko Gylio Viliaus*. LCVA f. 1250, ap. 4/1, b. 261.
- Gyls 1931 – Gyls V. *Alytaus apskrities (buv. Liškiavos) Merkinės valsčiaus, Liškiavos miestelio žemės vienkiemiais išskirstymo planas, padarytas 1931 metais Žemės Tvarkymo Departamento matininko Gylio Viliaus*. LCVA f. 1250, ap. 4/1, b. 289.
- Gliwa 2006 – Gliwa B. Kai kurie lingvistikos bei folkloristikos sąlyčiai su archeologija. *Liaudies kultūra*, Nr. 3, p. 9–17.
- Gloger 1903 – Gloger Z. *Dolinami rzek. Opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*. Warszawa.
- Godvod 2021 – Godvod K., Bačkaitis J. Storausių Lietuvos ąžuolų trisdešimtukas. Dešimtmečio senumo ekspedicijos pėdsakais. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*, Nr. 2 (6), p. 123–135.
- Griškaitė 2005 – Griškaitė R. Carlas von Schmithas ir Druskininkų kurorto pradžia. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2004 metai / 1. Vilnius, p. 71–102.
- Gudavičius 1992 – Gudavičius H. Kryžius prie Šventų eglė. *Dienovidis*, birželio 5–19 d. (Nr. 23–24), p. 13.
- Gudavičius 1993 – Gudavičius H. Šiliniai dzūkai, *Liaudies kultūra*, Nr. 3, p. 4–13.
- Gudavičius 1997 – Gudavičius H. Nuo Gailiūnų iki Merkinės, *Šalčinis*, kovo mėn. (Nr. 24), p. 2.
- Gudavičius 1999 – Gudavičius H. Bedugnis ir Aušrinė. *Dienovidis*, birželio 30 d. (Nr. 26), p. 7.
- Gudavičius 2000 – Gudavičius H. Apie akmenis, ravus ir klonius. *Šalčinis*, rugsėjo mėn. (Nr. 36), p. 4.
- Gudavičius 2004 – Gudavičius H. Latakų šalčinis buvo stebuklingas. *Šalčinis*, gruodžio mėn. (Nr. 52), p. 7.
- Gudavičius 2005 – Gudavičius H. Dergo kalnas. *Šalčinis*, birželio mėn. (Nr. 54), p. 2.
- Gudavičius 2014 – Gudavičius H. Paklėstarės liepa Liškiavoje. *Šalčinis*, gruodžio mėn. (Nr. 92), p. 8.
- Ivanauskas 1939 – Ivanauskas J. *Alytaus apskrities, Varėnos valsčiaus, Aukštakalnio kaimo viensėdžiais išskirstymo planas*. 1939. LCVA f. 1250, ap. 4, b. 1/563.
- Ivanauskas 2001 – Ivanauskas E. *Lazdijų rajono neaiškių archeologijos objektų 2001 m. žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai*. Vilnius, 2001. KPC PB f. 39, ap. 1, b. 922.
- Jablonskis 1959 – Jablonskis K. *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. Dokumentų rinkinys*. Vilnius.
- Jasiulevičius 1924 – Jasiulevičius M. *Bitautonių dvaro, Onušio valsčiaus, Trakų apskrities buv. nuosavybėje Daugėlos Antano parceliacijos planas*. LCVA f. 1250, ap. 4, b. 17/206.
- Jezukevičius 2018 – Jezukevičius V. *Dievo valios keliais. Kuniogo Vlodo Jezukevičiaus gyvenimo kryžkelės*. Vilnius.
- Kadūnas ir kt. 2017 – Kadūnas K., Gedžiūnas P., Zanevskij Z., Guobytė R., Pūtys P., Balčiūnaitė D. *Lietuvos šaltinių katalogas. 220 versmių ir šaltinių*. Vilnius.
- Kap laumės 1994 – Kap laumės cilytų statė... *Šalčinis*, lapkričio mėn. (Nr. 13), p. 7.
- Karaliūnas 1970 – Karaliūnas S. Apie vieną demonologinį vietovardį. *Merkinė*. Red. kolegijos pirm. N. Vėlius. Vilnius, p. 256–261.
- Karaliūnas 2015 – Karaliūnas S. *Baltų etnonimai*. Vilnius.
- Katilius 1934 – Katilius A. *Alytaus apskrities, Varėnos valsčiaus, Maskaukos kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas*. LCVA f. 1250, ap. 4, b. 1/547-1.
- Kazakevičius 1996 – Kazakevičius V. *IX–XIII a. baltų kalavijai*. Vilnius.
- Kerbelytė 1970 – Kerbelytė B. *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius.
- Klimka 1994 – Klimka L. Mįslingieji akmenys. *Šalčinis*, liepos mėn. (Nr. 12), p. 2–3.
- KPE – *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva / 2*. Ats. red. J. Varanuskas. Vilnius, 1998.
- KrM 1923a – Krėvė-Mickevičius V. *Šarūnas Dainavos kuni-gaikštis. Senųjų dienų gyvenimo pasaka* (= Raštai, t. 4). Kaunas, d. 1.
- KrM 1923b – Krėvė-Mickevičius V. Padavimai apie Raigrodo miestą. *Tauta ir žodis*, t. 1, p. 129–135.
- KrM 1926 – Krėvė-Mickevičius V. Apie karalių Žvaigždikų padavimai. *Tauta ir žodis*, t. 1, p. 444–449.
- KrM 1930 – Krėvė-Mickevičius V. *Šarūnas. Mūsų tautosaka*, t. 1, p. 90–123.
- KrM 1934 – Krėvė-Mickevičius V. *Dzūkų poringės*. Kaunas.
- KrM 1992 – Krėvė-Mickevičius V. *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*. Vilnius. (1 leid. – 1912 m.).
- Krukowski 1913 – Krukowski S. *Cmentarz ciałopalny bez popielnic w Wysokiem (pow. Sejnejski), Światowit*, t. 11, p. 1–13.
- Kudaba 1966 – Kudaba Č. *Kur Nemunas teka*. Vilnius.
- Kudaba 1968 – Kudaba Č. *Raigardas. Kultūros barai*, Nr. 4, p. 2–5.
- Kudaba 1971 – Kudaba Č. *Merkinės apylinkių miškų plotų raidos bruožai. Kraštotyra*, p. 114–121.
- Kulesz 1935 – Kulesz T. *Druskieniki i okolice. Przewodnik turystyczny*. Grodno.

- Kulikauskaitė-Radzevičienė 2011 – Kulikauskaitė-Radzevičienė S. *Legendos* [Rankraštis]. Kopija saugoma DNP.
- Kulikauskas, Zabiela 1999 – Kulikauskas P., Zabiela G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius.
- Kunskas 1970 – Kunskas R. Iš Dzūkų upyno ir ežerų praeities. *Merkinė*. Red. kolegijos pirm. N. Vėlius. Vilnius, p. 9–16.
- Kunskas 1989 – Kunskas R. Seniausių upių ir ežerų kraštas. *Dubičiai*. Red. kolegijos pirm. V. Milius. Vilnius, p. 7–21.
- Kuzavinis, Savukynas 1987 – Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius.
- Kviklys 1989 – Kviklys B. *Mūsų Lietuva*. Vilnius, t. 1. (2-asis fotografinis leid.).
- Kviziukevičius ir kt. 2001 – Kviziukevičius L., Ostrauskas T., Vaitkevičius V. *Žvalgymų Merkinės apylinkėse (Varėnos r.) 2000 m. ataskaita*. KPC PB f. 39, ap. 1, b. 769.
- LAA 1974 – *Lietuvos archeologijos atlasas. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai*. Red. R. Rimantienė. Vilnius, t. 1.
- LAA 1975 – *Lietuvos archeologijos atlasas. Piliakalniai*. Red. A. Tautavičius. Vilnius, t. 2.
- Laisvydas 1940 – Laisvydas A. Kaip buvo parašyta populiariausia mūsų knyga. V. Krėvė pasakoja apie „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“. *Lietuvos aidas*, gegužės mėn. 11 d. (Nr. 106), p. 5, 6.
- Leskauskaitė 2020 – Leskauskaitė A. (sud.) *Švendubrės apylinkių tekstai*. Vilnius.
- Levandauskas, Vaičekonytė-Kepežinskienė 2006 – Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. *Napoleonas Orda. Senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius.
- Lietuvos 1973 – *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*. Vilnius.
- Linčius 1990 – Linčius A. *Ataskaita už mokslinį darbą „Svarbiausių Lietuvos geologijos paminklų mokslinis įvertinimas ir tvarkymo kryptys. Tema Nr. 060.* [Rankraštis]. Lietuvos geologijos institutas.
- Liškiava 1926 – Ag–Nis. Liškiava. *Trimitas*, Nr. 36, p. 1173.
- Liugaitė-Černiauskienė 2008 – Liugaitė-Černiauskienė M. Petro Zalansko pasaulėjauta ir aplinka. *Čiulba ulba sakalas. Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė*. Sud. ir paruošė D. Krištopaitė, N. Vėlius. Melodijas parengė D. Kuzinienė. Vilnius, p. 11–36 (2-asis papild. leid.).
- LKŽe – Lietuvos kalbos žodyno (t. I–XX, 1941–2002) elektroninio varianto 1 leid. (2005). Prieiga per internetą: www.lkz.lt.
- LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas. Vilnius, 1985–1989, t. 1–2.
- LT – *Lietuvių tautosaka / 4. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos*. Red. L. Sauka. Vilnius, 1967.
- LŽV – Lietuvos žemės vardyno anketa, saugoma Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje. (Nurodoma anketą užpildžiusio asmens pavardė ir metai)
- Mackevičienė 2007 – Mackevičienė V. Šventa pušelė. *Šalčinis*, kovo mėn. (Nr. 61), p. 6.
- Mappa 1781 – *Mappa Ogulna Ekonomij JKMęsci Grodzienskiey <... >*. (Skanuota juodai balta reprodukcija prof. S. Tokts rinkinyje).
- Mappa 1823 – *Mappa Maiętnosciów Uciechy i Wesołowa <... > 1823*. LVIA f. 526, ap. 3, b. 9581.
- Marcinkevičienė 1995 – Marcinkevičienė N. Visokių pomėtkų pirma būta. *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 62–64.
- Marcinkevičienė 1998 – Marcinkevičienė N. *Pavarėnis*. Vilnius.
- Marcinkevičienė 2000 – Marcinkevičienė N. Krikštai: „šoko lenton“, ieškojo „žiedo“, krykštavo. *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 43–50.
- Marcinkevičienė 2003 – Marcinkevičienė N. Motinos žodžio galia: praeikimai. *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 54–61.
- Marcinkevičienė 2008 – Marcinkevičienė N. *Levūnų kaimo papročiai*. Vilnius.
- Marcinkevičienė 2006 – Marcinkevičienė N., Sungailienė L., Vakariniene A. *Velykų rytą lelija pražydo. Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*. Vilnius.
- Margionys 1998 – Margionys. Sud. H. Gudavičius. *Marcinkonys*.
- Markelevičius 1970 – Markelevičius J. *Komandiruotės į Varėnos rajoną ataskaita*. LIIR f. 1–131.
- Markelevičius 1976 – Markelevičius J. 1975 m. Liškiavos piliakalnio ir alkakalnio archeologinių tyrimų ataskaita. Vilnius, LIIR f. 1–766.
- Markelevičius, Patkauskas 1977 – Markelevičius J., Patkauskas S. Liškiavos (Varėnos raj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai 1975 metais. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais*. Vilnius, p. 39–40.
- Matulis 1990 – Matulis R. *Istoriniai akmenys*. Vilnius.
- Mendeika 1965 – Mendeika V. *Marcinkonys*. [Rankraštis]. Kopija saugoma DNP.
- Merkevičius 2011 – Merkevičius A. *Ankstyvieji metaliniai dirbiniai Lietuvoje*. Vilnius.
- Merkinės 2004 – Merkinės istorijos bruožai. Sud. A. Černiauskas, H. Gudavičius, V. Vaitkevičius. Vilnius.
- Mikšytė 1981 – Mikšytė R. Atsiminimai, Vincas Krėvė-Mickevičius (= Literatūra ir kalba, t. 17). Vilnius, p. 297–485.
- Misius, Šinkūnas 1993 – Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinytas*. Vilnius.
- Miškinis 1939 – Miškinis J. Perloja – senovės miestas. *Lietuvos aidas*, birželio 28 d. (Nr. 331).

- Miškinis 1966 – Miškinis J. *Manoji Dzūkija. Atsiminimai*. London.
- Motuzas 2019 – Motuzas G. *Pamerkių istorijos*. Vilnius, 2019.
- Mūsų Dėdė 2010 – Mūsų Dėdė Juozas. *Juozo Averkos tautosakos ir atsiminimų rinktinė. Atsiminimai apie Juozą Averką*. Sud. L. Kurgonaitė-Purlienė. Vilnius.
- Narbutt 1844a – Narbutt T. Druskiniki i okolice. 1) Druskiniki. 2) Rotnica. 3) Kernmusze, *Ondyna Druskienickich źródeł*, Zesz. VII, s. 19–24.
- Narbutt 1844b – Narbutt T. Druskiniki i okolice. 4) Szendubry. 5) Rajgrad, *Ondyna Druskienickich źródeł*, Zesz. VIII, s. 12–19.
- Navarackas 1971 – Navarackas A. Legendiniai Šarūno kalnai. *Kraštotyra*. Vyr. red. B. Vaitkevičius. Vilnius, p. 121–126.
- Navickienė 2003 – Navickienė M. *Nuo Guobinių iki Gailiūnų. Kaimų istorijos*. Marijampolė.
- Norkūnas 2006 – Norkūnas R. *Senoji Musteika*. Vilnius.
- Norkūnas 2008 – Norkūnas R. Viršumusteikio akmenys. *Šalcinis*, birželio mėn. (Nr. 66), p. 7.
- Ossoryja 1845 – Ossoryja M. Rajgrad. Opowiadanie na miejscowych podaniach okolic Druskenik oparte, *Ondyna Druskienickich źródeł*, Zesz. VI, s. 15–32.
- PA – Tarasenko P. *Pėdos akmenyje (Lietuvos istoriniai akmenys)*. Vilnius, 1958.
- Paulaitis 2007 – Paulaitis A. Tėvų ir vaikystės takais. *Subartonių kraštas*. Marcinkonys, p. 40–59.
- Peikštenis 1989 – Peikštenis E. Atradimai ir praradimai. *Merkio kraštas*, spalio mėn. 5 d.
- Plan 1776 – *Plan des einen in den Augen fallenden Terrains, auf der tour aus Preussen von Goldap über Seirey nach Wilda, und von da über Kauen und Stallupöhnen zurück <... >*. (Naudojamasi KTU bibliotekoje (F-104) saugoma 1933–1935 m. padaryta plano iš Berlyno miesto bibliotekos juodai balta reprodukcija).
- Połujański 1859 – Połujański A. *Wędrówki po Gubernji Augustowskiej*. Warszawa.
- Prapiestis 1998 – Prapiestis J. *Pasaulė prasdeda sodzun*. Vilnius.
- Pretorijus 2006 – Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla / 3*. Parengė I. Lukšaitė, bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, S. Drevello, J. Kiliumi, M. Čiurinsku. Vilnius.
- Pugačiauskienė 2014 – Pugačiauskienė V. Marcinkonys – miško žvalgų gyvenvietė. *Šalcinis*, lapkričio mėn. (Nr. 91), p. 6–7.
- Purlienė 1995 – Purlienė L. Prisiminimai iš Marciaus kiemo. *Šiaurės Atėnai*, spalio mėn. 28 d. (Nr. 42).
- Puvočių 2021 – Puvočių ir Merkio išsupta. Su Nijole Marcinkevičiene kalbasi Juozas Šorys. *Būdas*, Nr. 6, p. 53–69.
- Radzevičienė 2004 – Radzevičienė S. Legendos. *Dainava*, Nr. 1, p. 29–31.
- Radziukynas 1909 – Radziukynas J. *Suvalkų rėdybos pilekaliniai su žemlapiu*. Varšava.
- Reitelaitis 1963 – Reitelaitis J. *Perlamo, Pervalkos ir Leipalingio turtų praeities pluoštas žinių*. Krikščionys. LMAVB f. 136–133.
- Rėkopišmienne 1994 – *Rėkopišmienne opisy parafii litewskich z 1784 roku / 1. Dekanat Grodzieński*. Opracowała W. Wernerowa. Warszawa.
- Rimdeikienė 1995 – Rimdeikienė A. Alytaus gimnazistų rašiniai. *Mūsų kraštas*, Nr. 2 (7), p. 115–127.
- Rinkevičius 1934 – Rinkevičius P. Dainavos piliakalniai. *Rytas*, gegužės 25 d. (Nr. 2969), p. 6.
- RŽPI – [Respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto žemės naudmenų inventorizacijos planai M 1:10 000].
- Sabaliausienė 1972 – Sabaliauskienė R. *Prie Merkio mano kaimas. Atsiminimai*. Vilnius.
- Sakalas 1939 – Sakalas J. Kai Dauguose karaliai žvejojo. *Sekmadienis*, vasario 26 d. (Nr. 9), p. 3.
- Salys 1995 – Salys A. *Baltų kalbos, tautos bei kultys. Lietuvių giminaičiai*. Vilnius.
- Skrinskas 1999 – Skrinskas R. G. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas.
- Strazdas 1990 – Strazdas A. 1989 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Alytaus mieste ir rajone ataskaita. LIIR f. 1–1762.
- Striškienė 2000 – Striškienė Ė. Krūminių piliakalnio senovės gyvenvietės tyrinėjimai 1998 m., *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 120–122.
- Stukėnaitė-Decikienė 1942 – Stukėnaitė-Decikienė Pr. *Demonų pasaulis lietuvių mitologijoje. Gimtasai kraštas*, Nr. 30, p. 110–118.
- Stukienasówna 1939 – Stukienasówna F. *Monografia etnograficzna wsi Marcinkance i okolicznych wsi*. [Vilniaus S. Batoro universitetas, magistro darbas]. Wilno. Saug. VUB.
- Subartonių 2007 – *Subartonių kraštas*. Sud. H. Gudavičius, A. Černiauskas, M. Lapelė. Marcinkonys.
- Suraučius 1999 – Suraučius A. *Mano kaime*. Punkskas.
- Svetikas 1983 – Svetikas E. *Didžiasalio kapinyno (Lazdijų rajonas, Leipalingio apylinkė) 1982 m. kasinėjimų ataskaita*. LIIR f. 1, b. 991.
- Szukiewicz 1899 – Szukiewicz W. *Przedmioty bronzowe znalezione nad Niemnem i Mereczanką, Światowit*, t. 1, s. 71–75.
- Szukiewicz 1910 – Szukiewicz W. *Niektóre wierzenia, przesady i zababony ludu naszego, legiendy i podania, Kwartalnik Litewski*, t. 2, s. 85–102.

- Šešelgis 1996 – Šešelgis K. *Lietuvių liaudies architektūros paminklai / 4. Pietryčių Lietuvos gatviniai kaimai*. Vilnius.
- Šidiškis 1995 – Šidiškis T. *Archeologinių ir kitų kultūros vertybių registravimas Varėnos rajone*. Vilnius. Saug. KPC PB.
- Šneideris 1934 – Šneideris E. Liškiavos senovė. *Gimtasai kraštas*, Nr. 3/4, p. 167–174.
- Šneideris 1935 – Šneideris E. Liškiavos senovė. *Gimtasai kraštas*, Nr. 1, p. 199–203.
- Tautavičius 1955 – Tautavičius A. *LTSR MA Istorijos ir teisės instituto 1955 m. birželio 8–30 d. vykdytos žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dienoraštis*. Vilnius. LIIR f. 1, b. 33.
- Tautavičius 1966 – Tautavičius A. 1965 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita. Vilnius. LIIR f. 1, b. 273.
- Tarasenka 1933 – Tarasenko P. Stabakūliai-mengyrai, *Jaunoji karta*, rugpjūčio 20 d. (Nr. 32), p. 539–540.
- Tokts 2021 – Tokts S. Gardino girios lietuvių gyventojai XIX a. pirmoje pusėje – XX a. pradžioje. [2021 m. lapkričio 5 d. vieša paskaita].
- Topografinė 1800 – [XIX a. pradžioje jungtinės Prūsijos ir Rusijos komisijos parengta Nemuno vagos topografinė nuotrauka] (2010 m. Gamtos tyrimų centre, Geologijos ir geografijos instituto Klimato ir vandens sistemų skyriuje buvo saugomas kserokopijų skaitmeninių kopijų kompleksas).
- Totoraitis 1908 – Totoraitis J. Liškevos piliakalnis ir Vokės raganos. *Lietuvių tauta*, kn. 1, d. 2, p. 204–208.
- Trinkūnas 2021 – Trinkūnas J. Iš Jono Trinkūno užrašų apie Ūlos kraštą. *Būdas*, Nr. 1, p. 70–78.
- TŽ 1840 – [1840 m. topografinis Vilniaus ir Kauno gubernijų žemėlapis M 1: 126 000. Nurodomas lapo numeris]. J. Žikulino kartografinis rinkinys.
- TŽ 1890 – [1891–1907 m. topografinis Lietuvos teritorijos žemėlapis M 1: 21 000. Nurodomas lapo numeris]. J. Žikulino kartografinis rinkinys.
- TŽ 1923 – [1923–1924 m. topografinis okupuotos Lietuvos dalies žemėlapis M 1: 25 000. Nurodomas lapo numeris]. J. Žikulino kartografinis rinkinys.
- TŽ 1948 – [1948–1953 m. topografinis Lietuvos teritorijos žemėlapis M 1: 25 000. Nurodomas lapo numeris]. J. Žikulino kartografinis rinkinys.
- Urbonavičius 1993 – Urbonavičius A. Ekspedicija į Merkinės senovę. *Šalcinis*, lapkričio mėn. (Nr. 9), p. 3.
- Uždavinys 1929 – Uždavinys V. *Akmuo. Naujas žodis*, Nr. 12, p. 8–9.
- Vait. ir tlk. – Vykinto Vaitkevičiaus ir talkininkų: Dalios Blažulionytės, Mato Bodrijė, Ingos Butrimaitės, Algimanto Černiausko, dr. Onutės Grigaitės, Henriko Gudavičiaus, Indrės Kačinskaitės, Arijanos Kotovos, dr. Mindaugo Lapelės, Leono Litvinavičiaus, Elonos Lovčikienės, Žymanto Morkvėno, Romo Norkūno, Evelinos Simanavičiūtės, dr. Daivos Vaitkevičienės ir kitų žvalgymų duomenys.
- Vaitkevičienė 1996 – Vaitkevičienė D. Susitikimas su vandenimis: sakralinės sutarties požymiai. *Lituanistica*, Nr. 4, p. 45–67.
- Vaitkevičienė 2012 – Vaitkevičienė D. Apie savas vietas lietuvių prigimtinėje kultūroje. *Liaudies kultūra*, Nr. 4, p. 30–49.
- Vaitkevičius, Baltrūnas 2008 – Vaitkevičius V., Baltrūnas V. *Lietuva. 101 įdomiausia vieta*. Vilnius. (1 leid.).
- Vaitkevičius 1994 – Vaitkevičius V. *Daugų ežeras ir apylinkės. 1994 m. „Atgajos“ kelionei dviračiais*. Vilnius.
- Vaitkevičius 1996a – Vaitkevičius V. Akmenys su duobutėmis: sena ir nauja. *Kultūros paminklai*, t. 3, p. 6–19.
- Vaitkevičius 1996b – Vaitkevičius V. Žmonės, pavirtę akmenimis. *Liaudies kultūra*, Nr. 2, p. 13–25.
- Vaitkevičius 2000 – Vaitkevičius V. Mitologinių ir sakralinių objektų žvalgymai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 525–535.
- Vaitkevičius 2002 – Vaitkevičius V. *Tyrimų ir žvalgymų Merkinėje ataskaita*. Vilnius. LIIR f. 1, b. 3794.
- Vaitkevičius 2003 – Vaitkevičius V. 2003. Nauja Žvėrūnos-Medeinos perspektyva. *Lietuvos archeologija*, t. 24, p. 17–32.
- Vaitkevičius 2004 – Vaitkevičius V. Doškonų Aukakalnis, *Vissuotinė lietuvių enciklopedija (Dis-Fatva)*. Vilnius, t. 5, p. 95.
- Vaitkevičius 2022 – Vaitkevičius V. 2022. Šventa dubrė – Rai gardas. *Būdas*, Nr. 1, p. 11–16.
- Vaitkevičius, Vaitkevičienė 2011 – Vaitkevičius V., Vaitkevičienė D. *Lietuva. 101 legendinė vieta*. Vilnius.
- Valinevičius 1928 – Valinevičius J. *Seinų (buv. Alytaus) apskrities, Leipalingio (buv. Liškiavos) valsčiaus, Guobinių kaimo žemės vienkiemiais išskirstymo planas, padarytas 1928 metais Žemės Tvarkymo Departamento matininko Valinevičiaus Jono <...>*. LCVA f. 1250 ap. 4, b. 11/138.
- Valiukevičius 1991 – Valiukevičius G. *Dzūkiski aprašai*. Vilnius.
- Vanagas 1981 – Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius.
- Vardynas 1963 – *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*. Ats. Red. E. Grinaveckienė. Vilnius.
- Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė 2003 – Vaškelevičiūtė-Zakarauskienė O. *Burokaraistis*. Vilnius, kn. 1.

Vykintas Vaitkevičius DAINAVOS ŽEMĖS ŠVENTVIETĖS

- Vėlius 1977 – Vėlius N. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius.
- Volkaitė-Kulikauskienė 1958 – Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai*. Vilnius.
- Zabiela 2000 – Zabiela G. *Lietuvos-Baltarusijos sienos ruožo Lazdijų rajone 2000 m. archeologinių žvalgymų ataskaita*. Vilnius, KPC PB f. 39, ap. 1, b. 763.
- Zalanskaitė-Liugienė 1999 – Zalanskaitė-Liugienė M. Mūsų džiaudulio lobiai. Garsusis džiukų dainininkas iš Mardasavo Petras Zalanskas artimųjų akimis. *Mardasavas*. Sud. H. Gudavičius. Marcinkonys, 1999, p. 10–17.
- Zalatorius 1997a – Zalatorius A. Vincas Krėvė ir folkloro stichija. *Kultūros barai*, Nr. 10, p. 28–32.
- Zalatorius 1997b – Zalatorius A. Vincas Krėvė ir folkloro stichija. *Kultūros barai*, Nr. 11, p. 41–45.
- Zinkevičiūtė 1991 – Zinkevičiūtė A. Nuo šventoriaus. *Dienovis*, balandžio 20–27 d. (Nr. 15), p. 4–5.
- ŽA – Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai. Parengė B. Kerbelytė. Vilnius, 1999.
- Žemaitytė 1980 – Žemaitytė Z. (sud.). *300 kultūros paminklų*. Vilnius.
- Вольтеръ 1901 – Вольтеръ Э. А. – Списки населенныхъ местъ Сувалкской губерніи, какъ матеріалъ для историко-этнографической географіи края. Санкт-Петербургъ.
- Вольтеръ 1911 – Вольтеръ Э. А. Следы древнихъ Прусовъ и ихъ языка въ Гродненской губернии // *Известия отделения русскаго языка и словестности Императорской Академии наук*, т. XVI, 3/4, с. 152–160.
- Древности 1890 – Древности и археологическіе памятники Виленской губерніи, *Памятная книжка Виленской губернии на 1891 год*. Вильна, 175–205.
- Журналь 1887 – [Be aut.] Журналь засѣданія Отделенія Этнографіи 30-го октября 1887 года, *Известия Императорскаго Русскаго Географическаго общества*. С.-Петербург, т. XXXIII, с. 765–770.
- Карта 1795 – *Карта пограничная имперіи Всероссійской съ прусскими владениями по реке Неману <...> [1795–1807]*. LVIA f. 526, ap. 7, b. 4944.
- Общій 1855 – *Общій планъ землямъ казеннаго имения Ораны Виленской Губерніи Трокскаго Уезда*. LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538.
- Ответы 1888 – *Ответы на вопросы програмы Император.-Московскаго Археол. Общества по собиранію сведеній о местныхъ древностяхъ Виленской губернии. Трокскій уездъ*. 1888-11-04. Saugoma Materialinės kultūros istorijos institute prie Rusijos mokslų akademijos Sankt Peterburge.
- Покровский 1893 – Покровский Ф. В. Археологическая карта Виленской губерніи. Вильна.
- Холшевникъ 1902 – Холшевникъ В. Н. *Неманъ. Описаніе гидрографическое и навигаціонно-статистическое, составленное по исследованію описной партіи 1893–1897 г.г. и сведеніямъ управленій водяныхъ путей сообщенія*. Кострома.

Paveikslų autorai ir šaltiniai

Įvadas

- 1) Emilis Šneideris – ŠAM T-N2823
- 2) Než. autorius – LLTI BF A296-25471
- 3) Rimtas Tarabilda – Navarackas 1971: 122
- 4) Než. autorius – VAK b. 32, l. 40
- 5) Adolfas Tautavičius – AK (nenumeruota)

- 6) Aut. nuotrauka
- 7) Aut. brėžinys
- 8) Mindaugas Lapelė
- 9) Aut. brėžinys

Varėnos r. šventviečių sąvadas

- 1) Aut. nuotrauka
- 2) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 3) A. Tautavičius – AK (nenumeruota)
- 4) Henrikas Lizdenis – AP
- 5) Aut. nuotrauka
- 6) Aut. nuotrauka
- 7–8) Vincas Uždavins – ŠAM F-FN9906
- 9) Aut. nuotrauka
- 10) Vincas Uždavins – ŠAM F-SF3955-31av
- 11) V. Uždavins – ŠAM F-SF3955-9av
- 12) V. Uždavins – ŠAM F-SF3955-38av
- 13) Topografinis žemėlapis – Jevgenijaus Žikulino rinkinys
- 14) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 15) A. Tautavičius – LIIR ng. 4904
- 16) Adolfas Navarackas – AP
- 17) Aut. nuotrauka

- 18) A. Navarackas – AP
- 19) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 20) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 21) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 22) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 23) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 24–25) A. Navarackas (aut. nuorašas) – AP
- 26) Než. autorius – VAK b. 78, l. 170
- 27) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 28) Gytis Grižas
- 29) Dalia Blažulionytė
- 30) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 31–32) Ortofotografiniai žemėlapiai – NŽT
- 33) Aut. nuotrauka
- 34) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 35) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys

- 36) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 37) Aut. nuotrauka
- 38) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 39) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 40) Aut. nuotrauka
- 41) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 42–43) Aut. nuotraukos
- 44) M. Lapelė
- 45) Vytautas Paulaitis – Paulaitis V. Vai toli girdėc, kur Marcinkonys gieda (2 dalis). *Būdas*, 2022, Nr. 3, p. 80
- 46) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 47) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 48) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 49) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 50–51) Aut. nuotraukos
- 52) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 53) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 54) D. Blažulionytė
- 55) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 56) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 57) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 58) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 59–61) Aut. nuotraukos
- 62–63) Arūnas Baltėnas
- 64) Szukiewicz W. Poszukiwania archeologiczne w pow. Lidzkim i Trockim (gub. Wileńska), *Światowit*, 1901, t. 3, Tab. II
- 65) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 66) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 67) Balesinovas P. *XX amžiuje išnykę Lietuvos ežerai: teritorinė sklaida, išnykimo priežastys ir reikšmė*. LEU. Magistro darbas, 2017, p. 15 (pav. 4)
- 68–69) Ortofotografiniai žemėlapiai – NŽT
- 70–72) Aut. nuotraukos
- 73) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 74) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 75) G. Grižas
- 76–77) Topografiniai žemėlapiai – J. Žikulino rinkinys
- 78–79) Topografiniai žemėlapiai – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 80) Aut. nuotrauka
- 81) Algimantas ir Mindaugas Černiauskai
- 82) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 83) Henrikas Lizdenis – LMAVB f. 235–402, l. 4atv 84–87) H. Lizdenis – LMAVB f. 235–425, l. 52–55
- 88) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 89) Broliai Černiauskai
- 90) Aut. nuotrauka
- 91) Libertas Klimka
- 92) Broliai Černiauskai
- 93) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 94) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 95) Aut. nuotrauka
- 96) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 97) Kęstutis Balevičius – Balevičius 1971: 52
- 98) Aut. nuotrauka
- 99–100) Ortofotografiniai žemėlapiai – NŽT
- 101–102) D. Blažulionytė
- 103) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 104) D. Blažulionytė
- 105) Aut. nuotrauka
- 106) D. Blažulionytė
- 107) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 108) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 109) Aut. nuotrauka
- 110) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 111) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 112a) Aut. nuotrauka
- 112b) A. Navarackas – AP
- 113) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 114a) Gediminas Trečiokas
- 114b) Merkevičius 2011: 67 (pav. 107)
- 115) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 116) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 117) D. Blažulionytė
- 118) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 119) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 120) Ona Kuncienė – LIIR (neinv.)
- 121) LTR 1240/49 (ištrauka)
- 122) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 123) Broliai Černiauskai

- 124–125) Aut. nuotraukos
- 126) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 127) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 128) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 129–135) Aut. nuotraukos
- 136) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 137) LVIA f. 526, ap. 7, b. 4944 (iškarpa)
- 138) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 139) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 140–141) Aut. nuotraukos
- 142) D. Blažulionytė
- 143) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 144) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 145) Rimantas Kraujalis
- 146) Pranas Kulikauskas – LIIR ng. 2250a
- 147) Balys Buračas – Buračas 2011: 184
- 148) Jokūbo Skrinškio stereoskopinė nuotrauka (dalis) – ŠAM F-SF388-av
- 149) Než. aut. nuotrauka – KPC PB ng. 7068
- 150–151) Broliai Černiauskai
- 152) Alfonsas Dargis – NČDM Liaudies meno skyrius (ng. 3575)
- 153–154) Juozas Markelevičius – LVGA ng. 35199–35200
- 155) Aut. nuotrauka
- 156) Skaitmeninė kopija iš Gamtos tyrimų centre, Geologijos ir geografijos instituto Klimato ir vandens sistemų skyriuje buvusio kserokopijų rinkinio
- 157) Mindaugas Lapelė
- 158–160) G. Trečiokas
- 161) Kazakevičius 1996, p. 32
- 162) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 163) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 164–166) Aut. nuotraukos
- 167) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 168) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 169–170) Aut. nuotraukos
- 171) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 172) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 173) LTR 4917, l. 15
- 174) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 175) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 176) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 177) Aut. nuotrauka
- 178–179) Broliai Černiauskai
- 180) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 181) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 182) Vidmantas Balkūnas
- 183) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 184) Vaidas Vyšniauskas
- 185) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 186) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 187) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 188) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 189–190) Ortofotografiniai žemėlapiai – NŽT
- 191) Aut. nuotrauka
- 192) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 193) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 194) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 195) Aut. nuotrauka
- 196) LVIA f. 526, ap. 3, b. 9446 (iškarpa)
- 197) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 198) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 199) V. Balkūnas
- 200) Aut. nuotrauka
- 201–202) D. Blažulionytė
- 203–205) Aut. nuotraukos
- 206) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 207) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 208–210) D. Blažulionytė
- 211) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 212) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 213–214) D. Blažulionytė
- 215) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 216) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 217) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 218) Broliai Černiauskai
- 219–223) Aut. nuotraukos
- 224–227) D. Blažulionytė
- 228) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys

- 229) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 230) G. Grižas
- 231) A. Tautavičius – LIIR ng. 4923
- 232) Jurgis Dovydaitis – LTRFt D 4236
- 233) VAK b. 78, l. 317
- 233a) RŽPI
- 234) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 235) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 236) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 237) G. Grižas
- 238) Aut. nuotrauka
- 239) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 240) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 241) Než. aut. nuotrauka – Gintaro Lučinsko archyvas
- 242) Broliai Černiauskai
- 243) G. Grižas
- 244) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 245) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 246) KrM 1992: 109
- 247) Aut. nuotrauka
- 248) Navarackas 1971: 124
- 249) Aut. nuotrauka
- 250–251) G. Grižas
- 252–253) Aut. nuotrauka
- 254) Navarackas 1971: 125
- 255) Aut. nuotrauka
- 256) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 257) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 258) Aut. nuotrauka
- 259) D. Blažulionytė
- 260) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 261) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 262) D. Blažulionytė
- 263) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 264) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 265) Aut. nuotrauka
- 266) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 267) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 268) V. Balkūnas
- 269) Arijana Kotova
- 270) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 271) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 272) Aut. nuotrauka
- 273) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 274) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 275) D. Blažulionytė
- 276–277) Aut. nuotraukos
- 278) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 279) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 280) Broliai Černiauskai
- 281–283) Aut. nuotraukos
- 284) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 285) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 286) Aut. nuotrauka
- 287) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 288) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 289) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 290–292) Aut. nuotraukos
- 293) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 294) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 295) Aut. nuotrauka
- 296) Daiva Vaitkevičienė
- 297–299) Aut. nuotraukos
- 300) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 301) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 302) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 303) G. Grižas
- 304–305) Aut. nuotraukos
- 306) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 307) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 308) G. Grižas
- 309) Jonas Paulaitis – Algimanto Paulaičio asm. archyvas
- 310) J. Dovydaitis – LTRFt D 4168
- 311) J. Dovydaitis – LTRFt D 4160
- 312) D. Blažulionytė
- 313) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 314) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 315) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys

- 316) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 317) Aut. nuotrauka
- 318) Skaitmeniniai erdviniai lazerinio skenavimo taškų duomenys – VĮ GIS-Centras
- 319) Romas Norkūnas – Blažulionytė ir kt. 2013, 8
- 320) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 321) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 322) A. Navarackas – AP
- 323) Kilimonienė – AP
- 324) Broliai Černiauskai
- 325–326) Aut. nuotraukos
- 327) A. Navarackas – AP
- 328–329) A. Navarackas – AP
- 330) Aut. nuotrauka
- 331) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 332) Aut. nuotrauka
- 333) Než. autoriaus nuotrauka – Bronės Tarasevičienės šeimos albumas
- 334) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 335) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 336) LVIA f. 526, ap. 3, b. 10202 (iškarpa)
- 337) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 338) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 339) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 340–341) Aut. nuotraukos
- 342) Vladas Aravičius – VAK b. 78, l. 288
- 343–344) Aut. nuotraukos
- 345) A. Kotova
- 346–347) Juozas Jurgaitis – VAK b. 78, l. 262atv
- 348) V. Balkūnas
- 349–350) Aut. nuotraukos
- 351) Broliai Černiauskai
- 352–353) Aut. nuotraukos
- 354) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 355) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 356) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 357) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 358) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 359) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 360) Aut. nuotrauka
- 361) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 362) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 363) Aut. nuotrauka
- 364) D. Blažulionytė
- 365) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3746 (iškarpa)
- 366) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 367) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 368) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 369) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 370) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 371–374) Aut. nuotraukos
- 375) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 376) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 377) LVIA f. 526, ap. 3, b. 9446 (iškarpa)
- 378) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 379) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 380) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 381) G. Grižas
- 382) Aut. nuotrauka
- 383) Broliai Černiauskai
- 384) Virginija Pugačiauskienė
- 385) Než. autoriaus nuotrauka – Marcinkevičienė 2003, 56
- 386) Aut. nuotrauka
- 387) Matas Bodrijė
- 388) LVIA f. 525, ap. 2, b. 3538 (iškarpa)
- 389) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 390) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 391) D. Blažulionytė
- 392) A. Kotova
- 393) Gražina Didelytė
- 394) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 395) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 396–399) A. Kotova
- 400) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
- 401) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
- 402) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 403) A. Kotova
- 404) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
- 405–406) Ortofotografiniai žemėlapiai – NŽT

- 407–408) Topografiniai žemėlapiai – J. Žikulino rinkinys
 409) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 410) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 411–412) Topografiniai žemėlapiai – J. Žikulino rinkinys
 413) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 414) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 415) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 416) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 417) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 418) LMAVB f. 235–425, l. 10
 419) Aut. nuotrauka
 420) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 421) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 422) Aut. nuotrauka
 423) LVIA f. 526, ap. 3, b. 9446 (iškarpa)
 424) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 425) D. Blažulionytė
 426) Aut. nuotrauka
 427) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 428) D. Blažulionytė
 429) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 430) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 431) Aut. nuotrauka

Druskininkų sav. šventviečių sąvadas

- 432) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 433) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 434) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 435) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 436) Zenonas Baubonis
 437) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 438) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 439) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 440) Aut. nuotrauka
 441) D. Blažulionytė
 442) Aut. nuotrauka
 443–444) Broliai Černiauskai
 445–446) Aut. nuotraukos
 447) *Krieges Karte der Provinz Neu Ost Preussen <...>. Angefertigt in den Jahren 1795 bis 1800 (iškarpa). Saugoma Prūsijos kultūros paveldo slaptajame valstybės archyve Berlyne*
 448) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 449) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 450) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 451) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 452) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 453) Algimantas Merkevičius (vyr.) – LIIR ng. 18009
 454) Aut. nuotrauka
 455) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 456) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 457) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 458) Aut. nuotrauka
 459) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 460) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 461) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 462) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 463) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 464) D. Blažulionytė
 465) Skaitmeninė kopija iš J. Žikulino rinkinio (iškarpa)
 466) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 467) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 468) Kulesz 1935, 33
 469) G. Grižas
 470) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 471) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 472) Birutė Valatkienė
 473) Leonas Litvinavičius
 474) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 475) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 476) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 477) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys

- 478) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 479–480) Aut. nuotraukos
 481) LVIA f. 526, ap. 3, b. 9581 (iškarpa)
 482) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 483) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 484) LVIA f. 526, ap. 7, b. 4944 (iškarpa)
 485) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 486) G. Grižas
 487) Broliai Černiauskai
 488) M. Lapelė
 489) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 490) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 491) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 492–494) Aut. nuotraukos
 495) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 496) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 497) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 498) Aut. nuotrauka
 499) D. Blažulionytė
 500) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 501) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 502) *Krieges Karte der Provinz Neu Ost Preussen <...>. Angefertigt in den Jahren 1795 bis 1800 (iškarpa). Saugoma Prūsijos kultūros paveldo slaptajame valstybės archyve Berlyne*
 503) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 504) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 505) G. Grižas
 506) Tokts 2021
 507–508) Topografiniai žemėlapiai – J. Žikulino rinkinys
 509) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 510) Baltrūnas ir kt. 2001: 25
 511) Tomas Straupis
 512) G. Grižas
 513) Baltrūnas ir kt. 2001
 514) Česlovas Kudaba – Kudaba 1968: 2
 515) G. Grižas
 516) Narbutt 1844b: 12
 517) Aut. nuotrauka
 518) D. Vaitkevičienė
 519) G. Grižas
 520) LMAVB f. 235, ap. 425, l. 43
 521) J. Dovydaitis – LTRFt D 4300
 522) J. Markelevičius – LVGA ng. 1–35185
 523) Aut. nuotrauka
 524) Broliai Černiauskai
 525) G. Grižas
 526) Aut. schema
 527) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 528) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 529) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 530) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 531) LVIA f. 526, ap. 3, b. 9581 (iškarpa)
 532) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 533–534) Topografiniai žemėlapiai – J. Žikulino rinkinys
 535) Topografinis žemėlapis – VĮ GIS-Centro rinkinys
 536) Aut. nuotrauka
 537) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 538) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 539–540) Aut. nuotraukos
 541) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 542) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 543) Eugenijus Svetikas – Svetikas 1983, 5
 544) Topografinis žemėlapis – J. Žikulino rinkinys
 545) Ortofotografinis žemėlapis – NŽT
 546) D. Blažulionytė
 547–548) G. Grižas

547 pav. Nemunas ties Liškiava. 2021 m.

SUMMARY

Vykintas Vaitkevičius

Sacred Places of Dainava Land: Varėna District and Druskininkai Municipality

The sacred places of Varėna District and Druskininkai Municipality – the historical lands of Dainava – came to the researcher attention long ago. As early as in the nineteenth century, information about them was collected and published (in chronological order) by: Aleksander Połujański, Eduardas Volteris, Fiodor Pokrovski, Wandalin Szukiewicz, and Zygmunt Głoger. In the early twentieth century, Juozapas Radziukynas, Jonas Totoraitis, and Vincas Krėvė- Mickevičius also collected data about the old sacred sites. The multifaceted scientific and creative activity of Krėvė-Mickevičius was of great importance for the dissemination of information about the sacred places in Dainava and encouraged public interest in legends, customs, and cultural heritage.

In 1935, when the registration of cultural heritage began, six sacred places attracted the attention of the State Archaeological Commission: the stone of Akmuo Village, called *Užkeiktoji nuotaka* ‘The Enchanted Bride’, a sacred site called the *Aukų kalnas* ‘The Hill of Offerings’ on the border of Andriūnai and Doškoniai Villages, Aukštakalnis Footprint Stone, Jakėnai Stone carved with some signs, Strauja Hill in Masališkės, and *Ašarinis kalnas* ‘The Hill of Tears’ in Perloja. After the Second World War, the sacred places were successfully explored by: Henrikas Lizdenis, Alfonsas Navarackas, Juozas Markelevičius, Vytautas Daugudis, and Jonas Balčiūnas. After the restoration of Lithuania’s Independence, Tadas Šidiškis became interested in the sacred sites of Varėna District and Druskininkai Municipality, and after the establishment of Dzūkija National Park, the explorations were continued by its staff:

Henrikas Gudavičius, Algimantas Černiauskas, Romas Norkūnas, dr. Mindaugas Lapelė, and Dalia Blažulionytė.

In the years 1998 through 1999, the author of the present book took part in the complex research expeditions of Raigardas Valley, in 2000 through 2001, in the work of Merkinė archaeological expedition, and in 2011 through 2012, he was a member of the team for the development of Dzūkija National Park management, responsible for the cultural heritage. The 2020 expedition of Klaipėda University and the Institute of Lithuanian Literature and Folklore in Musteika led to writing a study on the sacred places of Dainava Land. The study covers over 250 sacred sites of the Baltic religion as well as places featuring certain characteristics of sacred sites. The book is dedicated to prof. Marija Gimbutienė: on the eve of the Second World War, during a folklore expedition in this region, she saw a woman, harvesting oats and singing, and, on that early morning, she experienced, in her own words, a union with the Earth. This feeling accompanied the famous scholar throughout her life and predetermined her views.

The explorations of the sacred places in Musteika as well as on the bank of the Grūda River in Kašėtos, in Liškiava, Marcinkonys, Mardasavas, Margionys, Noruliai, Perloja, Purpliai, Puvočiai, Švendubrė, and some other sites revealed that, before the twentieth century, within the boundaries of the villages or in their approaches, places related to the Baltic religion survived; sacred places several kilometers away could be reached when tending grazing cattle or making hay. Village communities were the main users of the sacred places, their old mythological

worldview was materialised there, and the boundary between the residential areas of people and the domain of the gods and the dead was clearly felt and experienced.

Regardless of the development of urban structures and the social history of the inhabitants of the region, the most characteristic sacred place of a specific village was a spring. Most often, this would be an eastward-flowing spring, a stretch of a rivulet, or its mouth. On the outskirts of villages, not only springs, but also woods, hills, and stones considered as sacred could be found. Juozas Averka's stories about the special groves of Marcinkonys' residents, called Šilaliai 'Small Copses' in the neighbourhood of homesteads are worth remembering; the hill called Gugutis was located a little north of the Rudnelė Village, in the picturesque bend of the Skroblus Rivulet, while the boulder called *Raganos akmuo* 'A Witch Stone' was at the very edge of Liškiava area, at the *Laumės griova* 'The Laumė Gully'.

A typical sacred place was also a lake, a small swamp, or a larger marsh located further away from the village, on the border of the world inhabited by people. We should mention Pavelnis Lake southeast of Zervynos, Laumiaraištis between Liepiškiai and Ricieliai, and an upland moor called *Laumės bala* 'Laumė's Swamp' in the forest between Puvočiai, Dubininkai, and Rudnelė which represented typical examples of such places. Sacred sites often belonged not to one community, but to several neighbouring ones. The most characteristic example was the swamp in *Gudo Šalis* 'Gudas' Land', where haymakers of several neighbouring villages used to come; Fr. Vldas Jezukevičius testified that, in the first half of the twentieth century, the old people of Lynežeris still called *Gudo Šalis* by its old name of *Dausų Šalis* (in the Baltic religion, *dausos* meant the land of the dead). It is here that cranes, flying to warmer climates – *dausos* – used to land to rest and to refresh themselves with berries.

When viewing remote sacred places shared by several communities, it became evident that, either in the areas of residence or far away from them, those places had their own unique holidays: *Krikštai* (Midwinter Day), Shrovetide Easter, Pentecost, and St. John's Day as well as female and male initiation rites. Those were the days when the sacred places not only in people's own, but also in the neighbouring villages were visited. Moreover, people had an opportunity to meet at sacred places shared by several communities, for example, on the Paucienė Hill between Trasninkas, Viršurodukis, and Dubininkas during Pentecost, or at the Nikipara Spring between Noruliai, Pašilingė, and Maksimai on St. John's Day. The *Gelovinės Ažuolo ragas* 'The Point of Gelovinė's Oak', the Raudonakalnis of Sapiegiškė, and the site of the sunken city of Raigardas in the valley of the same name between Švendubrė and Pervalkas (Pryvalka) also featured some characteristics of sacred sites visited by residents of several different villages.

As old stories tell to us, all the witches of the area would fly together at the *Raganų akmenys* 'Witches' Stones' in the marshes of the upper reaches of the Musteika Stream, on the historical border between Vilnius and Gardinas Governorates. One of the witches' stones was larger, not very high, and as wide as a table; on the sides (according to some respondents, around it), there used to be another couple, or maybe as many as five, smaller stones. The witches would have discussions sitting on the stones; two female bosses from Kiev would give orders...

Equally mysterious is the story of the Martynukas Stone in the village of Pavarėnis. It is said to have been in the village of Akmuo, near the Enchanted Bride Stone or a little further away from it, on the bank of the Merkys River. Coming together for the Feast of the Sacred Heart of Jesus, young men would not go to church, but would compete at the Martynukas Stone, which weighed about 60 kg, trying to lift it up and prove they were real men. Then the priest ordered Tomas Saulėnas from Pavarėnis to push the stone into the Merkys. However, at night, Saulėnas had a dream in which the stone demanded to be lifted from the bottom of the river. Soon, the Martynukas Stone was brought to the front yard of the Saulėnas' homestead, and young people would continue gathering at it, without asking the hosts' permission. Both local young men and the ones from the neighbouring villages would try to lift the stone, while young women watched which of them would be thus initiated into manhood.

The fact that the initiation into manhood – a test and recognition of strength – was an echo of very old holidays was confirmed by the story of the stone in the Purpliai village: in the first half of the twentieth century, common knowledge existed that people used to pray at this stone, while presently, only fun memories survived of the fact that there used to be a "young people's feast" or even a "shit lifting occasion", that is, a ceremony by which a young man or a young woman were moved from a lower social position to a higher one.

The oldness of mythological images accompanying the sacred places of Dainava Land were proved by the stories about lakes and the former sites of lakes, the places of lakes that had either left or had not yet been brought. It is surprising that, as late as in the second half of the twentieth and the early twenty first century, the elder generation could still talk in detail about the mythical journeys of lakes and the network of underground tunnels connecting the lakes. In legends, lakes were extraordinary creatures that would take the shape of a bull, a cow, or a pig. Only after establishing a relationship with these creatures, one could expect that the lake would stay in their residential area and become a part of it.

In the same stories, sorcerers appeared as extraordinary mediators between people and gods whom the lakes obeyed. The rulers of lakes were related to ancient priests

not only through their specific, narrow mythical specialisation, but also through the sacrifice of eyesight they paid to the lake for its obedience. Thus, in accordance with a story, a sorcerer offered the residents of Švendubrė to bring them a lake with fish on the condition that they would later support the blinded sorcerer until his death. However, the Švendubrenians did not agree to the terms and refused both the lake and the fish.

In the present Compendium of Sacred Places, waters take up most of the space. These are not only stories of lakes that have come and gone or of extraordinary encounters with the beings that ruled them. On both sides of the Nemunas River, in the villages located in the southern part of Varėna District and inhabited by the “forest Dzūkians” (Dzūkija is an ethnographic region in Southern Lithuania) and in the fields of its northern part, images of Baltic religion and mythology are usually associated with springs, streams, and marshes; some of the sacred stones can be found in rivers, or otherwise, water with extraordinary powers gathers in the hollows of such stones. In this context, Laumė’s name is pronounced more often than the names of all other gods, goddesses, and deities.

Laumė(s) are associated with a total of 26 sacred places on the Dainava Land, such as stones (7), marshes (6), rivers and streams (5), springs (4), lakes (2), the shoals near Liškiava, and the hillfort located there. It is precisely in Liškiava that Laumė was depicted as a giant goddess who wanted to build a stone bridge across the Nemunas River. Having done a lot, as was evidenced by the dangerous accumulation of stones in the Nemunas below the Kriūčius estuary, the goddess did not finish the job. However, in this area, on the hillfort and at its foot in the Nemunas, *laumės* could be met until the second half of the twentieth century. The same vivid image of girls having built a path across the marsh – we can rightly associate them with *laumės* – survived in Lynežeris and Rudnia on the Ūla River. This is one of those cases when archaic mythological images are connected with the oldest archaeological sites, in this particular case, with the Stone Age settlements east of the Lynežeris Village, near the stream of the same name, whose second name is *Pekla* ‘The Hell’.

However, most of the stories are about *laumės* who raise children, spin, weave, launder, work in the fields, and afterwards wash themselves and spend some time on leisure and relaxation. *Laumės* have their own places and times when they appear there. Their existence is similar to that of humans, but the times of appearance and activities do not always coincide. A stone with a hollow – a well in the Noruliai Forest is visited by *laumės* and people at different times, as if alternately, yet the water with its extraordinary powers is enough for everyone. In the Merkykla area of the Noruliai Village, *laumės* at night launder the cloths left at the springs. The good of the coexistence has been proved by the *laumės*’ gift to the women of Noruliai,

a golden battledore. By comparison, in Puvočiai, tension lingers between humans and *laumės* from the upland moor: the latter try (and succeed) in kidnaping human children left unattended. And when once a passer-by threw a stone towards the Laumė’s Swamp, the *laumės* got angry, caught him, and tortured him to death.

Upon analysing a number of such and similar folklore texts, Norbert Vėlius came to the conclusion that *laumės* were chthonic mythological creatures, water spirits with certain traits of forest spirits. In addition, they were associated with newborns and female fertility and to some extent were engaged in agricultural work. However, in the context of the abundant and diverse sacred places of Dainava Land, the relationships of *laumės* with the earth, forests, and waters acquire a new, most significant explanation: this is how the vital powers of the Earth, the primordial sanctity, are expressed. Researchers rely on it when talking about the nature and content of the Baltic religion. This is also where the sacred states, experienced in the indigenous culture of Lithuanians and passed down from generation to generation, come from.

The Compendium of Sacred Places is provided in alphabetical order, and the places are numbered. The sites that have certain characteristics of sacred places, either a notable name or some typical external traits, yet there is a lack of data on them, are not given numbers.

The descriptions of sacred places start with the names, given by local residents or researchers, in capital letters. The aim is to preserve the dialectal names, and if the accepted official form of the name differs, the dialectal one is indicated in parentheses. Further, information is provided about the geographical location of the sacred place, distances, and coordinates (sacred places occupying a larger area are pointed in their middle part) as well as dimensions, traits, and historical and/or archaeological data; a lot of attention has been paid to legends, stories, and beliefs.

The descriptions of a number of sacred places are accompanied by clippings of historical maps of Tsarist Russia of the years 1840 and 1890 through 1907, maps of the Soviet Union of 1948 through 1953, and clippings of digital orthophotographic maps of Lithuania of 2018 through 2020. All these maps were analysed and prepared for publication using the open source QGIS program. When choosing maps as illustrations, it was assumed that they should be as informative as possible, and the landscape elements visible on them as well as certain cartographic information would complement the text.

The names of the residential areas in the book are indicated, based on the Address Register entries of the Republic of Lithuania, and hydronyms, in accordance with the Glossary of Rivers and Lakes prepared in 1963.

Index of places referred to in the Compendium is intended for the reader to help them quickly find data.

548 pav. Puvočių Perkūno akmuo. 2021 m.

Sąvade aprašytų vietų rodyklė

Akivaras

Pelekiškė, Akies (141).

Akmenys

Akmuo, Užkeiktos Nuotakos (1); Aukštakalnis, su pėdomis (4); Geidukonys, Mergos (24); Jakėnų, su ženklais (34); Jakėnų, su pėda (35); Jakėnų, su pėdomis (36 ir 37); Kareivonys, su pėda (50); Kareivonys, Nuotakos (51); Kuršiai, su pėdomis (60); Kuršiai (61); Liškiava, su pėda (68); Liškiava, Raganos (70); Liškiava, Laumės (71); Mardasavas, Ūlostakos (83); Mitriškės, Mergos (114); Musteikos gir., Raganos (118); Nedzingė, su žalčiu (119); Noruliai (124); Norulių gir., Laumės (127); Paakmenė, su pėda (130); Papiškiai, su pėdomis (137);

Papiškiai, Perkūno (138); Pavarėnis, Martyno ir Martynuko (139 ir 140); Perloja, Kryžuko (150); Purpliai, Janakų (160); Puvočiai, Alešninko (166); Salovartės, su pėda (179); Savulkos, su pėda (181); Senoji Varėna, Užkeiktos Mergos (182); Vėžionių gir., Kiškio Bažnyčia (193); Vilkiautinis, su pėdomis (195); Viršurodukis (196); Degėsiai, Lūgo (204); Ricieliai (234); Švendubrė, Dzidelis (238).

Taip pat ↑ Rėvos

Aukojimo vietos

Dubaklonis (20); Kašėtos, Kaniavos sen. (53).

Daubos

Burokaraistis, Gilukės (13); Grišoniškės, Kliešteriaus (31); Druskininkų, Karaliūno (206).

Ežerai

Aušrinė, Bedugnio (5); Bytautonys, Alko (9); Burokaraistis (11); Dubičių gir., Grikio ir kt. (23); Glūko gir., Glėbo (26); Kabelių gir., Trikambio (40); Kalėnai, Lieluko (43); Kapiniškiai, Bakanauskų (47); Lavyso (64); Liškiava, Liškiavio (72); Marcinkonių gir., Išrūginio (76); Marcinkonių gir., Pavelnio (77); Marcinkonių gir., Kascinio (78); Marcinkonių gir., Versminio (79); Mergežeris (96); Merkinės gir., Gelovinės (104); Merkinės gir., Glyno (109); Merkinės gir., Kuleinio (110); Pagilšys, Gilšės (132); Perloja, Paperlojo (142); Perloja, Ašarinio

(146); Perlojos gir., Ilgio ir Žiežulio (151–152); Perlojos gir., Dėlinio (153); Pilvingiai, Pilvingio (156); Puodžiai, Netečiaus (157); Puodžiai, Bedugnio (158); Rudnios gir., Paršelio (174); Rudnios gir., Bliūdelio (175); Vėžionių gir., Svituko (191); Vėžionių gir., Velniškio (192); Drapaliai, Drapalio (205); Grūtas (213); Grūtas, Ilgio (214); Latežeris (216); Mažonys, Šaulio (220); Ricieliai, Juodelio (232); Veršiai, Avirio (239).

Taip pat ↑ Ežervietės

Ežervietės

Barčiai (6); Dubičiai, Dūbos (21); Dubičiai, Pelesos (22); Perloja, Šačių (143); Purpliai, Trako (163); Strėžiūnai (184); Latežeris, Salotės (217).

Taip pat ↑ Ežerai, ↑ Pelkės

Kalnai ir salos

Andriūnai, Aukakalnis (2); Andriūnai, Salos (3); Čepkelių rezervatas, Jurucio (16); Kabelių gir., Šlavinto (39); Kašėtos, Marcinkonių sen., Pušalės (54); Krūminiai, Norkūno pilis (56); Liškiavos, Pilies (66); Marcinkonių gir., Dalgiakalnis (73); Margionys, Kalnuočiai (88); Masališkės, Šarūno kapas (95); Merkinė, Pilies (98); Merkinės gir., Šarūno (101); Merkinės gir., Balyno (102); Musteika, Aukštulio (115); Netiesos, Meškos (121); Norulių gir., Paucienės (129); Panara, Velnio

bažnyčia (135); Perloja, Ašarinio (147); Perloja, Kartuvių (148); Perloja, Radziūnkalnis (149); Puvočiai, Alešninko (166); Rudnelė, Gugucio (170); Rudnios gir., Mergų pylimas (176); Sapiegiškė, Raudonkalnis (180); Valkininkų gir., Murago (187); Černiauskai (202); Dulgininkai (208); Gailiūnai, Ožkų Bažnyčia (210); Guobiniai, Bažnyčiakalnis (215); Mikalina, Šventos Rievos (223); Ricieliai, Krivo (230); Vileikiai, Bažnyčiakalnis (242); Vilkanastrai, Salakalnis (244).

Keliai ir kryžkelės

Darželiai, Krikščinių (19); Karužai, Velnio Vartų (52); Viečiūnai, Marčių (241).

Laukai

Kalėnai, Gojaus (44); Krūminiai, Gojaus (57); Krūminiai, Užuo-
linių (58); Dulgininkai, Užugojo (209); Mikalina, Pagojės (224).

Taip pat ↑ Pievos, ↑ Miškai ir miškeliai

Medžiai

Ažuolai: Barteliai (8); Čepkelių rezervatas, Papo Daržo (17); Kurmiškės (59); Merkinės gir., Ažuolas I ir II (105 ir 106); Mitriškės (113); Pagilšys (132); Radyščius (167); Rudnia, Badaro (172); Butelionys, Bendrabolės (201).
Drebulės: Laukiapušis (63).
Eglės: Marcinkonių gir., Šventos Aglės (74).

Liepa: Liškiava, Paklėstarės (67).

Pušys: Janauka (38); Kabelių gir., Jievario (42); Merkinė (99); Nedzingė (120).

Taip pat ↑ Miškai ir miškeliai

Miškai ir miškeliai

Glūko gir., Ažuolinė (27); Gojus, Varėnos sen., Gojaus (28); Gojus, Vydenių sen., Gojaus (29); Marcinkonys, šilaliai (80); Merkinės gir., Ažuolynas (107); Merkinės gir., Kunigiškė (108); Noruliai, Ažuolija (122); Purpliai, Raganos (159); Baltašiškė,

Gojaus (200); Degėšiai, Gojaus (203); Druskininkai, Gojaus (207); Neravai, Gojaus (225); Viečiūnai, Kaukiškės (240).

Taip pat ↑ Medžiai, ↑ Laukai

Pelkės, raistai ir balos

Dausų Šalis (15); Grybaulia, Samanijos (30); Gudaraistis (32); Ilgininkai, Gojaus (33); Kaniūkai, Velniaraistis (46); Kareivonys, Velnio (50); Merkinė, Kukumbalis (100); Musteikos gir., Ažarėlis (116); Musteikos gir., Laumės (117); Norulių gir., Laumės (128); Perloja, Šačių (143); Perlojos gir., Nuotakos (154); Subartonys, Velnio Nasrų (186); Valkininkų gir., Peklos (188); Vartavalakio, Laumių (189); Vergakiemis, Velniaraistis (190);

Liepiškiai, Laumiaraitis (218); Miciūnai, Velnių (222); Ricieliai, Bobaraistis (233); Vileikiai, Gojaus (243).

Taip pat ↑ Ežervietės

Pievos

Čebatoriai, Pagojo (14); Genionys, Velniškių (25); Merkinės gir., Balyno (103); Papiškių, Nuotakų (136); Raitininkai, Gojaus (168); Subartonys, Gojaus (185); Butelionys, Bendrabolės (201); Miciūnai, Gojaus (221).

Taip pat ↑ Laukai

Rėvos ir pavieniai upių akmenys

Liškiava, Laumės Tiltu (69); Mardasavas, Trijų Brolių (86); Milioniškės, Baublio (111); Milioniškės, Baublio (112); Puvočiai, Perkūno (164); Puvočiai, Stavario (165); Roduka, Laumės Tiltu (169); Panemunė, Velnio Tiltu (228).

Taip pat ↑ Upės

Slėnis

Švendubrė, Raigardo (236).

Šaltiniai, šaltiniai

Burokaraistis, Akies (12); Dainava, Parūdinės (18); Kabelių gir. (41); Kaniavėlė, Kaniaukos (45); Kapiniškiai, Čirštų (48); Kapiniškiai, Samardotiškių (49); Kašėtos, Marcinkonių sen., Kozios (55); Kuršiai, Paulios (62); Levūnai, Latako (65); Marcinkonių gir., Apšutos (75); Marcinkonių gir., Versminio (79); Marcinkonys, Kamšos (81); Mardasavas (84 ir 85); Mardasavas, Pavinkšnės (87); Margionys, Bobos Daržo (89); Margionys, Birono (90); Margionys, Plokscių (91); Margionys,

Gaidzių (92); Margionys, Kurpikų rynelė (93); Margionys, Kurpikų duobelė (94); Mergežerio, Viršukrokšlis (97); Noruliai, Merkykla (123); Norulių gir., Stravėlių (125); Norulių gir., Nikiparos (126); Perloja, Kielukės (145); Perlojos gir., Ūlos akies (155); Purpliai, Feliksienės (162); Rudnia (173); Viršurodukis (197); Žiūrai (199); Gailiūnai (211); Gerdašiai, Kunigo (212); Neravai (227); Randamonys, Kunigės (229); Snaigupė (235); Švendubrė, Ažubalio kalno (237); Žiogeliai (245).

Upės, upeliai, gėlės ir senvagės

Barčiai, Barčio (7); Bižai, Viršupio (10); Mardasavas, Putoklio (82); Paąžuolė, Kaniavėlės (131); Pamerkiai (133); Pamerkiai, Šventoriaus (134); Perloja, Mildupė I ir II (144 ir 145); Purpliai, Sodžiaus (161); Rudnios gir., Peklos (177); Rudnios gir., Žvirgždinės (178); Smalninkai (183); Vėžionių gir., Šventvandenio (194); Zervynos (198); Liepiškiai, Švento Jono (219); Neravai, Dzirmės (226); Ricieliai, Švento Jono (231).

ISBN 978-9986-553-15-1

Knygoje pirmą kartą sutelktos žinios apie baltų religijos šventvietes istorinės Dainavos žemės dalyje, kuri apima Varėnos rajoną ir Druskininkų savivaldybę. Leidinio įvade apžvelgiami su šventvietėmis, jų tyrinėjimų istorija ir apsauga susiję klausimai. Toliau aprašomos 199 Varėnos r. ir 46 Druskininkų sav. šventvietės, skelbiamos jų geografinės padėties koordinatės, matmenys, daugelis archeologinių, istorinių, kalbinių, tautosakinių ir etnologinių duomenų, XVIII–XX a. žemėlapių iškarpos, schemos, piešiniai ir nuotraukos. Leidinyje autorius tęsia atliktus Žemaitijos (1998), Rytų Aukštaitijos (2006), Joniškio (2016) ir Pakruojo (2018) šventviečių tyrinėjimus.

Projekto vadovė

Dalia Blažulionytė

Kalbos redaktorė

Asta Žūkaitė

Vertėja

Laima Servaitė

Dailininkė

Jurgina Jankauskienė

Techninis redaktorius

Linas Janonis

Viršelyje:

Per Raigardo slėnį tekantis Kubilnyčios upelis Švendubrės kaimo rytinėje galulaukėje
(G. Grižo nuotrauka, 2021 m. spalio 10 d.)

Priešlapių žemėlapius nubraižė Tomas Straupis.

Pagrindo duomenys: OpenStreetMap

Išleido

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija
Vilniaus g. 3, Merkinė, LT-65334 Varėnos r.

El. paštas

direkcija@dzukijosparkas.lt

Spausdino UAB Petro ofsetas
Naujoji Riovonių g. 25C, Vilnius
www.petroofsetas.lt

ISBN 978-9986-553-15-1

9 789986 553151